

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПОЛТАВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ В. Г. КОРОЛЕНКА

ВИТОКИ

педагогічної майстерності

Науковий журнал

Виходить двічі на рік

Заснований у травні 2007 року

Випуск 33

Серія «Педагогічні науки»

INDEX COPERNICUS
I N T E R N A T I O N A L

Ulrichsweb Global Serials Directory

Полтава
2024

ISSN 2616-6623
UDC 37.091.12:005.336.5

THE SOURCES OF PEDAGOGICAL SKILLS

Founder and publisher:

POLTAVA V. G. KOROLENKO NATIONAL PEDAGOGICAL UNIVERSITY

*The journal is published by the decision of Academic Council of Poltava National V. G. Korolenko Pedagogical University
(Protocol No.14 dated 31.05. 2024)*

*The journal is in the list of scientific professional publications of Ukraine (category B)
in which the results of thesis may be published (Order of Ministry of Education and Science of Ukraine
dated July 02, 2020, No. 886).*

The journal is indexed in: Index Copernicus International, Ulrichsweb Global Serials Directory

Editor in Chief

Grynyova Maryna – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Corresponding Member of the National Academy of Sciences of Ukraine, Rector of Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University

Members of the editorial board

- Grynyov Roman**, Doctor of Sciences (Physics and Mathematics), Faculty of Physics, Ariel University, State Israel
Danyso Oksana, Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University
Dovga Tetiana, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor of the Central Ukrainian V. Vynnychenko State Pedagogical University, Kropyvnytskyi
Dziuba Tetiana, Candidate of Psychological Sciences, Associate Professor of the Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University
Dyachenko-Bohun Maryna, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor of the Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University
Zhamardiy Valery, Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the UMSA
Zhdanova-Nedilko Olena, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor of the Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University
Kononets Nataliia, Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the University of Ukoopspilks «Poltava University of Economics and Trade»
Kraschenko Yuriy, Candidate of Pedagogical Sciences, head of the State Service for Education Quality in Poltava region
Morgun Volodymyr, Candidate of Psychological Sciences, Professor of the Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University
Tkachenko Andrii, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor of the Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University
Khomenko Pavlo, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor of the Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University

Managing Editor – Doctor of Pedagogical Sciences **O. Zhdanova-Nedilko**

The Sources of Pedagogical Skills: The journal / Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University. Poltava, 2024. Issue 33. 259 p. (Series «Pedagogical Sciences»).

The journal includes research results of scientists and lecturers, scientific researches of doctoral and postgraduate students on the problems of future teachers training, improvement of teacher's professional skills in comprehensive and vocational schools in the context of national and international educational system.

Certificate of the state registration

Series KB No. 23451-13291 ПП dated June 22, 2018

© Group of authors, 2024

© Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University
2024

ISSN 2616-6623

UDC 37.091.12:005.336.5

ВИТОКИ ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ

Засновник і видавець:

ПОЛТАВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ В. Г. КОРОЛЕНКА
*Друкується за ухвалою вченої ради Полтавського національного педагогічного університету
імені В.Г. Короленка (протокол № 14 від 31.05. 2024 р.)*

Журнал уходить до переліку наукових фахових видань України (категорія Б),
в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт
(Наказ Міністерства освіти і науки України від 2 липня 2020 р. № 886).
Індексується в Index Copernicus International та Ulrichsweb Global Serials Directory

Головний редактор

Гринова Марина Вікторівна – доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент НАПН України,
ректор Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка

Члени редколегії

Гринов Роман Станіславович, доктор фізико-математичних наук, факультет фізики Аріельського
університету, Держава Ізраїль

Даниско Оксана Володимирівна, доктор педагогічних наук, доцент Полтавського національного
педагогічного університету імені В.Г. Короленка

Довга Тетяна Яківна, доктор педагогічних наук, професор Центральноукраїнського державного
національного педагогічного університету імені В. Винниченка, м. Кропивницький

Дзюба Тетяна Михайлівна, кандидат психологічних наук, доцент Полтавського національного
педагогічного університету імені В.Г. Короленка

Дяченко-Богун Марина Миколаївна, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри Полтавського
національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка

Жамардій Валерій Олександрович, доктор педагогічних наук, доцент Полтавського державного медичного
університету

Жданова-Неділько Олена Григорівна, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри
Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка

Кононець Наталія Василівна, доктор педагогічних наук, доцент Вищого навчального закладу Укоопспілки
«Полтавський університет економіки і торгівлі»

Кращенко Юрій Петрович, кандидат педагогічних наук, доцент, начальник Управління державної служби
якості освіти України в Полтавській області

Моргун Володимир Федорович, кандидат психологічних наук, доцент Полтавського національного
педагогічного університету імені В.Г. Короленка

Ткаченко Андрій Володимирович, доктор педагогічних наук, професор Полтавського національного
педагогічного університету імені В.Г. Короленка

Хоменко Павло Віталійович, доктор педагогічних наук, професор Полтавського національного
педагогічного університету імені В.Г. Короленка

*Відповідальний редактор – доктор педагогічних наук **О.Г. Жданова-Неділько***

Витоки педагогічної майстерності: журнал / Полтав. нац. пед. ун-т імені В. Г. Короленка. Полтава,
2024. Випуск 33. 259 с. (Серія «Педагогічні науки»).

Журнал містить результати досліджень учених та викладачів, наукові пошуки докторантів,
аспірантів із проблем підготовки майбутнього вчителя, удосконалення професійної майстерності
викладача загальноосвітньої і професійної школи в контексті вітчизняного та світового освітнього
простору.

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу

Серія КВ № 23451-13291ПР від 22 червня 2018 р.

© Колектив авторів, 2024

© ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2024

Інформація для авторів

1. Журнал «Витоки педагогічної майстерності» призначений для публікації досліджень у галузі педагогіки, що розкривають проблеми її історії, теорії професійної освіти, виховання та навчання, соціальної педагогіки, освітнього менеджменту.
2. Журнал виходить двічі на рік.
3. Рекомендований обсяг статей, що подаються до друку, від 10 до 14 сторінок (формат аркуша А-4, розмір шрифту 14, міжрядковий інтервал 1,5, поля 2 см з усіх сторін).
4. Статті проходять процедуру первинного редакторського, редакційного розгляду та рецензування. Тексти можуть бути відхилені або повернуті авторам на доопрацювання на кожному з етапів, залежно від виявлених невідповідностей чи недоліків (у змісті, якості викладу матеріалу та технічному оформленні). Процес рецензування закритий. Остаточну ухвалу про друк статті приймає Вчена рада університету за поданням редакційної колегії видання. Автора інформує про це рішення і час виходу збірника відповідальний редактор.
4. Рукописи статей повинні містити такі компоненти: 1) постановка проблеми в загальному вигляді та вказівка на її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями; 2) аналіз найвагоміших публікацій, у яких започатковано розв'язання досліджуваної проблеми й на які спирається автор; 3) вирішення досі не вирішених аспектів наукової проблеми, яким і присвячено цю статтю; 4) формулювання мети й завдань статті; 5) виклад основного матеріалу з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів; 6) висновки з дослідження та перспективи подальшої розробки цього тематичного напрямку. Бібліографічний апарат оформлюється у відповідності зі стилем АПА.
5. Технічне оформлення наукової статті:
  - вгорі ліворуч – **індекс УДК**;
  - через рядок ліворуч – **ім'я та прізвище автора напівжирним шрифтом** (наприклад: **Лариса Коваленко**);
  - через рядок по ширині сторінки – **ORCID автора**;
  - через рядок по ширині сторінки – назва закладу, де працює дописувач (наприклад: Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка);
  - через рядок по центру напівжирними прописними літерами – **назва статті** (наприклад: **РОЗВИТОК ІДЕЇ СПІВРОБІТНИЦТВА В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ПЕДАГОГІЦІ**);
  - через рядок з абзацу – анотація (до 100 друкованих знаків) і ключові слова (5–7) курсивом українською мовою;
  - через рядок, з абзацу – текст статті;
  - через рядок по центру – слова **«Список використаних джерел»**;
  - через рядок у алфавітному порядку чи в послідовності цитування – список використаних джерел (рекомендована кількість до 10-12);
  - через рядок по центру – слово **«References»**;
  - список використаних джерел у латинській транслітерації;
  - через рядок – прізвище та ім'я автора англійською мовою;
  - у наступному рядку – назва закладу, де працює дописувач, англійською мовою;
  - у наступному рядку – назва статті англійською мовою;
  - у наступному рядку й далі – розширена анотація (реферат – не менше 200 слів, 2000-3000 друкованих знаків) та ключові слова (5-7) англійською мовою.
6. Посилання на літературу в тексті подаються в круглих дужках за зразком (Лещук, 2008, с. 15);
7. У окремому файлі слід подати відомості про автора: прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь і звання, місце роботи й посада (дані для публікації в рубриці «Наші автори»), адреса для пересилання журналу, телефон, e-mail (не публікуються).
8. Редакційна рада може не поділяти поглядів дописувачів.

УДК 37.091.33-027.22:316.454.3

DOI [HTTPS://DOI.ORG/10.33989/2075-146X.2024.33.309933](https://doi.org/10.33989/2075-146X.2024.33.309933)

ГАННА БАБАК

ORCID: 0000-0003-3124-8212

Харківський національний педагогічний університет ім. Г.С. Сковороди,

КОМАНДА ЯК ПРЕДМЕТ ДОСЛІДЖЕННЯ

Автор презентує результати вивчення ролі особистісних чинників у досягненні успіху в командних взаємодіях, класифікує різноманітні підходи до розуміння особистісної успішності, що впливають на зміст професійної підготовки майбутнього фахівця. Обґрунтовано ціннісно-рольовий підхід до проблеми командотворення з основним акцентом на ціннісно-рольовій регуляції взаємодії між особами в командах. Детально розглядається система цінностей кожного учасника команди та її вплив на формування світогляду, процеси прийняття рішень і взаємодії з оточенням. Підкреслюється, що досягнення успіху в командній діяльності вимагає урахування низки умов (реалізація власних цінностей, ціннісна прийнятність рольових очікувань інших та готовність до рольового перевтілення й прийняття ролей інших учасників), пошуку та систематизації ціннісно-рольових закономірностей досягнення успіху особистістю в командній діяльності.

Зроблено висновок, що подальші дослідження у цьому напрямку, спрямовані на глибше розуміння взаємодії ціннісно-рольових факторів у командному середовищі, важливі для розвитку суспільства в цілому та для підвищення якості професійної освіти.

***Ключові слова:** професійна підготовка, командотворення, ціннісно-рольовий підхід, особистісна успішність, командна діяльність, командна інтеракція*

Постановка проблеми. У сучасному соціально-економічному контексті, де держава переживає тривалі та різноманітні трансформації, спостерігаємо стрімке розповсюдження кризових явищ у всіх сферах суспільного життя. Прагнучи впровадити ефективні управлінські механізми, боротися з корупцією та бюрократією, а також поліпшити нормативно-правову базу, організації безперервно шукають рішень для продуктивного функціонування та розвитку. Це призводить до постійних змін у вимогах до особистості як працівника, співробітника, так і студента – майбутнього суб'єкта професійних взаємин, чим зумовлено педагогічний інтерес до проблеми.

Тож одним із ключових аспектів професійної підготовки в ЗВО є розвиток у здобувачів умінь співпрацювати в умовах тісної взаємодії та досягати успіху в командних проектах. Консолідована та злагоджена праця в командах, при оптимальному поєднанні ресурсів та потенціалу учасників, на сьогодні стала необхідною у політиці, бізнесі, освіті, громадській активності та інших сферах. Відсутність чіткого розуміння та розвитку цих навичок може стати перешкодою для ефективного вирішення завдань і пристосування до швидких змін в оточуючому нас світі.

Отже, існує необхідність подальших досліджень та вдосконалення підходів до розвитку командних навичок в умовах сучасного соціально-економічного середовища.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. В українській психологічній науці проблема командотворення набуває нових вимірів, зокрема в контексті зростання ролі особистісних чинників. Ряд вчених активно висвітлюють цей аспект, вносячи свій унікальний внесок у розуміння і практику формування команд. Варто відзначити роботу В.Третяченка, де він висвітлює важливість рефлексивного аналізу власних цінностей та цілей в контексті формування команд (Третяченко, 1989).

Однак, концепція рефлексивного управління М.Найдьонової, що зосереджується на ефективності структурної перебудови та розвитку рефлексії учасників управлінських систем, розширює розуміння командної діяльності в організаціях. Ця концепція вказує на необхідність розвитку психологічної готовності особистості до роботи в команді та визначає індивідуальні орієнтації і функціонально-рольові позиції в різних сферах (Найдьонов, 2008).

Л.Карамушка у своїх дослідженнях акцентує увагу на психологічних аспектах готовності особистості до роботи в команді, проводячи аналіз на прикладі загальноосвітніх закладів, державних установ та банківських структур (Карамушка, 2000).

Важливий внесок у розуміння командних взаємин вносить ідея командних ролей, яку розробив Б.Такмен. Він наголошує на здібностях, мотивах та цінностях учасників команди, що дозволяє розробити індивідуальні рекомендації для розвитку командного потенціалу (Tuckman, Jensen, 1977).

Ідеї Дж. Катценбаха і Д. Сміта щодо важливості персональної відповідальності учасників для досягнення високоефективної команди знаходять своє відображення в контексті розвитку групи, виходячи з ділової та міжособистісної активності.

Поглиблюючи тему командотворення, Р. Кон пропонує концепцію теоцентрованої інтеракції, де визначається важливість власної спільності, індивідуальності та предмету спільної діяльності кожного учасника для успішної командної роботи (Cohn, 1991).

Таким чином, в останні роки наукова спільнота активно досліджує різні аспекти командотворення, звертаючи увагу на роль особистості, ефективність управління та психологічні чинники, що визначають успішність командних взаємодій.

Мета статті. Полягає в проведенні комплексного огляду теоретико-методологічних підходів до вивчення проблеми особистісної успішності в діяльності та командній взаємодії. Зосереджуючись на аспектах ціннісно-рольової регуляції, стаття має на меті визначити ключові аспекти впливу цінностей та ролей на досягнення особистісного успіху у командному середовищі. Шляхом аналізу різних підходів до цієї теми стаття спрямована на визначення перспектив для подальших досліджень у сфері ціннісно-рольового підходу до регулювання особистісної успішності в командній діяльності. Авторська робота розглядає цю проблему як важливий напрямок досліджень, що може сприяти розвитку наукового розуміння особистісної успішності в контексті командних взаємодій та відкриває перспективи для подальших наукових досліджень у даній області.

Виклад основного матеріалу. Створення ефективної команди є складним процесом, орієнтованим на досягнення мети організації, оптимальне використання ресурсів та забезпечення професійного й особистісного зростання її учасників. Теоретичний аналіз проблеми особистісного успіху розкриває три визначальні аспекти: соціально детермінований, особистісно детермінований та їх інтеграцію.

Соціальний аспект успішності визначається результатами діяльності та оцінкою експертів, включає продуктивність, якість роботи, ефективність завдань та визнання. З іншого боку, особистісний аспект ґрунтується на власних відчуттях особистості, пов'язаних із зростанням, розвитком та вірою у власний потенціал. Прагнення досягти успіху стає виявом активності та самовизначення в суспільстві.

Незважаючи на широкий інтерес до соціальної психології, менеджменту та організаційного розвитку, рідко досліджуються такі важливі чинники, як рольова самореалізація та ціннісно-смилова унікальність свідомості кожного учасника команди. Зазначені аспекти стають ключовими у взаємодії, сприяючи не лише фаховій ефективності, але й міжособистісній взаємодії. Для досягнення успіху в командній роботі, особистість повинна враховувати власні цінності та ефективно взаємодіяти з іншими учасниками. Це визначає рольову компетентність та здатність до рефлексії власних цінностей і цінностей інших.

Ідеї ціннісно-рольового підходу розвиваються в різних теоретичних концепціях, таких як соціально-ціннісний аналіз О. Музики (Моляко, Кульчицька, Музика, (Ред.), 2006), теорії особистісних конструктів Дж. Келлі, концепції соціального та культурного атомів Я. Морено та аксіологічної концепції особистості З.Карпенко (Карпенко, 2009). Ці підходи дозволяють розглядати успішні взаємини та діяльність в команді як результат взаємодії цінностей, ролей та самореалізації особистості.

Інтеграція соціального та особистісного аспектів стає ключем до розуміння та досягнення успіху в командній діяльності. Такий підхід сприяє не лише ефективності, а й взаєморозумінню в командному середовищі.

Розглядаючи ціннісну своєрідність та рольову компетентність особистості в контексті розвитку командних взаємин, наш аналіз спрямований на виявлення впливу цінностей на вчинки, систему взаємин та загальний життєвий контекст у команді. Проблема ціннісно-рольової регуляції командної взаємодії відзначається в ціннісно-рольовому підході до командотворення, який базується на концепції В. Горбунової (Горбунова, 2013, с. 21).

Центральною частиною командотвірної концепції є ціннісно-рольові феномени командної взаємодії, які формують світогляд, визначають вибори та ухвалення рішень, та розкривають особливості ставлення до навколишнього середовища та взаємодії з ним. Дослідження аналізує командну інтеракцію у структурі життєвого світу особистості через призму цінностей та ролей, де базовими одиницями психологічного аналізу є цінності та ролі, а механізм дії та регулювання взаємин – інтерпретація та презентація.

У фокусі наших досліджень – проблема особистісної успішності в командній діяльності, яку ми розглядаємо у контексті ціннісно-рольової регуляції. Ми припускаємо, що особистісна успішність в команді залежить від можливостей реалізації власних цінностей у командному просторі, цінностей інших членів команди, а також від готовності до рольового перевтілення та прийняття ролей інших. Такий підхід може бути використаний для прогнозування особистісної успішності в команді та сприяти розвитку як команди в цілому, так і кожного її учасника.

Наша подальша робота буде зосереджена на виявленні та систематизації цінносно-рольових закономірностей досягнення особистістю успіху в командній діяльності, щоб допомогти у розвитку як індивіда, так і команди в цілому.

Висновки. Постійні зміни на ринку праці, науково-технічний прогрес і розширення міжкультурних зв'язків в сучасному світі накладають виклик новим вимогам до особистості. Будь-то працівник, співробітник чи студент, сучасний суб'єкт взаємин та діяльності повинен володіти навичками спільної роботи в команді та досягати успіху у колективній діяльності. В даній роботі ми розглядали рольову компетентність особистості та її здатність до рефлексії власних цінностей та цінностей інших людей як основу побудови взаємин та ефективної реалізації діяльності.

Теоретико-методологічні засади вивчення особистісної успішності в командній діяльності базуються на концептуальних положеннях різноманітних наукових підходів, які підкреслюють ключову роль особистості у успішній командній діяльності. Огляд проблеми дозволяє припустити, що особистісна успішність в команді залежить від того, наскільки кожен учасник може реалізувати власні цінності в просторі командної взаємодії, прийняти рольові очікування інших та бути ціннісно готовим до рольового перевтілення та прийняття ролей інших.

Наша робота визначає перспективи подальших досліджень, спрямованих на виявлення та систематизацію закономірностей ціннісно-рольової регуляції особистісної успішності в просторі командної інтеракції в різних сферах, таких як освіта, політика, бізнес та громадська активність. Ці дослідження мають потенціал сприяти розвитку не лише індивіда, а й команди в цілому, покликани визначити та розкрити роль цінностей у спільній та успішній взаємодії.

Розглядаючи сучасний контекст вимог до особистості в різних сферах, ми визначили, що ключовим елементом успішності в командній діяльності є не лише фаховість, а й рівень ціннісно-рольової компетентності. Виявлені взаємозв'язки між особистісною успішністю та цінностями, ролями в команді, а також здатністю до рефлексії відкривають нові перспективи для практичного використання отриманих результатів.

Особлива увага до ціннісно-рольової регуляції в команді дозволяє краще розуміти динаміку взаємин, взаєморозуміння та ефективність командної діяльності. Розроблені концептуальні підходи в статті можуть слугувати не лише теоретичним фундаментом, але й базою для розробки практичних рекомендацій та тренінгів, спрямованих на покращення роботи команд в різних сферах життя.

Розгляд ціннісно-рольової регуляції командної інтеракції в структурі особистісної успішності відкриває перспективи для подальших досліджень у різних сферах, таких як освіта, політика, бізнес та громадська активність. Аналіз ціннісних аспектів та рольової компетентності дозволяє краще розуміти, як особистісні цінності впливають на командні взаємини та сприяють досягненню особистого успіху в колективних зусиллях. Подальше вивчення цієї теми може виявити нові аспекти взаємодії в команді та сприяти подальшому розвитку теорії та практики в управлінні людськими ресурсами.

Отже, важливість цінностей та ролей у командній взаємодії наголошує на необхідності врахування індивідуальних особливостей та ціннісних установок кожного учасника команди для досягнення взаємопорозуміння та спільних цілей. Дослідження вказує на те, що ефективність командної роботи значно підвищується, коли члени команди не лише розуміють свої ролі, а й мають можливість виражати та реалізовувати власні цінності.

Список використаних джерел

- Горбунова, В. В. (2013). Ціннісно-рольові засади особистісного успіху у командній діяльності. *Практична психологія та соціальна робота*, 3, 19-24.
- Карамушка, Л. М. (2000). *Психологія управління закладами середньої освіти*: монографія. Київ: Ніка-центр.
- Карпенко, З. С. (2009). *Аксіологічна психологія особистості*. Івано-Франківськ: Лілея-НВ.
- Моляко, В. О., Кульчицька, О. І., Музика, О. Л. (Ред.). (2006). *Здібності, творчість, обдарованість: теорія, методика, результати досліджень*. Житомир: Рута.
- Найдьонов, М. І. (2008). *Формування системи рефлексивного управління в організаціях*: монографія. Київ: Міленіум.
- Третьяченко, В. В. (1989). *Колективні суб'єкти управління*: монографія. Київ: Абрис.
- Cohn, R. (1991). *Von der Psychoanalyse zur themenzentrierten Interaktion: Von der Behandlung einzelner zu einer Pdagogik fr alle*. Ruth Cohn. Stuttgart: Klett-Cotta.
- Tuckman, B. W., Jensen, M. A. (1977). Stages of small group development revisited. *Group and Organizational Studies*, 4, 419-427.

References

- Cohn, R. (1991). *Von der Psychoanalyse zur themenzentrierten Interaktion: Von der Behandlung einzelner zu einer Pdagogik fr alle*. Ruth Cohn. Stuttgart: Klett-Cotta.

- Horbunova, V. V. (2013). Tsinnisno-rolovi zasady osobystisnoho uspikhu u komandnii diialnosti [Value-role principles of personal success in team activities]. *Praktychna psykholohiia ta sotsialna robota [Practical Psychology and Social Work]*, 3, 19-24 [in Ukrainian].
- Karamushka, L. M. (2000). *Psykholohiia upravlinnia zakladamy serednoi osvity [Psychology of management of secondary education institutions]: monohrafiia*. Kyiv: Nika-tsentr [in Ukrainian].
- Karpenko, Z. S. (2009). *Aksiolohichna psykholohiia osobystosti [Axiological personality psychology]*. Ivano-Frankivsk: Lileia-NV [in Ukrainian].
- Moliako, V. O., Kulchytska, O. I., & Muzyka, O. L. (Ed.). (2006). *Zdibnosti, tvorchist, obdarovanist: teoriia, metodyka, rezultaty doslidzhen [Abilities, creativity, giftedness: theory, methodology, research results]*. Zhytomyr: Ruta [in Ukrainian].
- Naidonov, M. I. (2008). *Formuvannia systemy refleksyvnoho upravlinnia v orhanizatsiiakh [Formation of a reflexive management system in organizations]: monohrafiia*. Kyiv: Milenium [in Ukrainian].
- Tretiachenko, V. V. (1989). *Kolektyvni sub'iekty upravlinnia [Collective subjects of management]: monohrafiia*. Kyiv: Abrys [in Ukrainian].
- Tuckman, B. W., & Jensen, M. A. (1977). Stages of small group development revisited. *Group and Organizational Studies*, 4, 419-427.

BABAK G.

H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University, Kharkiv, Ukraine

TEAM AS A SUBJECT OF RESEARCH

A novel approach to exploring the topic of team activities as a pedagogical innovation is characterized by a profound theoretical analysis. We classified various approaches to understanding personal success, paying special attention to the social and personal dimensions of this concept. Our investigation focuses on examining the role of personal factors in achieving success in team interactions.

We identified the methodological foundation of our analysis as a values-role approach to the issue of team formation, placing a primary emphasis on the values-role regulation of interactions among individuals within teams. We thoroughly examine the value systems of each team member and their impact on worldview formation, decision-making processes, and interactions with the environment. We emphasize that achieving success in team activities requires considering conditions such as the realization of personal values, the acceptance of role expectations from others, and readiness for role transformation and acceptance of others' roles.

We highlight the challenge of searching for and systematizing the values-role patterns of personal success achievement in team activities as crucial for the effective functioning of teams and organizations as a whole. This opens perspectives for further scientific research in this direction.

The main focus of our analysis is aimed at identifying factors that determine the success of the team and each of its members. We explore the influence of values on the formation of roles within the team and interactions, considering them as critical elements that define and contribute to achieving harmony within the team collective. Our findings indicate that understanding the personal values of each participant and interacting with them in the context of team activities can significantly enhance the team's performance.

Furthermore, our research underscores the importance of flexibility and adaptability in team relationships, where values may undergo changes during interactions and the pursuit of specific goals. We emphasize that understanding and managing the values-role aspects within a team are key elements for optimizing the team process and achieving high results. In conclusion, we highlight the need for further research in this direction, aimed at a deeper understanding of the interaction of values-role factors in a team environment, which is crucial for the development not only of pedagogical practices but also of society as a whole.

This additional context expands the understanding of the importance and potential of investigating team activities as a pedagogical innovation, emphasizing its relevance and prospects for further research.

Key words: *team formation, values-role approach, personal success, team activities, team interaction.*

Стаття надійшла до редакції 15.03.2024 р.

УДК 378.011.3-051:379.8

DOI HTTPS://DOI.ORG/10.33989/2075-146X.2024.33.309934

ДМИТРО БОЯРСЬКИЙ

ORCID: 0000-0002-8192-9430

Рокитненська гімназія з дошкільним структурним підрозділом виконавчого комітету
Омельницької сільської ради Кременчуцького району Полтавської області

МЕТОДОЛОГІЯ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ПОЗАШКІЛЬНОЇ РОБОТИ

У статті автор презентує сукупність методологічних підходів до фахової підготовки майбутніх учителів, котрі зумовлюють формування у них здатності до ефективної організації позашкільної роботи: гуманістично-орієнтований, компетентнісний, цільовий, ресурсно-орієнтований, креативний, комплексний, проєктний, технологічний, структурно-компонентний підходи. Методологія у контексті дослідження проблеми тлумачиться як вчення про логічну організацію підготовки майбутніх учителів до організації позашкільної роботи, найбільш загальні принципи, структуру, методи та засоби пізнання й дослідження цього процесу, котрі визначають основні напрями – методологічні підходи. У ході дослідження з'ясовано, під час реалізації методологічних підходів у підготовці майбутніх учителів до організації позашкільної роботи велике значення мають розмаїття традиційний та інноваційних форм та методів навчальної діяльності студентів. Серед них: тренінги, індивідуальне наставництво, проблемно-орієнтовані семінари, самостійна творча робота, спеціалізовані курси з практикою, екскурсії, імітаційні ігри, науково-дослідницькі проєкти, майстер-класи, конкурси, воркшопи, онлайн-воркшопи та інші форми, а також різноманітні методи організації позакласної діяльності. Сформульовано загальні вимоги реалізації методології підготовки майбутніх вчителів до організації позашкільної роботи.

***Ключові слова:** методологія, гурток, нова українська школа, майбутні учителі, фахова підготовка, методологічні підходи, позашкільна робота*

Постановка проблеми. Важливе значення у всебічному розвитку учнів полягає у якісно організованій навчальній та позашкільній роботі. Організація навчального процесу у Новій українській школі та створення сприятливого середовища ґрунтуються на компетентнісному та діяльнісному підходах. Значущі удосконалення освітнього середовища можливі через посилення позаурочної діяльності. Такі додаткові заняття, як участь у гуртках, секціях, клубах, творчих групах тощо, розширюють межі освітньої діяльності школярів та освітнього середовища школи, спрямованого на розвиток визначених концепцією Нової української школи компетентностей. Зокрема, за цією концепцією, учні вчать через діяльність, замість того, щоб лише слухати на уроках вчителя. Отже, важливою задачею для шкільної освіти стає системна організація додаткових занять за різними напрямками, включаючи виховну, гурткову, науково-дослідну та пошукову роботу. Керівництво школи та педагоги повинні розуміти важливість активізації діяльності гуртків, виховних заходів, що сприяє пошуку ефективних методик для вирішення цих завдань. У руслі вище зазначеного важливого значення набуває фахова підготовка майбутніх учителів до організації позашкільної роботи, особливо, методологічні підходи, на якій вона має базуватися.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ґрунтовне вивчення науково-педагогічної літератури та практики підготовки майбутніх учителів до позашкільної роботи (Г. Гавришак (2023), Г. Мамус (2023), Б. Струганець (2023), Т. Сущенко (1996), С. Шереметьєва (2010) та ін.) свідчить, що цій проблематиці приділяється певна увага. Загалом, науковці приділяють увагу організації гурткової роботи як невід'ємного складника роботи шкільного вчителя. У дослідженнях науковців висвітлено важливість гуртків у позашкільній освіті та додаткових активностях у школі, традиційні та інноваційні способи організації гурткової роботи, організацію та забезпечення навчального процесу у позашкільних закладах під час воєнного стану. Також учені акцентують увагу на нормативно-правових основах та рекомендаціях, які повинні дотримуватися керівниками гуртків у сучасних умовах; особливостях проведення гурткових занять у дистанційному режимі та проблемах, що виникають у процесі такого навчання; засобах надання освітніх матеріалів, формах проведення гурткових занять та рекомендованих програмних продуктах для організації дистанційної роботи гуртка. На підставі аналізу праць науковців виявлено, що потребують подальшого вивчення проблеми методології фахової підготовки майбутніх учителів до організації позашкільної роботи.

Мета статті – визначити й схарактеризувати методологічні підходи фахової підготовки майбутніх учителів до організації позашкільної роботи.

Виклад основного матеріалу. Педагоги-науковці Інституту модернізації змісту освіти виокремлюють напрями, за якими доцільно організувати гуртки у школі (рис. 1). Ці напрями слугують орієнтирами для організації позашкільної роботи загалом: проведення виховних заходів, бесід, екскурсій, майстер-класів, під час яких в учнів формуються необхідні життєві компетентності.

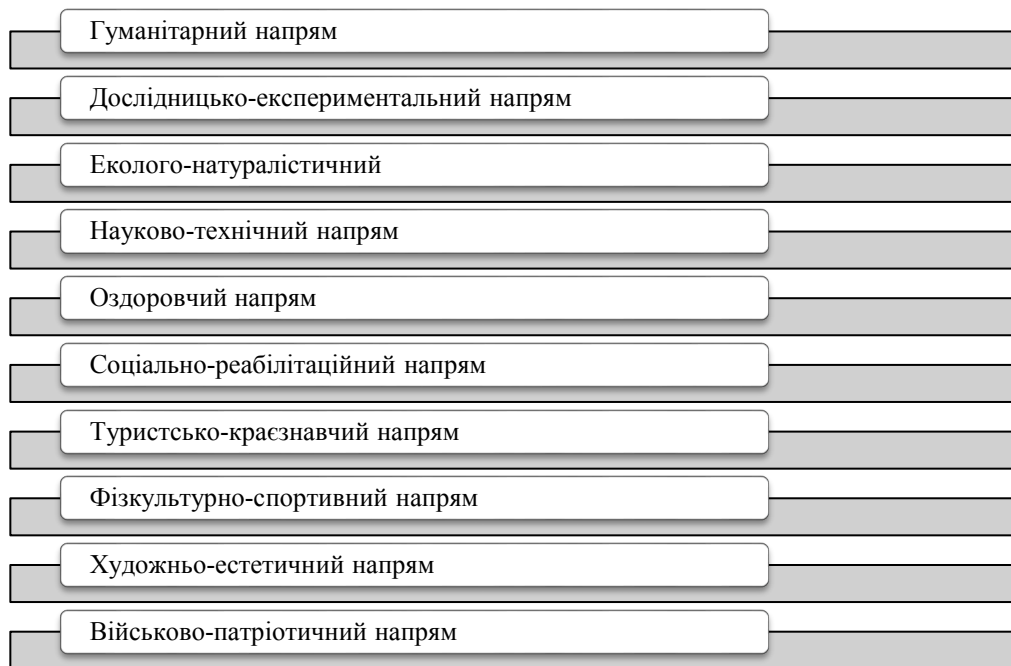

Рис. 1. Напрями діяльності шкільних гуртків

У нашому дослідженні ці напрями слугують базисом фахової підготовки майбутніх учителів до організації позашкільної роботи, у межах якої доцільно проектувати зміст освітніх компонентів, аби забезпечити у майбутніх учителів здатність успішно взаємодіяти з учнями у межах позашкілья.

Методологія у контексті нашого дослідження тлумачиться як вчення про логічну організацію підготовки майбутніх учителів до організації позашкільної роботи, найбільш загальні принципи, структуру, методи та засоби пізнання й дослідження цього процесу, котрі визначають основні напрями – методологічні підходи. Методологія підготовки майбутніх учителів до організації позашкільної роботи виконує такі функції (рис. 2):

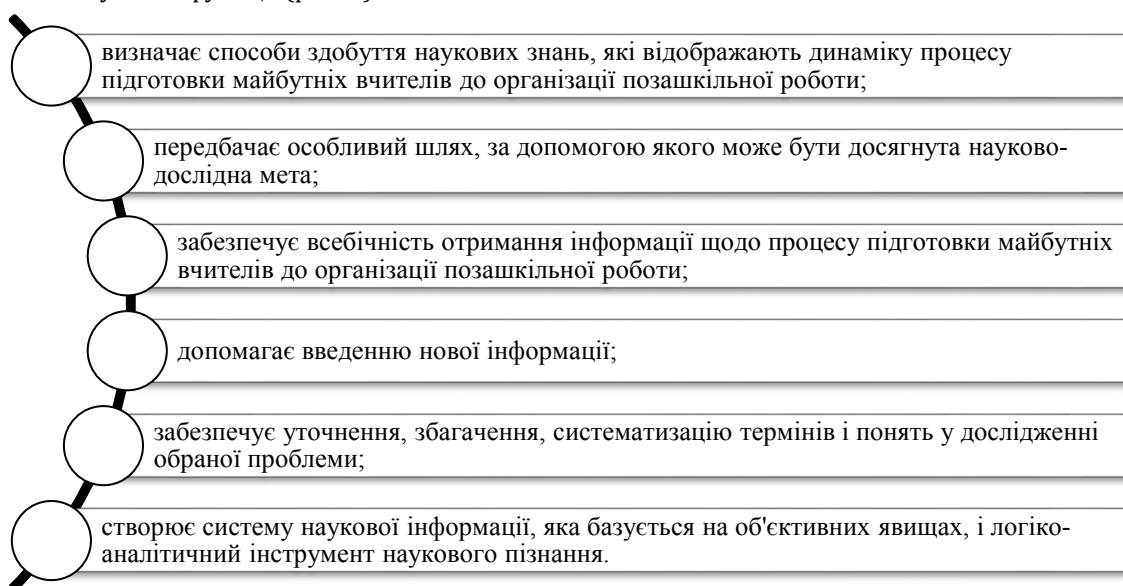

Рис. 2. Функції методології підготовки майбутніх учителів до організації позашкільної роботи

Ґрунтовний аналіз праць науковців (Г. Гавришак (2023), М. Гриньова (2019), В. Єремєєва (2014), Н. Кононець (2019), Г. Мамус (2023), Н. Мурована (2009), О. Овчарук (2022), Б. Струганець (2023),

Т. Сущенко (1996), С. Шереметьєва (2010) та ін.) дав можливість визначити й схарактеризувати низку методологічних підходів до фахової підготовки майбутніх учителів, котрі зумовлюють формування у них здатності до ефективної організації позашкільної роботи (рис. 3): *гуманістично-орієнтований, компетентнісний, цільовий, ресурсно-орієнтований, креативний, комплексний, проєктний, технологічний, структурно-компонентний підходи.*

Рис. 3. Методологічні підходи підготовки майбутніх учителів до організації позашкільної роботи

Гуманістично-орієнтований підхід виступає у дослідженні як спосіб оновлення теоретико-методологічних засад фахової підготовки майбутніх учителів, зокрема, до формування здатності до організації позашкільної роботи, формування розвивального середовища в школах, позашкільних навчальних закладах як основи для глибокого розвитку особистості педагога і дитини. По-перше, цей підхід є основою реформування фахової підготовки майбутніх учителів до організації позашкільної роботи через розроблення сучасної науково-педагогічної концепції, яка прагне сформувати високоінтелектуальну особистість з глибоким холистичним мисленням, здатну до творчого мислення, спілкування та досягнення результату. По-друге, визначає важливість направленості освітнього процесу на забезпечення кожної дитини правом на вільний вибір цінностей, повагу до людського життя і можливість досягнення успіху, що має реалізовуватися вчителем у межах позашкільної роботи. По-третє, розглядає реалізацію ідеї освіти, спрямованої на розвиток особистості, з орієнтацією на отримання особистістю моральних і духовних цінностей (Єремєєва, 2014; Сущенко, 1996).

Центральна ідея гуманістично орієнтованого підходу полягає у забезпеченні студентам широких можливостей для навчання, що допоможе їм ефективно пристосуватися до різноманітності та цілісності реального життя та використати здобутий досвід у практичних ситуаціях. Цей підхід включає в себе визначення організаційних форм навчання, методів перевірки та оцінки знань та умінь студентів, встановлення критеріїв оцінювання результатів, а також роботу викладачів, партнерство вчителів та навчальних закладів в цілому (основи педагогіки партнерства). Отже, цей підхід сприяє розробці гнучких стратегій організації та керування самостійною навчальною діяльністю студентів з урахуванням наявних освітніх ресурсів; використанню диференційованих та індивідуальних методів, форм і засобів навчання; встановленню зворотного зв'язку; розвитку ефективної взаємодії між суб'єктами навчального процесу під час опанування способами організації позашкільної роботи. Це також дозволить переглянути роль студента, який стає активним учасником пізнавальної діяльності, що сприяє розвитку його здібностей та інтересів і формуванню педагогічного бачення (Кононець, Балюк, Кіяшко, Сорока, 2024).

Цей підхід втілюється через систематичне спрямування педагогічного процесу на врахування під час занять принципу індивідуалізації навчання, особистісних рис майбутнього вчителя, його творчого потенціалу та створення сприятливих умов для самостійності у навчанні і майбутній професійній діяльності. Цей підхід передбачає створення гуманних відносин між викладачем і студентом закладу вищої освіти, де студент, з перших днів навчання, має враховувати свої майбутні ролі вчителя, що сприяє поширенню добра, моралі та гуманності. В умовах закладу вищої освіти досягнення високого рівня знань, розвитку професійних якостей майбутніх учителів можливе, якщо навчальний процес буде організовано з використанням технологій, спрямованих на індивідуалізацію навчання, особистісно-

орієнтоване та розвивальне навчання, що ґрунтується на порівняльному аналізі діяльності вчителів на різних рівнях.

Компетентнісний підхід виступає як система дослідницьких процедур, що є важливою основою для оцінки ефективності підготовки майбутніх учителів. Цей підхід допомагає розкрити структуру професійної компетентності майбутніх учителів, визначити основні чинники, які впливають на успішність педагогічного процесу, а також з'ясувати реальні напрями його реалізації. Він передбачає стимулювання професійно-особистісного зростання майбутніх вчителів шляхом засвоєння ними комплексу професійних компетенцій, які є необхідними та достатніми для успішного виконання завдань педагогічної діяльності у межах позашкільної роботи. Розвиток професійної компетентності майбутніх вчителів має базуватися на їх професійному та особистісному досвіді, знаннях, методичних навичках і вміннях, що сприяють їхньому особистісному й професійному зростанню в процесі свідомого розвитку в педагогічній діяльності (Гриньова, Кононець, 2019).

Реалізувати цей підхід доцільно шляхом включення до освітніх програм відповідних освітніх компонентів на кшталт «Методика гурткової роботи», «Методика організації позашкільної роботи вчителя», «Навчальні студії позашкілля», «Тренінг для керівника гуртка» тощо, а також за допомогою інтерактивних методів навчання. Суть полягає в тому, що процес навчання відбувається через активну взаємодію всіх студентів. Інтерактивний тренінг – це одна з форм такого навчання, яка дозволяє студентам за короткий час не тільки засвоїти знання та навички, а й переглянути свої ставлення до різних уявлень, а також покласти основи нових підходів до розв'язання педагогічних задач. Таким чином, компетентність, по-перше, включає в себе інтелектуальний та практичний аспекти освіти. По-друге, вона передбачає підхід до освіти, спрямований на результати. По-третє, компетентність має інтеграційний характер, оскільки вона поєднує в собі різні знання та вміння з широких галузей діяльності (Шереметьєва, 2017).

Цільовий підхід у підготовці майбутніх учителів до організації позашкільної роботи передбачає, що педагогічна діяльність, яка охоплює цільове спрямування, зміст, методи та кінцеві результати, має велику різноманітність і багатоплановість. Зокрема, вона включає у себе навчання та виховання учнів, керівництво навчально-виховною роботою у навчальних закладах, а також розробку навчально-методичного забезпечення, такого як підручники, навчальні програми та методичні посібники. Реалізація навчального процесу передбачає взаємодію між вчителем та учнями на основі комунікативних взаємозв'язків у різних педагогічних ситуаціях. З іншого боку, цей підхід зорієнтований на формування у студентів здатності до самостійного цілепокладання, у визначенні основних цілей розвитку освітнього середовища школи через активізацію позашкільної діяльності та розробці взаємопов'язаних заходів для досягнення цих цілей у визначений термін, з урахуванням збалансованого використання ресурсів закладу освіти (кадрових, матеріально-технічних, особистісних, інформаційних та ін.). Іншими словами, цей підхід передбачає послідовність дій: встановлення цілей, визначення шляхів досягнення, обрання засобів реалізації та досягнення результату (Мурована, 2009).

Як зазначає В. Олійник, «цільовий підхід містить у собі такі основні процедури: визначення цілей діяльності та їх упорядкування; вироблення ієрархії цілей у логіці їх поступового досягнення; декомпозиція кожної цілі на ряд підцілей (завдань) і визначення конкретного змісту, засобів та форми діяльності» (Олійник, 1998, с. 117).

Ресурсно-орієнтований підхід у підготовці майбутніх учителів до організації позашкільної роботи базується на впровадженні ресурсно-орієнтованого навчання студентів. Як зазначає у своїх наукових працях Н. Кононець, ресурсно-орієнтоване навчання включає три етапи, необхідні для побудови знань у процесі навчання: Розвідка, Інтерпретація та Створення нових ідей. Під час етапу "Розвідка" студенти самостійно шукають інформацію, необхідну для роботи над конкретною темою чи завданням, використовуючи різні джерела, такі як засоби масової інформації, публікації та онлайн-ресурси. На етапі "Інтерпретація" вони обробляють та аналізують знайдену інформацію, адаптуючи її до своїх навчальних цілей і завдань. Етап "Створення нових ідей" передбачає узагальнення і систематизацію інформації, прийняття рішень і генерацію нових концепцій. Цей підхід допомагає студентам стати відповідальними та компетентними оцінювачами і користувачами інформації. Використання ресурсно-орієнтованого підходу у підготовці майбутніх учителів до організації позашкільної роботи, спрямоване на розвиток навичок інформаційної грамотності та інформаційної компетентності майбутніх педагогів, які слугують інструментом для ефективної організації позашкільної роботи (Кононець, 2016; Kononets, Pshenko, Mokliak, 2020). Використання ресурсно-орієнтованого підходу до навчання сприяє трьом етапам в освоєнні ІКТ в освіті: на першому етапі розвиваються базові навички комп'ютерної грамотності та інформаційної культури (ІКТ-компетентність); на другому етапі студенти отримують нові знання за допомогою комп'ютера; на третьому етапі вони вчать створювати та керувати навчанням та майбутньою професійною діяльністю через комп'ютерне моделювання. На цьому етапі, як зауважують учені, комп'ютерні засоби використовуються для розвитку навичок неперервної освіти.

Креативний підхід у підготовці майбутніх учителів до організації позашкільної роботи акцентує увагу на тому, що ефективність роботи педагогів у закладах позашкільної освіти та школах залежить від грамотної організації діяльності керівника гуртка, його постійного підвищення професійної кваліфікації та пошуку нових шляхів вирішення педагогічних завдань, а також від креативності педагога під час проведення занять. Позакласний час відіграє важливу роль у житті учнів, і гурткова робота, яка має бути ретельно продуманою та організованою, не повинна перевантажувати школярів. Навпаки, вона сприяє кращому розумінню, сприйняттю та засвоєнню матеріалу, особливо на заняттях трудового навчання та технологій, а також допомагає залучати учнів до власного проектування, об'єднуючи мистецтво, техніку, технології, а також поєднувати напрями діяльності шкільних гуртків. Під час занять гуртка педагог має можливість краще пізнати індивідуальні особливості кожного вихованця, допомагаючи йому самовизначитися та розвиватися. Тому важливо реалізувати навчально-виховний процес так, щоб ефективно використовувати час для практичних занять улюбленою справою (Гавришак, Струганець, Мамус, 2023).

Комплексний підхід у підготовці майбутніх учителів до організації позашкільної роботи забезпечує залучення студентів до пошукової та науково-дослідної роботи, передбачає спрямування нової української школи, педагогів та керівників гуртків на різноманітні форми позашкільної роботи, як традиційні, так і інноваційні:

- активна участь у наукових гуртках університету, товариствах, клубах, секціях, школах дослідників педагогічної творчості, творчих лабораторіях при школах та закладах вищої, фахової передвищої освіти;
- проведення індивідуальної та групової роботи над пошуковими та науково-дослідницькими роботами у сфері методики організації роботи шкільних гуртків та проведення позашкільних заходів;
- організація науково-практичних конференцій, семінарів, колоквіумів, зльотів, наукових читань, конкурсів-виставок пошукових та дослідницьких робіт, аристотелівських та сократівських бесід і т. д.;
- організація практик, навчальних екскурсій до шкіл та закладів позашкільної освіти;
- розроблення мультимедійних, телекомунікаційних проєктів, участь у олімпіадах, віртуальних дослідницьких змаганнях та конкурсах;
- проведення наукових шкіл, пошукових гуртків, проєктних практикумів, науково-практичних таборів у канікулярний період;
- стимулювання самоосвітньої діяльності студентів з організації позашкільної роботи (Шереметьєва, 2010).

Проєктний підхід у підготовці майбутніх учителів до організації позашкільної роботи забезпечує формування у здобувачів вищої освіти низку компетентностей: проєктну, науково-дослідницьку та цифрову компетентності. Для цього використовується метод проєктів, який сприяє інтеграції знань, здобутих у різних предметах. У своїй позашкільній роботі вчителі використовують різноманітні завдання, такі як інформаційно-пошукові, проблемні та професійно-орієнтовані, для підвищення зацікавленості учнів у вибраній темі, зокрема, у пошукових і наукових дослідженнях. Це сприяє активізації та закріпленню теоретичних знань і практичних навичок, а також готує їх до проведення досліджень та навчає роботі з інформацією. Тому важливо у межах викладання освітніх компонентів зосередити увагу на використанні методу проєктів, підготувати навчально-методичні матеріали для роботи студентів у електронному форматі, зокрема, враховуючи особливості створення змісту електронних навчальних посібників для самостійного навчання в умовах цифровізації навчального процесу (Кононець, 2021). У межах цього підходу доцільним буде створення на кафедрі гуртка для студентів «Сучасна позашкільна робота вчителя», під час занять якого будуть проводитися тренінги, виконання наукових проєктів як групових форм роботи гуртка. Це сприятиме збільшенню кількості продуктивних науково-дослідницьких та міжособистісних зв'язків між учасниками: студентами, викладачами, шкільними вчителями, а також науковцями із вищих навчальних закладів. Це сприяє згуртованості, взаєморозумінню та взаємодопомозі під час проведення занять, наукових досліджень, розвиває навички роботи в команді, навчає ефективно спілкуватися, слухати та розуміти інших учасників гуртка, а також враховувати їхні погляди. Підтримка спілкування серед студентів під час виконання завдань методичного та науково-пошукового характеру сприяє не лише розвитку вище згаданих компетентностей, але й комунікативної компетентності, підвищує їх відповідальність за формування взаємодії у гуртковому колективі. Використання різноманітних інтерактивних методів під час занять гуртка спрямоване на самопізнання та саморозвиток особистості студентів, а також на розвиток їхніх комунікативних навичок для успішної позашкільної роботи. Це сприяє впливу на особистість студентів, підвищує їх бажання до самопізнання та задоволення від саморозвитку. Такі методи допомагають у

формуванні впевненості в собі, комунікативних вмінь, самоорганізації та самопрезентації, що сприятиме їх успішній позашкільній роботі у майбутньому.

Технологічний підхід у підготовці майбутніх учителів до організації позашкільної роботи зорієнтовує на набуття навичок використання технологій електронного навчання для реалізації різних форм організації навчально-виховного процесу: в школі та поза школою. З іншого боку, технологічний підхід включає електронне навчання студентів, а також дистанційні та змішані форми. Професійно-практична підготовка студентів може проводитися як дистанційно, так і очно, включаючи практику, співпрацю з учителями на робочих місцях в школі або з використанням дистанційних технологій. Цей підхід сприяє ефективному вивченню фахових дисциплін професійного спрямування, а також забезпечує можливості різноаспектної організації позашкільної роботи. Слід зазначити, що використання методично обґрунтованих програмних засобів разом з відповідною методичною підтримкою дозволяє створити інформаційні бази даних, необхідні для розвитку загальних та фахових компетентностей майбутніх учителів. Також це включає контроль зі зворотнім зв'язком, діагностику та оцінювання результатів навчання, самоконтроль і самопідготовку студентів, а також індивідуалізацію та диференціацію навчального процесу (Шереметьєва, 2017).

Дослідження науковців показують, що підвищенню рівня професійної майстерності майбутнього педагога сприяють активні форми та методи навчання, які відтворюють контекст майбутньої професійної діяльності. Це охоплює не лише викладання конкретного матеріалу, а й врахування соціальних аспектів організації позашкільної роботи. При нових умовах особистість студента формується під впливом особистості та діяльності викладача, який передає свій соціальний освітній досвід. Таким чином, технологічний підхід до підготовки майбутніх учителів для педагогічної діяльності та організації позашкільної роботи передбачає якісні зміни всіх аспектів навчального процесу: цілей, змісту, методів комунікації, форм взаємодії, учасників, а також розвиток професійної мотивації та формування педагога як творчої особистості. Доцільним буде застосування низки технологій навчання: тренінгів, індивідуальне наставництво, проблемно-орієнтовані семінари, самостійна творча робота, спеціалізовані курси з практикою, екскурсії, імітаційні ігри, науково-дослідницькі проекти тощо.

У контексті реалізації технологічного підходу слід звернути увагу на те, що цифрове удосконалення процесу фахової підготовки майбутніх учителів вважаємо ключовою умовою для стимулювання їх діяльності в новому українському освітньому середовищі. Це передбачає впровадження різноманітних онлайн-форматів для занять. Для цього рекомендується розробити спеціальні онлайн-платформи, такі як, наприклад, classroom.google.com. Також можливість проведення онлайн-воркшопів для студентів, на нашу думку, буде ефективним. Онлайн-воркшоп розглядається як спосіб динамічного навчання, де студенти активно залучаються до власної діяльності під керівництвом викладачів, вчителів-керівників гуртків та науковців. Такий підхід спрямований на отримання студентами практичного знання про організацію позашкільної роботи через експериментування, пошук, дослідження та педагогічну творчість, з високим рівнем самостійності. Організація онлайн-воркшопів дозволяє досягти таких важливих цілей, як стимулювання творчості, сприяння командній роботі, підвищення інтересу до позашкільної роботи, мотивації до наукових досліджень у цій площині, застосування нових методик, індивідуального розвитку кожного студента, реалізації авторських методик та динаміки особистісного росту (Овчарук, 2022).

Структурно-компонентний підхід у підготовці майбутніх учителів до організації позашкільної роботи передбачає проектування цієї підготовки на основі чотирьох компонентів: мотиваційного, освітнього, діяльнісного та творчого (рис. 4).

- *Мотиваційний компонент* визначається мотиваційними аспектами, які впливають на студента та його участь у педагогічній діяльності в позашкільних заходах, включаючи його ставлення до педагогічної роботи та роль у вирішенні проблем підготовки молодого покоління. Розвиток моральних якостей та цінностей є ключовим аспектом цього компонента.
- *Освітній компонент* передбачає, що майбутні вчителі повинні засвоїти широкий спектр загальноосвітніх, фундаментальних та професійних знань, зокрема теорію позашкільної освіти та методiku викладання у цих закладах, що допоможе ефективно провадити позашкільну роботу у якості шкільного вчителя.
- *Діяльнісний компонент* передбачає формування у майбутніх педагогів набору практичних навичок і вмінь для ефективного проведення навчальної та виховної діяльності в позашкільних закладах, включаючи роботу в гуртках та інших творчих об'єднаннях, а також ефективно діяти під час організації позашкільної роботи в школі.

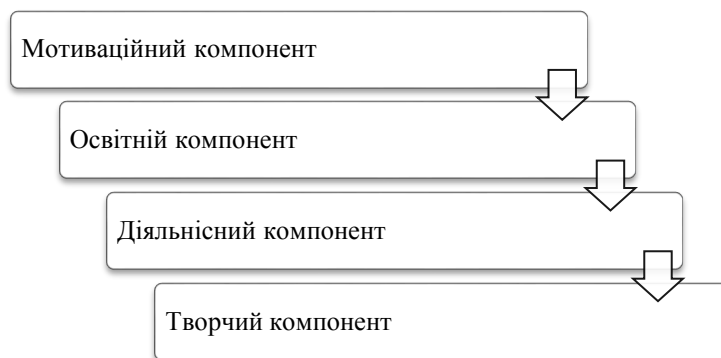

Рис. 4. Компоненти підготовки майбутніх учителів до організації позашкільної роботи

- *Творчий компонент* передбачає розвиток у майбутніх педагогів здатності до творчої діяльності та вирішення творчих завдань у сфері позашкільної освіти та під час організації позашкільної роботи в сучасній українській школі.

У ході дослідження з'ясовано, під час реалізації методологічних підходів у підготовці майбутніх учителів до організації позашкільної роботи велике значення мають розмаїття традиційних та інноваційних форм та методів навчальної діяльності студентів. Серед них: тренінги, індивідуальне наставництво, проблемно-орієнтовані семінари, самостійна творча робота, спеціалізовані курси з практикою, екскурсії, імітаційні ігри, науково-дослідницькі проекти, майстер-класи, конкурси, воркшопи, онлайн-воркшопи та інші форми, а також різноманітні методи організації позакласної діяльності.

Сформулюємо загальні вимоги до методології підготовки майбутніх вчителів до організації позашкільної роботи наступним чином:

1. Узгодженість методологічних підходів до реалізації фахової підготовки майбутніх вчителів, зокрема, до організації позашкільної роботи.
2. Функції методології підготовки майбутніх учителів до організації позашкільної роботи
3. Відповідність змісту освітніх компонентів та реалізаційних механізмів методологічних підходів сучасному рівню розвитку науки, технологій (педагогічних, цифрових, управлінських), напрямів діяльності шкільних гуртків.
4. Пов'язаність підготовки майбутніх вчителів до організації позашкільної роботи з різними освітніми компонентами в межах освітніх програм навчального закладу, відображення цілісного обсягу знань як прикладу одночасної реалізації усіх методологічних підходів (гуманістично-орієнтований, компетентнісний, цільовий, ресурсно-орієнтований, креативний, комплексний, проектний, технологічний, структурно-компонентний підходи).
5. Включення всіх необхідних методологічних підходів (гуманістично-орієнтований, компетентнісний, цільовий, ресурсно-орієнтований, креативний, комплексний, проектний, технологічний, структурно-компонентний підходи) у програму підготовки майбутніх вчителів для досягнення поставлених цілей.
6. Чітке визначення знань, умінь та навичок, які мають здобути студенти, аби бути здатним ефективно організувати позашкільну роботу.
7. Узяття до уваги компонентів підготовки майбутніх учителів до організації позашкільної роботи: мотиваційного, освітнього, діяльнісного та творчого.
8. Відповідність вимогам системності у побудові процесу навчання, спрямованого на опанування методики організації позашкільної роботи, у межах фахової підготовки майбутніх учителів.
9. Орієнтація на професійне зростання майбутніх учителів та неперервну освіту.

Висновки. Таким чином, визначено сукупність методологічних підходів до фахової підготовки майбутніх учителів, котрі зумовлюють формування у них здатності до ефективного організації позашкільної роботи: гуманістично-орієнтований, компетентнісний, цільовий, ресурсно-орієнтований, креативний, комплексний, проектний, технологічний, структурно-компонентний підходи. Під час реалізації методологічних підходів у підготовці майбутніх учителів до організації позашкільної роботи велике значення мають розмаїття традиційних та інноваційних форм та методів навчальної діяльності студентів. Серед них: тренінги, індивідуальне наставництво, проблемно-орієнтовані семінари, самостійна творча робота, спеціалізовані курси з практикою, екскурсії, імітаційні ігри, науково-дослідницькі проекти, майстер-класи, конкурси, воркшопи, онлайн-воркшопи та інші форми, а також різноманітні методи організації позакласної діяльності. Сформульовано загальні вимоги реалізації методології підготовки майбутніх вчителів до організації позашкільної роботи. **Перспективи**

подальших досліджень убачаємо в інтеграційних процесах різних форм реалізації визначених методологічних підходів, а також у розробленні дидактичної моделі підготовки майбутніх учителів до організації позашкільної роботи.

Список використаних джерел

- Гаврищак, Г., Струганець, Б., Мамус, Г. (2023). Підготовка майбутніх учителів технологій до гурткової роботи у сучасних умовах. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Педагогіка*, 1 (2), 144-152.
- Гриньова, М. В., Кононець, Н. В. (2019). *Компетентнісний підхід у професійній підготовці: електронний посібник для самостійної роботи здобувачів наукового ступеня «доктор філософії» спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки*. Полтава.
- Єремеева, В. М. (2014). Гуманістично-орієнтований підхід у процесі навчання майбутніх учителів як чинник їх професійного зростання. *Андрогогічний вісник*, 5, 145-151.
- Кононець, Н. В. (2016). *Дидактичні основи ресурсно-орієнтованого навчання дисциплін комп'ютерного циклу студентів аграрних коледжів*. (Дис. д-ра пед. наук). Полтава.
- Кононець, Н. В. (2021). *Цифровізація освітнього процесу у вищій школі: електронний посібник для самостійної роботи магістрів освітньої програми «Педагогіка вищої школи» галузі знань 01 освіта/педагогіка спеціальності 011 освітні, педагогічні науки*. Полтава: ПУЕТ.
- Кононець, Н. В., Балюк, В. О., Кіяшко, С. Г., Сорока, С. І. (2024). Педагогіка партнерства: напрями реалізації у фаховому коледжі. В кн. *Ресурсно-орієнтоване навчання в «3D»: доступність, діалог, динаміка: збірник тез доповідей IV Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф.* (с. 71-73). Полтава: ФКУЕП ПДАУ.
- Мурована, Н. М. (2009). Цільовий підхід як основа концепції педагогічного керівництва розвитком професійної компетентності вчителів в інститутах післядипломної педагогічної освіти. *Витоки педагогічної майстерності. Педагогічні науки*, 6, 242-246.
- Овчарук, О. В. (Ред.). (2022). *Цифрова компетентність сучасного вчителя нової української школи: 2022. (Безпечне середовище для учнів та вчителів: виклики та практичні рішення): зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. семінару*. Київ: Інститут цифровізації освіти НАПН України.
- Олійник, В. В. (1998). Методологічні засади цільового управління освітою. *Педагогіка і психологія*, 4, 111-118.
- Сущенко, Т. І. (1996). *Позашкільна педагогіка: навчальний посібник*. Київ: ІСДО.
- Шереметьєва, С. Г. (2010). Підготовка майбутніх учителів технологій до педагогічної діяльності у позашкільних навчальних закладах. В кн. О. В. Биковська (Ред.), *Науковий часопис Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова: зб. наук. пр.* (Вип. 24, с. 186-189). Київ: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова.
- Шереметьєва, С. Г. (2017). *Підготовка майбутніх учителів технологій до педагогічної діяльності у позашкільних навчальних закладах*. (Дис. канд. пед. наук). Київ.
- Kononets, N., Ilchenko, O., & Mokliak, V. (2020). Future teachers resource-based learning system: experience of higher education institutions in Poltava city, Ukraine. *Turkish Online Journal of Distance Education-TOJDE*, 21, 3, 14, 199-220.

References

- Havryshchak, H., Struhanets, B., & Mamus, H. (2023). Pidhotovka maibutnix uchyteliv tekhnolohii do hurtkovoї roboty u suchasnykh umovakh [Preparation of future technology teachers for group work in modern conditions]. *Naukovi zapysky Ternopilskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Hnatiuka. Pedahohika [Scientific notes of Ternopil National Pedagogical University named after Volodymyr Hnatiuk. Pedagogy]*, 1 (2), 144-152 [in Ukrainian].
- Hrynova, M. V., & Kononets, N. V. (2019). *Kompetentnisnyi pidkhid u profesiinii pidhotovtsi [Competency approach in professional training]: elektronnyi posibnyk dlia samostiinoi roboty zdobuvachiv naukovoho stupenia «doktor filosofii» spetsialnosti 011 Osvitni, pedahohichni nauky*. Poltava [in Ukrainian].
- Kononets, N. V. (2016). *Dydaktychni osnovy resursno-oriientovanoho navchannia dystsyplin kompiuternoho tsykladu studentiv ahrarnykh koledzhiv [Didactic bases of resource-based learning computer sciences cycle students of agrarian colleges]*. (D diss.). Poltava [in Ukrainian].
- Kononets, N. V. (2021). *Tsyfrovizatsiia osvithnoho protsesu u vyshchii shkoli [Digitization of the educational process in higher education]: elektronnyi posibnyk dlia samostiinoi roboty mahistriv osvithnoi prohramy «Pedahohika vyshchoi shkoly» haluzi znan 01 osvita/pedahohika spetsialnosti 011 osvithni, pedahohichni nauky*. Poltava: PUET [in Ukrainian].
- Kononets, N. V., Baliuk, V. O., Kiiashko, S. H., & Soroka, S. I. (2024). Pedahohika partnerstva: napriamy realizatsii u fakhovomu koledzhi [Pedagogy of partnership: directions of implementation in a vocational college]. In

Resursno-oriientovane navchannia v «3D»: dostupnist, dialoh, dynamika [Resource-oriented learning in "3D": accessibility, dialogue, dynamics]: zbirnyk tez dopovidei IV Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi internet-konferentsii (pp. 71-73). Poltava: FKUEP PDAU [in Ukrainian].

- Kononets, N., Ilchenko, O., & Mokliak, V. (2020). Future teachers resource-based learning system: experience of higher education institutions in Poltava city, Ukraine. *Turkish Online Journal of Distance Education-TOJDE*, 21, 3, 14, 199-220 [in English].
- Murovana, N. M. (2009). Tsilovyi pidkhid yak osnova kontseptsii pedahohichnoho kerivnytstva rozvytkom profesiinoi kompetentnosti vchyteliv v instytutakh pisladyplomnoi pedahohichnoi osvity [Targeted approach as the basis of the concept of pedagogical guidance in the development of professional competence of teachers in institutes of postgraduate pedagogical education]. *Vytyky pedahohichnoi maisternosti. Pedahohichni nauky [Origins of pedagogical skills. Pedagogical sciences]*, 6, 242-246 [in Ukrainian].
- Oliinyk, V. V. (1998). Metodolohichni zasady tsilovoho upravlinnia osvitoiu [Methodological principles of targeted management of education]. *Pedahohika i psykhohihiia [Pedagogy and psychology]*, 4, 111-118 [in Ukrainian].
- Ovcharuk, O. V. (Ed.). (2022). *Tsyfrova kompetentnist suchasnoho vchytelia novoi ukrainskoi shkoly: 2022 (Bezpechne seredovyshche dlia uchniv ta vchyteliv: vyklyky ta praktychni rishennia) [Digital competence of the modern teacher of the new Ukrainian school: 2022. (Safe environment for students and teachers: challenges and practical solutions)]*: zb. materialiv Vseukr. nauk.-prakt.s eminaru. Kyiv: Instytut tsyfrovizatsii osvity NAPN Ukrainy [in Ukrainian].
- Sushchenko, T. I. (1996). *Pozashkilna pedahohika [Extracurricular pedagogy]: navchalnyi posibnyk*. Kyiv: ISDO [in Ukrainian].
- Sheremetieva, S. H. (2010). Pidhotovka maibutnikh uchyteliv tekhnolohii do pedahohichnoi diialnosti u pozashkilnykh navchalnykh zakladakh [Preparation of future technology teachers for pedagogical activities in extracurricular educational institutions]. In O. V. Bykovska (Ed.), *Naukovyi chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu im. M. P. Drahomanova [Scientific journal of the National Pedagogical University named after M. P. Dragomanov]*: zb. nauk. pr. (Is. 24, pp. 186-189). Kyiv: Vyd-vo NPU im. M. P. Drahomanova [in Ukrainian].
- Sheremetieva, S. H. (2017). *Pidhotovka maibutnikh uchyteliv tekhnolohii do pedahohichnoi diialnosti u pozashkilnykh navchalnykh zakladakh [Preparation of future technology teachers for pedagogical activities in extracurricular educational institutions]*. (PhD diss.). Kyiv [in Ukrainian].
- Yeremeieva, V. M. (2014). Humanistychno-oriientovanyi pidkhid u protsesi navchannia maibutnikh uchyteliv yak chynnyk yikh profesiinoho zrostantia [A humanistic-oriented approach in the process of training future teachers as a factor in their professional growth]. *Andrahohichnyi visnyk [Andragogic Herald]*, 5, 145-151 [in Ukrainian].

BOYARSKY D.

Rokitna gymnasium with preschool structural subdivision of the executive committee of the Omelnyk village council of the Kremenchuk district of the Poltava region, Ukraine

METHODOLOGY OF PREPARING FUTURE TEACHERS FOR THE ORGANIZATION OF EXTRA-SCHOOL WORK

In the article, the author presents a set of methodological approaches to the professional training of future teachers, which determine the formation of their ability to effectively organize extracurricular work: humanistic-oriented, competence-oriented, targeted, resource-oriented, creative, complex, project, technological, structural-component approaches. Methodology in the context of the study of the problem is interpreted as the doctrine of the logical organization of the training of future teachers for the organization of extracurricular work, the most general principles, structure, methods and means of knowledge and research of this process, which determine the main directions - methodological approaches. In the course of the study, it was found that during the implementation of methodological approaches in the preparation of future teachers for the organization of extracurricular work, the variety of traditional and innovative forms and methods of students' educational activity is of great importance. Among them: trainings, individual mentoring, problem-oriented seminars, independent creative work, specialized courses with practice, excursions, simulation games, research projects, master classes, competitions, workshops, online workshops and other forms, as well as various methods of organizing extracurricular activities. The general requirements for the implementation of the methodology of training future teachers for the organization of extracurricular work have been formulated: consistency of methodological approaches to the implementation of professional training of future teachers, in particular, to the organization of extracurricular work; functions of the methodology of training future teachers for the organization of extracurricular work; correspondence of the content of educational components and implementation mechanisms of methodological approaches to the current level of development of science, technologies (pedagogical,

digital, management), areas of activity of school circles; the connection of the training of future teachers to the organization of extracurricular work with various educational components within the educational programs of the educational institution, the display of a holistic amount of knowledge as an example of the simultaneous implementation of all methodological approaches (humanistic-oriented, competence-oriented, targeted, resource-oriented, creative, complex, project, technological, structural-component approaches); inclusion of all necessary methodological approaches (humanistic-oriented, competence-oriented, target, resource-oriented, creative, complex, project, technological, structural-component approaches) in the training program of future teachers to achieve the set goals; clear definition of knowledge, abilities and skills that students should acquire in order to be able to effectively organize extracurricular work; taking into account the components of training future teachers for the organization of extracurricular work: motivational, educational, activity and creative; compliance with the requirements of systematicity in the construction of the learning process, aimed at mastering the method of organizing extracurricular work, within the professional training of future teachers; orientation to the professional growth of future teachers and continuous education.

Key words: *methodology, circle, new Ukrainian school, future teachers, professional training, methodological approaches, extra-school work*

Стаття надійшла до редакції 11.04.2024 р.

УДК 378.011.3-051:373.2]:373.2(100)

DOI [HTTPS://DOI.ORG/10.33989/2075-146X.2024.33.309936](https://doi.org/10.33989/2075-146X.2024.33.309936)

ОЛЕНА ГНІЗДІЛОВА

ORCID: 0000-0001-7706-2427

ВІТА КОВАЛЬ

ORCID: 0000-0003-4172-846

Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка

ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ОСВІТНЬОГО КОМПОНЕНТУ «СІМЕЙНЕ І СУСПІЛЬНЕ ВИХОВАННЯ ДОШКІЛЬНИКІВ У ЗАРУБІЖНИХ ДЕРЖАВАХ»

У статті презентовано досвід викладання студентам дошкільного профілю навчальної дисципліни «Сімейне і суспільне виховання дошкільників у зарубіжних державах».

Ключові слова: *професійна підготовка, майбутній вихователь, активні форми організації освітнього процесу, інтерактивні засоби навчання, самотійна робота.*

Постановка проблеми. Реформування української системи освіти, її інтеграція у світовий простір, зміна вектора державної освітньої політики на розвиток і творчу самореалізацію кожної дитини зумовлюють підвищення вимог до педагога, його особистісних якостей, рівня професійної підготовки і сформованості загальнопедагогічних умінь. Особливо вагомим у цьому контексті постає такий аспект професійної освіти, як підготовка майбутніх вихователів дітей раннього і дошкільного віку, оскільки базис життєво необхідних компетентностей закладається саме у дошкільному дитинстві. Це детермінує вимогу формування таких педагогів для закладів дошкільної освіти, які не тільки спроможні виконувати покладені на них обов'язки на високому професійному рівні, всебічно формувати особистість дитини дошкільного віку, але й знаходити нестандартні, ефективні способи і шляхи вирішення освітніх завдань, черпаючи ідеї і новації в зарубіжній педагогічній думці та практиці.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Різні аспекти підготовки майбутніх вихователів в умовах багаторівневої професійної освіти в Україні висвітлено в роботах Л. Артемової, Г. Беленької, А. Богуш, Н. Гавриш, Н. Голоти, І. Дичківської, Л. Загородньої, Л. Зданевич, Л. Лохвицької, Н. Миськової, Т. Танько тощо. Професійно-педагогічну підготовку фахівців дошкільної освіти в університетах Швеції у дисертаційній роботі дослідила Н. Карпенко (2010). Розвиток системи підготовки педагогічних кадрів у Франції (друга половина ХХ – початок ХХІ ст.) був предметом дисертаційного дослідження

В. Лащихіної (2009). В епіцентрі наукових пошуків А. Сбруєвої, О. Галуса, Л. Шапошнікової, М. Чепіль тощо є становлення і розвиток порівняльної педагогіки як науки.

У контексті нашого дослідження інтерес викликають монографії «Професійна підготовка дошкільних педагогів у країнах Західної Європи: теорія і практика» (Н. Мельник, 2016) та «Підготовка майбутніх фахівців дошкільної освіти в країнах Східної Європи» (М. Олійник, 2015) і їхні докторські дисертації. *Особливості змісту і форм організації професійної підготовки майбутніх вихователів у системі вищої освіти зарубіжних країн* висвітлювали Л. Зданевич (держави Азіатсько-тихоокеанського регіону, 2013), О. Сулима (ФРН, 2015), О. Бусова (КНР, 2021), О. Карпенко (Австрія, 2022).

Попри наявну значну кількість наукових праць і належне розроблення вітчизняними вченими різних аспектів компаративної педагогіки, які є близькими до аналізованої, недостатньо висвітленими є питання специфіки викладання порівняльної дошкільної педагогіки, а саме впровадження інтерактивних форм і методів навчання під час вивчення одного з обов'язкових компонентів освітньо-професійної програми підготовки бакалаврів дошкільного профілю – дисципліни «Сімейне і суспільне виховання дошкільників у зарубіжних державах». Потреба з'ясувати особливості професійної підготовки бакалаврів дошкільного профілю у педагогічних університетах у процесі вивчення компаративної дошкільної педагогіки зумовила вибір теми публікації.

Мета наукової розвідки полягає у розкритті впливу специфіки авторської методики викладання курсу на якість підготовки фахівців дошкільної галузі освітньо-кваліфікаційного рівня бакалавр.

Виклад основного матеріалу дослідження. Один із шляхів удосконалення професійної підготовки педагогів для дошкільної галузі у світлі сучасних вимог і новітніх соціально-культурних потреб суспільства вбачаємо в оновленні змісту освітніх компонентів, індивідуалізації процесу професійного становлення, пошуку нових форм, методів і засобів організації освітнього процесу в закладах вищої освіти.

З метою задоволення освітніх і кваліфікаційних потреб щодо підвищення якісного рівня підготовки фахівців дошкільної освіти освітнього ступеня «бакалавр» з питань створення національного освітнього простору шляхом інтегрування зарубіжного досвіду та інноваційних технологій було запроваджено в освітній процес Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка навчальну дисципліну «Сімейне і суспільне виховання дошкільників у зарубіжних державах». На вивчення дисципліни відводиться 120 годин, що становить 4 кредити ECTS, з них: 16 годин лекційних, 20 годин практичних занять, 84 години – самостійна робота. Завершується опанування дисципліни екзаменом.

Розроблена навчальна дисципліна зорієнтована на конкретну практичну діяльність, тобто розгляд не лише науково-теоретичної інформації, а головним чином, на формування у майбутніх вихователів ЗДО здатності до аналітичної і інноваційної діяльності. У силабусі та робочій програмі навчальної дисципліни передбачено програмові результати навчання: аналізувати стан розвитку дошкільної освіти в Україні та в зарубіжних державах, порівнювати надбання світової педагогічної думки та практики з вітчизняними, виявляти типові та відмінні ознаки, специфіку освітнього процесу і розвитку дітей раннього і дошкільного віку, трансформувати міжнародний педагогічний досвід у сучасний навчально-виховний простір закладу дошкільної освіти, формувати здатність творити власний особистісно-орієнтований стиль освітньої діяльності, використовувати здобутки зарубіжної педагогічної теорії та освітньої практики для удосконалення вітчизняної дошкільної освіти.

Робоча навчальна програма з цього освітнього компоненту є досить насиченою і містить історію розвитку суспільного дошкільного виховання у світі; детальний аналіз розвитку систем дошкільної освіти у провідних зарубіжних державах; можливості оновлення структури та змісту дошкільної освіти у провідних країнах світу і в країнах, що розвиваються. До робочої навчальної програми включено також теми, присвячені специфіці сімейного і суспільного дошкільного виховання в умовах різних політичних і соціально-економічних систем, проблемам підготовки педагогічних кадрів для дошкільних установ. Студенти набувають знань про моделі дошкільної освіти, концепції, на яких ґрунтуються системи суспільного дошкільного виховання, специфіку організації освітнього процесу в дошкільних закладах у різних державах світу.

Навчальна дисципліна «Сімейне і суспільне виховання дошкільників у зарубіжних державах» є платформою для ознайомлення з інноваціями, що мають місце у царині педагогічної компаративістики, у світі та в Україні, запорукою популяризації напрацювань не лише в кордонах країни, а й у зарубіжжі. Студенти вивчають компаративну дошкільну педагогіку через призму сприйняття життя і творчої діяльності зарубіжних педагогів (П. Кергомар, М. Монтессорі, Р. Оуена, Ж.-Ж. Піаже, Ф. Фрьобеля, Р. Штейнера та ін.), які стояли у витоків зародження суспільного дошкільного виховання у світі, сприяли становленню систем дошкільної освіти в кожній з держав, вплинули на формування законодавчої бази у галузі освіти та появу традицій та інновацій (Г. Доман, З. Дьенеш, М. Ібука, Д. Кюїзенер, С. Лупан, К. Орф, Ш. Сузукі, М. Шичида тощо). Значна увага приділена сучасним авторським методикам провідних країн

світу, тим педагогічним аспектам творчості зарубіжних педагогів, які співзвучні ідеям вітчизняної особистісно-орієнтованої парадигми виховання.

Опанування цієї дисципліни відбувається у таких формах організації навчальної діяльності, як лекції, практичні заняття і самостійна робота. Загальний обсяг лекційних годин становить 16 годин і передбачає використання як традиційних, так і інтерактивних форм, методів і засобів навчання.

Авторський досвід викладання засвідчує, що лектор будує і подає студентам систему поглядів на основі компіляції фактів, дібраних із різних джерел – вітчизняної і зарубіжної періодичної преси, Інтернет-мережі, дисертаційних робіт, навчальних посібників, підручників, матеріалів науково-практичних конференцій тощо. В основу лекційного викладу матеріалу покладена впорядкована системна інформація, що спонукає студентів до самостійного мислення і пошуку додаткових джерел інформації, поглиблення і систематизації наявних наукових уявлень, допомагає усвідомити об'єктивні закономірності процесу підготовки до впровадження зарубіжних ідей і технологій в сучасному закладі дошкільної освіти.

Сучасний рівень ведення навчального курсу «Сімейне і суспільне виховання дошкільників у зарубіжних державах» орієнтує викладача на перехід від педагогічного традиціоналізму до впровадження нових форм і методів навчальної роботи у ЗВО. З цією метою запроваджено читання інтерактивних лекцій, які дозволяють поєднати керівну роль педагога з високою активністю студентів на основі використання сучасних інформаційно-комп'ютерних технологій. Предметною підтримкою в організації навчального процесу з курсу виступають мультимедійні технічні засоби навчання. Ефективність використання мультимедійних технологій і засобів під час вивчення навчальної дисципліни забезпечується поєднанням кількох інформаційних середовищ: текст, відео, фотографії, високоякісний звуковий супровід.

Для більш ефективного викладення навчального матеріалу ми пропонуємо одну з інтерактивних форм навчання у закладі вищої освіти – візуальну лекцію. Кожна лекція має сталу побудову. Проведення лекцій супроводжується розробленими мультимедійними презентаціями, демонстрацією наочності за допомогою теле- і відео-фрагментів, в яких розкрито вузлові моменти тем і які коментує лектор. Ефективність використання лекцій-візуалізацій під час вивчення навчальної дисципліни забезпечується раціональним поєднанням кількох інформаційних середовищ: текст, відео, фотографії, високоякісний звуковий супровід. Візуальна форма подачі лекційного матеріалу (низка взаємозалежних відео-фрагментів, фотографій, схем, таблиць, слайдів) не лише доповнює аудіальну інформацію, а й виступає носієм нового змісту.

Використання відео-фрагментів під час лекційних занять удосконалює організацію викладання, урізноманітнює способи подачі нового навчального матеріалу, забезпечує гнучкість процесу навчання, стимулює до самостійного пошуку інформації, активізацію процесу самонавчання. Наприклад, перегляд відео-фрагментів випусків новин телевізійного каналу 1+1 Істрії ТСН «Рецепти росту» під час лекційного заняття на тему «Дошкільна освіта у країнах Північно-Західної Європи» є засобом отримання нової інформації про дошкільні заклади Швеції і Данії. Візуальна форма подачі навчального матеріалу, що використовується під час лекційного заняття, нагадує віртуальні подорожі, в ході яких студенти отримують нову, інколи навіть суперечливу інформацію, що потребує ретельної переробки, аналізу, порівняння.

Компаративний аналіз дозволяє майбутнім вихователям виокремити спільні виховні стратегії й пріоритети у дошкільній освіті шведських і данських дітей: довіра і повага між суб'єктами освітнього процесу, співдружність і рівність, самостійність і керована свобода, емоційне благополуччя дитини, акцент на фізичному розвитку, загартування, педоцентризм. Поряд з цим, студенти виявляють суто специфічні для кожної держави характеристики. Як от, гендерно-нейтральне виховання дитлахів у дошкільних закладах Швеції, декретні відпуски для татусів і активна участь вихователів-чоловіків у освітньому процесі дитячих садків Данії.

Викладання лекційного матеріалу здійснюється шляхом надання викладачем нової інформації про специфіку виховання маленьких громадян у різних державах світу (Німеччина, Японія, США, Велика Британія, Франція, Фінляндія, Китай, Корея тощо), про методики виховання і навчання дітей дошкільного віку в дошкільних установах зарубіжжя. За допомогою Історій ТСН на 1+1 студенти порівнюють особливості дошкільного виховання у Польщі, Франції, Північній Кореї. У них формується пізнавальний інтерес до змісту тем навчального предмета для майбутнього самостійного осмислення візуальної інформації, доопрацювання, інтерпретації та привласнення знань і подальшого їх використання в професійній діяльності.

Студенти набувають знань про моделі дошкільної освіти, концепції, на яких ґрунтуються системи зарубіжного суспільного дошкільного виховання, специфіку організації навчально-виховного процесу в дошкільних закладах зарубіжжя, з'ясовують та оцінюють реальний стан освітньої системи у певній

країні, дізнаються про її історію та традиції, географічне положення, суспільну організацію, політичні та економічні умови, які й визначають розвиток дошкільної освіти.

Сприймання аудіально-візуального лекційного матеріалу активізує всі психічні процеси майбутніх фахівців дошкільної освіти, допомагає встановлювати логічні зв'язки між слайдом та науково-методичним словесним коментарем, спонукає їх до самостійного мислення і пошуку додаткових джерел інформації, а також має на меті налагодження діалогової комунікації в системі «студент – викладач» і підвищення мотивації до педагогічної діяльності.

Вагоме місце у структурі навчальної дисципліни посідають практичні заняття. Джерелами інформації для студентів при підготовці до практичних занять на сучасному етапі виступають, перш за все, наукові статті в Інтернет-мережі, відеоролики з популярного відеохостингу YouTube, наукові статті у педагогічних періодичних виданнях, підручники. Так, авторська пізнавальна передача про фінські дитячі садки за участю лікаря Є. Комаровського на телеканалі «Інтер» була дієвим приводом для проведення практичного заняття про специфіку організації освітнього процесу в дошкільних закладах Фінляндії державної і приватної форм власності, сприяла кращому розумінню й засвоєнню навчального матеріалу.

Ефективними формами проведення практичних занять з освітнього компонента виступають дискусії, перегляди й обговорення відео-фрагментів, фільмів і слайд-презентацій, захист міні-проектів. Під час практичних занять студенти систематизують і закріплюють знання, розвивають уміння доказово висловлювати свої думки, вести діалог і опонувати, використовуючи понятійний апарат порівняльної педагогіки, формують пошуково перетворювальний стиль мислення.

Корисними є аудіовізуальні матеріали YouTube каналу, які активно використовують студенти при підготовці до практичних занять. Українські блогери, які поїхали у різні зарубіжні держави під час війни, ведуть розповідь про повсякденне життя місцевих жителів, знайомлять із сімейним життям людей (від започаткування шлюбу, народження дітей, допологових і післяпологових традицій, умов виховання дітей в родині з різним соціальним і майновим статусом, з відвідуванням ясел і садків різної форми власності тощо) у різних кутках світу (Німеччина, Іспанія, Швеція, Норвегія, Данія, Швейцарія, США, Хорватія тощо). У цьому контексті цікавити можуть бути авторські блоги Lena light, Олеся Українка, Irena El, Vadym Ovchar та ін. Аудіовізуальні матеріали, вміщені на цьому каналі, можна ефективно відтворювати як на лекційному занятті у певному дидактичному режимі, так і з іншою дидактичною метою на практичному занятті. Студенти отримують можливість порівнювати економічну ефективність дошкільної освіти в розвинених державах і країнах, що розвиваються, виявляють пропозиції і соціальний попит на сімейне чи суспільне дошкільне виховання в столичних і провінційних містах, формулюють й переконливо відстоюють свою позицію й толерантно ставляться до інших поглядів, якщо вони підкріплені достатньо аргументованими відеоматеріалами.

Компаративний аналіз дозволяє студентам дійти висновку, що домінуючими компонентами систем дошкільної освіти у розвинених державах світу є принципи дитиноцентризму і педоцентризму, які у сукупності їх застосування дозволяють дитині пізнати себе і світ без регламентованого навчання за задалегідь розробленими навчальними програмами, встановлювати довірливу партнерську взаємодію дітей і дорослих, розвиватися на основі власних бажань та інтересів, задатків і здібностей, максимально самореалізуватися, що є неодмінною умовою особистого щастя кожного малюка та суспільного прогресу.

Під час зіставлення систем дошкільної освіти у зарубіжжі та характеристики стратегії освітньої політики ряду країн у сфері дошкільної освіти студенти поглиблюють свої знання та вдосконалюють навички порівняння, вміння виділяти головне та суттєве, загальне та специфічне, виявляти позитивні й негативні аспекти зарубіжного педагогічного досвіду в галузі дошкільної освіти. Майбутніх вихователів вражає відсутність стандартних будівель, інтер'єрна простота, багатофункціональність приміщень, нетиповість планування території зарубіжних дошкільних закладів, відсутність гарячого харчування, необов'язковість денного сну та інші специфічні для зарубіжної системи освіти ознаки. Аналіз освітнього середовища дошкільних закладів доводить, що часто не вишуканий, але практичний і функціональний розвивально-ігровий простір, сприяє невимушеному навчанню малюків, привертає їхню увагу і викликає у дітей інтерес і цікавість, тим самим спонукаючи їх до експериментування і до здобуття усвідомленого досвіду. У результаті такої роботи студенти з'ясовують специфічні для тієї чи тієї держави світу особливості, виявляють спільне і відмінне, розкривають національні особливості різних освітніх систем.

Дієвими мультимедійними засобами підготовки майбутніх вихователів до практичних занять з навчальної дисципліни є інтернет-сервіси (блоги; форуми; чати; фото-, відео-хостинги, відео-конференції тощо). Сервіси комунікацій дозволяють отримати достовірну інформацію про специфіку організації освітнього процесу в державних і приватних дошкільних закладах Європи. Інформаційно-комунікаційні технології стають хорошим помічником та підтримкою для студентів, допомагають

цікаво та доступно підготувати цікаві матеріали для проведення практичного заняття. До кожного семінару студенти опрацюють декілька джерел, їх переосмислюють, узагальнюють, систематизують власні знання з подальшою презентацією у вигляді усної доповіді, унаочнення за допомогою слайд-презентації та відео-фрагментів.

Для поточного контролю знань студентів замість звичайного письмового тестування нами було використано навчальну платформу «Kahoot!», яка є зручним інструментом для створення тестів. Платформа дозволила нам проводити онлайн-тестування способом віртуального класу (virtual classroom), коли до опитування залучалися всі студенти академічної групи, що були присутні на заняттях в аудиторії. У цьому випадку питання та варіанти відповідей з'являлися на екрані проектора та комп'ютера викладача, а відповідали студенти зі своїх мобільних телефонів. Безкоштовний доступ дав нам можливість створювати такі типи запитань: вікторину (quiz), тобто питання з «множинним вибором», коли студенту дається кілька варіантів відповідей і він обирає один або кілька правильних, та «вірно-невірно» (true or false), коли студентові пропонується два взаємовиключних варіанти відповіді. Для візуалізації питань ми користувалися банком зображень, додавали їх до запитань або використовували як відповіді. За кожну правильну відповідь ми визначали певну кількість балів, що дозволило дізнатися як відповідав на запитання кожен студент і побудувати діаграми успішності академічної групи. Навчальні комп'ютерні ігри створюють умови кращого засвоєння матеріалу та активізують пізнавальну діяльність студентів.

Невід'ємною складовою змісту навчальної дисципліни є самостійна робота (84 год.), яка спрямована на розвиток активного та творчого навчання, стимулює бажання студентів до накопичення інформації, отримання нових знань, досвіду та формування гнучких навичок. Зміст курсу передовсім спрямований на розвиток інтересу майбутнього вихователя до самоосвітньої діяльності. Тому в процесі викладання окресленої навчальної дисципліни моделюємо освітнє середовище, яке стимулює самосвітні процеси. З цією метою студентам пропонується розлогий список рекомендованої літератури, сформульовані творчі завдання для самостійної роботи майбутніх вихователів, які потребують не тільки виконання, але й презентації. Формами самостійної роботи можуть бути аналіз наукових і науково-популярних статей зарубіжних і вітчизняних авторів, складання анотацій до наукових текстів, заповнення таблиць, написання рефератів, підготовка доповідей і слайд-презентацій, пошук нових тематичних джерел і відео-фрагментів. Труднощі при виконанні самостійної роботи виникають у студентів при аналізі суперечливої інформації про стан освітньої практики у зарубіжних дошкільних установах, що вміщено в наукових джерелах і на Інтернет-сайтах. Найбільш складним є не стільки пошук і збір джерел, скільки їх ґрунтовний аналіз, виключення з розгляду матеріалів, які не заслуговують на довіру або стосуються малозначущих деталей.

У фокусі самостійного пошуку майбутніх вихователів є система дошкільної освіти однієї держави (за вибором студента). Це завдання дає змогу студентам усвідомлено засвоїти знання про загальні і специфічні особливості сімейного і суспільного виховання дітей тієї країни, яка за рядом обставин, причин, мотивів їх зацікавила. Систематичний, планомірний збір розрізненої інформації, окремих фактів, їх екстраполяція, узагальнення, систематизація і створення власного презентаційного матеріалу, в якому розкриваються всі складові елементи системи дошкільної освіти обраної держави (сім'я, старші члени родини, які часто не беруть участі у вихованні дітей, дошкільні заклади різного типу, підпорядкування і форми власності, бебісітери чи денні мами, неформальні організації, заклади, де ведеться підготовка дошкільних педагогів тощо) підкреслює унікальність проробленої кожним здобувачем вищої освіти пошукової роботи і являє ґрунтовний доробок про регіональні й неповторні особливості виховання малюків у різних куточках світу.

Самостійний пошук студентів спрямовує викладач. Аналіз відеозаписів, кінострічок сприяє розвитку вміння самостійного мислення у майбутніх вихователів шляхом індивідуальних спостережень, умовисновків, появи внутрішньої потреби у знаннях, захопленості навчальним предметом, бажанням відтворювати побачене, осмислене у власній професійній діяльності. З цією метою для перегляду студентам було запропоновано зарубіжний документальний фільм «Малюки» (2010, режисер Томас Бельмас). Аналіз фільму допоміг їм скласти порівняльну характеристику умов життя і розвитку чотирьох дітей немовлячого і раннього віку, народжених в один час, але в різних державах світу (Марі з Японії, Байяра з Монголії, Хетті з США і Поніхао з Намібії). Студенти отримують багато нової інформації про специфіку виховання малюків у Африці, Азії та Європі відповідно до традицій їхнього соціуму, у них виникає бажання переосмислити побачене. Цей аудіовізуальний матеріал створює передумови для проведення узагальнюючого практичного заняття на тему «Специфіка організації сімейного виховання дітей в зарубіжних державах», стає підґрунтям для жвавих дискусій між суб'єктами навчальної діяльності про спільні та відмінні особливості сімейного виховання малюків азіатів, європейців, африканців. Студенти доходять висновку, що успіх сімейного виховання значною мірою залежить від організації домашнього побуту, традицій сімейного життя, сформованих сімейних цінностей, а стиль життя родини, що включає в себе внутрішньо-сімейний етикет і традиції, взаємопов'язаний з

культурою тієї чи іншої нації. Важливим є підведення студентів до висновку про те, що щастя дітей не залежить від добробуту сім'ї, рівня освіти її членів, для щастя малюкам потрібна материнська любов і турбота.

Візуальна інформація впливає на різні органи чуття й на інтелектуальну сферу того, хто навчається, сприяє найбільшому ефекту сприйняття, переробці і запам'ятовуванню цієї інформації. Чим більше аналізаторів беруть участь у сприйнятті інформації, тим успішніше виконується діяльність; аудіовізуальні матеріали сприяють мимовільному запам'ятовуванню матеріалу, зумовленого емоційним співпереживанням від того, що відбувається на екрані.

Висновки. Отже, освітній компонент «Сімейне і суспільне виховання дошкільників у зарубіжних державах» є інтегрованим доповненням до обов'язкових дисциплін професійної підготовки майбутніх вихователів. Опанування змісту цієї професійно-орієнтованої навчальної дисципліни сприяє оволодінню студентами інформацією про специфіку зарубіжної виховної практики у галузі дошкільної освіти, формуванню відкритого педагогічного мислення, завдяки якому засвоюється все, що є кращим у сфері освіти. Майбутній вихователь вчиться на основі зіставлення виявляти кращі здобутки світової культури і досягнення в освітній сфері цивілізованих країнах світу, використовувати передовий педагогічний досвід для удосконалення національної системи освіти і власного майбутнього професійного саморозвитку. Опанування цієї дисципліни забезпечує усвідомлення професійної значущості здобутих знань, обрання їх за орієнтир у власній педагогічній діяльності, прогресивний поступ у обраній професії вихователя, що дозволяє повною мірою реалізувати власні професійні можливості на основі наявних фахових знань, умінь, навичок, особистісних якостей та супроводжується безперервним саморозвитком педагога для задоволення існуючих освітніх суспільних та особистісних запитів і потреб і самоактуалізацією кожного здобувача вищої освіти. Вивчення цього освітнього компоненту збагачує фаховий світогляд і діяльність вихователя знаннями світових надбань і тенденцій, регіональних та національних особливостей в дошкільній освіті, специфіки створення освітнього середовища.

Список використаних джерел

- Гнізділова, О. А. (2016). «Порівняльна дошкільна педагогіка» у системі професійної підготовки майбутнього вихователя. *Scientific horizons-2016. Pedagogical sciences: materials of the XII International scientific and practical conference* (pp. 68-70). Sheffield.
- Гнізділова, О. А. (2016). Порівняльна дошкільна педагогіка як інтердисциплінарна галузь наукового знання. В кн. В. М. Лабунець (Ред.), *Педагогічна освіта: теорія і практика*: зб. наук. пр. (Вип. 21, ч. 2, с. 173-179). Кам'янець-Подільський.
- Гнізділова, О. А., Коваль, В. М. (2024). *Сімейне і суспільне виховання дошкільників у зарубіжних державах*: робоча програма навчальної дисципліни для студентів спеціальності 012 Дошкільна освіта. Полтава: ПНПУ імені В.Г. Короленка.
- Зданевич, Л. (2013). Особливості підготовки майбутніх фахівців галузі дошкільної освіти до професійної діяльності в країнах Західної Європи та азіатсько-тихоокеанського регіону. *Педагогіка та психологія професійної освіти*, 4, 253-262.
- Карпенко, Н. (2010). *Професійно-педагогічна підготовка фахівців дошкільної освіти в університетах Швеції*. (Автореф. дис. канд. пед. наук). Київ.
- Карпенко, О. (2022). Підготовка вихователів закладів дошкільної освіти в Австрії. *Перспективи та інновації науки. Педагогіка. Психологія. Медицина*, 9 (14), 139-148.
- Лашихіна, В. П. (2009). *Розвиток системи підготовки педагогічних кадрів у Франції (друга половина ХХ – початок ХХІ ст.)*. (Дис. канд. пед. наук). Київ.
- Мельник, Н. І. (2016). *Професійна підготовка дошкільних педагогів у країнах Західної Європи: теорія і практика*: монографія. Умань: ФОП Жовтий О. О.
- Мкртчян, О. А. (2021). Підготовка майбутніх вихователів до патріотичного виховання дошкільників в Україні та Китаї. В кн. *Professional Education: Methodology, Theory and Technologies = Професійна освіта: методологія, теорія та технології*: зб. наук. пр. ДВНЗ "Переяслав-Хмельницьк. держ. вищ. навч. закл. ім. Г. Сковороди" (Вип. 14, с. 217-232). Переяслав.
- Олійник, М. І. (2015). *Підготовка майбутніх фахівців дошкільної освіти в країнах Східної Європи*: монографія. Чернівці: Родовід.
- Сулима, О. В. (2015). *Професійна підготовка вихователів дошкільних закладів у системі вищої освіти Федеративної Республіки Німеччини*. (Дис. канд. пед. наук). Київ.
- Gnizdilova, Elena. (2016). Comparative preschool pedagogy as an interdisciplinary branch of science. In Marija Chepil, Anna Marta Zukowska, Oresta Karpenko (Eds.), *In the Sphere of Education and Artistic Work* (pp. 11-17). Drohobych: Publishing department of Drohobych State Pedagogical Ivan Franko University.

References

- Hnizdilova, O. A. (2016). «Porivnialna doshkilna pedahohika» u systemi profesiinoy pidhotovky maibutnoho vykhovatelya [“Comparative Preschool Pedagogy” in the system of professional training of the future teacher]. In *Scientific horizons-2016. Pedagogical sciences: materials of the XII International scientific and practical conference* (pp. 68-70). Sheffield [in Ukrainian].
- Hnizdilova, O.A. (2016). Porivnialna doshkilna pedahohika yakinterdystsyplinarna haluz naukovoho znannia [Comparative preschool pedagogy as an interdisciplinary branch of scientific knowledge.]. In V. M. Labunets (Ed.), *Pedahohichna osvita: teoriia i praktyka [Pedagogical Education: Theory and Practice]: zb. nauk. pr.* (Is. 21, p. 2, pp. 173-179). Kamianets-Podilskyi [in Ukrainian].
- Hnizdilova, O. A., & Koval, V. M. (2024). *Simeine i suspilne vykhovannia doshkilnykiv u zarubizhnykh derzhavakh [Family and social education of preschoolers in foreign countries]: robocha prohrama navchalnoi dystsypliny dlia studentiv spetsialnosti 012 Doshkilna osvita.* Poltava: PNU imeni V.H. Korolenka [in Ukrainian].
- Gnizdilova, Elena. (2016). Comparative preschool pedagogy as an interdisciplinary branch of science. In Marija Chepil, Anna Marta Zukowska, Oresta Karpenko (Eds.), *In the Sphere of Education and Artistic Work* (pp. 11-17). Drohobych: Publishing department of Drohobych State Pedagogical Ivan Franko University [in English].
- Karpenko, N. (2010). *Profesiino-pedahohichna pidhotovka fakhivtsiv doshkilnoi osvity v universytetakh Shvetsii [Professional and pedagogical training of preschool education specialists in Swedish universities].* (Extended abstract of PhD diss.). Kyiv [in Ukrainian].
- Karpenko, O. (2022). Pidhotovka vykhovatelyv zakladiv doshkilnoi osvity v Avstrii [Training of preschool teachers in Austria]. *Perspektyvy ta innovatsii nauky. Pedahohika. Psykholohiia. Medytsyna [Perspectives and Innovations of Science. Pedagogy. Psychology. Medicine]*, 9 (14), 139-148 [in Ukrainian].
- Lashchykhina, V. P. (2009). *Rozvytok systemy pidhotovky pedahohichnykh kadriv u Frantsii (druha polovyna XX – pochatok XXI st.) [Development of the system of training of pedagogical personnel in France (second half of the 20 th – beginning of the 21 st century)].* (PhD diss.). Kyiv [in Ukrainian].
- Melnyk, N. I. (2016). *Profesiina pidhotovka doshkilnykh pedahohiv u krainakh Zakhidnoi Yevropy: teoriia i praktyka [Professional training of preschool teachers in the countries of Western Europe: theory and practice]: monohrafiia.* Uman: FOP Zhovtyi O. O. [in Ukrainian].
- Mkrtichian, O. A. (2021). Pidhotovka maibutnykh vykhovatelyv do patriotychnoho vykhovannia doshkilnykiv v Ukraini ta Kytai [Preparation of future educators for patriotic education of preschoolers in Ukraine and China]. In *Professional Education: Methodology, Theory and Technologies =Profesiina osvita: metodolohiia, teoriia ta tekhnolohii: zb. nauk. pr.* (Is. 14, pp. 217-232). Pereiaslav [in Ukrainian].
- Oliinyk, M. I. (2015). *Pidhotovka maibutnykh fakhivtsiv doshkilnoi osvity v krainakh Skhidnoi Yevropy [Training of future specialists in preschool education in the countries of Eastern Europe]: monohrafiia.* Chernivtsi: Rodovid [in Ukrainian].
- Sulyma, O. V. (2015). *Profesiina pidhotovka vykhovatelyv doshkilnykh zakladiv u systemi vyshchoi osvity Federatyvnoi Respubliky Nimechchyny [Professional training of preschool teachers in the higher education system of the Federal Republic of Germany].* (PhD diss.). Kyiv [in Ukrainian].
- Zdanevych, L. (2013). Osoblyvosti pidhotovky maibutnykh fakhivtsiv haluzi doshkilnoi osvity do profesiinoy diialnosti v krainakh Zakhidnoi Yevropy ta aziatsko-tykhookeanskoho rehionu [Peculiarities of training future specialists in the field of preschool education for professional activities in the countries of Western Europe and the Asia-Pacific region]. *Pedahohika ta psykholohiia profesiinoy osvity [Pedagogy and Psychology of Professional Education]*, 4, 253-262 [in Ukrainian].

HNIZDILOVA O., KOVAL V.

Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University, Ukraine

PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE EDUCATORS IN THE PROCESS OF STUDYING THE EDUCATIONAL COMPONENT “FAMILY AND SOCIAL EDUCATION OF PRESCHOOLERS IN FOREIGN COUNTRIES”

The relevance of the research issue is due to the updating of the content of modern preschool and professional education, European integration processes in the educational system of Ukraine, society's demand for educators of early and preschool children who are not only able to fulfill the duties assigned to them at a high professional level, comprehensively form the personality of a preschool child age, but also to find non-standard, efficient methods and ways of solving educational tasks, drawing ideas and innovations from foreign pedagogical thought and practice. The purpose of the research is to reveal the impact of the specifics of the author's method of teaching the educational course “Family and Social Education of Preschoolers in Foreign Countries” on the quality of training of specialists in the preschool field at the bachelor's level of education and qualification. The article presents the experience of teaching this educational component to students majoring in preschool education at Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University. The course content in the professional formation of the future educator of early and preschool children, which consists of two modules, is

revealed. The program learning outcomes that future specialists majoring in preschool education should master while studying the specified course are named.

In the process of mastering the educational component, students analyze the state of development of preschool education in Ukraine and in foreign countries, compare the assets of world pedagogical thought and practice with domestic ones, identify typical and distinctive features, the specifics of the educational process and development of early and preschool children, transform international pedagogical experience into modern educational space of a preschool education institution, form the ability to create their personal-oriented style of educational activity, use the achievements of foreign pedagogical theory and educational practice to improve domestic preschool education.

Attention is focused on the introduction of active forms of the educational process organization in the institution of higher education (lecture-visualization, lecture with multimedia support) and the use of interactive learning tools and methods of monitoring educational and cognitive activities in the process of professional training of bachelors majoring in the specialty 012 Preschool Education.

Key words: professional training, future educator, active forms of organization of the educational process, interactive learning tools, lecture-visualization, lecture with multimedia support, audiovisual materials, independent learning

Стаття надійшла до редакції 27.04.2024 р.

УДК 94(430)“1933/1945”

DOI [HTTPS://DOI.ORG/10.33989/2075-146X.2024.33.309938](https://doi.org/10.33989/2075-146X.2024.33.309938)

АРТУР ГОБОЗАШВІЛІ

ORCID ID 0000-0002-0341-7077

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ УТВОРЕННЯ ТА ДІЯЛЬНОСТІ СОЮЗУ НІМЕЦЬКИХ ДІВЧАТ ЯК СКЛАДОВОЇ ЧАСТИНИ ГІТЛЕРЮГЕНДУ

У статті висвітлена діяльність Союзу німецьких дівчат, його створення та аналізуються деякі аспекти його виховного впливу на особистості членкинь цієї організації. Виявлено, що з самого свого створення Союз німецьких дівчат відігравав ключову роль в політиці НСДАП щодо нав'язуванні своєї ідеології молодим жінкам. Перші нечисленні організації дівчат під егідою НСДАП виникли ще в 1923 році під назвою «сестри Гітлерюгенда». Їхнє об'єднання в Союз відбулось лише у 1930 році. З 1933 року склад Союзу німецьких дівчат збільшився до 1711 осіб, і в цьому ж році організація, котрою керувала Елізабет Грайфф-Вальден, увійшла до складу Гітлерюгенда. Процес утворення місцевих відділень BDM, як і Націонал-соціалістичного союзу школярок та груп дівчат під крилом жіночої організації НСДАП припадає на 1930-ті роки.

Відразу після свого призначення лідером імперської молоді у 1933 році Бальдур фон Ширах прийняв постанову про розпуск або заборону конкуруючих молодіжних об'єднань. Щоб уникнути втручання націонал-соціалістів, деякі молодіжні групи пішли на саморозпуск. Інші молодіжні об'єднання були змушені в примусовому порядку перейти в підпорядкування Гітлерюгенда та Союзу німецьких дівчат, що зумовило значний приріст складу цих організацій. Відповідно до Закону «Про Гітлерюгенд» від 1 грудня 1936 року усі юнаки та дівчата Третього рейху були зобов'язані перебувати в лавах відповідно Гітлерюгенда та Союзу німецьких дівчат, що істотно вплинуло на формування їхніх особистісних рис.

Ключові слова: Союз німецьких дівчат, BDM, Адольф Гітлер, освіта, пропаганда, ксенофобія, Гітлерюгенд, расизм, виховання

Постановка проблеми. Після приходу Гітлера до влади у Німеччині, колективним самообманом було охоплено всі верстви народу. Дівчата Німеччини не були винятком. Мільйонам сьогоднішніх німецьких бабусь можуть поставити собі запитання: «Як таке могло статися?» Мовчання і небажання говорити про це явище вже давно стало звичною реакцією на це питання. Існує безліч відповідей. Однак сотні свідчень вказують на одну особливість. Вона характеризується різноманітністю особистих почуттів і переживань, особистим досвідом від членства в лавах «Союзу німецьких дівчат». Члени BDM

не були однорідною масою. Якщо дівчинка-підліток у сільській католицькій місцевості могла сприймати «культурні заходи» з молитовним заучуванням біографії Гітлера як альтернативу чотирьом стінам батьківського дому, то дівчата з робітничих кварталів Берліна, особливо після запровадження обов'язкового членства в BDM, часто свідомо уникали участі в подібних акціях. Коли одні дівчата горіли любов'ю до Гітлера і навіть письмово зізнавалися в бажанні вийти за нього заміж, інші безкарно відпускали образливі жарти про диктатора.

Така неоднорідність поглядів реально існувала в лавах BDM, незважаючи на те, що роки, проведені під прапорами Гітлерюгенду, наклали відбиток на свідомість молодого покоління. Вперше в історії Німеччини ціле покоління підлітків, особливо дівчат, систематично виховувалося в душі злочинної державної системи.

Початок навряд чи був багатообіцяючим. До 1933 року лише незначна кількість дівчат приєдналася до Гітлерюгенду. У «сестринських громадах» Гітлерюгенду їх вчили марширувати під свисток, шити коричневі сорочки, розповсюджувати листівки та доглядати за пораненими штурмовиками після «боїв» у пивних залах. Це були розрізнені групи, загальна назва яких, згідно з офіційною нацистською пропагандою, походила від назви спільнот сестер милосердя, що заліковували рани «коричневих бійців». Швидше за все, мова йшла про дівчат з числа раннього «гітлерюгенду», які також хотіли бути ближчими до історії націонал-соціалістичного руху. Одна з найбільших і найвідоміших «сестринських спільнот» з Хемніца складалася всього з 15 дівчат.

Проблематика Союзу німецьких дівчат зараз залишається слабо вивченою у вітчизняній науці. Досі немає відповіді на запитання, що ж сталося з німецьким соціумом, який зробив величезний внесок у цивілізаційний розвиток світу та як за доволі короткий часовий період народ Німеччини перетворився на расистів, та антисемітів. Яке значення мав Союз німецьких дівчат, який повністю знищував індивідуальність у дівчат, та готував їх тільки для однієї цілі – народжувати Гітлеру нових солдатів для майбутніх завоювань.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Проблема створення й діяльності Союзу німецьких дівчат тривалий час майже не вивчалась. У повоєнній зарубіжній літературі безроздільно панувала думка, за якою визначальну роль нацистської Німеччини грали чоловіки: саме вони керували політикою та економікою, вели війну, і чинили злочини проти світу та людяності. Німецькі жінки, навпаки, були повністю витіснені з політики, багато в чому – з економіки, а тому історія гітлерівської держави є історією чоловіків. У зв'язку з цим дослідники зосереджувалися історії Гітлерюгенда, чоловічої Служби праці та НСДАП. Справжнє дослідження проблеми почалося в 60-их роках. Американський історик і соціолог Д. Шенбаум (Шенбаум, 1968 р.) один з перших хто почав досліджувати проблему та дійшов висновку, що націонал-соціалісти придушили всякі паростки фемінізму в BDM, змусивши замовкнути його представниць.

Новий етап розвитку історіографії проблеми розпочався у 1970-ті роки. З виникненням історії жінок, а потім і тендерної історії вивчення нацистських дівочих та жіночих організацій активізувалося і стало головним чином прерогативою самих жінок, переважно німецьких та американських дослідниць. Істориків зацікавили роль німкеней у стабілізації нацистського панування, їхня частка відповідальності за злочини німецького фашизму, причини підтримки гітлерівської партії та держави, групи чи категорії жінок і дівчат, особливо сприйнятливі до націонал-соціалістичної пропаганди. Спочатку автори наукових праць сконцентрувалися на дослідженні умов праці жінок, розвитку жіночої освіти у 1933-1945 рр., а також передумов виникнення нацистського дівочого та жіночого руху, їх структури та чисельності організацій.

Історик Ш. Байор, який розглянув історію жіночої організації крізь призму конфлікту між ідеологією та економікою в націонал-соціалістичній державі.

Німецький історик М. Клаус (Клаус, 1980), звернувшись до проблеми виховання дівчаток при націонал-соціалізмі, дійшов висновку про те, що BDM грав для лідерів нацизму другорядну роль.

Союз німецьких дівчат досліджувала Г. Міллер (Міллер, 1980). Вона переконана в тому, що з початком Другої світової війни «педагогічна структура» BDM перетворилася на перешкоду для її економічних функцій. На відміну від Д. Шенбаума, Г. Міллер вважає, що жіноча BDM служила не емансипації жінки, а її політичного та економічного придушення.

Мета статті – розкрити проблему створення й діяльність Союзу німецьких дівчат.

Виклад основного матеріалу. Існує хибна думка, що Гітлерюгенд була організацією виключно для хлопців. Насправді, вся його структура була складнішою.

Організована за військовим зразком та за принципом «молодь керує молоддю», організація охоплювала німецьку молодь віком від 10 до 18 років і ділилася за віковими категоріями. Молодша група – хлопчики від 10 до 14 років Дойчес юнгфольк («Німецька молодь»); старша група – юнаки з 14 до 18 років, власне, гітлерюгенд. Жіноча організація у складі гітлерюгенд – дівчатка віком від 10 до 14

років Юнгмедельбунд («Союз дівчаток»); дівчини від 14 до 18 років Бунд дойчер медель (BDM) («Союз німецьких дівчат»).

До 1933 року до Гітлерюгенду вступала лише незначна кількість дівчат. У «сестринських громадах» Гітлерюгенду їх вчили марширувати під свисток, шити коричневі сорочки, розповсюджувати листівки та доглядати за пораненими штурмовиками після «боїв» у пивних залах. Це були розрізнені групи, загальна назва яких, згідно з офіційною нацистською пропагандою, походила від назви спільнот сестер милосердя, що заліковували рани «коричневих бійців». Швидше за все, мова йшла про дівчат з числа раннього «гітлерюгенду», які також хотіли бути ближчими до історії націонал-соціалістичного руху. Одна з найбільших і найвідоміших «сестринських громад» з Хемніца складалася всього з 15 дівчат.

Марта Ассманн, перша лідерка «сестринських громад» в газеті «Völkischer Beobachter» (1930) оголосила про перейменування своєї організації на «Союз німецьких дівчат у Гітлерюгенді». Через те, що до партійних організацій також входили дівчата, загальне об'єднання всіх націонал-соціалістичних дівочих груп під дахом BDM відбулося лише в 1932 році. У той час як молодіжні групи Гітлерюгенду розглядалися як основна опора партії, дівчатам з Гітлерюгенду не надавалося великого значення. У націонал-соціалістичному молодіжному календарі на 1932 рік Ліга німецьких дівчат жодного разу не згадується. На початку того ж року в лавах Гітлерюгенду перебувало лише 1 735 дівчат з BDM.

Першим кроком, яким заявила про себе новостворена організація гітлерівських дівчат, стала запекла суперечка про форму одягу. Питання стояло так: сині чи коричневі краватки? Радник у справах жінок у Гітлерюгенді заявив: «Ці коричневі халати, які носять дівчата в Шлезвіг-Гольштейні, не є сліпою копією коричневих сорочок чоловіків СА. Ми одночасно хочемо і уникаємо такого копіювання. Ми не говоримо лише про явне вираження духовної залежності жінки від чоловіка. Дівчата, які хочуть боротися за ідеї Адольфа Гітлера в нашій організації, будуть з гордістю і свідомо демонструвати мужність і готовність до самопожертви, будучи одягненими в істинно німецький жіночий одяг». Зрештою, незважаючи на пафосні гасла, перемогли блакитні спідниці та білі блузки.

Ким і чим були перші осередки BDM задовго до приходу Гітлера до влади? Чи були вони маленьким, фанатичним доповненням до шовіністичних чоловічих спілок? Чи це були гуртки мрійників при «коричневих» функціонерах? Насправді, їхня роль у той час не мала нічого спільного з подальшим завданням BDM – стати інструментом об'єднання для половини молодих поколінь німців. «Сестринства», поряд з іншими молодіжними організаціями, такими як «Мандрівниці» чи «Дівчата-слідопити», стали певною мірою авангардом серед дівчат крихкої Веймарської республіки. Вирушити в далеку мандрівку без батьків, посидіти з хлопцями біля похідного вогнища чи навіть потанцювати з ними літнього вечора – все це було нечуваним викликом буржуазному оточенню, демонстрацією проти застарілих уявлень старшого покоління про моральні питання.

Після 30 січня 1933 року часи, коли BDM була невеликою організацією, швидко пройшли. Дівчата тисячами кинулися зі знищених молодіжних спілок та організацій до Союзу німецьких дівчат, який за короткий час перетворився на найбільшу жіночу організацію у світі. Лише за перший рік нацистської влади кількість членів BDM зросла з 23 900 до 593 000. Молодші дівчатка від 10 до 14 років були членами Юнгмедельбунду разом зі своїми керівниками. Юнгмедельбунду був частиною BDM. А BDM, у свою чергу, була частиною Гітлерюгенду. Лідери BDM підпорядковувалися Бальдуру фон Шираху.

Розпуск інших молодіжних спілок лише зрідка викликав пасивний опір і німий протест.

Різке зростання кількості BDM пояснюється не лише поразкою інших молодіжних рухів. Маріанна Ланген, 1917 року народження, згадує: «Масовий приплив нових членів в організацію можна було порівняти з поривом вітру. Піднесене почуття допомоги в побудові кращого життя в Німеччині охопило всіх нас, особливо молодь». Найкраще описує настрої молоді після приходу Гітлера до влади бадьорий рядок зі старої робочої пісні, яку любили співати штурмовики СА та гітлерюгенд - «з нами прийдуть нові часи...».

Для більшості молодих людей «нові часи» означали вихід з батьківського світу, вихід з республіки з усіма її проблемами та забобонами буржуазної культури. У такому розумінні націонал-соціалізм певною мірою є носієм рис молодіжного руху. Вік нацистських лідерів ще раз підтверджує сказане. Гімлеру було 32 роки, Геббельсу - 35 років, Шираху - 25 років.

Необхідно згадати, як діти з кожним днем стикалися зі зростаючою несправедливістю. Єврейські дівчата не мали права вступати до BDM. Німецька єврейка Евелін Айгерман згадує свій досвід початку дискримінації: «Я б охоче вступила до BDM. Я заздрила всім дівчатам, які носили білі блузки та блакитні спідниці. Я переживала, що не зможу бути з ними. Дехто з однокласників співчував мені, інші були байдужі, а дві дівчини сказали мені: «Ми тепер в BDM, а ти ні». Ти єврейка. Ми нічого не маємо проти тебе особисто, але ви, євреї, за все відповісте».

Тисячі школярів могли спостерігати, як вчителів виганяли зі шкіл під час процесу їх об'єднання.

Як виглядав цей «сонячний день» у Спілці німецьких дівчат, який так приваблював дітей? Які ознаки та риси він мав? По середах по всій Німеччині відбувалися «домашні вечори», будь то Аахен чи Цвіккау,

село в Пфальці чи село у Східній Пруссії. Їх організовували у своїх помешканнях самі юні «фюрери», які навряд чи були трохи старші за своїх підопічних. Дівчата багато співали і розповідали старі саги та легенди.

Як же здійснювалося нав'язування нацистської ідеології для цілого покоління молоді? Сповнені пафосу та мелодійності пісенні рядки підкорювали недосвідчені серця. Багато з тих, хто співав ці пісні, тільки сьогодні усвідомили сенс, закладений в їхніх рядках. Слова «Наш стяг сильніший за смерть», або «Німеччино, ти повинна завжди сяяти, навіть якщо ми загинемо» і так далі зараз сприймаються не так як їх чули тоді.

Колишні члени BDM особливо охоче згадують вилазки на природу у складі своїх осередків, так званих «медльшафтів» або «медльшафтів», які були найменшими одиницями в ієрархії BDM. Спартанські умови проживання та юшка з пересувних польових кухонь лише підсилювали романтичне сприйняття цих поїздок.

Привабливість заходів значною мірою залежала від підготовленості та настрою лідерів місцевих організацій BDM, які відповідали за їх проведення. Єва Штернхайм-Петерс розповідає, що спочатку була розчарована атмосферою «дівочого клубу», яка панувала на заході їхнього підрозділу. Незабаром вона натрапила на захоплюючу книгу про покійну першу дружину Герінга. Прочитавши її, вона з ентузіазмом розповіла на одному з «домашніх вечорів» захоплюючі історії про «героїв руху» і «боротьбу штурмовиків». Її розповіді були зустрінуті з ентузіазмом.

Відоме гасло гітлерюгенду «Молодь повинна керувати молоддю» на практиці неминуче призводило до всіляких несподіванок і конфузів у повсякденному житті BDM, але, з іншого боку, породжувало у молодих людей, які залишилися без батьківської опіки, відчуття «єдиної спільноти». Молодь відчували себе повноцінною частиною народної спільноти. Це високе почуття вразило молодь. Адже їй довіряли виконувати важливі завдання. Бажання стати частиною «нової держави» і «виконувати відповідальні завдання» було причиною того, що тисячі дівчат прагнули стати «фюрершафт» і очолити підрозділи BDM, починаючи з «Медльшафт» з 10 - 12 дівчат і закінчуючи одним з 36 «Обергау» з десятками тисяч дівчат. Звісно, у школі новоспечені лідери не пропускали нагоди скористатися своїм «службовим становищем». Сибіла Шенфельд згадує: «Коли ти ще вчишся в школі, немає більш хвилюючого відчуття, ніж можливість зайти до кабінету директора і сказати: «Хайль Гітлер, герр Шмід або Мюллер!». Мені дуже шкода, але завтра я не прийду до школи. У мене багато роботи».

У 1934 році Ширах так визначила зміст щоденної роботи BDM і висловила націонал-соціалістичні уявлення про освіту жінок: «Третина часу повинна бути присвячена вихованню світогляду, а дві третини - фізичному вихованню». Через рік одна з асистентів Гітлерюгенду буквально повторила слова своєї начальниці: «Наша мета - виростити здорову дівчину, яка використає всі свої здібності на благо народу і держави. Тому ми не збираємося напихати її якимись науковими знаннями. Ми вчимо її бути корисною суспільству» (Miller, 1980, p. 182-190).

Велика увага приділялася фізичному вихованню. Збереглися кілометри кіноплівки з танцюючими дівчатами-гімнастками зі Спілки німецьких дівчат, які виконують вправи з кеглями та м'ячами. Особливо вражають кадри масових заходів за участю тисяч спортсменів на Олімпійських іграх 1936 року або на партійних з'їздах. «Ти - ніщо, твій народ - все». Це нацистське гасло могло б слугувати чудовою ілюстрацією до таких масових вправ, в яких були задіяні дівчата, і які справляли величезне враження не лише на глядачів.

У такі моменти особливо яскраво проявлялася суть тоталітарного запиту «нового часу»: повне знищення власної індивідуальності та знеособлення людини в рамках заданих стандартів. Хлопчиків і дівчаток вчили думати так: «Ви не повинні думати про те, що ваші люди можуть зробити для вас. Ти повинен думати про те, що ти можеш зробити для свого народу». Таке ставлення було дуже поширеним серед молоді. Під час партійних з'їздів і великих демонстрацій ця форма запрограмованого самозречення втілювалася в безпрецедентні натовпи людей в уніформі. Цілі стадіони були заповнені коричневою формою Гітлерюгенду та біло-блакитною формою Союзу німецьких дівчат. За наказом було дозволено проявляти емоції. Захоплення і влада – два ключові поняття для характеристики всіх масових націонал-соціалістичних заходів, в яких брали участь дівчата того часу (Mager, 1971, p. 136).

Старші дівчата у віці від 18 до 21 року із задоволенням відвідували підприємства під назвою «Віра і краса», організовані Державною податковою службою. Членство в цих підприємствах було добровільним. Дівчата займалися спортом, танцями, моделюванням одягу та вихованням дітей. На відміну від молодших вікових груп, яким прищеплювали твердість і силу характеру, тут на перший план виходило виховання жіночності, а особливо готовності стати матір'ю.

Набагато рідше можна зустріти хронікальні кадри з маршируючими дівчатами, хоча ця сцена була більш звичною для повсякденної діяльності BDM, ніж вправи з кеглями. Нічні марші, спортивне орієнтування, кроси – ось перелік регулярних заходів для дівчат тих часів. Багато наших свідків сьогодні

можуть детально розповісти про м'язові зусилля і піт під час виснажливих маршів, мозолі на ногах і тремтячі коліна. Це стосується і вправ на розвиток спритності, вправності та сміливості. Того, хто не міг впоратися з фізичними навантаженнями, називали «відмовником».

У Лізі німецьких дівчат терор існував не лише на політичних заняттях та лекціях з расознавства. Впертих і непокірних брали до уваги. У тих, хто «не встигав за іншими», забирали краватку, яка була частиною уніформи. Колишня голова BDM Маргарита Кассен розповідає: «Ті, хто погано поведився, повинні були приходити на службу в цивільному одязі або отримували догану на зборах». Крім того, порушники повинні були принизливо просити вибачення за цілком невинну поведінку перед строем.

З прийняттям Закону про Гітлерюгенд у 1936 році та додаткової імплементаційної постанови у 1939 році членство в Гітлерюгенді стало обов'язковим для всієї німецької молоді. Водночас проти порушників почали вживати поліцейських заходів (Heinz, 1971, p.75).

Свідчення про покарання, які практикувалися, підтверджують, що не всі юнаки та дівчата беззастережно підкорялися диктату Гітлерюгенду. На відміну від тогочасних пропагандистських матеріалів, нам відомо про численні випадки непокори серед членів організації, які траплялися постійно. Один з опитаних свідків згадує: «Ці постійні шиккування, марші, заорганізованість нашого життя викликали в мені почуття протесту. Я намагався уникати участі у великих заходах. Зазвичай я посилався на запаморочення і симулював непритомність».

Мотиви непокори з боку «ледарів» і «негідників», як їх називали «свідомі та зразкові» члени Гітлерюгенду, були різними: від банальної нудьги до твердого небажання бути гвинтиком у величезній машині беззаконня. Ті, хто порушував нацистські правила через сильні релігійні переконання або під впливом критично налаштованих до Гітлера батьків, були зобов'язані маскуватися (Schoenbaum, 1968, p. 203).

Як відбувався процес уніфікації особистостей і в який момент члени Гітлерюгенду відчули, що вони «крокують в одному строю». Відповідь проста – нескінченні церемонії в повсякденному житті BDM. Лійки зі знаменами, пафосні промови, години «посвяти» мали сформувати окремих людей «віддану спільноту». Календар гітлерюгенду був насичений пам'ятними датами та святами, присвяченими «руху». Починаючи зі свята «вшанування пам'яті загиблих членів Гітлерюгенду» 24 січня, низка пам'ятних дат тягнулася до кінця року. «День приходу до влади» відзначали 30 січня. Потім, 20 квітня, святкували «День народження фюрера». Далі йшли «День праці», «День матері», «День сонцестояння», «День Мюнхенського путчу». Сучасникам було зрозуміло, що низка нацистських свят протиставляється церковним святам. Псевдорелігійна форма і суть нацистського руху мала замінити основи християнської віри. Угода Гітлера з Папою Римським, що регулювала церковне життя в Німеччині, і привітання німецьких єпископів Гітлеру не змінили суті режиму. У вузькому колі своїх соратників Гітлер не раз висловлював плани «остаточно покінути» з церквою після закінчення переможної війни.

За своїм емоційним впливом серед інших свят особливо виділявся день «посвячення тих, хто народився в один рік з членами Гітлерюгенду». Це дійство нагадувало церковні церемонії та лицарські обряди водночас. З 1936 року ці святкування почали проводити централізовано в колишній резиденції лицарського ордену Марієнбург, розташованій в околицях Данцига. Посеред старовинних стін вночі при світлі смолоскипів розгорталася патетичне дійство, учасники якого співали, клялися і марширували. Велася пряма трансляція «церемонії» на весь Рейх, в якій на тисячах менших за масштабами, але абсолютно схожих заходах звучали слова точно такої ж присяги: «Урочисто обіцяю бути вірним Адольфу Гітлеру і присвятити всього себе служінню в Гітлерюгенді. Я урочисто обіцяю постійно зміцнювати товариську і єдність німецької молоді. Я урочисто обіцяю виконувати всі накази фюрера рейхсфюрера молоді та всіх керівників Гітлерюгенду. Урочисто обіцяю завжди бути гідним нашого святого прапора. Хай допоможе мені Бог!»

Зазвичай церемонія присяги проходила по всій країні 19 квітня, напередодні дня народження Гітлера. Це мало особливий сенс: всі хлопчики і дівчатка, народжені в один рік з іменинником, отримували подарунок! Того вечора чорна краватка Союзу німецьких дівчат, як орден, урочисто зайняла своє місце на шиї дівчини. Більшість респонденток запам'ятали церемонію вступу на все життя. Емоційний вплив був настільки сильним, що переважна кількість учасниць була в захваті від цієї церемонії (Дем'яненко, 2001, с. 34-36).

У 1936 році до BDM вступили майже всі дівчата, народжені десятьма роками раніше. Церемонія прийому супроводжувалася безпрецедентною пропагандистською кампанією. У 1937 році в лавах BDM налічувалося вже 2,8 мільйона дівчат і жінок. Однак не лише вступ до Союзу німецьких дівчат супроводжувався пишними ритуалами. Групові призначення дівчат на керівні посади, перехід дівчат-підлітків з категорії «юнгмедів» до справжніх дорослих BDM використовувалися досвідченими «церемоніймейстерами» з Гітлерюгенду для того, щоб зайвий раз вплинути на емоційно-чуттєву сферу свідомості молоді, підкреслити значущість моменту і переконатися в слухняності своїх підопічних. Для підвищення статусу церемонії прийому було проведено своєрідний іспит абітурієнтів. Перевірка

політичного світогляду супроводжувалася питаннями «Коли і де народився наш вождь Адольф Гітлер?» або «Де проводяться партійні з'їзди?». Абітурієнт повинен був заспівати кілька куплетів з пісні «Хорст Вессель». Після чотирьох років навчання в Jungmedlshaft такі тести не викликали проблем. Наприкінці іспиту перевіряли стройову підготовку, а фінальним актом була театральна вистава, в якій всі кандидати грали свої ролі (Klaus, 1980, p. 7).

Висновки. Отже, на підставі проведеного дослідження можна дійти висновку про те, що діяльність Союзу німецьких дівчат, як складової частини Гітлерюгенду, була вагомим фактором в процесі нав'язування нацистської ідеології й істотно впливала на виховання молодих німкенів.

На розподіл гендерних ролей у гітлерівській державі впливали численні громадські організації, до яких жінки входили разом із чоловіками, а також організації, створені спеціально для жінок, дівчат та дівчаток. Наймасовішою та найвпливовішою серед них був Союз німецьких дівчат (БДМ).

У своїй діяльності Союз німецьких дівчат бачив першочергово виховання молоді в дусі націонал-соціалізму. Освіта в житті дівчат майже не відігравала якогось значення. Головним було зайняття спортом, адже це на думку вождів допомогло виконати головну функцію жінки – народити нових солдатів для Гітлера.

Предметом подальших досліджень може бути вивчення впливу пропаганди на формування особистості в юному віці.

Список використаних джерел

- Дем'яненко, Б. (2001). Освіта та виховання в умовах тоталітаризму. *Нова політика*, 3, 34-36.
- Heinz, Karl. (1971). *Systemanalyse nationalsozialistischer Erziehung: Kontinuität oder Abschied*. Ratingen: Henn.
- Klaus, M. (1980). Mädchen in der Hitler-Jugend. In *Die Erziehung zur deutschen Frau* (p. 7). Köln.
- Mager, B. (1971). Arbeitserziehung im Faschismus II Zur Geschichte der Arbeitserziehung in Deutschland. (Teil 2: Von 1900 bis zur Gegenwart. Berlin.
- Miller, G. (1980). Erziehung durch den Reichsarbeitsdienst für die weibliche Jugend (RADvvj). Ein Beitrag zur Aufklärung nationalsozialistischer Erziehungsideologie. In Hrsg. von M. Heinemann, Erziehung und Schulung im Dritten Reich (Teil 2: Hochschule, Erwachsenenbildung, pp. 182-190). Stuttgart.
- Schoenbaum, D. (1968). Die braune Revolution. In *Eine Sozialgeschichte des Dritten Reiches* (p. 203). Köln, Berlin.

References

- Demyanenko, B. (2001). Osvita ta vykhovannya v umovakh totalitaryzmu [Education and training under totalitarianism]. *Nova polityka [New policy]*, 3, 34-36 [in Ukrainian].
- Heinz, Karl. (1971). *Systemanalyse nationalsozialistischer Erziehung: Kontinuität oder Abschied*. Ratingen: Henn.
- Klaus, M. (1980). Mädchen in der Hitler-Jugend. In *Die Erziehung zur deutschen Frau* (p. 7). Köln.
- Mager, B. (1971). Arbeitserziehung im Faschismus II Zur Geschichte der Arbeitserziehung in Deutschland. (Teil 2: Von 1900 bis zur Gegenwart. Berlin.
- Miller, G. (1980). Erziehung durch den Reichsarbeitsdienst für die weibliche Jugend (RADvvj). Ein Beitrag zur Aufklärung nationalsozialistischer Erziehungsideologie. In Hrsg. von M. Heinemann, Erziehung und Schulung im Dritten Reich (Teil 2: Hochschule, Erwachsenenbildung, pp. 182-190). Stuttgart.
- Schoenbaum, D. (1968). Die braune Revolution. In *Eine Sozialgeschichte des Dritten Reiches* (p. 203). Köln, Berlin.

HOBOZASHVILI A.

Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University, Ukraine

PEDAGOGICAL ASPECTS OF THE FORMATION AND ACTIVITIES OF THE UNION OF GERMAN GIRLS AS A COMPONENT PART OF THE HITLER YOUTH

The article highlights the activities of the Union of German Girls, its creation. It was found that since its creation, the Union of German Girls played a key role in the NSDAP's policy of imposing its ideology on young women. The first few girls' organizations under the auspices of the NSDAP appeared as early as 1923 under the name «Hitler Youth Sisters». Their unification into the Union took place only in 1930. Since 1933, the membership of the Union of German Girls has increased to 1,711 people, and in the same year, the organization led by Elisabeth Greiff-Walden became part of the Hitler Youth. The process of formation of local branches of the BDM, as well as the National Socialist Union of Schoolgirls and girls' groups under the wing of the NSDAP women's organization dates back to the 1930s.

Immediately after his appointment as leader of the Imperial Youth in 1933, Baldur von Schirach passed a decree to dissolve or ban competing youth associations. In order to avoid the intervention of the National Socialists, some youth groups went into self-dissolution. Other youth associations were forced under the Hitler Youth and the Union of German Girls, which led to a significant increase in the number of these organizations. According to the Hitler Youth Act of

December 1, 1936, all young men and women of the Third Reich were obliged to be in the ranks of the Hitler Youth and the Union of German Girls, respectively.

From 1934 to 1937, the Union was headed by Trude Mohr, and from 1937 to 1945 by Jutta Roediger.

Keywords: *Union of German Girls, BDM, Adolf Hitler, education, propaganda, xenophobia, Hitler Youth, racism, upbringing*

Стаття надійшла до редакції 12.05.2024 р.

УДК 378.147:61

DOI [HTTPS://DOI.ORG/10.33989/2075-146X.2024.33.309941](https://doi.org/10.33989/2075-146X.2024.33.309941)

ВОЛОДИМИР ГРИНЬ

ORCID: 0000-0001-5894-4416

КАТЕРИНА ГРИНЬ

ORCID: 0000-0002-8759-3560

МИХАЙЛО ДЕЛЬВА

ORCID: 0000-0001-5648-7506

ЛАРИСА ГЕРАСИМЕНКО

ORCID: 0000-0001-9002-3641

ЮРІЙ КОСТИЛЕНКО

ORCID: 0000-0001-9491-2040

Полтавський державний медичний університет

КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД ДЛЯ ФОРМУВАННЯ КРЕАТИВНОЇ ТА МОТИВОВАНОЇ ОСОБИСТОСТІ ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ МЕДИЧНОЇ ОСВІТИ

Першочерговою в сучасній вищій медичній школі є проблема покращення якості знань та навичок випускників, як майбутніх фахівців медичної сфери. Введення нових освітніх стандартів передбачає перехід до компетентісно-орієнтованої освіти, коли в результаті інтегрування понять знання-розуміння-навички формуються здатність і готовність до професійної діяльності, що позначаються як компетенції. Автори прагнуть з'ясувати можливість формування якості креативної та мотивованої особистості студентів-медиків на основі традиційних та новітніх підходів. Методи дослідження: аналіз науково-методичних, навчальних літературних джерел та узагальнення власного та університетського досвіду проведення занять. Результати: розширення форм та технологій викладання фундаментальних та клінічних дисциплін спрямоване на формування у студентів професійної мотивації для здійснення їхньої подальшої професійної діяльності, закріплення й конкретизацію отриманих знань та навичок.

Ключові слова: *вища медична освіта, компетентісний підхід, навчальний процес, здобувачі освіти*

Вступ. У сучасному медичному світі виявляються тенденції, які дозволяють говорити про перехід освітньої системи у якісно новий стан. Вища медична школа – це нова високотехнологічна система навчального обладнання, нові навчальні програми, електронні засоби навчання, нові умови реалізації державних освітніх стандартів (Кир'ян, 2016; Горобейко, Дінець, 2022; Гринь, 2024).

Нині у вищій медичній школі нагальним є питання розробки оптимальних способів навчання, що гарантують формування у студентів глибших знань, які дозволять їм якісно виконувати професійну діяльність лікаря. На сучасному етапі розвитку вищої школи першочерговою є проблема покращення якості знань та навичок випускників, як майбутніх фахівців медичної сфери. Введення нових освітніх стандартів передбачає перехід до компетентісно-орієнтованої освіти, коли в результаті інтегрування понять знання-розуміння-навички формуються здатність і готовність до професійної діяльності, що позначаються як компетенції (Макєєв, 2023; Franchuk, 2017; Абдряхімова, Мухаровська, Клебан, Сапон, Калачов, 2020; Гринь, Федорченко, Литовка, 2023). Проте, якщо говорити про оптимальні методи

навчання, необхідно усвідомити і глибоко проаналізувати кінцеву мету навчання, тобто сформовану у ВУЗі професійну компетентність випускника.

Поставлена проблема визначила **мету дослідження** – з'ясувати можливість формування якості креативної та мотивованої особистості студентів-медиків на основі традиційних та новітніх підходів.

Методи дослідження: аналіз науково-методичних, навчальних літературних джерел та узагальнення власного та університетського досвіду проведення занять.

Результати дослідження. Розширення форм та технологій викладання фундаментальних та клінічних дисциплін спрямоване на формування у студентів професійної мотивації для здійснення їхньої подальшої професійної діяльності, закріплення та конкретизацію отриманих знань та навичок (Єхалов, Мізякіна, 2018; Філоненко, 2016; Атаманчук, 2022; Каценко, Свінцицька, Шерстюк, Гринь та ін., 2023; Гринь, 2021; Гринь, 2020). У зв'язку з цим можна визначити наступний перелік освітніх технологій: технологія модульного підходу; технологія розвитку критичного мислення; технологія рефлексивного навчання; технологія проектного навчання; технологія педагогічного супроводу (Михайліченко, Рудик, 2016; Гринь, Шерстюк, Костиленко, Гринь та ін., 2023).

На факультетах та кафедрах Полтавського державного медичного університету велике значення приділяється формуванню компетентнісного підходу при навчанні здобувачів освіти як молодших, так і старших курсів. Під час читання лекцій та проведення практичних занять у роботі з формування мотиваційного компонента велика увага приділяється розвитку ключових освітніх компетенцій: ціннісно-змістовних, загальнокультурних, навчально-пізнавальних, інформаційних, комунікативних, соціально-трудова, самовдосконалення (Білаш, Гринь, Свінцицька, Лисаченко та ін., 2023; Гринь, Гринь, Герасименко, Ісаков, 2022; Драбовський, Аветіков, Драбовська, Малик та ін., 2022; Рябушко, Гринь, Гринь, Саргош та ін., 2022; Тарасенко, Тихонова, Гринь, 2021).

При всій різноманітності завдань, що стоять перед сучасним ЗВО, найважливішим для викладацького складу є подолання у студентів «мотиваційного вакууму», створення системи формування мотивації навчання під час аудиторної та позааудиторної самостійної роботи, конструювання мотиваційного процесу як основи засвоєння змісту навчальних дисциплін. Індивідуальний підхід до студентів у поєднанні з використанням багатограних педагогічних технологій трансформує викладання навчальних дисциплін у новий формат, де раціонально поєднуються класичні та сучасні методи навчання. Грамотний методичний супровід у поєднанні з сучасним матеріально-технічним забезпеченням підвищують зацікавленість студентів у результатах навчання, формують клінічне мислення, дозволяють набувати та застосовувати практичні вміння та навички з діагностики патологічних процесів, формують особистісні якості, необхідні для орієнтації, зростання у професійному та особистісному плані (Єрошенко, Лисаченко, Шевченко, Кінаш та ін., 2022; Безега, Безшапочний, Зачепило, 2022; Гринь, Гринь, 2022; Білаш, Гринь, Свінцицька, 2022; Скрипніков, Гринь, Гринь, 2021; Гринь, Рябушко, 2021).

Одним із важливих компонентів компетентнісного підходу є формування мотивацій для подальшої професійної діяльності студента медичного ЗВО. Знайомство студентів із закономірностями мисленнєвої діяльності має здійснюватися на перших етапах навчання, на вступних лекціях із навчальних дисциплін та під час самостійної роботи з силабусами, що містять опис принципів пізнавальної та логічної схеми розумової діяльності для вирішення різних професійних завдань. Для формування професійно спрямованих мотивацій необхідно у процесі навчання спрямовувати розумову діяльність студента на вирішення проблемних та завдань для формування тактики лікування у майбутньому (Мишина, Ільченко, Єфанова, 2019; Каськова, Новікова, Анопрієва, 2018; Новиченко, 2020; Коваленко, Боброва, Ганчо, Зачепило, 2020; Гринь, Пінчук, 2023; Пінчук, Дельва, Гринь, Білько, 2023).

У вищій медичній школі відбувається протиставлення завдань дослідницького типу, що застосовуються на доклінічних та клінічних кафедрах. При вирішенні дослідницьких завдань на цих кафедрах стоять різні цілі: на доклінічних кафедрах провідною метою вирішення завдань є формування у студентів окремих розумових прийомів. На клінічних кафедрах провідною метою вирішення завдань дослідницького типу є формування узагальнених способів мислення, які застосовуються як інструмент для вирішення професійних завдань. Саме ситуаційні завдання проблемного характеру наближають студентів до розуміння питань, які вони мають вирішувати на старших курсах і в процесі майбутньої професійної діяльності, формувати мотивацію для отримання майбутньої професії, а також сприяють формуванню клінічного мислення. Робота студентів при цьому повинна мати продуктивний характер, щоб засвоєні в процесі навчання знання та вміння здобувач міг перенести в нову ситуацію, що вимагає від нього пребудови знань та умінь у ході вирішення поставленого завдання, самостійного формування способу вирішення. Безперечно, професійні завдання сприяють глибшому засвоєнню матеріалу, розвивають допитливість, інтерес та любов до майбутньої професії лікаря-практика.

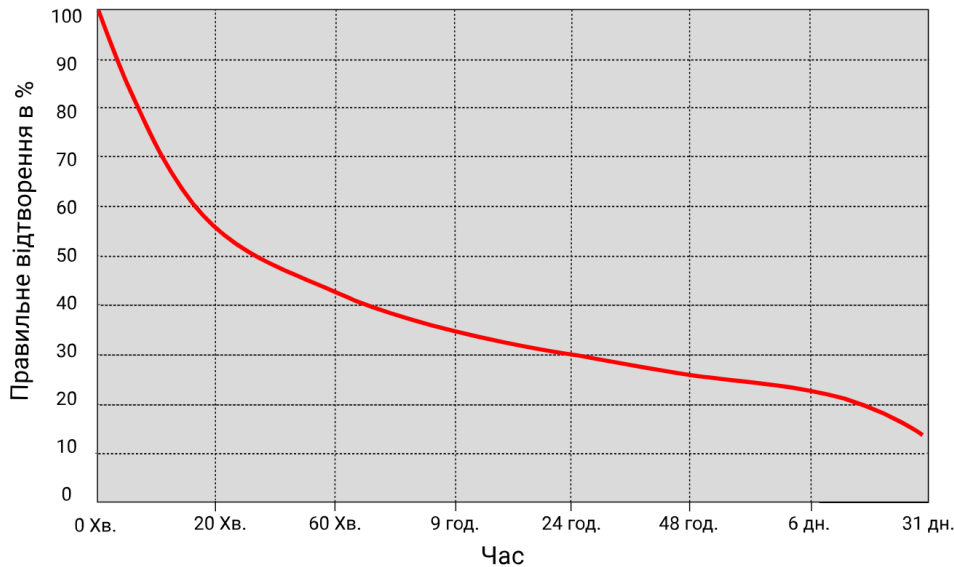
У навчальному процесі постійно відбуваються певні вдосконалення; час, умови ринку праці вносять свої корективи у презентацію та технології викладання навчальних дисциплін, широке застосування цифрових чи дистанційних технологій, зміну формату лекційних занять.

Загальносвітова тенденція в освітньому просторі спрямована на зменшення лекційних годин на користь самостійною роботи, що, ймовірно, визначається масовим захопленням людства інформаційними технологіями з одного боку, а з іншого – внаслідок відсутності достатньо результативного підходу до організації виховання кваліфікованих спеціалістів, конкурентоспроможних на ринку праці. Тому багато викладачів з тих чи інших причин заперечують ефективність лекторства як техніки викладання на користь інноваційних технологій. Разом із тим, лекція в ЗВО необхідна для систематизації та структурування всього обсягу знань з навчальної дисципліни (ґасунська, 2022; Глубоченко, 2020; Гринь, 2020).

Зазвичай, лекція орієнтована на освоєння системи готового знання. Стрімкий розвиток цифрових технологій, поява нових технічних пристроїв викликаний спрямованістю на пізнання навколишнього світу для задоволення людиною своїх потреб. Знання, отримані студентами при традиційній методиці навчання, носять репродуктивний, алгоритмізований характер. Такий підхід до вищої освіти дозволяє випускнику, влаштувавшись на роботу, легко застосувати отримані знання. Лікар, приступаючи до практичної роботи, починає використовувати здобуті за студентських часів знання, але відразу відчуває величезну прірву між теорією та практикою. Проблема полягає у тому, що для лікування хворого фахівець застосовує алгоритми діагностики та лікування, засвоєні під час навчання. Але не завжди клінічні ситуації у практичній лікарській діяльності є типовими, схожими на ситуаційні задачі. Тому що патологічні процеси та стани організму завжди мінливі, деякі симптоми часто не піддаються поясненню на рівні теоретичної навчальної інформації, стандартні схеми лікування виявляються неефективними, діагностичний та фармакотерапевтичний пошук вимагає практичного досвіду, креативного та гнучкого професійного мислення лікаря, яке формується в процесі саме практичної діяльності (Кишакевич, 2018; Лисаченко, Шепітько, Борута та ін. 2022; Орел-Халік, 2023).

Але в жодному разі не можна заперечувати цінність лекційних занять. Якісно підготовлена та проведена лекція покликана стимулювати у слухачів бажання поглиблювати власні теоретичні знання, спрямовувати самостійну пізнавальну активність, спонукати до опанування навичок для майбутньої практичної діяльності, бути основою формування наукового мислення. Головне у лекції – подання основної думки за допомогою стислих, конкретних, зрозумілих та легких для засвоєння формулювань, логічність, вміння лектора зацікавити аудиторію здобувачів освіти, досягти активізації пізнавальної енергії студентів, викликати емоційну відповідь, спрямувати потік їхніх думок разом з думками лектора, забезпечити процес довільного запам'ятовування викладеного матеріалу. Лекційні заняття завжди вважалися найбільш ефективною формою емоційної взаємодії лектора та студентської аудиторії, інформування здобувачів освіти про новітні теоретичні та практичні знання, спрямовані на професійну самосвідомість та формування професійної позиції, деонтологічного виховання особистості, усвідомленого ставлення до професійної підготовки.

Чисельні дослідження освітнього процесу доводять користь лекційних занять у запам'ятовуванні навчального матеріалу. Ще в XIX столітті німецький вчений, психолог, дослідник властивостей пам'яті Герман Еббінгауз вивчав процеси запам'ятовування і забування, розробивши методи, які дозволяли установити особливості і закономірності пам'яті. Цікавим є той факт, що дослідник проводив експерименти на запам'ятовування за допомогою самодіагностики (експерименти на собі). Еббінгауз вивчав запам'ятовування послідовностей букв, безглузких складів, які склались з двох приголосних і голосної між ними (таких як: «вод», «гіс», «лоч», «зоф»), вивчав 169 переліків (списків) у кожному з яких було по 13 складів, а потім після паузи намагався правильно відтворити серію запам'ятованих складів – тестував себе в інтервалах часу, щоб можна було описати форму кривої забування. Тестування робив через різні проміжки часу – від 21 хвилини до 31 дня.

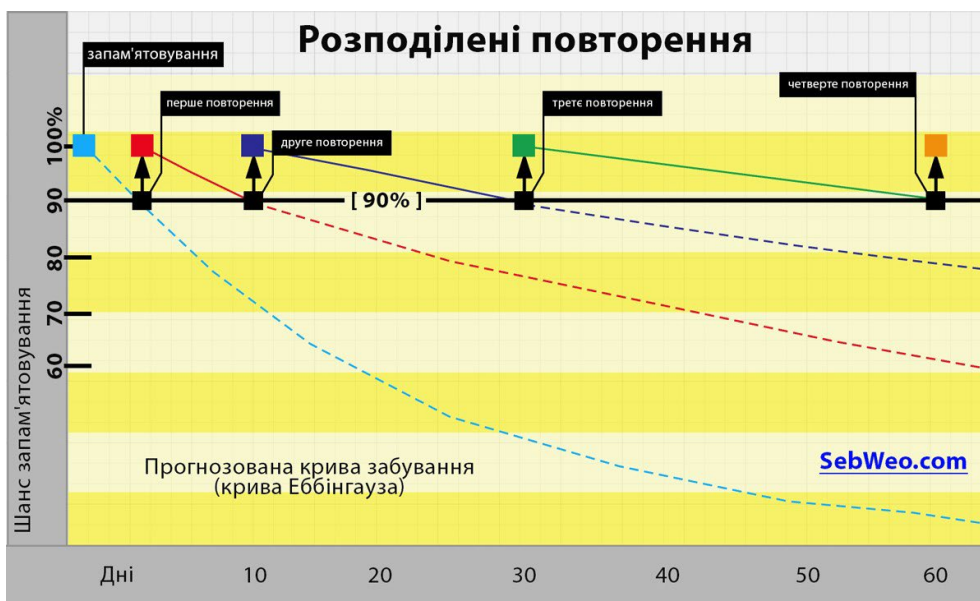

https://www.wikiwand.com/uk/%D0%9A%D1%80%D0%B8%D0%B2%D0%B0_%D0%B7%D0%B0%D0%B1%D1%83%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F_%D0%95%D0%B1%D0%B1%D1%96%D0%BD%D0%B3%D0%B0%D1%83%D0%B7%D0%B0

Рис. 1. Крива забування Еббінгауза

Мало місце забування певної кількості складів. Герман Еббінгауз вивів «криву забування» (рис 1), котра свідчить, що найбільший відсоток забутого матеріалу припадає на період, який іде безпосередньо за запам'ятовуванням. З графіку за кривою видно, що через перші двадцять хвилин у пам'яті залишається до 60 % від того, що було заучено. Через годину, тільки 45 %, а після одного дня – вже тільки 34 %. Через шість днів після заучування в пам'яті залишається до 23%; і лише 15% того, що було вивчено, міцно зберігається. Ця крива перетворилася на взірць, за типом якого будувалися надалі криві вироблення навичок, рішення проблеми тощо.

Протягом останнього століття продовжується науковий пошук серед педагогів, психологів із удосконалення процесів запам'ятовування, засвоєння матеріалу. На прикладі прогнозованої кривої забування Еббінгауза складаються графіки ефективності розподіленого повторення, необхідного для ефективного запам'ятовування матеріалу (рис. 2), розробляються техніки запам'ятовування (Chun, Neو, 2018).

https://www.wikiwand.com/uk/%D0%9A%D1%80%D0%B8%D0%B2%D0%B0_%D0%B7%D0%B0%D0%B1%D1%83%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F_%D0%95%D0%B1%D0%B1%D1%96%D0%BD%D0%B3%D0%B0%D1%83%D0%B7%D0%B0

Рис. 2. Графік ефективності розподіленого повторення на прикладі прогнозованої кривої забування Еббінгауза

На основі кривої забування Еббінгауза визначено етапи оптимального повторення нової інформації, так зване інтервальне повторення, яке, згідно досліджень, може забезпечити ефективне запам'ятовування отриманої інформації. Згідно проведених експериментальних досліджень пам'яті повторення необхідно виконувати:

1. відразу після отримання нової інформації;
2. через 20-30 хвилин після першого повторення;
3. через 1 день після другого повторення;
4. через 2-3 тижні після третього повторення;
5. через 2-3 місяці після четвертого повторення.

Така схема інтервальних рефренів є ефективним методом ретенції навчального матеріалу, що в свою чергу робить більш успішним процес навчання в цілому.

Саме лекційні заняття дають поштовх до формування теоретичного базису з різних навчальних дисциплін, виконують пізнавальну, розвиваючу, виховну функції, допомагають організувати та систематизувати процес навчання. Пізнавальна функція реалізується в забезпеченні слухачів основною науковою інформацією, необхідною для майбутньої професійної діяльності та можливого розвитку дослідницького інтересу. Розвиваюча функція полягає у формуванні творчої, креативної складової розумової діяльності, забезпечує становлення професійно-мотивованої особистості. Організація навчального та виховного процесів також регулюються при використанні лекційної форми проведення занять (Беляєва, 2015).

Під час лекції відбувається асиміляція знань з багатьох теоретичних та клінічних дисциплін. Наприклад, не можливо опанувати клінічні засади неврології чи психіатрії без знання анатомічної організації нервової системи, хірургічні клінічні знання також базуються на фундаментальних знаннях з базисних дисциплін – нормальної анатомії людини та клінічної і топографічної анатомії. Необхідно володіти хорошими знаннями в багатьох науках – і фундаментальних, і в спеціальних, щоб бути успішним, конкурентним лікарем.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Як традиційні, так і новітні прийоми викладання у вищій медичній школі мають на меті формування особистості мотивованого майбутнього лікаря, який зможе реалізувати фундаментальні, набуті під час навчання знання, застосувати прийоми креативного мислення у засвоєнні та реалізації практичних навичок, правильно організувати свій робочий час та розвивати дослідницькі якості.

Попри актуалізацію цифрових, дистанційних форм навчання, роль аудиторної лекції в якості системотворчого інструменту та особливої форми навчання не втрачає своєї актуальності та цінності. Зменшення лекційних годин вимагає від студентів максимально ефективного використання часу, відведеного на навчальний процес. Тому освіта, у тому числі й медична, починає все більше залежати від креативного складника інформації (креативного продукту), орієнтованого на настрої, очікування та підсвідомі та емоційні реакції суб'єкта навчання.

Креативність використовується як інструмент, який допомагає здобувачу освіти зрозуміти які перед ним поставлені завдання та як їх вирішити, знайти шляхи, що ведуть до досягнення поставленої цілі, а не рішення конкретного завдання. Формування якості креативної особистості майбутніх лікарів на основі вузівської лекції матиме дієвий та ефективний характер, якщо студент прагнути виявити та усвідомити основні компоненти своєї діяльності.

Список використаних джерел

- Абдряхімова, Ц., Мухаровська, І., Клебан, К., Сапон, Д., Калачов, О. (2020). Особливості комунікації у медичному середовищі (методичні рекомендації). *Психосоматична медицина та загальна практика*, 5 (1). DOI:10.26766/pmgr.v5i1.212.
- Атаманчук, О. В. (2022). Особливості викладання вибіркокових дисциплін кафедрою гістології, цитології та ембріології ІФНМУ. *Актуальні проблеми сучасної медицини. Вісник української медичної стоматологічної академії*, 22, 1 (77), 146-150. DOI:10.31718/2077-1096.22.1.146
- Безега, М. І., Безшапочний, С. Б., Зачепило, С. В. (2022). Основні аспекти формування професійної компетентності майбутніх лікарів під час вивчення навчальної дисципліни «Оториноларингологія». *Актуальні проблеми сучасної медицини. Вісник української медичної стоматологічної академії*, 22, 2 (78), 104-108. DOI:10.31718/2077-1096.22.2.104
- Беляєва, О. М. (2015). Сучасна академічна лекція. *Світ медицини та біології*. 4 (53), 143-146.
- Білаш, В. П., Гринь, В. Г., Свінцицька, Н. Л. (2022). Застосування інноваційних форм навчання при вивченні курсу «Анатомія людини». В кн. М. В. Гриньова (Ред.), *Управлінський дискурс макаренківської педагогіки: матеріали XXI міжнародної науково-практичної конференції «Управлінська майстерність керівника навчального закладу», «Управління проектами у сфері науки освіти, інновацій та інформатизації», «Управління інноваційною діяльністю в освіті та у виробництві»: матеріали Всеукр. наук.-практ. семінарів (с. 81-85). Полтава.*

- Білаш, В. П., Гринь, В. Г., Свінцицька, Н. Л., Лисаченко, О. Д. та ін. (2023). Формування толерантності майбутніх працівників галузі охорони здоров'я як складової професійної компетентності. *Вісник проблем біології і медицини*, 2 (169), 33-34. DOI: <https://doi.org/10.29254/2523-4110-2023-2-169/addition-33-34>
- Глубоченко, О. В. (2022). Лекція як навчальний метод: переваги і недоліки. *Colloquium-journal*, 20 (72), 47-49. DOI: 10.24411/2520-6990-2020-12084
- Горобейко, М. Б., Дінець, А. В. (2022). Медична освіта в Україні: системні проблеми і можливі шляхи їх вирішення. *Український Медичний Часопис*, 5 (151), 10-12. DOI: 10.32471/umj.1680-3051.151.234381
- Гринь, В. Г. (2021). Медична професія та шляхи формування майбутнього лікаря. In *Innovative plan for the development of medical education in Ukraine and eu countries: scientific and pedagogical internship* (pp. 23-25). Lublin.
- Гринь, В. Г., Федорченко, І. Л., Литовка, В. В. (2023). Принцип використання мобільного мультимедійного комплексу «Онiкo» на кафедрі анатомії людини Полтавського державного медичного університету. *Актуальні проблеми сучасної медицини. Вісник Української медичної стоматологічної академії*, 23, 1 (81), 109-117.
- Гринь, В. Г., Рябушко, М. М., Гринь, К. В., Рябушко, Н. О. (2021). Дієвість системи адміністрування на факультеті у формуванні особистості майбутнього лікаря. *Український стоматологічний альманах*, 1, 103-107.
- Гринь, В. Г., Шерстюк, О. О., Костиленко, Ю. П., Гринь, К. В. та ін. (2023). Компетенції здобувачів вищої освіти при реалізації освітньої професійної програми в медичному закладі вищої освіти. В кн. *Медична освіта за новими стандартами: виклики та інтеграція в міжнародний освітній простір: матеріали навч.-наук. конф. з міжнар. участю* (с. 40-41). Полтава.
- Гринь, К. В., Гринь, В. Г. (2022). Інтеграція екологічної та клінічної складової при викладанні медичних дисциплін. В кн. *Сучасні проблеми вивчення медико-екологічних аспектів здоров'я людини: матеріали наук.-практ. інтернет-конф. з міжнар. участю* (с. 21-23). Полтава.
- Гринь, К. В. (2020). Інтеграція документальних фото- та відеоматеріалів у післядипломній освіті лікарів-інтернів за спеціальністю «Психіатрія». *Вісник проблем біології і медицини*, 3 (157), 178-180. DOI: 10.29254/2077-4214-2020-3-157-178-180
- Гринь, К. В., Гринь, В. Г. (2024). Інноваційні методики у виховному й освітньому процесах навчання у вищій школі. В кн. *Актуальні питання лінгвістики, професійної лінгводидактики, психології і педагогіки вищої школи: зб. статей VIII Міжнар. наук.-практ. конф.* (с. 79-84). Полтава.
- Гринь, К. В., Гринь, В. Г., Герасименко, Л. О., Ісаков Р. І. (2022). Ефективний процес навчання – запорука успішного становлення майбутнього лікаря. В кн. *Сучасні тренди розвитку медичної освіти: перспективи і здобутки: матеріали навч.-наук. конф. з міжнар. участю* (с. 76-78). Полтава.
- Гринь, К. В., Пінчук, В. А. (2023). Актуальність та проблеми розвитку дистанційного навчання в системі медичної освіти в умовах воєнного стану в Україні. В кн. *Сучасні аспекти досягнень фундаментальних та прикладних медико-біологічних напрямків медичної та фармацевтичної освіти та науки: матеріали II наук.-практ. інтернет-конф. з міжнар. участю* (с. 17-22). Харків.
- Драбовський, В. С., Аветіков, Д. С., Драбовська, І. А., Малик, С. В. та ін. (2022). Цифрові інструменти Google в організації освітнього процесу в медичних закладах освіти. В кн. *Актуальні питання лінгвістики, професійної лінгводидактики, психології і педагогіки вищої школи: зб. статей VII Міжнар. наук.-практ. конф.* (с. 63-65). Полтава.
- Ерошенко, Г. А., Лисаченко, О. Д., Шевченко, К. В., Кінаш, О. В., Пелипенко, Л. Б. (2022). Роль діагностики мікропрепаратів в засвоєнні знань та практичних навичок на заняттях дисциплін медико-біологічного профілю. *Актуальні проблеми сучасної медицини. Вісник української медичної стоматологічної академії*, 22, 2 (78), 108-111. DOI: 10.31718/2077-1096.22.2.108.
- Ехалов, В. В., Мізякіна, К. В. (2018). Деякі мотиваційні моменти в формуванні майбутнього фахівця-невролога. *Актуальні проблеми сучасної медицини. Вісник української медичної стоматологічної академії*, 18, 1 (61), 249-252.
- Каськова, Л. Ф., Новікова, С. Ч., Анопрієва, Н. М. (2018). Навчальна мотивація студентів в формуванні професійної компетентності з дитячої стоматології. *Вісник проблем біології і медицини*, 1, 1 (142), 231-234.
- Каценко, А. Л., Свінцицька, Н. Л., Шерстюк, О. О., Гринь, В. Г. та ін. (2023). Сучасні методи викладання морфологічної дисципліни «Анатомія людини». *Морфогенез та регенерація (III Жутаєвські читання): матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнародною участю* (с. 147-155). Полтава.
- Кишакевич, І. (2018). Формування творчого мислення лікарів за допомогою причинно-наслідкових запитань. *Молодь і ринок*, 6 (161), 28-35.

- Коваленко, Н. П., Боброва, Н. О., Ганчо, О. В., Зачепило, С. В. (2020). Мотивація студентів як запорука успішного професійного розвитку. *Медична освіта*, 3, 43-48.
- Лисаченко, О. Д., Шепітько, В. І., Борута, Н. В. та ін. (2022). Роль креативності у формуванні особистості майбутнього медика. *Український журнал медицини, біології та спорту*, 7, 6 (40), 163-167.
- Макєєв, С. Ю. (2023). Досвід реалізації компетентнісного підходу в українській системі освіти. *Перспективи та інновації науки*, 1 (19), 232-243.
- Михайліченко, М. В., Рудик, Я. М. (2016). *Освітні технології: навчальний посібник*. Київ: ЦП «КОМПРИНТ».
- Мишина, Н. В., Ільченко, С. І., Єфанова, А. О. (2019). Динаміка показників навчальної мотивації студентів медичного ВНЗ на різних етапах навчання. *Zdorov'e Rebenka*, 14 (2), 96-102. DOI: 10.22141/2224-0551.14.2.2019.165545
- Новиченко, С. Д. (2020). Способи стимулювання мотивації студентів медичних університетів до навчання. *Colloquium-journal*, 18 (70), 65-67. DOI: 10.24411/2520-6990-2020-12021
- Орел-Халік, Ю. В. (2023). Формування естетичного мислення майбутніх лікарів. *Інноваційна педагогіка*, 59, 163-166. DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/59.34>
- Пінчук, В., Дельва, М., Гринь, К., Білько В. (2023). Формування професійної компетенції здобувачів вищої медичної освіти з використанням інтегрованих та бінарних занять при викладанні клінічних дисциплін. *Витоки педагогічної майстерності*, 31, 192-195. DOI <https://doi.org/10.33989/2075-146X.2023.31.283408>
- Рябушко, М. М., Гринь, В. Г., Гринь, К. В., Саргош, О. Д. та ін. (2022). Формування основних компетенцій при реалізації ОПП «Медицина» на медичному факультеті №1 Полтавського державного медичного університету. *Український журнал медицини, біології та спорту*, 7, 5 (39), 256-262. DOI: 10.26693/jmbs07.05.256
- Скрипніков, А. М., Гринь, К. В., Гринь, В. Г. (2021). Значення лікарської етики й деонтології у формуванні особистості майбутнього лікаря. В кн. *Реалії, проблеми та перспективи вищої медичної освіти: матеріали навч.-наук. конф. з міжнар. участю* (с. 242-244). Полтава.
- Тарасенко, Я. А., Тихонова, О. О., Гринь, В. Г. та ін. (2021). Сучасні аспекти викладання анатомії людини на основі компетентнісного підходу. В кн. *Реалії, проблеми та перспективи вищої медичної освіти: матеріали навч.-наук. конф. з міжнар. участю* (с. 256-257). Полтава.
- Філоненко, М. М. (2016). *Методика викладання у вищій медичній школі на засадах компетентнісного підходу: методичні рекомендації для викладачів та здобувачів наукового ступеню доктора філософії (PhD) ВМ(Ф)НЗ України*. Київ.
- Франчук, В. (2017). Місце, роль і значення лікарської професії в умовах сучасного українського суспільства. *Вісник соціальної гігієни та організації охорони здоров'я України*, 3, 35-41. DOI:10.11603/1681-2786.2017.3.8269.
- Chun, Bo Ae, Neo, hae ja. (2018). *The effect of flipped learning on academic performance as an innovative method for overcoming ebbinghaus' forgetting curve*. DOI:10.1145/3178158.3178206
- Kyrian, T. I. (2016). The Principles of Higher Education Transformation and the Higher Medical School of Ukraine. *ScienceRise: Pedagogical Education*, 6, 26-30. DOI: <https://doi.org/10.15587/2519-4984.2016.72402>.
- Yasynska, E. Ts. (2022). Analysis of methods and techniques for increasing the efficiency of lecture material learning by students of higher educational institutions. *Colloquium-journal*, 24 (147), 23-25. DOI:10.24412/2520-6990-2022-24147-23-25

References

- Abdryakhimova, T. S., Mukharovs'ka, I., Kleban, K., Sapon, D., & Kalachov, O. (2020). Osoblyvosti komunikatsiyi u medychnomu seredovyschi (metodychni rekomendatsiyi) [Peculiarities of communication in the medical environment (methodical recommendations)]. *Psykhosomatychna medytsyna ta zahal'na praktyka [Psychosomatic medicine and general practice]*, 5 (1). DOI:10.26766/pmgp.v5i1.212. [in Ukrainian].
- Atamanchuk, O. V. (2022). Osoblyvosti vykladannya vybirkovykh dystsyplin kafedroyu histolohiyi, tsytolohiyi ta embriolohiyi IFNMU [Peculiarities of teaching elective subjects by the Department of Histology, Cytology and Embryology of IFNMU]. *Aktualni problemy suchasnoyi medytsyny. Visnyk ukrayinskoyi medychnoyi stomatolohichnoyi akademiyi [Current problems of modern medicine. Bulletin of the Ukrainian Medical and Stomatological Academy]*, 22, 1 (77), 146-150. DOI:10.31718/2077-1096.22.1.146 [in Ukrainian].
- Bezeha, M. I., Bezshapochnyy, S. B., Zacheplyo, S. V. (2022). Osnovni aspekty formuvannya profesiyanoi kompetentnosti maybutnikh likariv pid chas vyvchennya navchal'noyi dystsypliny «Otorinolarynholohiya» [The main aspects of the formation of professional competence of future doctors during the study of the educational discipline "Otorhinolaryngology"]. *Aktualni problemy suchasnoyi medytsyny. Visnyk ukrayinskoyi medychnoyi stomatolohichnoyi akademiyi [Current problems of*

- modern medicine. *Bulletin of the Ukrainian Medical and Stomatological Academy*], 22, 2 (78), 104-108. DOI:10.31718/2077-1096.22.2.104 [in Ukrainian].
- Byelyayeva, O. M. (2015). Suchasna akademichna lektsiya [Modern academic lecture]. *Svit medytsyny ta biolohiyi [The world of medicine and biology]*, 4 (53), 143-146 [in Ukrainian].
- Bilash, V. P., Hryn, V. H., & Svintsytska, N. L. (2022). Zastosuvannya innovatsiynykh form navchannya pry vyvchenni kursu «anatomya lyudyny» [Application of innovative forms of education in studying the course "human anatomy"]. In M. V. Hrynova (Ed.), *Upravlinskyi dyskurs makarenkivs'koyi pedahohiky [Management discourse of Makarenko pedagogy]: materialy XXI mizhnarodnoyi naukovo-praktychnoyi konferentsiyi «Upravlins'ka maysternist kerivnyka navchalnoho zakladu», «Upravlinnya proektamy u sferi nauky osvity, innovatsiy ta informatyzatsiyi», «Upravlinnya innovatsiynoyu diyal'nistyu v osviti ta u vyrobnytstvi»: materialy Vseukr. nauk.-prakt. seminariv* (pp. 81-85). Poltava [in Ukrainian].
- Bilash, V. P., Hryn, V. H., Svintsytska, N. L., & Lysachenko, O. D. ta in. (2023). Formuvannya tolerantnosti maybutnikh pratsivnykiv haluzi okhorony zdorov'ya yak skladovoyi profesiynoyi kompetentnosti [Formation of tolerance of future workers in the field of health care as a component of professional competence]. *Visnyk problem biolohiyi i medytsyny [Bulletin of problems of biology and medicine]*, 2 (169), 33-34 [in Ukrainian].
- Chun, Bo Ae, & Heo, hae ja. (2018). *The effect of flipped learning on academic performance as an innovative method for overcoming ebbinghaus' forgetting curve*. DOI:10.1145/3178158.3178206
- Drabovskiy, V. S., Avetikov, D. S., Drabovska, I. A., & Malyk, S. V. ta in. (2022). Tsyfrovii instrumenty Google v orhanizatsiyi osvitnoho protsesu v medychnykh zakladakh osvity [Google digital tools in the organization of the educational process in medical educational institutions]. In *Aktualni pytannya linhvistyky, profesiynoyi linhvodydaktyky, psykhohohiyi i pedahohiky vyshchoyi shkoly [Current issues of linguistics, professional language didactics, psychology and pedagogy of higher education]: zb. statey VII Mizhnar. nauk.-prakt. konf.* (pp. 63-65). Poltava [in Ukrainian].
- Filonenko, M. M. (2016). *Metodyka vykladannya u vyshchiiy medychnii shkoli na zasadakh kompetentnisnogo pidkhodu [Teaching methodology in a higher medical school on the basis of the competency approach]: metodychni rekomendatsiyi dlya vykladachiv ta zdobuvachiv naukovooho stupenyu doktora filosofiyi (PhD) VM(F)NZ Ukrayiny*. Kyiv [in Ukrainian].
- Franchuk, V. (2017). Mistse, rol i znachennia likarskoi profesii v umovakh suchasnoho ukrainskoho suspilstva [The place, role and significance of the medical profession in the conditions of modern Ukrainian society]. *Visnyk sotsialnoi hihiieny ta orhanizatsii okhorony zdorovia Ukrainy [Herald of social hygiene and health care organization of Ukraine]*, 3, 35-41. DOI:10.11603/1681-2786.2017.3.8269 [in Ukrainian].
- Hlubochenko, O. V. (2022). Lektsiya yak navchalnyy metod: perevahy i nedoliky [Lecture as a teaching method: advantages and disadvantages]. *Colloquium-journal*, 20 (72), 47-49. DOI:10.24411/2520-6990-2020-12084 [in Ukrainian].
- Horobeyko, M. B., & Dinets, A. V. (2022). Medychna osvita v Ukrayini: systemni problemy i mozhyvi shlyakhy yikh vyrishennya [Medical education in Ukraine: systemic problems and possible solutions.]. *Ukrainska Medychna Chasopys [Ukrainian Medical Journal]*, 5 (151), 10-12. DOI:10.32471/umj.1680-3051.151.234381 [in Ukrainian].
- Hryn, V. H. (2021). Medychna profesiya ta shlyakhy formuvannya maybutn'oho likarya [Medical profession and ways of forming a future doctor]. In *Innovative plan for the development of medical education in Ukraine and eu countries: scientific and pedagogical internship* (pp. 23-25). Lublin.
- Hryn, V. H., Fedorchenko, I. L., & Lytovka, V. V. (2023). Pryntsyp vykorystannya mobilnoho multymediynoho kompleksu «Oniko» na kafedri anatomiyi lyudyny Poltavskoho derzhavnogo medychnoho universytetu [The principle of using the Oniko mobile multimedia complex at the Department of Human Anatomy of the Poltava State Medical University]. *Aktualni problemy suchasnoyi medytsyny. Visnyk Ukrayinskoyi medychnoyi stomatolohichnoyi akademiyi [Actual problems of modern medicine. Bulletin of the Ukrainian Medical Stomatological Academy]*, 23, 1 (81), 109-117 [in Ukrainian].
- Hryn, V. H., Ryabushko, M. M., Hryn, K. V., & Ryabushko, N. O. (2021). Diyeivist systemy administruvannya na fakulteti u formuvanni osobystosti maybutn'oho likarya [The effectiveness of the administration system at the faculty in shaping the personality of the future doctor]. *Ukrayinskyi stomatolohichnyy almanakh [Ukrainian Stomatological almanac]*, 1, 103-107 [in Ukrainian].
- Hryn, V. H., Sherstyuk, O. O., Kostylenko, Yu. P., & Hryn, K. V. ta in. (2023). Kompetentsiyi zdobuvachiv vyshchoyi osvity pry realizatsiyi osvitnoyi profesiynoyi prohramy v medychnomu zakladi vyshchoyi osvity [Competences of students of higher education during the implementation of the educational professional program in a medical institution of higher education]. In *Medychna osvita za novymy standartamy: vyklyky ta intehratsiya v mizhnarodnyy osvitniy prostir [Medical education according to new standards: challenges and integration into the international educational space]: materialy navch.-nauk. konf. z mizhnar. uchastyu* (pp. 40-41). Poltava [in Ukrainian].

- Hryn, K. V., & Hryn, V. H. (2022). Intehratsiya ekolohichnoyi ta klinichnoyi skladovoyi pry vykladanni medychnykh dystsyplin [Integration of environmental and clinical components in the teaching of medical disciplines]. In *Suchasni problemy vyvchennya medyko-ekolohichnykh aspektiv zdorovya lyudy ny [Modern problems of studying medical and ecological aspects of human health]: materialy nauk.-prakt. internet-konf. z mizhnar. Uchastyu* (pp. 21-23). Poltava [in Ukrainian].
- Hryn, K. V. (2020). Intehratsiya dokumentalnykh foto- ta videomaterialiv u pislyadyplomniy osviti likariv-interniv za spetsial'nisty «Psykhiatriya» [Integration of documentary photo and video materials in the postgraduate education of intern doctors in the specialty "Psychiatry"]. *Visnyk problem biolohiyi i medytsyny [Bulletin of the problems of biology and medicine]*, 3 (157), 178-180. DOI:10.29254/2077-4214-2020-3-157-178-180. [in Ukrainian].
- Hryn, K. V., & Hryn, V. H. (2023). Innovatsiyni metodyky u vykhovnomu y osvith'omu protsesakh navchannya u vyshchey shkoli [Innovative methods in educational and educational processes of learning in higher education]. In *Aktualni pytannya linhvistyky, profesiynoyi linhvodydaktyky, psykholohiyi i pedahohiky vyshchey shkoly [Current issues of linguistics, professional language didactics, psychology and pedagogy of higher education]: zb. statey VIII Mizhnar. nauk.-prakt. konf. (pp. 79-84). Poltava [in Ukrainian].*
- Hryn, K. V., Hryn, V. H., Herasymenko, L. O., & Isakov R. I. (2022). Efektyvnyy protses navchannya – zaporuka uspishnoho stanovlennya maybutn'oho likarya [An effective learning process is the key to the successful formation of a future doctor]. In *Suchasni trendy rozvytku medychnoyi osvity: perspektyvy i zdotuky [Modern trends in the development of medical education: prospects and achievements]: materialy navch.-nauk. konf. z mizhnar. uchastyu* (pp. 76-78). Poltava [in Ukrainian].
- Hryn, K. V., & Pinchuk, V. A. (2023). Aktualnist ta problemy rozvytku dystantsiynoho navchannya v systemi medychnoyi osvity v umovakh voyennoho stanu v Ukrayini [The relevance and problems of the development of distance learning in the medical education system in the conditions of martial law in Ukraine]. In *Suchasni aspekty dosyahnen fundamental'nykh ta prykladnykh medyko-biolohichnykh napryamkiv medychnoyi ta farmatsevychnoyi osvity ta nauky [Modern aspects of achievements of fundamental and applied medical and biological directions of medical and pharmaceutical education and science]: materialy II nauk.-prakt. internet-konf. z mizhnar. uchastyu* (pp. 17-22). Kharkiv [in Ukrainian].
- Kaskova, L. F., Novikova, S. CH., & Anopriyeva, N. M. (2018). Navchalna motyvatsiya studentiv v formuvanni profesiynoyi kompetentnosti z dytyachoyi stomatolohiyi [Educational motivation of students in the formation of professional competence in pediatric dentistry]. *Visnyk problem biolohiyi i medytsyny [Bulletin of the problems of biology and medicine]*, 1, 1 (142), 231-234 [in Ukrainian].
- Katsenko, A. L., Svintsytska, N. L., Sherstyuk, O. O., & Hryn, V. H. ta in. (2023). Suchasni metody vykladannya morfolohichnoyi dystsypliny «Anatomiya lyudy ny» [Modern methods of teaching the morphological discipline "Human Anatomy"]. In *Morfohenez ta reheneratsiya» (III Zhutayevski chytannya) [Morphogenesis and regeneration (III Zhutaev readings): materialy Vseukrayinskoyi naukovopraktychnoyi konferentsiyi z mizhnarodnoyu uchastyu* (pp. 147-155). Poltava [in Ukrainian].
- Kyrian, T. I. (2016). The Principles of Higher Education Transformation and the Higher Medical School of Ukraine. *ScienceRise: Pedagogical Education*, 6, 26-30. DOI: <https://doi.org/10.15587/2519-4984.2016.72402>.
- Kyshakevych, I. (2018). Formuvannya tvorchoho myslennya likariv za dopomohoyuprychynno-naslidkovykh zapytan [Formation of creative thinking of doctors using cause and effect questions]. *Molod i rynek [Youth and the market]*, 6 (161), 28-35 [in Ukrainian].
- Kovalenko, N. P., Bobrova, N. O., Hanch, O. V., & Zachepylo, S. V. (2020). Motyvatsiya studentiv yak zaporuka uspishnoho profesiynoho rozvytku [Student motivation as a key to successful professional development]. *Medychna osvita [Medical education]*, 3, 43-48 [in Ukrainian].
- Lysachenko, O. D., Shepitko, V. I., & Boruta, N. V. ta in. (2022). Rol kreatyvnosti u formuvanni osobystosti maybutn'oho medyka [The role of creativity in the formation of the personality of the future doctor]. *Ukrayinskyy zhurnal medytsyny, biolohiyi ta sportu [Ukrainian Journal of Medicine, Biology and Sports]*, 7, 6 (40), 163-167 [in Ukrainian].
- Makeev, S. Yu. (2023). Experience of implementation of the competence approach in the Ukrainian education system [Experience of implementation of the competence approach in the Ukrainian education system]. *Perspectives and innovations of science [Perspectives and innovations of science]*, 1 (19), 232-243 [in Ukrainian].
- Mykhaylichenko, M. V., & Rudyk, Ya. M. (2016). *Osvitni tekhnolohiyi [Educational technologies]: navchalnyi posibnyk. Kyiv: TSP «KOMPRYNТ» [in Ukrainian].*
- Myshyna, N. V., Ilchenko, S. I., & Yefanova, A. O. (2019). Dynamika pokaznykiv navchalnoyi motyvatsiyi studentiv medychnoho VNZ na riznykh etapakh navchannya [Dynamics of indicators of educational motivation of medical university students at different stages of education]. *Zdorove Rebenka*, 14(2), 96-102. DOI: 10.22141/2224-0551.14.2.2019.165545[in Ukrainian].

- Novychenko, S. D. (2020). Spособy stymulyuvannya motyvatsiyi studentiv medychnykh universytetiv do navchannya [Methods of stimulating the motivation of medical university students to study]. *Colloquium-journal*, 18 (70), 65-67. DOI:10.24411/2520-6990-2020-12021 [in Ukrainian].
- Orel-Khalik, Yu. V. (2023). Formuvannya estetychnoho myslennya maybutnikh likariv [Formation of aesthetic thinking of future doctors]. *Innovatsiyina pedahohika [Innovative pedagogy]*, 59, 163-166. DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/59.34> [in Ukrainian].
- Pinchuk, V., Delva, M., Hryn, K., & Bilko V. (2023). Formuvannya profesiynoyi kompetentsiyi здобувачив vyshchoyi medychnoyi osvity z vykorystannyam intehrovanykh ta binarnykh zanyat pry vykladanni klinichnykh dystsyplin [Formation of professional competence of students of higher medical education using integrated and binary classes in teaching clinical disciplines]. *Vytoky pedahohichnoyi maysternosti [Origins of pedagogical skills]*, 31, 192-195. DOI [HTTPS://DOI.ORG/10.33989/2075-146X.2023.31.283408](https://doi.org/10.33989/2075-146X.2023.31.283408) [in Ukrainian].
- Ryabushko, M. M., Hryn, V. H., Hryn, K. V., & Sarhosh, O. D. ta in. (2022). Formuvannya osnovnykh kompetentsiy pry realizatsiyi OPP «Medytsyna» na medychnomu fakulteti №1 Poltavskoho derzhavnoho medychnoho universytetu [Formation of core competences during the implementation of the OPP "Medicine" at the Medical Faculty № 1 of the Poltava State Medical University]. *Ukrayinskyy zhurnal medytsyny, biolohiyi ta sportu [Ukrainian Journal of Medicine, Biology and Sports]*, 7, № 5 (39), 256-262. DOI: 10.26693/jmbs07.05.256 [in Ukrainian].
- Skrypnykov, A. M., Hryn, K. V., Hryn, V. H. (2021). Znachennya likarskoyi etyky y deontolohiyi u formuvanni osobystosti maybutnoho likarya [The importance of medical ethics and deontology in the formation of the future doctor's personality]. In *Realiyi, problemy ta perspektyvy vyshchoyi medychnoyi osvity [Realities, problems and prospects of higher medical education]: materialy navch.-nauk. konf. z mizhnar. uchastyu* (pp. 242-244). Poltava [in Ukrainian].
- Tarasenko, Ya. A., Tykhonova, O. O., & Hryn, V. H. ta in. (2021). Suchasni aspekty vykladannya anatomiyi lyudyny na osnovi kompetentnisnoho pidkhodu [Modern aspects of teaching human anatomy based on the competence approach]. In *Realiyi, problemy ta perspektyvy vyshchoyi medychnoyi osvity [Realities, problems and prospects of higher medical education]: materialy navch.-nauk. konf. z mizhnar. uchastyu* (pp. 256-257). Poltava [in Ukrainian].
- Yasynska, E. Ts. (2022). Analysis of methods and techniques for increasing the efficiency of lecture material learning by students of higher educational institutions. *Colloquium-journal*, 24(147), 23-25. DOI:10.24412/2520-6990-2022-24147-23-25
- Yekhalov, V. V., & Mzyakina, K. V. (2018). Deyaki motyvatsiyi momenty v formuvanni maybutnoho fakhivtsya-nevroloha [Some motivational points in the formation of a future neurologist]. *Aktualni problemy suchasnoyi medytsyny. Visnyk ukrayinskoyi medychnoyi stomatolohichnoyi akademiyi [Current problems of modern medicine. Bulletin of the Ukrainian Medical and Stomatological Academy]*, 18, 1 (61), 249-252 [in Ukrainian].
- Yeroshenko, H. A., Lysachenko, O. D., Shevchenko, K. V., Kinash, O. V., & Pelypenko, L. B. (2022). Rol diahnostryky mikropreparativ v zasvoyenni znan ta praktychnykh navychok na zanyattakh dystsyplin medyko-biolohichnoho profilyu [The role of diagnostics of micropreparations in the assimilation of knowledge and practical skills in classes of disciplines of a medical and biological profile]. *Aktualni problemy suchasnoyi medytsyny. Visnyk ukrayinskoyi medychnoyi stomatolohichnoyi akademiyi [Current problems of modern medicine. Bulletin of the Ukrainian Medical and Stomatological Academy]*, 22, 2 (78), 108-111. DOI:10.31718/2077-1096.22.2.108. [in Ukrainian].

HRYN V., HRYN K., DELVA M., GERASYMENKO L., KOSTILENKO Y.

Poltava State Medical University, Ukraine

COMPETENCE-BASED APPROACH FOR THE FORMATION OF CREATIVE AND MOTIVATED PERSONALITY OF HIGHER MEDICAL EDUCATION STUDENTS

At present, higher medical schools are facing the issue of developing optimal teaching methods that guarantee the development of deeper knowledge in students that will allow them to perform their professional activities as doctors. At the current stage of development of higher education, the priority is to improve the quality of knowledge and skills of graduates as future medical professionals. The introduction of new educational standards implies a transition to competence-based education, when the integration of the concepts of knowledge-understanding-skills results in the development of the ability and readiness for professional activity, which are referred to as competences. The aim is to find out the possibility of forming the quality of creative and motivated personality of medical students on the basis of traditional and modern approaches. Research methods: analysis of scientific, methodological, educational literature sources and generalisation of own and university experience in conducting classes. Results: the expansion of forms and technologies of

teaching fundamental and clinical disciplines is aimed at forming students' professional motivation for their further professional activity, consolidation and specification of the acquired knowledge and skills.

Key words: *higher medical education, competence-based approach, educational process, students.*

Стаття надійшла до редакції 27.03.2024 р.

УДК 378.011.3-051:53

DOI [HTTPS://DOI.ORG/10.33989/2075-146X.2024.33.309942](https://doi.org/10.33989/2075-146X.2024.33.309942)

РОМАН ГРИНЬОВ

Аріельський університет, м. Аріель, Ізраїль

КЛЮЧОВІ ПРИНЦИПИ ФУНДАМЕНТАЛІЗАЦІЇ ОЦІНЮВАННЯ ЯКОСТІ ЗНАТЬ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ФІЗИКИ

У статті визначено та схарактеризовано низку ключових принципів фундаменталізації оцінювання якості знань майбутніх учителів фізики: ефективного моніторингу, генералізації знань, комплексності, етапності, технологічних інновацій, стратегічного планування, активного використання науково-педагогічних знань. З'ясовано, що процес оцінювання якості знань майбутніх учителів фізики планується таким чином: проведення аналізу курсу (кожного освітнього компонента) для розробки оцінки, що буде відповідати цілям та методам курсу; складання календарного плану для контролю, який охоплює різні етапи навчання: перед початком, під час навчання та в кінці курсу; вибір методів контролю, які відповідають цілям та фазам контролю; вибір інструментів оцінювання, таких як тестування, опитування, розв'язування задач, зокрема, інструментів на основі використання цифрових технологій; визначення ваги поточного контролю у кінцевому результаті.

Ключові слова: *фундаменталізація, освіта, оцінювання, якість знань, учитель фізики, принцип, моніторинг, діагностичний інструментарій, контроль знань*

Постановка проблеми. Фундаменталізація освіти, зокрема, системи підготовки вчителя фізики, що базується на якісно нових цілях, методології, глибокому освоєнні навчального матеріалу на засадах систематизації знань у галузі природничих наук, встановлює нові результати навчання, нові методи відбору та організації інформації. Цей підхід не тільки розширює обсяг професійних і загальнонаукових знань, але й визначає нові способи їх застосування у практичній діяльності. Фундаменталізація фахової підготовки конкурентноспроможного вчителя фізики є актуальною задачею сучасної вищої педагогічної освіти. Фундаментальна підготовка спрямована на розширення зв'язків між теорією та практикою для молодого фахівця, щоб вони могли успішно працювати у своїй професійній сфері. Усі складники цього процесу спрямовані на створення повної наукової карти світу для формування індивідуально-професійного розвитку студента, що разом забезпечує високу якість освіти. Разом із тим, важливим аспектом науково-педагогічних досліджень є визначення ключових принципів фундаменталізації оцінювання якості знань майбутніх учителів фізики.

Мета дослідження: визначити низку ключових принципів фундаменталізації оцінювання якості знань майбутніх учителів фізики та схарактеризувати їх практичний контекст.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретико-методологічні засади фундаменталізації освіти досліджуються такими науковцями, як С. Гончаренко (2008), О. Завражна (2015, 2020), С. Клепко (1994), І. Мороз (2012), А. Салтикова (2015, 2020), С. Семеріков (2009), О. Теплицький (2008), Я. Фруктова (2014) та ін. Позиція учених однакова у тому, що фундаменталізація, яка лежить в основі розвитку сучасної вищої освіти, включає в себе такі аспекти: збереження основного змісту, котрий повинен мати консервативний характер за своєю природою; формування ключових та професійних навичок; підвищення рівня загальноосвітніх елементів в освітньо-професійних програмах. Фундаменталізація освіти в сучасному контексті передбачає акцент на загальних та всепроникних знаннях, на розвитку загальної культури і на культивуванні універсальних способів мислення і

діяльності. Освіту можна вважати фундаментальною, коли вона створює можливість для взаємодії особистості з інтелектуальним середовищем, сприяючи збагаченню внутрішнього світу і сприяючи розвитку потенціалу самого середовища.

Мета фундаментальної освіти, як зазначає С. Гончаренко, - це створення сприятливого середовища для розвитку гнучкого та багатогранного мислення, освоєння наукових знань і сучасних методологій аналізу дійсності, а також вироблення внутрішньої потреби в самовдосконаленні та постійній освіті протягом усього життя (Гончаренко, 2008). Під час аналізу впливу фундаменталізації на методичну систему навчання, С. Семеріков (2009) вказує, що ця освітня стратегія, як один з ключових зовнішніх факторів, найбільше впливає на цілі та зміст вищої педагогічної освіти. Інші аспекти системи також піддаються впливу фундаменталізації, але в меншій мірі. Учений наголошує на двох основних підходах до розуміння фундаменталізації навчання: «освіта вглиб» - заглиблена підготовка за конкретним напрямом) та «освіта вшир» - універсальна гуманітарна та природничо-наукова підготовка на основі освоєння фундаментальних знань (Семеріков, 2009).

Аналіз науково-методичної літератури показує, що рівень готовності студентів, які навчаються за спеціальністю 014 «Середня освіта (Фізика)» у педагогічних університетах, до вирішення освітніх завдань у процесі викладання фізики у школах знижується. Більшість студентів мають складнощі з самостійним застосуванням отриманих знань при поясненні фізичних явищ, вирішенні завдань і роботі з навчальними та лабораторними приладами (Завражна, Салтикова, 2020). Досліджуючи питання фундаменталізації навчальних курсів з фізики, І. Мороз підкреслює, що найбільше значення фундаменталізація освіти має для педагогічних університетів, які готують вчителів. Оскільки знання, ідеї та концепції, які вони засвоюють, будуть широко розповсюджуватися і, у кінцевому підсумку, впливатимуть на світогляд у суспільстві. Тому важливим є постійне підвищення якості фундаментальної підготовки у предметних галузях, у теорії та методиках навчання. Також актуальною є подальша робота над дослідженням інтелектуального освітнього середовища, яке допоможе підготувати вчителя до професійної діяльності (Мороз, 2012).

Незважаючи на значну кількість праць, присвячених фундаменталізації педагогічної освіти, досліджень, які присвячені фундаменталізації оцінювання якості знань майбутніх учителів фізики, є обмаль, особливо таких, які спрямовані на висвітлення окремих принципів фундаменталізації оцінювання якості знань майбутніх учителів фізики.

Виклад основного матеріалу. Проект стандарту вищої освіти України на першому (бакалаврському) рівні у галузі знань 01 Освіта, спеціальність 014 Середня освіта (Фізика), встановлює критерії для успішного опанування студентами змістом освітніх програм, які спрямовані на фундаментальну підготовку фахівців у галузі освіти за спеціалізацією «Фізика». Випускники, вчителі фізики, повинні мати фундаментальні знання та практичні навички у галузі фізики, необхідні для організації навчального процесу з фізики та математики у закладах середньої освіти. Це має здійснюватися на основі особистісно-орієнтованого, діяльнісного та компетентнісного підходів, що забезпечує формування необхідних компетентностей для майбутніх вчителів фізики, які зможуть успішно працювати та постійно самовдосконалюватися протягом свого життя. Оцінювання готовності випускника здійснюється за критеріями, котрі в освітніх програмах віддзеркалені у загальних, фахових, предметних компетентностях (рис.1), а також у програмних результатах навчання.

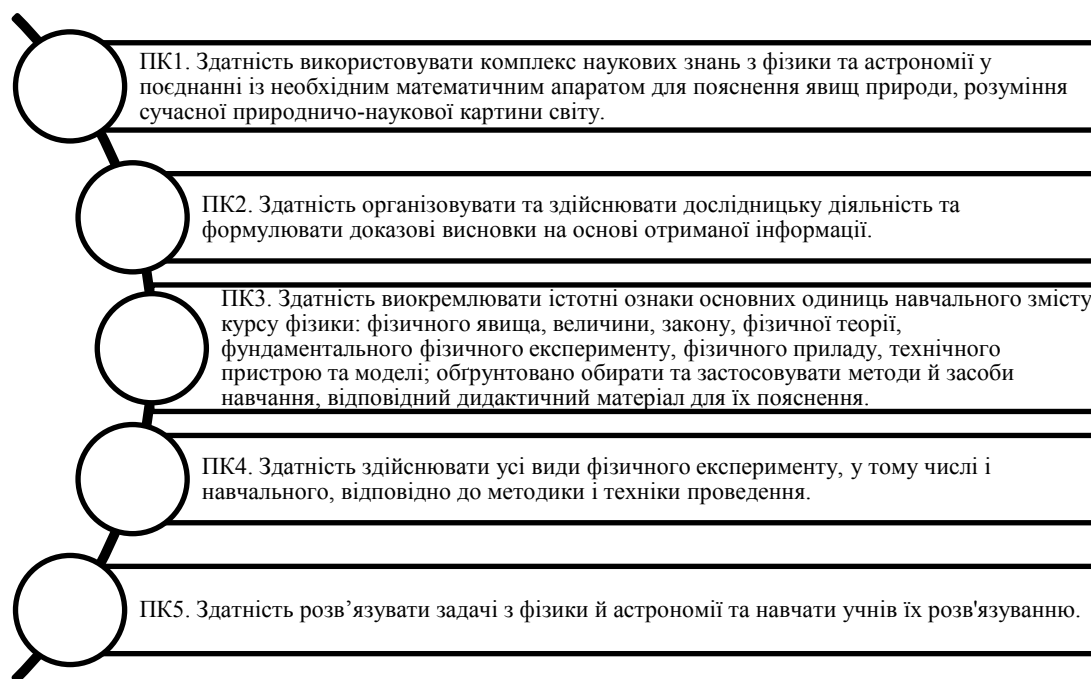

Рис. 1. Предметні компетентності вчителя фізики (на основі проекту стандарту підготовки бакалавра 014 Середня освіта (Фізика), 2023 р.)

На підставі вивчення праць науковців, присвячених оцінюванню якості знань майбутніх учителів фізики (Г. Войтків, А. Левківський, А. Ткаченко та ін.) з'ясовано, що процес оцінювання планується таким чином:

- проведення аналізу курсу (кожного освітнього компонента) для розробки оцінки, що буде відповідати цілям та методам курсу;
- складання календарного плану для контролю, який охоплює різні етапи навчання: перед початком, під час навчання та в кінці курсу;
- вибір методів контролю, які відповідають цілям та фазам контролю;
- вибір інструментів оцінювання, таких як тестування, опитування, розв'язування задач, зокрема, інструменти на основі використання цифрових технологій;
- визначення ваги поточного контролю у кінцевому результаті (рис. 2).

Рис. 2. Планування оцінювання якості знань майбутніх учителів фізики

Обстоюючи позицію науковців, що під фундаменталізацією слід розуміти «істотне підвищення якості освіти і освітнього рівня людей шляхом відповідної зміни змісту дисциплін, що вивчаються, і методології навчального процесу» (Фруктова, 2014, с. 312), виокремлюємо низку ключових принципів фундаменталізації оцінювання якості знань майбутніх учителів фізики (рис. 3): *ефективного моніторингу, генералізації знань, комплексності, етапності, технологічних інновацій, стратегічного планування, активного використання науково-педагогічних знань.*

Принцип ефективного моніторингу фундаменталізації оцінювання якості знань майбутніх учителів фізики передбачає урахування трьох основних аспектів моніторингу, які є важливими в контексті підвищення якості підготовки студентів в університетському середовищі. Ці аспекти включають:

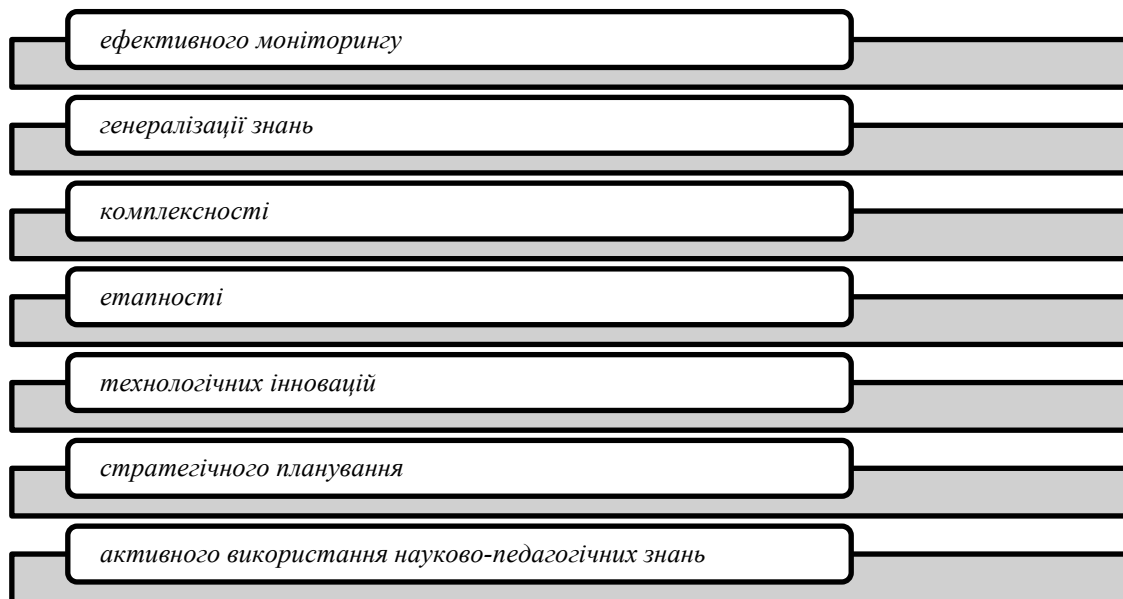

Рис. 3. Принципи фундаменталізації оцінювання якості знань майбутніх учителів фізики

- *організаційно-управлінський* (управління стратегічними рішеннями, пов'язаними з діяльністю та розвитком закладу вищої освіти взагалі та розвитку конкретної освітньої програми зокрема);
- *процесуально-дидактичний* (управління процесами та рішеннями, пов'язаними з розвитком навчального середовища університету, а також процесів навчання та оцінювання його результатів у відповідності до стандарту та конкретної освітньої програми);
- *внутрішньо-особистісний* (управління власним професійним становленням та розвитком кожного студента як успішного вчителя фізики, а також професійний розвиток науково-педагогічних кадрів, які здійснюють підготовку майбутніх вчителів фізики).

Цей принцип на практиці реалізує низку управлінських функцій моніторингу якості знань майбутніх учителів фізики через (Губа, 2008):

- *планування і прогнозування*, яке включає визначення мети та завдань моніторингу якості освіти майбутніх магістрів стоматології в університетському середовищі, розробку та впровадження конкретних освітньо-професійних програм, створення оптимальної структури керування навчально-пізнавальною діяльністю студентів для забезпечення їх осмисленого розуміння навчального матеріалу;
- *організаційне керівництво*, що включає систематизацію роботи працівників відділів, відповідальних за якість освіти в університетах, розподіл обов'язків та складання планів для реалізації моніторингових досліджень;
- *розпорядницька діяльність*, яка включає організацію процесу прийняття управлінських рішень щодо моніторингу якості освіти майбутніх вчителів фізики, передачу відповідних завдань підпорядкованим працівникам відділу та науково-педагогічним працівникам;
- *мотиваційні заходи*, що передбачають створення умов, що стимулюють науково-педагогічних працівників забезпечувати якісний навчальний процес та сприяти якісному виконанню обов'язків працівниками відділів, відповідальних за якість освіти в університетах;
- *контрольно-діагностичні заходи*, що охоплюють контроль за якістю викладання, процесу реалізації освітніх програм, діагностику, самоаналіз, самоконтроль, самооцінювання тощо;
- *аналіз інформації*, який полягає у вивченні результатів навчальної діяльності майбутніх вчителів фізики, виявленні реального стану справ та обґрунтуванні доцільності використання дидактичного інструментарію, виявленні позитивних та негативних факторів впливу на результати навчання та визначенні тенденцій у розвитку процесу навчання й особистості здобувача вищої освіти.

Принцип генералізації знань як ключовий принцип фундаменталізації оцінювання якості знань майбутніх учителів фізики спрямований на те, щоб визначити необхідний мінімум знань, який дозволить фахівцеві успішно вирішувати професійні завдання, що постають перед ним у сучасному суспільстві. Цей підхід передбачає обрання основних блоків знань, які стануть основою для побудови

всього навчального матеріалу. Таким чином, принцип генералізації знань означає встановлення мінімального обсягу інформації, яка має велике значення з точки зору освітнього процесу. Він також передбачає узгодження необхідного фактичного матеріалу навколо центральних понять або тем. Генералізація допомагає відокремити основне від другорядного і встановити оптимальний порядок подання навчальної інформації. Цілком логічно, оцінювання якості знань майбутніх учителів фізики у відповідності до цього принципу передбачає ґрунтовне оцінювання знань кожної теми за допомогою розробленого діагностичного інструментарію, який відповідає дидактичній меті.

Цілком погоджуємося з Г. Войтків, що дидактично доцільним є застосування інструменту формувального оцінювання, адже «використання формувального оцінювання є особливо актуальним та важливим для студентів спеціальності 014 Середня освіта, тобто майбутніх вчителів, які навчатимуть учнів нової української школи» (Войтків, 2020, с. 45). Учена розглядає формувальне оцінювання як складову процесу навчання, де студенти мають можливість перевірити свої знання, щоб визначити свій власний прогрес у певній темі, виявити помилки і мати змогу їх проаналізувати та виправити. Іншими словами, це оцінювання, метою якого є надання допомоги в навчанні, спрямоване на підвищення якості навчального процесу та забезпечення успішності, що в контексті освітньої парадигми «навчання протягом життя» має велике значення.

Упровадження практики формувального оцінювання з використанням плану оцінювання в університеті під час навчання майбутніх вчителів фізики дозволяє ефективно оцінити студентів на основі компетентнісного підходу та надати їм можливість отримати досвід у застосуванні формувального оцінювання зі школярами. Це має велике значення для їхньої майбутньої роботи в загальноосвітніх закладах.

Принцип комплексності при фундаменталізації оцінювання якості знань майбутніх учителів фізики передбачає орієнтацію на оцінювання якості навчального процесу за такими компонентами:

- *цільовим* (формулювання мети та завдань, що відображені в освітній програмі підготовки вчителя фізики, оцінювання фундаментальних знань);
- *мотиваційним* (стимулювання майбутніх учителів фізики до самостійної пізнавальної діяльності, розвиток навичок активного опрацювання інформації для здобуття нових знань у галузі фізики та педагогічних наук);
- *змістовим* (вибір освітніх компонентів у програмі підготовки майбутніх учителів фізики, змістове наповнення навчальних програм, підручників, інформаційних ресурсів, планування змісту кожного заняття, розробка навчально-методичного забезпечення і т. д.);
- *операційно-діяльнісним* (засоби, методи, форми навчання, які використовуються викладачами під час реалізації освітніх компонентів професійної підготовки майбутніх учителів фізики);
- *контрольно-регулюючим* (контроль та корекція рівня засвоєння знань у галузі фізики й педагогічних наук, програмних результатів навчання, визначених в освітній програмі);
- *оцінювально-результативним* (оцінювання рівня засвоєння знань кожним студентом, рівня сформованості визначених програмою компетентностей).

Разом із тим, цей принцип передбачає дотримання при оцінюванні якості знань майбутніх учителів фізики таких вимог:

- *плановість*: аналіз і оцінювання відбуваються за певним заздалегідь визначеним планом;
- *систематичність і системність*: вони відповідають структурі вивченого матеріалу та є постійними;
- *об'єктивність*: ґрунтуються на наукових підходах і принципах гуманізму та демократизму;
- *відкритість і прозорість*: студентам важливо мати доступ до оцінок своїх успіхів та порівняння їх з успіхами інших студентів;
- *економічність*: вони враховують обмежений час студентів та наділена доступністю;
- *тематичність*: перевірка проводиться за блоками або модулями;
- *врахування індивідуальних можливостей студентів*: оцінювання адаптується до різних рівнів навчання та інтелектуальних здібностей;
- *єдність вимог*: враховуються стандарти вищої освіти відповідно до освітніх програм.

Принцип етапності як принцип фундаменталізації оцінювання якості знань майбутніх учителів фізики передбачає, що цей процес має розглядатися, як створення цілісної системи оцінювання професійної діяльності майбутнього вчителя фізики, яка відповідає стандарту вищої освіти. Цей процес може бути розділений на три етапи:

- 1) *Етап професіоналізації*, під час якого оцінюються базові знання та навички, необхідні для отримання базових компетентностей (загальні, фахові), або для узагальнення базових елементів шкільного предмета фізики (у разі підготовки вчителів природничих наук – у межах інтегрованого курсу).

- 2) *Етап фундаменталізації*, на якому проводиться оцінювання здатності студентів до глибоких теоретичних узагальнень знань та навичок, набутих на попередньому етапі, а також предметних компетентностей, визначених стандартом вищої освіти.
- 3) *Етап практичної готовності*, під час якого оцінюється здатність до впровадження професійних та фундаментальних знань у структуру професійної діяльності як засобу самореалізації вчителя фізики (програмні результати навчання).

Разом із тим, реалізація фундаментального підґрунтя оцінювання якості знань майбутніх учителів фізики виявляється в оцінюванні створення основ для культурного розвитку та професійної гнучкості, а також у сприянні розвитку творчого мислення студентів. Фундаменталізація освіти в закладах вищої освіти передбачає створення оптимальних умов для загальної базової освіти на основі наукових підходів для всебічної професійної підготовки студентів та об'єктивності оцінювання їх програмних результатів навчання.

Принцип технологічних інновацій виступає як ключовий напрямок і основний каталізатор перетворень у системі оцінювання якості знань майбутніх учителів фізики під час університетської підготовки. Цей принцип передбачає обрання нових методів, засобів та форм організації оцінювання якості знань майбутніх учителів фізики, тим самим проєктуючи інноваційну систему оцінювання фундаментальних знань студентів-фізиків. Завдяки цим інноваціям формується зовсім нова філософія освіти для майбутнього вчителя фізики, що відкриває широкі можливості для організації неперервної навчальної діяльності, підвищує мотивацію, розвиває самостійність, забезпечує індивідуалізацію та різноманіття освітнього процесу, сприяє створенню конкурентоздатної системи освіти. Управління процесом інновацій є основним механізмом, що визначає якість самої інновації та загальну якість освіти. Водночас, формується зовсім нова філософія освіти оцінювання якості знань майбутніх учителів фізики (педагогічні, управлінські технології, цифрові технології, технології організації й проведення моніторингових процедур, розроблення сучасного діагностичного інструментарію, оцінювання якості фундаментальних знань, практичних навичок, готовності до професійної діяльності тощо), яка позиціонується у дослідженні як фундаментальна.

Форми контролю навчально-пізнавальної діяльності студентів для оцінювання якості знань майбутніх учителів фізики зображено на рисунку 4.

Принцип стратегічного планування як принцип фундаменталізації оцінювання якості знань майбутніх учителів фізики передбачає:

- орієнтованість процесу професійної підготовки вчителів фізики на розвиток особистості майбутнього фахівця через створення об'єктивної системи оцінювання у контексті академічної доброчесності;
- розроблення стратегічного плану оцінювання якості знань майбутніх учителів фізики з використанням сучасних інструментів для моніторингу;
- відповідність змісту навчання (усі освітні компоненти професійної підготовки вчителів фізики) сучасним тенденціям розвитку науки, техніки та освітньо-науковим тенденціям, що прогноуються;
- оптимальне поєднання різних форм та методів оцінювання якості знань майбутніх учителів фізики;
- раціональне застосування цифрових засобів оцінювання якості знань майбутніх учителів фізики на різних етапах підготовки в університеті;
- відповідність результатів підготовки майбутніх учителів фізики вимогам, які висуваються сферою їх професійної діяльності, забезпечення їх конкурентоздатності на ринку освітніх послуг;
- орієнтація на різні методологічні підходи та освітні концепції студентоцентроване навчання, ресурсно-орієнтоване навчання, створення комфортного освітнього середовища тощо (Гриньова, Кононец, Дяченко-Богун, Рибалко, 2019; Kononets, Ilchenko, Mokliak, 2020).
- **Принцип активного використання науково-педагогічних знань** передбачає, що створення системи оцінювання якості знань майбутніх учителів фізики має відображати сучасний стан педагогічної науки у контексті моніторингу якості освіти та її унікальні риси, а також прогнозує майбутні напрями та перспективи розвитку. Цей принцип фундаменталізації оцінювання якості знань майбутніх учителів фізики передбачає розгляд причинно-наслідкових зв'язків, взаємозв'язків та впливу змісту професійної підготовки на програмні результати на рівні теоретичних узагальнень. До розроблення діагностичного інструментарію оцінювання якості знань майбутніх учителів фізики включаються тільки перевірені науковим методом знання, що відповідають сучасним тенденціям у педагогічній науці.

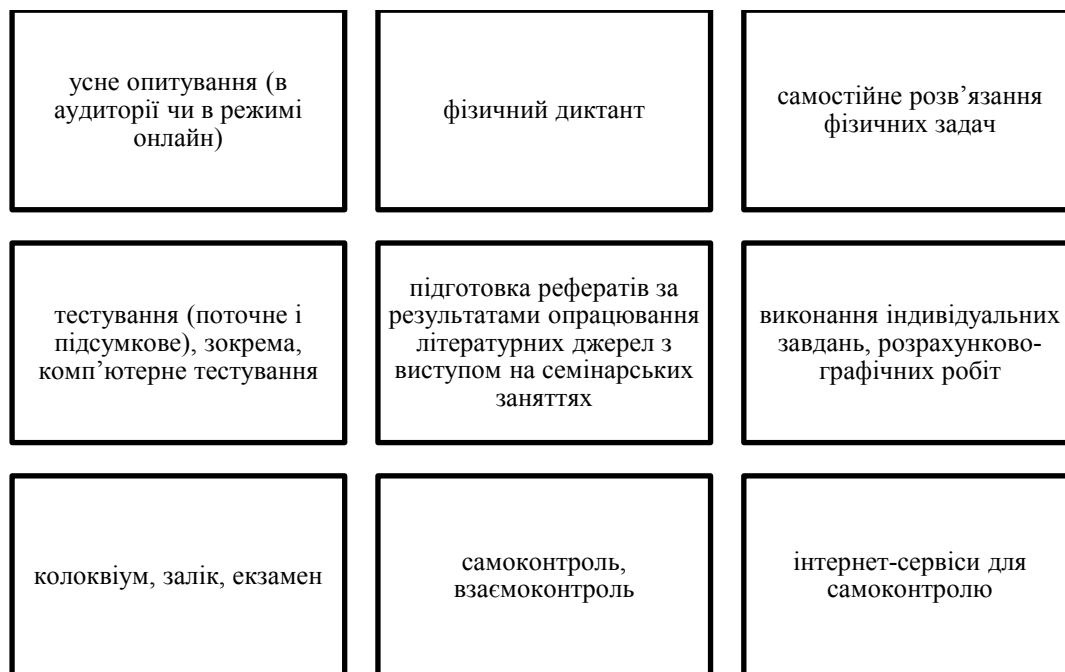

Рис. 4. Форми контролю навчально-пізнавальної діяльності студентів для оцінювання якості знань майбутніх учителів фізики

Висновки. Таким чином, визначено та схарактеризовано низку ключових принципів фундаменталізації оцінювання якості знань майбутніх учителів фізики: *ефективного моніторингу, генералізації знань, комплексності, етапності, технологічних інновацій, стратегічного планування, активного використання науково-педагогічних знань*. Так, *принцип ефективного моніторингу* передбачає урахування трьох основних аспектів моніторингу, які є важливими в контексті підвищення якості підготовки студентів в університетському середовищі (організаційно-управлінський, процесуально-дидактичний, внутрішньо-особистісний) та реалізує низку управлінських функцій моніторингу якості знань майбутніх учителів фізики через планування і прогнозування, організаційне керівництво, розпорядницькі діяльність, мотиваційні заходи, контрольні-діагностичні заходи, аналіз інформації. *Принцип генералізації знань* як ключовий принцип фундаменталізації оцінювання якості знань майбутніх учителів фізики спрямований на те, щоб визначити необхідний мінімум знань, який дозволить фахівцеві успішно вирішувати професійні завдання, що постають перед ним у сучасному суспільстві. *Принцип комплексності* передбачає орієнтацію на оцінювання якості навчального процесу за компонентами (цільовим, мотиваційним, змістовим, операційно-діяльним, контрольним-регулюючим, оцінювально-результативним) та дотримання при оцінюванні якості знань майбутніх учителів фізики низки вимог (плановість, систематичність і системність, об'єктивність, відкритість і прозорість, економічність, тематичність, врахування індивідуальних можливостей студентів, єдність вимог). *Принцип етапності* як принцип фундаменталізації оцінювання якості знань майбутніх учителів фізики передбачає, що цей процес має розглядатися, як створення цілісної системи оцінювання професійної діяльності майбутнього вчителя фізики, яка відповідає стандарту вищої освіти, яка включає етап професіоналізації, етап фундаменталізації та етап практичної готовності. *Принцип технологічних інновацій* передбачає обрання нових методів, засобів та форм організації оцінювання якості знань майбутніх учителів фізики, тим самим проектуючи інноваційну систему оцінювання фундаментальних знань студентів-фізиків. *Принцип стратегічного планування* передбачає: орієнтованість процесу професійної підготовки вчителів фізики на розвиток особистості майбутнього фахівця через створення об'єктивної системи оцінювання у контексті академічної доброчесності; розроблення стратегічного плану оцінювання; відповідність дидактичного процесу сучасним тенденціям розвитку науки, техніки та освітньо-науковим тенденціям; оптимальне поєднання різних форм та методів оцінювання якості знань майбутніх учителів фізики; раціональне застосування цифрових засобів оцінювання якості знань на різних етапах підготовки в університеті; відповідність результатів підготовки майбутніх учителів фізики вимогам, які висувуються сферою їх професійної діяльності, забезпечення їх конкурентоздатності на ринку освітніх послуг. *Принцип активного використання науково-педагогічних знань* передбачає, що створення системи оцінювання якості знань майбутніх учителів фізики має відображати сучасний стан педагогічної науки у контексті моніторингу якості освіти, прогнозує майбутні напрями та перспективи розвитку, а також розгляд причинно-

наслідкових зв'язків, взаємозв'язків та впливу змісту професійної підготовки на програмні результати на рівні теоретичних узагальнень.

З'ясовано, що процес оцінювання якості знань майбутніх учителів фізики планується таким чином: проведення аналізу курсу (кожного освітнього компонента) для розробки оцінки, що буде відповідати цілям та методам курсу; складання календарного плану для контролю, який охоплює різні етапи навчання: перед початком, під час навчання та в кінці курсу; вибір методів контролю, які відповідають цілям та фазам контролю; вибір інструментів оцінювання, таких як тестування, опитування, розв'язування задач, зокрема, інструменти на основі використання цифрових технологій; визначення ваги поточного контролю у кінцевому результаті.

Перспективи подальших досліджень. Виокремлені у дослідженні принципи не є незмінними або визначеними остаточно, вони спонукають до подальшого розроблення методології фундаменталізації оцінювання якості знань майбутніх учителів фізики. І в цьому контексті особливий інтерес становлять ті методологічні парадигми, на яких базується процес фундаменталізації професійної підготовки майбутніх учителів фізики та фундаментальної системи оцінювання їх професійної компетентності і програмних результатів навчання.

Список використаних джерел

- Войтків, Г. (2020). Формувальне оцінювання майбутніх учителів фізики. В кн. *Підготовка майбутніх учителів фізики, хімії, біології та природничих наук у контексті вимог Нової української школи: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф.* (с. 44-48). Тернопіль.
- Гончаренко, С. У. (2008). Фундаменталізація професійної освіти як дидактичний принцип. *Теорія і практика управління соціальними системами: філософія, психологія, педагогіка, соціологія*, 2, 87-91.
- Гриньова, М. В., Кононець, Н. В., Дяченко-Богун, М. М., Рибалко, Л. М. (2019). Ресурсно-орієнтоване навчання студентів в умовах здоров'язбережувального освітнього середовища. *Інформаційні технології і засоби навчання*, 72, 4, 182-193.
- Губа, А. В. (2008). Функції освітнього менеджменту: класифікація та зміст. *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту*, 2, 39-44.
- Завражна, О. М., Салтикова, А. І. (2015). Аналіз результатів моніторингу професійної діяльності випускників спеціальності фізика. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*, 1 (45), 251-259.
- Завражна, О. М., Салтикова, А. І. (2020). Фундаментальні знання як основа професійної підготовки майбутнього вчителя фізики. *Інноваційна педагогіка*, 22, 1, 121-126.
- Мороз, І. О. (2012). Фундаменталізація навчальних курсів у педагогічних університетах. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 3: Фізика і математика у вищій і середній школі*, 10, 78-85.
- Семеріков, С. О. (2009). *С-30 Фундаменталізація навчання інформатичних дисциплін у вищій школі: монографія*. Кривий Ріг; Київ: Мінерал: НПУ ім. М.П. Драгоманова.
- Фруктова, Я. С. (2014). Фундаменталізація змісту професійної освіти як сучасна педагогічна проблема. В кн. *1025-річчя історії освіти в Україні: традиції, сучасність та перспективи*: зб. матер. Міжнар. наук. конф. (с. 310-316). Київ.
- Kononets, N., Ilchenko, O., & Mokliak, V. (2020). Future teachers resource-based learning system: experience of higher education institutions in Poltava city, Ukraine. *Turkish Online Journal of Distance Education-TOJDE*, 21, 3, 14, 199-220.

References

- Honcharenko, S. U. (2008). Fundamentalizatsiia profesiinoi osvity yak dydaktychnyi pryntsyp [Fundamentalization of professional education as a didactic principle]. *Teoriia i praktyka upravlinnia sotsialnyimi systemamy: filozofii, psykholohiia, pedahohika, sotsiolohiia [Theory and practice of managing social systems: philosophy, psychology, pedagogy, sociology]*, 2, 87-91 [in Ukrainian].
- Hrynova, M. V., Kononets, N. V., Diachenko-Bohun, M. M., & Rybalko, L. M. (2019). Resursno-oriientovane navchannia studentiv v umovakh zdoroviazberezhuvalnoho osvitnoho seredovyshcha [Resource-oriented education of students in the conditions of a health-preserving educational environment]. *Informatsiini tekhnolohii i zasoby navchannia [Information technologies and teaching aids]*, 72, 4, 182-193 [in Ukrainian].
- Huba, A. V. (2008). Funktsii osvitnoho menedzhmentu: klasyfikatsiia ta zmist [Functions of educational management: classification and content]. *Pedahohika, psykholohiia ta medyko-biologichni problemy fizychnoho vykhovannia i sportu [Pedagogy, psychology and medical and biological problems of physical education and sports]*, 2, 39-44 [in Ukrainian].
- Fruktova, Ya. S. (2014). Fundamentalizatsiia zmistu profesiinoi osvity yak suchasna pedahohichna problema [Fundamentalization of the content of professional education as a modern pedagogical problem]. In *1025-richchia istorii osvity v Ukraini: tradytsii, suchasnist ta perspektyvy [1025th anniversary of the history of*

- education in Ukraine: traditions, modernity and prospects*]: zb. mater. Mizhnar. nauk. konf. (pp. 310-316). Kyiv [in Ukrainian].
- Kononets, N., Ilchenko, O., & Mokliak, V. (2020). Future teachers resource-based learning system: experience of higher education institutions in Poltava city, Ukraine. *Turkish Online Journal of Distance Education-TOJDE*, 21, 3, 14, 199-220.
- Moroz, I. O. (2012). Fundamentalizatsiia navchalnykh kursiv u pedahohichnykh universytetakh [Fundamentalization of educational courses in pedagogical universities]. *Naukovyi chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M. P. Drahomanova. Seriya 3: Fizyka i matematyka u vyshchii i serednii shkoli* [Scientific journal of the National Pedagogical University named after M. P. Drahomanov. Series 3: Physics and mathematics in higher and secondary school], 10, 78-85 [in Ukrainian].
- Semerikov, S. O. (2009). *S-30 Fundamentalizatsiia navchannia informatychnykh dystsyplin u vyshchii shkoli* [P-30 Fundamentalization of the teaching of informatics disciplines in higher education]: monohrafiia. Kryvyi Rih; Kyiv: Mineral: NPU im. M.P. Drahomanova [in Ukrainian].
- Voitkiv, H. (2020). Formuvalne otsiniuvannia maibutnykh uchyteliv fizyky [Formative assessment of future physics teachers]. In *Pidhotovka maibutnykh uchyteliv fizyky, khimii, biologii ta pryrodnychkykh nauk u konteksti vymoh Novoi ukrainskoi shkoly* [Training of future teachers of physics, chemistry, biology and natural sciences in the context of the requirements of the New Ukrainian School]: materialy Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii (pp. 44-48). Ternopil [in Ukrainian].
- Zavrazhna, O. M., & Saltykova, A. I. (2015). Analiz rezultativ monitorynhu profesiinoi diialnosti vypusknkyiv spetsialnosti fizyka [Analysis of the results of monitoring the professional activity of physics graduates]. *Pedahohichni nauky: teoriia, istoriia, innovatsiini tekhnologii* [Pedagogical sciences: theory, history, innovative technologies], 1 (45), 251-259 [in Ukrainian].
- Zavrazhna, O. M., & Saltykova, A. I. (2020). Fundamentalni znannia yak osnova profesiinoi pidhotovky maibutnoho vchytelia fizyky [Fundamental knowledge as a basis for professional training of a future physics teacher]. *Innovatsiina pedahohika* [Innovative pedagogy], 22, 1, 121-126 [in Ukrainian].

GRYNYOV R

Ariel University, Ariel, Israel

KEY PRINCIPLES OF FUNDAMENTALIZATION ASSESSMENT OF THE QUALITY OF KNOWLEDGE OF FUTURE PHYSICS TEACHERS

The article defines and characterizes a number of key principles of fundamentalization of the assessment of the quality of knowledge of future physics teachers: effective monitoring, generalization of knowledge, complexity, phasing, technological innovations, strategic planning, active use of scientific and pedagogical knowledge. Thus, the principle of effective monitoring involves taking into account three main aspects of monitoring, which are important in the context of improving the quality of student training in the university environment (organizational-management, procedural-didactic, intra-personal) and implements a number of management functions of monitoring the quality of knowledge of future physics teachers through planning and forecasting, organizational leadership, administrative activities, motivational measures, control and diagnostic measures, information analysis. The principle of generalization of knowledge as a key principle of foundationalization of the assessment of the quality of knowledge of future physics teachers is aimed at determining the necessary minimum knowledge that will allow the specialist to successfully solve the professional tasks facing him in modern society. The principle of complexity provides orientation to the evaluation of the quality of the educational process by components (target, motivational, content, operational-activity, control-regulatory, evaluation-resultative) and compliance with a number of requirements when evaluating the quality of knowledge of future physics teachers (planning, systematicity and systematicity, objectivity, openness and transparency, economy, subject matter, taking into account the individual capabilities of students, unity of requirements). The principle of phasing as a principle of foundationalization of the quality of knowledge assessment of future physics teachers implies that this process should be considered as the creation of a holistic system of evaluation of the professional activity of future physics teachers, which meets the standard of higher education, which includes the professionalization stage, the foundationalization stage and the stage of practical readiness. The principle of technological innovation involves the selection of new methods, means and forms of organization for assessing the quality of knowledge of future physics teachers, thereby designing an innovative system for assessing the fundamental knowledge of physics students. The principle of strategic planning provides: the orientation of the process of professional training of physics teachers on the development of the personality of the future specialist through the creation of an objective evaluation system in the context of academic integrity; development of a strategic evaluation plan; compliance of the didactic process with modern trends in the development of science, technology and educational and scientific trends; optimal combination of various forms and methods of assessing the quality of knowledge of future physics teachers; rational application of digital tools for assessing the quality of knowledge at various stages of training at the university; compliance of the training results of future physics teachers with the requirements set forth by the field of their professional activity, ensuring their competitiveness in the market of educational services. The principle of active use of scientific and pedagogical knowledge provides that the creation of a system for assessing the

quality of knowledge of future physics teachers should reflect the current state of pedagogical science in the context of monitoring the quality of education, predict future directions and prospects for development, as well as consider cause-and-effect relationships, interrelationships and the influence of the content of professional training on program results at the level of theoretical generalizations.

It was found that the process of assessing the quality of knowledge of future physics teachers is planned as follows: conduct an analysis of the course (each educational component) to develop an assessment that will meet the goals and methods of the course; drawing up a calendar plan for control, which covers different stages of training: before the start, during training and at the end of the course; the choice of control methods that correspond to the goals and phases of control; selection of assessment tools, such as tests, surveys, problem-solving, in particular, tools based on the use of digital technologies; determining the weight of the current control in the final result.

Key words: *fundamentalization, education, assessment, quality of knowledge, physics teacher, principle, monitoring, diagnostic tools, knowledge control.*

Стаття надійшла до редакції 20.03.2024 р.

УДК 37.07:005.342

DOI [HTTPS://DOI.ORG/10.33989/2075-146X.2024.33.309943](https://doi.org/10.33989/2075-146X.2024.33.309943)

МАРИНА ГРИНЬОВА

ORCID: 0000-0003-3912-9023

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

НАТАЛІЯ КОНОНЕЦ

ORCID: 0000-0002-4384-1198

ВСП «Фаховий коледж управління, економіки і права Полтавського державного аграрного університету»

ОЛЕНА ЖДАНОВА-НЕДІЛЬКО

ORCID: 0000-0002-1414-2355

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

ІГОР ПАВЛІШ

ORCID: 0000-0002-6716-681X

Полтавський державний медичний університет

СУЧАСНІ НАПРЯМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ІННОВАЦІЙНОГО УПРАВЛІННЯ ЗАКЛАДАМИ ОСВІТИ

У статті визначено та схарактеризовано напрями реалізації інноваційного управління закладами освіти усіх рівнів: інноваційність педагогічної діяльності вчителя/викладача закладу освіти; інноваційність організаційно-управлінської діяльності керівника/керівників структурних підрозділів закладу освіти (освітнього менеджменту); інноваційність у роботі зі стейкхолдерами; інноваційність у створенні освітнього середовища закладу освіти.

Ключові слова: *заклад освіти, управління, інновації, інноваційне управління, освітній менеджмент, проєктний підхід, процесний підхід, ресурсно-орієнтований підхід, технології освітнього менеджменту*

Постановка проблеми. Розглядаючи освіту в її об'єктивному і суб'єктивному сенсі, слід відзначити, насамперед, пріоритетність вимог до неї, що пов'язані з неперервним і інтенсивним розвитком усіх без винятку галузей науки, техніки, суспільного життя. Оновлення змісту навчання, що постійно відбувається, лише частково дозволяє реалізувати ці вимоги. Практика свідчить, що інноваційних змін повинна зазнавати вся система, вся множина її компонентів і специфіка взаємозв'язків між ними на всіх освітніх рівнях. Одним із чинників успішності таких змін є вдосконалення освітнього менеджменту, впровадження у всіх без винятку закладах освіти кваліфікованого інноваційного управління.

Аналіз основних досліджень та публікацій. Проблема реалізації інноваційного управління закладами освіти закономірно розглядається ученими в двох взаємопов'язаних аспектах: з позицій власне інноваційного управління системою освіти загалом та її підструктурами, а також окремими типами освітніх закладів, та з огляду на безперечну умову такого управління – його належного кадрового забезпечення. Формування у майбутніх освітніх управлінців компетентностей, необхідних для ефективної управлінської діяльності в умовах реформування освітньої сфери, в свою чергу, потребує глибинного аналізу самого процесу інноваційного управління. Тож відповідний напрям наукових досліджень у ЗВО сьогодні набуває все більш відкритого характеру, інтегруючись із вивченням умов, у яких діятиме майбутній управлінець та які він матиме своїм обов'язком трансформувати в контексті сучасних вимог. Нижче ми зупинимося на роботах сучасних дослідників у цій сфері, які, на наш погляд, відбивають найбільш перспективні тенденції та дозволяють досить повно реалізувати **мету нашої статті** – визначити й схарактеризувати напрями реалізації інноваційного управління закладами освіти усіх рівнів у сучасній Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Нині важливим і відкритим залишається питання ефективності реалізації інноваційного управління закладами освіти: закладами загальної середньої освіти (ЗЗСО), закладами професійної (професійно-технічної) освіти (ЗПО), закладами фахової передвищої освіти (ЗФПО), закладами вищої освіти (ЗВО).

Вивчення наукового доробку вчених (О. Мисик (2007), Н. Ничкало (2007) та ін.) дає нам можливість визначити напрями реалізації інноваційного управління закладами освіти усіх рівнів (рис. 1): інноваційність педагогічної діяльності вчителя/викладача закладу освіти; інноваційність організаційно-управлінської діяльності керівника/керівників структурних підрозділів закладу освіти (освітнього менеджменту); інноваційність у роботі зі стейкхолдерами; інноваційність у створенні освітнього середовища закладу освіти.

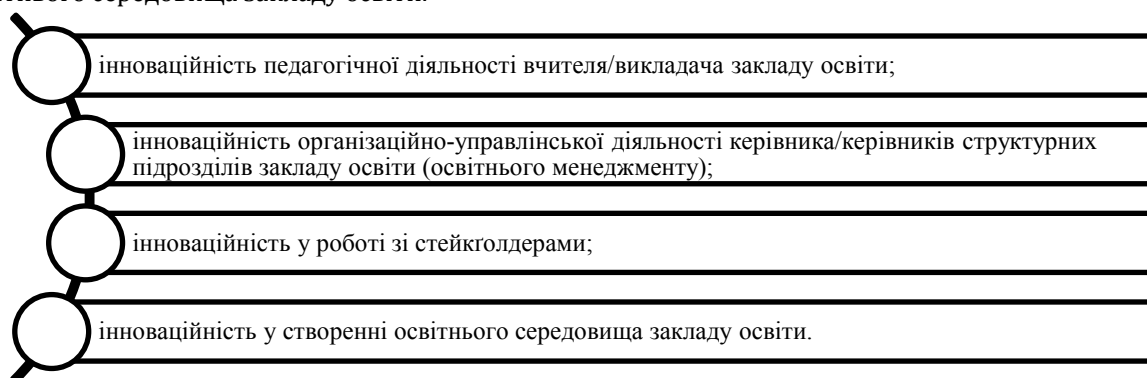

Рис. 1. Напрями реалізації інноваційного управління закладами освіти

У контексті дослідження **напрямку «інноваційність педагогічної діяльності вчителя/викладача закладу освіти»** ми погоджуємося з думкою Н. Ничкало, котра особливо наголошує на необхідності врахування того факту, що саме інноваційність має визначати професійну діяльність кожного педагога закладу освіти, бути ключовою характеристикою цієї діяльності. Інновації не виникають самостійно, а стають результатом наукових пошуків, аналізу та узагальнення педагогічного досвіду (Ничкало, 2007).

Потреба у впровадженні інновацій у сфері освіти визначається кількома факторами:

1. **Фактор «Ринок праці»:** необхідність врахування впливу ринку праці на освіту, соціально-економічної ситуації в державі та запитів суспільства;
2. **Фактор «Цифровізація соціуму»:** необхідність врахування інформаційно-технологічного розвитку освітнього простору, розвитку цифрових технологій в сучасному суспільстві;
3. **Фактор «Інтеграція»:** зумовлений інтеграцією української освіти у світовий освітній простір;
4. **Фактор «Якість освіти»:** необхідність створення умов для постійного покращення й підвищення якості освітнього процесу.

Соціально-економічні трансформації визначають інноваційну спрямованість педагогічної діяльності вчителя/викладача закладу освіти, інноваційність освітнього менеджменту, інноваційність у роботі зі стейкхолдерами, що потребує адекватного освітнього середовища закладу освіти та оновлення системи освіти у цілому. Освітні інновації представляють собою цілеспрямований процес часткових змін, спрямованих на модифікацію мети, змісту, методів, форм навчання та виховання, а також адаптацію процесу навчання до нових вимог. Основою інноваційних процесів у сфері освіти є впровадження досягнень дидактики/цифрової дидактики, педагогіки, теорії й методики професійної

освіти, психології в практику організації процесу навчання, а також вивчення, узагальнення та поширення передового педагогічного досвіду.

Реалізація цього напрямку забезпечується вище згаданими актуалізаційними факторами впровадження інновацій та стимулюванням створення у закладі освіти інноваційних авторських методик навчання здобувачів освіти.

У контексті дослідження **напряму «інноваційність організаційно-управлінської діяльності керівника/керівників структурних підрозділів закладу освіти (освітнього менеджменту)»** на підставі вивчення праць науковців (С. Бурий (2010), Н. Кононець (2014, 2020), О. Нестуля (2020), С. Нестуля (2020), Т. Поліщук (2017), О. Товканець (2014), М. Чепелюк (2017) та ін.) визначено шляхи його реалізації:

- збільшення можливостей педагогічного колективу закладу освіти за рахунок зміни його *організаційної культури*, котра представляє собою унікальну систему міжособистісних відносин, специфічну взаємодію серед педагогічних працівників, охоплює аспекти професійної свідомості, стилю поведінки, робочої діяльності, базується на професійних етичних цінностях і стандартах (Поліщук, 2017);
- стратегічне планування розвитку закладу освіти (розроблення нової стратегії, або внесення змін з метою урахування сучасних реалій та викликів);
- застосування тріади методологічних підходів «проектний підхід–процесний підхід–ресурсно-орієнтований підхід»;
- застосування сучасних технологій освітнього менеджменту;
- застосування корпоративної системи управління знаннями.

У процесі стратегічного планування розвитку закладу освіти, застосування сучасних технологій освітнього менеджменту, при управлінні закладом освіти керівникам слід враховувати: глобальні тенденції розвитку ЗЗСО, ЗПО, ЗФПО, ЗВО в умовах глобалізації та інтернаціоналізації освіти, а також використовувати накопичений світовий досвід управлінської діяльності у галузі освіти, який представлений у вітчизняних та міжнародних концепціях; створення в закладах освіти різних рівнів соціально-педагогічного простору, спрямованого на забезпечення інноваційного розвитку закладів освіти за умов реалізації нормативно-законодавчих документів та ініціатив; розвиток організаційної культури колективу закладу освіти, яка визначає ціннісно-нормативну базу для організаційного росту закладу освіти, враховуючи виклики зовнішнього середовища і внутрішні потреби суб'єктів освітнього процесу; можливості реалізації мережевої взаємодії закладів освіти з реальним ринком праці, випускниками, роботодавцями з різних професійних галузей, органами влади та іншими соціальними партнерами (Бурий, 2010; Гриньова, Сас, 2011; Сорочан, 2009; Arciénaga, Nielsen, Vacarini, Martinelli, Kofuji, Garcia, 2018; Vladoš, 2019).

Слід погодитися з О. Товканець, що характеристика освітнього менеджменту закладу освіти має системоутворюючу природу, яка пов'язана з подвійністю його цілей. Заклад освіти має за мету досягнення балансу між забезпеченням конкурентних переваг на ринку освітніх послуг, використовуючи комерційний та маркетинговий підходи до освітньої діяльності, та розвитком сфери освіти як важливої духовної цінності, спрямованої на соціальне виховання майбутнього фахівця (гуманістичний підхід). Знаходження ефективних управлінських інструментів стає ключовим завданням, яке спрямоване на розвиток закладу освіти як відкритої освітньої системи, що активно взаємодіє з зовнішнім середовищем. Водночас, важливо зберігати академічні традиції та організаційні цінності саме через розвиток організаційної культури закладу освіти (Товканець, 2014)

Застосування тріади методологічних підходів «проектний підхід–процесний підхід–ресурсно-орієнтований підхід» (М. Гриньова (2011), Н. Кононець (2014, 2020), О. Нестуля (2020), С. Нестуля (2020), Н. Сас (2011) та ін.) підкреслює інноваційність організаційно-управлінської діяльності керівника/керівників структурних підрозділів закладу освіти (освітнього менеджменту) шляхом: вільного володіння освітніми менеджерами методами проектного менеджменту (Project management); вдосконалення організаційної структури закладу освіти; налагодження процесів комунікації в ієрархії розподілу завдань між працівниками закладу освіти для підвищення якості освітнього процесу; консолідації усіх ресурсів закладу освіти (зовнішніх ресурсів) та особистісних ресурсів кожного працівника (внутрішні ресурси) з метою забезпечення розвитку закладу освіти та постійного підвищення якості освітнього процесу (рис.2).

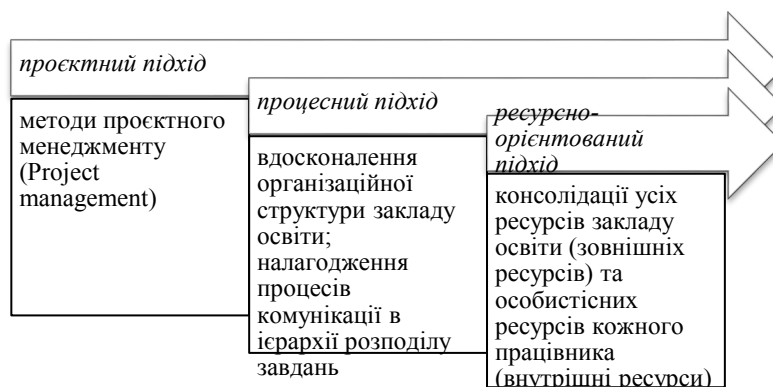

Рис. 2. Тріада методологічних підходів «проектний підхід–процесний підхід–ресурсно-орієнтований підхід»

У межах реалізації тріади методологічних підходів «проектний підхід–процесний підхід–ресурсно-орієнтований підхід» цілком логічним буде орієнтація на застосування *сучасних технологій освітнього менеджменту*, суть яких детально описали у своєму науковому доробку О. Гудима (2023), Ю. Єжелей (2023), В. Лук'янихін (2023), Т. Сорочан (2009), О. Ястремська (2023), С. Vlados (2019), М. Arciénaga (2018), J. Nielsen (2018) та ін.: SWOT-аналіз поліаспектної діяльності закладу освіти; модель технологічного менеджменту; кайдзен-технологія; технологія тимблдингу; кейс-технологія; технологія антикризового менеджменту в закладі освіти; технологія фасилітації.

Застосування *корпоративної системи управління знаннями* є важливим складником, що забезпечує інноваційність організаційно-управлінської діяльності керівника/керівників структурних підрозділів закладу освіти (освітнього менеджменту). На підставі вивчення праць І. Бенівської (2016), М. Чепелюка (2017), можемо виокремити найбільш використовувані стратегії розвитку та управління знаннями у закладі освіти:

Стратегія «Формування знань». Ця стратегія, що включає формування знань, передбачає поглиблення накопичених і генерацію нових знань через проведення науково-дослідних робіт, впровадження інноваційних рішень та постійне їх вдосконалення. Це сприяє підвищенню конкурентоспроможності закладу освіти і, зазвичай, використовується ЗВО та науковими установами, дослідницькими лабораторіями.

Стратегія «Обмін знаннями». Ця стратегія, що включає обмін знаннями, акцентує увагу на систематичному обміні знаннями – їх отриманні, структуруванні, зберіганні, використанні та чіткому розподілі між працівниками закладу освіти або їх групами.

Стратегія «Управління знаннями». Ця стратегія, яка функціонує як бізнес-стратегія, маркетинг освітніх послуг, полягає в формуванні і використанні "найкращих" знань у будь-якій діяльності закладу освіти: надання освітніх послуг, педагогічна діяльність викладачів, організаційно-управлінська діяльність освітніх менеджерів, діяльність колективу у реалізації освітніх програм, профорієнтаційна діяльність та ін. Знання стають основою всієї роботи закладу освіти, вони створюють споживчу цінність і виступають кінцевим продуктом.

Стратегія «Управління інтелектуальним капіталом». Ця стратегія передбачає, що всі знання закладу освіти та система управління ними спрямовані виключно на створення, підтримку і розвиток інтелектуальних активів, таких як патенти, авторські свідоцтва, технології, ноу-хау тощо (Бенівська, 2016, Чепелюк, 2017, Ястремська, Гудима, Єжелей, Лук'янихін, 2023).

У контексті дослідження **напрямку «інноваційність у роботі зі стейкхолдерами»** на підставі вивчення праць науковців (В. Балюк (2024), І. Іванюк (2018), С. Кіяшко (2024), Н. Кононец (2014, 2024), В. Остапенко (2022), Д. Шевченко (2022) та ін.) визначено шляхи його реалізації:

- створення інноваційної мережі для координації відносин у процесі взаємодії стейкхолдерів (управління процесами та результатами інформаційного й ресурсного обміну між закладом освіти, який реалізує освітні проекти, та стейкхолдерами; застосування технологічних інновацій в організації комунікації; ініціювання спільних освітніх проектів та створення команди для їх реалізації; комплексне упровадження технологій для генерації ідей) (Кононец, 2014);
- формування бази освітньо-управлінських кейсів для накопичення, узагальнення, систематизації знань та практики успішного освітнього топ-менеджменту, розроблення онлайн-курсів для дисемінації досвіду стейкхолдерів;

- організація зустрічей-інтерв'язій/суперв'язій зі стейкголдерами на базі закладу освіти для освітніх менеджерів та педагогічного колективу (Іванюк, 2018);
- співпраця закладів освіти з педагогічними ЗВО, науковими установами, освітніми громадськими організаціями тощо (Остапенко, Шевченко, 2022);
- застосування педагогіки партнерства в освітньому менеджменті, зокрема, організаційно-управлінських принципів педагогіки партнерства в закладі освіти (Кононець, Балюк, Кіяшко, Сорока, 2024).

Слід окремо наголосити на низці організаційно-управлінських принципів педагогіки партнерства в закладі освіти, які виокремлено й візуалізовано на рисунку 3.

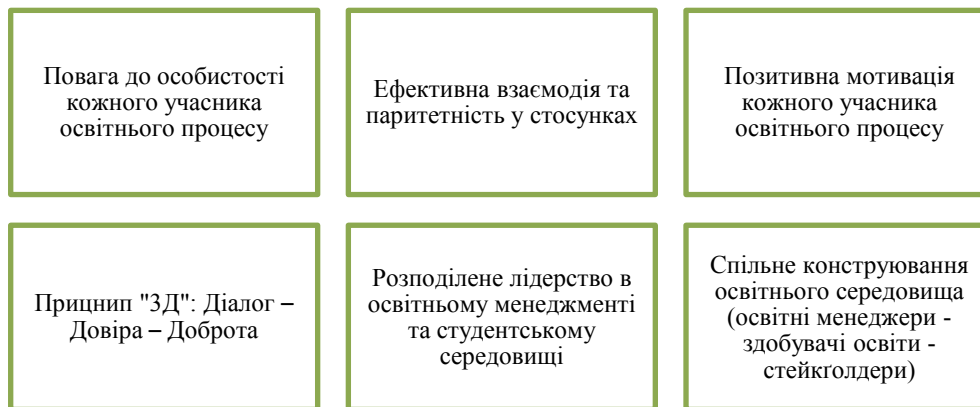

Рис. 3. Організаційно-управлінські принципи педагогіки партнерства в закладі освіти

У контексті дослідження реалізаційних механізмів **напряму «інноваційність у створенні освітнього середовища закладу освіти»** (М. Гриньова (2023), В. Жамардій (2021), О. Ільченко (2021), Н. Кононець (2022, 2023), С. Нестуля (2020), Т. Сорочан (2009) та ін.) виокремлюємо такі:

- *створення й розвиток комфортного освітнього середовища закладу освіти для усіх учасників освітнього процесу* (здоров'язбережувальна, психологічно-підтримувальна, ресурсно-орієнтована зони комфорту) (Гриньова, Кононець, Пилипенко, Войтаннік, 2023);
- *освітній консалтинг* (процесне, експертне, навчальне та наукове консультування) як постійно діюча модель комунікації учасників освітнього процесу в закладі освіти (Kononets, 2023);
- *авторські педагогічні майстерні ефективного вчителя як форми фасилітації, дисемінації педагогічного досвіду, педагогічного коучингу* в процесі пошуку вирішення педагогічних проблем та професійного розвитку педагогічного колективу (автори майстерень – вчителі-методисти, методисти, педагоги-новатори, науковці та ін.) (Мисик, 2007);
- *технологія коворкінгу як комплекс матеріально-технічного й організаційно-педагогічного інструментарію* для створення креативного навчально-робочого простору в закладі освіти, в якому кожен учасник освітнього процесу матиме можливість для самостійного навчання та професійного розвитку (Кононець, 2022);
- *лідерські фокус-групи* як інноваційний формат пошуку шляхів вирішення педагогічних, організаційно-управлінських проблем, стратегій розвитку освітнього середовища закладу освіти, лідером у яких, на засадах ситуативного лідерства, може бути будь-який освітній менеджер чи педагогічний працівник (Нестуля, Нестуля, Кононець, 2020; Сорочан, 2009);
- *розвиток цифрового складника освітнього середовища закладу освіти* як динамічний процес розроблення цифрових освітніх ресурсів, платформ для дистанційного й змішаного навчання, використання цифрових технологій, інтернет-сервісів та адаптації до сучасних освітніх реалій (Kononets, Ilchenko, Zhamardiy, Shkola, Broslavska, Kolhan, Padalka, Kolgan, 2021).

Висновки. Отже, нами визначено та схарактеризовано 4 напрями реалізації інноваційного управління закладами освіти усіх рівнів: 1) інноваційність педагогічної діяльності вчителя/викладача закладу освіти; 2) інноваційність організаційно-управлінської діяльності керівника/керівників структурних підрозділів закладу освіти (освітнього менеджменту); 3) інноваційність у роботі зі стейкголдерами; 4) інноваційність у створенні освітнього середовища закладу освіти. Реалізація *напряму «інноваційність педагогічної діяльності вчителя/викладача закладу освіти»* забезпечується актуалізаційними факторами впровадження інновацій (фактори «Ринок праці», «Цифровізація соціуму», «Інтеграція», «Якість освіти») та стимулюванням створення у закладі освіти інноваційних авторських методик навчання здобувачів освіти. Реалізація *напряму «інноваційність організаційно-*

управлінської діяльності керівника/керівників структурних підрозділів закладу освіти (освітнього менеджменту)» передбачає: збільшення можливостей педагогічного колективу закладу освіти за рахунок зміни його організаційної культури; стратегічне планування розвитку закладу освіти (розроблення нової стратегії, або внесення змін з метою урахування сучасних реалій та викликів); застосування тріади методологічних підходів «проектний підхід–процесний підхід–ресурсно-орієнтований підхід»; застосування сучасних технологій освітнього менеджменту; застосування корпоративної системи управління знаннями. Реалізація *напрямку «інноваційність у роботі зі стейкхолдерами»* передбачає: створення інноваційної мережі для координації відносин у процесі взаємодії стейкхолдерів; формування бази освітньо-управлінських кейсів для накопичення, узагальнення, систематизації знань та практики успішного освітнього топ-менеджменту, розроблення онлайн-курсів для дисемінації досвіду стейкхолдерів; організація зустрічей-інтерв'язій/супервізій зі стейкхолдерами на базі закладу освіти для освітніх менеджерів та педагогічного колективу; співпраця закладів освіти з педагогічними ЗВО, науковими установами, освітніми громадськими організаціями тощо; застосування педагогіки партнерства в освітньому менеджменті, зокрема, організаційно-управлінських принципів педагогіки партнерства в закладі освіти. Реалізація *напрямку «інноваційність у створенні освітнього середовища закладу освіти»* передбачає: створення й розвиток комфортного освітнього середовища закладу освіти для усіх учасників освітнього процесу (здоров'язбережувальна, психологічно-підтримувальна, ресурсно-орієнтована зони комфорту); освітній консалтинг; авторські педагогічні майстерні ефективного вчителя; технологія коворкінгу; лідерські фокус-групи; розвиток цифрового складника освітнього середовища закладу освіти.

Список використаних джерел

- Бенівська, І. В. (2016). Маркетинг освітніх послуг – інструмент конкурентності сучасного ВНЗ. В кн. *Маркетингова освіта в Україні: зб. матеріалів III Міжнар. наук.-практ. конф.* (с. 9-11). ДВНЗ «Київ. нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана». Київ: КНЕУ.
- Бурий, С. А. (2010). Сучасні проблеми освітнього менеджменту в Україні. *Вісник Хмельницького національного університету*, 3, 1, 23-25.
- Гриньова, М., Кононець, Н., Пилипенко, Л., Войтаннік, В. (2023). Ресурсно-орієнтована зона комфорту для викладачів закладу фахової передвищої освіти як важлива умова створення здоров'язбережувального освітнього середовища. В кн. О. М. Топузов, С. В. Захарін, М. В. Гриньова (Ред.), *Проектування безпечного середовища інноваційний підхід: колективна монографія* (с. 311-334). Полтава.
- Гриньова, М. В., Сас, Н. М. (2011). *Процеси управління проектами: навчально-методичний посібник* (Ч. II). Вид. 2. Полтава.
- Іванюк, І. В. (2018). Супервізія та інтервізія у роботі педагога. *Психологія та психосоціальні інтервенції*, 1, 36-40.
- Кононець, Н. В. (2022). Технологія коворкінгу під час організації освітнього процесу в умовах пандемії. В кн. І. І. Осадченко (Ред.), *Світові виклики сучасній освіті: матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф.* (с. 47-51). Умань: Громадська організація «Міжнародна асоціація сучасної освіти, науки та культури».
- Кононець, Н. В. (2014). Технологія освітнього проекту як педагогічна технологія ресурсно-орієнтованого навчання. *Витоки педагогічної майстерності*, 14, 136-144.
- Кононець, Н. В., Балюк, В. О., Кіяшко, С. Г., Сорока, С. І. (2024). Педагогіка партнерства: напрями реалізації у фаховому коледжі. В кн. *Ресурсно-орієнтоване навчання в «3D»: доступність, діалог, динаміка: збірник тез доповідей IV Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції* (с. 71-74). Полтава: ФКУЕП ПДАУ.
- Мисик, О. С. (2007). Теоретичні засади педагогічної інноватики. В кн. *Професійна підготовка педагогічних кадрів в умовах інноваційної перебудови української національної освіти: сучасний стан, проблеми, перспективи розвитку: матеріали Міжвузівської наук.-практ. конф.* (11 жовтня 2007 р.). Хмельницький: ХГПА.
- Нестуля, О. О., Нестуля, С. І., Кононець, Н. В. (2020). Проектний підхід (project-based learning) до викладання дисципліни «Основи лідерства» для магістрантів спеціальності 011 освітні, педагогічні науки в умовах дистанційного навчання. В кн. *Психологія та педагогіка: історія розвитку, сучасний стан та перспективи досліджень: збірник наукових робіт учасників міжнар. наук.-практ. конф.* (с. 60-63). Одеса: ГО «Південна фундація педагогіки».
- Ничкало, Н. (2007). Педагогічна інноватика у профтехосвіті. *Професійно-технічна освіта*, 3, 69-71.

- Остапенко, В. М., Шевченко, Д. О. (2022). Формування взаємодії стейкхолдерів в інноваційній економіці. В кн. *Актуальні проблеми управління соціально-економічними системами: матеріали VIII Міжнар. наук.-практ. конф.* (с. 80-83). Луцьк: ЛНТУ.
- Поліщук, Т. П. (2017). *Методичні рекомендації з розвитку організаційної культури педагогічного колективу закладу професійної освіти аграрного профілю: методичне видання*. Житомир: Вид-ць О. О. Євенок.
- Сорочан, Т. (2009). Антикризовий менеджмент загальноосвітнього навчального закладу. *Директор школи, ліцею, гімназії*, 3, 108-111.
- Товканець, О. (2014). Теоретичні аспекти освітнього менеджменту вищого навчального закладу. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Педагогіка. Соціальна робота*, 32, 195-197.
- Чепелюк, М. І. (2017). Корпоративна культура в контексті управління знаннями організації. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Економічні науки*, 27 (2), 74-77.
- Ястремська, О. М., Гудима, О. В., Єжелей, Ю. О., Лук'янихін, В. О. (2023). Новітні інноваційні освітні системи і технології в галузі менеджменту. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Серія Економічна. Серія Юридична*, 37, 465-472.
- Arciénaga Morales, A., Nielsen, J., Bacarini, H., Martinelli, S., Kofuji, S., & Garcia Dia J-F. (2018). Technology and Innovation Management in Higher Education–Cases from Latin America and Europe. *Administrative Sciences*, 8, 2, 11.
- Vlados, C. (2019). On a Correlative and Evolutionary SWOT Analysis. *Journal of Strategy and Management*, 12, 3, 347-363.
- Kononets, N. V. (2023). Educational consulting in educational institution management. In *The 2nd International scientific and practical conference "Innovative development of science, technology and education"* (pp. 244-249). Perfect Publishing, Vancouver, Canada.
- Kononets, N., Ilchenko, O., Zhamardiy, V., Shkola, O., Broslavska, H., Kolhan, O., Padalka, R., & Kolgan, T. (2021). Software tools for creating electronic educational resources in the resource-based learning process. *Journal for Educators, Teachers and Trainers JETT*, 12 (3), 165-175.

References

- Arciénaga Morales, A., Nielsen, J., Bacarini, H., Martinelli, S., Kofuji, S., & Garcia Dia J-F. (2018). Technology and Innovation Management in Higher Education–Cases from Latin America and Europe. *Administrative Sciences*, 8, 2, 11.
- Benivska, I. V. (2016). Marketynh osvitnikh posluh – instrument konkurentnosti suchasnoho VNZ [Marketing of educational services is a tool for the competitiveness of modern universities]. In *Marketynhova osvita v Ukraini [Marketing education in Ukraine]: zb. materialiv III Mizhnar. nauk.-prakt. konf.* (pp. 9-11). DVNZ «Kyiv. nats. ekon. un-t im. Vadyma Hetmana». Kyiv: KNEU [in Ukrainian].
- Buryi, S. A. (2010). Suchasni problemy osvitnoho menezhmentu v Ukraini [Modern problems of educational management in Ukraine]. *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu [Bulletin of the Khmelnytskyi National University]*, 3, 1, 23-25 [in Ukrainian].
- Chepeliuk, M. I. (2017). Korporatyvna kultura v konteksti upravlinnia znanniamy orhanizatsii [Corporate culture in the context of knowledge management of the organization]. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu. Ekonomichni nauky [Scientific Bulletin of Kherson State University. Economic sciences]*, 27 (2), 74-77 [in Ukrainian].
- Hrynova, M., Kononets, N., Pylypenko, L., & Voitannik, V. (2023). Resursno-orientovana zona komfortu dlia vykladachiv zakladu fakhovoi peredvyshchoi osvity yak vazhlyva umova stvorennia zdorov'iazberezhualnoho osvitnoho seredovyshcha [A resource-oriented comfort zone for teachers of a vocational pre-higher education institution as an important condition for creating a health-preserving educational environment]. In O. M. Topuzov, S. V. Zakharin, M. V. Hrynova (Eds.), *Proiektuvannia bezpechnoho seredovyshcha innovatsiinyi pidkhid [Designing a safe environment is an innovative approach]: kolektyvna monohrafiia* (pp. 311-334). Poltava [in Ukrainian].
- Hrynova, M. V., & Sas, N. M. (2011). *Protsesy upravlinnia proektamy [Project management processes]: navchalno-metodychnyi posibnyk* (P. II). Poltava [in Ukrainian].
- Ivaniuk, I. V. (2018). Superviziia ta interviziia u roboti pedahoha [Supervision and supervision in the work of a teacher]. *Psykhohiia ta psykhosotsialni interventsii [Psychology and psychosocial interventions]*, 1, 36-40 [in Ukrainian].
- Kononets, N. V. (2022). Tekhnolohiia kovorkinhu pid chas orhanizatsii osvitnoho protsesu v umovakh pandemii [Coworking technology during the organization of the educational process in the conditions of the pandemic]. In I. I. Osadchenko (Ed.), *Svitovi vyklyky suchasni osviti [Global challenges to modern*

- education*]: материалы II Mizhnar. nauk.-prakt. konf. (pp. 47-51). Uman: Hromadska orhanizatsiia «Mizhnarodna asotsiatsiia suchasnoi osvity, nauky ta kultury» [in Ukrainian].
- Kononets, N. V. (2014). Tekhnolohiia osvitnoho proektu yak pedahohichna tekhnolohiia resursno-oriientovanoho navchannia [Educational project technology as a pedagogical technology of resource-oriented learning]. *Vytoky pedahohichnoi maisternosti [Origins of pedagogical skills]*, 14, 136-144 [in Ukrainian].
- Kononets, N. V., Baliuk, V. O., Kiiashko, S. H., & Soroka, S. I. (2024). Pedahohika partnerstva: napriamy realizatsii u fakhovomu koledzhi [Pedagogy of partnership: directions of implementation in a vocational college]. In *Resursno-oriientovane navchannia v «3D»: dostupnist, dialoh, dynamika [Resource-oriented learning in "3D": accessibility, dialogue, dynamics]*: zbirnyk tez dopovidei IV Mizhnarodnoi naukovopraktychnoi internet-konferentsii (pp. 71-74). Poltava: FKUEP PDAU [in Ukrainian].
- Kononets, N. V. (2023). Educational consulting in educational institution management. In *The 2nd International scientific and practical conference "Innovative development of science, technology and education"* (pp. 244-249). Perfect Publishing, Vancouver, Canada.
- Kononets, N., Ilchenko, O., Zhamardiy, V., Shkola, O., Broslavska, H., Kolhan, O., Padalka, R., & Kolgan, T. (2021). Software tools for creating electronic educational resources in the resource-based learning process. *Journal for Educators, Teachers and Trainers JETT*, 12 (3), 165-175.
- Mysyk, O. S. (2007). Teoretychni zasady pedahohichnoi innovatyky [Theoretical foundations of pedagogical innovation]. In *Profesiina pidhotovka pedahohichnykh kadrov v umovakh innovatsiinoi perebudovy ukrainskoi natsionalnoi osvity: suchasnyi stan, problemy, perspektyvy rozvytku [Professional training of teaching staff in the conditions of innovative restructuring of Ukrainian national education: current state, problems, prospects for development]*: materialy Mizhvuzivskoi nauk.-prakt. konf. Khmelnytskyi: KhHPA [in Ukrainian].
- Nestulia, O. O., Nestulia, S. I., & Kononets, N. V. (2020). Proiektnyi pidkhid (project-based learning) do vykladannia dystsypliny «Osnovy liderstva» dlia mahistrantiv spetsialnosti 011 osvitni, pedahohichni nauky v umovakh dystantsiinoho navchannia [Project approach (project-based learning) to the teaching of the discipline "Fundamentals of leadership" for master's students of the specialty 011 educational, pedagogical sciences in the conditions of distance learning]. In *Psycholohiia ta pedahohika: istoriia rozvytku, suchasnyi stan ta perspektyvy doslidzhen [Psychology and pedagogy: history of development, current state and prospects of research]*: zbirnyk naukovykh robit uchasykyv mizhnar. nauk.-prakt. konf. (pp. 60-63). Odesa: HO «Pivdenna fundatsiia pedahohiky» [in Ukrainian].
- Nychkalo, N. (2007). Pedahohichna innovatyka u proftekhosviti [Pedagogical innovation in vocational education]. *Profesiino-tekhnicna osvita [Vocational and technical education]*, 3, 69-71 [in Ukrainian].
- Ostapenko, V. M., & Shevchenko, D. O. (2022). Formuvannia vzaiemodii steikholderiv v innovatsiinii ekonomitsi [Formation of stakeholder interaction in the innovative economy]. In *Aktualni problemy upravlinnia sotsialno-ekonomichnymi systemamy [Actual problems of management of socio-economic systems]*: materialy VIII Mizhnar. nauk.-prakt. konf. (pp. 80-83). Lutsk: LNTU [in Ukrainian].
- Polishchuk, T. P. (2017). *Metodychni rekomendatsii z rozvytku orhanizatsiinoi kultury pedahohichnoho kolektyvu zakladu profesiinoi osvity ahrarnoho profilu [Methodological recommendations for the development of the organizational culture of the teaching staff of the vocational education institution of the agrarian profile]*: metodychne vydannia. Zhytomyr: Vyd-ts O. O. Yevenok [in Ukrainian].
- Sorochan, T. (2009). Antykryzovyi menedzhment zahalnoosvitnoho navchalnoho zakladu [Anti-crisis management of a comprehensive educational institution]. *Dyrektor shkoly, litseiu, himnazii [Director of a school, lyceum, gymnasium]*, 3, 108-111 [in Ukrainian].
- Tovkanets, O. (2014). Teoretychni aspekty osvitnoho menedzhmentu vyshchoho navchalnoho zakladu [Theoretical aspects of educational management of a higher educational institution]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Pedahohika. Sotsialna robota [Scientific Bulletin of the Uzhhorod National University. Pedagogy. Social work]*, 32, 195-197 [in Ukrainian].
- Vlados, C. (2019). On a Correlative and Evolutionary SWOT Analysis. *Journal of Strategy and Management*, 12, 3, 347-363.
- Yastremska, O. M., Hudyma, O. V., Yezhelyi, Yu. O., & Lukianykhin, V. O. (2023). Novitni innovatsiini osvitni systemy i tekhnolohii v haluzi menedzhmentu [The latest innovative educational systems and technologies in the field of management]. *Naukovi zapysky Lvivskoho universytetu biznesu ta prava. Seriia Ekonomichna. Seriia Yurydychna [Scientific notes of the Lviv University of Business and Law. Economic series. Legal series]*, 37, 465-472 [in Ukrainian].

GRYNOVA M.

Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University, Ukraine

KONONETS N.

Separated Structural Subdivision "Professional College of Management, Economics and Law of Poltava State Agrarian University"

ZHDANOVA-NEDILKO O.

Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University, Ukraine

PAVLYCH I.

Poltava State Medical University, Ukraine

MODERN DIRECTIONS OF IMPLEMENTATION OF INNOVATIVE MANAGEMENT IN EDUCATIONAL INSTITUTIONS

The article defines and characterizes the directions of implementation of innovative management of educational institutions of all levels: innovativeness of the pedagogical activity of the teacher/lecturer of the educational institution; innovativeness of the organizational and managerial activities of the head/heads of the structural divisions of the educational institution (educational management); innovativeness in working with stakeholders; innovativeness in creating an educational environment of an educational institution.

The implementation of the direction *"innovativeness of the pedagogical activity of the teacher/lecturer of the educational institution"* direction is ensured by the actualization factors of the introduction of innovations ("Labor Market", "Digitalization of society", "Integration", "Quality of education" factors) and the stimulation of the creation of innovative author's methods of training students in the educational institution. The implementation of the direction *"innovativeness of the organizational and managerial activities of the head/heads of the structural divisions of the educational institution (educational management)"* involves: increasing the capabilities of the teaching staff of the educational institution due to changes in its organizational culture; strategic planning of the development of the educational institution (developing a new strategy or making changes in order to take into account modern realities and challenges); application of the triad of methodological approaches "project approach-process approach-resource-oriented approach"; application of modern technologies of educational management; application of the corporate knowledge management system. Implementation of the direction *"innovativeness in working with stakeholders"* involves: creating an innovation network for coordinating relations in the process of stakeholder interaction; formation of a base of educational and management cases for accumulation, generalization, systematization of knowledge and practice of successful educational top management, development of online courses for dissemination of stakeholders' experience; organization of meetings-interviews/supervisions with stakeholders on the basis of the educational institution for educational managers and teaching staff; cooperation of educational institutions with pedagogical higher education institutions, scientific institutions, educational public organizations, etc.; application of partnership pedagogy in educational management, in particular, organizational and management principles of partnership pedagogy in an educational institution. The implementation of the direction *"innovativeness in creating an educational environment of an educational institution"* involves: the creation and development of a comfortable educational environment of the educational institution for all participants of the educational process (health-preserving, psychologically supportive, resource-oriented comfort zones); educational consulting; original pedagogical workshops of an effective teacher; coworking technology; leadership focus groups; development of the digital component of the educational environment of the educational institution.

Key words: *educational institution, management, innovations, innovative management, educational management, project approach, process approach, resource-oriented approach, educational management technologies*

Стаття надійшла до редакції 20.03.2024 р.

УДК 378.091.212:004

DOI [HTTPS://DOI.ORG/10.33989/2075-146X.2024.33.309948](https://doi.org/10.33989/2075-146X.2024.33.309948)

MARYNA GRYNova

ORCID: 0000-0003-3912-9023

OLHA NIKOLENKO

ORCID: 0000-0001-7374-7226

Poltava V. G. Korolenko national pedagogical university, Ukraine

CATHERINE WATSON

University College Copenhagen/KP, Copenhagen, Denmark

MARYNA ZUYENKO

ORCID: 0009-0009-6467-2387

Poltava V. G. Korolenko national pedagogical university, Ukraine

RIKKE PEDERSEN

University of Copenhagen, Denmark

IRYNA KOHUT

ORCID: 0000-0002-0856-7074

Poltava V. G. Korolenko national pedagogical university, Ukraine

---

COOPERATIVE ONLINE INTERNATIONAL LEARNING (COIL): COURSE DEVELOPMENT AND EVALUATION BY THE STUDENTS OF POLTAVA V.G. KOROLENKO NATIONAL PEDAGOGICAL UNIVERSITY, UKRAINE, AND UNIVERSITY COLLEGE COPENHAGEN, DENMARK

The article deals with the student-assessed COIL course based on the questionnaire's results performed by students of Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University (PNPU) and University College Copenhagen (KP) within the framework of a COIL course (Collaborative Online International Learning) which took place in the 2023-2024 academic year. The course developers introduced the stages of course implementation and student feedback on the course. The results pointed out the international view on the course as the students' openness of internationalization and globalization.

Keywords: cooperative online international learning, global goals, student assessment, institution, questionnaire, Bloom's taxonomy

A COIL course based on global goals linked the classrooms of two higher education institutions, located in Ukraine and Denmark and focused on national interpretation of global goals, their national application and teaching methods in TESOL classes. The course was taught in the 2023-2024 academic year. From September 28, 2023, to November 9, 2023, the cooperation between teachers and students of Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University (PNPU) and University College Copenhagen (KP) within the framework of a COIL course (Collaborative Online International Learning) took place. The organizer and inspirer of the project was Catherine Watson, a lecturer at the University KP. The co-organizers were Maryna Zuyenko the Head of the Department of English Philology, Associate Professor, and the Head of the Department of World Literature, Professor Olha Nikolenko (PNPU). The 2023 COIL course (KP – PNPU) was attended by more than 40 students studying in an international group supported by the ERASMUS+ program at KP and the students of the Faculty of Philology and Journalism of PNPU. The project involved students from 11 countries such as France, the United Kingdom, Germany, South Korea, Italy, Spain, Ireland, Georgia, Japan, Canada, and Ukraine.

The 2023 COIL course (KP – PNPU) aimed at understanding global goals such as goal 13 (climate action) and goal 15 (life on land) in the process of intercultural communication of young people and fulfilling common tasks in terms of developing English language teaching skills. At the end of the COIL (KP – PNPU), a survey was conducted from November 15 to 25, 2023, in which 39 students took part. The purpose of the survey was to learn about the effectiveness of the COIL course and to find ways to improve and expand it.

The teachers (Olha Nikolenko, Catherine Watson, Maryna Zuyenko) designed a questionnaire for students, which they filled out independently, voluntarily and anonymously using a Google form. Technical support for

the survey was provided by Ukrainian teacher Olena Hvozdkova from Lyceum No. 7 in Nikopol city (Dnipropetrovsk region).

This questionnaire was based on Benjamin Bloom's taxonomy. Bloom defined three domains of educational activities:

- 1) cognitive domain (knowledge, comprehension, application, analysis, synthesis, evaluation);
- 2) affective (emotion-based) domain (receiving, responding, valuing, organizing, dissemination, characterizing);
- 3) psychomotor domain (receiving information about a psychomotor ability/skill (example, description), comprehension, using in practice, assessment of results, correction, reviewing procedure).

The questionnaire for students comprised 18 questions (6 for every domain). All 39 students out of 39 gave positive answers to the first question. They admitted that it was new for them to learn about global societal goals (17) and to work with new TESOL approaches (19). For some of them, it was useful to work with modern online learning technologies (2).

1. What did you learn during the COIL what was new for you?

- A) about global goals of the society (43, 4 %)
- B) about new approaches to teaching English (48, 8 %)
- C) about modern technologies of online teaching (5, 2 %)
- D) your own answer (2, 6 %) A+B+C

The second question was aimed at understanding the purpose of COIL. 33 students out of 39 realized that COIL is aimed at online collaboration in an international environment, 4 – at independent information acquisition, 2 – at creating a template/presentation.

2. What is the aim of the COIL for you?

- A) online cooperation in the international environment (84, 6 %)
- B) independent learning / obtainment of information (10, 2 %)
- C) creating a template/presentation (5, 2%)
- D) your own answer

The answers to the third question show that almost all students see the practical value of their participation in COIL. 18 students said that they would use the information and skills gained in the COIL process in their work as a teacher, and 20 students said they would use them in various fields of activity. Only 1 student did not see the practical usage of COIL.

3. Where can you use information and skills obtained in the COIL?

- A) in teaching (46,1 %)
- B) in different spheres of activity (51, 3 %)
- C) nowhere (2, 6 %)
- D) your own answer

In the fourth question, the idea was to find out what students liked most about COIL. As it turned out, most of them liked the communication of students from different universities (24), they also liked the work in smaller groups (8), and lectures by teachers (5).

4. What did you like best during your participation in the COIL?

- A) lectures and explanations given by tutors (12, 8%)
- B) a group work with students from one university (20, 5 %)
- C) communication between students from different universities (61, 5 %)
- D) your own answer

In the fifth question, we asked students to rate the effectiveness of COIL on a scale of 1 to 3, with 1 being the lowest and 3 being the highest. As we can see, in general, participants rated COIL quite highly. 14 students gave

COIL a grade of "3", 23 students – a grade of "2", and 1 student – a grade of "1". Also, 1 student wrote his personal opinion that the communication was a bit difficult because the students did not know each other well.

5. Grade how the COIL was organized from 1 to 3, where 1 is the lowest grade, 3 – the highest grade.

- A) 1 (2, 5 %)
- B) 2 (59 %)
- C) 3 (36 %)
- D) your own grade (2, 6 %)

It was very well organized with our teacher, but I think the communication and link with the other school was a bit complicated. It could be improved so we know more about their major and them individually.

The sixth question was intended to identify students' opinions on how to improve COIL. We noticed that students gave informal answers based on their own experience of participation. 15 students suggested giving more practical examples, 14 students looked for more opportunities for individual work and creativity, and 7 students suggested increasing the time for lectures by teachers. 3 students emphasized their need to improve interaction between representatives of different universities, to learn more about each other.

1. What should be changed in order to improve the COIL experience?

- A) to increase time for lectures and explanations given by tutors (18 %)
- B) to provide more possibilities for individual work and creativity of students (36 %)
- C) to offer more practical examples (38, 4 %)
- D) your own answer (7, 6 %)

To enhance international collaboration between students in KP and Poltava.

Again, I think the communication and link with the other school was a bit complicated. It could be improved so we know more about their major and them individually.

In the seventh question, we found out about the emotions that students experienced while participating in COIL. In our opinion, students' emotions are an important indicator of their willingness to participate in the project and their attitude towards it. 24 students indicated that they experienced positive, creative emotions, 12 students – neutral, 1 student – negative/anxious, 2 students – a combination of negative/anxious and neutral. This means that we need to work harder to create a positive, comfortable, creative atmosphere at COIL.

7. Which emotions did you experience during your participation in the COIL?

- A) negative, anxious (2, 6 %)
- B) positive, creative (61, 5 %)
- C) neutral, indifferent (30, 8 %)
- D) your own answer (5, 2 %) A+B, A + B

The eighth question was aimed at students' understanding of their own role in the project. As it turned out, not all students were immediately able to understand what they were supposed to do in the COIL. Only 12 students were able to immediately realize what they were supposed to do, 6 students did not understand their role at all at first, and 21 students showed only a partial understanding. This means that it is necessary to think through the algorithm of students' actions in more detail, to explain it to them more clearly. Or to encourage students to find algorithms for their interaction on their own.

8. Have you understood what you had to do in the project immediately?

- A) yes (30, 7 %)
- B) no (15, 4 %)
- C) partially (53, 8 %)

D) your own answer

In question nine, we asked students whether they had a good understanding of the 13th and 15th global development goals. Their answers show that participants generally understood the global development goals. 33 students said yes, 6 students said partially. There were no students who did not understand the global development goals.

9. Have you understood global development aims 13 and 15 well?

A) yes (84, 6 %)

B) no

C) partially (15, 4 %)

D) your own answer

The tenth question was aimed at assessing the structure/organization of the COIL (CR - PNP). In general, students positively evaluated the organization of the project, but some students pointed out the need to improve the organization of COIL. 22 students said that the structure was optimal, 2 – not, 15 – partially. That is, we need to work harder in this aspect.

10. Were the structure and organization of the COIL optimal?

A) yes (56, 4 %)

B) no (5, 2 %)

C) partially (38, 4 %)

D) your own answer

In the eleventh question, we asked students if they would share their experience of participating in COIL with others. The students' answers demonstrate their interest in the project and its importance to them. 22 students said yes that they would share their experience with others, 2 – no, 15 – partially. That is, most participants understand the value of the experience gained not only for themselves but also for others.

11. Are you going to share your experience of the COIL with others?

A) yes (56, 4 %)

B) no (5, 2 %)

C) partially (38, 4 %)

D) your own answer

In the twelfth question, we learnt about the students' attitude towards COIL. 27 students said they had a positive attitude toward the project, and 12 were neutral. There were no negative attitudes.

12. Describe your general attitude to the COIL project.

A) positive (69, 2 %)

B) negative

C) neutral (30, 8 %)

D) your own answer

Questions 13-18 were open-ended. Students had to write about their own skills and opportunities for improvement. Interestingly, all students were very active in their responses. They wanted to convey their thoughts and suggestions to the project organizers in the survey.

Here are some examples of student responses.

13. Name useful skills obtained during the COIL?

I have acquired new skills in my professional field as well as many useful skills in communication, teamwork, and management.

Intercultural communication skills, Research and writing skills.

Communication with students from another country.

Developing speaking skills and understanding some new global goals in our society.

How to communicate with children.

Ability to work in a group and listen each other.

Talking with foreigners.

Effective communication, critical thinking and problem-solving.

Time - management, critical thinking, problem solving, multicultural communication.

Teamwork with different students.

Teaching language to children.

Being able to organize group work with people I haven't met before.

Creativity, group work skills.

14. Why are these skills important for you?

They will help me in my future studies, work and personal life.

It allows me to better understand and interact with the world around me.

We should more practice with foreigners to improve our knowledge.

It will help me in my future studies.

For self- development.

Because being social and cooperate with people is essential for everyone.

Because at the moment I am a tutor for children, and in general, techniques and ways of presenting material will never become superfluous in knowledge.

They are required for the teacher.

Because they are helpful, and useful, and they will help me on my future work.

Because it develops my English skills.

These skills enhance individual and collective performance, leading to successful outcomes in research projects and collaborative team efforts.

I need to be a modern teacher who wants to be in touch with effective, new approaches.

For future work with foreigners.

This is important for collaboration on a local or international level.

15. How are you going to use the obtained skills in practice?

I'm going to use it in my future pedagogical practice.

I learn a couple of techniques and how best to talk with children about difficult psychological topics. I think that this can be used in many places, especially in this situation that is happening in our world.

For my practical experience in school and university.

On school lessons.

In my future work and life.

Working with the audience.

By including them in my lesson plans.

For my job.

In teaching.

When I have a similar project in the future.

in the future in my work with students.

I will use new methods and practices that I have learned in teaching.

I will use my intercultural communication skills to communicate effectively with people from different cultures, both online and offline.

These skills will help me to work better in teams with foreigners on various projects.

16. Assess your own engagement in the project from 1 to 3.

23 (59%) students rated their activity in the COIL with the highest grade of "3", 14 students (35.8%) - "2", 2 students (5.2%) - "2.5". Students' self-assessment shows that they were quite active in the COIL. At the same time, some of them feel that they have not fully realized their own potential.

17. How would you like to adjust / improve your skills obtained during the project?

To take a part in new project.

Practice new methods.

I would like to cooperate with international students in a more efficient way.

Read more about topics which were discussed here.

I don't even know how I can improve, I'm completely satisfied with the skills I learned. I will most likely adapt the techniques and practices I learned to the context in which I work.

Expand my global citizenship knowledge and engagement.

I communicate with foreigners.

I could have maintained more active communication with students in Poltava and improve my sensitivity around the experiences of Poltava students in war.

IMPROVE DIGITAL SKILLS.

I would like to participate in other collaborations.

18. Can you recreate the experience received in the process of the COIL for your future teaching/ professional activities?

33 (84.6%) students said that they could use their experience gained during COIL course in their future professional activities. 6 (15.2%) students said that it was possible. There was not a single student who said that they could not reproduce the experience gained in their future activities. This indicates a fairly high level of students' assimilation of not only new information about global goals, but also the acquisition of new skills in the COIL process.

CONCLUSIONS

1. The 2023 COIL (KP – PNPU) was an overall success. The combination of global goals with the development of English language teaching skills is very effective.
2. The vast majority of students expressed a positive attitude towards COIL and were active during the project.
3. The global development goals aroused considerable interest among students. They not only received information from teachers, but also acted creatively and independently, learned to interact in an international environment, and acquired new skills in terms of teaching English and intercultural communication.
4. Students noted the importance of the experience gained in the COIL process for their teaching or other professional activities in the future.

PROSPECTS AND OPPORTUNITIES FOR IMPROVEMENT

1. Continue COIL in the long term.
2. Improve the structure/organization of COIL.
3. Create more opportunities for group work of students, for their effective communication and interaction.

4. Pay attention to the emotional atmosphere of COIL, work more on creating a psychologically comfortable online environment.
5. Continue to search for different types of activities to increase students' creative activity.

References

- Chang, W., & Shinnar, R. (2022) Developing Management Students' Cultural Intelligence through Collaborative International Online Learning. In Überwimmer, M. Füreder, R. Kwiatek, P. (Eds.), *Proceedings Cross-Cultural Business Conference (CCBC) 2022*, Düren: Shaker Verlag. Retrieved from https://openscholar.dut.ac.za/bitstream/10321/4167/2/Proceedings_3-8440-8625-0_DOK.PDF#page=32
- Guth, S. (2013). *The COIL Institute for globally networked learning in humanities*. Retrieved from http://coil.suny.edu/sites/default/files/case_study_report.pdf
- Marcillo, M., & Desilus, B. (2016). Collaborative online international learning experience in practice opportunities and challenges. *Journal of Technology Management & Innovation*, 11(1), 30-35. DOI: <https://doi.org/10.4067/S0718-27242016000100005>

ГРИНЬОВА М., НІКОЛЕНКО О.

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

ВОТСОН К.

Університет УСС, Копенгаген, Данія

ЗУЄНКО М.

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

ПЕДЕРСЕН Р.

Університет м. Копенгаген, Данія

КОГУТ І.

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

ВІРТУАЛЬНА АКАДЕМІЧНА МОБІЛЬНІСТЬ ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ ТЕХНОЛОГІЙ COIL: РОЗРОБКА КУРСУ ТА ЙОГО ОЦІНЮВАННЯ СТУДЕНТАМИ ПНПУ ІМЕНІ В. Г. КОРОЛЕНКА ТА КОПЕНГАГЕНСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ (ДАНІЯ)

У статті проаналізовано студентоцентризований курс COIL, який пройшли студенти Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка разом зі здобувачами освіти Копенгагенського університету (КР) впродовж 2023-2024 н. р. Розробники курсу представили етапи впровадження дисципліни й відгуки студентів. Результати засвідчують сприймання курсу в міжнародній спільноті, а також відкритість студентів до процесів інтернаціоналізації та глобалізації.

Ключові слова: віртуальна академічна мобільність із використанням технологій (COIL), глобальні цілі, студентоцентризоване оцінювання, заклад, опитувальник, таксономія Блума

Стаття надійшла до редакції 25.04.2024 р.

УДК 378.011.3-051:37]:17.024.4

DOI [HTTPS://DOI.ORG/10.33989/2075-146X.2024.33.309950](https://doi.org/10.33989/2075-146X.2024.33.309950)

МАРИНА ГРИНЬОВА

ORCID: 0000-0003-3912-9023

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

ТЕТЯНА РОЖНОВА

ORCID: 0000-0002-3608-8943

ДЗВО «Університет менеджменту освіти» НАПНУ, м. Київ

УПРАВЛІННЯ ПРОЦЕСОМ ЗБАГАЧЕННЯ ДОСВІДУ ПРОФЕСІЙНО-ТВОРЧОЇ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ МАЙБУТНІХ МАГІСТРІВ ОСВІТНІХ, ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК

У статті розкрито сутність професійно-творчої самореалізації майбутніх магістрів освітніх, педагогічних наук; висвітлено особливості управління процесом збагачення досвіду професійно-творчої самореалізації майбутніх магістрів у закладах вищої освіти; окреслено методи управління процесом збагачення досвіду професійно-творчої самореалізації майбутніх магістрів освітніх, педагогічних наук. Представлено результати пілотного тестування здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки.

***Ключові слова:** вдосконалення, досвід, майбутній магістр, педагог, професійно-творча самореалізація, розвиток, технології, управління, формування*

Постановка проблеми. У сучасних умовах розвитку вищої освіти актуалізується проблема підготовки майбутніх магістрів освітніх, педагогічних наук, що зумовлює необхідність формування у здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти не лише комплексу знань і навичок у сфері педагогіки та освіти, але й уміння творчо мислити, генерувати нові ідеї та креативно втілювати їх у педагогічну діяльність. Процес підготовки майбутніх магістрів освітніх, педагогічних наук потребує виважених наукових підходів до управління процесом збагачення досвіду професійно-творчої самореалізації здобувачів освіти.

Важливим завданням майбутніх магістрів освітніх, педагогічних наук до професійно-творчої самореалізації має бути створення умов для особистісного духовного зростання майбутніх викладачів і формування в них креативного підходу до педагогічної діяльності в умовах сучасного соціуму, що потребує комплексного та багаторівневого управлінського підходу. У процесі підготовки студента до професійно-творчої діяльності важливо закріплювати в його світогляді систему духовних цінностей, щоби майбутня самореалізація у сфер освіти його в соціальних ролях тісно перепліталася з духовністю. Тому збагачення досвіду майбутніх магістрів-педагогів стає ключовим чинником у цьому процесі.

Аналіз досліджень і публікацій з теми. Питання професійно-творчого саморозвитку та самореалізації майбутніх фахівців, у тому числі педагогічних працівників, а також окремі аспекти управління цим процесом вивчали багато українських та зарубіжних учених. Серед вітчизняних дослідників – І. Драч (розвиток творчих здібностей студентів – важлива складова підготовки майбутніх фахівців) (Драч, 2000); О. Остапчук (професійний саморозвиток і самопроєктування в системі педагогічної освіти) (Остапчук, 2007); Г. Полоз (педагогічні умови професійного саморозвитку) (Полоз, 2011); С. Сисоєва (основи педагогічної творчості) (Сисоєва, 2006); А. Харківська (теоретичні та методичні засади управління інноваційним розвитком вищого навчального педагогічного закладу) (Харківська, 2012) та ін.

Серед зарубіжних науковців можна виокремити таких, як Д. Сімонтон (Творчість: когнітивні, особистісні, розвивальні та соціальні аспекти) (Simonton, 2000), С. Тейлор (різні підходи та визначення творчості та її природа по відношенню до особистості) (Taylor, Sternberg, Tardif, 1988), Е. Торренс (навчання творчих та обдарованих учнів) (Torrance, 1986) та інші.

Мета статті – розкрити сутність професійно-творчої самореалізації майбутніх магістрів освітніх, педагогічних наук; висвітлити особливості управління процесом збагачення досвіду професійно-творчої самореалізації майбутніх магістрів у закладах вищої освіти; окреслити методи управління

процесом збагачення досвіду професійно-творчої самореалізації майбутніх магістрів освітніх, педагогічних наук.

Виклад основного матеріалу. Головним завданням вищої школи стає розвиток самотворчих якостей особи, здатності сприймати і переробляти нові наукові ідеї, аналізувати і застосовувати їх в умовах самостійної професійної діяльності (Кремень, (Ред.), 2008, с. 321).

Професійно-творча самореалізація майбутніх магістрів освітніх, педагогічних наук – цілеспрямований процес розвитку творчої особистості, спрямований на формування необхідних компетенцій та якостей для креативного підходу до успішного здійснення педагогічної діяльності й безперервного саморозвитку в ній.

У цьому контексті професійний саморозвиток розуміється як динамічний і безперервний процес самозміни особистості в позиції суб'єкта навчальної діяльності, що пов'язано з реалізацією внутрішньої потреби у самовдосконаленні, самотворенні та якісній професійній підготовці (7. Полоз, Г. М. (2011). [7].

Професійний саморозвиток є невід'ємним складником особистісного саморозвитку. Він здійснюється за допомогою механізмів самопізнання, самоорганізації, самоосвіти, самооцінки, саморегуляції як прагнення до самоактуалізації на основі розвитку професійного мислення, реалізації творчого потенціалу, різноманітних форм дослідницької діяльності та способів інтенсифікації цього процесу [2, с. 802].

Збагачення досвіду професійно-творчої самореалізації майбутніх магістрів освітніх, педагогічних наук – це комплексне та багатогранне завдання, що потребує системного підходу та постійної підтримки з боку викладачів, наукових керівників та адміністрації закладів вищої освіти. Реалізація цих завдань сприятиме підготовці висококваліфікованих педагогів, які зможуть творчо й ефективно вирішувати завдання сучасної освіти.

Якість вищої освіти, за словами С. Ніколаєнка, визначається не стільки затратними кредитами, які чомусь вимірюють переважно кількістю годин, скільки рівнем професійного розвитку майбутнього фахівця, його професійної культури і громадянською позицією, яку він займає в житті (Ніколаєнка, 2005, с. 24).

В умовах інформаційного протистояння в усіх сферах суспільних відносин загострюється необхідність володіння мистецтвом діалогічного спілкування, оскільки діалог є основою людського взаєморозуміння, а його роль в освіті постійно зростає, адже в умовах правової держави особливого значення набуває вміння вести конструктивний діалог, який допомагає демократичному розв'язанню проблем, уникненню протистояння і протидії сил. Завдання викладача ЗВО – допомогти студентам зрозуміти, що мета діалогу – знайти правильне й оптимальне вирішення проблеми, зіставити різні погляди, ідеї, думки, підходи тощо. Студент, який уміє відстоювати свої погляди, перемагати в дискусіях, здатний до максимальної творчої самореалізації, тобто вже навчився конкурувати в освітньому просторі, буде конкурентоспроможним і у професійному оточенні, зокрема педагогічному.

На думку О. Остапчук, основою професійного саморозвитку є особистісний саморозвиток, спрямований на становлення творчої індивідуальності майбутнього фахівця. Саморозвиток – прагнення людини до прояву, усвідомлення й удосконалення своїх особистісних якостей. Умовою саморозвитку є вільний вибір. При цьому він розглядається як вибір і освоєння суб'єктом тих чи інших інновацій. Кожна ситуація вибору породжує безліч варіантів рішення, опосередкованих певним орієнтаційним полем, відповідальність за дії в якому несе сам суб'єкт. Засобами професійного саморозвитку можуть бути самовиховання, самоосвіта й самовдосконалення у поєднанні з практичною професійною діяльністю (Остапчук, 2007, с. 14).

Майбутній магістр освітніх, педагогічних наук повинен бути творчою особистістю. На думку С. Сисоевої, «творча особистість із високим ступенем розвиненості мотивів, характерологічних особливостей і творчих умінь, що сприяють успішній творчій педагогічній діяльності, яка внаслідок спеціальної професійної підготовки та постійного самовдосконалення набуває знань, умінь і навичок педагогічної праці, оволодіває уміннями формування творчої особистості учня у навчально-виховному процесі» (Сисоева, 2006, с. 96).

Як зауважує О. Молчанюк, сучасна діяльність педагога має бути різноманітною, варіативною, такою, що враховує потреби й можливості студента; гнучкою, адаптивною, здатною реагувати на зміни в освітньому просторі; неповторною, особливою, творчою за характером, спрямованою на самореалізацію та саморозвиток особистості (Молчанюк, 2005).

Активізації професійно-творчої самореалізації майбутнього магістра освітніх, педагогічних наук, звичайно, сприяють і творчі зустрічі з відомими педагогами, з викладачами-новаторами. У процесі таких зустрічей здобувачі освіти мають можливість поспілкуватися з науковцями та практиками, поставити їм запитання й під час творчої дискусії спільно знайти відповіді на них, отримати досвід ведення діалогу, запитати поради щодо майбутньої педагогічної діяльності та професійно-творчого саморозвитку.

Самореалізація майбутнього магістра освітніх, педагогічних наук, на наш погляд, нерозривно пов'язана з процесом самотворення його особистості, що передбачає розвиток творчих установок і створює відповідні умови для вироблення активної соціальної позиції, професійної готовності до творчого виконання професійних функцій і соціальних ролей. Для успішності процесу самотворення педагога-майстра необхідно створити організаційно-педагогічні умови, що передбачають соціально-професійну спрямованість освітнього процесу, пошук таких форм і методів навчання, які спрямовані на саморозвиток і самовизначення особистості, створення психологічно сприятливого клімату й ситуації успіху в межах комфортного освітнього педагогічного середовища.

У контексті проблеми управління досвідом збагачення професійно-творчої самореалізації майбутніх магістрів освітніх, педагогічних наук вдосконалюються їхні уявлення про педагогічний професіоналізм. Під час тестування, що проводилося засобом Google форми серед магістрантів перших курсів ДЗВО «Університет менеджменту освіти» (спеціальність «Педагогіка вищої школи. Андрагогіка», м. Київ) та Класичного приватного університету (спеціальність «Педагогіка вищої школи», м. Запоріжжя) виявилися дещо різні підходи у кожного здобувача другого (магістерського) рівня до розуміння складників професіоналізму педагога, необхідних для його професійно-творчої самореалізації (табл. 1).

Таблиця 1

Показники уявлень майбутніх магістрів освітніх, педагогічних наук про складників професіоналізму педагога, необхідних для його професійно-творчої самореалізації

Складники педагогічного професіоналізму	Показники, %
Професійні знання (ПЗн)	25,5%
Відповідальність (В)	10,3%
Чесність (Ч)	10,5%
Професійна свідомість (ПС)	5,3%
Творче мислення (ТМ)	3%
Креативність (Кр)	5,2%
Технологічні професійні вміння та навички (ТПВН)	22,5%
Конкурентоспроможність (К)	5,0%
Професійна мобільність (ПМ)	5,2%
Комунікабельність (Км)	7,5%

Як засвідчили численні опитування здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти, сучасний рівень розвитку освітнього процесу в ЗВО під впливом новітніх інформаційних та інструментальних технологій здебільшого забезпечує формування і розвиток творчої особистості майбутнього магістра педагога, проте було виявлено певні чинники, що стримують цей процес, зокрема: неефективність педагогічного менеджменту в контексті процесу збагачення досвіду професійно-творчої самореалізації майбутніх магістрів освітніх, педагогічних наук у деяких закладах вищої освіти; відсутність методичних рекомендацій щодо управління професійно-творчим саморозвитком і самореалізацією здобувачів освіти в документах про вищу школу в Україні; відсутність у теорії та практиці професійної освіти оновлених методичних рекомендацій щодо створення педагогічних умов, пошуку шляхів та способів збагачення досвіду професійно-творчої самореалізації майбутніх магістрів освітніх, педагогічних наук з застосуванням інноваційних освітніх технологій.

Так, наприклад, на початку формувального експерименту під час запропонованого методичного семінару «Професійна інноватика педагога» здобувачам другого (магістерського) рівня вищої освіти було запропоновано: окреслити образ сучасного викладача ЗВО, вчителя, вихователя ЗДО; знайти шляхи вирішення педагогічних ситуацій, розв'язання яких вимагало творчого підходу й нестандартного погляду на конкретні моменти, окремі деталі запобігання виникненню конфліктів в освітньому просторі в контексті певної проблеми тощо. У виступах були висловлені різні погляди, думки, позиції майбутніх магістрів освітніх, педагогічних наук.

На думку І. Драч, з метою підвищення ефективності управління процесом збагачення досвіду професійно-творчої самореалізації майбутніх магістрів освітніх, педагогічних наук необхідно сприяти розвитку творчих здібностей, уяви, пам'яті, нестандартного мислення, фантазії, інтуїції здобувачів

освіти та їхніх характерологічних особливостей (активності, ініціативності, впевненості, наполегливості, працездатності, комунікативності, самостійності тощо) (Драч, 2000).

Як наголошує дослідниця, необхідно сприяти розвитку творчих здібностей (уяви, пам'яті, нестандартного мислення, фантазії, інтуїції) та характерологічних особливостей (активності, ініціативності, впевненості, наполегливості, працездатності, комунікативності, самостійності тощо) студентів [там само].

З урахуванням того, що здатність сприймати зміни і творити їх – це найважливіша характеристика способу життя людини в XXI ст. (Кремень, 2003), нами було запропоновано майбутнім магістрам-педагогам ряд завдань на перевірку вміння оперативно вирішувати творчо-професійні проблеми.

Сучасний педагог повинен володіти вмінням бачити проблеми й оперативно їх вирішувати. З цією метою в освітньому процесі використовуються ситуаційні вправи, що дає змогу конструювати педагогічну ситуацію, близьку до реальної, та спонукає здобувачів освіти до пошуку засобів і шляхів її вирішення.

До тестування було залучено майбутніх магістрів освітніх, педагогічних наук семи вітчизняних університетів та двох зарубіжних закладів вищої освіти. Загальна кількість опитаних здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти: першого курсу – 427 осіб, другого курсу 412 осіб. Результати тестування наведено в таблиці 2.

Таблиця 2

Кількісні показники вміння майбутніх магістрів освітніх, педагогічних наук оперативно вирішувати творчо-професійні проблеми

Рівень вирішення творчо-професійних проблем	1-й курс магістратури		2-й курс магістратури	
	Кількість осіб	%	Кількість осіб	%
Креативний	49	11,5 %	162	39,3 %
Високий	149	34,9 %	167	40,5 %
Середній	171	40,0 %	74	18,0 %
Низький	58	13,6 %	9	2,2 %

Серед основних напрямків збагачення досвіду професійно-творчої самореалізації майбутніх магістрів освітніх, педагогічних наук можна виокремити:

- науково-дослідницьку роботу (участь у наукових проектах під керівництвом досвідчених науковців; проведення власних досліджень у сфері педагогіки та освіти; публікацію результатів досліджень у наукових журналах та збірниках; участь у науково-практичних конференціях з метою апробації результатів своїх досліджень тощо);

- стажування (проходження стажувань у провідних освітніх закладах та науково-дослідницьких інститутах);

- участь у майстер-класах та тренінгах з питань педагогіки та освіти;

- вивчення передового досвіду роботи зарубіжних освітніх систем;

- самостійну роботу (вивчення наукової літератури з питань педагогіки та освіти, виконання курсових та магістерських робіт, підготовка методичних розробок та навчальних матеріалів тощо).

З метою забезпечення ефективного управління процесом збагачення досвіду професійно-творчої самореалізації майбутніх магістрів освітніх, педагогічних наук необхідним є створення сприятливих умов для науково-дослідницької роботи, залучення до науково-дослідницької роботи досвідчених науковців, організація наукових гуртків та лабораторій, налагодження співпраці з провідними освітніми закладами та науково-дослідницькими інститутами, надання допомоги у підготовці доповідей і тез доповідей, заохочення до участі у студентських конкурсах та олімпіадах, в тому числі Всеукраїнських та міжнародних конкурсах наукових робіт; участь у педагогічних олімпіадах і конкурсах професійної майстерності; публікації результатів досліджень у наукових журналах та збірниках, надання консультацій і методичної допомоги, зокрема в підготовці курсових та

магістерських робіт; співпраця з іноземними колегами та обмін досвідом та знаннями з педагогами з інших країн; залучення до участі в міжнародних програмах та проектах тощо.

Серед ефективних методів та форм роботи збагачення досвіду професійно-творчої самореалізації майбутніх магістрів освітніх, педагогічних наук можна назвати такі, як: проектно-орієнтоване навчання; проблемне навчання; кейс-метод; тренінги; майстер-класи, що стимулюють творчу активність, самостійність та критичне мислення майбутніх педагогів; науково-дослідницьку роботу, що сприяє творчому розвитку дослідницьких компетенцій та вміння генерувати нові ідеї; педагогічна практика, проходження якої в різних типах закладів освіти дає можливість майбутнім педагогам випробувати себе в реальних умовах роботи та отримати практичний досвід; психологічні тренінги, під час яких відбувається розвиток особистісних якостей, необхідних для успішної педагогічної діяльності (комунікабельність, емпатія, стресостійкість тощо).

Надзвичайно позитивно на збагачення досвіду професійно-творчої самореалізації майбутніх магістрів освітніх, педагогічних наук впливає використання інформаційно-комунікаційних технологій, зокрема створення здобувачами освіти власних мультимедійних презентацій, розробка веб-сайтів та блогів, використання онлайн-ресурсів для навчання та професійно-творчого саморозвитку. Також у цьому сенсі дієвою та результативною є участь майбутніх магістрів-педагогів у творчих гуртках та об'єднаннях, що зумовлює підвищення рівня їхньої зацікавленості у професійному зростанні, обміні досвідом, співпраці з колегами, реалізації творчих проектів.

Ефективним є впровадження особистісно-орієнтованих методів збагачення досвіду професійно-творчої самореалізації майбутніх магістрів освітніх, педагогічних наук – таких, як самоаналіз та самооцінка (усвідомлення своїх сильних та слабких сторін, визначення цілей та напрямків саморозвитку), ведення щоденника: фіксування своїх думок, ідей, досягнень, проблем, що сприяє кращому самопізнанню та самовдосконаленню.

Цінним також завжди було і залишається науково-педагогічне наставництво (отримання підтримки та порад від досвідчених науковців, викладачів, педагогів, які можуть допомогти у вирішенні проблем та надати цінні рекомендації).

Важливо використовувати комплексний підхід, який поєднує різні методи та форми роботи, створюючи сприятливі умови для професійно-творчої самореалізації майбутніх магістрів освітніх, педагогічних наук.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Отже, управління процесом збагачення досвіду педагогічно-творчої самореалізації майбутніх магістрів освітніх, педагогічних наук у процесі професійної підготовки – одне з завдань вищої освіти в галузі педагогіки. Це – складний і багатогранний процес, який потребує системного підходу та використання різноманітних методів та форм роботи. Перспективою майбутніх досліджень може стати розроблення методичних рекомендацій, спецкурсів, присвячених управлінню процесом професійно-творчої самореалізації здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти в галузі педагогіки.

Список використаних джерел

- Драч, І. І. (2000). Розвиток творчих здібностей студентів – важлива складова підготовки майбутніх фахівців. В кн. *Нові технології навчання: наук.-метод. зб.* (Вип. 28, с. 83-90). Київ.
- Кремень, В. Г. (Ред.). (2008). *Енциклопедія освіти*. Київ: Юрінком інтер.
- Кремень, В. (2003). *Освіта і наука України: шляхи модернізації: факти, роздуми, перспективи*. Київ: Грамота.
- Молчанюк, О. В. (2005). *Проектування засобів оптимізації процесу навчання з природничих дисциплін у вищих навчальних закладах I-II рівнів акредитації*. (Дис. канд. пед. наук). Харків. нац. пед. ун-т імені Г. С. Сковороди. Харків.
- Ніколаєнко, С. М. (2005). *Вища освіта – джерело соціально-економічного і культурного розвитку суспільства*. Київ: Знання.
- Остапчук, О. (2007). Професійний саморозвиток і самопроектування в системі педагогічної освіти. *Шлях освіти*, 4, 13-18.
- Полоз, Г. М. (2011). *Педагогічні умови професійного саморозвитку курсантів-пілотів в процесі вивчення авіаційної психології*. (Дис. канд. пед. наук). Черкас. нац. ун-т ім. Б. Хмельницького. Черкаси.
- Сисоєва, С. О. (2006). *Основи педагогічної творчості: підручник*. Київ: Міленіум.
- Харківська, А. А. (2012). *Теоретичні та методичні засади управління інноваційним розвитком вищого навчального педагогічного закладу*. (Дис. д-ра пед. наук). Державний заклад «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка». Луганськ.
- Simonton, D. K. (2000). Creativity: Cognitive, personal, developmental and social aspects. *American Psychologist*, 55, 1, 151-158.

- Taylor, C. W., Sternberg, R., & Tardif, T. (1988). *Various approaches to and definitions of creativity. The nature of creativity*. New York: Cambridge University Press.
- Torrance, E. P. (1986). Teaching Creative and Gifted Learners. In M. C. Wittrock (Ed.), *Handbook of Research on Teaching* (pp. 630-647). New York: Macmillan Press.

References

- Drach, I. I. (2000). Rozvytok tvorchykh zdibnostei studentiv – vazhlyva skladova pidhotovky maibutnikh fakhivtsiv [The development of students' creative abilities is an important component of training future specialists]. In *Novi tekhnologii navchannia [New learning technologies]: nauk-metod. zb.* (Is. 28, pp. 83-90). Kyiv [in Ukrainian].
- Kharkivska, A. A. (2012). Teoretychni ta metodychni zasady upravlinnia innovatsiinym rozvytkom vyshchoho navchalnoho pedahohichnoho zakladu [Theoretical and methodical principles of management of innovative development of a higher educational and pedagogical institution]. (PhD diss.). Derzhavnyi zaklad «Luhanskyi natsionalnyi universytet imeni Tarasa Shevchenka». Luhansk [in Ukrainian].
- Kremen, V. H. (Ed.). (2008). *Entsyklopediia osvity [Encyclopedia of education]*. Kyiv: Yurinkom inter [in Ukrainian].
- Kremen, V. (2003). *Osvita i nauka Ukrainy: shliakhy modernizatsii: fakty, rozdumy, perspektyvy [Education and science of Ukraine: ways of modernization: facts, reflections, perspectives]*. Kyiv: Hramota [in Ukrainian].
- Molchaniuk, O. V. (2005). *Proektuvannia zasobiv optymizatsii protsesu navchannia z pryrodnychyykh dystsyplin u vyshchyykh navchalnykh zakladakh I-II rivniv akredytatsii [Designing means of optimizing the learning process in natural sciences in higher educational institutions of the I-II levels of accreditation]*. (PhD diss.). Kharkiv. nats. ped. un-t imeni H. S. Skovorody. Kharkiv [in Ukrainian].
- Nikolaienko, S. M. (2005). *Vyshcha osvita – dzherelo sotsialno-ekonomichnoho i kulturnoho rozvytku suspilstva [Higher education is a source of socio-economic and cultural development of society]*. Kyiv: Znanye [in Ukrainian].
- Ostapchuk, O. (2007). Profesiinyi samorozvytok i samoproektuvannia v systemi pedahohichnoi osvity [Professional self-development and self-design in the pedagogical education system]. *Shliakh osvity [The way of education]*, 4, 13-18 [in Ukrainian].
- Poloz, H. M. (2011). *Pedahohichni umovy profesiinoho samorozvytku kursantiv-pilotiv v protsesi vyvchennia aviatsiinoi psykhologii [Pedagogical conditions of professional self-development of cadet pilots in the process of studying aviation psychology]*. (PhD diss.). Cherkas. nats. un-t im. B. Khmelnytskoho. Cherkasy [in Ukrainian].
- Sysoieva, S. O. (2006). *Osnovy pedahohichnoi tvorchosti [Basics of pedagogical creativity]: pidruchnyk*. Kyiv: Milenium [in Ukrainian].
- Simonton, D. K. (2000). Creativity: Cognitive, personal, developmental and social aspects. *American Psychologist*, 55, 1, 151-158.
- Taylor, C. W., Sternberg, R., & Tardif, T. (1988). *Various approaches to and definitions of creativity. The nature of creativity*. New York: Cambridge University Press.
- Torrance, E. P. (1986). Teaching Creative and Gifted Learners. In M. C. Wittrock (Ed.), *Handbook of Research on Teaching* (pp. 630-647). New York: Macmillan Press.

GRYNOVA M.

Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University, Ukraine

ROZHNOVA T.

University of Education Management, Ukraine

MANAGEMENT OF THE PROCESS OF EXPERIENCE ENRICHMENT PROFESSIONAL-CREATIVE SELF-FULFILLMENT OF FUTURE MASTERS OF EDUCATION AND PEDAGOGICAL SCIENCES

The article reveals the essence of professional and creative self-realization of future masters of educational and pedagogical sciences; the peculiarities of managing the process of enriching the experience of professional and creative self-realization of future masters in higher education institutions are highlighted; methods of managing the process of enriching the experience of professional and creative self-realization of future masters of educational and pedagogical sciences are outlined. The results of the pilot testing of applicants of the second (master's) level of higher education in the specialty 011 Educational, pedagogical sciences are presented. It is noted that an important task of future masters of educational and pedagogical sciences for professional and creative self-realization should be the creation of conditions for the personal spiritual growth of future teachers and the formation in them of a creative approach to pedagogical activity in the conditions of modern society. It is emphasized that the professional and creative self-realization of future masters of educational and pedagogical sciences is a purposeful process of creative personality development aimed at forming the necessary competencies and qualities for a creative approach to the successful implementation of pedagogical activities and continuous self-development in it.

The methods and forms of work of enriching the experience of professional and creative self-realization of future masters of educational and pedagogical sciences are outlined. They can be called: project-oriented learning; problem-based learning; case method; trainings; master classes; pedagogical practice; psychological trainings, etc. It is noted that the enrichment of the experience of professional and creative self-realization of future masters of educational and pedagogical sciences is positively influenced by the use of information and communication technologies, in particular, the creation by students of education of their own multimedia presentations, the development of websites and blogs, the use of online resources for training and professional and creative self-development. The participation of future master teachers in creative circles and associations is effective and effective, which leads to an increase in their level of interest in professional growth, exchange of experience, cooperation with colleagues, and implementation of creative projects. It is effective to implement personally-oriented methods of enriching the experience of professional and creative self-realization of future masters of educational and pedagogical sciences - such as self-analysis and self-assessment (awareness of one's strengths and weaknesses, determination of goals and directions of self-development), keeping a diary: recording one's thoughts, ideas, achievements, problems, which contributes to better self-knowledge and self-improvement.

Key words: *improvement, experience, future master's degree, teacher, professional and creative self-realization, development, technologies, management, formation*

Стаття надійшла до редакції 22.04.2024 р.

УДК 378.011.3-051:377

DOI [HTTPS://DOI.ORG/10.33989/2075-146X.2024.33.309951](https://doi.org/10.33989/2075-146X.2024.33.309951)

ЛАРИСА ГРИЦЕНКО

ORCID: 0000-0003-4754-4593

ПАВЛО КУЗЬМЕНКО

ORCID: 0000-0003-2492-9087

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

ЛЮДМИЛА ЧИСТЯКОВА

ORCID: 0000-0002-9076-2484

Центральноукраїнський державний університет імені Володимира Винниченка

ТЕХНОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД ДО ФОРМУВАННЯ ПРОЄКТУВАЛЬНИХ УМІНЬ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ПРОФЕСІЙНО-ПРАКТИЧНОГО НАВЧАННЯ ЗАКЛАДІВ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ

У статті розглянуто технологічний підхід до формування проєктувальних умінь майбутніх педагогів професійно-практичного навчання в закладах професійно-технічної освіти. Охарактеризовано поняття «проєктувальні уміння» та їх значення у сучасному освітньому контексті. Детально розглянуто компоненти формування проєктувальних умінь для педагогів професійно-практичного навчання. Проаналізовано сучасні підходи до формування проєктувальних умінь, зокрема методики та програми, спрямовані на їх розвиток у майбутніх педагогів. Особлива увага приділена технологічному підходу до формування проєктувальних умінь, який включає в себе використання сучасних технологій у навчальному процесі. Досліджено роль технологічного підходу у забезпеченні ефективного формування проєктувальних умінь педагогів професійно-практичного навчання. Результати аналізу показують, що впровадження технологічного підходу сприяє покращенню якості навчання та підготовки майбутніх педагогів.

Ключові слова: *технологічний підхід, проєктувальні уміння, педагоги професійно-практичного навчання, професійно-технічна освіта*

Постановка проблеми. Формування проєктувальних умінь у педагогів професійно-практичного навчання є надзвичайно важливим аспектом їхньої професійної підготовки. Основними завданнями, що стоять перед викладачами професійно-практичного навчання, є надання здобувачам необхідних знань, формування навичок та розвиток їх компетенцій для успішної роботи у сучасному професійному середовищі. Важливим є розвиток проєктувальних умінь, які включають в себе такі компоненти, як аналіз потреб, розробка концепцій, планування та організація проєктів, виконання проєктів, а також

оцінка та контроль їх результатів. Ці уміння дозволяють викладачам активно застосовувати практичні завдання та проекти у освітньому процесі, що сприяє підвищенню мотивації та зацікавленості здобувачів, розвитку їхніх творчих навичок та критичного мислення.

З огляду на швидкий технологічний прогрес і зміни у сучасному професійному середовищі, викладачам професійно-практичного навчання необхідно відповідати на зміни та використовувати сучасні технології для формування проєктувальних умінь. Технологічний підхід до розвитку цих умінь уможлиблює використання інноваційних інструментів та методів навчання, які забезпечують більш ефективну і результативну підготовку педагогів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема підготовки майбутніх фахівців до проєктувальної діяльності розглянута у низці досліджень українських науковців. Теоретичні основи професійної педагогіки розкрили у своїх дослідженнях вчені В. Безпалько, С. Гончаренко, Р. Гуревич, І. Зязюн, Н. Ничкало та інші, які висвітлювали важливі аспекти підготовки майбутніх фахівців. Проблема удосконалення професійної освіти на основі компетентнісного підходу відображена у роботах М. Козяр, Л. Лук'янової, Л. Руденко, в яких зосереджено увагу на розвитку компетентностей майбутніх фахівців, включаючи проєктувальні уміння. Дидактичні основи викладання навчальних дисциплін були розглянуті Н. Брюхановою, Д. Кільдеровим, О. Коваленко, А. Литвиним, С. Шевчуком та іншими. Ці науковці зосередилися на методах та підходах до ефективного викладання, в тому числі в контексті розвитку проєктувальних умінь. Педагогічні засади проєктувальної діяльності та формування проєктувальних умінь стали об'єктом досліджень В. Бербеця, О. Коберника, В. Сидоренка, А. Цини та інших науковців. Вони вивчали процеси, методи та підходи, що сприяють розвитку проєктувальних умінь майбутніх фахівців.

Ці дослідження висвітлюють різні аспекти підготовки майбутніх фахівців до проєктувальної діяльності і відображають важливість розвитку проєктувальних умінь у контексті професійно-педагогічного навчання, проте технологічний підхід розвитку проєктувальних умінь розкрито недостатньо повно.

Мета й завдання статті – дослідити та проаналізувати роль технологічного підходу в розвитку проєктувальних умінь майбутніх педагогів професійно-практичного навчання та виявити його важливість у контексті підготовки педагогів для сучасних закладів професійно-технічної освіти.

Результати дослідження. Роль проєктувальних умінь у професійно-практичному навчанні є надзвичайно важливою з точки зору підготовки майбутніх фахівців. Такі уміння включають комплекс знань, навичок та вмінь, що дозволяють здобувачам успішно вирішувати реальні професійні завдання, застосовувати теоретичні знання в практичних ситуаціях та розробляти нові інноваційні рішення.

У контексті професійно-практичного навчання проєктувальні уміння набувають особливого значення, оскільки вони сприяють розвитку креативності, критичного мислення, комунікаційних навичок та здатності до колективної роботи. Вони допомагають здобувачам розуміти сутність та особливості своєї професії, а також виробляти практичні навички, необхідні для ефективного виконання професійних завдань у майбутньому. Проєктувальні уміння є ключовим елементом сучасної освіти і мають велике значення в контексті підготовки майбутніх фахівців. Вони охоплюють комплекс знань, навичок та вмінь, що дозволяють здобувачам ефективно працювати з реальними професійними завданнями, розвивати творчість, критичне мислення та здатність до самостійної роботи.

Визначення поняття «проєктувальні уміння» в освітній літературі зустрічається в різних контекстах та залежить від особливостей конкретної галузі знань. У загальному розумінні проєктувальні уміння визначаються як комплекс навичок та вмінь, необхідних для розробки, впровадження та оцінки проєктів у певній сфері діяльності.

У сучасному освітньому контексті проєктувальні уміння набувають особливого значення. Вони є важливою складовою сучасних освітніх стандартів та підходів до навчання, таких як компетентнісний підхід та активне навчання. Вироблення проєктувальних умінь у здобувачів сприяє їхньому активному залученню до навчального процесу, стимулює самостійність, творчість та ініціативу. Такі уміння допомагають здобувачам розуміти сутність своєї професії, виявляти і розвивати власні ідеї та рішення, аналізувати проблеми та шукати ефективні шляхи їх вирішення. Вони також сприяють розвитку комунікаційних навичок, здатності до колективної роботи та вміння працювати в інтердисциплінарних групах.

У професійно-практичному навчанні проєктувальні уміння виявляються як здатність до розробки та реалізації проєктів, орієнтація на результат та здатність до самоконтролю та оцінки власної діяльності. Ці уміння дозволяють здобувачам застосовувати теоретичні знання та навички в реальних професійних ситуаціях, розвивати креативні підходи та здатність до інноваційної діяльності.

У сучасному освітньому контексті проєктувальні уміння мають важливе значення для розвитку здобувачів як професіоналів. Вони сприяють формуванню комплексу ціннісних орієнтацій, забезпечують навички самоорганізації та самовдосконалення, розвивають здатність до творчого та

критичного мислення. Крім того, вони підготовлюють здобувачів до викликів сучасного ринку праці, де вимагається гнучкість, інноваційність та здатність до ефективної комунікації та співпраці в колективі (Романов, Пащенко & Шимановський, 2018).

Отже, проєктувальні уміння надважливі у сучасному освітньому контексті, оскільки вони сприяють розвитку здобувачів як самостійних, творчих та компетентних професіоналів. Формування цих умінь в процесі професійно-практичного навчання сприяє активному залученню здобувачів до навчального процесу та готує їх до викликів сучасного професійного середовища.

Визначення компонентів формування проєктувальних умінь для педагогів професійно-практичного навчання є важливим аспектом розвитку освітньої системи. Дослідження цієї теми дозволяє встановити ключові складові, які сприяють ефективному формуванню цих умінь у педагогів і підвищують їх професійну компетентність.

Одним із компонентів формування проєктувальних умінь є знання. Викладачеві важливо мати розуміння основних принципів та методів проєктування, також необхідно знати актуальні технології та інструменти, які застосовуються у проєктній діяльності. Це допомагає їм визначити цілі проєкту, розробляти плани та стратегії його реалізації та оцінювати його результати (Горбатюк, Кабак, 2015).

Ще одним компонентом є навички. Уміле володіння практичними навичками дозволяють викладачам ефективно керувати проєктними процесами, організовувати роботу команди, використовувати інноваційні підходи та методики у своїй діяльності. Навички управління часом, ресурсами та комунікацією є особливо важливими для успішної реалізації проєктів.

Третій компонент – це креативність і творчість. Здатність генерувати нові ідеї, шукати нетрадиційні рішення та стимулювати творчість у здобувачів – сьогодні це одна із важливих компетентностей педагога професійно-практичного навчання, що допомагає стимулювати інновації, розвивати альтернативні підходи до вирішення завдань і сприяє постійному розвитку професійної практики. Останнім компонентом є орієнтація на результат. Педагоги професійно-практичного навчання у закладах професійної (професійно-технічної) освіти повинні бути спрямовані на досягнення конкретних результатів у проєктній діяльності. Це включає постановку мети, розробку стратегії, визначення критеріїв успіху та відповідність отриманих результатів поставленим цілям.

Таким чином, компоненти формування проєктувальних умінь для педагогів професійно-практичного навчання включають: знання, навички, креативність і творчість, а також орієнтацію на результат. Розвиток цих компонентів сприяє підвищенню професійної компетентності педагогів і створює умови для якісного та інноваційного професійно-практичного навчання.

Серед сучасних підходів до формування проєктувальних умінь можна виділити компетентнісний підхід. Він базується на розвитку ключових компетенцій, необхідних для успішного проєктування, таких як критичне мислення, творчість, комунікативні навички, уміння працювати в команді тощо. Цей підхід дозволяє інтегрувати теоретичні знання з практичними навичками та розвивати комплексну професійну готовність педагогів.

Крім того, існують різноманітні методики та програми, спрямовані на розвиток проєктувальних умінь у майбутніх педагогів. Вони можуть включати активне навчання, таке як проєктні завдання, рольові ігри, ділові симуляції та інші методи, що допомагають здобувачам практично застосовувати отримані знання та навички. Важливим елементом таких методик є сприяння розвитку творчості, самостійності та комунікативних вмінь учасників навчального процесу.

Іншим методологічним підходом до формування проєктувальних умінь для педагогів професійно-практичного навчання є технологічний підхід.

Термін «технологія» з'явився внаслідок науково-технічного прогресу та розвитку вчення про методи та засоби оброблення різних матеріалів. Різні джерела тлумачать це поняття як похідне від грецького «Τεχνή» – майстерність, техніка, та «Λογος» – вчення, тобто науку про способи задоволення потреб людства за допомогою технічних засобів (знарядь праці).

У педагогічній науці термін «технологія» зазнав змін у своєму значенні, починаючи від «технології в світі» до «технології в освіті» і, згодом, до «педагогічної технології». В даний час існує різні формулювання цього поняття, залежно від того, які аспекти освітнього технологічного процесу висвітлюють автори.

Один з підходів до розуміння технологій навчання пов'язаний з походженням їх з програмованого навчання та використанням обчислювальної техніки у навчальному процесі. Потреба в гнучкому реагуванні на освітні процеси у вищій освіті та досягненні найбільш ефективних навчальних цілей призвела до розповсюдження педагогічних технологій, які швидко знайшли своє місце в дидактиці вищої школи.

Наукові дослідники М. Михайліченко та Я. Рудик провели аналіз наукової літератури і виділили кілька підходів до тлумачення терміну «педагогічна технологія»: освітня технологія як новаторський засіб навчання; освітня технологія як відкрита педагогічна система; освітня технологія як сукупність

дій (система дій) або діяльність; освітня технологія як проект (модель) навчально-виховного процесу; освітня технологія як галузь науки або педагогічне знання (Михайліченко, Рудик, 2016, с. 24-25).

Оптимізація освіти розглядається з різних позицій, включаючи погляди С. Гончаренка, який визначає технологію навчання як системний метод, спрямований на створення, застосування і організацію всього процесу навчання та засвоєння знань з урахуванням технічних і людських ресурсів та їх взаємодії з метою оптимізації освіти (Гончаренко, 2008, с. 225). І. Зязюн пропонує інше бачення педагогічної технології, яку він розглядає як складову педагогічної техніки, що включає дві групи компонентів: перша пов'язана з умінням управляти власною поведінкою, а друга – з умінням впливати на особистість і колектив, розкриваючи технологічний аспект навчального і виховного процесу (Зязюн, 2004, с. 44).

У практичній реалізації будь-якого теоретичного знання необхідні відповідні інструменти, і часто таким інструментом виступає технологія. Поняття «освітня технологія» вже широко використовується в наукових та педагогічних колах. О. Дубасенюк цитує визначення Асоціації педагогічних комунікацій та технологій США, згідно з яким «освітня технологія є комплексним, інтегрованим процесом, що включає людей, ідеї, засоби і методи організації діяльності для аналізу проблем планування, забезпечення, оцінювання та керування розв'язками, охоплюючи всі аспекти засвоєння знань» (Дубасенюк, 2011, с. 77).

Р. Гуревич визначає поняття «педагогічна технологія» (Гуревич, 2014, с. 5) через три аспекти. По-перше, він розглядає її як наукову дисципліну в межах педагогічної науки, яка вивчає і розробляє цілі, зміст і методи навчання та педагогічних процесів. По-друге, він розглядає її як процесуально-описовий елемент, що включає опис (алгоритм) процесу, а також сукупність цілей, змісту, методів і засобів для досягнення запланованих результатів навчання. По-третє, він розглядає її як процесуально-діючий компонент, що охоплює здійснення педагогічного процесу та функціонування всіх особистісних, інструментальних і методологічних педагогічних засобів.

Згідно з поглядами вченого, педагогічна технологія функціонує на трьох рівнях: як наука, що досліджує найбільш раціональні шляхи навчання; як система методів, принципів і регуляторів, що застосовуються у навчанні; і як реальний процес навчання.

Педагогічна технологія застосовується для визначення різних рівнів: загальнопедагогічної технології (макротехнології), яка є синонімом певної педагогічної системи і включає визначення цілей, змісту, засобів, методів та форм навчання, а також алгоритму діяльності суб'єктів; мікротехнології, яка включає сукупність методів і засобів реалізації змісту навчання в рамках конкретного предмета (методика викладання навчальних дисциплін); та локальної технології, яка визначає розв'язання окремих дидактичних завдань (Калашнікова, Жерновнікова, 2016, с. 117).

Більшість учених визначають педагогічну технологію як цілісну педагогічну систему, що складається з мети, змісту, методів та засобів, а також послідовності дій суб'єктів і об'єктів освітнього процесу. Згідно з І. Дичківською, педагогічні технології можна класифікувати за рівнем їх застосування в освітньому процесі на загальнопедагогічні (які ідентичні педагогічній системі), предметно-методичні (які стосуються окремої методики вивчення конкретного предмета) та локальні (які охоплюють окремі частини навчально-виховного процесу і розв'язують окремі дидактичні та виховні завдання, а також охарактеризовують окремі види діяльності на заняттях) (Дичківська, 2004, с. 41).

О. Дубасенюк також пропонує подібну класифікацію рівнів використання педагогічних технологій: перший рівень – загальнопедагогічний, який охоплює загальнодидактичну та загальновиховну технологію і визначає цілісний освітній процес у певному регіоні або навчальному закладі на певному ступені навчання; другий рівень – предметно-методичний, коли педагогічна технологія використовується як окрема методика вивчення; третій рівень – локальний (модульний рівень), який акцентує увагу на технології окремих частин навчально-виховного процесу, таких як формування понять, виховання особистісних та професійних якостей, засвоєння нових знань, контроль і корекція, самостійна робота тощо. Основними технологічними мікроструктурами є прийоми, ланки, елементи, дії, етапи та інші (Дубасенюк, 2011, с. 78).

Упровадження педагогічної технології базується на дотриманні певних вимог, які гарантують ефективність її використання. Ці вимоги включають концептуальність (побудована на науковій концепції), системність (взаємозв'язок між її компонентами), керованість (діагностичне цілепокладання, планування, проектування процесу навчання, поетапну діагностику, варіювання засобів і методів для корекції результатів), ефективність (досягнення результатів з оптимальними витратами) та відтворюваність (застосування в інших подібних умовах) (Калашнікова, Жерновнікова, 2016, с. 117).

Технологічний підхід визначає орієнтацію педагогічної діяльності на оптимізацію, удосконалення та підвищення результативності освітнього процесу шляхом використання інструментів, засобів та

інтенсифікації. Цей підхід враховує об'єктивні дидактичні закономірності і забезпечує досягнення поставленого результату у відповідності до визначених цілей та умов.

Отже, технологічний підхід можна розглядати як послідовну практичну інтерпретацію цілей, змісту, засобів, форм та методів навчання, спрямовану на досягнення конкретного результату. Це вимагає врахування об'єктивних психологічних та дидактичних закономірностей процесу засвоєння знань та вмінь, а також вибір відповідних методів, організаційних форм та навчальних засобів, враховуючи специфіку навчальної діяльності суб'єктів освіти.

Для ефективного впровадження технологічного підходу необхідно враховувати різноманітні фактори, що впливають на його успішність.

Перш за все, визначення факторів успішного впровадження технологічного підходу є важливим кроком. Це означає аналізування та розуміння чинників, які сприяють досягненню мети використання технологічного підходу в процесі формування проєктувальних умінь. Такі фактори можуть включати наявність необхідних ресурсів, підтримку адміністрації, наявність кваліфікованих педагогів, адекватне оцінювання тощо. Крім того, обговорення необхідності підготовки педагогів до використання сучасних технологій є важливим аспектом успішного впровадження технологічного підходу. Педагоги повинні бути ознайомлені з новими технологіями, розуміти їх потенціал та вміти ефективно застосовувати їх у освітньому процесі. Це може вимагати додаткової підготовки, навчання та підтримки з боку університетських або навчальних центрів.

Нарешті, при впровадженні нового підходу можуть виникати виклики та перешкоди, які необхідно врахувати та подолати. Такі перешкоди можуть включати неприйняття з боку здобувачів або педагогів, технічні обмеження, недостатню підтримку з боку адміністрації, традиційність навчальних методів тощо. Вирішення цих викликів вимагатиме творчості, адаптації та співпраці між всіма зацікавленими сторонами.

Загалом, впровадження технологічного підходу вимагає уваги до факторів успішності, підготовки педагогів та розуміння можливих викликів та перешкод. Це допоможе створити сприятливі умови для ефективного використання технологічного підходу у формуванні проєктувальних умінь здобувачів.

Результати дослідження. В результаті теоретичного огляду можна зробити наступні висновки. Технологічний підхід є важливим і перспективним напрямом у формуванні проєктувальних умінь педагогів професійно-практичного навчання. Його впровадження в освітній процес може сприяти покращенню якості навчання та розвитку ключових компетенцій у педагогів. При цьому необхідно враховувати такі аспекти, як наявність необхідних ресурсів, підтримка адміністрації та підготовка педагогів до використання сучасних технологій. Для подальших досліджень важливими напрямками можуть стати вивчення ефективності різних методів інтеграції технологічного підходу в освітній процес, розробка і апробація нових педагогічних інструментів та оцінка їх впливу на розвиток проєктувальних умінь у майбутніх педагогів практичного навчання.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Технологічний підхід виявляється важливим інструментом у формуванні проєктувальних умінь педагогів професійно-практичного навчання. Він сприяє оптимізації навчального процесу та підвищенню результативності. Отже, використання технологічного підходу у формуванні проєктувальних умінь педагогів є необхідним для досягнення якісної освіти та підготовки сучасних фахівців.

Подальші дослідження можуть зосередитися на впливі використання технологічного підходу на результати навчання педагогів та їхню професійну підготовку, сприяти розширенню нашого розуміння впровадження технологічного підходу у формуванні проєктувальних умінь майбутніх педагогів професійно-практичного навчання та вдосконаленню процесу підготовки сучасних фахівців.

Список використаних джерел

- Актуальні проблеми технологічної і професійної освіти: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф.* (2018). Глухів: РВВ Глухівського НПУ ім. О. Довженка.
- Гончаренко, С. У. (2008). *Педагогічні дослідження: метод. поради молодим науковцям*. Київ; Вінниця: ДОВ «Вінниця».
- Горбатюк, Р. М., Кабак, В. В. (2015). *Підготовка майбутніх інженерів-педагогів до професійної діяльності засобами комп'ютерних технологій: монографія*. Луцьк: ВМА «ТЕРЕН».
- Гуревич, Р. С. (2014). Використання сучасних технологій навчання у ВНЗ. *Теорія і практика управління соціальними системами: філософія, психологія, педагогіка, соціологія*, 2, 3-10.
- Дичківська, І. М. (2004). *Інноваційні педагогічні технології: навч. посіб.* Київ: Академвидав.
- Дубасенюк, О. А. (2011). Упровадження освітніх інновацій у вищій освіті. В кн. П. Ю. Саух (Ред.), *Інновації у вищій освіті: проблеми, досвід, перспективи: монографія* (с. 62-92). Житомир: Вид-во ЖДУ ім. Івана Франка.
- Зязюн, І. А. (2004). *Педагогічна майстерність: підручник. 2-ге вид. допов. і переробл.* Київ: Вища шк.

- Калашнікова, Л. М., Жерновникова, О. А. (2016). *Педагогіка вищої школи у схемах і таблицях: навчальний посібник*. Харків.
- Михайліченко, М. В., Рудик, Я. М. *Освітні технології: навчальний посібник*. Київ: ЦП «КОМПРИНТ».
- Романов, Л. А. (Ред.). (2018). *Проектні технології навчання учнів професійно-технічних навчальних закладів (для педагогічних працівників професійно-технічних навчальних закладів): довідник*. Київ: ІПТО НАПН України.

References

- Aktualni problemy tekhnologichnoi i profesiinoi osvity [Actual problems of technological and professional education]*. (2018). materialy Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii. Hlukhiv: RVV Hlukhivskoho NPU im. O. Dovzhenka [in Ukrainian].
- Dychkivska, I. M. (2004). *Innovatsiini pedahohichni tekhnologii [Innovative pedagogical technologies]: navch. posib.* Kyiv: Akademvydav [in Ukrainian].
- Dubaseniuk, O. A. (2011). Uprovadzhenia osvitnikh innovatsii u vyshchii osviti [Implementation of educational innovations in higher education]. In P. Yu. Saukh (Ed.), *Innovatsii u vyshchii osviti: problemy, dosvid, perspektyvy [Innovations in higher education: problems, experience, prospects]: monohrafiia* (pp. 62-92). Zhytomyr: Vyd-vo ZhDU im. Ivana Franka [in Ukrainian].
- Honcharenko, S. U. (2008). *Pedahohichni doslidzhennia : metod. porady molodym naukovtsiam [Pedagogical research: method. advice to young scientists]*. Kyiv; Vinnytsia: DOV «Vinnytsia» [in Ukrainian].
- Horbatiuk, R. M., & Kabak, V. V. (2015). *Pidhotovka maibutnikh inzheneriv-pedahohiv do profesiinoi diialnosti zasobamy kompiuternykh tekhnologii [Preparation of future engineers-pedagogues for professional activities by means of computer technologies]: monohrafiia*. Lutsk: VMA «TEREN» [in Ukrainian].
- Hurevych, R. S. (2014). Vykorystannia suchasnykh tekhnologii navchannia u VNZ [Use of modern learning technologies in universities]. *Teoriia i praktyka upravlinnia sotsialnyimi systemami: filozofii, psykholohiia, pedahohika, sotsiologiia [Theory and practice of managing social systems: philosophy, psychology, pedagogy, sociology]*, 2, 3-10 [in Ukrainian].
- Kalashnikova, L. M., & Zhernovnykova, O. A. (2016). *Pedahohika vyshchoi shkoly u skhemakh i tablytsiakh [Higher school pedagogy in diagrams and tables]: navchalnyi posibnyk*. Kharkiv [in Ukrainian].
- Mykhailichenko, M. V., & Rudyk, Ya. M. (2016). *Osvitni tekhnologii [Educational technologie]: navchalnyi posibnyk*. Kyiv: TsP «KOMPRYNT» [in Ukrainian].
- Romanov, L. A. (Ed.). (2018). *Proektni tekhnologii navchannia uchniv profesiino-tekhnichnykh navchalnykh zakladiv (dlia pedahohichnykh pratsivnykiv profesiino-tekhnichnykh navchalnykh zakladiv) [Proektni tekhnologii navchannia uchniv profesiino-tekhnichnykh navchalnykh zakladiv (dlia pedahohichnykh pratsivnykiv profesiino-tekhnichnykh navchalnykh zakladiv)]: dovidnyk*. Kyiv: IPTO NAPN Ukrainy [in Ukrainian].
- Ziazium, I. A. (2004). *Pedahohichna maisternist [Pedagogical skill]: pidruchnyk. 2-he vyd. dopov. i pererobl.* Kyiv: Vyshcha shk. [in Ukrainian].

HRYTSENKO L., KUZMENKO P., CHYSTIAKOVA L.

Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University, Ukraine

TECHNOLOGICAL APPROACH TO THE FORMATION OF DESIGN SKILLS OF FUTURE PEDAGOGUES OF PROFESSIONAL AND PRACTICAL TRAINING IN VOCATIONAL AND TECHNICAL EDUCATION INSTITUTIONS

The article examines the technological approach to the formation of design skills of future pedagogues of professional and practical training in vocational and technical education institutions. An overview of the concept of «design skills» and their meaning in the modern educational context has been carried out. The components of the formation of design skills of pedagogues of professional and practical training are considered in detail. Modern approaches to the formation of design skills are analyzed; in particular, methods and programs aimed at their development in future pedagogues. Special attention is paid to the technological approach to the formation of design skills, which includes the usage of modern technologies in the educational process. The role of the technological approach in ensuring the effective formation of the design skills of pedagogues of professional and practical training has been studied. The results of the analysis show that the implementation of the technological approach contributes to the improvement of the quality of education and training of future pedagogues.

Key words: *technological approach, design skills, pedagogues of professional and practical training, professional and technical education*

Стаття надійшла до редакції 21.04.2024 р.

УДК 378.011.3-051:78

DOI [HTTPS://DOI.ORG/10.33989/2075-146X.2024.33.309989](https://doi.org/10.33989/2075-146X.2024.33.309989)

НАТАЛІЯ ДЕМ'ЯНКО

ORCID: 0000-0001-8292-6461

НАТАЛІЯ РЕМЕЗОВА

ORCID: 0000-0001-6358-454X

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

ВОКАЛЬНА ТА ДИРИГЕНТСЬКО-ХОРОВА ПІДГОТОВКА ВЧИТЕЛЯ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА НА ДРУГОМУ (МАГІСТЕРСЬКОМУ) РІВНІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

У статті розкрито особливості вокальної та диригентсько-хорової підготовки здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти зі спеціальності 014.13 Середня освіта (Мистецтво. Музичне мистецтво), обґрунтовано необхідність підвищення її якості. Розглянуто мету, структуру, змістовий складник, передумови вивчення курсу «Сольний спів і диригування», які становить опанування навчального контенту освітньо-професійної програми підготовки здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти (постановки голосу, хорового диригування, основного музичного інструменту з практикумом шкільного репертуару, теорія музики і сольфеджіо тощо). Визначено базові уміння і навички: вокальні (вироблення правильної співацької постави, володіння навичками співацького дихання, звукоутворення, вокалізація, округлення, прикриття голосних звуків, володіння різними видами атаки звука, чистота інтонування, досягнення високої вокальної позиції, кантиленного звучання, правильна артикуляція тощо) і диригентсько-хорові (правильна диригентська постава (положення ніг, корпусу, рук, голови); природне функціонування диригентського апарату, м'язова свобода всіх його органів, виконання «диригентської точки» в жесті, прийомів вступу і закінчення, володіння основними метричними схемами тактування, засобами художньої виразності тощо). Розкрито основні підходи до вибору навчального репертуару, який формується суто індивідуально з урахуванням попередньої підготовки, творчих здібностей, конкретних педагогічних завдань. Схарактеризовано основні види аудиторної та самостійної роботи, засоби діагностики результатів навчання в процесі поточного, модульного та підсумкового контролю. Визначено загальні та фахові компетентності та програмні результати навчання магістрантів з курсу «Сольний спів і диригування».

Ключові слова: вокальна та диригентсько-хорова підготовка, магістрант, навчальний репертуар, компетентності, програмні результати навчання.

Актуальність проблеми. Серед нагальних проблем системи вищої освіти в Україні на сучасному етапі її реформування залишаються поліпшення якості підготовки педагогічних кадрів, підвищення ефективності освітнього процесу, цілеспрямоване формування професійних компетентностей майбутнього вчителя для подальшої педагогічної діяльності, про що наголошується в нормативних галузевих документах, зокрема Законі України «Про вищу освіту», «Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті», «Дорожній карті освітньої реформи 2015-2025», Концепції розвитку освіти України на період 2015-2025 років, Концепції розвитку педагогічної освіти тощо. Професійна підготовка вчителя музичного мистецтва на другому (магістерському) рівні вищої освіти охоплює декілька провідних напрямів, серед яких сольний спів і хорове диригування. Їх важливість зумовлена необхідністю формування в магістрантів загальних і фахових компетентностей, необхідних для проведення вокально-педагогічної та диригентсько-хорової роботи з учнями різних вікових категорій у закладах загальної середньої та позашкільної освіти.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Традиційні та інноваційні підходи в мистецькій та музично-педагогічній освіті, різноманітні аспекти професійної підготовки вчителя музичного мистецтва досліджувались у працях В. Антонюк (розроблено методику постановки голосу, визначено шляхи формування вокальних умінь і навичок) (В. Антонюк, 2000), Н. Дем'янка (розкрито процес формування диригентсько-хорових компетентностей магістрантів, обґрунтовано значущість індивідуальних занять у підготовці вчителя музичного мистецтва) (Н. Дем'янка. 2023), В. Ірклієнко

(проаналізовано особливості підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва на заняттях з основного музичного інструменту) (В. Ірклієнко, 2019), О. Лобач (визначено структуру формальної професійної освіти та навчально-методичне забезпечення підготовки вчителів музичного мистецтва) (О. Лобач, 2014), Т. Смирнова (розкрито професійні компетентності та науково-методичні підходи до підготовки хорових диригентів) (Т. Смирнова, 2003), О. Стахевича (проаналізовано основи вокальної педагогіки, розроблено методiku постановки голосу) (О. Стахевич, 2002), Н. Сулаєвої (обґрунтовано необхідність конвергентного поєднання формальної педагогічної освіти з неформальною мистецькою освітою, висвітлено її потенціал у збагаченні професійної компетентності майбутніх учителів) (Сулаєва, 2013), Т. Танько (виявлено етапи становлення і розвитку музично-педагогічної освіти в Україні, проаналізовано систему музично-педагогічної підготовки вчителів) (Танько, 1998), О. Рудницької (розкрито сучасні досягнення теорії та практики викладання дисциплін художньо-естетичного циклу, методологічні засади організації навчально-виховного процесу) (Рудницька, 2005) та інших науковців.

Мета статті – розкрити особливості вокальної та диригентсько-хорової підготовки здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти зі спеціальності 014.13 Середня освіта (Музичне мистецтво).

Методи дослідження. З метою визначення особливостей вокальної та диригентсько-хорової підготовки здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти зі спеціальності 014.13 Середня освіта (Мистецтво. Музичне мистецтво) застосовувались загальнонаукові методи дослідження (системно-структурний аналіз, порівняльний аналіз, класифікація, систематизація, узагальнення); вивчення практичного педагогічного досвіду роботи з фахової підготовки вчителя музичного мистецтва.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сольний спів і хорове виконавство залишаються одними з найдієвіших і найдоступніших засобів музично-естетичного виховання молодого покоління. У процесі здобування виконавцями вокальних і хорових навичок роль викладача і диригента важко переоцінити, адже від нього залежить успіх у навчанні, систематичне і послідовне формування в співаків необхідних музично-виконавських компетентностей. Саме тому надзвичайно важливою є відповідна професійна підготовка здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти за освітньо-професійною програмою «Середня освіта (Музичне мистецтво)», яка здійснюється на кафедрі музики імені Григорія Левченка Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка в процесі вивчення однієї з профілюючих практичних дисциплін «Сольний спів і диригування».

Передумовами вивчення дисципліни є опанування навчального контенту освітньо-професійної програми підготовки здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти зі спеціальності 014.13 Середня освіта (Музичне мистецтво), зокрема курсів «Постановка голосу», «Хорове диригування», «Основний музичний інструмент з практикумом шкільного репертуару», «Теорія музики і сольфеджіо», «Історія музики» тощо. Під час їх вивчення студенти здобувають базові знання, вміння і навички з основ вокального та диригентсько-хорового мистецтва.

Приміром, до спеціальних умінь і навичок із постановки голосу, які формуються під час занять, належать: вироблення правильної співацької постави, володіння навичками співацького дихання, які визначають якості звучання голосу та силу співацького звука; правильне співацьке звукоутворення, вокалізація, округлення, прикриття голосних звуків, володіння різними видами атаки звука; використання головних і грудних резонаторів, головного, середнього та грудного регістрів; чистота інтонування, досягнення високої вокальної позиції, кантиленного звучання; правильна артикуляція звуків, чітка дикція; виконання штрихів, нюансів, агогічних відтінків, виразного фразування; розширення співацького діапазону, розвиток вокальної техніки; артистизм, емоційність виконання, розкриття художньо-образної сфери творів, сценічна культура тощо.

Базовими вміннями і навичками з хорового диригування, які опановують студенти на першому (бакалаврському) рівні вищої освіти, є: правильна диригентська постава (положення ніг, корпусу, рук, голови); природне функціонування диригентського апарату, м'язова свобода всіх його органів і частин, рухливість і пластичність кисті; знання основних принципів і механізмів диригентських рухів-жестів (розкутості, точності, ритмічності, чіткості тощо); виконання «диригентської точки» в жесті (моменту початку і закінчення долі такту), прийомів вступу (ауфтакту) і закінчення (зняття звука) відповідно до характеру, змісту, фактури хорових творів; володіння основними метричними схемами тактування (тридольною, чотиридольною, дводольною), диригування простих і складних розмірів; володіння навичками диригування різних штрихів (*legato*, *nonlegato*, *staccato*, *marcato* тощо); відображення темпів (помірного, швидкого, повільного), змін темпу (*piumosso*, *menomosso*, *accelerando*, *ritenuto*, *stringendo*, *allargando*), динаміки (*crescendo*, *diminuendo*, *subitoforte*, *subitopiano*, *pianissimo*, *fortissimo*); виконання синкоп, фермат, різноманітних ритмічних формул; емоційність виконання, розкриття художньо-образної сфери творів тощо.

Водночас із формуванням вокальних і диригентсько-хорових умінь і навичок на практичних заняттях розвиваються індивідуальні творчі здібності та якості студентів, зокрема: слух (мелодичний і

гармонічний), чуття ритму, чистота інтонування, вокальні дані, пам'ять, музичне мислення, сприйняття, інструментально-виконавські навички, координація рухів, відчуття фізичної свободи тощо.

Удосконалення отриманих вокальних і диригентсько-хорових компетентностей студентів відбувається в процесі вивчення обов'язкового освітнього компоненту «Сольний спів і диригування» (120 год.) на другому (магістерському) рівні вищої освіти. Дисципліна є практичною, професійно-орієнтованою та забезпечує індивідуальну траєкторію розвитку магістрантів. Її метою є вокальна та диригентсько-хорова підготовка магістрантів до професійної діяльності в закладах освіти і культури. У результаті вивчення дисципліни магістрант має володіти мистецтвом сольного співу, виконувати вокальні твори різних епох, стилів, жанрів, вільно володіти диригентсько-хоровою технікою та художнім виконанням творів, реалізовувати авторський задум композитора засобами диригентської, інструментальної, вокальної технік і художньої інтерпретації музичних творів, добирати та розучувати різноманітний вокальний і хоровий репертуар.

Курс об'єднує два змістових модуля. Змістовим складником першого модуля «Сольний спів» є: удосконалення вокальної техніки та оволодіння мистецтвом сольного співу засобами спеціальних вокальних вправ і вокалізів, вивчення більш складних творів за змістом, характером, формою, фактурою; застосування головних і грудних резонаторів в процесі співацького звукоутворення; дальший розвиток навичок співацького дихання, співу на опорі, співацького звукоутворення (формування співацького звука, високої вокальної позиції, атака звука, вокалізація, округлення та вирівнювання звучання голосних, прикриття перехідних нот, вимова приголосних), чистоти і виразності інтонування, прийомів звуковедення (*legato, staccato, nonlegato, marcato* тощо), дикції та артикуляції (чіткої вимови голосних і приголосних звуків), оволодіння різновидами вокальної техніки (кантилени, філірування звука, виконання різноманітних ритмічних структур (тріолей, групетто, мордентів тощо), фіоритур), змінної динаміки, фразування; розвій технічних і художньо-виразних можливостей голосу, зокрема діапазону, сили голосу, тембру; виконання вправ, гам, арпеджіо, вокалізів, сольних вокальних творів, пісень дитячого репертуару.

До навчального репертуару можна включати різноманітні за змістом, характером і формою вокальні твори: О. Білаш, сл. Д. Павличка «Два кольори», В. Верменич, сл. А. М'ястківського «Підкручу я чорнії вуса», В. Верменич, сл. О. Новицького «Як чудово запахла троянди», О. Злотник, сл. В. Крищенко «Батько і мати», О. Зуєва, сл. І. Зінченка «П'є журавка воду», В. Камінський, сл. Б. Стельмаха «Карпатські солов'ї», М. Лисенко, Арія Наталки з опери «Наталка-Полтавка», А. Пашкевич, сл. Д. Луценка «Ластівка», укр. нар. пісня в обробці Ю. Соколовського «Спать мені не хочеться», укр. нар. пісня в обробці Ю. Соколовського «Там, де ятрань круто в'ється», О. Чухрай, сл. А. Лихошвая «Скаче в полі білий кінь», І. Шамо, сл. Ю. Рибчинського «Три поради». Серед пісень дитячого репертуару: О. Злотник, сл. М. Сингаївського «Цвіт землі», І. Кириліна, сл. О. Вратарьова «Зелене слоненя», А. Мігай, сл. Н. Кулик «Сонько-дрімко», М. Ведмедеря, сл. Г. Клока «Немає України без калини», А. Мігай, сл. Н. Кулик «Дощик», Л. Горова «Дві пісеньки», Л. Горова «Дитячі мрії», О. Чухрай, сл. В. Тарасенка «Котик-сон».

Змістовим складником другого модуля «Диригування» є: поглиблення знань та вдосконалення практичних диригентсько-хорових навичок шляхом вивчення більш складних творів за змістом, характером, формою, фактурою, засобами музичної виразності, складом хору; вивчення багатоголосних творів а саррелла з елементами поліфонії, обробок українських народних пісень для хору, зразків вітчизняної та світової хорової класики з інструментальним супроводом крупної форми, творів із солістами; диригування за дводольною, тридольною, чотиридольною, п'ятидольною, шестидольною, семидольною та іншими складними схемами; робота над глибоким розкриттям художньо-образної сфери творів, найбільш повним застосуванням засобів художньої виразності; вивчення вокально-хорових творів, які містять чергування простих і складних метрів, різноманітні прийоми звуковедення (*legato, non legato, staccato, marcato* та ін.), широку темпову й динамічну палітру (*pianissimo, piano, mezzo-piano, mezzo-forte, forte, fortissimo, crescendo, diminuendo, sforzando*), рухомі нюанси, контрастність і протиставлення художніх образів; опрацювання пісень дитячого репертуару більш високого рівня складності.

До навчального репертуару можна включати такі твори: А. Авдієвський, сл. Л. Українки «Колискова», А. Вахнянин, сл. Т. Шевченка «Садок вишневий коло хати», К. Данькевич, хор з опери «Богдан Хмельницький» «Чорний крук», Є. Козак, сл. Т. Шевченка «Думи мої, думи», Г. Левченко, слова народні «Посіяла василечків», Г. Левченко, слова народні «От села до села», А. Литвинов, сл. Т. Шевченка «Ой чого ти почорніло», К. Стеценко, сл. Л. Українки «То була тихая ніч», укр. нар. пісня в обробці А. Авдієвського «Чуєш, брате мій», укр. нар. пісня в обробці Г. Левченка «Їхав козак за Дунай», укр. нар. пісня в обробці Г. Левченка «Ти капуста, ти розсада», укр. нар. пісня в обробці Г. Левченка «Ой у лузі червона калина», укр. нар. пісня в обробці Г. Левченка «Гай зелененький», укр. нар. пісня в обробці М. Леонтовича «Козака несуть», укр. нар. пісня в обробці М. Леонтовича «Котилася зірка», укр. нар. пісня

в обробці Л. Ревуцького «Ой ходить сон». Серед пісень дитячого репертуару: Є. Карпенко, сл. А. Костецького «Краватка для жирафа», І. Кириліна, сл. П. Воронька «В лісі є зелена хата», І. Кириліна, сл. В. Кухалашвілі «Сумна пісня», А. Мігай, сл. Н. Кулик «Зелений світ», А. Мігай, сл. Н. Кулик «Сім нот», В. Таловиря, сл. В. Бичка «Пісня про вчительку», укр. нар. пісня в обробці Л. Ревуцького «Прилетіла перепілонька», укр. нар. пісня в обробці К. Стеценка «Журавель», укр. нар. пісня в обробці Р. Верещакіна «Вербовая дощечка», укр. нар. пісня в обробці В. Ступницького «Корольок», укр. нар. пісня в обробці В. Таловирі «Ой на горі жито», Ю. Шевченко, сл. Д. Павличка «Колискова».

Зважаючи на базову музичну підготовку (початкова музична освіта, фахова передвища освіта тощо), попередні досягнення з постановки голосу і хорового диригування, особисті творчі здібності магістрантів, навчальний репертуар з курсу добирається суто індивідуально з урахуванням конкретних педагогічних завдань. Він різноманітний за змістом, характером, фактурою, засобами художньої виразності, що сприяє засвоєнню різних стилів і особливостей музичного письма, розширення музичного кругозору тощо.

Специфіка навчальної дисципліни передбачає здійснення освітнього процесу у формі індивідуальних практичних занять, підготовку і виконання практичних завдань, самостійної роботи, проведення консультацій тощо.

Основними видами роботи на заняттях із модуля «Сольний спів» є:

- розспівування;
- виконання вокалізів;
- аналіз і характеристика творів навчального репертуару;
- розучування вокальних творів;
- робота над технічним і художнім виконанням вокальних творів;
- перевірка виконання завдань самостійної роботи.

Основними видами роботи на заняттях із модуля «Диригування» є:

- аналіз і характеристика творів навчального репертуару;
- виконання партитур хорових творів і пісень на фортепіано;
- інтонування хорових партій;
- диригування творів навчального репертуару;
- виконання пісень під власний супровід;
- перевірка виконання завдань самостійної роботи.

Співвідношення цих елементів може змінюватись у залежності від конкретної мети кожного заняття.

Застосування на індивідуальних практичних заняттях інформаційно-комунікаційних технологій, інтернет-ресурсів збільшує ефективність освітнього процесу та надає можливість прослуховування записів вокальних і хорових творів різного рівня складності, солістів-вокалістів і хорових колективів, порівняння виконавських інтерпретацій. Слушним також є використання діалогічних методів навчання, зразкове виконання твору викладачем, застосування спеціальних вправ для закріплення конкретних виконавських прийомів, висловлення магістрантом самостійних суджень і прийняття ним рішень щодо виконавської інтерпретації вокальних і хорових творів.

До видів самостійної роботи з дисципліни належать: розспівування, розучування та виконання вокальних творів, робота над їх художньо-виразним виконанням, диригування творів навчальної програми, гра хорових партитур, інтонування хорових партій, засвоєння і виконання пісень дитячого репертуару під власний супровід, підготовка інформації про авторів, аналіз творів відповідно до плану аналізу хорової партитури тощо.

Засобами діагностики результатів навчання в процесі поточного, модульного та підсумкового контролю є: аналіз вокальних і хорових творів навчального репертуару, виконання вокальних творів, диригування хорових творів і пісень, інструментальне виконання хорових партитур, інтонування хорових партій, виконання пісень дитячого репертуару під власний супровід. Критеріями оцінювання аудиторної та самостійної роботи магістрантів є виконавська інтерпретація вокальних і хорових творів, систематична, результативна, цілеспрямована робота магістранта з удосконалення вокальної та диригентсько-хорової технік, високохудожнє виконання творів навчального репертуару.

У процесі вивчення курсу «Сольний спів і диригування» формуються професійні компетентності магістрантів, зокрема загальні: здатність утверджувати гуманістичні ідеали, демократичні цінності й традиції України; здатність критично аналізувати й оцінювати сучасні педагогічні та мистецькі явища, генерувати нові ідеї під час вирішення практичних завдань, комплексних та інноваційних проблем; здатність на основі самопізнання формувати власний стиль педагогічної та мистецько-творчої діяльності; здатність до самовдосконалення та самовиховання. До фахових компетентностей належать: здатність до мистецької (інструментальної, вокальної, диригентсько-хорової) та культурно-просвітницької діяльності, до компетентної оцінки мистецько-педагогічних явищ; здатність

обґрунтовувати та втілювати педагогічно-виконавський задум та здійснювати інтерпретацію музичного твору засобами професійно-педагогічного мовлення.

До програмних результатів навчання належать: вміння враховувати специфіку художніх напрямів, стилів, жанрів у вербальній і виконавській інтерпретації музичних творів; володіння основними засобами і прийомами виконання музичних творів, уміннями інтегрувати складні виконавські техніки (інструментальні, вокальні, диригентські) в професійній діяльності; формування індивідуального стилю педагогічної та мистецько-творчої діяльності через самопізнання, самовдосконалення і самовиховання в освітньому просторі.

Висновки. Отже, на сучасному етапі реформування національної освітньої галузі проблема підвищення якості підготовки педагогічних кадрів залишається актуальною. Професійна підготовка вчителя музичного мистецтва на другому (магістерському) рівні вищої освіти охоплює декілька ключових напрямів, серед яких сольний спів і хорове диригування. В освітньо-професійній програмі «Середня освіта (Музичне мистецтво)», яка реалізується на кафедрі музики імені Григорія Левченка ПНПУ імені В. Г. Короленка, ці напрями поєднуються в одній дисципліні «Сольний спів і диригування». Її вивчення сприяє удосконаленню вокальної та диригентсько-хорової підготовки, отриманої на першому (бакалаврському) рівні вищої освіти, та забезпечує формування в магістрантів загальних і фахових компетентностей, необхідних для майбутньої професійної музично-педагогічної діяльності з учнями різних вікових категорій у закладах загальної середньої та позашкільної освіти.

Перспективи подальших досліджень полягають у розробці інноваційних підходів і визначенні шляхів підвищення ефективності формування професійних компетентностей здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти зі спеціальності 014.13 Середня освіта (Мистецтво. Музичне мистецтво).

Список використаних джерел

- Антонюк, В. (2000). *Постановка голосу*: навч. посіб. Київ: Українська ідея.
- Дем'янюк, Н. Ю. (2023). Диригентсько-хорова підготовка магістрантів спеціальності 014.13 Середня освіта (Музичне мистецтво). В кн. *Естетика і етика педагогічної дії*: зб. наук. пр. (Вип. 27, с. 159-169). Київ: Полтава.
- Дем'янюк, Н. Ю. (2023). Формування професійних компетентностей магістрантів при вивченні курсу «Сольний спів і диригування». *Eurasian scientific discussions: the 13th International scientific and practical conference* (pp. 259-264). Barca Academy Publishing, Barcelona, Spain.
- Ірклієнко, В., Дем'янюк, Н. (2019). Підготовка майбутніх учителів музичного мистецтва на індивідуальних заняттях з основного музичного інструменту. В кн. *Естетика і етика педагогічної дії*: зб. наук. пр. (Вип. 20, с. 120-129). Київ: Полтава.
- Лобач, О. О. (2014). Кульмінаційний період розвитку професійної освіти вчителів музичного мистецтва в Полтавському національному педагогічному університеті імені В. Г. Короленка (1981-2014). В кн. *Кафедра музики Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка: ретроспективний аналіз*: монографія (с. 65-90). Полтава: ТОВ АСМІ.
- Рудницька, О. П. (2005). *Педагогіка: загальна та мистецька*. Тернопіль.
- Смирнова, Т. А. (2003). *Диригент хору: індивідуальність, педагог, керівник*. Харків: Нове слово.
- Сташевич, О. (2002). *Основи вокальної педагогіки*. Суми: СумДПУ імені А. С. Макаренка.
- Сулаєва, Н. В. (2013). *Підготовка вчителя в педагогічному просторі неформальної мистецької освіти*. Полтава: ПНПУ імені В. Г. Короленка.
- Танько, Т. П. (1998). *Музично-педагогічна освіта в Україні*. Харків: Основа.

References

- Antoniuk, V. (2000). *Postanovka holosu [Setting the voice]*: navch. posib. Kyiv: Ukrainska ideia [in Ukrainian].
- Demianko, N. Yu. (2023). Dyryhentsko-khorova pidhotovka mahistrantiv spetsialnosti 014.13 Serednia osvita (Muzychne mystetstvo) [Conducting and choral training of master's students in specialty 014.13 Secondary education (Musical arts)]. In *Estetyka i etyka pedahohichnoi dii [Aesthetics and ethics of pedagogical action]*: zb. nauk. pr. (Is. 27, pp. 159-169). Kyiv: Poltava [in Ukrainian].
- Demianko, N. Yu. (2023). Formuvannia profesiynykh kompetentnostei mahistrantiv pry vyvchenni kursu «Solnyi spiv i dyryhuvannia» [Formation of professional competencies of master's students while studying the course "Solo singing and conducting"]. In *Eurasian scientific discussions: the 13th International scientific and practical conference* (pp. 259-264). Barca Academy Publishing, Barcelona, Spain [in Ukrainian].
- Irkliienko, V., & Demianko, N. (2019). Pidhotovka maibutnikh uchyteliv muzychnoho mystetstva na indyvidualnykh zaniattiakh z osnovnoho muzychnoho instrument [Training of future music teachers

- in individual lessons on the main musical instrument]. In *Estetyka i etyka pedahohichnoi dii [Aesthetics and ethics of pedagogical action]*: zb. nauk. pr. (Is. 20, pp. 120-129). Kyiv: Poltava [in Ukrainian].
- Lobach, O. O. (2014). Kulminatsiyni period rozvytku profesiinoi osvity vchyteliv muzychnoho mystetstva v Poltavskomu natsionalnomu pedahohichnomu universyteti imeni V. H. Korolenka (1981-2014) [The culminating period of the development of the professional education of music teachers at the Poltava National Pedagogical University named after V. G. Korolenko (1981-2014)]. In *Kafedra muzyky Poltavskoho natsionalnogo pedahohichnogo universytetu imeni V. H. Korolenka: retrospektyvnyi analiz [Department of Music of Poltava National Pedagogical University named after V. G. Korolenko: retrospective analysis]*: monohrafiia (pp. 65-90). Poltava: TOV ASMI [in Ukrainian].
- Rudnytska, O. P. (2005). *Pedahohika: zahalna ta mystetska [Pedagogy: general and artistic]*. Ternopil [in Ukrainian].
- Smyrnova, T. A. (2003). *Dyryhent khoru: indyvidualnist, pedahoh, kerivnyk [Choir conductor: personality, teacher, leader]*. Kharkiv: Nove slovo [in Ukrainian].
- Stakhevych, O. (2002). *Osnovy vokalnoi pedahohiky [Basics of vocal pedagogy]*. Sumy: SumDPU imeni A. S. Makarenka [in Ukrainian].
- Sulaieva, N. V. (2013). *Pidhotovka vchytelia v pedahohichnomu prostori neformalnoi mystetskoï osvity [Teacher training in the pedagogical space of informal art education]*. Poltava: PNPU imeni V. H. Korolenka [in Ukrainian].
- Tanko, T. P. (1998). *Muzychno-pedahohichna osvita v Ukraini [Music and pedagogical education in Ukraine]*. Kharkiv: Osnova [in Ukrainian].

DEM'YANKO N., REMEZOVA N.

Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University, Ukraine

VOCAL AND CONDUCTING AND CHORAL TRAINING OF TEACHERS OF MUSIC AT THE SECOND (MASTER'S) LEVEL OF HIGHER EDUCATION

The article reveals the peculiarities of vocal and conductor-choir training of students of the second (master's) level of higher education in the specialty 014.13 Secondary education (Art. Music), substantiates the need to improve its quality. Considered the purpose, structure, content component, prerequisites for studying the course "Solo singing and conducting", which constitutes the mastery of the educational content of the educational and professional training program for applicants of the first (bachelor's) level of higher education (productions of voice, choral conducting, basic musical instrument with school repertoire practice, music theory and solfeggio, etc.). Basic abilities and skills are defined: vocal (creating the correct singing posture, mastering the skills of singing breathing, sound production, vocalization, rounding, masking vowel sounds, mastering various types of sound attack, purity of intonation, achieving a high vocal position, cantilene sound, correct articulation, etc.) and conductor and choir (correct conductor's posture (position of legs, body, hands, head); natural functioning of the conductor's apparatus, muscular freedom of all its organs, execution of the "conductor's point" in the gesture, entry and end techniques, mastery of basic metric timing schemes, means of artistic expression etc). The main approaches to the selection of the educational repertoire, which is formed purely individually, taking into account preliminary training, creative abilities, and specific pedagogical tasks, are revealed. The main types of classroom and independent work, means of diagnosing learning results in the process of current, modular and final control are characterized. The general and professional competences and program results of master's students in the course "Solo singing and conducting" were determined.

Key words: *vocal and conducting-choral training, master's degree, educational repertoire, competences, educational program results.*

Стаття надійшла до редакції 29.04.2024 р.

УДК 378.147

DOI [HTTPS://DOI.ORG/10.33989/2075-146X.2024.33.309990](https://doi.org/10.33989/2075-146X.2024.33.309990)

МАРИНА ДЯЧЕНКО-БОГУН

ORCID: 0000-0002-1209-2120

АННА МЕЛЬНИК

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

ІСТОРИЧНИЙ НАРИС РОЗВИТКУ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «УНІВЕРСИТЕТСЬКА ОСВІТА ТА АКАДЕМІЧНЕ ПИСЬМО»

У статті наведено розвиток історії вивчення навчальної дисципліни «Університетська освіта та академічне письмо». Умовно виділено три періоди, які демонструють поступовий прогрес становлення даного вчення.

Перший етап (до XVIII ст.): у середньовіччі університети розвивалися як центри збереження та передачі знань у сферах теології, медицини та права. У цей період університетська освіта стає більш секулярною, а держави починають відігравати важливу роль у фінансуванні та управлінні університетами. Основний акцент робився на формуванні мовленнєвих навичок, критичного мислення та загальної освіти, без чітко визначених стандартів академічного письма.

Другий етап (XVIII-XX ст.): у цей період відбувається розширення курсів, які викладаються в університетах, з'являються нові спеціальності, університети стають доступнішими для широкої маси людей, а не тільки для еліти. Також у цей період відбувається розвиток масової вищої освіти, з'являються нові методи навчання та досліджень, з'являються нові технології та засоби комунікації. У цей період зростає важливість науково-дослідницької діяльності в університетському середовищі. Вивчення академічного письма стає більш систематичним, з'являються перші курси та підручники з цього предмету.

Третій етап (з XXI ст.): проводяться широкомасштабні реформи університетської освіти з метою підвищення її якості та ефективності. Зокрема, здійснюється реформування навчальних програм, впроваджується новітні технології навчання та оцінювання знань, змінюється структура університетських закладів і управління ними. Окрему увагу приділяють розвитку науково-дослідної діяльності, зокрема, впровадженню інноваційних технологій, створенню науково-дослідних центрів та лабораторій. Зростає значення розвитку комп'ютерних технологій та цифрових медіа, що впливає на способи навчання та практику академічного письма. Особлива увага приділяється розвитку навичок критичного мислення, комунікації та аналізу даних в контексті сучасних викликів у науці та освіті.

Ключові слова: університет, освіта, академічне письмо, становлення навчальної дисципліни, дослідження.

Вступ. Становлення України як демократичної держави - це одночасно духовне, політичне, соціальне і культурне утвердження громадянина, який може керуватися не суб'єктивними інтересами, а інтересами держави. Вища освіта загалом і університетська освіта зокрема набуває в цьому контексті принципово нового значення.

Сьогодні освіта перетворює і спрямовує життя суспільства, зберігає в ньому все цінне для людини, визначає стратегії та умови розвитку суспільства, формує в громадян новий спосіб мислення і нове бачення сенсу життя.

Дійсно, освіта, як рівень знань, отриманих у процесі навчання, є одним з основних чинників соціалізації людини, її здатності повноцінно реалізувати себе в суспільному житті. Вища освіта, своєю чергою, - це рівень освіти, що його людина здобуває у вищому навчальному закладі в результаті послідовного, систематичного та цілеспрямованого процесу опанування змісту освіти, що базується на повній загальній середній освіті та завершується здобуттям певної кваліфікації за результатами атестації.

Університетська освіта є найважливішим компонентом вищої освіти. Загальновідомо, що університети є класичним, найстарішим і найпоширенішим типом вищого навчального закладу. Тому логічно взяти університетську освіту за приклад для аналізу змісту, сучасних характеристик і тенденцій розвитку вищої освіти загалом.

«Університетська освіта» - це галузь загального циклу підготовки студентів вищих навчальних закладів, що розкриває теоретичні засади функціонування вищих навчальних закладів та надання освітніх послуг. Метою вивчення «Університетської освіти» є підготовка студентів до навчання у вищих навчальних закладах відповідно до сучасного інтеграційного процесу в міжнародній освіті на основі Болонської декларації (Кремень, Ніколаєнко, (Ред.), 2005, с. 102).

З часів заснування і до сьогодні університет відіграє провідну роль у процесі набуття і передачі досвіду від старшого покоління до молодшого, забезпечує майбуття професіоналами нового покоління, виробляє високоякісний людський та соціальний капітал, а вдосконалення його діяльності на сучасному етапі реформування вищої освіти перебуває у прямій залежності від використання традицій університетської освіти, накопичених протягом її історичного розвитку. Зосередившись на внеску Європейських університетів у розвиток громадського життя, управління і організацію суспільства, можна прослідкувати їх історію розвитку.

На сьогодні, загальновідомим є історичний факт, що в основі формування системи накопичення знань та розвитку навчальної дисципліни є заклади вищої школи. Водночас їх науково-педагогічні працівники та здобувачі вищої освіти є тою рушійною силою, що розвиває навчальну дисципліну і нагромаджує знання і вміння.

В існуючих вимірах сучасного розвитку суспільства наука і освіта перебувають в органічній єдності, як цілісний комплекс, що виник та існує з давніх часів. Саме ця обставина вимагає окремого вивчення історії виникнення та розвитку вищої школи.

Перші університети в Європі зародилися ще за доби Середньовіччя, на тлі суцільного панування релігійної догматики в духовному житті окремих країн та їх народів. Якраз на перетині двох епох – Середньовіччя та Відродження тогочасні європейські країни відчували велику потребу в організації, де б зароджувалися нові думки, удосконалювалися існуючі знання про світ, навчалися наукові кадри з метою подальшої передачі наукових знань. І такою організацією, яка б в повній мірі задовільнила цю потребу стали заклади вищої освіти або вищої школи.

Матеріали та методика дослідження. Матеріалом для даної дослідницької роботи слугували літературні джерела зарубіжних та українських видавництв історії становлення даної навчальної дисципліни.

Результати та їх обговорення. Перший етап. Університет Аль-Каріне у Фесі, Марокко, визнаний Книгою рекордів Гіннеса "найстарішим вищим навчальним закладом у світі", який засновано 859 року, і він є одним із духовних та освітніх центрів ісламського світу.

Перші навчальні заклади такого рівня в Європі з'явилися в 11 і 12 століттях. Саме в Італії виникла особлива форма вищої освіти - університет.

Університети (від латинського *universitas*, тобто група людей, що навчаються, об'єднання, корпорація або асоціація), на думку вчених і педагогів того часу, були створені при церковних школах, де нові знання ігнорувалися, бо не відповідали догматам віри і не сприяли розвитку громадської думки, науки, культури і мислення, тож для здобуття нових знань створювалися асоціації "вчитель-учень", або "вчитель-учень", як їх іменували. асоціації, або асоціації "вчитель-учень", як їх іще називали.

У період з XIII по XVIII століття в кількох європейських країнах було засновано загалом понад 50 університетів. Усі вони намагалися наслідувати права і структуру першого Болонського університету, але кожен університет мав свої унікальні особливості. Необхідність відобразити різні соціально-політичні та ідеологічні позиції організаторів і керівників нових установ у кожній країні призвела до розвитку окремих типів університетів: республіканського і монархічного.

Перший тип університету називався республіканським і був характерний для італійських закладів, зокрема Болонського університету, та характеризувався орієнтацією на світську науку, виборністю, де студенти (60 % яких належали до світського стану) відігравали важливу роль і могли обирати ректора зі свого складу, свободою думки, визнанням церковної незалежності тощо.

Своєю чергою, друга вища освіта, монархічна, була заснована в Сорбонні. Цей університет знаходився в столиці Франції, Парижі, і приділяв найбільшу увагу теології. Студенти цього типу університету були сильно обмежені в правах, жили в бурсі під наглядом начальства і завжди віддавали данину поваги його авторитету. Ректора обирала рада, що складалася з представників професійних університетів.

Загалом, перші університети, незалежно від їхнього типу, являли собою співтовариства людей, які мали здобувати певні знання. Іншими словами, вони об'єднували не тільки тих, хто навчався, а й тих, хто був майстром, учителем (лектором) і тим, хто навчав школярів (студентів). Вчити для того, щоб вчитися, було встановленим правилом освіти в Середні віки. Сьогоднішній учень - завтрашній учитель, і він сам ніколи не був проти того, щоб повчитися у вченого майстра.

Водночас варто зазначити, що перші університети володіли власною автономією і користувалися певним ступенем самостійності щодо церкви, феодалів і міських магістратів. Термін "студент" стосовно

учнів означав "старанне навчання". Вчителі були розділені на спеціальні організації, так звані "факультети", члени яких характеризувалися здатністю викладати певні предмети. Вчителі обирали зі свого середовища голову факультету - декана. Пізніше термін "факультет" став вживатися в іншому значенні - як університетська кафедра, що викладає певну галузь знань.

Основними заняттями в перших університетах були лекції, на яких професори читали і викладали тексти з книг, і дебати. Лекції складалися з читання досліджуваного тексту і пояснення тексту у вигляді коментарів до нього або до окремих частин.

Другою формою навчання були дискурси - відкриті дискусії на богословську або філософську тему, які проводилися регулярно і ґрунтувалися на тезах для обговорення. Тези обираються викладачем. Незгодні думки пропонувалися або викладачем, або студентами (включно зі студентами, які були випадково присутні). Дебати були палкими, іноді тривали по 10-12 годин, студенти також мали виконати письмові завдання, наприклад, написати аргументацію. Переможцем ставав той, хто наводив найбільше цитат чи витягів із творів відомих авторів на підтримку своєї думки. На одному з дебатів оксфордський магістр Дунс Скотус (1266-1309) вислухав і запам'ятав 200 тез і тут же відкинув їх по черзі (Вавренюк, 2019, с. 71).

У більшості середньовічних університетів було чотири факультети: початковий факультет, званий факультетом мистецтв (підготовчий факультет), і три "просунуті" факультети: медицини, права і теології.

Основними видами навчання в першому університеті були лекції, на яких професор читав і коментував тексти з книг, і дебати. Лекції складалися з читання досліджуваного тексту і пояснення тексту у вигляді коментарів до нього або до окремих частин.

Другою формою навчання були дискурси - відкриті дискусії на богословську або філософську тему, що проводилися регулярно і ґрунтувалися на тезах для обговорення. Тези обираються викладачем. Незгодні думки пропонувалися або викладачем, або студентами (включно зі студентами, які були випадково присутні). Дебати були палкими, іноді тривали по 10-12 годин, студенти також мали виконати письмові завдання, наприклад, написати аргументацію. Переможцем ставав той, хто міг навести найбільше цитат чи витягів із творів відомих авторів на підтримку своєї думки. На одному з дебатів оксфордський магістр Дунс Скотус (1266-1309) вислухав і запам'ятав 200 тез і одразу ж по черзі відхилив їх.

У більшості середньовічних університетів було чотири факультети: початковий факультет, званий факультетом мистецтв (підготовчий), і три "просунуті" факультети: медицини, права і теології.

Факультет мистецтв (підготовчий) був обов'язковим для всіх абітурієнтів і зазвичай приймав найбільшу кількість охочих. Студенти могли вивчати "сім гуманітарних мистецтв" - граматику, риторику, основи діалектики (володіння цими трьома предметами давало їм ступінь бакалавра), філософію, арифметику і геометрію, астрономію і музику - і якщо вони отримували ступінь бакалавра, то могли вступити на факультет теології, медицини або права ще на п'ять-шість років. Потім, після 11-13 років навчання, може бути присвоєно звання доктора. Через високий рівень складності тільки третина студентів отримували ступінь бакалавра, а один із 16 студентів отримував ступінь магістра.

Другий етап. Свобода університету закінчилася в 14 столітті, коли у нього відібрали колишні привілеї, а його слава поступово згасала з 16 до 19 століття, оскільки багато великих міст стали створювати власні навчальні заклади. Крім того, Болонський університет сильно постраждав від воєн, особливо від вторгнення наполеонівської армії, яка знищила меблі і навіть частину будівель. Університет було відновлено за допомогою всієї Італії, а 1859 року він вийшов з-під юрисдикції Святого Престолу і знову став світським. Однак досі університет не зміг повернути собі колишню славу.

Справжнім скарбом Болонського університету є його бібліотека, заснована 1605 року професором Альдрованді. Це не найстаріша бібліотека у світі, але найцінніша. Бібліотека містить близько 250 000 книг і 1 350 періодичних видань. Нещодавно їх було ще більше, але після довгих перемовин значна кількість старих і рідкісних книжок була передана до музею. Антикварний розділ унікальний: хоча тут лише 2,5 тисячі томів, вони включають видання 16, 17 і 18 століть. Це одна з найбільших колекцій книг з математики, геометрії та архітектури.

На початку 1970-х років університети були реструктуризовані, а факультети замінені навчально-науковими асоціаціями, які відповідали за визначення навчальних програм і методів, управління дослідженнями та підбір викладачів.

Також були створені нові дисципліни, такі як інженерія, сільське господарство, архітектура, фізичне виховання і спорт, хоча кількість студентів у цих галузях невелика. На бакалаврат можна вступити без іспитів на багато спеціальностей. Студенти, які не мають ступеня бакалавра, складають іспити за програмою випускного класу ліцею. Кількість студентів на першому році навчання не обмежена.

Навчання в університеті поділяється на три дворічні цикли. Перехід на наступний цикл можливий лише за наявності свідоцтва про закінчення попереднього циклу та відповідного рішення орієнтаційної комісії. Максимальна тривалість вищої медичної освіти становить від шести до десяти років.

На відміну від Великобританії та США, французькі університети не стоять на вершині освітньої піраміди. Тут головне місце займають великі школи (*grand l'ecole*), що пропонують навчання в галузі бізнесу, адміністрування та інженерії. Вони пропонують високий рівень освіти, а до вступних іспитів допускаються лише ті, хто успішно закінчив перший рік навчання в університеті.

Більші школи відрізняються за рівнем вступних вимог, характером навчання та перспективами, які вони пропонують випускникам. Тривалість навчання зазвичай становить три роки.

Більшість великих шкіл в даний час підпорядковані Міністерству національної освіти. Серед великих шкіл можна виокремити школи, які готують вчителів для системи середньої освіти.

Вища нормальна школа (1794), Уставна школа (1821), Політехнічна школа (1794) і Вища школа мистецтв і ремесл (1881) вважаються соціально і академічно престижними школами. Ці школи пропонують освіту в галузі гуманітарних, природничих та математичних наук. Спеціалізовану та високотехнічну освіту можна отримати в Національній школі мостів і доріг (1747), Вищій національній гірничій школі (1783) та багатьох інших вищих технічних навчальних закладах Парижа, заснованих наприкінці 19-го - початку 20-го століть.

Особливе місце у французькій системі вищої освіти займає Колеж де Франс (1530), де викладають широкий спектр сучасних навчальних дисциплін, включаючи гуманітарні, природничі та математичні, відомі французькі вчені. Колеж де Франс не має стабільного навчального плану чи програми, не проводить іспитів, не видає дипломів і не присвоює наукові ступені. Викладачі самі обирають теми для своїх лекційних курсів і визначають кількість навчальних годин за своєю спеціалізацією щороку. Відвідування лекцій є безкоштовним.

Колеж де Франс - один з найпрестижніших вищих навчальних закладів Франції. Він розташований на площі Марселіна Бертеро в Латинському кварталі 5-го округу Парижа. Він пропонує курси просунутого рівня без отримання наукового ступеня в галузі природничих, гуманітарних та мистецьких наук. Курси є безкоштовними і відкритими для всіх без застережень. Професорська посада в Колеж де Франс вважається вершиною академічної кар'єри у Франції.

Коледж складається з трьох факультетів: природничих наук і математики, філософії та соціології, а також історії та філософії. Французький коледж має велику кількість наукових лабораторій різного профілю. Коледж не має стабільного навчального плану чи програми, а також не проводить іспитів для своїх студентів. Щороку професори різних кафедр визначають теми своїх лекцій, які безпосередньо пов'язані з їх дослідницькою діяльністю. Вхід на лекції є безкоштовним; іноземні професори запрошуються до Колеж де Франс з 1970 року. Колеж підпорядковується безпосередньо міністру освіти, а професорів, обраних для викладання, затверджує президент Франції.

Таким чином, Колеж завжди адаптувався до розвитку навчальної дисципліни і став центром розваг для наукової спільноти.

Від самого початку Коледж був задуманий як установа, присвячена виключно завданням наукової освіти, а не практичним цілям, заснована на принципах повної свободи викладання, його публікації, безумовної відкритості та ліберального викладання.

Професори, які не були зв'язані планами чи програмами, могли вільно обирати теми для своїх курсів, які були відкриті для всіх, незалежно від статі, віку чи національності.

З часу свого заснування Колеж де Франс зберіг унікальну структуру навчального процесу та свій девіз, який латиною звучить як "*Docet omnia*", а в перекладі на українську мову - "Навчайте всіх" і "Всім навчати".

Третій етап. Після здобуття Україною незалежності реформи в системі освіти набрали значного темпу та інтенсивності: у 1992-1993 роках було розроблено та ухвалено широку національну програму реформ "*Освіта (Україна у 21 столітті)*", що передбачала підвищення стандартів освіти та досягнення європейської якості атестатів і дипломів. Програма також була спрямована на підвищення рівня освіти та реалізацію європейської якості атестатів і дипломів.

Лісабонський договір, розроблений і ухвалений під егідою Ради Європи та ЮНЕСКО, містить положення про визначення кваліфікацій для вищої освіти в Європейському регіоні. Цей міжурядовий документ набув чинності в Україні 1 червня 2000 року.

Сорбоннська декларація спрямована на гармонізацію систем вищої освіти країн, адаптацію національних правових програм у галузі освіти до норм, розроблених у Європі, розширення доступу до вищої освіти та підвищення академічної мобільності студентів і мобільності на ринку праці, створення систем безперервної освіти, що на це стало основою для розв'язання міжнародних проблем у галузі вищої освіти, таких як багатоаспектне завдання конвергенції (Зацерковний, Тішаєв, Демидов, 2017, с. 93).

Нарешті, 19 червня 1999 року в Болоньї 29 міністрів освіти, які представляли свої уряди, підписали документ, відомий як Болонська декларація, що став основним документом для створення загальної основи для модернізації та реформи європейської вищої освіти (Бех, Маліновський, 2011, с. 154).

У Декларації було сформульовано такі основні цілі розвитку європейського простору вищої освіти

- прийняти чітку і порівнянну систему ступенів;
- запровадити систему вищої освіти, засновану на двох циклах;
- запровадити систему кредитів ECTS;
- сприяння мобільності студентів, викладачів і дослідників;
- розвиток європейського співробітництва в галузі забезпечення якості;
- просування європейського виміру у вищій освіті.

Фактично, Болонський процес можна описати як сукупність заходів європейських урядових органів (на рівні міністерств освіти), університетів, міжурядових і неурядових організацій, пов'язаних із вищою освітою, спрямованих на досягнення цілей, сформульованих у Болонській декларації.

Ініціативи, висунуті в Болоньї, продовжилися під час розвитку Болонського процесу, з підписанням нових документів і ухваленням важливих рішень у сфері європейської інтеграції вищої освіти.

Висновки. Отже, опираючись на історичні джерела, можна твердити, що навчальна дисципліна «Університетська освіта та академічне письмо» пройшла великий шлях становлення, щоб досягти сучасного вигляду. Велика кількість людей вклала свої знання в цю дисципліну та зробили її такою важливою, якою вона стала для нас зараз. Розуміння історії цієї дисципліни допомагає нам усвідомити культурну та інтелектуальну спадщину, на якій ґрунтується сучасна академічна наука. Вивчення того, як ідеї формувалися, розвивалися та впливали на суспільство в минулому, допомагає зрозуміти сучасний стан наукових підходів та практик. Аналіз історії дисципліни допомагає розвивати критичне мислення, оскільки він стимулює до аналізу різних перспектив, оцінки доказів та вироблення власних висновків. Розуміння, які принципи та ідеї відігравали ключову роль в минулому, може надати корисний контекст для оцінки сучасних наукових тенденцій. Підсумовуючи, знання історії становлення дисципліни «Університетська освіта та академічне письмо» є важливим для розвитку культурного, інтелектуального та професійного потенціалу студентів та науковців.

Список використаних джерел

- Бех, В. П., Маліновський, Ю. Л. (2011). *Болонський процес: тенденції, проблеми, перспективи*. Київ.
- Вавренюк, С. А. (2019). Організаційно-правовий механізм державного управління вищою освітою України. *Інвестиції: практика та досвід*, 17, 54-58.
- Зацерковний, В. І., Тішаєв, І. В., Демидов, В. К. (2017). *Методологія наукових досліджень*: навч. посіб. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя.
- Кремень, В. Г., Ніколаєнко, С. М. (Ред.). (2005). *Вища освіта в Україні*: навч. посіб. Київ: Знання.

References

- Bekh, V. P., & Malinovskyi, Yu. L. (2011). *Bolonskyi protses: tendentsii, problemy, perspektyvy [The Bologna process: trends, problems, prospects]*. Kyiv [in Ukrainian].
- Kremen, V. H., & Nikolaienko, S. M. (Eds.). (2005). *Vyshcha osvita v Ukraini [Higher education in Ukraine]: navch. posib*. Kyiv: Znannia [in Ukrainian].
- Vavreniuk, S. A. (2019). Orhanizatsiino-pravovyi mekhanizm derzhavnoho upravlinnia vyshchoiu osvitoiu Ukrainy [Organizational and legal mechanism of state management of higher education of Ukraine]. *Investytsii: praktyka ta dosvid [Investments: practice and experience]*, 17, 54-58 [in Ukrainian].
- Zatserkovnyi, V. I., Tishaiev, I. V., & Demydov, V. K. (2017). *Metodolohiia naukovykh doslidzhen [Methodology of scientific research]: navch. posib*. Nizhyn: NDU im. M. Hoholia [in Ukrainian].

DIACHENKO-BOHUN M., MELNIK A.

Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University, Ukraine

HISTORICAL AND PRACTICAL ASPECTS OF SCIENCE RESEARCH «UNIVERSITY EDUCATION AND ACADEMIC WRITING»

The article describes the development of the history of the study of science "University education and academic writing". Three periods are conventionally distinguished, which demonstrate the gradual progress of the formation of this doctrine.

The first stage (up to the XVIII century) — in the Middle Ages, universities developed as centers of preservation and transmission of knowledge in the fields of theology, medicine, and law. Over time, church universities were replaced by state universities that had a greater level of autonomy and independence from church authorities. The period when the Catholic and Protestant churches begin to compete for control of the universities. During this period, university

education became more secular, and states began to play an important role in the funding and management of universities. The main emphasis was on the development of speaking skills, critical thinking and general education, without clearly defined standards of academic writing.

The second stage (XVIII-XX centuries) - during this period, the courses taught at universities are expanded, new specialties appear, universities become more accessible to the general mass of people, and not only to the elite. Also, during this period, the development of mass higher education takes place, new methods of learning and research appear, new technologies and means of communication appear. During this period, the importance of research activities in the university environment is growing. The study of academic writing becomes more systematic, the first courses and textbooks on this subject appear.

The third stage (after the XX century) — at this stage, large-scale reforms of university education are carried out in order to improve its quality and efficiency. In particular, educational programs are being reformed, the latest learning and knowledge assessment technologies are being introduced, and the structure of university institutions and their management is changing. Particular attention is paid to the development of research activities, in particular, the introduction of innovative technologies, the creation of research centers and laboratories. The importance of the development of computer technology and digital media is increasing, which affects the ways of learning and the practice of academic writing. Special attention is paid to the development of critical thinking, communication and data analysis skills in the context of modern challenges in science and education.

Key words: *university, education, academic writing, development of science, research*

Стаття надійшла до редакції 09.02.2024 р.

УДК 378.147:502/504

DOI [HTTPS://DOI.ORG/10.33989/2075-146X.2024.33.309991](https://doi.org/10.33989/2075-146X.2024.33.309991)

МАРИНА ДЯЧЕНКО-БОГУН
ORCID: 0000-0002-1209-2120

АННА МЕЛЬНИК

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

ІСТОРИКО-ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ СТАНОВЛЕННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «МЕТОДИ ЕКОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ»

У статті наведено розвиток історії вивчення дисципліни «Методи екологічних досліджень». Умовно виділено три періоди, які демонструють поступовий прогрес становлення даного вчення.

Перший етап (до 1850-х років) — вчені почали вивчати зв'язок між рослинністю, тваринами та навколишнім середовищем. За цей час були створені такі фундаментальні методи дослідження, як виявлення, мічення та моніторинг динаміки тварин, моніторинг популяцій, вимірювання біологічних параметрів, та аналіз впливу людської діяльності на навколишнє середовище.

Другий етап (1850-1970 рр.) — у цей період вчені почали використовувати більш складні методи, такі як аналіз хімічного складу ґрунту та води, газовий аналіз, радіоізотопні методи та супутникові технології. Також відбулася стандартизація методів дослідження. Виникають нові напрямки досліджень, такі як екологічна генетика, молекулярна екологія та екологічна біохімія.

Третій етап (після 1970 р.) — це період, коли вчені використовують більш точні та передові методи дослідження, включаючи молекулярні та генетичні методи. Розвиваються кількісні методи досліджень, такі як математичне моделювання екосистем та статистичний аналіз даних. Особлива увага приділяється проблемам збереження біорізноманіття, впливу змін клімату на екосистеми та екологічної стійкості.

***Ключові слова:** методи, дослідження, екологія, становлення дисципліни, методика.*

Вступ. Сукупність операцій (дій), свідомо використовуваних для отримання нової інформації, називають методом дослідження. Загальним критерієм, який використовується для перевірки достовірності інформації, отриманої за допомогою методу, є відтворюваність результатів, можливість отримання подібних результатів при багаторазовому використанні одного і того ж методу.

Доцільність використання того чи іншого методу дослідження в основному оцінюється показником стабільності результатів, тобто незначущістю його коливань при незначних змінах вихідних даних:

- якщо результати зовсім не реагують на деякі коливання вихідних даних, або умови дослідження, метод вважається нечутливим;
- метод вважається нестабільним, якщо невеликі зміни вихідних даних або умов експерименту викликають значні коливання результатів.

В екологічних дослідженнях методи отримання результатів часто не визначені на практиці, або вибираються довільно. З цієї точки зору розроблені та сертифіковані правила та вимоги до оцінки якості екологічних природних об'єктів та застосування методів вимірювання параметрів середовища.

Завдяки використанню методів екологічних досліджень, науковці змогли розробити стратегії збереження та відновлення деградованих екосистем, зменшити вплив шкідливих речовин на довкілля та зрозуміти взаємодію різних факторів в екосистемах. Крім того, методи екологічних досліджень використовуються в різних галузях, таких як сільське господарство, лісове господарство, енергетика, транспорт та інші, для зменшення впливу людської діяльності на природу.

Серед перших дослідників екології можна назвати засновника екології як дисципліни Ернста Геккеля, а також Шарля Дарвіна, Альфреда Расселя Уоллеса, Хенрі Девіда Торо, Рейчел Карсон, Алдо Леопольда та інших. У кожного з цих дослідників були власні ідеї про екологію, але всі вони спільно допомогли сформуванню дисципліни про взаємодію між живими організмами та їхнім середовищем.

Дослідимо етапи розвитку цього вчення з його початку та до теперішнього моменту.

Матеріали та методика дослідження. Матеріалом для даної дослідницької роботи слугували літературні джерела зарубіжних та українських видавництв історії становлення даної дисципліни.

Результати та їх обговорення. Перший етап. У ній відображені споконвічні знання, накопичені людиною, особливо первісною, у процесі тісного спілкування з природою та самодостатнього землеробства. Починаючи за багато століть до нової ери, закінчуючи першим століттям до нової ери.

Стародавні мисливці, ймовірно, знали 1-15 мільйонів років тому, що різні види тварин пов'язані з певними умовами і що їх кількість залежить від урожаю насіння та плодів, які вони їдять. Про залежність рослин від зовнішніх умов перші землероби знали ще за багато століть до нової ери (10-15 тис. років тому). 5000 років тому Єгипет, Китай та Індія запровадили сівозміну. Індіанці майя стародавньої Америки мали складну й екологічно перевірену систему землеробства. Екологічні елементи знайшли відображення в епічних творах і легендах: давньоіндійському епосі «Махабхарата» (VI—II ст. до н. е.; відомості про звички і спосіб життя 50 видів тварин), китайських і вавилонських рукописах.

Накопичення фактичного матеріалу вже призвело до середньовічного застою в дослідженнях античності. Період: 1-3 століття до н.е. - 14 століття н.е. Стародавня Греція: Геракліт - 530-470 рр. до н.е.; Гіппократ - 460-370 рр. до н.е. Аристотель (384-322 рр. до н.е.) створив ліцеї (школи) і сади. У своїй "Історії тварин" Аристотель описав понад 500 видів тварин і класифікував їх за способом життя. Його учень, друг і наступник Теофраст (також відомий як Парацельс або Трітей, 287-372) також описав 500 видів рослин.

У середньовічній Європі людська думка зробила великий крок назад, а церква протягом кількох століть виступала гальмом для розвитку всіх природничих наук. Будова живих організмів та їхній зв'язок з навколишнім середовищем повністю пояснювалися волею Божою. Наукова інформація містилася в монографіях (багатотомний "Speculum majus" Вікентія Бове (XIII), "Повчання Володимира Мономаха" (XI) та "Вчення і аналогія речей" Іоанна Сієнського, ченця-домініканця (XIV), описах лікарських рослин, культурних рослин і тварин. Вона мала прикладний характер і складалася з Відомі вчені цього періоду Лазес (850-923) та Авіценна (980-1037). Однак пізніє середньовіччя стало початком нового напрямку в науці, а саме - екології. Альберт Великий (Альберт фон Больштедт, ~1193-1280) у своїх працях про рослини надавав важливого значення умовам вирощування, особливо світловому елементу "сонячному теплу", та обговорював причини "зимового сну". З'явилися також відомості про далекі країни (Марко Поло (XIII), Афанасій Нікітін (XV) і знаменита "Флоренція трьох морів").

Це перша спроба продовжити і систематизувати великий фактичний матеріал, накопичений у зв'язку з географічними відкриттями і початком колонізації в епоху Відродження. Період: з XIV по XVIII століття.

Внесок цього вченого у світ настільки великий, що однієї лекції недостатньо. Його називають реформатором ботаніки. Крім бінарної номенклатури, він розробив технічні терміни і ввів у таксономію понад 1000 термінів для опису різних органів рослин та їхніх частин. Лінней багато подорожував світом і сам виявив і описав понад 1500 видів. (London, England, 2021, 273 с.)

Головну книгу Ліннея «Ботанічні види» було опубліковано 1753 року, у ній перелічено всі відомі йому рослини. Його описи лаконічні й точні. Хаос ботаніки було систематизовано. І саме з цього часу починається відлік часу до встановлення першості в назвах окремих видів. Робота Ліннея ґрунтувалася на його власних даних, а також на всіх доступних ботанічних зразках і публікаціях інших авторів. Крім флори, він був знайомий з фауною (Fauna of Sweden, 1746), ґрунтом, мінералами, людським родом і хворобами (Лінней був провідним лікарем) і відкрив цілющі властивості і токсичність багатьох рослин. Його сучасники також вважали Ліннея дотепною і веселою людиною. Тому він назвав рід *Commelina*, з трьома тичинками (дві довгі й одна коротка) на кожній квітці, на честь трьох братів Коммелінів, двоє з яких були відомими ботаніками, а третій - звичайною людиною... В. Л. Комаров сказав про К. Ліннея: "Допоки цивілізація не буде стерта з лиця землі, ім'я Лінне буде жити. "Поки цивілізація не буде стерта з лиця землі, ім'я Лінне житиме". Ці слова пророчі: понад 20 товариств, два американські міста і гори, острови біля Гренландії, вулиці та площі в європейських містах та інші географічні об'єкти названі на честь Ліннея. Один із видів роду *Linnaeus, L. northernis*, названий на честь К. Ліннея. Перші систематики А. Цезальпін (1509-1603), Д. Рей (1623-1705) і Ж. Турнефор (1656-1708) зазначали, що рослини залежать від умов довкілля і місця існування. Жорж Леклерк Бюффон (1707-1788) у своїй "Природній історії" писав про вплив клімату на життя тварин (без експериментів!), а Жан-Батист Ламарк (1744-1829) відкрив еволюцію життя. (McIntosh, Robert P. 1985)

Ламарк слідом за Ліннеєм класифікував тварин («Філософія зоології»), щоб відобразити їхнє походження - еволюцію, і вибрав для характеристик внутрішню будову (він розділив безхребетних і хребетних) і будову нервової системи (бездушні - немовлята й поліпи, чуттєві - всі інші безхребетні, розумні - хребетні). У його класифікації безхребетні перебували в самому низу (Лінней не знав, куди віднести безхребетних). Ламарк, якого вважали попередником Дарвіна, відкрив еволюцію життя, зосередившись на ролі зовнішніх умов у формуванні будови тварин (жирафи: довгі шиї, щоб

дотягнутися до листя дерев; качки: перетинки, щоб плавати; кроти: лапи-лопати, щоб копати; атрофія очей: непотрібність) і рослин.

Альфонс де Кандоль (1806-1895) у своїй «Фітогеографії» описав вплив абіотичних чинників на життя рослин. Знаменитий англійський хімік Р. Бойль (1627-1691) провів перші екологічні експерименти з впливу низьких температур на життя рослин.

Період: кінець XVIII — початок XIX століття.

Цей етап пов'язаний з великими ботаніко-географічними дослідженнями, що сприяли подальшому розвитку екологічного мислення. На початку XIX ст. виділяються в самостійні галузі екологія рослин і екологія тварин. Вчені цього часу аналізували закономірності організмів і середовища, взаємовідносини між організмами, та їх пристосованість. Величезну роль у розвитку екологічних ідей зіграв німецький вчений О. Гумбольдт (1769—1859), що заклав основи біогеографії. У книзі «Ідеї географії рослин» (1807) він ввів ряд наукових понять, які використовуються екологами і сьогодні (екобіоморфа рослин, асоціація видів, формація рослинності та ін.).

З'явилися роботи, в яких автори розуміють місце існування, як сукупність діючих екологічних факторів. У 1832 р. О. Декандоль обґрунтував необхідність виділення нової галузі наук «Епірреалогії». Він писав: "... Рослини не вибирають умов середовища, вони їх витримують або вмирають. Кожен вид, що живе в певній місцевості, за певних умов представляє як би фізіологічний досвід, демонструє нам спосіб впливу теплоти, світла, вологості і настільки різноманітні модифікації цих факторів ... ". (Wilkinson, David M. 2002)

Другий етап. Визначилося поняття «екологія», стали домінувати автоекологічні дослідження, тобто вивчення природних угруповань видів, які постійно перебудовуються залежно від зміни чинників середовища, тобто факторіальна автоекологія. М.С. Гіляров назвав цей етап «століттям факторіального редукціонізму».

- 1916 р. — Ф. Клементс показав адаптивність біоценозів і адаптивний зміст цього,
- 1925 р. — А. Тінеманн ввів поняття «продукція»,
- 1927 р. — Ч. Елтон виділив своєрідність біоценотичних процесів, увів поняття екологічна ніша, сформулював правило екологічних пірамід.

До 30-х років XX століття були створені різні системи класифікації рослинності на основі морфологічних, еколого-морфологічних та динамічних характеристик фітоценозів (Х. Раункієр — Данія, Г. Ді Рює — Швеція, Ж. Браун-Бланке — Швейцарія); вивчалися структура, продуктивність біоценозів, отримані дані щодо екологічних індикаторів (В. Альохін, Б. Келлер, О. Шенніков).

У підручнику з екології Ч. Елтона вперше чітко виділено напрямок популяційної екології. Великий внесок у цю галузь внесли:

- Є. Синська (екологічний та географічний поліморфізм видів рослин),
- І. Серебряков (нова класифікація життєвих форм рослин),
- Л. Раменський (закон індивідуальності видів і теорія екологічного континууму),
- М. Гіляров (ґрунт — перехідне середовище в завоюванні членистоногими суші),
- С. Шварц (еволюційна екологія — палеоекологія), та ін.

Теорія Дарвіна дала основний поштовх розвитку «автоекологічного напряму», що став основним з кінця середини 19-го до середини 20-го століття, - вивченню природного співтовариства видів, що постійно реорганізується у відповідь на зміну умов середовища.

У цей же час почалися дослідження надорганізованих біологічних систем. Цьому сприяло формування концепції біоценозів як угруповань, що складаються з безлічі видів: 1877 року німецький водний біолог К. Мебіус (1825-1908) на основі вивчення устричних мілин у Північному морі створив концепцію біоценозів як груп організмів, тісно пов'язаних один з одним через середовище існування. Його робота «Устриці та устричне господарство» заклала основи біоценологічних - екологічних - досліджень, які надалі збагатилися методами, що враховують кількісні пропорції організмів. Термін «біоценоз» широко використовується і сучасними вченими. Роботи Корзинського (1861-1900) і Пачоскі (1864-1942) розвинули вивчення рослинних угруповань у фітосоціологію і фітоекологію, а потім у фітогеографію. Виключно великим був Докучаєв (1846-1903). Він створив вчення про природну зону і вчення про ґрунт як особливе біоосмічне тіло (систему). Він показав, що ґрунт є найважливішим елементом майже всіх наземних екосистем на Землі. (Kingsland, Sharon E. 1995)

Теоретична розробка Докучаєва («вчення про природні зони») заклала підвалини для розвитку геоботаніки та ландшафтної екології. Ідеї Докучаєва про необхідність вивчення не окремих компонентів біосфери, а зв'язків, які існують між тілами, явищами, середовищами (вода, суша), мертвим і живим, рослинним, тваринним і мінеральним «світами» - закономірності функціонування природного комплексу - були «вченням про ліс» Георгія Морозова (1867-1920), розробленим в «Вченні про ліс». Морозов був першим, хто дав наукове визначення лісу як географічного чинника. глобальний

накопичувач сонячної енергії, що впливає на глобальний і регіональний клімат, ґрунт, рівень кисневого та вуглецевого балансу.

Третій етап. Період: з 70-х років 20 століття по теперішній час. Зокрема, заперечення домінування конкурентних відносин у коенозисі, перехід від дискретної до безперервної парадигми в екології рослин, розвиток методів і теорій екологічного моніторингу. Останнє десятиліття об'єднало багато тенденцій останнього часу. Вчені визнають як безперервний, так і дискретний характер рослинного покриву, природа має і те, і інше, формується нова парадигма біорізноманіття.

У сучасній біосфері діяльність людини є одним із найважливіших чинників, що визначають її стан. Проблеми, що виникають у зв'язку з цим, виходять за рамки екології як біологічної дисципліни і набувають соціально-політичного характеру (наприклад, рух «зелених», боротьба за збереження природи, включення екологічних питань до порядку денного політичних організацій). Її розв'язання має охоплювати всі природничі дисципліни та їхні економічні, соціальні й політичні аспекти, що є завданням соціальної екології, в якій особливе місце посідає екологія людини (біомедичний і соціальний підхід).

Дослідження на надорганізменному рівні набули особливо широкого поширення з початку 20 століття. То тут, то там стали створюватися різні наукові товариства і школи, зокрема ботаніків, екологів рослин, біологів гідросфери і зоологів, видавалися журнали.

«Екологізація» дисципліни. Формування екологічної дисципліни з урахуванням діяльності людини, тобто соціально-політична орієнтація. Підвищений інтерес до демекології, досліджень динаміки біогеографічних регіонів у зв'язку з антропогенними порушеннями. Також зростає увага до стаціонарних досліджень. Основна методологія - системний аналіз. Одним з основних напрямів є довгостроковий екологічний моніторинг на різних рівнях (наземному, регіональному, глобальному тощо).

Висновки. Отже, опираючись на історичні джерела можна сказати, що сама дисципліна екологія існує вже більше 300-та років. Саме вивчення екології полягає в дослідженнях і її методах. Тобто, дисципліна «Методи екологічних досліджень» є однією з фундаментальних навчань на якому заснована дисципліна «Екологія». Знайти історію розвитку «Методів екологічних досліджень», як самостійної дисципліни достатньо складно, бо більшість інформації зберігається в платних джерелах, але саме це показує важливість цього напрямлення в «Екології» загалом. До того як отримати свою офіційну назву їй довелося пройти багато етапів, років та внесків вчених. Але саме завдяки цьому всьому, ми маємо відкритий доступ до тих знань, що ми досягли з роками кропіткої роботи і будемо поповнювати знання й надалі.

References

- Interaction of society and science: prospects and problems: (2021) the XXII International Science Conference.* London, England.
- Kingsland, Sharon E. (1995). *Modeling Nature: Episodes in the History of Population Ecology.* 2nd ed. Chicago: University of Chicago Press.
- McIntosh, Robert P. (1985). *The Background of Ecology: Concept and Theory.* Cambridge: Cambridge University Press.
- Wilkinson, David M. (2002). Ecology before ecology: biogeography and ecology in Lyell's 'Principles'. *Journal of Biogeography*, 29 (9), 1109-1115.

DIACHENKO-BOHUN M., MELNIK A.

Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University, Ukraine

HISTORICAL AND PRACTICAL ASPECTS OF THE RESEARCH OF THE EDUCATIONAL DISCIPLINE «METHODS OF ENVIRONMENTAL RESEARCH»

The article describes the development of the history of studying the discipline "Methods of ecological research". Three periods are conventionally distinguished, which demonstrate the gradual progress of the formation of this teaching.

The first stage (before the 1850s) - scientists began to study the relationship between vegetation, animals and the environment. During this time, such fundamental research methods as detection, tagging, and monitoring of animal dynamics, population monitoring, measurement of biological parameters, and analysis of the impact of human activity on the environment were created.

The second stage (1850-1970) - during this period, scientists began to use more sophisticated methods, such as soil and water chemical analysis, gas analysis, radioisotope methods and satellite technology. Standardization of research methods also took place. New areas of research are emerging, such as environmental genetics, molecular ecology, and environmental biochemistry.

The third stage (after 1970) is the period when scientists use more precise and advanced research methods, including molecular and genetic methods. Quantitative research methods are being developed, such as mathematical modeling of ecosystems and statistical data analysis. Special attention is paid to the problems of preserving biodiversity, the impact of climate change on ecosystems, and environmental sustainability.

Key words: *methods, research, ecology, formation of the discipline.*

Стаття надійшла до редакції 09.02.2024 р.

УДК 378.147:5

DOI [HTTPS://DOI.ORG/10.33989/2075-146X.2024.33.309997](https://doi.org/10.33989/2075-146X.2024.33.309997)

МАРИНА ДЯЧЕНКО-БОГУН
ORCID: 0000-0002-1209-2120

ЛЮДМИЛА ГОМЛЯ
ORCID: 0000-0002-0462-9338

ТЕТЯНА ШКУРА
ORCID: 0000-0002-5087-369X

ВІКТОРІЯ РОКОТЯНСЬКА
ORCID: 0000-0002-7608-0989

ВІКТОРІЯ ПРОХОРЕНКО

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ МЕТОДІВ ВИКЛАДАННЯ ДЛЯ СТУДЕНТІВ СПЕЦІАЛЬНОСТІ 014.15 СЕРЕДНЯ ОСВІТА (ПРИРОДНИЧІ НАУКИ)

Інноваційні методи викладання для студентів спеціальності 014.15 Середня освіта (Природничі науки), можуть бути корисними, оскільки вони забезпечують більш ефективне засвоєння та розуміння матеріалу. Інноваційні методи викладання мають численні переваги для студентів, які сприяють їхньому активному навчанню та розвитку. Використання інноваційних методів викладання допомагає студентам розвивати навички та компетенції, які є важливими для успішного функціонування в сучасному світі. Інноваційні методи викладання дозволяють створити стимулююче та ефективне навчальне середовище для студентів, сприяючи їхньому розвитку та успішному засвоєнню знань.

Ця стаття надає корисну інформацію про використання інноваційних методів викладання для студентів спеціальності 014.15 Середня освіта (Природничі науки). Вона дозволить ознайомитись з різними практичними методиками та їх перевагами, що сприятиме більш ефективному засвоєнню знань та навичок студентами. Крім того, стаття буде корисною для викладачів, які прагнуть розширити свої навчальні можливості та створити більш захопливе та ефективне навчальне середовище в галузі природничих наук та бажають покращити якість своїх дисциплін.

Ключові слова: *інноваційні методи навчання, природничі науки, вищі навчальні заклади, практична спрямованість, проблемне навчання, проектне навчання, практичні справи.*

У сучасному світі проблеми природи є одними з найбільш важливих проблем з якими стикалось людства. Зміна клімату, забруднення атмосфери та водних ресурсів, а також користування нестійкими джерелами стають дедалі серйознішими і потребують негайної та ефективної реакції. У такому контексті викладання дисциплін природничого циклу набуває все більшого значення, оскільки воно готує майбутніх фахівців, здатних вирішувати екологічні проблеми.

Актуальність впровадження в освітній процес інноваційних методів викладання для студентів спеціальності 014.15 Середня освіта (Природничі науки) полягає в тому, що сучасне суспільство

стикається з різноманітними екологічними викликами та проблемами. Зміни клімату, забруднення довкілля та вичерпання природних ресурсів потребують комплексного підходу до їхнього вирішення. Викладання екології має важливе значення для підготовки майбутніх фахівців у цій галузі, які можуть приймати обґрунтовані рішення в сфері охорони довкілля. Впровадження інноваційних методів викладання допоможе їм краще розуміти складні екологічні процеси, розвивати критичне мислення, аналітичні навички та творчість, а також навчити їх ефективно співпрацювати у команді для пошуку та впровадження рішень на користь довкілля. Крім того, використання сучасних технологій у навчальному процесі та формування критичного та творчого мислення дозволить студентам з даної спеціальності стати справжніми агентами змін у сфері охорони природи та сталого розвитку.

Викладачі-практики також відзначають проблему, пов'язану з недостатньою ефективністю традиційних методів навчання у студентів спеціальності 014.15 Середня освіта (Природничі науки). Традиційні підходи, такі як лекції та практичні завдання, спрямовані на запам'ятовування термінів та фактів, не завжди сприяють розвитку критичного мислення та не стимулюють мотивацію студентів до вивчення природничих наук. Тому інноваційні методи навчання, які акцентуються на практичній спрямованості та використанні відповідної методології, можуть допомогти студентам краще зрозуміти та зацікавитися екологічною проблематикою, розвивати практичні навички та здатність до роботи в команді.

Останні дослідження та публікації природничих наук спонукають студентів аналізувати інформацію, робити висновки на основі доказів та розвивати критичне мислення. Природнича освіта не лише надає студентам необхідні знання та навички для успішної кар'єри в різних галузях, але й готує їх до різноманітних викликів сучасного світу, сприяючи їхньому особистісному та професійному розвитку.

Отже, «Середня освіта (Природничі науки)» має важливе значення для формування компетентності майбутніх фахівців та підготовки їх до викликів сучасності. Важливо розуміти, що природничі науки є ключем до розвитку та впровадження сталих практик у всіх сферах життя, що є надзвичайно важливим у зв'язку з питаннями екології та збереження природних ресурсів.

Важливо продовжувати дослідження в цій галузі та впроваджувати нові педагогічні технології для підготовки природничо компетентних фахівців, які зможуть реалізувати стратегію сталого розвитку в Україні.

Таким чином, використання інноваційних методів викладання природничих дисциплін для студентів спеціальності 014.15 Середня освіта (Природничі науки) є важливим завданням для вищих навчальних закладів. Ці методи дозволяють значно покращити процес навчання студентів та підвищити їх розуміння матеріалу, забезпечити практичну спрямованість навчання, використовуючи проблемне та активне навчання, комп'ютерні технології та ігрові елементи, проблемно-орієнтовані лекції та роботу з реальними даними та прикладами. Використання таких методів дозволяє студентам розуміти, як теорія застосовується на практиці та як вона впливає на реальний світ, стимулювати зацікавленість студентів та полегшувати засвоєння складного матеріалу, та підвищення їхнього академічного успіху.

Метою статті є розгляд інноваційних методів для студентів спеціальності 014.15 Середня освіта (Природничі науки) (підготовки: бакалаврів/магістрів), а також аналіз їх практичної спрямованості та методології використання.

Впровадження інноваційних методів викладання природничих дисциплін має велику важливість для підготовки майбутніх фахівців в природничій галузі. Застосування новітніх методів викладання можуть зробити навчальний процес більш цікавим та захопливим для студентів. Це може підвищити їхню мотивацію до вивчення предмету та відкрити нові горизонти в їхньому розумінні природничих наук. Крім того, впровадження інноваційних методів може сприяти розвитку критичного та проблемного мислення. Це важливі навички для майбутніх фахівців в природничій галузі, оскільки вони дозволяють аналізувати складні проблеми та розробляти ефективні рішення, що в свою чергу може позитивно вплинути на стан природи в майбутньому.

Традиційне класичне викладання може бути дещо складним для студентів, тому впровадження інноваційних методів може бути великою перевагою для якісного навчання. Серед основних переваг, які можуть бути отримані від впровадження інноваційних методів викладання природничих наук, можна виділити:

- Підвищення мотивації студентів
- Розвиток критичного та проблемного мислення
- Практичний досвід
- Сприяння співпраці та комунікації
- Забезпечення більш широкого спектру навчальних методів
- Адаптація до швидко змінних технологій та наукових відкриттів (Алексеева, 2023)

Підвищення мотивації студентів: інноваційні методи навчання можуть зробити навчальний процес цікавішим та захопливішим для студентів, що сприяє підвищенню їхньої мотивації до вивчення предмету.

Розвиток критичного та проблемного мислення: застосування інноваційних методів дозволяє студентам розвивати своє критичне мислення та здатність до розв'язання проблем. Це одна з найбільш важливих навичок інноваційних методів викладання в природничій галузі. Ці методи допомагають студентам не лише засвоїти факти, але й розвивати свої критичні мислення та здатність до розв'язання проблем. Це дозволяє їм бути більш обізнаними і свідомими громадянами, які здатні аналізувати різні проблеми природи та шукати ефективні рішення їх подолання.

Практичний досвід: деякі інноваційні методи навчання, такі як робота з реальними даними або проведення практичних лабораторних робіт, допомагають студентам отримати практичний досвід, який може бути корисним у їхній майбутній кар'єрі.

Сприяння співпраці та комунікації: деякі інноваційні методи, такі як групові проекти або дискусійні формати, сприяють розвитку навичок співпраці та комунікації, що є важливими для успішної роботи в природничій галузі.

Забезпечення більш широкого спектру навчальних методів: використання інноваційних методів дозволяє вчителям використовувати більш широкий спектр різних методів викладання, що дає можливість забезпечити більш ефективно засвоєння матеріалу студентами. Наприклад, використання ігрових технологій, проектної роботи, віртуальних екскурсій, відео та аудіо матеріалів може бути дуже корисним для студентів з різними типами сприйняття інформації.

Адаптація до швидко змінних технологій та наукових відкриттів: інноваційні методи навчання можуть допомогти студентам розвивати навички, які є необхідними для адаптації до швидко змінних технологій та наукових відкриттів у природничій галузі.

Забезпечення практичної складової навчального процесу

Застосування інноваційних методів викладання для студентів спеціальності 014.15 Середня освіта (Природничі науки) дозволяє більш ефективно забезпечити практичну складову навчального процесу, що є важливим для студентів з різним рівнем підготовки (бакалаврським, магістерським) та здібностей. Інноваційні методи дозволяють зробити навчання більш доступним та зрозумілим для студентів шляхом залучення їх до практичних завдань, проектів, досліджень та інших форм активної роботи.

Застосування інноваційних методів викладання, спрямованих на забезпечення практичної складової навчального процесу, має значення та важливість з кількох причин:

- **Підготовка до практичної діяльності:** практичні навички є невід'ємною складовою багатьох професій в природничих науках. Застосування інноваційних методів викладання, які акцентують на практичних аспектах, допомагає студентам отримати практичний досвід та навички, які будуть корисними в їхній майбутній кар'єрі.
- **Збільшення привабливості навчальної програми:** сучасні студенти часто цінують можливість отримати практичний досвід під час навчання. Навчальні програми, які активно використовують практичні методи навчання, можуть бути більш привабливими для потенційних студентів.
- **Розвиток критичного мислення та проблемного розв'язання:** практичні завдання та проекти часто спонукають студентів до аналізу складних проблем та розв'язання реальних ситуацій. Це сприяє розвитку критичного мислення та навичок проблемного розв'язання.
- **Підвищення залучення студентів:** практичні заняття можуть стимулювати більше зацікавлення та залучення студентів у навчальний процес, оскільки вони дозволяють застосовувати теоретичні знання на практиці.
- **Підвищення конкурентоспроможності випускників:** студенти, які мають практичний досвід у своїй області знань, зазвичай мають кращі шанси на ринку праці. Застосування інноваційних методів викладання, спрямованих на практичну складову, може підвищити конкурентоспроможність випускників (Алексеева, 2023).

Отже, застосування інноваційних методів викладання, спрямованих на забезпечення практичної складової навчального процесу а допомогою інноваційних методів викладання є важливим для підготовки кваліфікованих та компетентних фахівців в природничих науках.

Існує багато різних інноваційних методів викладання, які дозволяють забезпечити практичну складову навчального процесу. Основними з них ми можемо виділити наступні:

- **Проблемне навчання** - цей метод дозволяє студентам самостійно розв'язувати проблемні ситуації або задачі, зазвичай у групах, що допомагає забезпечити практичну складову навчального процесу та розвиває краще засвоєння матеріалу та розвитку критичного мислення.

- **Проектне навчання** - студенти працюють над реальними або створеними викладачами проектами, що дозволяє їм застосовувати теоретичні знання до практичних завдань та розвивати навички роботи в команді.

- **Практичні вправи** - цей метод дозволяє студентам виконувати різні практичні вправи, що допомагає забезпечити практичну складову навчального процесу та покращити їх роботу з матеріалом.

Ці методи можуть бути використані в навчальному процесі з будь-якої природничої дисципліни, що допоможе студентам краще засвоювати матеріал та розвивати практичні навички.

Проблемне навчання є одним з ефективних інноваційних методів викладання, який базується на ідеї використання проблем як стимулу для активної навчальної діяльності студентів. Основні результати, які необхідно формувати при використанні цього інноваційного методу навчання природничих наук наступні:

- **Глибоке розуміння концепцій.** Студенти повинні розвинути глибоке розуміння ключових концепцій та принципів у своїй галузі, які вони можуть застосовувати для розв'язання проблем.

- **Розвиток аналітичних навичок.** Проблемне навчання сприяє розвитку у студентів аналітичних навичок, які дозволяють їм розбиратися у складних проблемах та розробляти ефективні стратегії їх вирішення.

- **Навички творчого мислення та інноваційного підходу.** Цей метод навчання сприяє розвитку у студентів творчого мислення та здатності до інноваційного підходу до вирішення проблем.

- **Навички колективної роботи та комунікації.** Проблемне навчання часто включає в себе групову або колективну роботу, що сприяє розвитку у студентів навичок комунікації та співпраці.

- **Здатність до самостійного вирішення проблем.** Студенти навчаються самостійно аналізувати проблеми, знаходити інформацію та розробляти стратегії їх вирішення без постійного нагляду викладача.

- **Розвиток системного мислення.** Проблемне навчання сприяє розвитку у студентів системного мислення, що допомагає їм розуміти взаємозв'язки та взаємодії в складних системах (Алексеева, 2023).

Великою перевагою проблемного навчання є те, що воно сприяє формуванню у студентів широкого спектру навичок та знань, необхідних для успішної роботи у сучасному світі.

Отже, проблемне навчання є важливим методом викладання в природничих науках, яке сприяє розвитку студентів, підвищенню ефективності навчання та покращенню їхньої екологічної свідомості.

Проектне навчання є одним з інноваційних методів викладання, що активно використовується в сучасній освіті. Основна ідея цього методу полягає в тому, щоб залучити студентів до проектування та реалізації конкретного проекту з певної теми. Це може бути проект на тему природи, екології, технічний проект, дослідницький проект тощо. Основні переваги проектного навчання такі:

- **Активна участь студентів.** Проектне навчання стимулює активну участь студентів у власному навчанні. Вони беруть активну участь у всіх етапах проекту - від планування до виконання і оцінювання.

- **Розвиток комунікативних навичок.** Під час проектного навчання студенти співпрацюють, обмінюючись ідеями, взаємодіючи та розвиваючи комунікативні навички в командній роботі.

- **Застосування знань в реальних умовах.** Студенти застосовують знання, отримані на лекціях та вивчені в курсі, до реальних ситуацій при реалізації проекту.

- **Розвиток творчості та критичного мислення.** Проектне навчання стимулює творче мислення та розвиток критичного аналізу, оскільки студентам доводиться розробляти інноваційні рішення та вирішувати проблеми.

- **Особистісне навчання.** Кожен проект може бути спеціально адаптований під потреби та інтереси студентів, що дозволяє кожному учневі працювати над чимось, що відповідає його індивідуальним потребам.

- **Підвищення мотивації до навчання.** Робота над реальними проектами може значно підвищити мотивацію студентів до навчання, оскільки вони бачать прикладну цінність своєї роботи та відчують власний внесок у результат.

- **Підвищення відповідальності.** Студенти відчують відповідальність за результат своєї роботи, що сприяє більш високій самодисципліні та ефективності в навчанні (Гомля, Дяченко-Богун, Шкура, Рокотянська, Орловський, Сагайдак, 2023).

Проектне навчання може бути застосовано в різних природничих дисциплінах, включаючи біологію, хімію, фізику, екологію та інші галузі, де важливо розвивати креативність та практичні навички. В цілому, проектне навчання створює стимулюючу та підтримуючу середовище для навчання, яке сприяє глибокому розумінню та застосуванню знань, а також розвитку ключових навичок, необхідних для успішної кар'єри.

Важливо, щоб студенти були активними у всіх етапах проектного навчання, починаючи з планування і закінчуючи виконанням проекту. Це стимулюватиме їх для роботи у команді, творчої діяльності та співпраці, що сприятиме розвитку їх навичок гнучкого та проблемного мислення.

Проектне навчання допоможе у розвитку комунікативних та соціальних вмінь студентів, оскільки воно зазвичай відбувається у груповій формі. Крім того, проектне навчання розвиватиме креативність та самостійність студентів, що надіється допоможе їм реалізувати свої ідеї у майбутньому.

Практичні вправи є одним з найбільш ефективних методів викладання, який дозволяє студентам здобувати практичні навички та знання з різних аспектів природи. Основні переваги, які надає метод практичних вправ, це:

- **Застосування знань у практичних ситуаціях.** Практичні вправи дозволяють студентам застосовувати теоретичні знання у практичних сценаріях. Це допомагає зміцнити знання та розуміння матеріалу.

- **Розвиток навичок і умінь.** Практичні вправи сприяють розвитку певних навичок та умінь, які можуть бути важливими для майбутньої професійної діяльності. Наприклад, це може бути вміння проводити експерименти, аналізувати дані, вирішувати проблеми тощо.

- **Підвищення залучення студентів.** Практичні вправи можуть бути більш захопливими для студентів, оскільки вони надають можливість навчитися шляхом дійсного виконання завдань та досягнення результатів.

- **Стимулювання співпраці та комунікації.** Деякі практичні вправи можуть вимагати співпраці та комунікації між студентами, що сприяє розвитку цих важливих навичок.

- **Засвоєння кращого розуміння матеріалу.** Практичні вправи допомагають студентам отримати краще розуміння матеріалу, оскільки вони мають можливість побачити, як теоретичні концепції застосовуються на практиці.

- **Стимулювання творчого мислення.** Практичні вправи можуть стимулювати творче мислення студентів, оскільки вони вимагають розробки стратегій та методів для вирішення практичних завдань (Гомля, Дяченко-Богун, Шкура, Рокотянська, Орловський, Сагайдак, 2023).

Метод практичних вправ сприяє більш ефективному засвоєнню матеріалу, розвитку навичок та умінь, а також залученню студентів до навчального процесу.

Комбінація цих методів допомагає забезпечити більш ефективний та цікавий процес навчання природничих наук. Використання інноваційних методів дозволяє залучити студентів до навчального процесу та стимулює їх активну діяльність, що допомагає краще засвоювати та застосовувати знання для успішної кар'єри.

Загальні **висновки** з дослідження показують, що використання інноваційних методів навчання в процесі викладання для студентів спеціальності 014.15 Середня освіта (Природничі науки) у вищих навчальних закладах, є ефективним засобом формування професійної компетентності студентів. Вони сприяють розвитку навичок критичного мислення та здатності до розв'язання проблем, що є важливими для майбутніх вчителів та викладачів природничих наук, а також інноваційні методи навчання допомагають студентам адаптуватися до сучасного швидкозмінного середовища, де технології та наукові відкриття постійно змінюються.

Майбутні дослідження у цій області можуть спрямовуватися на вдосконалення методів навчання для студентів, які обирають спеціальність 014.15 «Середня освіта (Природничі науки)», а також на створення нових підходів до навчання. Наприклад, можна досліджувати можливості використання віртуальних інструментів та технологій, що дозволяють студентам збільшити свої знання та навички у цій сфері. Крім того, можна проводити дослідження та впроваджувати інноваційні методи навчання природничого спрямування у вищих навчальних закладах з метою їх подальшого впровадження в практику та тестування.

Список використаних джерел

- Алексеева, С. В. (2023). Ключові компетентності середньої загальної освіти: компетентність у галузі природничих наук. *Проблеми сучасного підручника*, 30, 5-11. DOI: doi.org/10.32405/2411-1309-2023-30-5-11.
- Гомля, Л., Дяченко-Богун, М., Шкура, Т., Рокотянська, В., Орловський, О., Сагайдак, В. (2023). Якість підготовки фахівців освітньої програми «Середня освіта (Природничі науки)» в Полтавському національному педагогічному університеті імені В. Г. Короленка: проблеми та перспективи. *Витоки педагогічної майстерності*, 32, 39-43.
- Дяченко-Богун, М., Гомля, Л., Шкура, Т., Рокотянська, В., Орловський, О. (2023). Міждисциплінарність як інноваційний підхід при викладанні природничих наук. *Витоки педагогічної майстерності*, 32, 100-106.

References

- Aliksieieva, S. V. (2023). Kliuchovi kompetentnosti serednoi zahalnoi osvity: kompetentnist u haluzi pryrodnychykh nauk [Key competences of secondary general education: competence in the field of

natural sciences]. *Problemy suchasnoho pidruchnyka [Problems of the modern textbook]*, 30, 5-11. DOI: doi.org/10.32405/2411-1309-2023-30-5-11 [in Ukrainian].

Diachenko-Bohun, M., Homlia, L., Shkura, T., Rokotianska, V., & Orlovskiy, O. (2023). Mizhdystyplinarnist yak innovatsiyni pidkhid pry vykladanni pryrodnychkh nauk [Interdisciplinarity as an innovative approach in teaching natural sciences]. *Vytoky pedahohichnoi maisternosti [Origins of pedagogical skills]*, 32, 100-106 [in Ukrainian].

Homlia, L., Diachenko-Bohun, M., Shkura, T., Rokotianska, V., Orlovskiy, O., & Sahaidak, V. (2023). Yakist pidhotovky fakhivtsiv osvitnoi prohramy «Serednia osvita (Pryrodnychi nauky) v Poltavskomu natsionalnomu pedahohichnomu universyteti imeni V. H. Korolenka: problemy ta perspektyvy [The quality of training of specialists of the educational program "Secondary education (Natural sciences) at the Poltava National Pedagogical University named after V. G. Korolenko: problems and prospects]. *Vytoky pedahohichnoi maisternosti [Origins of pedagogical skills]*, 32, 39-43 [in Ukrainian].

DIACHENKO-BOHUN M., HOMLIA L., SHKURA T., ROKOTIANSKA V., PROKHORENKO V.

Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University, Ukraine

METHODOLOGICAL ASPECTS OF USING INNOVATIVE TEACHING METHODS FOR STUDENTS OF THE SPECIALTY 014.15 SECONDARY EDUCATION (NATURAL SCIENCES)

Innovative teaching methods for students of the specialty 014.15 Secondary Education (Natural Sciences) can be useful because they ensure more effective assimilation and understanding of the material. Innovative teaching methods have numerous advantages for students, which contribute to their active learning and development. The use of innovative teaching methods helps students develop skills and competencies that are essential for successful functioning in today's world. Innovative teaching methods make it possible to create a stimulating and effective learning environment for students, contributing to their development and successful assimilation of knowledge.

This article provides useful information about the use of innovative teaching methods for students of the specialty 014.15 Secondary Education (Natural Sciences). It will allow you to familiarize yourself with various practical methods and their advantages, which will contribute to more effective assimilation of knowledge and skills by students. In addition, the article will be useful for teachers who seek to expand their teaching opportunities and create a more engaging and effective learning environment in the field of science and wish to improve the quality of their disciplines.

Key words: *innovative teaching methods, natural sciences, higher educational institutions, practical orientation, problem-based learning, project-based learning, practical exercises.*

Стаття надійшла до редакції 27.02.2024 р.

УДК 378.091.12:174]:378.011.3-051

DOI [HTTPS://DOI.ORG/10.33989/2075-146X.2024.33.310004](https://doi.org/10.33989/2075-146X.2024.33.310004)

ОЛЕНА ІЛЬЧЕНКО

ORCID: 0009-0009-6522-4842

Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка

АКАДЕМІЧНА ДОБРОЧЕСНІСТЬ ЯК ФАКТОР ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКІСНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

У статті розкрито сутність поняття «академічна доброчесність», її цінності і принципи. Зазначено, що академічну доброчесність як складне, багатогранне поняття можна розглядати в декількох аспектах, як: 1) рису особистості педагога, яка відбиває його загальну, духовну культуру, моральний образ, рівень вихованості і освіченості, професійність з фаху, міцність характеру; 2) неодмінну умову процесу забезпечення якості освіти і професійної підготовки здобувача вищої освіти, який виконує вимоги освітньої (наукової) програми, чітко дотримуючись норм і етики академічної доброчесності; 3) норму цивілізованого функціонування освітнього середовища закладу вищої освіти з його морально-етичним підґрунтям, культурою, принципами, цінностями, правилами академічної доброчесності.

Проаналізовано багатий досвід забезпечення академічної доброчесності при підготовці здобувачів вищої освіти у Полтавському національному педагогічному університеті імені В. Г. Короленка.

***Ключові слова:** академічна доброчесність, якість освіти, здобувачі вищої освіти, заклади вищої освіти, професійна педагогічна підготовка.*

Постановка проблеми в загальному вигляді. «Academic integrity» або «академічна доброчесність» – все частіше можемо чути ці поняття в освітній спільноті закладів вищої освіти, особливо в контексті забезпечення і гарантування якісної освіти. «Academic integrity» у точному перекладі – «академічна довершеність», «академічна повнота», «академічна цілісність» стає неодмінною ознакою вищої освіти і професійної підготовки майбутніх педагогів. У цьому контексті звернення до заявленої теми вважаємо актуальним і доцільним, особливо для здобувачів вищої освіти.

Аналіз найвагоміших публікацій, у яких започатковано розв'язання досліджуваної проблеми. Дослідження проблеми формування академічної доброчесності щодо професійної підготовки майбутнього педагога займалося чимало вітчизняних учених, серед них виділяємо наукові роботи: В. Касаджик, О. Коробкіної, С. Мельничук, В. Сацик, Д. Сопової, В. Шерстюк та ін., які розглядали різні аспекти цього явища – академічну доброчесність як важливий фактор забезпечення якості освіти; моніторинг рівня дослідження рівня академічної доброчесності серед здобувачів вищої освіти; внутрішню систему забезпечення академічної доброчесності в університетах України; систему стійких мотивів і цінностей щодо дотримання норм академічної доброчесності усіма учасниками освітнього процесу та ін.

Нормативно-правові засади академічної доброчесності зафіксовано у таких фундаментальних документах: Законі України «Про освіту» (2017), Законі України «Про вищу освіту» (2014), Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022–2023 роки.

Зважаючи на важливість піднятого питання, вважаємо за доцільне звернути окрему увагу на вивчення передового досвіду забезпечення академічної доброчесності педагогічних закладів вищої освіти України і, зокрема, одного із найстаріших і найпотужніших університетів – Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка, що становить **мету даної статті**.

Виклад основного матеріалу дослідження. Відповідно до статті 42 Закону України «Про освіту»: «**Академічна доброчесність** – це сукупність етичних принципів та визначених законом правил, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час навчання, викладання та провадження наукової (творчої) діяльності з метою забезпечення довіри до результатів навчання та/або наукових (творчих) досягнень» (ЗУ «Про освіту», 2017, ст. 42). У законі визначено дотримання норм академічної доброчесності педагогічними, науково-педагогічними, науковими працівниками та здобувачами освіти; визначено порушення академічної доброчесності; встановлено види академічної відповідальності та ін. (ЗУ «Про освіту», 2017, ст. 42).

Згідно з пунктом 3 статті 58 Закону України «Про вищу освіту» науково-педагогічні, наукові та педагогічні працівники закладу вищої освіти зобов'язані дотримуватись в освітньому процесі та науковій діяльності академічної доброчесності та забезпечувати її дотримання здобувачами вищої освіти. Зі свого боку, особи, які навчаються у закладах вищої освіти, зобов'язані виконувати вимоги

освітньої (наукової) програми (індивідуального навчального плану (за наявності), дотримуючись академічної доброчесності, та досягати визначених для відповідного рівня вищої освіти результатів навчання (ЗУ «Про вищу освіту», 2014, ст. 58).

Міжнародний центр академічної доброчесності при Ратлендському інституті етики, Університет Клемсон в Південній Кароліні розробив важливий документ «Фундаментальні цінності академічної доброчесності» (Fishman 2012), в якому це поняття визначається, як «відданість академічної спільноти шістьом фундаментальним цінностям: чесності, довірі, справедливості, повазі, відповідальності, мужності» (Сацик, 2020). Цінності академічної доброчесності безпосередньо пов'язані з її принципами: законності та верховенства права; свободи та людської гідності; професіоналізму та компетентності; колегіальності й прозорості; чесності і порядності; справедливості та толерантності; партнерства і взаємодопомоги; поваги та взаємної довіри; самовдосконалення і саморозвитку; персональної відповідальності та роботи на результат.

Тож, як бачимо, поняття «академічна доброчесність» є складним і багатограним, воно може усвідомлюватися, як: 1) *риса особистості педагога*, яка відбиває його загальну, духовну культуру, моральний образ, рівень вихованості і освіченості, професійність з фаху, міцність характеру; 2) *неодмінна умова процесу* забезпечення якості освіти і професійної підготовки здобувача вищої освіти, який виконує вимоги освітньої (наукової) програми, чітко дотримуючись норм і етики академічної доброчесності; 3) *норма цивілізованого функціонування освітнього середовища* закладу вищої освіти з його морально-етичним підґрунтям, культурою, принципами, цінностями, правилами академічної доброчесності.

Важливою особливістю академічної доброчесності вважаємо її динамічний характер і здатність розвиватися, адже абітурієнти, які вступають до закладів вищої освіти, приходять зі своїм «набором» моральних цінностей щодо академічної доброчесності; завдання закладу вищої освіти – примножити і зміцнити їх під час теоретичного навчання та практичної підготовки. Привчити студентів до думки, що чесність, відповідальність, толерантність, повага до думок інших людей, дотримання норм академічної доброчесності – це складові академічної доброчесності, дотримання яких є обов'язковим (Андрощук, 2015, с. 19-20).

У Кодексі академічної доброчесності Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка зазначено, що академічна доброчесність – «це сукупність етичних принципів та визначених законом правил, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час навчання, викладання та провадження наукової (творчої) діяльності з метою забезпечення довіри до результатів навчання та/або наукових (творчих) досягнень» (*Кодекс академічної доброчесності*, 2022, с. 2).

Академічна доброчесність визнається засадничим принципом здійснення освітньої, наукової, інноваційної діяльності в університеті, однією з основоположних засад корпоративної етики та необхідним елементом освітнього процесу.

В даній статті оглядово зупинимося на забезпеченні академічної доброчесності при підготовці здобувачів вищої освіти, для яких ця процедура передбачає (із Кодексу академічної доброчесності ПНПУ імені В. Г. Короленка): 1) самостійне виконання навчальних завдань, завдань поточного та підсумкового контролю результатів навчання (для осіб з особливими освітніми потребами ця вимога застосовується з урахуванням їхніх індивідуальних потреб і можливостей); 2) посилення на джерела інформації у разі використання ідей, розробок, тверджень, відомостей; 3) дотримання норм законодавства про авторське право і суміжні права; 4) надання достовірної інформації про результати власної навчальної (наукової, творчої) діяльності, використані методики досліджень і джерела інформації (*Кодекс академічної доброчесності*, 2022, с. 5).

У Полтавському національному педагогічному університеті імені В. Г. Короленка з метою реалізації основних положень академічної доброчесності проводиться потужна всебічна робота – від чітко укладеної внутрішньої нормативної бази, яка регулює процедурні моменти, визначає механізми упровадження і контролю за системою забезпечення академічної доброчесності, – до власного прикладу викладачів, які своїми досягненнями і працею демонструють дотримання принципів і правил академічної етики і доброчесності. Система забезпечення академічної доброчесності в університеті містить: нормативно-правову базу; структурні підрозділи, які впроваджують систему забезпечення академічної доброчесності; механізми впровадження і контролю за системою забезпечення академічної доброчесності; систему правоосвітньої та правовиховної роботи (інформаційна, консультативна, корекційна діяльність) (*Кодекс академічної доброчесності*, 2022, с. 4).

На сайті університету у вкладці «Академічна доброчесність» <http://pnpu.edu.ua/pro-pnpu> можемо знайти наступні документи: «Кодекс академічної доброчесності ПНПУ імені В. Г. Короленка», «Наказ ректора ПНПУ імені В. Г. Короленка про комісію з академічної доброчесності», «Положення про систему запобігання та виявлення академічного плагіату ПНПУ імені В. Г. Короленка», «Положення про комісію Вченої ради з академічної доброчесності ПНПУ імені В. Г. Короленка», «Комісія з академічної

доброчесності вченої ради ПНПУ імені В. Г. Короленка (склад)», «Академічна доброчесність (Національне агентство із забезпечення якості освіти)», «Методичні рекомендації для закладів вищої освіти з підтримки принципів академічної доброчесності (SAIUP)». Все знаходиться у відкритому доступі за відповідними посиланнями і надає можливість учасникам освітнього процесу у зручний для них час ознайомитися із політикою, стандартами і процедурою дотримання академічної доброчесності в університеті.

Так, зокрема «Кодекс академічної доброчесності ПНПУ імені В. Г. Короленка» (2022 р.) містить загальні положення щодо академічної доброчесності, у цьому контексті висвітлює обов'язки учасників освітнього процесу, механізми і процедуру дотримання академічної доброчесності. Особлива увага в документі приділяється відповідальності за порушення академічної доброчесності, порядку виявлення та встановлення фактів її порушення, порядку розгляду апеляцій на рішення щодо академічної відповідальності, механізмам впровадження та відповідальності учасників освітнього процесу за порушення норм кодексу академічної доброчесності. «Положення про систему запобігання та виявлення академічного плагіату ПНПУ імені В. Г. Короленка» (2022 р.) розкриває мету і завдання запобігання і виявлення академічного плагіату, містить визначення термінів («автор», «твір», «академічний текст», «цитата», «звіт подібності», «унікальність твору (роботи, матеріалу)», «плагіат», «плагіат академічний», «різновиди плагіату»), висвітлює заходи щодо запобігання академічному плагіату, розкриває порядок перевірки академічних текстів на плагіат. Питання академічної доброчесності піднімаються Комісією з питань академічної доброчесності вченої ради університету, яка діє згідно «Положення про комісію Вченої ради з академічної доброчесності ПНПУ імені В. Г. Короленка», обговорюються на засіданнях кафедр, вчених рад факультетів та вченої ради університету.

Інформування здобувачів про стандарти і процедури дотримання академічної доброчесності, її популяризацію здійснює Комісія вченої ради з академічної доброчесності, яка надає консультативну та методичну допомогу учасникам освітнього процесу у діагностиці, оцінці та рекомендаціях наукових досягнень в контексті академічної доброчесності. Велика робота щодо інформування здобувачів здійснюється й викладачами, які читають навчальні дисципліни (політика щодо академічної доброчесності представлена в силабусах навчальних дисциплін у рубриці «Політика курсу»); керівниками кваліфікаційних робіт, які приділяють увагу формуванню у здобувачів навичок роботи з надійними джерелами інформації, дотриманню норм авторського права, доброчесності запозичень та ні.; працівниками бібліотеки, які надають консультації із правил використання чинних стилів посилання і цитувань у наукових роботах, проводять науково-методичні семінари щодо дотримання культури академічної доброчесності та ін.

Важливим процедурним аспектом дотримання в університеті академічної доброчесності є запровадження інструментів протидії її порушенням, зокрема антиплагіатної системи перевірки текстових документів на унікальність. Послуга надається бібліотекою імені М. А. Жовтобрюха Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка. Університет має доступ до перевірки наукових робіт на ознаки плагіату засобом сервісу Unicheck, що закріплено підписаною Угодою про співпрацю (20.09.2019 р. – 31.12.2025 р.) з відповідною антиплагіатною системою. Потребує підкреслення і той факт, що в університеті функціонує мережевий сервіс відкритого доступу «Інституційний репозитарій» як відкритий цифровий архів інтелектуальної творчості науковців – «IRPNPU» (Institutional Repository of Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University – <http://dspace.pnpu.edu.ua>). На сайті бібліотеки університету у вкладці «Академічна доброчесність» (<http://lib.pnpu.edu.ua/akademichna-dobrochesnist>) у відкритому доступі знаходимо також «Методичні рекомендації до організації, виконання та захисту курсової роботи у ПНПУ імені В. Г. Короленка», «Методичні рекомендації до організації, виконання та захисту кваліфікаційних (бакалаврських/магістерських) робіт у ПНПУ імені В. Г. Короленка», ДСТУ 8302:2015 «Інформація та документація. Бібліографічне посилання. Загальні вимоги та правила складання», Міжнародні стилі цитування та посилання в наукових роботах та ін. Заходи профілактики порушення академічної доброчесності обговорюються на засіданнях кафедр.

Висновки дослідження. Отже, поняття «академічна доброчесність» є складним і багатограним. В сучасних університетах академічна доброчесність є етичним, моральним, ціннісним підґрунтям ефективного функціонування освітнього середовища, в якому студенти, викладачі, адміністрація чітко і неухильно дотримуються її норм і правил.

У Полтавському національному педагогічному університеті імені В. Г. Короленка діє ефективна система забезпечення академічної доброчесності, яка ґрунтується на засадах законності, свободи і людської гідності, професіоналізму та компетентності, чесності і порядності, відкритості і прозорості, поваги і взаємної довіри. Задля ефективного дотримання норм і правил академічної доброчесності, а отже, і з метою забезпечення якості вищої освіти, рекомендуємо здобувачам своєчасно ознайомитися і вивчити особливості функціонування цієї системи в університеті.

Перспективи подальших наукових пошуків убачаємо у вивченні концептуальних основ формування академічної доброчесності у майбутніх педагогів, ґрунтовному аналізі видів порушень академічної доброчесності та відповідальності за це, дослідження механізмів запобігання та виявлення академічного плагіату тощо.

Список використаних джерел

- Андрощук, Г. (2015). Авторське право і апропріація у мистецтві: межі доступного. *Інтелектуальна власність в Україні*, 9, 13-20.
- Закон України «Про освіту». (2017). *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 38/39, ст. 380. Взято з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
- Закон України «Про вищу освіту». (2014). *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 37/38, ст. 2004. Взято з <http://fedmet.org/analytics/zakon-ukraini-pro-vishhu-osvitu/>
- Кодекс академічної доброчесності ПНПУ імені В. Г. Короленка*. (2022). Взято з <http://pnpu.edu.ua/wp-content/uploads/2022/10/kodeks-akademichno%D1%97-dobrochesnosti-pnpu-imeni-v.-g.-korolenka.pdf>
- Сацик, В. (2020). *Академічна доброчесність: міфічна концепція чи дієвий концепт*. Взято з <https://saiup.org.ua/novyny/akademichna-dobrochesnist-mifichna-kontseptsiya-chy-diyevyj-kontsept/>

References

- Androshuk, G. (2015). Avtorske pravo i apropiaciya u mistectvi: mezhi dostupnogo [Copyright and apportioning in art: the boundaries of the available]. *Intelektualna vlasnist v Ukrayini [Intellectual property in Ukraine]*, 9, 13-20 [in Ukrainian].
- Kodeks akademichnoi dobrochesnosti PNPУ imeni V. H. Korolenka [Code of Academic Integrity of V.G. Korolenko PNPУ]*. (2022). Retrieved from <http://pnpu.edu.ua/wp-content/uploads/2022/10/kodeks-akademichno%D1%97-dobrochesnosti-pnpu-imeni-v.-g.-korolenka.pdf> [in Ukrainian].
- Satsyk, V. (2020). *Akademichna dobrochesnist: mifichna kontseptsiia chy diievyi kontsept [Academic integrity: a mythical concept or an effective concept]*. Retrieved from <https://saiup.org.ua/novyny/akademichna-dobrochesnist-mifichna-kontseptsiya-chy-diyevyj-kontsept/> [in Ukrainian].
- Zakon Ukrainy «Pro osvitu» [Law of Ukraine "On Education"]. (2017). *Vidomosti Verkhovnoi Rady (VVR) [Information of the Verkhovna Rada (VVR)]*, 38/39, st. 380. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> [in Ukrainian].
- Zakon Ukrainy «Pro vyshchu osvitu» [Law of Ukraine "On Higher Education"]. (2014). *Vidomosti Verkhovnoi Rady (VVR) [Information of the Verkhovna Rada (VVR)]*, 37/38, st. 2004. Retrieved from <http://fedmet.org/analytics/zakon-ukraini-pro-vishhu-osvitu/> [in Ukrainian].

ILCHENKO O.

Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University, Ukraine

ACADEMIC INTEGRITY AS A FACTOR OF ENSURING QUALITY TRAINING OF SPECIALISTS IN INSTITUTIONS OF HIGHER EDUCATION

The article reveals the essence of the concept of "academic integrity", its values and principles. It is noted that academic integrity as a complex, multifaceted concept can be understood in several aspects, such as: 1) a trait of a teacher's personality, which reflects his general spiritual culture, moral image, level of upbringing and education, professionalism in the field, strength of character; 2) an indispensable condition of the process of ensuring the quality of education and training of a highly qualified specialist who fully fulfills the requirements of the educational (scientific) program, while observing the norms and ethics of academic integrity; 3) the norm of the civilized functioning of the educational environment of the institution of higher education with its culture, principles, values, rules of academic integrity. It is noted that in modern universities, academic integrity is an ethical, moral, valuable basis for the effective functioning of an educational environment in which students, teachers, and administration clearly and consistently adhere to its norms and rules.

The Poltava National Pedagogical University named after V. G. Korolenko operates an effective system of ensuring academic integrity, which is based on the principles of legality, freedom and human dignity, professionalism and competence, honesty and decency, openness and transparency, respect and mutual trust. In order to effectively comply with the norms and rules of academic integrity, and therefore to ensure the quality of higher education, we recommend applicants to familiarize themselves with and study the features of the functioning of this system at the university in a timely manner.

Key words: *academic integrity, quality of education, students of higher education, institutions of higher education, professional pedagogical training*

Стаття надійшла до редакції 29.04.2024 р.

УДК 37.091.4МАКАРЕНКО

DOI [HTTPS://DOI.ORG/10.33989/2075-146X.2024.33.310006](https://doi.org/10.33989/2075-146X.2024.33.310006)

ОЛЕНА ІОНОВА

ORCID: 0000-0002-9306-5553

СВІТЛАНА ЛУПАРЕНКО

ORCID: 0000-0002-3111-5340

Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди

ПИТАННЯ ДИТИНСТВА, ВИХОВАННЯ ТА РОЗВИТКУ ДИТИНИ В ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ А. МАКАРЕНКА

Розкриваються педагогічні ідеї А. Макаренка стосовно дитинства, виховання та розвитку дитини. Схарактеризовано особливості здійснення виховної роботи з дітьми в Україні протягом 1920-1930 рр., зокрема: підпорядкованість виховання ідейно-політичному курсу влади; поширення ідеї виховного впливу колективу на особистість та особистості на колектив, колективної організації праці; спрямованість на патріотичне, моральне, політичне, правове, розумове, трудове, фізичне, естетичне виховання дітей. Основними завданнями виховання А. Макаренка визначав: виховання здорової дитини, формування її вміння працювати, моральної культури, забезпечення дітям здорового і життєрадісного дитинства. Розкрито основні ідеї А. Макаренка щодо дитинства, виховання та розвитку дітей, а саме: турбота про дитяче здоров'я (урахування вікових особливостей дітей, належне забезпечення медико-гігієнічних умов, залучення учнів у трудову діяльність, фізичну культуру і спорт), запобігання асоціальним явищам (паління, алкоголізм, ненормативна лексика), розвиток фізичного, психічно-морального й соціального здоров'я вихованців, формування їх статевої культури. Безперечними факторами успішності розв'язання проблеми формування здорової дитини є позитивний вплив вихователя на процеси розвитку вихованців, правильно організоване сімейне виховання, узгоджена взаємодія батьків і педагогів.

Ключові слова: дитина, дитинство, виховання, розвиток, колектив, А. Макаренко

Постановка проблеми; її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями.

Сучасною наукою дитинство розглядається як самотутній, унікальний, значущий і самоціннісний віковий період у житті людини, протягом якого відбувається її соціалізація і підготовка до життя, розвиток усіх психічних процесів. Про це свідчить той факт, що дитинство є предметом полідисциплінарного дослідження, тобто різні його аспекти вивчаються різними науками, зокрема існують історичний, етнографічний, соціогенетичний, психолого-педагогічний та інші аспекти вивчення дитинства. У ХХ ст. цей інтерес набув значного поширення, у тому числі й у психолого-педагогічній науці, яка досліджує різні питання виховання і розвитку дитини протягом дитинства (соціальні, культурні, освітні тощо).

Утім, у різні часи погляди на дитинство, виховання та розвиток дитини були різними і залежали від низки зовнішніх факторів, зокрема: особливостей урядової політики в галузі освіти й культури, системі соціального забезпечення дітей, що відображалось в циркулярах, законах, постановах, розпорядженнях міністерств, активізувало і спрямовувало діяльність учених із дослідження проблем дитинства; рівня розвитку вітчизняної психолого-педагогічної науки, впливу на неї зарубіжної педагогічної думки, що сприяло формуванню образу дитини, поглядів на її розвиток; взаємодії теорії та практики виховання й освіти дітей, їхнього соціокультурного забезпечення, що визначало ступінь упровадження наукових досягнень в освітню практику (Сухомлинська, 2002).

Одним із значних представників педагогіки першої половини ХХ ст. є український педагог А. Макаренко – прибічник, пропагандист ідеї гармонійного виховання. Значущість спадщини А. Макаренка – не лише у проголошенні, а перш за все в реалізації цієї ідеї. Адже він і вчений – теоретик, творець педагогічної системи, він і практик – автор насправді унікального педагогічного експерименту (у колонії імені М. Горького і комуні імені Ф. Дзержинського, де виховувались безпритульні і неповнолітні правопорушники), він і письменник, який зумів у яскравій і захоплюючій формі узагальнити свій педагогічний досвід.

Аналіз останніх досліджень і публікацій із проблеми; виділення невирішених її частин. Варто зазначити, що різні питання педагогічної спадщини А. Макаренка стали об'єктом дослідження

вітчизняних науковців. Так, В. Марочко (2009) вивчає та аналізує життєвий шлях видатного педагога. О. Музика (2008) досліджує можливості застосування педагогічних ідей А. Макаренка для розвитку сучасних дітей. М. Сметанський (2002) аналізує проблему виховання особистості у колективі в теоретичній спадщині А. Макаренка. У свою чергу, А. Бойко, Н. Дем'яненко (1998), І. Зязюн, І. Кривонос і Н. Тарасевич (1998) аналізують педагогічну майстерність видатного педагога та її значення для підготовки вчителя. О. Хромова і Т. Кравченко (1998) вивчають концепцію родинного виховання А. Макаренка.

Утім, питання дитинства в педагогічній спадщині А. Макаренка не стали предметом окремого дослідження, що і зумовило цей науковий пошук.

Метою статті є розкриття й аналіз педагогічних ідей А. Макаренка стосовно дитинства, виховання та розвитку дитини.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих результатів. В Україні протягом 1920-1930 рр. виховна робота з дітьми підпорядковувалася ідейно-політичному курсу влади і ставила за мету, перш за все, патріотичне виховання молоді (любов до Батьківщини, гордість і обов'язок перед нею); серед напрямів виховання були: моральне, політичне, правове, інтернаціональне, розумове, трудове, фізичне, естетичне (Добров, Грідіна, Касьянова, 2011; Матеріали, 1925-1926).

Моральне виховання спрямовувалося на формування в учнів усвідомленого нерозривного зв'язку особистості з суспільством та її залежності від нього, необхідності узгодження власної поведінки з інтересами суспільства, виховання культури поведінки, моральних почуттів (сумління, честі, обов'язку, гідності, сором'язливості тощо), набуття моральних якостей (чесність, принциповість, сміливість, послідовність тощо) (Добров, Грідіна, Касьянова, 2011).

Під естетичним вихованням малося на увазі «...не викладання якогось спрощеного дитячого мистецтва, а систематичний розвиток органів почуттів і творчих здібностей, що розширює можливості насолоджуватися красою і творити її» (Матеріали, 1918-1919, с. 12). Натомість, архівні джерела (Протоколи, 1928-1929) свідчать про те, що естетичне виховання також знаходилося під ідеологічним впливом.

Фізичне виховання мало на меті розвиток фізичних якостей дітей, їх формування як майбутніх захисників Вітчизни. Проте у шкільній практиці не вживалося достатньо заходів, аби зміцнити здоров'я дітей, що пояснювалося недостатньою увагою та обізнаністю педагогічного персоналу щодо особливостей організації фізичного виховання, відсутністю необхідного обладнання (Добров, Грідіна, Касьянова, 2011).

Трудове виховання (згідно з основними принципами єдиної трудової школи) здійснювалось у процесі залучення дітей до суспільно-корисної та виробничої праці, знайомства з трудовими процесами в колективній роботі (Матеріали, 1918-1919).

Політичне виховання передбачало (Матеріали, 1925-1926): участь дитячих закладів у роботі різних державних органів і організацій (сільських рад, виконкомів, комітетів незаможних селян), взаємозв'язок шкіл з іншими установами (фабрично-заводськими учнівствами, сільськогосподарськими дослідними станціями, кооперативними установами тощо); організацію у школі гуртків і клубів, які розгортали агітаційну пропаганду, улаштовували вистави і концерти; організацію самоврядування учнів, що складалося з представників від кожної групи, класу, які й вели шкільну роботу.

Серед форм і методів виховання, що застосовувались у роботі з дітьми, були такі (Добров, Грідіна, Касьянова, 2011; Звіти, 1924; Переписка, 1933-1934): бесіди, доповіді, диспути на виховні теми; екскурсії (до міст і селищ, заводів, станцій, лісу, історичних місць тощо); вечори, свята; створення військових кутків; фізичні вправи та ігри; конкурси (шахово-шашечні, на кращого читця, декламатора тощо); змагання між колективами (ланками, класами, школами); зустрічі (з ветеранами праці, спеціалістами певного фаху тощо); позитивний приклад тощо. Важливе значення мала атмосфера навчання: «Яким би важливим не був трудовий принцип у справі виховання волі, характеру і солідарності, благодієльні результати в цьому відношенні можуть бути досягнуті лише при правильно налагодженому побуті. Сюди відноситься, перш за все, братське, велелюбне й однакове ставлення педагогів до учнів» (Матеріали, 1918-1919, с. 14).

Слід зазначити, що із запровадженням ідеї соціального виховання значну роль набула колективна організація праці: усі заходи повинні були стосуватися цілого колективу й обумовлюватися думкою самого колективу (Звіти, 1920-1921).

Дійсно, протягом досліджуваного періоду визначальною була ідея виховного впливу колективу на особистість та особистості на колектив. Зокрема, А. Макаренко, розкриваючи ідею становлення особистості в колективі, визначив систему заходів з її захисту, що забезпечує нормальний розвиток дитини й колективу. Ця система передбачала (Макаренко, 1953а; Макаренко, 1953б): виховання поважного ставлення до дисципліни, яка формує в дітей почуття впевненості у своєму праві,

захищеності у класі, ланці; неможливість безкарно знущатися над жодним членом колективу (особливо слабким); формування у старших дітей бажання захищати молодших; розвиток у дітей здатності контролювати себе в іграх, спільній діяльності з оточуючими людьми; створення у колективі позитивної атмосфери навчання і праці, здатності до руху, дій.

Так, формулюючи цілі виховання, А. Макаренко виділяв три основоположні завдання: виростити дитину здоровою, сформувати в неї вміння працювати, озброїти її морально. Очевидно, що ці три завдання в єдиному (цілісному) виховному процесі взаємопов'язані і спрямовуються на те, аби забезпечити дітям здорове, бадьоре, життєрадісне дитинство. Окрім того, педагог підкреслював, що треба сформувати здорову, грамотну, освічену, дисципліновану, бадьору, ініціативну людину, яка обізнана щодо гігієни й організації побуту, свідомо бере участь у спільній праці колективу.

А. Макаренко було розроблено систему виховання в колективі й за допомогою колективу з акцентом на роль традицій, звичаїв, норм, цінностей, стилю стосунків, що складаються в конкретному колективі. Справжній колектив повинен мати спільну мету, займається різноманітною діяльністю, у ньому повинні бути органи, які спрямовують його життя і працю. Важливими також є поєднання вимогливості до людини з повагою до неї, створення мажорного оптимістичного тону в житті колективу, бадьорої, радісної атмосфери взаємодії вихованців один з одного та з вихователями (Макаренко, 1953а; Макаренко, 1953б).

Стрижневою, провідною ланкою загальної системи виховання у спадщині А. Макаренка виступає насамперед трудове виховання – виробничо-господарська діяльність у колективі. Як прибічник усебічного й цілісного розвитку особистості, А. Макаренко розглядав трудове виховання в нерозривній єдності з іншими напрямками виховання особистості (фізичне, моральне, естетичне виховання).

А. Макаренко приділяв значну увагу санітарно-гігієнічним умовам праці вихованців, щоб обстановка була затишною та красивою. Це стосувалось будинку, де працюють учні; освітлення приміщень, наявності туалетних кімнат тощо, аби учням було зручно жити, навчатися і працювати. Видатним педагогом було розроблено загальну шкалу послідовного задоволення потреб у обладнанні, а саме: хороша будівля; запас їжі й одягу; необхідна обстановка; гарні шкільні умови, меблі, посібники; бібліотека; хороши виробничі умови (станки, капітал, матеріали); відсутність потворних речей; естетика робочих місць і оточення.

Піклуючись про здоров'я вихованців, одним із складників методики організації виховного процесу А. Макаренко визначав роботу санітарної комісії, яка брала участь у заходах з охорони здоров'я учнів. Робота комісії полягала у спостереженні за чистотою як приміщень, посуду, так і вихованців, ужитті заходів для запобігання епідемій, наданні швидкої допомоги в нещасних випадках. До функцій санкомісії входило: спостерігати за черговістю і регулярним відвідуванням учнями у призначений час лікарських оглядів, профілактичних щеплень та інших масових лікарських заходів. Комісія повинна була стежити за систематичним оглядом зубів і перевіркою зору, розробляти заходи для запобігання інфікування вихованців. До обов'язків чергового санкомісії входила перевірка дотримання вихованцями норм гігієни, стану приміщень протягом дня (зокрема, чи провітрена спальня перед сном) тощо (Макаренко, 1953а; Макаренко, 1953б).

Існувала також комісія по їдальні, яка встановлювала (разом з начальником господарської частини) кошторис витрат на харчування, меню на кожний день, слідкувала за його виконанням. А. Макаренко доклав багато зусиль і наполегливо прищеплював своїм вихованцям культуру харчування. На це спрямовувались певні заходи, наприклад, бесіди, які сприяли вихованню культури споживання їжі як важливої галузі загальної культури людини.

Видатний педагог багато уваги приділяв вихованню правильних звичок задля того, щоб учні, більшість з яких із дитинства була заражена дурними звичками, відмовились від паління, дотримувались норм тверезості. Педагог негативно ставився й до ненормативної лексики, якою часто користувались його вихованці. Він відзначав, що необхідно вести рішучу, наполегливу й постійну боротьбу проти майданної лайки, виходячи якщо не з міркувань естетичних, то обов'язково з міркувань педагогічних. А. Макаренко намагався донести до учнів думку про те, що за допомогою ненормативної лексики не можуть виражатись емоції – гнів, захоплення, любов. Вона слугує лише технічним зв'язуванням, що замінює паузи й зупинки у звичайному мовленні.

Аналіз праць А. Макаренка доводить, що величезного значення для розвитку здорової дитини він надавав фізичному вихованню, власне фізичній підготовці учнів. Вихованці А. Макаренка щоденно (незважаючи на жодні погодні умови) робили обов'язкову зарядку, багато займались гімнастикою, відвідували спортивні гуртки (лижний, ковзанярський, кавалерійський, військово-стрілецький, парашутний тощо). Основними напрямками роботи кожного гуртка були такі: організація занять із певного виду спорту; читання літератури та знайомство з постановою цього виду спорту в організаціях; покупка спортивного інвентарю, його видача і зберігання; ведення спеціальної рубрики у стінній газеті; виявлення найкращих учнів у цьому виді спорту, організація спортивних змагань. Усе це було важливим

елементом загартування учня, розвитку його спритності та вправності, формування культури здоров'я (Макаренко, 1953а; Макаренко, 1953б).

Важливим аспектом оздоровчої роботи закладів, у яких працював А. Макаренко, була організація і проведення літнього відпочинку вихованців, зокрема в літніх таборах (як правило, на березі річки). Літню відпустку педагог розглядав не лише як час відпочинку, а головним чином як очікувану подію, одну з радісних перспектив, що мають бути у людини. Окрім цього, проводились багатотижневі літні походи. Вони розпочинались ще восени як літня перспектива, мрія, до здійснення якої ретельно готувались, навколо якої мобілізувались матеріальні та культурні ресурси, кожна людина і весь колектив.

Загалом, А. Макаренко надавав величезного значення впливу особистості педагога на здоровий розвиток вихованців, наголошуючи на тому, що робота з дітьми надзвичайно делікатна, і невеличка помилка, недостатня продуманість того або іншого заходу чи рішення, надмірна повільність або надмірна поспішність, найнезначніші відхилення від норми можуть призвести до поганих наслідків. У вихованні здорової дитини, за А. Макаренко, відповідальність учителя, його авторитет і педагогічна майстерність мають першочергове значення.

А. Макаренко наголошував на необхідності піклуватись про здоров'я дитини змалечку. Педагог зазначав, що перші три роки життя дитина потребує ретельного й копіткого догляду: для того щоб зберегти її фізично, необхідно організувати відповідний догляд й знайти час для нього. У ці роки закладається фундамент не лише фізичного здоров'я дитини, але й основа майбутньої особистості, її характер.

У площині досліджуваної проблеми неможна обійти увагою питання сімейного виховання у педагогічній спадщині А. Макаренка, який уважав за необхідне поєднання виховного впливу сім'ї, педагогічного та учнівського колективів. Педагог усвідомлював, що характер спілкування в родині, спосіб її життя значним чином впливають на вироблення правильних звичок дитини, її поведінку, чесноти, світогляд. Тому, говорячи про виховання дітей і звертаючись до батьків, А. Макаренко наголошував на їхній виключній відповідальності у справі виховання та розвитку дітей. Основою сімейного колективу, за А. Макаренко, має бути любов – подружжя, батьківська, дочірня, синівська. Природним у такому колективі є щира турбота, взаємні повага й піклування.

Найважливішим засобом сімейного виховання є батьківський авторитет. Без справжнього авторитету – на відміну від фальшивого (авторитет придушення, віддаленості, чванливості, резонерства, нерозумної любові та доброти, підкупу тощо) – немає й вихователя. Необхідним чинником формування справжнього авторитету дорослого, поряд з усвідомленням батьками своєї відповідальності, А. Макаренко вважав наявність раціонального поєднання вимоги і поваги в сімейних взаєминах. Саме це має сприяти становленню здорових стосунків між батьками і дітьми (Макаренко, 1953а; Макаренко, 1953б).

А. Макаренко багато уваги приділяв різноманітним формам сімейного виховання, формуванню культурних навичок дітей. Так, одним із важливих аспектів здорового виховання дошкільнят А. Макаренко вважав розповіді маленьким дітям казок як початок їхнього культурного виховання.

У площині здорового розвитку дитини особливу роль А. Макаренко відводив грі дитини дошкільного віку, зазначаючи, що гра надає дитині радість – радість творчості, перемоги, естетичну радість.

Підкреслюючи необхідність вдумливого й обережного ставлення до ігор дітей, А. Макаренко звертав увагу вихователів на якість і розмаїття іграшок, комбінацію основних типів іграшок, що в сукупності надають великий простір для дитячої фантазії, а саме: іграшка готова, механічна або проста (різні автомобілі, пароплави, конячки, ляльки, мишки тощо); іграшка напівготова, що вимагає від дитини деякої доробки (різні картинки з питаннями, розрізні малюнки, кубики, конструктори, розбірні моделі та ін.); іграшка-матеріал (глина, пісок, шматки картону, слюди, дерева, паперу, рослини, проволочка тощо).

Видатний педагог справедливо вважав, що працелюбність і здатність до праці не надані дитині від природи, а виховуються в ній. Праця має бути творчою, радісною, свідомою, основною формою вияву особистості і закладених у неї можливостей.

Головне завдання трудового виховання в ранньому дитинстві – сформувати правильне ставлення дітей до праці, що вимагає врахування особливостей цієї діяльності порівняно з грою. З метою відділення трудових доручень від гри педагогом-новатором були перелічені певні види дитячої праці та надані конкретні рекомендації батькам з організації трудової діяльності дошкільнят.

Особливу увагу батьків педагог звертав на естетику приміщень, головна окраса яких полягає не в зовнішньому оформленні, а в чіткій математичній належності кожної речі, в ідеальній чистоті, яка досягається не стільки щоденним або передсвятковим прибиранням, скільки в щоденних турботах членів сім'ї.

Дитину з раннього дитинства необхідно привчати кожну річ класти на місце, вимагати дотримання чистоти в усьому. Турбота про зовнішній порядок привчає дитину бути вимогливою до себе. Одним із

найсерйозніших завдань батьків – привчити дитину до чистоти, на що має бути спрямований особливий режим – правила умивання, користування ванною, душем, правила прибирання, дотримання чистоти кімнати, постелі, стола тощо. Режим повинен регулярно підтримуватись, батьки ніколи не повинні забувати про нього, слідкувати за його виконанням, вимагати від дітей хорошої якості роботи. Режим у сім'ї повинен стосуватись і інших речей: має бути точно встановлений час прокидання вранці й засинання ввечері (один і той самий час у робочі дні й дні відпочинку), повинні бути чіткі правила поведінки за столом. Досить важливим є також виховання в дитини звички до доцільного руху: не можна сліпо слідувати за потребою дітей у русі, потрібно привчати їх стримувати надмірну активність – для бігу, стрибків краще підходить майданчик у дворі, сад, а не кімната (Макаренко, 1953а; Макаренко, 1953б).

Значну увагу А. Макаренко приділяв питанням занять дитини спортом. Педагог попереджував батьків, щоб вони уважно слідкувати за тим, щоб захоплення спортом не мало характеру всепоглинальної пристрасті, треба вказувати дитині й на інші боки діяльності. Необхідно також викликати в дитини гордість не лише за свої особисті успіхи, а гордість за успіхи команди. Треба виховувати повагу до сили супротивника, звертати увагу на організованість, тренування, дисципліну в команді; добиватись спокійного ставлення дитини до удач і невдач.

Не залишились поза увагою А. Макаренка й питання статевого виховання. Він визначив його мету, особливості як компоненту загальної системи виховання, методи і форми здійснення: батьківські поради, бесіди, приклад, виховання почуття любові, правильний режим тощо.

Діти часто запитують про те, звідки вони з'явилися, проте не слід в ранньому дитинстві пояснювати всі аспекти подружніх стосунків. А. Макаренко радив не поспішати навантажувати малюка непосильними знаннями раніш визначеного часу. Для будь-якого знання приходить свій час, і немає ніякої небезпеки в тому, якщо батьки пообіцяють усе пояснити пізніше, коли син або донька подорослішають.

Сутність статевого виховання він убачав у вихованні тієї інтимної поваги до питання статі, яку називають доброчесністю. А. Макаренко відзначав, що, говорячи про виховання майбутнього статевого почуття дитини, ми маємо говорити про виховання її як майбутнього сім'янина. Немає жодних сумнівів відносно того, що в цьому вихованні вирішальне значення має приклад батьків. Справжнє кохання між батьком і матір'ю, їхня повага один до одного, допомога і опіка, відверто припустимо виявлення ніжності й ласки, – якщо все це відбувається на очах дитини з початку її життя, – є найкращим виховним прикладом, який сформує в дитини серйозне й красиве ставлення до взаємин між чоловіком і жінкою.

Іншим важливим чинником є виховання почуття любові в дитині. Але разом із тим батькам необхідно виховувати стриманість у почуттях, уміння гальмувати їх вияви. Якщо між батьками й дітьми існує атмосфера довіри й делікатності, то сказане їм вчасно серйозне слово про мужність і цнотливість, про красу життя та його гідність допоможе народитись майбутній великій любові, творчій силі життя.

Водночас А. Макаренко не прагнув надати батькам універсальних порад на всі випадки життя, бо усвідомлював, що будь-яка сім'я є особливою, має свої відмінності, індивідуальні риси, свою структуру. Тому метою педагога було розкриття суті сімейної педагогіки з метою посилення уваги батьків до загальних проблем виховання дітей, які виникають у кожній сім'ї у процесі розвитку особистості (Макаренко, 1953а; Макаренко, 1953б).

Уважаємо, що багато з порад А. Макаренка будуть корисними й для виховання сучасної молоді, щоб вона зростала фізично і духовно здоровою.

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок із напрямку. Отже, у вихованні дитини протягом 1920-1930 рр. важлива роль відводилася колективу і формуванню стосунків взаємодії між дітьми, у процесі якої вони вчилися спілкуватися, урахувати інтереси інших людей, підпорядковувати свої інтереси інтересам більшості колективу.

Проведений науковий пошук дозволяє зробити висновок про те, що А. Макаренко величезного значення надавав турботі про дитяче здоров'я (урахування вікових особливостей дітей, належне забезпечення медико-гігієнічних умов (дотримання чистоти і порядку, правильне харчування, зміна режиму праці та відпочинку, загартування), залученню учнів у трудову діяльність, фізичну культуру та спорт через функціонування фізкультурно-спортивних гуртків і секцій, спортивні змагання, літні табори, піші походи тощо), запобіганню асоціальних явищ (паління, алкоголізм, ненормативна лексика), розвитку фізичного, психічно-морального й соціального здоров'я вихованців, формуванню статевої культури людини. Безперечними факторами успішності розв'язання проблеми формування здорової дитини є позитивний вплив вихователя на процеси розвитку вихованців, правильно організоване сімейне виховання, узгоджена взаємодія батьків і педагогів.

Багато з того, що написано А. Макаренком, звучить, ніби написано сьогодні, а отже, допоможе отримати відповіді на сучасні питання виховання здорової дитини.

Дана стаття не вичерпує всіх аспектів досліджуваної проблеми. Перспективними вважаємо детальне вивчення проблеми профілактики асоціальних явищ у дитячому колективі у творчій спадщині

А. Макаренка, а також розкриття поглядів інших видатних учених на питання дитинства, виховання і розвитку дітей.

Список використаних джерел

- Бойко, А., Дем'яненко, Н. (1998). Педагогічна спадщина А. Макаренка в контексті загальнопедагогічної підготовки вчителя. *Педагогіка і психологія*, 1, 162-168.
- Добров, П., Грідіна, І., Касьянова, Н. (2011). *Боротьба з дитячою безпритульністю в перші післявоєнні роки (на прикладі Донбасу)*. Донецьк: Донбас.
- Звіти про діяльність Харківського окрвиконкому та стан округу.* (1924). Фонд Р 203 «Харківський губернський виконавчий комітет рад робітничих, селянських та червоноармійських депутатів, м. Харків» (Оп. 1, Спр. 1566, 142 арк.), Державний архів Харківської області, Харків, Україна.
- Звіти про педагогічну роботу у дитячих будинках.* (1920-1921). Фонд Р 103 «Відділ народної освіти Харківського повітового виконавчого комітету рад робітничих, селянських та червоноармійських депутатів, м. Харків» (Оп. 1, Спр. 150, 133 арк.), Державний архів Харківської області, Харків, Україна.
- Зязюн, І., Кривонос, І., Тарасевич, Н. (1998). Гуманістична сутність майстерності А. Макаренка-вихователя. *Педагогіка і психологія*, 1, 18-43.
- Іонова, О., Єрмакова, Т. (2012). Формування здорового способу життя старшокласників у вітчизняній педагогіці (друга половина ХХ століття). В кн. *Формування здоров'я особистості в умовах навчального закладу* (с. 23-37). Харків: ХДАДМ.
- Листування з Вербівським та Рогозянським дитячими санаторіями.* (1933-1934). Фонд Р 1493 «Харківський обласний комітет Всеукраїнського товариства «Друзі дітей», м. Харків» (Оп. 1, Спр. 233, 40 арк.), Державний архів Харківської області, Харків, Україна.
- Макаренко, А. (1953а). *Твори* (Т. 2). Київ: Радянська школа.
- Макаренко, А. (1953б). *Твори* (Т. 4). Київ: Радянська школа.
- Марочко, В. (2009). Макаренко Антон Семенович. *Енциклопедія історії України* (Т. 6). Київ: Наукова думка.
- Матеріали щодо діяльності Богодухівської сільськогосподарської школи.* (1925-1926). Фонд Р 858 «Харківська Окружна Інспектура Народної Освіти» (Оп. 2, Спр. 19, 32 арк.), Державний архів Харківської області, Харків, Україна.
- Матеріали про реорганізацію народної освіти та культурно-просвітницьку роботу в країні та на Харківщині.* (1918-1919). Фонд Р 820 «Інспектура народної освіти Харківського губернського виконавчого комітету рад робітничих, селянських та червоноармійських депутатів, м. Харків» (Оп. 1, Спр. 1а, 123 арк.), Державний архів Харківської області, Харків, Україна.
- Музика, О. (2008). Педагогічна спадщина А. С. Макаренка і сучасні підходи до розвитку здібностей. *Педагогіка і психологія*, 3/4, 15-26.
- Протоколи засідань Комісії з комплектування дошкільних закладів та шкіл. Плани обстежень, план антиріздвяної кампанії. Тези доповіді «Святкування 150-річного ювілею Г. Квітки-Основ'яненка».* (1928-1929). Фонд Р 858 «Харківська Окружна Інспектура Народної Освіти» (Оп. 1, Спр. 26, 168 арк.), Державний архів Харківської області, Харків, Україна.
- Сметанський, М. (2002). Проблема виховання особистості у колективі в теоретичній спадщині А.С. Макаренка та В.О. Сухомлинського. *Рідна школа*, 8/9, 16-18.
- Сухомлинська, О. (2002). Періодизація педагогічної думки в Україні: кроки до нового виміру. *Педагогічна газета*, 10/11, 3-4.
- Хромова, О., Кравченко, Т. (1998). Концепція родинного виховання А. Макаренка і сучасність. *Педагогіка і психологія*, 1, 58-65.

References

- Boiko, A., & Demyanenko, N. (1998). Pedagogical heritage of A. Makarenko in the context of comprehensive teacher training. *Pedagogika i psykholohiia [Pedagogy and psychology]*, 1, 162-168 [in Ukrainian].
- Dobrov, P., Gridina, I., & Kasyanova, N. (2011). *Borotba z dytyachoiu bezprytulnistiu v pershi pislivoieni roky (na prykladi Donbasu) [The fight against child homelessness in the first post-war years (on the example of Donbas)]*. Donetsk: Donbas [in Ukrainian].
- Ionova, O., & Iermakova, T. (2012). Formuvannya zdorovoho sposobu zhyttia starshoklasnykiv u vitchyzniani pedahohitsi (druga polovyna XX stolittia) [Formation of high school students' healthy lifestyle in national

- pedagogy (second half of the 20th century)]. In *Formuvannia zdorovia osobystosti v umovakh navchalnoho zakladu [Formation of personal health in the conditions of an educational institution]* (pp. 23-37). Kharkiv: KhDADM [in Ukrainian].
- Khromova, O., & Kravchenko, T. (1998). Kontsepsiia rodynnoho vykhovannia A. Makarenka i suchasnist [A. Makarenko's concept of family education and modernity]. *Pedahohika i psykholohiia [Pedagogy and psychology]*, 1, 58-65 [in Ukrainian].
- Lystuvannia z Verbivskym ta Rohozianskym dytiachymy sanatoriiamy [Correspondence with Verbivka and Rogozyanka children's sanatoriums]*. (1933-1934). Fond R 1493 «Kharkivskiy oblasnyi komitet Vseukrainskoho tovarystva «Druzi ditei», m. Kharkiv» (Op. 1, Spr. 233, 40 ark.), Derzhavnyi arkhiv Kharkivskoi oblasti, Kharkiv, Ukraina [Fund R 1493 "Kharkiv Regional Committee of the Ukrainian Society "Friends of Children", Kharkiv" (Descr.1, File 233, 40 p.), State Archive of the Kharkiv Region, Kharkiv, Ukraine]. [in Ukrainian].
- Makarenko, A. (1953a). *Tvory [Works]* (Vol. 2). Kyiv: Radianska shkola [in Ukrainian].
- Makarenko, A. (1953b). *Tvory [Works]* (Vol. 4). Kyiv: Radianska shkola [in Ukrainian].
- Marochko, V. (2009). Anton Semenovych Makarenko [Anton Semenovych Makarenko]. In *Entsyklopediia osvity [Encyclopedia of education]* (Vol. 6). Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
- Materialy shchodo diialnosti Bohodukhivskoi silskohospodarskoi shkoly [Materials on the activities of the Bogoduhiv Agricultural School]*. (1925-1926). Fond R 858 «Kharkivska Okruchna Inspektura Narodnoi Osvity» (Op. 2, Spr. 19, 32 ark.), Derzhavnyi arkhiv Kharkivskoi oblasti, Kharkiv, Ukraina [Fund R 858 "Kharkiv District Inspectorate of Public Education" (Descr. 2, File 19, 32 p.), State Archive of the Kharkiv Region, Kharkiv, Ukraine]. [in Ukrainian].
- Materialy pro reorganizatsiiu narodnoi osvity ta kulturno-prosvitnytsku robotu v kraini ta na Kharkivshchyni [Materials on the reorganization of public education and cultural and educational work in the country and Kharkiv region]*. (1918-1919). Fond R 820 «Inspektura narodnoi osvity Kharkivskoho hubernskoho vykonavchoho komitetu rad robitnychykh, selianskykh ta chervonoarmiiskykh deputativ, m. Kharkiv» (Op. 1, Spr. 1a, 123 ark.), Derzhavnyi arkhiv Kharkivskoi oblasti, Kharkiv, Ukraina [Fund R 820 "Inspectorate of Public Education of the Kharkiv Provincial Executive Committee of the Councils of Workers', Peasants' and Red Army's Deputies, Kharkiv" (Descr. 1, File 1a, 123 p.), State Archive of the Kharkiv Region, Kharkiv, Ukraine]. [in Ukrainian].
- Muzyka, O. (2008). Pedahohichna spadshchyna A.S. Makarenka i suchasni pidkhody do rozvytku zdibnostei [A. S. Makarenko's pedagogical heritage and modern approaches to the development of abilities]. *Pedahohika i psykholohiia [Pedagogy and psychology]*, 3/4, 15-26 [in Ukrainian].
- Protokoly zasidan Komisii z komplektuvannia doshkilnykh zakladiv ta shkil. Plany obstezhen, plan antyryzdvianoi kampanii. Tezy dopovidi «Sviatkuvannia 150-richnoho yuvileiu H. Kvitky-Osnovianenka» [Protocols of the meetings of the Committees on staffing of preschool institutions and schools. Survey plans, anti-Christmas campaign plan. Abstracts of the report "Celebration of the 150th anniversary of H. Kvitka-Osnovyanenko"]*. (1928-1929). Fond R 858 «Kharkivska Okruchna Inspektura Narodnoi Osvity» (Op. 1, Spr. 26, 168 ark.), Derzhavnyi arkhiv Kharkivskoi oblasti, Kharkiv, Ukraina [Fund R 858 "Kharkiv District Inspectorate of Public Education" (Descr. 1, File 26, 168 p.), State Archive of the Kharkiv Region, Kharkiv, Ukraine]. [in Ukrainian].
- Smetanskiy, M. (2002). Problema vykhovannia osobystosti u kolektyvi v teoretychnii spadshchyni A.S. Makarenka ta V.O. Sukhomlynskoho [The problem of personality education in a team in the theoretical heritage of A. S. Makarenko and V. O. Sukhomlynskyi]. *Ridna shkola [Native school]*, 8/9, 16-18 [in Ukrainian].
- Sukhomlynska, O. (2002). Periodyzatsiia pedahohichnoi dumky v Ukraini: kroky do novoho vymiru [Periodization of pedagogical thought in Ukraine: steps to a new dimension]. *Pedahohichna hazeta [Pedagogical newspaper]*, 10/11, 3-4 [in Ukrainian].
- Zvity pro diialnist Kharkivskoho okrvykonkomu ta stan okruhu [Reports on the activities of the Kharkiv District Executive Committee and the district state]*. (1924). Fond R 203 «Kharkivskiy hubernskiy vykonavchyi komitet rad robitnychykh, selianskykh ta chervonoarmiiskykh deputativ, m. Kharkiv» (Op. 1, Spr. 1566, 142 ark.), Derzhavnyi arkhiv Kharkivskoi oblasti, Kharkiv, Ukraina [Fund R 203 "Kharkiv Provincial Executive Committee of the Councils of Workers', Peasants' and Red Army's Deputies, Kharkiv" (Descr. 1, File 1566, 142 p.), State Archive of the Kharkiv Region, Kharkiv, Ukraine]. [in Ukrainian].
- Zvity pro pedahohichnu robotu u dytiachykh budynkakh [Reports on pedagogical work in orphanages]*. (1920-1921). Fond R 103 «Viddil narodnoi osvity Kharkivskoho povitovoho vykonavchoho komitetu rad robitnychykh, selianskykh ta chervonoarmiiskykh deputativ, m. Kharkiv» (Op. 1, Spr. 150, 133 ark.), Derzhavnyi arkhiv Kharkivskoi oblasti, Kharkiv, Ukraina [Fund R 103 "Department of Public Education of the Kharkiv District Executive Committee of the Councils of Workers', Peasants' and Red Army's Deputies, Kharkiv" (Descr. 1, File 150, 133 p.), State Archive of the Kharkiv Region, Kharkiv, Ukraine]. [in Ukrainian].

Ziaziun, I., Kryvonos, I., & Tarasevych, N. (1998). Humanistychna sutnist maisternosti A. Makarenka-vykhovatelja [Humanistic essence of mastery of A. Makarenko as an educator]. *Pedahohika i psykholohiia [Pedagogy and psychology]*, 1, 18-43 [in Ukrainian].

ІОНОВА О., ЛУПАРЕНКО С.

H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University, Kharkiv, Ukraine

ISSUES OF CHILDHOOD, CHILD'S UPBRINGING AND DEVELOPMENT IN A. MAKARENKO'S PEDAGOGICAL HERITAGE

This article presents A. Makarenko's pedagogical ideas about childhood, child's upbringing and development. The specific features of educational work with children in Ukraine during 1920-1930 are characterized. They are: education dependence on the government ideological and political course; the dissemination of the idea of the team educational influence on the individual and the individual educational influence on the team, collective organization of work; focus on children's patriotic, moral, political, legal, intellectual, labour, physical, aesthetic education. A. Makarenko identified the main tasks of education. They are: raising healthy children, formation of their ability to work and moral culture, providing children with healthy and cheerful childhood. A. Makarenko's main ideas about childhood, upbringing and child development are revealed. They are: care for children's health (taking into account children's age characteristics, creating proper medical and hygienic conditions, students' involvement in work, physical education and sports), prevention of antisocial phenomena (smoking, alcoholism, obscene language), development of children's physical, mental, moral and social health, formation of their sexual culture. Undisputed success factors in solving the problem of raising a healthy child are: teachers' positive influence on children's development processes, properly organized family education, coordinated interaction of parents and teachers.

Key words: *child, childhood, upbringing, development, team, A. Makarenko.*

Стаття надійшла до редакції 17.03.2024 р.

УДК 378.016:811.124

DOI [HTTPS://DOI.ORG/10.33989/2075-146X.2024.33.310007](https://doi.org/10.33989/2075-146X.2024.33.310007)

VALENTYNA ISCHENKO

ORCID: 0000-0002-4812-0859

SOFIA HORBUNOVA

ORCID: 0000-0001-8023-5851

OLENA KONONENKO

ORCID: 0000-0002-8307-9302

Poltava university of economics and trade

PECULIARITIES OF TEACHING LATIN TO STUDENTS MAJORING IN PHILOLOGY: THE EXPERIENCE OF POLTAVA UNIVERSITY OF ECONOMICS AND TRADE

The article focuses on some new approaches to teaching Latin for the students majoring in Philology on the university level, as well as practical experience of using interactive teaching methods in the process of teaching the course “Latin language” in Poltava University of Economics and Trade.

The traditional method of teaching Latin is guided by the principle of “read and understand”. However, an approach to learning the classical language based on the methods of modern languages is currently being developed, which aims to develop skills not only in reading and translation, but also in speaking and writing. Among the methods used in classes are considered such as “brainstorming”, work in small groups, educational games, and method of projects. The authors of the article emphasize that the use of information technologies is important. When studying the Latin language course, a distance course designed for philology students is used, and students also prepare presentations, which are presented in practical classes.

The results of the research and the general experience of using interactive teaching methods show that the use of such a strategy has a positive effect on the level of philological training of students, deepens the knowledge of the basic rules of the grammar of the Latin language in comparison with the grammars of modern languages, namely English and German, helps to master the vocabulary of Germanic languages, which has a Latin origin, and also increases the motivation to study the Latin language in general.

Key words: *interactive teaching methods, “brainstorming”, work in small groups, educational games, method of projects, information technologies*

Statement of the problem in general and an indication of its connection with important scientific or practical tasks. The process of training a competitive specialist capable of innovative activities, continuous professional development and lifelong learning is a strategic goal of every higher educational establishment in Ukraine. An integral component of the professional training of specialists in the field of philology and translation is the study of the Latin language course, which affects the formation of a multicultural linguistic personality.

Latin is a classical foreign language that has an exceptional role in the formation of European and world culture, which makes it one of the fundamental elements of humanitarian education. That is why the problem of its teaching should be considered from a special point of view. Latin is a dead language, which now functions in the scientific sphere and is learned only in the process of formal education. Students, loaded with special disciplines, do not understand why to learn a language that they do not use during communication. Therefore, the problem of teaching the Latin language automatically becomes not only a methodical problem, but also a psychological and pedagogical problem. It is necessary to break the stereotype “it’s not spoken, so it is unnecessary” immediately. In this regard, the teacher must arouse in students not only cognitive activity and cognitive interest in the Latin language, but also cognitive and practical interest. Because modern didactics reveals the problem of the students’ activity in learning and provides an active approach to the assimilation of knowledge only based on the unity of knowledge and practice as inseparable aspects of human activity. A person as an individual does not discover, but assimilates the knowledge already acquired by humanity and possesses only that knowledge that he obtains by applying his own efforts. Studying the Latin language, reading Latin texts, the student immerses himself/herself in the history, literature, religion, politics, art, everyday life of ancient Rome, and conducts a dialogue with the culture on which our civilization is based. In regard to this, the

study of the Latin language is similar to the study of the so-called “new” or modern languages, in which a mandatory component of teaching is studying the history and culture.

Analysis of the most important publications in which the solution of the researched problem is initiated and on which the author relies. Among Ukrainian researchers who investigate the methodology of teaching classical languages are S. Hrytsenko (Hrytsenko, 2023), O. Mahdiuk (Mahdiuk, 2020), R. Mylenkova (Mylenkova, 2012).

Researchers and professors (Bulat, Lysunets, Didyk, 2015) consider the Latin language as a tool for achieving an extralinguistic goal, which consists in involving the student in the values of European culture and the heritage of ancient civilization, which is a source of new terms and definitions in various spheres of human activity.

The purpose of teaching Latin to future specialists in philology and translation is to familiarize students with the general educational significance of the Latin language; to give the required amount of knowledge of the normative grammar of the Latin language for a philologist; expand their worldview by studying Latin proverbs and catchphrases. The course “Latin” in the system of higher philological education is a mandatory component that has a clear practical orientation. The student is required to be able to apply the acquired knowledge to perform practical tasks (the ability to read words using the rules of reading; the ability to identify where the stress is in a Latin word, change a Latin noun or verb, compose a sentence in Latin, research the genealogical kinship of English, German, Ukrainian and Latin words, correlate the grammatical features of English, German, Ukrainian and Latin languages, compare the Latin language with modern European languages in terms of grammar.

It is considered that a student will be able to master a course if he/she has positive results of intermediate and current controls. This means that the learner has mastered the necessary level of knowledge in the field of the Latin language and acquired enough practical skills to evaluate them. The researchers state that to achieve the above-mentioned goal, the student must follow the rules that will allow him to master the course at a high level:

- The first stage of learning the course should be related to the study of all components of the educational and methodological complex of the discipline in order to understand its content and instructions, which will be brought to the attention of the student during the class (setting deadlines and monitoring the performance of individual tasks by each student; distribution of topics of reports and deadlines for their submission, criteria for evaluating the student’s current work (tests, individual assignments, work in practical classes), etc.
- Before starting the course, it is advisable to familiarize yourself with the structure of it based on the syllabus, as well as with the sequence of studying topics and their volumes. For the purpose of optimal self-organization, it is necessary to compare this information with the schedule of classes and identify the most time- consuming and effort-consuming topics in order to determine in advance the periods of especially hard work.
- Each topic contains theoretical material, a list of literature for independent study, questions and tasks for preparation for practical classes, as well as materials for independent work. It is necessary to provide these materials and literature or access to them in advance.

According to the curriculum, the main types of students’ educational activities are practical classes and independent work of students. Innovative teaching methods, gamification of the educational process are actively used during the study of this course.

The success of learning depends on the working methods of the Latin language teacher, on the ability to use various modern methods in the context of solving specific educational tasks.

Distinguishing still unresolved aspects of the scientific problem addressed in this article. The traditional method of teaching classical languages, namely Latin, based on the principle of “legere et intellegere” (read and understand) is based on centuries of pedagogical experience. However, at the end of the 20th century in world science, a method “ad fonts” began to be applied to the process of teaching Latin using the methods of the modern languages, with the acquisition of skills not only in reading and translation, but also in speaking and writing.

Formulation of the purpose and tasks of the article. The purpose of the article is to describe the main methods used in the classes of the “Latin language” course at the Poltava University of Economics and Trade and to identify the problems that arise in the learning process. The task of the research is to describe the methods of teaching Latin and analyze the main problems of training competitive specialists in the field of philology and translation, as well as ways to solve them.

Statement of the main material with a full justification of the obtained scientific results. Nowadays varieties of studies are devoted to the innovative methods of teaching foreign languages. These are the works of N. Bogush (Bogush, 2013), L. Bulat, O. Lysunets, N. Didyk (Bulat, Lysunets, Didyk, 2015), P. Shevchuk, P. Fenrich (Shevchuk, Fenrich, 2005), T. Koval, O. Kozakevych (Koval, Kozakevych, 2023), A. Kochubei (Kochubei,

2013), O. Pehota (Pehota, 2004), O. Pometun (Pometun, 2004), O. Strelnikova (Strelnikova, 2009). All of them are applied to modern languages. However, the staff of Poltava University of Economics and Trade has experience in applying some of the interactive methods to the process of teaching Latin to future philologists and translators. This article is an attempt to share some of the practices used by the professors.

The method of “brainstorming” involves putting forward creative ideas in the process of solving a scientific or technical problem, which stimulates critical and creative thinking (Strelnikova, 2009, p. 56). These brainstorming exercises not only stimulate critical and creative thinking but also encourage students to think about the practical relevance of their subject, Latin language, in contemporary society.

For example, one of the tasks is to ask students to brainstorm and identify the main reasons why the Latin language is perceived as “dead” or irrelevant. The possible answers could include misconceptions, lack of awareness, or limited educational opportunities. Divide students into teams, and each team is responsible for designing a campaign to promote Latin language learning. This could include slogans, posters, social media strategies, or even organizing events. Encourage students to think creatively about how to make Latin learning engaging and accessible. This could involve integrating technology, gamification, or pop culture references.

One of the effective methods is an educational game in small groups (4-5 students). All groups of students receive the same tasks, for example a Latin word (e.g., “natura” for nature or “amicus” for friend). The group has to brainstorm as many related words, phrases, or concepts in Latin as they can in 5 minutes. Then each group shares their associations on the whiteboard. This exercise can help to engage students in a dynamic and creative manner, and contribute to better memorization of previously learned vocabulary and grammar material.

Among the innovative technologies that have a pragmatic focus on the result that appears in the process of performing a certain task, we single out the method of project training. The use of project technology in the educational process aims to transition from performing various types of exercises to active research activity. As the researchers note, this method involves a certain set of educational and cognitive tools and actions of students, which allow solving one or another task as a result of independent cognitive actions and presupposes the presentation of these results in the form of a specific activity product. Technologization of education involves mandatory reflection ... The purpose of reflection is to remember, identify and understand the main components of activity - its content, type, methods, problems, ways of solving them, obtained results, etc. (Pehota, 2004, p. 108). In their opinion, “project-based learning involves the following: students apply knowledge and skills to solve realistic problems in the real world; the student's level of responsibility for the amount of work performed increases; teachers perform the roles of trainers and facilitators of research, conduct reflections; students often work in pairs or groups.” (Barron & Darling-Hammond, 2008). The specificity of the “Latin language” course justifies the expediency of using linguistic-type projects that have information, familiarization and practice-oriented direction in the process of learning. Students can be offered the following topics for the research and presenting the findings in the form of a mini-project: “Art and Design: Design Latin-themed posters or artwork for educational purposes”, “Cultural Preservation: Translate and transcribe ancient Latin texts for online archives”, “Language Games: Develop Latin word games or puzzles for language learners”, “Latin in Pop Culture: Analyze the use of Latin phrases in movies or music lyrics”, “Latin for Travel: Design a Latin phrasebook for travelers” etc.. For instance, if the students choose the topic “Art and Design”, they can create the Latin alphabet poster, a calendar with Latin names for months and days of the week or an illustrative table of verb conjugation. It would serve as both a decorative piece and an educational tool and it would appeal to language enthusiasts, students, and anyone interested in the history of Latin language.

Projects of this type involve the selection and systematization of materials and information on a given topic; development of models, plans, assignments; performance of translation work; semantic, morphological, syntactic and structural analysis of terms, determination of the frequency of use of these terms; compilation of terminological dictionaries. The method of project-based learning is a kind of research, but compared to real scientific research, it has a game-like, simulation-like nature and significantly shorter deadlines. Preparation of a mini-project can take place in the form of individual or group work of students. This creates favorable conditions for the formation and development of their search and research, technological and information competence.

The final product of project work on the Latin language can be multimedia presentations of research results, thematic dictionaries of terms, design of structural schemes and thematic tables. The experience of using this technology for learning Latin proves that the project method contributes to the effective achievement of the following educational goals:

- 1) in-depth study of terminological material;
- 2) formation of cognitive skills of students, skills of their research work, critical thinking, ability to search, analyze and differentiate the necessary information from a certain field of knowledge;
- 3) development of students' independent activities (individual, pair, group), giving them the opportunity to independently construct their own knowledge;
- 4) development of a team style of work, the ability to collectively solve professional tasks;

5) formation of the ability to express and justify one's own opinion, to represent the results of one's activity in the form of a report, report, multimedia presentation, etc.;

6) ensuring the integration of knowledge from various academic courses.

Modern computer technologies are an integral component of interactive learning. It is well known that the use of multimedia tools ensures the implementation of the principles of clarity and dynamism of the educational process. Multimedia presentations of educational material in PowerPoint format in practical classes of the Latin enable a clear and concise presentation of a significant amount of specialized terminological units and algorithms for their construction, as well as visualization of subjects and phenomena with which the corresponding terms are associated. The combination of text, graphic images and drawings (animations) improves the speed and quality of assimilation of the necessary information, helps to focus attention simultaneously on the lexical and grammatical aspects of the language. The introduction of computer test control ensures the objectivity of the assessment and saves the time of both the teacher and the student. Electronic accumulation of statistical information (number of correct and incorrect answers, etc.) allows us to draw conclusions about the quality of students' knowledge in general.

Results of the research and prospects for further development of this thematic area. Therefore, the study of Latin by students majoring in Philology and Translation requires the formulation and application of an updated methodological system. The experience of Poltava University of Economics and Trade witnesses that implementation of interactive methods of studying the course provide for increased interest and motivation and contribute to the formation of a scientific worldview and the growth of the level of professional communication of future specialists. It can be proved by the course results, as evidenced by the distribution of grades among students who took the course in the academic year of 2022-2023: 66.6% were awarded grade "A", 8.3% were awarded grade "B", 25% were awarded grade "C". These findings underscore the efficacy of the methods discussed in the article, affirming their ability to yield significant positive outcomes, making a strong case for their continued utilization and further development in the field.

References

- Barron, B., & Darling-Hammond, L. (2008). *Teaching for Meaningful Learning: A Review of Research on Inquiry-Based and Cooperative Learning*. Book Excerpt. Retrieved from <https://eric.ed.gov/?id=ED539399>
- Bohush, N. M. (2013). Uprovadzhenia innovatsiinykh metodiv i tekhnolohii na urokakh nimetskoi movy yak zasib rozvytku tvorchoho potentsialu uchniv [Implementation of innovative methods and technologies in German language classes as a means of developing the creative potential of students]. *Tavriiskyi visnyk osvity [The Tavriiskiy Bulletin of Education]*, 4 (44), 109-117 [in Ukrainian].
- Bulat, L. M., Lysunets, O. V., & Didyk, N. V. (2015). Suchasni interaktyvni tekhnolohii vykladannia klinichnykh dystsyplin u studentiv stomatolohichnoho fakultetu medychnoho vyshu [Modern interactive technologies for teaching clinical disciplines to students of the dental faculty of the medical university]. *Aktualni problemy suchasnoi medytsyny. Visnyk UMSA [Current problems in modern medicine. Bulletin of the UMSA]*, 15/1 (49), 202-206 [in Ukrainian].
- Hrytsenko, C. (2011). Latynska terminolohiia yak nevidiemnyi komponent fakhovoi pidhotovky suchasnykh pravoznavtsiv [Latin terminology as an integral component of the professional training of modern legal scholars]. *Filosofski ta metodolohichni problemy prava [Philosophical and methodological problems of law]*, 1, 145-152 [in Ukrainian].
- Koval, T. I., & Kochubei, N. P. (2011). Interaktyvni tekhnolohii navchannia inozemnykh mov [Interactive technologies of foreign language learning]. *Naukovi zapysky NDU im. M. Hoholia. Psykholohopedahohichni nauky [Scientific notes of NSU named after M. Hohol. Psychological and pedagogical sciences]*, 7, 25-37 [in Ukrainian].
- Kochubei, A. V. (2013). Innovatsiini metody vykladannia humanitarnykh dystsyplin u vyshchyykh tekhnichnykh navchalnykh zakladakh [Innovative methods of teaching humanitarian disciplines in higher technical educational institutions]. *Onovlennia zmistu, form ta metodiv navchannia i vykhovannia v zakladakh osvity [Updating the content, forms and methods of teaching and upbringing in educational institutions]*, 7 (50), 80-84 [in Ukrainian].
- Kozakevych, O. O. (2009). Vykorystannia interaktyvnykh metodiv navchannia dlia formuvannia ta rozvytku hramatychnoi kompetentsii v pershokursnykiv [The use of interactive teaching methods for the formation and development of grammatical competence in first-year students]. *Naukovi pratsi [Scientific papers]*, 95(108). Retrieved from <http://lib.chdu.edu.ua/pdf/naukpraci/pedagogika/2009/108-95-23.pdf> [in Ukrainian].
- Mahdiuk, O. V. (2020). Latynska mova u systemi suchasnoi vyshchoi osvity Ukrainy [Latin language in the modern higher education system of Ukraine]. *Ukrainskyi psykholohopedahohichnyi naukovyi zbirnyk [Ukrainian psychological and pedagogical scientific anthology]*, 20, 42-46 [in Ukrainian].
- Mylenkova, R. V. (2012). Dydaktyko-metodolohichni analiz problem vykladannia kursu latynskoi movy na yurydychnykh fakultetakh VNZ [Didactic and methodological analysis of the problems of teaching

- the Latin language course at the law faculties of the university]. *Pravovyi visnyk Ukrainської akademii bankivskoi spravy [Legal Bulletin of the Ukrainian Academy of Banking]*, 1 (6), 16-20 [in Ukrainian].
- Nicoulin, Morgan A. (2019). *Methods of Teaching Latin: Theory, Practice, Application*. Arts & Sciences Electronic Theses and Dissertations. Retrieved from https://openscholarship.wustl.edu/art_sci_etds/1748
- Pekhota, O. M. (2004). *Osvitni tekhnolohii [Educational technologies]: navchalno-metodychnyi posibnyk*. Kyiv: A.S.K. [in Ukrainian].
- Pometun, O. I. (2007). *Entsyklopediia interaktyvnoho navchannia [Encyclopedia of interactive learning]*. Kyiv: SPD Kulynichev B.M. [in Ukrainian].
- Pometun, O. I., & Pyrozhenko, L. V. (2004). *Suchasnyi urok. Interaktyvni tekhnolohii navchannia [A modern lesson. Interactive technologies of learning]: naukovo-metodychnyi posibnyk*. Kyiv: A. S. K. Publishing House [in Ukrainian].
- Strelnikova, O. V. (2009). Interaktyvni metody vykladannia anhliiskoi movy na nespetsialnykh fakultetakh VNZ [Interactive methods of teaching English at non-specialized faculties of universities]. *Naukovi zapysky. Filolohichna [Scientific notes. Philological]*, 11, 568-576 [in Ukrainian].

ЩЕНКО В., ГОРБУНЬОВА С., КОНОНЕНКО О.

Полтавський університет економіки і торгівлі

ОСОБЛИВОСТІ НАВЧАННЯ ЛАТИНСЬКОЇ МОВИ СТУДЕНТІВ ФІЛОЛОГІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ: ДОСВІД ПОЛТАВСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ ЕКОНОМІКИ І ТОРГІВЛІ

У статті розглядаються підходи до викладання латинської мови для студентів філологічних спеціальностей університетського рівня, а також практичний досвід використання інтерактивних методів навчання під час викладання дисципліни “Латинська мова” в Полтавському університеті економіки та торгівлі.

Традиційна методика викладання латинської мови керується принципом – «читати і розуміти». Проте, зараз розвивається підхід до вивчення класичної мови за методиками сучасних мов, що мають на меті розвиток навичок не лише читання і перекладу, а й і говоріння та письма. Серед методів, які використовуються на заняттях розглядаються такі, як «мозковий штурм», робота в малих групах, навчальна гра, метод проектів. Автори статті зазначають, що надзвичайно важливим є використання інформаційних технологій. При вивченні курсу з латинської мови використовується дистанційний курс, розроблений для студентів-філологів, а також студенти готують презентації про цікаві факти та особливості латинської мов, які представляються на практичних заняттях.

Результати дослідження та загальний досвід використання інтерактивних методів навчання показують, що застосування такої стратегії має позитивний вплив на рівень філологічної підготовки студентів, поглиблює знання основних правил граматики латинської мови у порівнянні з граматики сучасних мов, а саме англійської та німецької, допомагає оволодіти лексику германських мов, яка має латинське походження, а також підвищує мотивацію до вивчення латинської мови в цілому.

Ключові слова: інтерактивні методи навчання, «мозковий штурм», робота в малих групах, навчальна гра, метод проектів, інформаційні технології.

Стаття надійшла до редакції 26.02.2024 р.

УДК 378.04:[37:159.9

DOI [HTTPS://DOI.ORG/10.33989/2075-146X.2024.33.310008](https://doi.org/10.33989/2075-146X.2024.33.310008)

ОЛЬГА КОЗИРОД

ORCID: 0000-0002-2776-6204

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ НАВЧАННЯ МАГІСТРІВ ПЕДАГОГІКИ І ПСИХОЛОГІЇ ВИЩОЇ ШКОЛИ

У статті визначено та обґрунтовано основні напрямки та особливості теоретичної та методичної підготовки фахівців другого магістерського рівня у галузі освітніх педагогічних наук з предмету «педагогіка і психологія вищої школи» у контексті якісного оновлення змісту вищої освіти.

Ключові слова: вища освіта; профільна підготовка; методика викладання фахових дисциплін; здобувачі вищої освіти другого магістерського рівня; педагогіка і психологія вищої школи; компетентність, індивідуальний розвиток

Постановка проблеми. Сучасний освітній процес у закладах вищої освіти України став більш інтенсивнішим та складнішим, що вимагає глибокого переосмислення закономірностей освітньо-професійної діяльності, пошуку нових продуктивних принципів і методів навчання, виховання, розвитку здобувачів освіти, а також оновлення підходів до процесу формування конкурентоздатної особистості майбутнього фахівця.

Від успішної роботи вищої школи значною мірою залежить створення найбільшого багатства держави – інтелектуально-творчого потенціалу нації. Сучасне суспільство потребує не лише фахівців, які володіють конкретними спеціальностями та знаннями, але й всебічно розвинених особистостей, які гнучко здатні реагувати на нестандартні ситуації, нестабільність у соціумі, вміють аналізувати сучасну світову дійсність, враховувати та адаптуватися до її особливостей, таких що можуть працювати в умовах постійного зростання обсягу та оновлення інформації, продукують ідеї, мають необхідність вдосконалюватися упродовж життя.

Впровадження нової парадигми вищої освіти передбачає оновлення всіх її аспектів: змісту, організаційних форм, методів навчання і засобів навчання, а також особливої уваги потребує підготовка науково-педагогічних кадрів. Це обумовлено постійними змінами в системі вищої освіти України, такими як соціально-економічне становище, дія воєнного стану, поліпшення організаційної структури, створення закладів освіти нових типів, оновлення освітньо-професійних програм ступеневої підготовки, що породжує зростання вимог до якості викладання, необхідності модернізації, удосконалення освітнього контенту, профільної специфіки підготовки викладацьких кадрів. У зв'язку з цим виникає потреба в підвищенні рівня професійної підготовки майбутніх викладачів вищої школи під час їх ступеневої підготовки.

Головним завданням сучасної вищої школи є підготовка висококваліфікованих конкурентоспроможних фахівців галузі освіти. Особливістю підготовки магістрантів спеціальності 011 «Освітні, педагогічні науки» є оволодіння ними компетентностями, що визначають спроможність випускника бути викладачем фахових дисциплін у закладах вищої освіти, самостійного здійснення ними пошуково-аналітичної та науково-дослідної діяльності, і виконання функцій наставника, тьютора, фасилітатора. Розглядаючи ці завдання відповідно до Болонської системи, важливим є розуміння, що підготовка таких фахівців включає не лише глибокі наукові дослідження, а й перспективи реалізації педагогічної професійної діяльності за спеціальністю.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематику професійної підготовки магістрів у системі вищої освіти висвітлено у працях Л. Барановської, Н. Батечко, В. Бобрицької, В. Городицької, О. Гури, С. Вітвицької, Л. Марцевої, В. Міляєва, О. Момот, Л. Лебедик, Ю. Лянной, О. Огієнка, З. Сліпкань, Р. Шаран, О. Цюняк, С. Ящук. Студіювання інформаційних джерел з методології та вивчення теоретичних основ галузевого змісту наповнення дисципліни «Педагогіка і психологія вищої школи» дало змогу визначити фундаментальні напрацювання науковців О. Азаркіна, Н. Альохіної, С. Бойко, В. Виноградової, М. Волошенко, С. Гіренко, Л. Кайдалової, О. Коновал, М. Котелюх, І. Кулик, Л. Марцевої, О. Медведєва, І. Сабатовської-Фролкиної, В. Старости, Т. Туркот, В. Тюріна, О. Федоренко, П. Червоного, Н. Шварп, В. Юрченка.

Незважаючи на існуючу значну кількість наукових розвідок з окремих аспектів підготовки магістрів та методики викладання дисципліни «Педагогіка і психологія вищої школи», значна кількість питань

залишилася невирішеною, серед них: визначення специфіки основних компонентів галузевої теоретичної та методичної підготовки магістрів; аналіз і обґрунтування ефективних чинників організації активного навчально-розвивального освітнього середовища, що відповідають потребам сьогодення і його впливу на траєкторію професійного розвитку особистості студента та інші.

Мета статті полягає у вдосконаленні методики викладання фахової дисципліни «Педагогіка і психологія у вищій школі», а також у оновленні її змісту на рівні магістерської освіти. Особлива увага зосереджена на теоретичних і методичних аспектах профільної підготовки магістрів у галузі знань 01 Освіта / Педагогіка за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки (Позашкільна освіта) у контексті досягнень педагогічної науки.

Завданнями наукового пошуку на основі аналізу публікацій з теми дослідження визначено окреслення та обґрунтування теоретичних аспектів та методичних чинників фахової підготовки магістрів у галузі освітніх педагогічних наук до професійної діяльності, підбір принципів організації освітнього процесу що сприяють досягненню якості сформованості компетентностей здобувачів освіти другого магістерського рівня, характеристика основних умов ефективного викладання дисципліни «Педагогіка і психологія вищої школи».

Виклад основного матеріалу. Профільна підготовка магістрів у галузі освітніх педагогічних наук, зокрема вивчення педагогіки і психології вищої школи, є важливим етапом формування фахівців, здатних вирішувати складні завдання у сфері освіти та виховання. Окрім особистісно-етичних та індивідуально-психологічних якостей, викладач закладу вищої освіти має оволодіти педагогічними навичками. Для досягнення високого рівня професійно-педагогічної підготовки необхідно розуміти не лише предметну галузь, а й принципи, методи та закономірності педагогічного процесу, а також виховання та навчання. Такий викладач повинен практично оволодіти психолого-педагогічною компетентністю.

Відтак, варто зауважити, що у відповідності до реалізації академічної свободи здобувачів вищої освіти зміст, умови, обсяг, методи та форми контролю за освітньою діяльністю, перелік компетентностей і очікуваних результатів навчання конкретизуються у освітньо-професійних програмах відповідного освітнього рівня та навчально-методичному забезпеченні освітніх компонентів (*Освітньо-професійна програма ... 2023*, с. 3-5).

Головною метою підготовки магістрів з дисципліни «Психологія і педагогіка вищої школи» за освітньо-професійною програмою «Позашкільна освіта» у галузі 01 Освіта / Педагогіка спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки – є формування у майбутнього фахівця системи професійних компетентностей щодо організації і здійснення цілісного навчально-виховного процесу у закладах вищої освіти (Лебедик, 2023).

Відповідно, аналіз наукових джерел (Батечко, 2013; Бобрицька, 2010; Братко, 2015; Виноградова, Юрченко, 2020; Вітвицька, 2016; Момот, 2016; Кравченко, 2017; Кулик, 2021; *Освітньо-професійна програма...*, 2023; Лебедик; Пехота, (Ред.), 2001; Мирончук) засвідчує, що теоретичні та методичні аспекти цієї підготовки націлені на забезпечення студентів необхідними компетентностями для успішної професійної діяльності та можливості побудови індивідуальної освітньої траєкторії саморозвитку для кожного здобувача освіти.

Отже, на основі аналізу наукових досліджень та фахових видань означеної проблематики варто виділити наступні основні аспекти теоретичної підготовки магістрів:

- Теоретичні засади освіти і виховання, які включають вивчення класичних і сучасних теорій освіти та їх практичне застосування в роботі зі студентами. Проведення аналізу функціонування системи вищої освіти та всіх її складових: навчально-виховний процес, управління, роль викладача та студента і т. д. (Відповідно до силабусу та робочої програми зазначеної дисципліни магістрам пропонується опрацювати такі теми як «Теоретичні засади та науковий апарат педагогіки вищої школи», «Педагогічний процес у закладі вищої освіти як предмет педагогіки вищої школи»).
- Розкриття закономірностей розвитку освіти, процесу навчання і виховання студентської молоді, її наукової та професійної підготовки відповідно до державних та європейських стандартів, а також врахувати потреби суспільства. (У процесі опрацювання цього теоретичного аспекту робочою програмою дисципліни передбачено вивчення таких тем, як «Система вищої освіти України, як об'єкт педагогіки вищої школи», «Особливості педагогічного спілкування викладача і студентів», «Науково-педагогічний працівник як суб'єкт освітнього процесу у закладі вищої освіти», «Студент закладу вищої освіти як об'єкт та суб'єкт професійної підготовки»).
- Психологічні аспекти навчання і виховання: розуміння психологічних закономірностей навчання та розвитку особистості, а також методи психологічної підтримки та взаємодії зі студентами. (Розкриття сутності аналізованого аспекту підготовки співвіднесене з

опрацюванням таких тем, як «Психологія педагогічної діяльності», «Психологія вищої школи як наука та навчальна дисципліна», «Особливості педагогічного спілкування викладача і студентів»).

- Ознайомлення з новаторськими технологіями, методами організації, засобами навчання, виховання та управління в системі вищої освіти. (У ході такого напрямку теоретичного дослідження студенти опрацьовують теми «Дидактика вищої школи як складник педагогіки вищої школи», «Сучасні технології навчання у закладі вищої освіти» та інші).

У процесі опанування основами педагогіки і психології вищої школи чільне місце займає вивчення системи методичних чинників, найважливішими серед яких виділено:

- методи навчання і виховання: вивчення та впровадження ефективних методів навчання, включаючи інтерактивні та інтерактивно-проблемні підходи;
- провідні загальнонаукові, методичні принципи викладання у вищій школі, головні форми організації освітнього процесу та його науково-методичне забезпечення, особливості професійно-педагогічного спілкування;
- організація навчального процесу: розробка навчальних планів, вибір навчальних матеріалів, організація групової та індивідуальної роботи зі студентами;
- оцінювання і контроль: розробка критеріїв оцінювання, проведення заліково-екзаменаційних сесій, здійснення педагогічного контролю за навчальним процесом.

Відповідно зазначені методичні аспекти освітньо-професійної підготовки магістрів у змісті вивчення дисципліни «Педагогіка і психологія вищої школи» покликані сприяти ефективному засвоєнню теоретичних знань у ході виконання практичної діяльності спрямованих освітньо-професійною програмою на ефективне формування підсумкових показників (компетентностей, програмних результатів навчання).

В рамках означеної дисципліни особлива увага приділяється організації освітнього процесу в кредитно-модульній системі підготовки. Це досягається шляхом реалізації комплексу принципів, які включають: цілісність (систематизація і інтеграція цілей, засобів, форм, методів та умов навчання задля розвитку дидактичної системи), відповідність професійним завданням (необхідність підпорядкування змісту навчання, знань, умінь та навичок потребам та характеру професійних завдань); науковості та прогностичності (визначення стійких зв'язків між змістом навчання і науковими дослідженнями для забезпечення передбачуваності та відповідності освітньої програми потребам сучасного ринку праці); особистісно-орієнтованого навчання (адаптація системи навчання до індивідуальних потреб, інтересів та можливостей студентів), відкритості й саморозвитку системи (націлений на динамічну, гнучку та відкриту методичну систему, готову до коригування, перебудови та ускладнення або спрощення), відтворюваності (відтворення вивченої технології під час навчання задля досягнення поставлених цілей), потенційної надлишковості навчального матеріалу (створення умов для узагальненого засвоєння знань), особистісно-діяльнісного підходу до навчання (спрямований на самостійну навчальну діяльність студентів з активною підтримкою викладача у ролі помічника, консультанта та організатора, що відповідає їх зоні найближчого розвитку), технологічності та інноваційності (використання сучасних педагогічних та інформаційних технологій з метою забезпечення ефективності навчання), діагностичності (оцінювання рівня досягнення цілей професійно-орієнтованого навчання) (Батечко, 2013; Бобрицька, 2010; Вітвицька, 2016; Момот, 2016; Кравченко, 2017).

Отже, при визначенні системи принципів важливо враховувати, що процес навчання з дисципліни «Педагогіка і психологія вищої школи» має свою унікальну специфіку, яка базується на філософському осмисленні, діалектиці безперервності та дискретності, а також на єдності кількісних та якісних аспектів процесуального розвитку. Водночас важливо не ігнорувати актуальність застосування андрагогічного підходу у процесі підготовки майбутніх магістрів. В умовах Болонського процесу надання пріоритету самостійному навчанню студентів другого рівня вищої освіти стає невід'ємною частиною навчального процесу. Тому необхідно відведення достатньої уваги попередній підготовці, що включає складання силабусу дисципліни, вибору і розробці навчального матеріалу, а також уважне планування рекомендованої літератури. Варто відзначити, що навчально-методичним комплексом освітнього компонента «Педагогіка і психологія вищої школи» для студентів другого (магістерського) рівня вищої освіти за освітньо-професійною програмою «Освітні, педагогічні науки (Позашкільна освіта)» на самостійне опрацювання тем аналізованої дисципліни за двома змістовими модулями відводиться 100 годин, що складає 2/3 загального часу відведеного на опанування предмету (5 кредитів).

Враховуючи вищезазначене, зауважимо, що індивідуальний розвиток магістранта базується на виявленні досягнутої інтегральної компетентності, яка включає здатність до організації і здійснення

цілісного освітнього процесу у закладах вищої освіти, розв'язування складних завдань і проблем професійної освіти, що вимагає проведення досліджень та впровадження інновацій.

Самоосвітня діяльність магістранта сприяє самовдосконаленню особистості, і передбачає насамперед необхідність оволодіння інструментами навчальної та науково-дослідної діяльності через застосування різноманітних форм, методів технологій, серед яких чільне місце займають: моніторинг і контент-аналіз різноманітних інформаційних джерел, інтернет-видань, виявлених позицій щодо існуючих протиріч, обговорення, вирішення педагогічних ситуацій, створення діалогів, тестів, запитань на основі опрацьованого матеріалу, відеопрезентацій щодо результатів наукового пошуку, написання есе, тез, оформлення статей за підсумками проведених досліджень.

Керуючись зазначеними судженнями вважаємо, що важливим аспектом професійної підготовки майбутнього викладача є створення динамічного, навчально-розвивального, освітнього середовища, що сприяє формуванню його готовності до професійної діяльності. Поняття «освітнє середовище» потрактовується науковцями як багаторівнева система умов /обставин /чинників, /можливостей які забезпечують оптимальні обставини освітньої діяльності розвитку і становлення особистості в наслідок запланованих і незапланованих впливів на неї середовища у таких аспектах: цільовому, змістовому, процесуальному, ресурсному, результативному. (Братко, 2010, с. 68). Розвивальним є освітнє середовище у якому передбачено можливості для задоволення освітніх потреб тих хто навчається, є належні умови особистісного зростання та саморозвитку як ресурсу для постійного удосконалення якості освіти та джерельною базою напрацювання різновидів особистісного досвіду.

Отже, продовжуючи думку О Пехоти, А. Кіктенко, М. Любарської (2001) щодо реалізації основного завдання навчально-розвиваючого середовища, вважаємо, що розвиток у майбутнього фахівця готовності до професійної реалізації досягається шляхом набуття програмних результатів навчання. У контексті теми дослідження дисципліна «Педагогіка і психологія вищої школи» означеної освітньо-професійної програми визначає досягнення наступних програмних результатів навчання: знання здобувачем другого магістерського рівня вищої освіти функцій, предмету та основних категорій, дидактичних концепцій педагогіки вищої школи, психологічної характеристики студентства як особливого науково-освітнього середовища; розуміння психологічних особливостей, структури, характеристики та основних напрямів роботи викладача вищої школи; здатність визначати сутність та специфіку освітньої діяльності у закладі вищої освіти; володіння загальними та спеціальними засобами, технологіями, методами та прийомами підготовки і проведення лекційних та семінарських занять, уміння практично реалізовувати різноманітні форми проведення занять та організації самостійної роботи студентів за фахом; мати навички визначення виховних цілей, що пов'язані з розвитком професійно-важливих якостей особистості студентів; моделювати професійні ситуації, проектувати і реалізувати професійну самоосвіту з проблем викладання та дослідно-пошукової діяльності (*Освітньо-професійна програма... 2023*).

Це досягається через якісну, активну освітню комунікацію учасників навчального процесу, що базується на гуманному суб'єкт-суб'єктному співробітництві, активному використанні сучасних педагогічних технологій, використанні діаностично-стимулюючого спрямування пізнавальної діяльності, та глибоким розумінням власної індивідуальності кожного здобувача освіти, на основі якої виокремлюється особистісна педагогічна концепція та персоналізована педагогічна практика.

Продовжуючи характеристику середовищного впливу на рівень якісного викладання педагогіки і психології вищої школи відзначаємо і вагомість використання спектру освітніх перспектив і дидактичних засобів які надають Інтернет та комп'ютерні технології. У ході організації освітньої взаємодії викладач застосовує широкий діапазон дидактичних можливостей, як ефективного чинника мотивації учасників освітнього процесу та їх навчально-розвивальної діяльності через зворотній зв'язок між викладачем і студентами в умовах організації змішаної моделі навчання шляхом викладання освітнього контенту та налагодження зворотного зв'язку через мобільні додатки, створення спільнот у соціальних мережах, використання освітніх платформ, спеціалізованих програм. Відповідно найбільш дієвими освітніми інструментами є використання електронних навчально-методичних посібників, відеопрезентацій, дидактичних матеріалів, фліп-чартів, меблів-трансформерів які сприяють забезпеченню групових, індивідуальних форм взаємодії, використання мультимедіа.

Висновки. У процесі такої комплексної науково-педагогічної та психологічної підготовки магістрантів відбувається напрацювання ними найважливіших практико-орієнтованих компетентностей з прогнозування майбутніх напрямів розвитку вищої освіти в Україні у зв'язку з інтеграцією в європейський освітній простір, формуються професійні знання, уміння та навички у сфері сучасних тенденцій розвитку вищої освіти: аналізу і вивчення новітніх підходів, технологій та інновацій у сфері вищої освіти для їх подальшого впровадження в освітній процес. Стимулюється активне вивчення, аналіз та узагальнення практики та досвіду педагогічної діяльності у вищих навчальних

зкладах що сприяє якісному оволодінню програмними результатами навчання та формування власного педагогічного досвіду магістратів як основи майбутньої професійної реалізації.

Список використаних джерел

- Батечко, Н. Г. (2013). Сучасні підходи до формування змісту підготовки майбутніх викладачів вищої школи в умовах магістратури. *Педагогічний процес: теорія і практика*, 4, 5-19.
- Бобрицька, В. (2010). Організаційно-педагогічні умови формування самоосвітньої компетенції майбутнього викладача вищої школи в умовах магістратури. *Педагогічна освіта: теорія і практика. Педагогіка. Психологія*, 2, 48-52.
- Братко, М. (2015). Структура освітнього середовища вищого навчального закладу. *Наукові записки [Кривоградського державного педагогічного університету імені Володимира Вінниченка]. Педагогічні науки*, 135, 67-72. Взято з <https://core.ac.uk/download/pdf/33687941.pdf> (дата звернення 08.05.2024).
- Виноградова, В., Юрченко, В. (2020). *Психологія вищої освіти: теоретичні та практичні аспекти*: навч. посіб. 2-е вид. Київ: Ліра-К.
- Вітвицька, С. (2016). Теоретичні і методичні засади педагогічної підготовки магістрів в умовах ступеневої освіти. В кн. О. А. Дубасенюк (Ред.), *Акмеодяження науковців Житомирської науково-педагогічної школи*: монографія (с. 302-347). Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка.
- Кравченко, В. (2017). *Теоретичні і методичні засади модернізації професійної підготовки викладачів вищої школи в умовах магістратури*. (Дис. д-ра пед. наук). Запоріжжя.
- Кулик, І. (2021). *Педагогіка вищої школи та педагогічна майстерність викладача*: методичні рекомендації. Івано-Франківськ: НАІР.
- Лебедик, Л. *Опис навчальної дисципліни «Педагогіка і психологія вищої школи»*. Взято з <http://surl.li/uakda> (дата звернення .6.05.2024).
- Мирончук, Н. *Особливості змісту підготовки майбутніх викладачів вищої школи спеціальності 011 «Освітні, педагогічні науки» («Педагогіка вищої школи») в Україні*. Взято з <http://surl.li/uakbx> (дата звернення 02.02.2024).
- Момот, О. (2016). *Підготовка майбутніх викладачів вищих навчальних закладів до педагогічної діяльності в умовах магістратури*. (Дис. канд. пед. наук). Полтава.
- Освітньо-професійна програма «Позашкільна освіта» другого (магістерського) рівня вищої освіти за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки галузі знань 01 Освіта/Педагогіка. (2023)*. Взято з <http://surl.li/uakse> (дата звернення 04.05.2024).
- Пехота, О. (Ред.). (2001). *Освітні технології*: навч.-метод. посіб. Київ: А.С.К.

References

- Batechko, N. H. (2013). Suchasni pidkhody do formuvannya zmistu pidhotovky maibutnix vykladachiv vyshchoi shkoly v umovakh mahistratury [Modern approaches to the formation of the content of the training of future teachers of the higher school in the conditions of the master's degree]. *Pedahohichni protses: teoriia i praktyka [Pedagogical process: theory and practice]*, 4, 5-19 [in Ukrainian].
- Bobrytska, V. (2010). Orhanizatsiino-pedahohichni umovy formuvannya samoosvitnoi kompetentsii maibutnoho vykladacha vyshchoi shkoly v umovakh mahistratury [Organizational and pedagogical conditions for the formation of self-educational competence of a future teacher of a higher school in the conditions of a master's degree]. *Pedahohichna osvita: teoriia i praktyka. Pedahohika. Psykholohiia [Pedagogical education: theory and practice. Pedagogy. Psychology]*, 2, 48-52 [in Ukrainian].
- Bratko, M. (2015). Struktura osvitnoho seredovyscha vyshchoho navchalnoho zakladu [The structure of the educational environment of a higher educational institution]. *Naukovi zapysky [Krovogradskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Vynnychenka]. Pedahohichni nauky [Scientific Notes [Krovograd State Pedagogical University named after Volodymyr Vinnichenko]. Pedagogical sciences]*, 135, 67-72. Retrieved from <https://core.ac.uk/download/pdf/33687941.pdf> [in Ukrainian].
- Kravchenko, V. (2017). *Teoretychni i metodychni zasady modernizatsii profesiinoi pidhotovky vykladachiv vyshchoi shkoly v umovakh mahistratury [Theoretical and methodical principles of modernization of professional training of higher school teachers in the conditions of the master's degree]*. (D diss.). Zaporizhzhia [in Ukrainian].
- Kulyk, I. (2021). *Pedahohika vyshchoi shkoly ta pedahohichna maisternist vykladacha [Higher school pedagogy and teacher's pedagogical skills]: metodychni rekomendatsii*. Ivano-Frankivsk: NAIR [in Ukrainian].

- Lebedyuk, L. *Opys navchalnoi dystsypliny «Pedahohika i psykhohiia vyshchoi shkoly» [Description of the educational discipline "Pedagogy and psychology of the higher school"]*. Retrieved from <http://surl.li/uakda> [in Ukrainian].
- Myronchuk, N. *Osoblyvosti zmistu pidhotovky maibutnikh vykladachiv vyshchoi shkoly spetsialnosti 011 "Osvitni, pedahohichni nauky" ("Pedahohika vyshchoi shkoly") v Ukraini [Features of the content of the training of future teachers of the higher school specialty 011 "Educational and pedagogical sciences" ("Pedagogy of the higher school") in Ukraine]*. Retrieved from <http://surl.li/uakbx> [in Ukrainian].
- Momot, O. (2016). *Pidhotovka maibutnikh vykladachiv vyshchyykh navchalnykh zakladiv do pedahohichnoi diialnosti v umovakh mahistratury [Preparation of future teachers of higher educational institutions for pedagogical activities in the conditions of the master's degree]*. (PhD diss.). Poltava [in Ukrainian].
- Osvitno-profesiina prohrama «Pozashkilna osvita» druho (mahisterskoho) rivnia vyshchoi osvity za spetsialnistiu 011 Osvitni, pedahohichni nauky haluzi znan 01 Osvita/Pedahohika [Educational and professional program "Out-of-school education" of the second (master's) level of higher education in the specialty 011 Educational, pedagogical sciences of the field of knowledge 01 Education/Pedagogy]*. (2023). Retrieved from <http://surl.li/uakce> [in Ukrainian]
- Pekhota, O. (Ed.). (2001). *Osvitni tekhnologii [Educational technologies]: navch.-metod. posib*. Kyiv: A.S.K. [in Ukrainian].
- Vitvytska, S. (2016). *Teoretychni i metodychni zasady pedahohichnoi pidhotovky mahistriv v umovakh stupenevoi osvity [Theoretical and methodical principles of pedagogical training of masters in the conditions of graduate education]*. In O. A. Dubaseniuk (Ed.), *Akmedosiahnennia naukovtsiv Zhytomyrskoi naukovopedahohichnoi shkoly [Accomplishments of scientists of the Zhytomyr Scientific and Pedagogical School]: monohrafiia* (pp. 302-347). Zhytomyr: Vyd-vo ZhDU im. I. Franka [in Ukrainian].
- Vynohradova, V., & Yurchenko, V. (2020). *Psykhohiia vyshchoi osvity: teoretychni ta praktychni aspekty [Psychology of higher education: theoretical and practical aspects]: navch. posib*. Kyiv: Lira-K [in Ukrainian].

KOZYROD O.

Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University, Ukraine

THEORETICAL AND METHODOLOGICAL ASPECTS OF TEACHING MASTER'S STUDENTS IN PEDAGOGY AND PSYCHOLOGY OF HIGHER EDUCATION

The article addresses the problem of updating the content of the teaching system of the academic discipline "Pedagogy and Psychology of Higher Education" for students of the second master's level of higher education in the field of knowledge 01 Education/Pedagogy, in the specialty 011 "Educational, Pedagogical Sciences". The article focuses on the problem of competence-based training of master's students for professional pedagogical self-realization in the context of modern realities of educational transformation. The features of teaching the theoretical and methodological components of the discipline have been outlined and practically reasoned as fundamental factors of the future effective professional realization of master's students in the field of pedagogical professional activity in the speciality and teaching in pre-higher and higher education institutions.

The purpose of the research is to determine the ways to improve the methods of teaching the professional discipline "Pedagogy and Psychology of Higher Education", to update its content at the master's level of education, to outline the theoretical and methodological aspects of specialized training of master's students in the context of achievements of pedagogical science.

Based on the analysis of the educational and methodological complex of the discipline "Pedagogy and Psychology of Higher Education", which is a component of the educational and professional program "Extracurricular Education" of the second master's level of higher education, and professional publications on the topic of scientific research, a set of principles of effective organization of the educational process in the credit-module system of training has been formed. The features of self-education of applicants as a priority educational component in the format of implementing the Bologna Process have been clarified. The influence of factors, circumstances, components of the educational and developmental environment on the formation of learning outcomes and students' mastery of integral competence, which combines the components of the system of professional psychological-pedagogical knowledge, skills and abilities of organizing and implementing the educational process in higher education institutions, has been characterized. The factors of environmental influence on the process of perception and assimilation of the academic discipline program have been specified. The importance of implementing such a comprehensive scientific-pedagogical, psychological and methodological readiness of future master's students of educational pedagogical sciences for conscious substantive analysis and study of technologies and innovations, modern approaches, ability to forecast future vectors and modern trends in the development of higher education in Ukraine and its effective integration into the European educational space has been noted.

Keywords: *higher education; specialized training; methods of teaching professional disciplines; students of the second master's level of higher education; pedagogy and psychology of higher education; competence, individual development.*

Стаття надійшла до редакції 16.04.2024 р.

УДК 379.8.043.2-056.2/.3"364"

DOI [HTTPS://DOI.ORG/10.33989/2075-146X.2024.33.310010](https://doi.org/10.33989/2075-146X.2024.33.310010)

АЛЛА КОБОБЕЛ

ORCID: 0000-0002-1247-9253

Комунальний заклад «Полтавська загальноосвітня школа I-III ступенів № 26 Полтавської міської ради Полтавської області»

ОЛЕНА ІЛЬЧЕНКО

ORCID: 0009-0009-6522-4842

ВОЛОДИМИР МОКЛЯК

ORCID: 0000-0001-9922-7667

Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка

ОРГАНІЗАЦІЯ ДОЗВІЛЛЕВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ В ЗАКЛАДАХ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

У статті розглянуті теоретичні та практичні аспекти організації дозвіллевої діяльності дітей з особливими освітніми потребами в закладах позашкільної освіти. Наголошено, що одним із сучасних трендів гуманітарної політики є створення безбар'єрного простору в Україні. Привабливість позашкільної освіти зумовлена малокомплектністю груп, територіальною та соціально-економічною доступністю освітніх послуг. Зазначена важливість ігрових програм, що направлена на розвиток особистості дитини. З'ясовано, що дієвим засобом стабілізації ментального здоров'я дітей є рухова активність. Показано, що суперечливою є практика застосування онлайн технологій в організації навчального процесу. Підкреслена необхідність обладнання закладів позашкільної освіти комфортними укриттями, застосування інноваційних та ефективних методів роботи з дітьми, зокрема методів рольової гармонізації та золотой середини. Наголошено на необхідності підготовки майбутніх педагогів для галузі позашкільної освіти у закладах вищої освіти, збільшення кількості годин педагогічної практики для студентів, підвищення кваліфікації педагогів та керівників закладів позашкільної освіти в закладах післядипломної освіти, налагодження партнерської взаємодії фахівців інституцій сфери освіти та охорони здоров'я тощо.

Ключові слова: заклади позашкільної освіти; організація дозвіллевої діяльності; діти з особливими освітніми потребами; ментальне здоров'я; військовий стан

Постановка проблеми; її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. В умовах воєнного стану нова українська школа продовжує розбудову інклюзивної моделі освіти, що передбачає навчання дітей з особливими освітніми потребами в загальному освітньому середовищі за місцем їх проживання. Це є альтернативою інтернатній, домашній або індивідуальній системі, за якою вони утримуються та навчаються окремо від інших дітей. Тому, одним із сучасних трендів гуманітарної політики України є формування безбар'єрного (суспільного, громадського, освітнього, економічного, інформаційного, фізичного, цифрового) простору для дітей з особливими освітніми потребами (*Про схвалення Національної стратегії...*, 2021; *План заходів...*, 2023). Унікальність сучасної позашкільної освіти полягає в тому, що її створено суспільством для суспільства, яке передбачає виявлення освітніх та соціокультурних інтересів різних категорій дітей з особливими освітніми потребами та задоволення їх потреб. Ми вважаємо, що позашкільна освіта як соціально-педагогічний феномен пов'язаний з реалізацією прав дітей з особливими освітніми потребами та їх батьків, впливає на вільний вибір змістовних, розвиваючих видів та форм дозвіллевої діяльності особистості. Гнучкість у роботі з малокомплектними групами дозволяє педагогам-організаторам варіювати складовими навчального процесу, застосовувати індивідуальні методи виховання, структурувати особистісні траєкторії розвитку дітей з особливими освітніми потребами, що відповідає принципам інклюзивної освіти. Крім всього, батьків приваблює статус закладів, що забезпечують безпечно та змістовне проведення освітньо-виховних та розвиваючих заходів з дітьми під час робочого часу батьків. Також важливо зазначити, що привабливість позашкільної освіти полягає в наданні переважно безкоштовних послуг, зручному режимі роботи, побудові навчального процесу за принципами демократизації та гуманізації, забезпеченні вихованців знайомством з новими друзями, створенні сприятливих психологічних умов для адаптації та соціалізації дітей з особливими освітніми потребами в соціумі, отриманні відчуття

радості та емоційного забарвлення, що дозволяє якісно структурувати вільний час дитини. У зв'язку з цим, заклади позашкільної освіти в силу своїх фінансових можливостей намагаються забезпечити доступність дітей з особливими освітніми потребами до прилеглої території, будівель навчальних закладів; створюють безбар'єрний вхід та безперешкодний рух в приміщення; пристосовують санвузли та місця відпочинку, забезпечують системою тактильної та звукової інформації дітей з порушеннями зору та системою візуальної інформації дітей з порушеннями слуху; застосовують тактильні таблички з нанесенням на них надпису шрифтом Брайля. Крім того, заклади створюють належні умови для формування безпечного та здорового освітнього середовища, в якому діти відчуватимуть комфорт та безпеку. Тому, дослідження організації дозвілєвої діяльності дітей з особливими освітніми потребами в закладах позашкільної освіти в умовах воєнного стану є актуальним, а недостатня вивченість даної проблематики визначила напрям нашого дослідження.

Аналіз попередніх досліджень і публікації. У сучасній українській педагогіці широко висвітлюється проблема організації дозвілєвої діяльності дітей з особливими освітніми потребами та досягнення завдань в умовах воєнного стану в Україні. Так, на важливості індивідуального підходу, адресній спрямованості дозвілєвих заходів, орієнтації на внутрішньому світі особистості наголошує Т. Шевченко (Шевченко, 2022). Розвиток інклюзивної позашкільної освіти, на думку Є. Дорошенко та В. Цини (Дорошенко, Цина, 2022), потребує гнучких підходів для задоволення потреб дітей з особливими освітніми потребами. Дослідниця А. Боярська-Хоменко (Боярська-Хоменко, 2023) зауважує, що ефективна робота закладів позашкільної освіти з дітьми з особливими освітніми потребами дозволяє виявити таланти таких дітей та вдосконалити їх соціальні навички. Найкращим способом літнього відпочинку, проведення безпечного творчого та веселого дозвілля для вимушено переселених дітей Г. Гевко (Гевко, 2022) вважає створення літніх творчих майданчиків. Таким чином, заявлена нами проблема активно обговорюється вітчизняними науковцями.

Метою статті є вивчення особливостей організації дозвілєвої діяльності дітей з особливими освітніми потребами в закладах позашкільної освіти в умовах воєнного стану. **Основними завданнями дослідження** є обґрунтування теоретичних засад застосування інклюзивної моделі організації дозвілєвої діяльності дітей з особливими освітніми потребами в закладах позашкільної освіти; визначення форм організації дозвілєвої діяльності дітей з особливими освітніми потребами в закладах позашкільної освіти; висвітлення сучасної практики організації дозвілєвої діяльності дітей з особливими освітніми потребами в закладах позашкільної освіти. **Наукова новизна** полягає у подальшому розвитку педагогічних підходів збереження ментального здоров'я дітей з особливими освітніми проблемами в умовах воєнного стану.

Виклад основного матеріалу дослідження. Заклади позашкільної освіти в умовах воєнного стану в Україні виконують важливу соціальну функцію. Серед основних векторів освітньої діяльності таких закладів є формування патріотизму, національної свідомості, відновлення історичної пам'яті, утвердження спільних європейських цінностей в умовах євроінтеграції України (Литовченко, 2022, с. 130; Гевко, 2022, с. 238). З цією метою, необхідно визначити ціннісні орієнтири, що формуються у пізнавально-практичній діяльності вихованців закладів позашкільної освіти за основними напрямками. Так, у творчих об'єднаннях соціально-реабілітаційного напрямку відбувається виховання таких соціальних цінностей, як миролюбність, любов до Батьківщини, справедливість; особистісних та міжособистісних відносин у сім'ї та з друзями. У гуртках декоративно-ужиткового мистецтва здійснюється моральне виховання, вивчення історії рідного краю, розширення світогляду, громадянське і духовне становлення. У гуртках гуманітарного напрямку відбувається виховання власної гідності; формування любові до українознавства, краєзнавства; розширення художньо-естетичного кругозору здобувачів освіти тощо. Школи мистецтв забезпечують вихованців розвитком чуттєвої сфери особистості, вихованням смаку у музичній, театральній, кінематографічній галузях. Гуртки туристсько-краєзнавчого напрямку дають можливість вивчення історії рідного краю, світової цивілізації, географічних, етнографічних, історичних об'єктів та явищ соціального життя. Гуртки науково-технічного напрямку забезпечують набуття техніко-технологічних умінь та навичок, підготовку вихованців до активної науково-дослідної роботи, опановування сучасної техніки та технологій.

Важливо відмітити, що домінантою навчально-виховного процесу у позашкільній освіті є національно-патріотичне виховання, серед якого необхідно виділити пластовий та скаутський види діяльності, що надають дітям з особливими освітніми потребами громадянську освіту; військово-патріотичний, що забезпечує відповідним рівнем підготовки дітей до військової служби, вихованням патріотичної та громадянської відповідальності тощо (*Про позашкільну освіту...*, 2021, ст. 15).

Наша практика організації дозвілєвої діяльності дітей з особливими освітніми потребами підтверджує важливість майстерності в роботі педагога-організатора в закладі позашкільної освіти. Одним із найважливіших завдань педагога-організатора є вміле використання педагогічної

майстерності для залучення різновікової категорії дітей з особливими освітніми потребами (дітей з фізичними та мовними вадами розвитку, дітей вимушених переселенців, дітей «зони ризику», дітей сиріт) віком від 6 до 18 років до дитячо-юнацьких клубів за місцем проживання. Правильна організація дозвілля захищає дітей від вуличних негараздів, направляє дитячу енергію в конструктивне русло, сприяє формуванню у дітей культури спілкування, зміцненню сімейних зв'язків, створенню умов для самореалізації та самовиховання особистості. Безумовно, для досягнення зазначеної мети педагог-організатор має володіти творчою фантазією, різними технологіями, видами, формами та методами організації клубної роботи. Найкращим способом залучення дітей до закладів позашкільної освіти є особисте відвідування педагогом-організатором інституцій дошкільної, загальної середньої, професійно-технічної освіти, зустрічі з їх адміністрацією, учнями та батьками, проведення творчих майстер-класів, пізнавальних, конкурсних, розважальних, ігрових та шоу програм, спортивних змагань, турнірів та олімпіад з метою формування контингенту вихованців.

Власна практика показує, що найкращим засобом, який сприяє позитивному соціальному та емоційному клімату, є організація змістовного дозвілля дітей та підлітків у вільний від навчання час. При цьому, необхідно передбачити залучення дітей до співтворчості, інтелектуального діалогу, вільного гармонійного спілкування. Такими прикладами можуть бути ігрові програми, націлені на розвиток толерантного ставлення до будь якої особистості. Зокрема, гра «Закриті очі» сприяє розвитку уявлення про те, що відчуває дитина, яка має проблеми із зором; гра «Вовк і семеро козенят» – передбачає, що в будь який час, кожен з дітей може побувати в ролі кривдника або жертви; гра «Знайди пару» – розвиває сприйняття оточуючих людей. Не менш важливими є конкурсно-розважальні програми, що мають на меті формування команди. Такі програми сприяють згуртованості колективу та налаштовують дітей на допомогу «слабкішому» заради перемоги. Одними із найкращих засобів для зняття агресії, напруги, втоми після навчання в школі можуть стати: заняття зі східних видів гімнастики, медитації, які мають заспокійливий вплив. Для кращої взаємодії дітей з особливими освітніми потребами з їх фізично здоровими однолітками ми залучаємо до роботи закладу волонтерів з числа школярів та студентів. Вони допомагають в організації дозвіллевой діяльності, у підготовці та проведенні різноманітних заходів, супроводжують дітей під час поїздок на концерти, екскурсії, беруть участь у клубних дискусіях, диспутах тощо. Крім того, позитивною практикою урізноманітнення дозвіллевой діяльності дітей з особливими освітніми потребами є запрошення до закладів позашкільної освіти представників громадських організацій, благодійних фондів, спілок, асоціацій тощо.

В умовах воєнного стану в Україні значно зросла потреба в реабілітації різних прошарків цивільного населення, зокрема й дітей з особливими освітніми потребами. Заклади позашкільної освіти зазвичай застосовують форми дозвіллевой діяльності, придатні для реабілітації таких дітей. На нашу думку, найкращим прикладом є проведення колективних заходів у форматі «Тематичних днів». Це може бути «День капелюшка», «День рукавички», «Піжамна вечірка», «Жовто-блакитний день», «День окулярів», «День смаколиків» та інші. На наш погляд, доцільно застосовувати інноваційні форми роботи з такими дітьми, зокрема реаліті-квести у вигляді Квесту Ескейп-рум та Квести містом (Кобобел, 2022, с. 159).

Для реабілітації дітей з особливими освітніми потребами, що перебувають в укриттях під час повітряної тривоги, корисно влаштувати заходи у формі ігор: в шашки, шахи, куточки; провести вікторини, запропонувати розгадування ребусів, кросвордів, знайти на малюнку 10 відмінностей, зібрати пазли та інші. Заклади позашкільної освіти, що незабезпечені укриттями, можуть використовувати для реабілітації онлайн формат дозвіллевих заходів, зокрема інтелектуальні ігри, інтерактивні вправи на освітніх платформах LearningApps, Wordwall та Kahoot, а також веб-квести з використанням Інтернету. За допомогою онлайн-платформ можна організувати цікаві заняття в режимі реального часу. Наприклад, провести вправи для формування навичок командної роботи «Правда або брехня», «Хвиля», «Пантоміма», «Світлофор» та інші.

Власна практика роботи в закладах позашкільної освіти вказує на певну суперечливість у застосуванні онлайн технологій в організації дозвіллевой діяльності дітей з особливими освітніми потребами. При цьому, позитивним є долучення дітей з особливими освітніми потребами до світового розвитку, унаочнення досягнень науково-технічного прогресу на побутовому рівні, в дозвіллевій діяльності, освітній діяльності тощо. Використання зазначених форматів в організації дозвіллевой діяльності в позашкільної освіти може бути привабливим для різних категорій дітей з особливими освітніми потребами, які тимчасово або постійно фізично не можуть відвідувати заклади позашкільної освіти. Крім того, онлайн-технології дозволяють застосовувати сучасні методи активізації дозвіллевой діяльності, зокрема використовувати ігрові методи. Тобто, сучасне освітнє середовище має генерувати потреби у залученні інноваційних цифрових технологій, використовувати можливості соціальних мереж, глобальної мережі Інтернету, формувати відповідні компетентності у здобувачів позашкільної освіти. Проте, існує низка негативних наслідків, що призводять до десоціалізації дітей з особливими освітніми потребами, набуття певних вад зору, погіршення фізичної активності, зниження самооцінки,

формування ігрової, комп'ютерної, Інтернет-залежності тощо. Тому, для батьків та педагогів важливо постійне формування культури Інтернет-дозвілля у дітей з особливими освітніми потребами та створення сприятливих умов у реальному освітньому просторі для повноцінної соціальної адаптації таких дітей.

Важливим, на нашу думку, є вирішення проблеми захисту ментального здоров'я дітей з особливими освітніми потребами, що стає в умовах воєнного стану базовою необхідністю. Для збереження ментального здоров'я таких дітей необхідним є створення такого середовища, в якому діти з особливими освітніми потребами відчуватимуть себе у безпеці, комфорті та добробуті. Варто відзначити, що розвиток певних форм ментальних порушень негативно впливає на інтелектуальну діяльність, сон, харчування, поведінку дитини. Дієвим засобом для стабілізації ментального здоров'я дітей з особливими освітніми потребами можуть стати обійми, слова підтримки та любові: «Ми в безпеці», «Я з тобою»; гумористичні розповіді, терапевтичні ігри; вправи на дихання; вправи на візуалізацію «Безпечне місце» (малюємо безпечне місце, а потім уявляємо себе там) (Ройз) тощо. Для зміцнення психічного здоров'я дітей з особливими освітніми потребами та надання їм психосоціальної підтримки В. Костіна рекомендує застосовувати наступні методи, а саме: театралізації з використанням сюжетів народних казок, байок, легенд, оповідань; майстер-класи з виготовлення поробок з використанням народних ремесел; рухливо-музичні релаксаційні композиції з використанням народного фольклору; ігри та вікторини з соціально-виховуючим змістом (Костіна, 2023, с. 135). Логічним продовженням розв'язання проблеми ментального здоров'я дітей з особливими освітніми потребами є плив рухової активності на психічне здоров'я дітей. Так, результати дослідження К. Іванова та О. Отравенко показали, що для корекції ментального здоров'я дітей з особливими освітніми потребами ефективною є застосування таких видів фізичної активності, як: додзбол, регбі-5 та фризбі (Іванов, Отравенко, 2023, с. 160). На нашу думку, для збереження ментального здоров'я дітей з особливими освітніми потребами варто використовувати такий вид рухової активності, як «черлідінг». Виконання вправ з помпонами сприяє покращенню настрою, підвищенню позитивних емоцій у таких дітей. Рухова активність (фізкульт-хвилинки, руханки, танці, вправи зі скакалками, обручами, м'ячами, йога та інші) сприятимуть зниженню рівня депресії, стресу, тривоги, що позитивно впливатиме на ментальне здоров'я дітей з особливими освітніми потребами.

На наш погляд, інноваційними та ефективними методами, що забезпечать якісну організацію дозвіллевої діяльності дітей з особливими освітніми потребами є три групи методів, зокрема: 1) група методів, що впливають на формування позитивних міжособистісних стосунків дітей (метод рольової гармонізації, метод золотої середини, мотиваційно-виховні методи); 2) група методів, що забезпечують дітей з особливими освітніми потребами базовими компетентностями (метод сторітеллінгу, метод проблемного навчання, метод навчальних проєктів, дослідницько-пізнавальний метод, метод розв'язання кейсів, метод написання есе, метод складання ментальних карт); 3) група методів, стимулюючих та мотивуючих дітей з особливими освітніми потребами до процесів дозвіллевої діяльності (методи гри й ігрового тренінгу, методи проблемних ситуацій та імпровізації, метод змагання, методи театралізації) (Гончарук, 2019). Найбільш вдалим в нашій практиці є методи рольової гармонізації та золотої середини. Прикладом застосування методу рольової гармонізації можна назвати спортивний захід «Мама, тато, я - спортивна сім'я», в якому беруть участь діти різної вікової категорії. При цьому, один учасник виконує роль батька, другий – роль матері, третій – роль молодшого брата або сестри. Тобто, на деякий час діти перетворюються у нових персонажів, що дозволяє їм відчувати себе на місці інших людей. Прикладом застосування методу золотої середини може бути організація сімейних конкурсів з приготування родинних страв, смаколиків тощо.

На наш погляд, найбільш значущими проблемами в організації дозвіллевої діяльності дітей з особливими освітніми потребами в закладах позашкільної освіти є незадовільне матеріально-технічне та кадрове забезпечення роботи закладів позашкільної освіти. Реалізація найбільш прогресивних технологій та методів роботи з дітьми з особливими освітніми потребами відповідно потребує обладнаних приміщень закладів позашкільної освіти. Такі приміщення мають бути забезпечені сучасною комп'ютерною технікою, спортивним інвентарем, сенсорними кімнатами психологічного розвантаження дітей з особливими освітніми потребами тощо. Фізична та моральна застарілість об'єктів матеріально-технічної бази закладів позашкільної освіти створюють негативні враження у дітей з особливими освітніми потребами та їх батьків, відвертають від намірів пов'язувати свою дозвіллеву діяльність саме з такими закладами. У більшості випадків такі негативні явища у певній мірі компенсуються шляхом педагогічної майстерності та творчого підходу працівників таких закладів. Проблемою є також не завжди достатня підготовка майбутніх педагогів для галузі позашкільної освіти у закладах вищої освіти, замала кількість годин педагогічної практики для студентів на базі закладів позашкільної освіти різного профілю, підвищення кваліфікації має бути націлене на оволодіння випереджаючими навиками та уміннями педагогів та керівників закладів позашкільної освіти в закладах післядипломної освіти тощо. Крім того, з метою створення в закладі позашкільної освіти здорового психолого-емоційного середовища необхідним є налагодження партнерської взаємодії

високо професійних фахівців інституцій сфери освіти та охорони здоров'я, які надаватимуть консультативні послуги усім стейкхолдерам (дітям з особливими освітніми потребами, їх фізично здоровим одноліткам, батькам, педагогам) тощо.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок. Позашкільна освіта в Україні в умовах воєнного стану спрямована на формування патріотичного світогляду, оволодіння цінностями людяності, любові до Батьківщини, демократії та миру через нашу перемогу. Позашкільна освіта є потужним засобом психологічної реабілітації дітей з особливими освітніми потребами. Для збереження та захисту ментального здоров'я дітей з особливими освітніми потребами необхідно застосовувати різні види рухової активності. Особливостями організації дозвілдової діяльності дітей з особливими освітніми потребами є використання офлайн та онлайн форматів надання освітніх послуг. Основними групами методів організації дозвілдової діяльності є: 1) група методів, що впливають на формування позитивних міжособистісних стосунків дітей (метод рольової гармонізації, метод золотого середина, мотиваційно-виховні методи); 2) група методів, що забезпечують дітей з особливими освітніми потребами базовими компетентностями (метод сторітеллінгу, метод проблемного навчання, метод навчальних проєктів, дослідницько-пізнавальний метод, метод розв'язання кейсів, метод написання есе, метод складання ментальних карт); 3) група методів стимулюючих та мотивуючих дітей з особливими освітніми потребами до процесів дозвілдової діяльності (методи гри й ігрового тренінгу, методи проблемних ситуацій та імпровізації, метод змагання, методи театралізації). Проблеми організації дітей з особливими освітніми потребами пов'язані з недостатнім фінансуванням, слабкістю матеріально-технічної бази та кадровим забезпеченням.

Перспективи подальших досліджень. Подальші наукові дослідження пов'язані з проблемами дозвілдової діяльності окремих соціальних груп населення у поствоєнному суспільстві України.

Список використаних джерел

- Боярська-Хоменко, А. (2023). Організація діяльності дітей з особливими освітніми потребами в закладах позашкільної освіти. *Теорія та методика навчання та виховання*, 54, 18-30.
- Гевко, Г. (2022). Літні творчі майданчики (літнє дозвілля дітей в реаліях воєнного часу). *Освітній фактор*, 237-239.
- Гончарук, О. (2019). Модель системи підготовки майбутніх учителів початкової школи до організації дозвілдової діяльності учнів. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*, 9 (93), 165-177.
- Дорошенко, Є., Цина, В. (2022). Особливості організації і здійснення інклюзивної позашкільної освіти дітей з особливими потребами. *Витоки педагогічної майстерності*, 30, 89-96.
- Іванов, К., Отравенко, О. (2023). Вплив рухової активності на психічне здоров'я дітей з особливими потребами під час воєнного стану. *InterConf*, 149, 155-161.
- Кобобел, А. (2022). Квест-технологія як інноваційна форма організації дозвілдової діяльності дітей з особливими освітніми потребами. *Ukrainian professional education*, 11, 157-168.
- Костіна, В. (2023). Розвиток професійної компетентності майбутніх фахівців соціальної галузі до організації дозвілля дітей та молоді в умовах воєнного стану. В кн. *Психолого-педагогічні координати розвитку особистості: збірник наук. матеріалів IV Міжнар. наук.-практ. конф.* (с. 132-136). Полтава.
- Литовченко, О. (2022). Діяльність закладів позашкільної освіти України в умовах війни: важливі вектори. *Освітній фактор*, 129-130.
- План заходів з реалізації Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року.* Національне агентство України з питань державної служби від 28.04.2023. Взято з <https://nads.gov.ua/news/ukhvaleno-plan-zakhodiv-z-realizatsii-natsionalnoi-stratehii-iz-stvorennia-bezbarierno-ho-prostoru-v-ukraini> (дата звернення 02.05.2024).
- Про позашкільну освіту:* Закон України від 22.05.2021р. № 1841-III. Взято з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1841-14/ed20000622#Text> (дата звернення 02.05.2024).
- Про схвалення Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року:* розпорядження Кабінету Міністрів № 366-р від 14.04. 2021р. Взято з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2021-%D1%80#Text> (дата звернення 02.05.2024).
- Ройз, С. (2023). Ментальне здоров'я дітей під час війни: поради батькам та опікунам.
- Шевченко, Т. (2022). Проблеми культурно-дозвілдової практики в умовах війни. *Молодий вчений*, 7 (107), 54-57.

References

- Boiarska-Khomenko, A. (2023). Orhanizatsiia diialnosti ditei z osoblyvymy osvritnimy potrebamy v zakladakh pozashkilnoi osvity [Organization of activities of children with special educational needs in out-of-school education institutions]. *Teoriia ta metodyka navchannia ta vykhovannia [Theory and methods of teaching and upbringing]*, 54, 18-30 [in Ukrainian].
- Doroshenko, Ye., & Tsyna, V. (2022). Osoblyvosti orhanizatsii i zdiisnennia inkluzyvnoi pozashkilnoi osvity ditei z osoblyvymy potrebamy [Peculiarities of the organization and implementation of inclusive out-of-school education for children with special needs]. *Vytoky pedahohichnoi maisternosti [Origins of pedagogical skill]*, 30, 89-96 [in Ukrainian].
- Hevko, H. (2022). Litni tvorchii maidanchyky (litnie dozvillia ditei v realiiakh voiennoho chasu) [Summer creative playgrounds (summer leisure for children in the realities of wartime)]. *Osvitnii factor [Educational Factor]*, 237-239 [in Ukrainian].
- Honcharuk, O. (2019). Model systemy pidhotovky maibutnikh uchyteliv pochatkovoii shkoly do orhanizatsii dozvillievoi diialnosti uchniv [Model of the system of training future primary school teachers for the organization of students' leisure activities]. *Pedahohichni nauky: teoriia, istoriia, innovatsiini tekhnologii [Pedagogical sciences: theory, history, innovative technologies]*, 9 (93), 165-177 [in Ukrainian].
- Ivanov, K., & Otravenko, O. (2023). Vplyv rukhovoii aktyvnosti na psykhykhe zdorovia ditei z osoblyvymy potrebamy pid chas voiennoho stanu [The influence of motor activity on the mental health of children with special needs during martial law]. *InterConf*, 149, 155-161 [in Ukrainian].
- Kobobel, A. (2022). Kvest-tekhnohohiia yak innovatsiina forma orhanizatsii dozvillievoi diialnosti ditei z osoblyvymy osvritnimy potrebamy [Quest technology as an innovative form of organizing leisure activities for children with special educational needs]. *Ukrainian professional education*, 11, 157-168 [in Ukrainian].
- Kostina, V. (2023). Rozvytok profesiinoi kompetentnosti maibutnikh fakhivtsiv sotsialnoi haluzi do orhanizatsii dozvillievoi ditei ta molodi v umovakh voiennoho stanu [Development of professional competence of future specialists in the social sector for the organization of children's and youth's leisure time in the conditions of martial law]. In *Psykholoho-pedahohichni koordynaty rozvytku osobystosti [Psychological and pedagogical coordinates of personality development]: zbirnyk nauk. materialiv IV Mizhnar. nauk.-prakt. konf. (pp. 132-136). Poltava [in Ukrainian]*.
- Lytovchenko, O. (2022). Diialnist zakladiv pozashkilnoi osvity Ukrainy v umovakh viiny: vazhlyvi vektory [Activities of extra-curricular educational institutions of Ukraine in the conditions of war: important vectors]. *Osvitnii factor [Educational Factor]*, 129-130 [in Ukrainian].
- Plan zakhodiv z realizatsii Natsionalnoi stratehii iz stvorennia bezbar'iernoho prostoru v Ukraini na period do 2030 roku [Action plan for the implementation of the National Strategy for the creation of a barrier-free space in Ukraine for the period up to 2030]*. Natsionalne ahentstvo Ukrainy z pytan derzhavnoi sluzhby vid 28.04.2023. Retrieved from <https://nads.gov.ua/news/ukhvaleno-plan-zakhodiv-z-realizatsii-natsionalnoi-stratehii-iz-stvorennia-bezbariernoho-prostoru-v-ukraini> [in Ukrainian].
- Pro pozashkilnu osvitu [On extracurricular education]*: Zakon Ukrainy vid 22.05.2021r. № 1841-III. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1841-14/ed20000622#Text> [in Ukrainian].
- Pro skhvalennia Natsionalnoi stratehii iz stvorennia bezbar'iernoho prostoru v Ukraini na period do 2030 roku [On the approval of the National Strategy for the creation of a barrier-free space in Ukraine for the period until 2030]: rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv № 366-r vid 14.04. 2021r.* Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2021-%D1%80#Text> [in Ukrainian].
- Roiz, S. (2023). *Mentalne zdorov'ia ditei pid chas viiny: porady batkam ta opikunam [Children's Mental Health in Wartime: Advice for Parents and Carers]* [in Ukrainian].
- Shevchenko, T. (2022). Problemy kulturno-dozvillievoi praktyky v umovakh viiny [Problems of cultural and leisure practice in the conditions of war]. *Molodyi vchenyi [Young scientist]*, 7 (107), 54-57 [in Ukrainian].

KOBABEL A.

Public institution Poltava secondary school of I-III degrees No. 26, Ukraine

ILCHENKO O., MOKLYAK V.

Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University, Ukraine

ORGANIZATION OF LEISURE ACTIVITIES OF CHILDREN WITH SPECIAL EDUCATIONAL NEEDS IN OUT-OF-SCHOOL EDUCATION INSTITUTIONS UNDER THE CONDITIONS OF MARTIAL LAW

The article examines the theoretical and practical aspects of the organization of leisure activities of children with special educational needs in out-of-school education institutions. It was emphasized that one of the modern trends of humanitarian policy is the creation of a barrier-free space in Ukraine. The inclusive education model of the new Ukrainian school, an important component of which is extracurricular education, meets this goal. The uniqueness of out-of-school education lies in providing children with special educational needs access to basic educational services, which involves the creation of the necessary infrastructure, methodical and personnel support for the educational process. The attractiveness of extracurricular education is due to the small number of groups, territorial and socio-economic availability of educational services. In the conditions of martial law, an important function of out-of-school education institutions is the formation of general competencies and value orientations of students, in particular military-patriotic upbringing of children with special educational needs. Extracurricular education contributes to the psychological rehabilitation of such children. It was noted that the key position in the organization of leisure activities is the creative, proactive work of the teacher-organizer. The importance of game programs aimed at the development of the child's personality is indicated. It was found that physical activity is an effective means of stabilizing the mental health of children with special educational needs. It is shown that the practice of using online technologies in the organization of the educational process of children with special educational needs is controversial. The necessity of equipping out-of-school education institutions with comfortable shelters, the use of innovative and effective methods of working with children, in particular the methods of role harmonization and the golden mean, is emphasized. The main problems of the organization of leisure activities of children with special educational needs are highlighted, in particular, unsatisfactory material and technical and personnel support for the work of out-of-school education institutions. The need to train future teachers for the field of extracurricular education in institutions of higher education, increase the number of hours of pedagogical practice for students, improve the qualifications of teachers and managers of extracurricular education institutions in post-graduate education institutions, establish partnership cooperation between specialists of institutions in the field of education and health care, etc. was emphasized.

Keywords: *out-of-school education institutions; organization of leisure activities; children with special educational needs; institutions of extracurricular education, mental health; martial law*

Стаття надійшла до редакції 20.04.2024 р.

УДК 613.96:613.72:312

DOI [HTTPS://DOI.ORG/10.33989/2075-146X.2024.33.310013](https://doi.org/10.33989/2075-146X.2024.33.310013)

РОМАН КОВАЛЬЧУК

ORCID ID 0000-0002-7040-7151

ВІКТОР ШИНКАРУК

ORCID: 0000-0002-1317-8225

АЛІНА УСТЯНОВСЬКА

ORCID: 0009-0002-5240-7462

Національна академія державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького, м.Київ

СПОРТИВНА ПЕДАГОГІКА ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗБЕРЕЖЕННЯ ЗДОРОВ'Я ТА ПІДТРИМКИ АКТИВНОГО ЖИТТЯ У ПІЗЬОМУ ВІЦІ

Розглядається роль спортивної педагогіки у збереженні здоров'я та підтримці активного способу життя серед людей пізнього віку. Досліджується вплив фізичної активності на фізіологічні та психологічні аспекти здоров'я, а також на якість життя пізнього віку. Особлива увага приділяється методам і підходам спортивної педагогіки, спрямованим на підвищення мотивації та зацікавленості людей у різних вікових групах у заняттях фізичною активністю. Досліджується вплив фізичної активності на фізіологічні та психологічні аспекти здоров'я, а також на якість життя пізнього віку. Особлива увага приділяється методам і підходам спортивної педагогіки, спрямованим на підвищення мотивації та зацікавленості людей у різних вікових групах у заняттях фізичною активністю.

***Ключові слова:** спорт, фізична підготовка, спортивна педагогіка, збереження здоров'я, активність.*

Постановка проблеми. Спортивна педагогіка у пізньому віці набуває особливого значення у забезпеченні якісного та активного стилю життя. У цьому віці людина зазнає ряду фізичних та психологічних змін, що ставлять перед нею нові виклики у плані здоров'я та активності. Спортивна педагогіка виступає інструментом, який дозволяє забезпечити підтримку здоров'я та позитивно вплинути на якість життя у пізньому віці.

Мета даної статті — проаналізувати роль спортивної педагогіки як ефективного інструменту збереження здоров'я та підтримки активного способу життя у пізньому віці. У статті використовувалися різні методи дослідження, спрямовані на аналіз впливу спортивної педагогіки на здоров'я та активне життя у пізньому віці. До основних методів належать аналіз літератури, емпіричні дослідження, аналіз даних та порівняльний аналіз.

Методи дослідження. У статті використовувалися різні методи дослідження, спрямовані на аналіз впливу спортивної педагогіки на здоров'я та активне життя у пізньому віці. До основних методів належать аналіз літератури, емпіричні дослідження, аналіз даних та порівняльний аналіз.

Виклад основного матеріалу дослідження. Питання збереження здоров'я та підтримки активного способу життя у пізньому віці є важливим в сучасному суспільстві. З віком виникають нові виклики і можливості, що вимагають розробки ефективних стратегій підтримки фізичного та психологічного добробуту людей похилого віку. Спортивна педагогіка, як інноваційний підхід, може виступати як ключовий інструмент у цьому контексті. Шляхом аналізу індивідуалізації програм тренувань, адаптації методик до фізичних можливостей та значення мотивації через спортивні заходи та змагання, автори підкреслюють важливість спортивної педагогіки у забезпеченні фізичної активності серед населення пізнього віку. Висновок статті визначає необхідність подальшого розвитку та впровадження спортивно-педагогічних програм для підтримки здоров'я і активності серед цільової аудиторії. Аналізуючи роль спортивної педагогіки, стаття підкреслює її значення як ключового чинника у стимулюванні активного способу життя та збереженні здоров'я у пізньому віці.

Спортивна педагогіка у пізньому віці набуває особливого значення у забезпеченні якісного та активного стилю життя. У цьому віці людина зазнає ряду фізичних та психологічних змін, що ставлять перед нею нові виклики у плані здоров'я та активності. Спортивна педагогіка виступає інструментом, який дозволяє забезпечити підтримку здоров'я та позитивно вплинути на якість життя у пізньому віці.

Проблеми адаптивної фізичної культури та спорту в роботі з літніми людьми — один із напрямків геронтології. Робота в цьому напрямі в Україні наразі знаходиться на початковому етапі. На сьогодні немає достатньої кількості установ, значної кількості оригінальних впроваджених у практику концепцій, технологій адаптивної фізичної культури та спорту, розроблених спеціально для людей похилого віку. Роль спортивної педагогіки полягає у розробці та впровадженні спеціалізованих програм тренувань, спрямованих на збереження та підтримку фізичного здоров'я у пізньому віці. Ці програми адаптовані до індивідуальних можливостей та потреб кожної людини, з урахуванням її фізичного стану та обмежень.

Психологічний аспект спортивної педагогіки відіграє важливу роль у забезпеченні підтримки активного способу життя у пізньому віці. Психологічний супровід та мотивація стимулюють інтерес до фізичних вправ та сприяють підтримці регулярних тренувань, що в свою чергу позитивно впливає на фізичне, психічне та соціальне благополуччя.

Старіння – це природний процес, який впливає на фізичний та психічний стан людини. Особливо важливо звернути увагу на здоров'я та фізичну активність серед людей похилого віку (Івашура, (Ред.), 2023). На біологічному рівні старіння є наслідком накопичення різноманітних молекулярних і клітинних пошкоджень з часом. Це призводить до поступового зниження фізичної та розумової працездатності, зростаючого ризику захворювань і, зрештою, смерті. Ці зміни не є ні лінійними, ні послідовними, і вони лише слабо пов'язані з віком людини в роках. Різноманітність, яка спостерігається в старшому віці, не є випадковою. Окрім біологічних змін, старіння часто асоціюється з іншими життєвими змінами, такими як вихід на пенсію, переїзд у більш відповідне житло та смерть друзів і партнерів.

Більш тривале життя несе з собою можливості не лише для людей похилого віку та їхніх сімей, а й для суспільства в цілому. Додаткові роки дають можливість зайнятися новою діяльністю, наприклад, продовжити освіту, нову кар'єру або довго забуту пристрасть. Літні люди також багато в чому роблять свій внесок у свої сім'ї та громади. Проте обсяг цих можливостей і вкладів значною мірою залежить від одного фактору: здоров'я.

Дослідження свідчать про те, що частка життя в хорошому здоров'ї залишається в основному постійною, що означає, що додаткові роки припадають на погане здоров'я. Якщо люди зможуть пережити ці додаткові роки життя в доброму здоров'ї та якщо вони живуть у сприятливому середовищі, їхня здатність робити речі, які вони цінують, мало відрізнятиметься від здатності молоді людини. Якщо в ці додаткові роки переважає зниження фізичних і розумових здібностей, наслідки для літніх людей і суспільства будуть більш негативними.

Фізичне та соціальне середовище може впливати на здоров'я безпосередньо або через бар'єри чи стимули, які впливають на можливості, рішення та поведінку щодо здоров'я. Дотримання здорової поведінки протягом усього життя, зокрема збалансоване харчування, регулярна фізична активність і відмова від вживання тютюну, – все це сприяє зниженню ризику неінфекційних захворювань, покращенню фізичної та розумової працездатності та відстроченню залежності від догляду (Івашура, (Ред.), 2023).

Сприятливе фізичне та соціальне середовище також дозволяє людям робити те, що для них важливо, незважаючи на втрату здібностей. Наявність безпечних і доступних громадських будівель і транспорту, а також місць, які легко пройти, є прикладами сприятливого середовища. Розробляючи реакцію громадської охорони здоров'я на старіння, важливо враховувати не лише індивідуальні та екологічні підходи, які зменшують втрати, пов'язані зі старістю, але й ті, які можуть посилити відновлення, адаптацію та психосоціальний розвиток (Лук'янова, 2021).

Люди пізнього віку часто вважаються слабкими або залежними та тягарем для суспільства. Здорове старіння – це процес, який допомагає людям зберігати функціональну здатність та покращувати якість життя на похилому віці (Копитіна, Томенко (Ред.), 2021).

З віком фізіологічні реакції на випадкові чи регулярні стресори з боку широкого діапазону функцій мають тенденцію змінюватися та пристосовуватися з іншою швидкістю, і відновлення цих функцій у нормальному здоровому діапазоні стає дедалі складнішим. Навіть якщо цей природний спад якимось чином неминучий, існують можливості для уповільнення та послаблення впливу похилого віку на основні фізіологічні процеси, які, будучи ослабленими, є характерними ознаками старіння.

Спортивна педагогіка відіграє важливу роль у збереженні здоров'я людей похилого віку. Спортивна педагогіка сприяє підтримці фізичної активності. Регулярні заняття спортом допомагають зміцнювати м'язи, покращувати рухливість та зберігати загальний фізичний стан (Гакман, 2019).

У спортивних групах старші люди можуть спілкуватися, обмінюватися досвідом та підтримувати соціальні зв'язки. Яке сприяє психологічному комфорту та підтримує загальний стан здоров'я. Спорт допомагає знижувати ризик розвитку хронічних захворювань, таких як серцево-судинні захворювання, діабет та остеопороз. Він також підтримує імунну систему та загальний тонус організму.

Спорт сприяє вивільненню ендорфінів, покращує настрої та допомагає зменшити стрес. Особливо важливо для старших людей, які можуть стикатися зі скутою соціальною активністю. Спортивна педагогіка допомагає визначити оптимальний вид спорту для кожної людини з урахуванням її фізичних можливостей та інтересів. Це дозволяє досягати максимальної користі для здоров'я.

Спортивні практики, тренування та регулярна фізична активність є невід'ємною складовою здорового способу життя. Їх використання в спортивній педагогіці для зміцнення здоров'я має ключове значення, оскільки вони сприяють покращенню функціональних показників організму, підвищенню витривалості та міцності, зменшенню ризику виникнення серцево-судинних захворювань, а також покращенню психічного стану (Лук'янова, 2021).

Спортивні практики та тренування розробляються з урахуванням індивідуальних особливостей людини та мети тренувань. Вони можуть включати в себе різноманітні види фізичної активності, такі як аеробні вправи, силові тренування, гнучкість та координаційні вправи. Ці практики спрямовані на розвиток різних фізичних якостей, а також на досягнення конкретних спортивних цілей.

Фізична активність є ефективним засобом підтримки здоров'я через регуляцію обміну речовин, покращення функціонування серцево-судинної та дихальної систем, а також зміцнення імунітету. Вона сприяє підвищенню рівня енергії та життєвого тону, зменшенню стресу та підвищенню якості сну. Фізичні вправи та тренування мають безліч переваг у підтримці фізичної форми та збереженні здоров'я. Вони є ефективним засобом для підтримки оптимального рівня фізичної активності, що має безпосереднє вплив на функціонування всього організму. Перш за все, регулярні фізичні вправи сприяють зміцненню м'язово-скелетної системи та покращенню координації рухів. Вони допомагають підтримувати гнучкість суглобів та збільшують м'язову силу, що є важливим для збереження стабільності та рухливості (Лук'янова, 2021). Крім того, фізичні вправи та тренування сприяють покращенню функціонування серцево-судинної системи. Регулярна аеробна активність підвищує роботу серця та кровообігу, знижує рівень артеріального тиску та холестерину в крові, що зменшує ризик виникнення серцевих захворювань та інших серцево-судинних проблем. Фізичні вправи сприяють зниженню ваги та контролюють рівень цукру в крові, що впливає на попередження ожиріння та розвиток діабету. Регулярна фізична активність також позитивно впливає на психічне здоров'я, зменшуючи рівень стресу та підвищуючи настрої (Копитіна, Томенко (Ред.), 2021).

Загалом, фізичні вправи та тренування є невід'ємною частиною здорового способу життя, які забезпечують збереження фізичної форми та покращення загального стану здоров'я. Адаптація спортивних занять до потреб та можливостей людей похилого віку є важливим аспектом спортивної педагогіки, спрямованим на забезпечення безпеки, ефективності та комфорту під час фізичної активності. Основні принципи адаптації включають в себе індивідуалізацію програм тренувань, врахування фізичних обмежень та ризиків, а також створення позитивного та мотивуючого середовища.

Насамперед, важливо враховувати фізичний стан та можливості кожної людини похилого віку. Програми тренувань повинні бути індивідуалізованими, враховуючи рівень фізичної підготовленості, наявність хронічних захворювань, травм та інших обмежень (Копитіна, Томенко (Ред.), 2021).

Далі, важливо підходити до занять з розумінням та уважністю до потреб і можливостей кожного учасника. Це може включати зміну інтенсивності, тривалості або типу вправ залежно від індивідуальних потреб та реакції на навантаження. Потрібно уникати перевантаження та ризику травм шляхом здійснення плавного та поступового збільшення навантаження. Заняття повинні бути комфортними та безпечними для всіх учасників.

Крім того, створення позитивного та підтримуючого середовища має велике значення для успішної адаптації спортивних занять. Заохочення, підтримка та позитивний настрій сприяють більш ефективному заняттю та підвищують мотивацію до регулярної фізичної активності.

Індивідуалізація програм тренувань та розробка адаптивних методик для різних фізичних можливостей є ключовими аспектами спортивної педагогіки, спрямованими на забезпечення ефективності та безпеки занять для кожного учасника. Ці підходи дозволяють врахувати індивідуальні особливості, фізичні обмеження та потреби кожної людини, забезпечуючи оптимальні умови для досягнення спортивних цілей (Гакман, 2019).

Під час індивідуалізації програм тренувань спортивний педагог бере до уваги різноманітні фактори, такі як вік, стать, рівень фізичної підготовленості, наявність травм або хронічних захворювань, а також особисті цілі та переваги. На основі цієї інформації розробляється індивідуальний план тренувань, який враховує потреби та можливості кожного учасника.

Для учасників з обмеженими фізичними можливостями або певними проблемами зі здоров'ям розробляються адаптивні методики тренувань. Ці методики включають в себе модифікації вправ, використання допоміжних засобів або альтернативних форм фізичної активності, що дозволяє забезпечити безпеку та комфорт під час занять (Гакман, 2019).

Гнучкий підхід до розробки програм тренувань і використання адаптивних методик дозволяє кожному учаснику відчувати себе впевнено та комфортно під час занять, незалежно від їхніх фізичних можливостей та обмежень. Це сприяє підвищенню мотивації, ефективності та задоволення від занять, а також підтримує постійний інтерес до здорового способу життя та фізичної активності.

Значення мотивації та стимулювання для залучення людей похилого віку до фізичної активності не може переоцінюватися, оскільки вони відіграють ключову роль у підтримці інтересу та участі у заняттях.

Мотивація є важливим чинником, що спонукає людей до занять фізичною активністю, що в свою чергу призводить до покращення фізичного та психічного здоров'я. Може включати зниження ризику розвитку хвороб серця, остеопорозу та інших захворювань, а також підвищення енергії та життєвого тону (Копитіна, Томенко (Ред.), 2021).

Мотивація до фізичної активності сприяє підтримці функціональних можливостей організму та збереженню мобільності. Допомогає уникнути втрати м'язової маси, зберегти гнучкість та стійкість, що в свою чергу позитивно впливає на якість життя. Фізична активність сприяє виробленню ендорфінів - "гормонів щастя", що полегшує стрес та підвищує настрій. Залучення до спільних занять також стимулює соціальну взаємодію та взаємодопомогу, що має велике значення для психологічного благополуччя.

Мотивованість до фізичної активності дозволяє людям похилого віку відчувати себе корисними та досягаючими цілей. Поступове покращення фізичної форми та досягнення нових результатів створює відчуття задоволення та самореалізації.

Мотивація та стимулювання грають важливу роль у залученні людей похилого віку до фізичної активності, допомагаючи забезпечити їм безпеку, задоволення та покращення якості життя.

Роль спортивних заходів, змагань та спільних тренувань у підтримці мотивації та підтримці активного способу життя є надзвичайно важливою, оскільки вони стимулюють інтерес до фізичної активності та сприяють збереженню регулярної практики. Спортивні змагання та заходи створюють можливість для учасників продемонструвати свої навички та досягнення. Бажання перемогти або показати свої найкращі результати стимулює мотивацію до тренувань та підвищує активність (Копитіна, Томенко (Ред.), 2021).

Спільні тренування та участь у спортивних заходах сприяють розвитку соціальних зв'язків та підтримці командного духу. Це може включати спільні тренування з друзями або участь у командних змаганнях, що сприяє формуванню позитивного середовища та взаємопідтримки.

Участь у спортивних заходах, таких як змагання або марафони, може стати ціллю, яка мотивує до регулярних тренувань та підтримує активний спосіб життя. Встановлення конкретних цілей та подолання викликів допомагає людям залишатися зосередженими та мотивованими.

Різноманітність спортивних заходів, змагань та тренувань допомагає уникнути монотонності та нудьги. Вони стимулюють до постійного розвитку, вивчення нових навичок та покращення результатів.

Спортивні заходи, змагання та спільні тренування відіграють важливу роль у підтримці мотивації та підтримці активного способу життя, створюючи стимули для досягнення успіху, розвитку соціальних зв'язків та підтримки фізичного та психологічного здоров'я.

Висновки. Важливість спортивної педагогіки як ефективного інструменту у збереженні здоров'я та підтримці активного способу життя серед людей похилого віку. Спортивна педагогіка не лише стимулює фізичну активність, але й сприяє психологічному благополуччю та соціальній взаємодії. Її роль полягає в тому, щоб надихати людей на активність, допомагати їм відчувати себе корисними та цінними членами суспільства, а також підтримувати здоровий стиль життя, що є ключовим для їхнього довголіття та якісного життя. У процесі супроводу як профілактичної, психодіагностичної, корекційної, реабілітаційної, розвиваючої та рекреаційної роботи з літніми та старими людьми найбільш успішними є комплексні, методичні, програми адаптивної фізичної культури та спорту.

Звертаючись до важливості подальшого розвитку та впровадження спортивно-педагогічних програм для підтримки здоров'я і активності серед похилого населення, ми підкреслюємо потребу у постійній підтримці та розвитку таких ініціатив. Інвестування в спортивні програми для людей пізнього віку має цінне значення, оскільки це не лише покращує їхнє фізичне та психічне здоров'я, але й зменшує витрати на медичне обслуговування та підвищує загальний рівень благополуччя в суспільстві.

Отже, спортивна педагогіка виявляється необхідною у сучасному світі, особливо для підтримки активного життя та збереження здоров'я серед людей похилого віку. Продовження розвитку та впровадження спортивно-педагогічних програм стане важливим кроком у забезпеченні їхнього здоров'я та добробуту у майбутньому.

Список використаних джерел

- Гакман, А. В. (2019). Вплив університетів третього віку на психофізичну активність осіб старшого покоління. *Вісник Прикарпатського університету. Фізична культура*, 39-45. Взято з <https://journals.pnu.edu.ua/index.php/fcult/article/view/1944>
- Івашура, А. А. (Ред.). (2023). *Фізичне виховання та спорт в закладах освіти*: матеріали IV Всеукраїнської науково-практичної конференції. Харків: ХНЕУ ім. С. Кузнеця.
- Копитіна, Я. М., Томенко, О. А. (Ред.). (2021). *Сучасні проблеми фізичного виховання і спорту різних груп населення*: матеріали XXI Міжнародної науково-практичної конференції молодих учених (Т. 1). Суми: СумДПУ ім. А. С. Макаренка.
- Лук'янова, Л. (2021). *Концепція діяльності Університетів третього віку*. Київ: Вид-во ТОВ «Юрка Любченка».

References

- Hakman, A. V. (2019) Vplyv universytetiv tretoho viku na psykho fizychnu aktyvnist osib starshoho pokolinnia [Impact of Universities of the Third Age on the Psycho-Physical Activity of the Elderly]. *Visnyk Prykarpatskoho universytetu. Fizychna kultura [Bulletin of the Carpathian University. Physical Education]*, 39-45. Retrieved from <https://journals.pnu.edu.ua/index.php/fcult/article/view/1944> [in Ukrainian].
- Ivashura, A. A. (Ed.) (2023). *Fizychnе vykhovannia ta sport v zakladakh osvity [Physical Education and Sports in Educational Institutions]*: materials of the IV All-Ukrainian Scientific and Practical Conference. Kharkiv: Kharkiv National University of Economics named after Simon Kuznets [in Ukrainian].
- Kopytin, Ya., & Tomenko, O. A. (Eds.) (2023) *Suchasni problemy fizychnoho vykhovannia i sportu riznykh hrup naseleennia [Current Issues of Physical Education and Sports of Different Population Groups]*: proceedings of the XXI International Scientific and Practical Conference of Young Scientists (Vol. 1). Sumy: Sumy State Pedagogical University named after A. S. Makarenko [in Ukrainian].
- Lukianova, L. (2021). *Kontsepsiia diialnosti Universytetiv tretoho viku [Concept of Activity of Universities of the Third Age]*. Kyiv [in Ukrainian].

KOVALCHUK R., SHYNKARUK V., USTIANOVSKA A.

National Academy of the State Border Guard Service of Ukraine, Kyiv, Ukraine

SPORTS PEDAGOGY AS A TOOL FOR PRESERVING HEALTH AND SUPPORTING AN ACTIVE LIFE IN LATE AGE

Sports pedagogy at a later age acquires special importance in ensuring a high-quality and active lifestyle. At this age, a person undergoes a number of physical and psychological changes that pose new challenges in terms of health and activity. Sports pedagogy is a tool that allows you to maintain health and positively influence the quality of life in later life. The article examines the role of sports pedagogy in preserving health and maintaining an active lifestyle among people of late age. The influence of physical activity on the physiological and psychological aspects of health, as well as on the quality of life in late age, is studied. Special attention is paid to the methods and approaches of sports pedagogy aimed at increasing the motivation and interest of people in different age groups in physical activity. The influence of physical activity on the physiological and psychological aspects of health, as well as on the quality of life in late age, is studied. Special attention is paid to the methods and approaches of sports pedagogy aimed at increasing the motivation and interest of people in different age groups in physical activity. The purpose of this article is to analyze the role of sports pedagogy as an effective tool for maintaining health and maintaining an active lifestyle in late life. The article used various research methods aimed at analyzing the impact of sports pedagogy on health and active life in later life. The main methods include literature review, empirical research, data analysis, and comparative analysis.

The issue of maintaining health and maintaining an active lifestyle in old age is important in modern society. With age, new challenges and opportunities arise, which require the development of effective strategies to support the physical and psychological well-being of the elderly. Sports pedagogy, as an innovative approach, can act as a key tool in this context. By analyzing the individualization of training programs, the adaptation of methods to physical capabilities and the importance of motivation through sports events and competitions, the authors emphasize the importance of sports pedagogy in ensuring physical activity among the elderly population. The conclusion of the article determines the need for further development and implementation of sports-pedagogical programs to support health and activity among the target audience. Analyzing the role of sports pedagogy, the article emphasizes its importance as a key factor in stimulating an active lifestyle and preserving health in later life.

Key words: sports, physical training, sports pedagogy, health preservation, activity.

Стаття надійшла до редакції 18.04.2024 р.

УДК 378.046.4

DOI [HTTPS://DOI.ORG/10.33989/2075-146X.2024.33.310058](https://doi.org/10.33989/2075-146X.2024.33.310058)

НАТАЛІЯ КОНОНЕЦ

ORCID: 0000-0002-4384-1198

ЖАННА КОНОНЕНКО

ORCID: 0000-0003-0074-8249

ТЕТЯНА ЯКОВЕНКО

ORCID: 0009-0008-3409-5286

Полтавський університет економіки і торгівлі

ДИДАКТИЧНИЙ ПРАКТИКУМ ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДІВ ПРОГНОЗУВАННЯ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ «ПРОГНОЗУВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ПРОЦЕСІВ» ЯК ФОРМА РЕСУРСНО-ОРІЄНТОВАНОГО НАВЧАННЯ

У статті автори презентують розроблену дидактичну модель практикуму використання методів прогнозування під час вивчення дисципліни «Прогнозування соціально-економічних процесів», яка складається з трьох блоків: теоретико-аналітичного, діяльнісно-практичного, узагальнююче-результативного. *Теоретико-аналітичний блок* уміщує теоретичний матеріал дисципліни «Прогнозування соціально-економічних процесів», який подано у зручному цифровізованому форматі у середовищі дистанційного курсу. До змісту цього блоку включено програму, загальні методичні рекомендації та маршрутну карту проходження практикуму в комп'ютерних кабінетах. *Діяльнісно-практичний блок* передбачає логічне поєднання різних методів прогнозування, що полягає в їхньому комбінуванні та використанні відповідно до конкретної задачі прогнозування та характеристик даних. Акцентуємо увагу на основних шляхах, які можна використовувати для поєднання методів. При вивченні дисципліни «Прогнозування соціально-економічних процесів» основний акцент здійснюється на практичні заняття: підбір завдань, у межах яких студенти здійснюють: аналіз даних, побудову моделей, вибір оптимальних методів, обґрунтування. *Узагальнююче-результативний блок* передбачає написання звіту з кожної практичної роботи та захист результатів. Студенти мають дійти висновку, що поєднання різних методів прогнозування дозволяє отримати більш точні та надійні прогнози, оскільки вони враховують різні аспекти даних та системи, що допомагає уникнути однобокості та забезпечити комплексний аналіз ситуації.

Ключові слова: ресурсно-орієнтоване навчання, вища школа, майбутні фахівці-економісти, дидактичний практикум, методи прогнозування, прогнозування соціально-економічних процесів

Постановка проблеми. Прогнозування соціально-економічних процесів є ключовою складовою сучасного управління в різних сферах, включаючи економіку, політику, соціологію та ін. Методи прогнозування в опануванні змістом освітнього компонента «Прогнозування соціально-економічних процесів» відіграють важливу роль у прийнятті стратегічних рішень і формуванні політики. У зв'язку з цим, дослідження методів та формування у студентів здатності користуватися ними при прогнозуванні є актуальним завданням для науковців та фахівців-практиків. Останнім десятиліттям проблема прогнозування стала особливо складною через швидкі та часто непередбачувані зміни у зовнішньому середовищі. Ці труднощі спонукали науковців і практиків до проведення нових досліджень у сфері соціально-економічного прогнозування. За останні роки з'явилися нові методи, моделі та інструменти, які базуються на математичній статистиці, теорії часових рядів та методах регресійного аналізу. Разом із тим, актуальною стає потреба у підготовці фахівців-економістів у вищій школі, здатних до програмного планування та прогнозування. Вирішення цієї проблеми передбачає використання різноманітних математичних методів і моделей. Використання математичних інструментів у економічних аналізах дозволяє вирішувати конкретні завдання, такі як прогнозування різних сценаріїв та передбачення формування і розвитку складних соціально-економічних процесів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретико-методологічні та практичні аспекти підготовки майбутніх фахівців-економістів були предметом досліджень таких науковців, як В. Балюк (2019), О. Вагонова (2017), О. Горпинич (2017), А. Загородня (2018), Н. Кононец (2013, 2019), С. Опацька (2002), В. Шаповал (2017) та ін. Методику вивчення методів прогнозування описували М. Галушак (2021), О. Галушак (2021), Т. Клебанова (2015), Т. Кужда (2021), В. Курзенев (2015), В. Наумов (2015) та ін. Аналіз праць науковців свідчить, що прогнозування соціально-економічних процесів викликає значний інтерес у науковій спільноті та практичних колах через його важливу роль у прийнятті

стратегічних рішень та формуванні політики. Дослідження та вдосконалення методів прогнозування є важливим напрямом розвитку для ефективного управління соціально-економічними процесами в сучасному світі. Разом із тим, питання дидактичного моделювання успішного практикуму використання методів прогнозування під час вивчення дисципліни «Прогнозування соціально-економічних процесів» потребує уваги тих викладачів, які забезпечують реалізацію професійної підготовки фахівців-економістів. З огляду на це, авторами поставлено **мету** – розробити дидактичну модель практикуму використання методів прогнозування під час вивчення дисципліни «Прогнозування соціально-економічних процесів».

Виклад основного матеріалу. Методи прогнозування в соціально-економічній сфері мають досить розгалужену систему. Але водночас в симбіозі дають досить аргументовану характеристику явищам, що нас оточують та впливають на середовище. Клас статистичних методів ґрунтується на аналізі історичних даних та їхній статистичній обробці. Серед найпоширеніших статистичних методів можна виділити часові ряди, регресійний аналіз, та аналіз трендів та циклів. Експертні методи базуються на експертному досвіді фахівців у певній галузі. Експертні оцінки можуть бути отримані шляхом експертних опитувань, дельфійського методу та інших технік. Системні методи становлять системний підхід, включаючи моделювання складних систем, що враховує взаємозв'язки між їх складовими частинами. Методи системного аналізу надають можливість прогнозувати поведінку систем в умовах змін. Актуальності набирають інтелектуальні методи. Цей клас методів використовується для аналізу великих обсягів даних та виявлення складних залежностей. Методи штучного інтелекту, такі як нейронні мережі, генетичні алгоритми та машинне навчання, набувають все більшої популярності в прогнозуванні соціально-економічних процесів (Галушак, Галушак, Кужда, 2021; Клебанова, Курзенев, Наумов, 2015).

Обстоюючи позицію науковців (О. Березюк, О. Власенко та ін.), що «дидактичні практикуми – це така форма занять, форма навчального процесу, при якій студенти самостійно виконують практичні і лабораторні роботи, застосовуючи засвоєні знання, навички, вміння, а засобом керівництва навчальною діяльністю студентів при проведеному практикумі є інструкції, які за чітко визначеними правилами послідовно керують діями» (Березюк, Власенко, 2017, с. 147), пропонуємо дидактичну модель практикуму використання методів прогнозування під час вивчення дисципліни «Прогнозування соціально-економічних процесів», яка уміщує 3 блоки: *теоретико-аналітичний, діяльнісно-практичний, узагальнююче-результативний* (рис. 1).

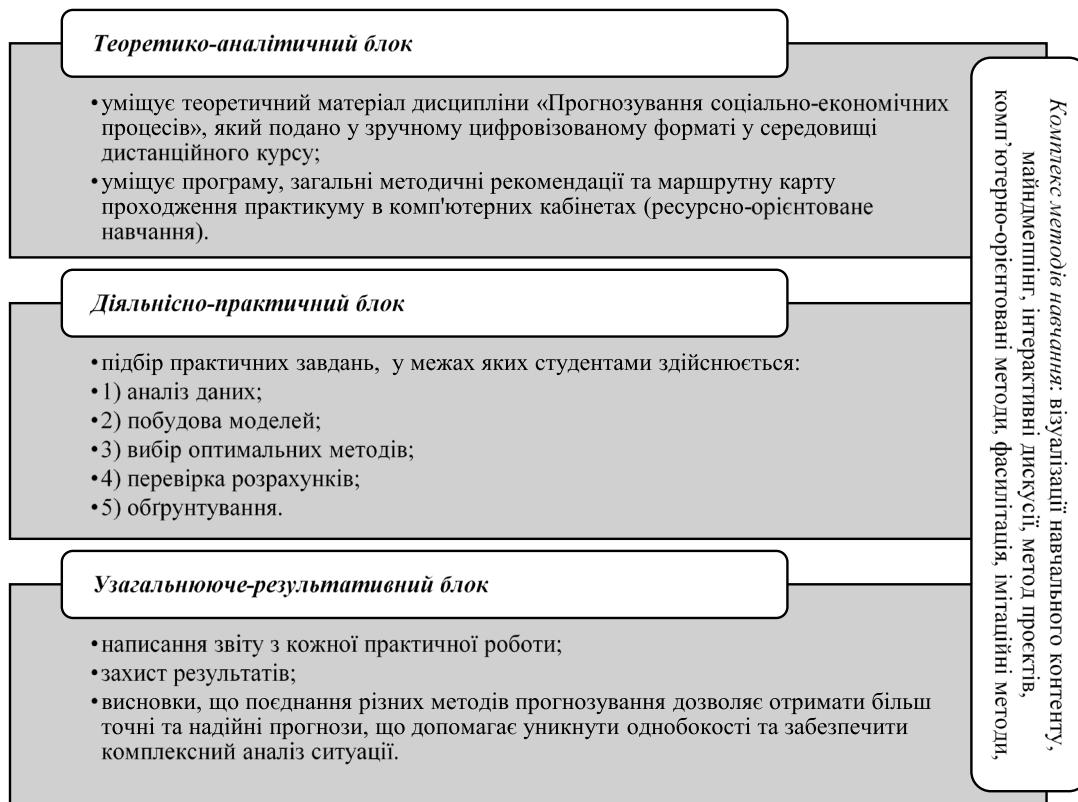

Рис. 1. Дидактична модель практикуму використання методів прогнозування під час вивчення дисципліни «Прогнозування соціально-економічних процесів»

Теоретико-аналітичний блок уміщує теоретичний матеріал дисципліни «Прогнозування соціально-економічних процесів», який подано у зручному цифровізованому форматі у середовищі дистанційного курсу. До змісту цього блоку включено програму, загальні методичні рекомендації та маршрутну карту проходження практикуму в комп'ютерних кабінетах. Методичні рекомендації своїм змістом та орієнтацією на програмне забезпечення окреслюють можливості реалізації ресурсно-орієнтованого навчання (Гриньова, Кононец, Дяченко-Богун, Рибалко, 2019; Kononets, Pchenko, Mokliak, 2020).

Ресурсно-орієнтоване навчання визначається як системна модель діяльності викладача-тьютора, яка на сьогоднішній день достатньою мірою науково обґрунтована (М. Гриньова, В. Жамардій, О. Ільченко, Н. Кононец, В. Мокляк, С. Новописьменний, Л. Рибалко, А. Сокіл та ін.) й висвітлена у контексті її практичної реалізації. Ця модель дозволяє студентів-дослідників створювати власний шлях навчання, обираючи інформаційне середовище, а також вільно користуватися різноманітними ресурсами для освоєння матеріалу та набуття умінь розв'язувати різні задачі. Крім того, вона навчає сучасним методам пошуку та аналізу інформації з метою подальшого її практичного використання.

Реалізація ресурсно-орієнтованого навчання на цьому етапі передбачає застосування таких *методів навчання*: візуалізації навчального контенту, майндмеппінг, інтерактивні дискусії (Кононец, Кононенко, 2023).

Діяльнісно-практичний блок передбачає логічне поєднання різних методів прогнозування, що полягає в їхньому комбінуванні та використанні відповідно до конкретної задачі прогнозування та характеристик даних. Акцентуємо увагу на основних шляхах, які можна використовувати для поєднання методів (Кононенко, Песцова-Світалка, Петренко, 2019). При вивченні дисципліни «Прогнозування соціально-економічних процесів» основний акцент здійснюється на практичні заняття: підбір завдань, у межах яких студенти здійснюють:

1) *аналіз даних* – етап аналізу доступних даних за допомогою статистичних методів, таких як аналіз часових рядів або регресійний аналіз, щоб зрозуміти їхній характер та залежності між змінними;

2) *побудову моделей* – етап застосування методів моделювання, наприклад, системна динаміка, для розробки моделей, які краще відображають складні взаємозв'язки між різними змінними у нашій системі;

3) *вибір оптимальних методів* – порівнюємо різні методи прогнозування, щоб визначити той, який найкраще підходить для нашого набору даних та прогновної задачі. Наприклад, можемо використовувати експертні методи для додаткового врахування кваліфікованої думки експертів;

4) *перевірку розрахунків* – проведемо уточнення та перевірку нашої моделі за допомогою аналізу прогнозних моделей, щоб переконатися, що вона добре працює на тестових даних та має задовільну точність;

5) *обґрунтування* – постійно адаптуємо наші моделі на основі нових даних та змін у системі, щоб забезпечити їхню актуальність та ефективність.

Реалізація ресурсно-орієнтованого навчання на цьому етапі передбачає застосування таких *методів навчання*: метод проектів, комп'ютерно-орієнтовані методи, фасилітація, імітаційні методи, ділові ігри (Кононец, 2013, Кононец, Балюк, 2019, Кононец, Кононенко, 2023).

Узагальнююче-результативний блок передбачає написання звіту з кожної практичної роботи захист результатів. Студенти мають дійти висновку, що поєднання різних методів прогнозування дозволяє отримати більш точні та надійні прогнози, оскільки вони враховують різні аспекти даних та системи, що допомагає уникнути однобокості та забезпечити комплексний аналіз ситуації.

Реалізація ресурсно-орієнтованого навчання на цьому етапі передбачає застосування таких *методів навчання*: метод проектів, комп'ютерно-орієнтовані методи, фасилітація, імітаційні методи, ділові ігри (Кононец, 2013; Кононец, Балюк, 2019; Кононец, Кононенко, 2023).

Наведемо приклад застосування описаних методик на практичних заняттях, враховуючи елементи комбінації методів, адаптивності, необхідності оцінки та перевірки результатів.

На рисунку 1.2 візуалізовано суть, основні характеристики інтерполяційних методів, застосування яких передбачено діяльнісно-практичним блоком дидактичної моделі практикуму використання методів прогнозування під час вивчення дисципліни «Прогнозування соціально-економічних процесів». Відповідно, на рисунку 1.3 – подано скріншот прикладу розрахунків з використанням інтерполяційних методів.

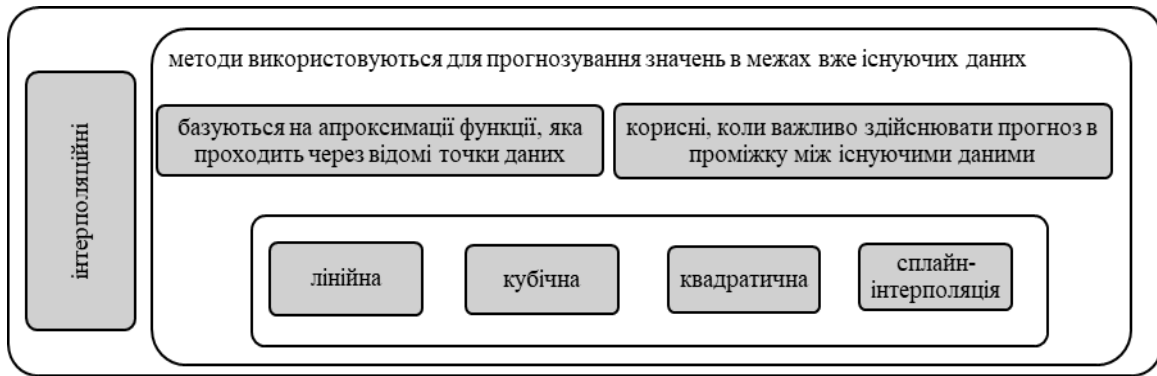

Рис. 1.2. Інтерполяційні методи

	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N
1														
2														
3		Вхідні дані												
4		X	Y	dy	d2y	d3y	d4y	d5y	d6y	d7y	d8y	d9y		
5	1	січень	10,6044											
6	2	лютий	11,3276	0,7232										
7	3	березень	11,9671	0,6395	-0,0837									
8	4	квітень	12,5324	0,5653	-0,0742	0,0095								
9	5	травень	13,0328	0,5004	-0,0649	0,0093	-0,0002							
10	6	червень	13,4776	0,4448	-0,0556	0,0093	5,33E-15	0,0002						
11	7	липень	13,8759	0,3983	-0,0465	0,0091	-0,0002	-0,0002	-0,0004					
12	8	серпень	14,2367	0,3608	-0,0375	0,009	-1E-04	0,0001	0,0003	0,0007				
13	9	вересень	14,5688	0,3321	-0,0287	0,0088	-0,0002	-0,0001	-0,0002	-0,0005	-0,0012			
14	10	жовтень	14,8809	0,3121	-0,02	0,0087	-1E-04	0,0001	0,0002	0,0004	0,0009	0,0021		
15	x прог	15		1!	2!	3!	4!	5!	6!	7!	8!	9!		
16	крок h	10	Факторіал	1	2	6	24	120	720	5040	40320	362880	Результат	
17	q	1,4	Доданки	11,61688	-0,02344	-0,00053	-4,5E-06	-2,3E-06	-2,8E-06	-3,2E-06	-3,9E-06	-5E-06	11,59289	
18														
19														
20														
21		P(x)=	11,59289											

$$P_n(x) = y_0 + q\Delta y_0 + \frac{q(q-1)}{2!} \Delta^2 y_0 + \dots + \frac{q(q-1)\dots(q-n+1)}{n!} \Delta^n y_0$$

Рис. 1.3. Приклад розрахунків з використанням інтерполяційних методів

На рисунку 1.4 візуалізовано суть, основні характеристики екстраполяційних методів, застосування яких передбачено діяльнісно-практичним блоком дидактичної моделі практикуму використання методів прогнозування під час вивчення дисципліни «Прогнозування соціально-економічних процесів». Відповідно, на рисунку 1.5 – подано скріншот прикладу розрахунків з використанням екстраполяційних методів.

Рис.1.4. Екстраполяційні методи

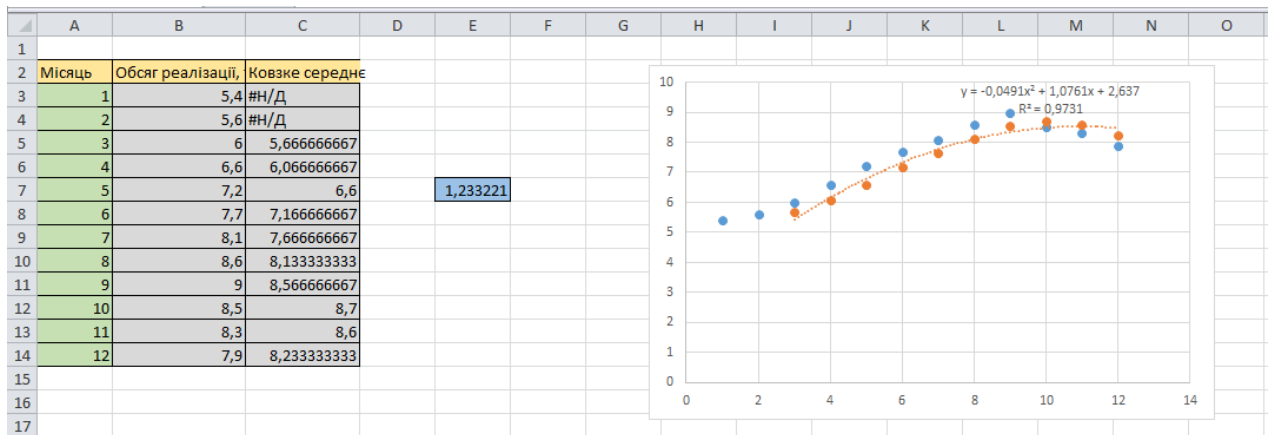

Рис. 1.5. Приклад розрахунків з використанням екстраполяційних методів

На рисунку 1.6 візуалізовано суть, основні характеристики методів моделювання у побудові прогнозів, застосування яких передбачено діяльнісно-практичним блоком дидактичної моделі практикуму використання методів прогнозування під час вивчення дисципліни «Прогнозування соціально-економічних процесів». Відповідно, на рисунках 1.7-1.8 – подано скріншоти прикладів розрахунків з використанням методів моделювання.

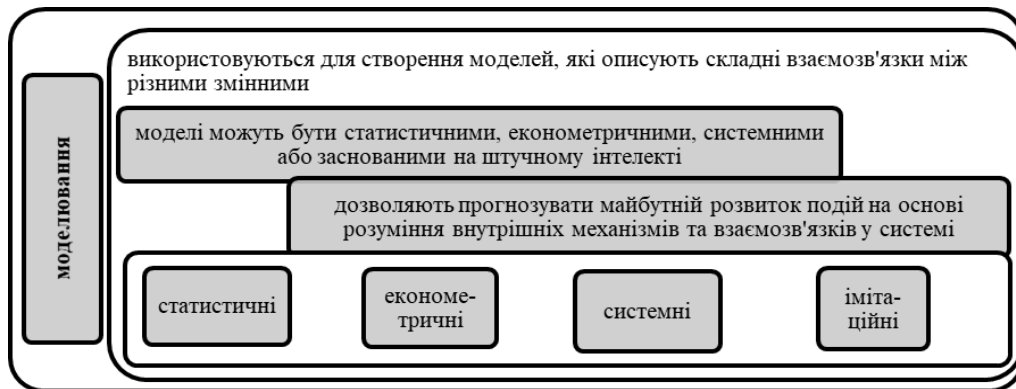

Рис. 1.6. Методи моделювання у побудові прогнозів

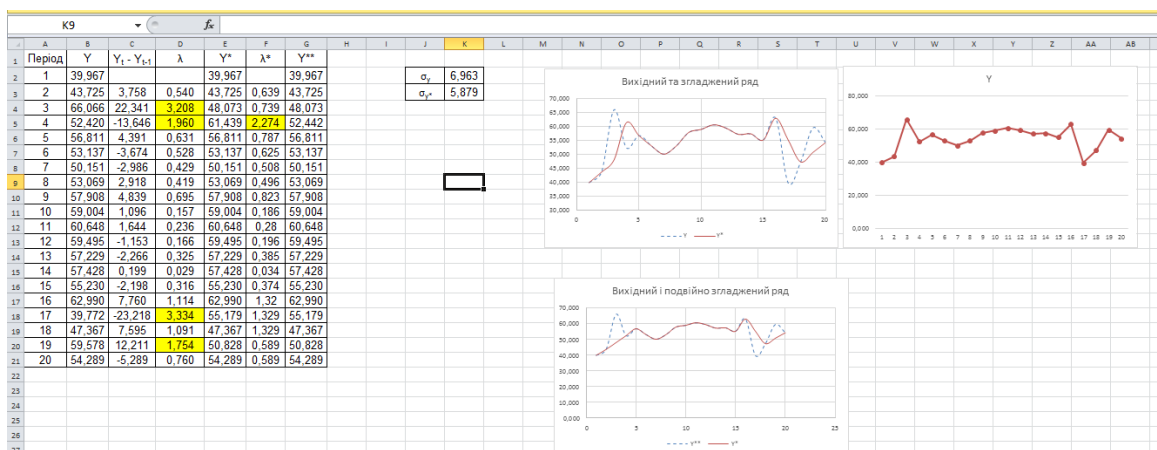

Рис. 1.7. Приклад розрахунків з використанням методів моделювання побудови прогнозів

У результаті аналізу методів прогнозування в контексті соціально-економічних процесів студентами мають бути зроблені такі узагальнення:

1) існує широкий спектр методів прогнозування, які можуть бути використані в різних ситуаціях та для різних типів даних (вони включають статистичні, експертні, системні, методи на основі штучного інтелекту та інші);

2) найкращі результати часто досягаються шляхом комбінації різних методів прогнозування, шляхом поєднання статистичних методів з експертними оцінками або використання системних моделей з метою покращення точності та надійності прогнозів;

3) умови та параметри соціально-економічних процесів постійно змінюються, тому методи прогнозування повинні бути адаптивними та постійно вдосконалюваними, тобто постійний аналіз результатів та внесення коректив може покращити ефективність прогнозів;

4) надзвичайно важливо проводити аналіз вихідних даних перед застосуванням будь-яких методів прогнозування, адже це дозволяє зрозуміти характеристики даних та вибрати найбільш підходящий метод прогнозування;

5) після побудови прогнозних моделей необхідно проводити оцінку та перевірку їх ефективності на тестових даних, що дозволить підтвердити точність та надійність прогнозів.

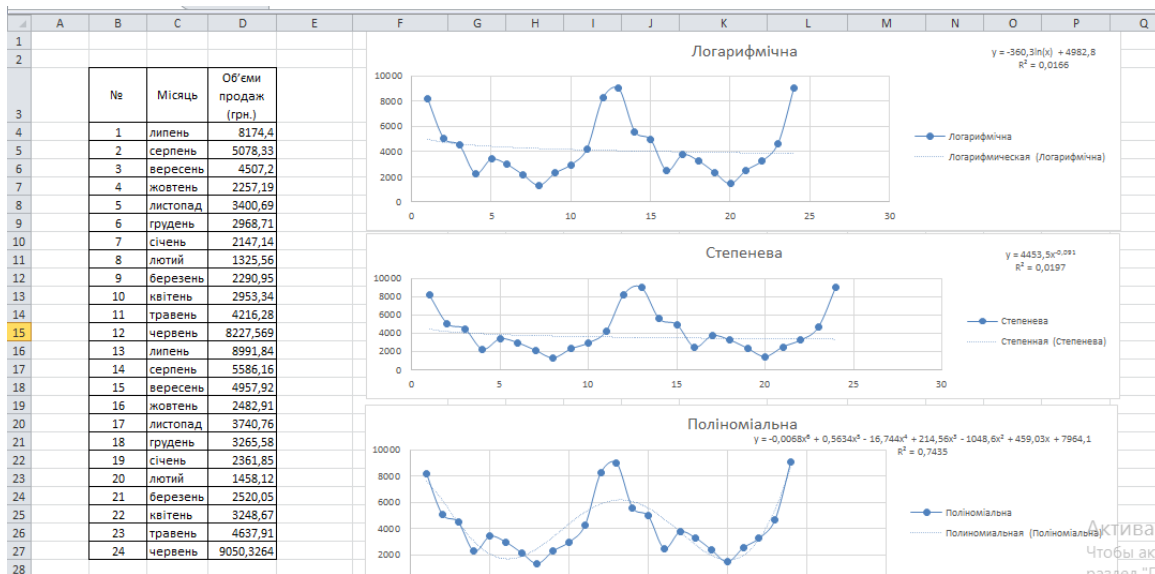

Рис. 1.8. Приклад розрахунків з використанням методів моделювання побудови прогнозів

У цілому, розуміння та використання різних методів прогнозування є важливим елементом управління соціально-економічними процесами, що допомагає приймати обґрунтовані рішення та формувати ефективну політику в різних галузях, від економіки до політики та соціології.

Висновки. Таким чином, розроблено дидактичну модель практикуму використання методів прогнозування під час вивчення дисципліни «Прогнозування соціально-економічних процесів», яка уміщує 3 блоки: *теоретико-аналітичний, діяльнісно-практичний, узагальнююче-результативний*. *Теоретико-аналітичний блок* уміщує теоретичний матеріал дисципліни «Прогнозування соціально-економічних процесів», який подано у зручному цифровізованому форматі у середовищі дистанційного курсу. До змісту цього блоку включено програму, загальні методичні рекомендації та маршрутну карту проходження практикуму в комп'ютерних кабінетах. *Діяльнісно-практичний блок* передбачає логічне поєднання різних методів прогнозування, що полягає в їхньому комбінуванні та використанні відповідно до конкретної задачі прогнозування та характеристик даних. Акцентуємо увагу на основних шляхах, які можна використовувати для поєднання методів. При вивченні дисципліни «Прогнозування соціально-економічних процесів» основний акцент здійснюється на практичні заняття: підбір завдань, у межах яких студенти здійснюють: *аналіз даних, побудову моделей, вибір оптимальних методів, обґрунтування*. *Узагальнююче-результативний блок* передбачає написання звіту з кожної практичної роботи захист результатів. Студенти мають дійти висновку, що поєднання різних методів прогнозування дозволяє отримати більш точні та надійні прогнози, оскільки вони враховують різні аспекти даних та системи, що допомагає уникнути однобокості та забезпечити комплексний аналіз ситуації.

Перспективи подальших досліджень. Незважаючи на значний прогрес у розвитку методів прогнозування, існують деякі виклики, з якими стикаються дослідники та практики в цій галузі. Одним з них є нестабільність соціально-економічних систем та складність їхніх взаємодій, що ускладнює точне прогнозування. Крім того, постійний розвиток технологій та зміни в умовах соціально-економічного середовища вимагають постійного вдосконалення і адаптації методів прогнозування. Загальна перспектива включає подальше дослідження та розвиток існуючих методів, а також розробку нових підходів до прогнозування соціально-економічних процесів. Важливою є також інтеграція різних

методів для отримання більш точних та надійних прогнозів, що враховують усі аспекти складних соціально-економічних систем.

Список використаних джерел

- Березюк, О. С., Власенко, О. М. (2017). *Дидактика: теорія і практика*: навчально-методичний посібник для студентів гуманітарних факультетів. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка.
- Гриньова, М. В., Кононець, Н. В., Дяченко-Богун, М. М., Рибалко, Л. М. (2019). Ресурсно-орієнтоване навчання студентів в умовах здоров'язбережувального освітнього середовища. *Інформаційні технології і засоби навчання*, 72, 4, 182-193.
- Галушчак, М. П., Галушчак, О. Я., Кужда, Т. І. (2021). *Прогнозування соціально-економічних процесів*: навчальний посібник для економічних спеціальностей. Тернопіль: ФОП Паляниця.
- Клебанова, Т. С., Курзенев, В. А., Наумов, В. М. та ін. (2015). *Прогнозування соціально-економічних процесів*: навчальний посібник для студентів напряму підготовки 6.030502 "Економічна кібернетика" денної форми навчання. Харків: ХНЕУ ім. С. Кузнеця.
- Кононенко, Ж. А., Песцова-Світалка, О. С., Петренко, В. О. (2019). Прогнозування фінансових результатів як елемент планування розвитку діяльності підприємства. *Інфраструктура ринку*, 36. Взято з www.market-infr.od.ua
- Кононець, Н. В., Кононенко, Ж. А. (2023). Ресурсно-орієнтована методика вивчення глобальних економічних рейтингів у системі підготовки майбутніх фахівців з бізнес-економіки. *Витоки педагогічної майстерності*, 32, 138-146.
- Кононець, Н. В. (2013). Метод проектів при ресурсно-орієнтованому навчанні дисциплін комп'ютерного циклу студентів економічних спеціальностей аграрного коледжу. *Наукові праці ДонНТУ. Педагогіка, психологія і соціологія*, 1 (13), 113-117.
- Кононець, Н. В., Балюк, В. О. (2019). Методи проектування імітаційних моделей у процесі професійної підготовки фахівців з економічної кібернетики. В кн. *Сучасний рух науки: тези доп. ІХ міжнародної науково-практичної інтернет-конф.* (Т. 2, с. 87-91). Дніпро.
- Kononets, N., Ilchenko, O., & Mokliak, V. (2020). Future teachers resource-based learning system: experience of higher education institutions in Poltava city, Ukraine. *Turkish Online Journal of Distance Education-TOJDE*, 21, 3, 14, 199-220.

References

- Bereziuk, O. S., & Vlasenko, O. M. (2017). *Dydaktyka: teoriia i praktyka [Didactics: theory and practice]: navchalno-metodychnyi posibnyk dlia studentiv humanitarnykh fakultetiv*. Zhytomy: Vyd-vo ZhDU im. I. Franka [in Ukrainian].
- Halushchak, M. P., Halushchak, O. Ya., & Kuzhda, T. I. (2021). *Prohnozuvannia sotsialno-ekonomichnykh protsesiv [Forecasting of socio-economic processes]: navchalnyi posibnyk dlia ekonomichnykh spetsialnostei*. Ternopil: FOP Palianytsia [in Ukrainian].
- Hrynova, M. V., Kononets, N. V., Diachenko-Bohun, M. M., & Rybalko, L. M. (2019). Resursno-orientovane navchannia studentiv v umovakh zdoroviazberezhuvalnoho osvitnoho seredovyshcha [Resource-oriented education of students in the conditions of a health-preserving educational environment]. *Informatsiini tekhnologii i zasoby navchannia [Information technologies and teaching aids]*, 72, 4, 182-193 [in Ukrainian].
- Klebanova, T. S., Kurzenev, V. A., & Naumov, V. M. et al. (2015). *Prohnozuvannia sotsialno-ekonomichnykh protsesiv [Forecasting of socio-economic processes]: navchalnyi posibnyk dlia studentiv napriamu pidhotovky 6.030502 "Ekonomichna kibernetika" dennoi formy navchannia*. Kharkiv: KhNEU im. S. Kuznetsia [in Ukrainian].
- Kononenko, Zh. A., Pestsova-Svitalka, O. S., & Petrenko, V. O. Prohnozuvannia finansovykh rezultativ yak element planuvannia rozvytku diialnosti pidpriemstva [Forecasting financial results as an element of enterprise development planning]. *Infrastruktura rynku [Market infrastructure]*, 36. Retrieved from www.market-infr.od.ua [in Ukrainian].
- Kononets, N. V., & Kononenko, Zh. A. (2023). Resursno-orientovana metodyka vyvchennia hlobalnykh ekonomichnykh reitynhiv u systemi pidhotovky maibutnykh fakhivtsiv z biznes-ekonomiky [A resource-oriented method of studying global economic ratings in the system of training future specialists in business economics]. *Vytoky pedahohichnoi maisternosti [Origins of pedagogical skills]*, 32, 138-146 [in Ukrainian].
- Kononets, N. V. (2013). Metod proektiv pry resursno-orientovanomu navchanni dystsyplin kompiuternoho tsykladu studentiv ekonomichnykh spetsialnostei ahrarnoho koledzhu [The method of projects in resource-oriented teaching of computer cycle disciplines for students of economic specialties of an

agrarian college]. *Naukovi pratsi DonNTU. Pedagogika, psykholohiia i sotsiologhiia [Scientific works of DonNTU. Pedagogy, psychology and sociology]*, 1 (13), 113-117 [in Ukrainian].

Kononets, N. V., & Baliuk, V. O. (2019). Metody proektuvannia imitatsiinykh modelei u protsesi profesiinoi pidhotovky fakhivtsiv z ekonomichnoi kibernetiky [Methods of designing simulation models in the process of professional training of specialists in economic cybernetics]. In *Suchasnyi rukh nauky [Modern movement of science]: tezy dop. IX mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi internet-konf. (Vol. 2, pp. 87-91). Dnipro* [in Ukrainian].

Kononets, N., Ilchenko, O., & Mokliak, V. (2020). Future teachers resource-based learning system: experience of higher education institutions in Poltava city, Ukraine. *Turkish Online Journal of Distance Education-TOJDE*, 21, 3, 14, 199-220.

KONONETS N., KONONENKO Zh., YAKOVENKO T.

Poltava University of Economics and Trade, Ukraine

DIDACTIC PRACTICUM ON THE USE OF FORECASTING METHODS DURING THE STUDY OF THE DISCIPLINE "FORECASTING SOCIO-ECONOMIC PROCESSES" AS A FORM OF RESOURCE-BASED LEARNING

In the article, the authors present the developed didactic model of the practice of using forecasting methods during the study of the discipline "Forecasting socio-economic processes", which consists of three blocks: *theoretical-analytical, activity-practical, summarizing-resultative*. The *theoretical-analytical block* contains the theoretical material of the discipline "Forecasting socio-economic processes", which is presented in a convenient digitized format in the distance course environment. The content of this block includes the program, general methodical recommendations and a route map of the practicum in computer rooms. The *activity-practical block* provides a logical combination of various forecasting methods, which consists in their combination and use in accordance with a specific forecasting task and data characteristics. We focus on the main ways that can be used to combine methods. When studying the discipline "Forecasting socio-economic processes", the main emphasis is on practical exercises: selection of tasks, within which students perform: data analysis, building models, choosing optimal methods, justification. The *summarizing-resultative block* involves writing a report on each practical work and defending the results. Students should conclude that a combination of different forecasting methods allows for more accurate and reliable forecasts because they take into account different aspects of the data and the system, which helps to avoid one-sidedness and provide a comprehensive analysis of the situation.

Key words: *resource-based learning, higher school, future economists, didactic practicum, methods of forecasting, forecasting of socio-economic processes*

Стаття надійшла до редакції 21.03.2024 р.

УДК 373.3.091.31-042.65:004

DOI [HTTPS://DOI.ORG/10.33989/2075-146X.2024.33.310059](https://doi.org/10.33989/2075-146X.2024.33.310059)

ЮЛІЯ КУЛІМОВА

ORCID: 0000-0002-1091-6878

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

СУЧАСНИЙ СТАН ІНТЕГРАЦІЇ ІКТ В САМОСТІЙНУ НАВЧАЛЬНУ ДІЯЛЬНІСТЬ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Автор досліджує особливості використання інформаційно-комунікаційних технологій з метою оптимізації самостійної навчальної активності студентів. Автором проаналізовано провідні психолого-педагогічні дослідження впливу ІКТ на особистість майбутніх учителів початкових класів, які належать до покоління Z («зумери»). У статті наведено результати онлайн опитування студентів бакалаврського рівня вищої освіти за спеціальністю 013 «Початкова освіта». Автором окреслено структуру самостійної навчальної роботи майбутніх учителів початкових класів засобами ІКТ, яку складають мотиваційно-ціннісний, когнітивно-процесуальний та рефлексивно-процесуальний компоненти. В ході науково-педагогічного експерименту було використано низку онлайн інструментів: Zoom, Google Chat, Google Forms, Google Meet, Miro, Quizlet, iMindMap, Viber, Telegram, Learningapps, Canva, Easel.ly, Wordle, Mahara, Digication, Pathbrite, Seesaw, Draw.io та ін.

Ключові слова: вчитель початкової школи; інформаційно-комунікаційні технології; Нова українська школа; професійно-педагогічна підготовка; самостійна навчальна діяльність

Постановка проблеми; її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями.

Останнім часом спостерігається постійна зміна освітніх парадигм, переходячи від концепції освіти «на все життя» до освіти впродовж життя, яка базується на неперервній освіті з використанням принципів самодіяльності та активності особистості. Внаслідок цієї трансформації важливою стає проблема організації самостійної навчальної діяльності студентів і розробка ефективних методів для її здійснення.

У науковому світі самостійна навчальна діяльність набуває великого значення для особистісно-професійного розвитку майбутніх учителів, зокрема і початкової школи. Такий підхід створює основи для їхнього саморозвитку та самовдосконалення, формування творчо-професійної самостійності, ініціативності, креативності та фахової майстерності (Гриньова, 2005, с. 145-149). Нині ключовим напрямом роботи Нової української школи є особистісно-орієнтована освіта, спрямована на активізацію процесу становлення самостійної особистості студента, надаючи умови для його самовираження та підготовки до майбутньої професійної діяльності.

Також, в сучасному світі спостерігається глобальний процес інформатизації та стрімкий перехід до інформаційного суспільства. Це впливає на еволюцію освіти, адже зростає комп'ютеризація навчання та відбувається стрімкий розвиток інформаційно-комунікаційного педагогічного середовища. Сучасний учитель вже не є основним джерелом знань, адже учні отримують значний обсяг інформації з різних джерел, таких як телебачення, відеофільми, комп'ютерні програми, Інтернет тощо.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Проблема активізації самостійної навчальної діяльності знаходиться у центрі досліджень багатьох науковців (І. Бех, Н. Бібік, В. Лозова, З. Слєпкань, О. Тягло, Т. Шамова та інші). Вченими визначається розвиток активності та самостійності як одна із головних цілей початкової, загальної та вищої освіти. Значним внеском у педагогічну науку є праці Н. Гавриш, М. Гриньової, Т. Крилова, М. Ядренко, Г. Щукіної та ін., котрі спрямували свої дослідження на проблему формування самостійної навчальної активності у різних видах освітньо-професійної діяльності. Можливості використання інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) в освітньому процесі аналізують у своїх дослідженнях В. Беспалько, Р. Гуревич, М. Жалдак, І. Роберт та ін. В той же час, не применшуючи цінності вказаних досліджень, змушені констатувати, що використання ІКТ в організації самостійної навчально-професійної роботи майбутніх учителів початкової школи потребують доопрацювання.

Виходячи із вищезазначеного, **метою нашої статті** стало дослідження сучасного стану використання ІКТ у процесі самостійної навчальної діяльності майбутніх учителів початкової школи.

Викладення основного матеріалу дослідження. У сучасних умовах, коли спостерігається значне зростання потоку інформації, що є обов'язковою для освоєння майбутніми вчителями Нової української школи під час професійної підготовки, водночас відчутно змінюються методи та засоби організації їх

навчальної діяльності. На фоні цього залишається надзвичайно актуальною та важливою проблема організації та ефективного використання різних форм самостійної роботи студентів (Величко, 2009, с. 3-7). Це включає в себе проведення різних видів самостійних занять, таких як робота з науковими текстами, вирішення проблемних педагогічних ситуацій, аналіз та узагальнення результатів спостережень за педагогічними явищами і процесами тощо. Також важливою є самостійна робота в позааудиторний час, коли студент виконує індивідуальні завдання без участі викладача, проте може користуватися його вказівками та рекомендаціями (Величко, 2009, с. 4-7).

Вчені А. Бугра та О. Коновал визначають самостійну роботу як «навчальну діяльність студента, спрямовану на закріплення, розширення та поглиблення отриманих знань, а також на засвоєння нового матеріалу без сторонньої допомоги» (Бугра, 2014).

Важливим чинником у підвищенні ефективності самостійної навчальної активності майбутніх учителів початкової школи є широке використання інформаційно-комунікаційних технологій. Таким чином, виникає необхідність вирішення проблеми організації самостійної роботи студентів з використанням ІКТ та забезпечення ефективності та продуктивності такого виду діяльності в сучасному комп'ютерно-орієнтованому навчальному середовищі.

Майбутні вчителі початкових класів, належачи до покоління Z («зумери»), є активними користувачами цифрових пристроїв та відмінно володіють інформаційним простором. Їх взаємодія з віртуальним світом визначається високим рівнем стимуляції, динамікою, швидкістю дій та ін. Цей факт вимагає врахування останніх психологічних досліджень особистості для оптимізації та осучаснення методики організації самостійної роботи за допомогою ІКТ, сприяючи доцільній керованій взаємодії в інформаційному просторі.

В дослідженнях європейських учених виділено дві протилежні позиції стосовно впливу інформаційно-комунікаційних технологій на базові психічні функції особистості. Деякі дослідники (Дж. Смол, Дж. Ворган, А. Фіш, Х. Лі, К. Маккарік, Т. Патрідж, Л. Джексон, І. Віт, А. Джеймс та ін.) підкреслюють позитивний вплив ІКТ на розвиток інтелекту та пізнавальних психічних процесів. Інша група вчених, зокрема М. Спітцер, вказує на негативний вплив, виражений у формуванні звички сприймати лише привабливий об'єкт, розвитку кліпового мислення та погіршенні аналітико-синтетичних функцій. Однак останні дослідження науковців Інституту психології імені Г. Костюка НАПН України підтверджують, що неконтрольована взаємодія дітей та молоді цифрового покоління з віртуальним середовищем може призводити до погіршення їх пізнавальних процесів. Таким чином, висловлюємо думку, що інформаційно-комунікаційні технології можуть мати більше переваг, ніж недоліків, в залежності від їх використання. Адже ІКТ може позитивно впливати на розвиток здатності контролювати кілька візуальних стимулів, удосконалення зорової пам'яті та метакогнітивних процесів планування, а також формування вмінь будувати пошукові стратегії та оцінювати інформацію.

Розглянуті психолого-педагогічні дослідження вимагають проведення діагностики вихідного рівня організації самостійної навчальної активності майбутніх учителів початкової ланки освіти з використанням ІКТ. З цією метою на початковому етапі дослідження нами було проведено онлайн опитування студентів бакалаврського рівня вищої освіти за спеціальністю 013 «Початкова освіта» Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка. Результати цього опитування вказують на наступне:

- більшість студентів використовують ІКТ при підготовці до практичних занять та виконанні індивідуально-дослідницьких завдань (76 %);
- 42% студентів відносять до ІКТ всі можливі варіанти, такі як телебачення, Інтернет, презентації з використанням тексту, фото, відео, тоді як 64% обирають декілька з запропонованих відповідей;
- 83% опитаних зазначили, що знаходять мультимедійні презентації та інші інтерактивні проекти в Інтернеті, а 27% створюють їх самостійно за допомогою різних онлайн сервісів;
- 88% майбутніх вчителів використовують інформаційно-комунікаційні технології для відпочинку та «перезавантаження», тоді як 12% – з метою активізації власної навчально-дослідницької роботи.

На підставі проведеного опитування та власних спостережень визначено, що більшість майбутніх вчителів початкових класів активно використовують ІКТ у ході самостійної навчально-пізнавальної діяльності. Однак цей процес є неструктурованим і вимагає оптимізації уваги викладацько-професорського складу. З цього приводу було вирішено розширити дослідження в даному аспекті, скомп'юбоване на *трьох основних напрямках*: уточнення структури самостійної навчальної роботи студентів спеціальності «Початкова освіта» з використанням ІКТ, а саме визначення та розкриття сутності компонентів досліджуваного феномену; визначення рівнів організації самостійної навчальної роботи студентів спеціальності «Початкова освіта» засобами ІКТ; діагностика сучасного стану організації самостійної навчальної роботи студентів спеціальності «Початкова освіта» засобами ІКТ.

Проаналізувавши сучасні психолого-педагогічні дослідження (Малихін, 2009; Літвінчук, 2012; Шимко, 2003; Чернігівська, 2005; Хомич, 2018) структури самостійної роботи студентів спеціальності «Початкова освіта» засобами ІКТ відносно мотиваційно-ціннісний, когнітивно-процесуальний та рефлексивно-процесуальний компоненти. Охарактеризуємо їх сутність.

Мотиваційно-ціннісний компонент спрямований на усвідомлення студентами мети конкретної навчальної діяльності та орієнтацію їх на виконання самостійної роботи. Для утворення мотиваційної бази самостійної навчальної діяльності майбутніх учителів доцільно використовувати проблемні запитання та завдання, спрямовані на усвідомлення необхідності нових знань. Також важливо використовувати завдання, які розкривають роль конкретного навчального матеріалу у формуванні професійного «Я» студентів.

Когнітивно-процесуальний компонент містить сукупність знань і вмінь щодо використання ІКТ у самостійній навчальній діяльності майбутніх учителів початкових класів, а також він відображає процесуальність їх підготовки в даному сенсі. Цей компонент можна реалізувати через завдання, що виявляють зв'язки між темами навчальних дисциплін і реаліями педагогічного фаху, а також через підбір конкретних інформаційно-комунікаційних технологій.

Рефлексивно-процесуальний компонент включає в себе роботу студентів з навчальним матеріалом різних дисциплін з використанням ІКТ, визначення завдань та обсягу роботи, а також самоконтроль та контроль за процесом організації самостійної діяльності студентів за допомогою ІКТ. Цей процес підтримується цільовою настановою для переходу студентів на більш високий рівень самостійної діяльності.

Наступний етап нашого дослідження передбачав проведення діагностики сучасного стану організації самостійної навчальної діяльності майбутніх учителів початкової школи з використанням ІКТ. У дослідженні взяли участь 124 студенти спеціальності «Початкова освіта» та 10 викладачів кафедри початкової освіти Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка. Експеримент проводився в умовах змішаного навчання за допомогою низки онлайн інструментів: Zoom, Google Chat, Google Forms, Google Meet, Miro, Quizlet, iMindMap, Viber, Telegram, Learningapps, Canva, Easel.ly, Wordle, Draw.io та ін. Оцінювання самостійної навчальної активності майбутніх учителів здійснювалося за 100-бальною шкалою: 100-85 балів – високий рівень, 84-70 балів – середній рівень, 69-40 балів – нижче середнього, 39 балів і менше – низький рівень.

У процесі дослідження *мотиваційно-ціннісного компоненту* студенти мали самостійно розробити інфографіку з однієї із запропонованих тем: «У чому полягає важливість самостійної навчальної діяльності», «Прийоми ефективної самостійної діяльності студентів спеціальності Початкова освіта», «Як урізноманітнити самостійне навчання сучасних студентів». Для цього вони мали можливість скористатися онлайн сервісами Canva, Wordle, Draw.io, Easel.ly тощо. Оцінка їх роботи здійснювалася з урахуванням не лише графічної якості виконання, а й її змістовно-ціннісного наповнення. Результати показали, що більшість студентів (43,5 % та 35,3 %) демонстрували середній і низький рівні даного компоненту відповідно, тоді як у 21,2 % виявлено високий рівень.

Для діагностики *когнітивно-процесуального компоненту* використовувалося віртуальне тестування з обов'язкових дисциплін циклу професійної підготовки («Вступ до спеціальності «Початкова освіта», «Загальні основи педагогіки», «Основи педмайстерності у початковій освіті»). Так, зокрема за допомогою онлайн сервісів Google Forms та Quizlet ми пропонували студентам пройти спеціальний опитувальник (з автоматичною перевіркою отриманих результатів), що надавав можливість перевірити рівень їх знань з певної теми, відведеної на самостійне опрацювання. Також нами активно використовувався віртуальна платформа LearningApps задля створення різноманітних інтерактивних вправ, тестів та завдань з різноманітних методик початкової освіти («Методика навчання інформатичної освітньої галузі», «Методика навчання громадянської та історичної освітньої галузі» та ін.). За отриманими результатами діагностики даного компоненту було виявлено, що у більшості студентів наявний середній і нижчий рівні (69,4% і 28,5% відповідно), в той час як тільки 2,1% демонстрували високий рівень.

Під час обробки відповідей студентів ми враховували не лише загальний рівень їх академічної успішності, але й роль кожної складової в загальному результаті. Важливим фактором була оцінка їхньої самостійності при виконанні завдань, здатність орієнтуватися в нестандартних ситуаціях, гармонійність або асинхронність розвитку інтелектуальних умінь, що діагностуються.

Визначення рівня *рефлексивно-оцінювального компоненту* самостійної навчальної роботи майбутніх учителів початкових класів з використанням ІКТ проводилося через виконання ними проектних завдань. Застосування проектної технології вимагало інтегрованих знань і дослідницького пошуку для її вирішення, а результати запланованої діяльності повинні були мати практичну, теоретичну та пізнавальну значимість. З цією метою майбутні вчителі розробляли віртуальне кейс-портфоліо на одну із запропонованих тем («Саморегуляція навчальної діяльності майбутніх учителів

початкової школи», «Психологічні механізми самостійності студента у навчальній діяльності», «Головні умови успішності навчальної самодіяльності студентів педагогічного вишу»), використовуючи популярні платформи для створення е-портфоліо (Mahara, Digication, Pathbrite, Seesaw тощо). У результаті педагогічної кваліметрії виявлено, що переважній частині опитаних притаманний середній та низький рівень даного компоненту (53,9 % і 39,3 % відповідно), високий рівень досліджуваної ознаки виявили лише 6,8% опитаних.

Таким чином, одержані результати дозволяють зробити висновки про переважання низького та середнього рівнів сформованості досліджуваної ознаки. Безперечно, певна частина респондентів демонструють значний інтерес до самостійної навчально-пізнавальної діяльності та мають високий рівень її реалізації засобами ІКТ.

Висновки та перспективи подальших досліджень. ІКТ в системі професійно-педагогічної освіти майбутніх учителів школи I ступеня дозволяють створити ефективні умови для оптимізації їх самостійної навчальної діяльності. Проведений аналіз провідних психолого-педагогічних досліджень засвідчив як позитивний, так і негативний вплив ІКТ на особистість майбутніх учителів початкових класів. Отримані висновки потребували проведення діагностики вихідного рівня організації самостійної навчальної активності студентів. З цією метою нами було проведено онлайн опитування студентів бакалаврського рівня вищої освіти за спеціальністю 013 «Початкова освіта». Результати якого показали, що більшість респондентів використовують ІКТ при підготовці до практичних занять та виконанні індивідуально-дослідницьких завдань та для відпочинку і «перезавантаження». В статті було уточнено структуру та рівні самостійної навчальної роботи студентів засобами ІКТ та проведено безпосередню діагностику сучасного стану досліджуваного явища. Одержані результати дослідження дозволяють зробити висновки про переважання низького та середнього рівнів сформованості досліджуваної ознаки.

Проведене дослідження, звісно, не претендує на вичерпне розв'язання проблеми реалізації інтеграції ІКТ у самостійну навчальну активність майбутніх учителів початкової ланки освіти. Подальшого вивчення потребують питання розробки навчально-методичного супроводу удосконалення самостійного навчання майбутніх фахівців початкової школи засобами інформаційно-комунікаційних технологій.

Список використаних джерел

- Бугра, А. В., Коновал, О. А. (2014). *Методика самостійної роботи студентів: навчально-методичний посібник*. Кривий Ріг: КПП ДВНЗ «КНУ».
- Величко, С. П., Неліпович, В. В. (2009). Поєднання сучасних наукових досягнень та ІКТ для навчального середовища у процесі підготовки вчителів фізики. *Наукові записки*, 82, 3-7.
- Величко, С. П., Слободяник, О. В. (2009). Сучасні інноваційні технології в організації самостійної роботи студентів. *Наша школа*, 6, 4-7.
- Гриньова, М. В., Стрижак, С. В. (2005). Роль самостійної роботи в науково-методичній підготовці майбутніх учителів природничих дисциплін. В кн. *Самостійна робота студентів в структурі сучасної освіти* (с. 145-149). Полтава.
- Літвінчук, С. Б. (2012). Сучасні підходи до організації самостійної роботи студентів у вищій школі. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили*, 199, 187, 65-69.
- Малихін, О. В. (2009). *Організація самостійної навчальної діяльності студентів вищих педагогічних навч. закладів: теоретико-методологічний аспект: монографія*. Кривий Ріг: Видавничий дім.
- Хомич, Л. О. (2018). Ідеї В. О. Сухомлинського у змісті підготовки вчителя нової української школи. *Наукові записки*, 171, 163-171.
- Чернігівська, Н. С. (2005). Самоосвіта студентів в умовах модульного навчання. В кн. *Проблема особистості в сучасній науці: результати та перспективи досліджень: матеріали Міжнар. конф. молодих учених* (с. 216-218). Київ.
- Шимко, І. М. (2003). *Дидактичні умови організації самостійної навчальної роботи студентів вищих навчальних закладів*. (Дис. канд. пед. наук). Кривий Ріг.

References

- Bugra, A. V., & Konoval, O. A. (2014). *Metodyka samostoinoi roboty studentiv [Methodology of students' independent work]* : navchalno-metodychnyj posibnyk. Kryvyi Rig: KPI DVNZ «KNU» [in Ukrainian].
- Chernigivska, N. S. (2004). Samoosvita studentiv v umovax modul'nogo navchannya [Students' self-education in conditions of modular training]. In *Problema osobystosti v suchasni nauksi: rezultaty ta perspektyvy doslidzhen [The problem of personality in modern science: results and prospects of research]*: materialy Mizhnar. konf. molodykh uchenykh (pp. 216-218). Kyiv [in Ukrainian].

- Grynova, M. V., & Stryzhak, S. V. (2005). Rol samostinoi roboty v naukovo-metodychni pidgotovci maibutnix uchyteliv pryrodnychyh dyscyplin [The role of independent work in the scientific and methodological training of future teachers of natural sciences]. In *Samostijna robota studentiv v strukturi suchasnoyi osvity [Independent work of students in the structure of modern education]* (pp. 145-149). Poltava [in Ukrainian].
- Homich, L. O. (2018). Ideyi V. O. Suhomlynskogo u zmisti pidgotovky vchytelya novoyi ukrayinskoyi shkoly [The ideas of V. O. Sukhomlynskyi in the content of teacher training of the new Ukrainian school]. *Naukovi zapysky [Scientific records]*, 171, 163-171 [in Ukrainian].
- Litvinchuk, S. B. (2012). Suchasni pidxody do organizaciyi samostinoi roboty studentiv u vyshhi shkoli [Modern approaches to the organization of independent work of students in higher education]. *Naukovi praci Chornomorskogo derzhavnogo universytetu imeni Petra Mogyly [Scientific works of the Black Sea State University named after Petro Mohyla]*, 199, 187, 65-69 [in Ukrainian].
- Malysin, O. V. (2009). *Organizaciya samostinoi navchalnoi diyalnosti studentiv vyshhyh pedagogichnyh navch. zakladiv: teoretyko-metodologichnyj aspekt [Organization the independent educational activities of students of higher pedagogical educational institutions: theoretical and methodological aspect]: monografia. Kryvyi Rig: Vydavnychyj dim* [in Ukrainian].
- Shymko, I. M. (2003). *Dydaktychni umovy organizaciyi samostinoi navchalnoi roboty studentiv vyshhyh navchalnyh zakladiv [Didactic conditions for the organization of independent educational student's work of higher educational institutions]. (PhD diss.). Kryvyi Rig* [in Ukrainian].
- Velychko, S. P., & Nelipovych, V. V. (2009). Poyednannya suchasnyh naukovykh dosyagnen ta IKT dlya navchalnogo seredovyshha u procesi pidgotovky vchyteliv fizyky [The combination of modern scientific achievements and ICT for the educational environment in the process of training physics teachers]. *Naukovi zapysky [Scientific records]*, 82, 1, 3-7 [in Ukrainian].
- Velychko, S. P., & Slobodyanyk, O. V. (2009). Suchasni innovacini tehnologii v organizacii samostinoi roboty studentiv [Modern innovative technologies in the organization of students' independent work]. *Nasha shkola [Our school]*, 6, 4-7 [in Ukrainian].

KULIMOVA YU.

Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University, Poltava, Ukraine

THE CURRENT STATE OF ICT INTEGRATION IN THE SELF-DEPENDENT EDUCATIONAL ACTIVITIES OF FUTURE PRIMARY SCHOOL TEACHERS

The article updates the problems of professional training of future primary school teachers. In particular, the author investigates the peculiarities of using information and communication technologies in order to optimize the independent educational activity of students. The relevance of the work is due to the need to realize the importance of independent learning, which takes a leading role in the context of professional and pedagogical education of future teachers. The author analyzed the leading psychological and pedagogical studies of the impact of information and communication technologies on the personality of future primary school teachers who belong to generation Z ("zoomers"). The article raises the problems of professional training of future primary school teachers, in particular the specifics of using information and communication technologies to optimize their independent educational activity. The author considered scientific approaches to the use of information and communication educational technologies for the purpose of developing independent educational activities of future primary school teachers. The article presents the results of an online survey of undergraduate students of higher education majoring in 013 "Elementary Education". The results of which became the impetus for the diagnosis of the current state of the studied phenomenon. The author outlined the structure of independent educational work of future primary school teachers using ICT, which consists of motivational-value (awareness of the purpose of a specific educational activity and orientation towards independent work), cognitive-processual (set of knowledge and skills regarding the use of ICT in independent educational activities of future primary school teachers) and reflective-processual (self-control and control over the process of organizing students' independent activities with the help of ICT) components. During the scientific and pedagogical experiment, numerous of online tools were used: Zoom, Google Chat, Google Forms, Google Meet, Miro, Quizlet, iMindMap, Viber, Telegram, Learningapps, Canva, Easel.ly, Wordle, Pathbrite, Seesaw, Draw.io, etc.

Keywords: *future primary school teachers; information and communication technologies; New Ukrainian school; self-dependent educational activity; vocational pedagogical training*

Стаття надійшла до редакції 01.05.2024 р.

УДК 378.22:004.9:005.591.6

DOI [HTTPS://DOI.ORG/10.33989/2075-146X.2024.33.310060](https://doi.org/10.33989/2075-146X.2024.33.310060)

ВІТАЛІЙ КУЧЕР

ORCID: 0009-0003-1250-1523

Житомирський державний університет імені Івана Франка

ВІТЧИЗНЯНИЙ ТА ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ІНФОРМАТИЗАЦІЇ УПРАВЛІННЯ ПІДГОТОВКОЮ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ МАГІСТРАТУРИ

У статті проведено аналіз вітчизняного та зарубіжного досвіду інформатизації управління підготовкою магістрів у закладах вищої освіти, у контексті глобальної цифровізації. Розглянуто приклади застосування інформаційних систем в освіті, що стає ключовим чинником для підвищення якості вищої освіти та оптимізації адміністративних процесів.

У ході дослідження особлива увага приділяється впливу інформатизації на адаптацію навчальних програм до потреб сучасного освітнього ринку, забезпеченню доступності та гнучкості освітніх процесів. Також розглядається правове регулювання дистанційного навчання в Україні, що включає аналіз основних законодавчих актів, таких як Закон України «Про освіту» та «Про вищу освіту», відповідні постанови, які регулюють використання інформаційних технологій в освіті.

Ключові слова: інформатизація, управління, здобувачі вищої освіти, підготовка здобувачів вищої освіти, цифровізація, цифрові технології, online-навчання, електронне портфоліо

Постановка проблеми. Проблематика інформатизації освітніх процесів в умовах магістратури займає актуальне місце в сучасних наукових дослідженнях, оскільки ефективне використання інформаційних систем є ключовим фактором підвищення якості вищої освіти. Значущість цього питання виникає в контексті глобальної цифровізації, що вимагає від освітніх інституцій адаптації до новітніх технологічних трендів.

Завданням інформатизації вищої освіти є адаптація інформаційних систем до сучасних вимог освітнього процесу та ефективного управління закладами освіти. Це передбачає інтегроване рішення, яке враховує комплексні аспекти організації освітнього процесу, адміністративні потреби, обробку та збереження інформації. Застосування інформаційних технологій має сприяти підвищенню якості освіти, оптимізації процесів управління та ефективності взаємодії між учасниками освітнього процесу.

Дослідження вітчизняного та зарубіжного досвіду у впровадженні інформаційних систем у закладах вищої освіти дозволяє оцінити ефективність їх застосування, визначити сучасні тенденції розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

У педагогічній науковій доктрині питаннями інноваційного розвитку й використання інноваційного підходу при підготовці здобувачів вищої освіти займалися ряд вітчизняних та іноземних науковців.

Ж. Фонтан, професор Празького університету, досліджує розвиток та необхідність інноваційного підходу в Європейській освіті. С. Тейбл, професор з Мічигану, зосередив свої дослідження на тематиці «Інноваційні методи навчання та їх вплив на освіту». Досить детально процес використання й вплив інформаційних технологій на освітній процес описав викладач Гарвардського університету Р. Пуатендура.

Зазначимо, що в українській науковій сфері питання що стосуються інновацій освіти посіли вагоме місце. Науковиці О. Антонова, О. Дубасенюк (Дубасенюк, 2009), О. Волошина (Волошина, 2014) й С. Вітвицька (Вітвицька, 2013). досліджують проблематику інновацій у вищій школі; А. Боярська-Хоменко та Ю. Бойчук вивчають питання інновацій при підготовці вчителів (Бойчук, Боярська-Хоменко, 2022); І. Новіцька й І. Вербовський розглядають питання інформатизації закладів освіти. Інноваційний підхід у підготовці здобувачів вищої освіти досліджували Д. Чернілевський, О. Снісаренко й О. Ануфрієва (Снісаренко, Ануфрієва), Т. Шамова.

Метою статті є дослідження вітчизняного та зарубіжного досвіду інформатизації управління підготовкою здобувачів вищої освіти в умовах магістратури щоб виявити ефективні практики та сформулювати рекомендації щодо їх застосування і розвитку в українському контексті.

Викладення основного матеріалу дослідження. В Україні інформатизація освітньої сфери, зокрема, впровадження інформаційних технологій та дистанційне навчання у закладах вищої освіти, регулюється рядом законодавчих актів, які забезпечують правові рамки для їх ефективного застосування. Основним документом, що стосується загальних засад освіти, є Закон України "Про

освіту" (2017 р.), який визначає основні принципи освітньої діяльності і зокрема підкреслює необхідність використання сучасних освітніх технологій для забезпечення доступності та якості освіти (*Про освіту...*, 2017).

Крім того, деталізацією особливостей вищої освіти займається Закон України "Про вищу освіту" (2014 р.), який включає статті, присвячені дистанційному навчанню. Цей закон дозволяє закладам вищої освіти впроваджувати електронне навчання як одну з форм освітнього процесу, що відкриває шлях для інтеграції ІТ у навчальні програми (*Про вищу освіту...*, 2014).

Постанова Кабінету Міністрів України № 446 "Про затвердження Положення про дистанційне навчання" (2013 р.) встановлює правила та умови для здійснення дистанційного навчання, що є ключовим для гарантування стандартів якості освітнього процесу в електронному форматі. Це включає вимоги до програмного забезпечення, технічної підтримки, а також методів та процедур оцінювання знань студентів на дистанційній основі (*Про затвердження Положення про дистанційне навчання...* 2013).

Застосування інформаційних технологій в освітньому процесі також потребує врахування вимог до захисту даних та конфіденційності, що регулюється Законом України "Про захист персональних даних" (2010 р.). Цей закон став особливо актуальним з розвитком електронних форм навчання, де обробка та зберігання персональних даних студентів і викладачів відбувається в електронних системах (*Про захист персональних даних...*, 2010).

Завдяки вищезазначеному законодавству Україна створює фундамент для ефективної інтеграції інформаційних технологій у вищу освіту, що сприяє підвищенню доступності, якості та гнучкості освітніх послуг. Водночас це забезпечує правовий захист учасників освітнього процесу та враховує потреби сучасного інформаційного суспільства.

Історичний розвиток і сучасний стан інформатизації у закладах вищої освіти України можна розглянути у декілька етапів, які відображають як загальні світові тенденції, так і специфічні умови розвитку країни:

Початковий етап. На початку 1990-х років, після розпаду Радянського Союзу, Україна почала активне впровадження комп'ютерних технологій у заклади вищої освіти. Цей процес був спочатку досить повільним через обмежені фінансові ресурси та відсутність досвіду у використанні новітніх технологій в освіті. Перші інформаційні системи, як правило, автоматизували лише процеси нарахування зарплат і стипендій засобами бухгалтерських ПК [10]

Розвиток інтернет-технологій (2000-ті роки). З розвитком глобального інтернету та доступності комп'ютерної техніки, університети почали активніше інтегрувати ІТ в освітній процес (Рашкевич, (Ред.), 2008). Це включало створення електронних баз даних, електронних бібліотек, а також перших платформ для дистанційного навчання. Зокрема, 2002 року була випущена перша версія LMS платформи Moodle (*The Moodle Story...*), яка нині є однією із найпоширеніших LMS (*Learning Management System Statistics ...*).

Сучасний стан. З 2010-х років і особливо після 2020 року, у зв'язку з пандемією COVID-19, та початком повномасштабного вторгнення росії на територію України впровадження інформаційних технологій у вищих навчальних закладах України значно прискорилося. Було запроваджено численні онлайн платформи для дистанційного навчання, такі як Moodle, Zoom, Google Classroom. ЗВО почали широко використовувати цифрові інструменти для організації лекцій, семінарів, конференцій, а також для проведення іспитів та тестувань онлайн.

Упровадження інформаційних систем у закладах вищої освіти України демонструє значні досягнення в адаптації сучасних технологій для покращення освітнього процесу. Розглянемо декілька практичних прикладів використання таких систем.

Житомирський державний університет імені Івана Франка. В університеті у 2020 році була розроблена та впроваджена інформаційно-аналітична система «Е-портфоліо». Платформа була адаптована з урахуванням потреб науково-педагогічних працівників, здобувачів вищої освіти та адміністративного персоналу університету. Впровадження даної системи в оперативну діяльність університету сприяло розв'язанню низки функціональних завдань. Зокрема, система «Е-портфоліо» забезпечує зберігання та обробку інформації в електронному середовищі не тільки на рівні університету в цілому, але й у межах окремих структурних підрозділів. Окрім того, система дозволяє консолідувати інформацію та документи на єдиній платформі, що значно підвищує ефективність доступу до ресурсів всіх учасників освітнього процесу. (*Житомирський державний ...*). Основні функції системи «Е-портфоліо»:

- Створення електронних звітів
- Збереження інформації про стажування науково-педагогічних працівників
- Опрацювання та впорядкування інформації про освітні програми університету

- Опрацювання та впорядкування інформації про пункти професійної активності викладачів відповідно до Ліцензійних умов провадження освітньої діяльності
- Профілі викладачів із інформацією про освіту, вчене звання, науковий ступінь, наукові інтереси
- Опрацювання та впорядкування інформації про виховну роботу

Інші інформаційні платформи запроваджені в університеті: Eolump, E-гуртожиток, E-Training, Enter, Experience, ZDU Project.

Державний університет «Житомирська політехніка». У 2019 році університет почав запровадження системи «Digital University» (*Digital University ...*). Платформа є важливою складовою у співпраці з внутрішніми та зовнішніми стейкхолдерами Університету та державними органами. Ключові модулі системи «Digital University»:

- Інтеграція з ЄДЕБО, що дає можливість використовувати актуальну інформацію про студентів.
- Модуль для ведення обліку кімнат гуртожитків університету та списку поселених осіб.
- Модуль, який забезпечує можливість розрахунку навчального навантаження за робочими навчальними планами на поточний навчальний рік.
- Модуль для внесення інформації про виконання пунктів професійної активності викладачів (п. 38 Ліцензійних умов провадження освітньої діяльності).
- Модуль для перегляду та вибору вибіркового навчального дисциплін студентами.

Вінницький національний технічний університет. Університет працює над запровадженням системи JetIQ - системи автоматизованого управління даними освітнього процесу та електронного документообігу. Комплекс має інтеграцію із Facebook, MS 365 Education, Microsoft Sharepoint, Mobile App, Google Workspace for education тощо (*JetIQ ...*). Ключовими функціями системи є:

- управління навчальним процесом через запровадження єдиної методології побудови освітнього процесу дистанційного або/і змішаного навчання з використанням комунікацій студент-викладач; студент-деканат; викладач-деканат;
- облік знань студентів шляхом запровадження електронного журналу;
- облік навчальної активності студентів через запровадження електронного кабінету студента;
- система тестування знань TestIQ.

Зарубіжний досвід інформатизації управління освітою становить значний інтерес для науковців та практиків, оскільки аналіз широкого спектру інноваційних практик, що впроваджуються в університетах Європи, Сполучених Штатів Америки та інших регіонів, сприяє ідентифікації основних тенденцій та напрямків розвитку освітньої сфери в умовах глобалізації та цифрової трансформації. Вивченням цього питання займалися Ваколюк Т.А. (Ваколюк, Кот, Новіцька), Макеєв С.Ю., Бабаєв В.М., Стадник Г.В. (Бабаєв, Стадник, Момот, 2019), Момот Т.В., Осадчий В. В. (Осадча, Белан, 2015), Филипська В.І., Литвин А. В., Руденко Л. А (Коваль, Ничкало, (Ред.), 2023).

Польща. Найбільшою інформаційною системою Польщі є система USOS (University Study-Oriented System). Вона призначена для управління університетськими освітніми та адміністративними процесами. Ця система розроблена та широко використовується у закладах вищої освіти Польщі, включаючи такі провідні університети, як Варшавський університет та Ягеллонський університет у Кракові.

Система USOS (University Study-Oriented System) є комплексною інформаційною платформою, яка призначена для управління університетськими освітніми та адміністративними процесами. Ця система розроблена та широко використовується у закладах вищої освіти Польщі, включаючи такі провідні університети, як Варшавський університет та Ягеллонський університет у Кракові. Основними функціональними можливостями є:

- Адміністрування освітнього процесу: USOS дозволяє вести облік студентських даних, управління навчальними планами та курсами. Система підтримує процес реєстрації студентів на курси, організацію навчальних сесій та складання іспитів.
- Академічні записи: Система веде комплексний облік академічних досягнень студентів, забезпечуючи зберігання та доступ до історії оцінювання, атестацій та кваліфікаційних робіт.
- Електронне оцінювання: Викладачі можуть використовувати USOS для встановлення критеріїв оцінювання, введення результатів іспитів та заліків, а також для аналізу навчальних досягнень студентів за допомогою вбудованих аналітичних інструментів.
- Комунікаційні засоби: Система обладнана інструментами для спілкування між студентами та викладачами, включаючи електронні повідомлення, форуми та оголошення, що сприяє підвищенню інтерактивності та доступності освітнього процесу.
- Інтеграція з іншими системами: USOS може інтегруватися з різними університетськими системами та зовнішніми ресурсами, такими як бібліотеки, наукові бази даних та інші освітні платформи, забезпечуючи єдиний точку доступу для студентів та викладачів до необхідних академічних ресурсів (*About USOS...*).

Іншими ІС які набули поширення в Польщі є: eKampus, EDUX, Moodle, тощо.

Німеччина. Однією із систем яка набула поширення в Німеччині є HISinOne. HISinOne є інтегрованою системою управління інформацією, яка розроблена для закладів вищої освіти у Німеччині. Ця система є продуктом компанії HIS Hochschul-Information-System GmbH, яка спеціалізується на створенні програмного забезпечення для автоматизації управлінських та адміністративних процесів у закладах вищої освіти. Основні можливості HISinOne:

- Управління студентами: HISinOne дозволяє управляти студентськими даними, від вступу до випуску, забезпечуючи централізоване зберігання інформації.
- Курси та навчальні плани: Система допомагає у плануванні курсів, управлінні навчальними планами та організації іспитів.
- Фінансове управління: Забезпечує інструменти для управління фінансами студентів, включаючи платежі за навчання та стипендії.
- Ресурси та обладнання: Можливість управління фізичними та цифровими ресурсами університету (*Die zuverlässige Basis...*).

Дану інформаційну систему використовують такі ЗВО як Карлсруе Інститут Технології (KIT) (для координації своїх адміністративних та академічних функцій), Університет у Гамбурзі (для управління навчальними та адміністративними процесами, включаючи реєстрацію студентів та ведення їхніх академічних записів), Університет Пассау (для оптимізації управління навчальними ресурсами та студентською базою даних).

Іншим інструментом є платформа ILIAS (Integrated Learning, Information, and Work Cooperation System), відкрита система для управління навчанням, що використовується в багатьох університетах по всій Німеччині. Ця система підтримує дистанційне навчання, забезпечуючи студентам доступ до навчальних матеріалів, тестів, інтерактивних занять та спільної роботи. ILIAS дозволяє викладачам та студентам ефективно взаємодіяти в онлайн-форматі, сприяючи залученню та підвищенню якості освіти (*Did you know Blackboard ...*). Вищеописану інформаційну систему використовують такі ЗВО як Університет Кельна (Universität zu Köln) для розробки онлайн-курсів, забезпечення студентів матеріалами та ресурсами для навчання, оцінювання, тощо. Університет Берну (University of Bern) для підтримки своїх дистанційних навчальних програм. Бундесвер Університет Мюнхена (Bundeswehr University Munich) для надання освітніх курсів та тренінгів для студентів та персоналу.

Також варто зазначити і інші системи які використовують ЗВО у Німеччині для інформатизації освітнього процесу: Moodle, Stud.IP, SAP Campus Management, FELIX, OpenOLAT.

У Сполученому Королівстві Великої Британії і Північної Ірландії інформаційні системи у вищій освіті є досить розвиненими, оскільки британські університети активно використовують сучасні технології для управління освітніми та адміністративними процесами. Однією з провідних платформ управління навчанням (Learning Management System, LMS), яка використовується є Blackboard. Платформа слугує для організації освітнього процесу, забезпечення взаємодії між студентами та викладачами, а також для оцінювання студентських робіт. Система Blackboard дозволяє створювати навчальні курси, управляти контентом, проводити оцінювання, організувати обговорення та спілкування в онлайн-форматі. Вона також забезпечує інтеграцію з різними сторонніми інструментами та підтримує різноманітні модулі для забезпечення співпраці та управління ресурсами (*Canvas LMS solutions ...*). ІС Blackboard запроваджена в таких університетах як Університет Шеффілда (University of Sheffield), Університет Дербі (University of Derby).

У Сполучених Штатах Америки використання інформаційних систем у вищій освіті є досить розповсюдженим і диверсифікованим. Американські університети і коледжі впроваджують широкий спектр технологічних рішень для підтримки управління навчанням, а також для досліджень та адміністрування. Наведемо список систем, що широко використовуються в США:

Canvas LMS є однією з провідних платформ управління навчанням у США. Вона дозволяє інтеграцію інструментів, ресурсів та мультимедійного контенту для забезпечення гнучкості та інтерактивності в навчальному процесі. Canvas використовується для проведення онлайн-курсів, співпраці між студентами та викладачами, а також для ведення адміністративних записів. Використовується в Гарвардському університеті, Університеті Мічигану.

Blackboard LMS продовжує залишатися популярною системою у США, особливо серед традиційних університетів, що використовують цю платформу для управління курсовим контентом, проведення тестувань та спілкування (Університет Флориди, Університет Джорджтауна).

Google Classroom частіше асоціюється з освітою на рівні шкіл, проте багато коледжів і університетів також використовують цю платформу для створення та управління курсами, особливо для забезпечення плавного переходу між віртуальним і традиційним навчанням. (Каліфорнійський університет у Лос-Анджелесі (UCLA), Арізонський державний університет.)

Висновки. Аналіз вітчизняного та зарубіжного досвіду інформатизації управління підготовкою здобувачів вищої освіти в умовах магістратури підтверджує значний вплив інформаційних технологій на сучасну освіту. Інтеграція інформаційних систем в освітній процес забезпечує ряд ключових переваг, які включають підвищення якості навчання, оптимізацію адміністративних процесів, забезпечення гнучкості та доступності освітніх ресурсів.

Використання інформаційних систем у магістратурі дозволяє здобувачам вищої освіти ефективніше управляти своїм навчанням, сприяє їх академічній успішності та забезпечує високий рівень залучення в освітній процес. Для викладачів ці системи стають незамінними інструментами для планування курсів, оцінювання робіт здобувачів вищої освіти та ведення академічної діяльності.

На міжнародному рівні досвід різних країн у використанні інформаційних технологій у магістратурі демонструє важливість гармонізації технологічних стандартів і практик, що сприяє обміну знаннями і співпраці на глобальному рівні. Це також вказує на необхідність постійного оновлення і модернізації інформаційних систем, щоб вони відповідали зростаючим вимогам освітнього середовища та технологічному прогресу.

Зважаючи на вищезазначене, важливим аспектом розвитку освітніх інформаційних систем є їхня здатність адаптуватися до індивідуальних потреб освітніх установ та студентів, що вимагає від університетів забезпечення технічної підтримки, навчання персоналу та здобувачів вищої освіти для повноцінного використання потенціалу цих систем. Відтак, далі ми бачимо необхідність розвитку політик та стратегій на національному та міжнародному рівнях, які б сприяли інтеграції інноваційних інформаційних технологій у сферу вищої освіти.

Список використаних джерел

- Бабаєв, В. М., Стадник, Г. В., Момот, Т. В. (2019). Цифрова трансформація в сфері вищої освіти в умовах глобалізації. *Комунальне господарство міст. Економічні науки*, 2, 2-9. Взято з https://scholar.google.com.ua/citations?view_op=view_citation&hl=uk&user=WO4IRO4AAAAJ&citation_for_view=WO4IRO4AAAAJ:RGFaLdJalmkC (дата звернення: 08.05.2024).
- Бойчук, Ю., Боярська-Хоменко, А. (2022). Інновації у загальнопедагогічній підготовці майбутніх вчителів. *Педагогічна освіта: Теорія і практика. Психологія. Педагогіка*, 2 (38), 14-19. DOI: <https://doi.org/10.28925/2311-2409.2022.382> (дата звернення: 20.04.2024).
- Вакалюк, Т., Кот, Н., Новіцька, І. *Інформатизація закладів освіти Польщі: стан, проблеми та перспективи*. Взято з <https://lib.iitta.gov.ua/718530/2/%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA%20%D0%9D%D0%B0%D1%83%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%B0%20%D0%BC%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B4%D1%8C%202019.pdf#page=12> (дата звернення: 08.05.2024).
- Вітвицька, С. С. (2013). Інновації у педагогічній підготовці магістрів освіти у вивченні педагогічних наук як засіб підвищення їх конкурентоспроможності. *Збірник наукових праць військового інституту Київського національного університету імені Тараса Шевченка*, 42, 108-114.
- Волошина, О. В. (2014). *Педагогіка інновацій у вищій школі: навчально-методичний посібник*. Вінниця.
- Дубасенюк, О. А. (2009). Інноваційні освітні технології та методики в системі професійно-педагогічної підготовки. В кн. О. А. Дубасенюк (Ред.), *Професійна педагогічна освіта: інноваційні технології та методики*: монографія (с. 14-47). Житомир: ЖДУ ім. І. Франка.
- Житомирський державний університет імені Івана Франка | Eportfolio*. Взято з <https://eportfolio.zu.edu.ua/> (дата звернення: 17.04.2024)
- Коваль, М., Ничкало, Н. (Ред.), Кузик, А., Литвин, А. (Упоряд.). (2023). *Інформаційно-комунікаційні технології в сучасній освіті: досвід, проблеми, перспективи*: монографія. Львів: ЛДУ БЖД.
- Осадча, К. П., Белан, В. Ю. (2015). Сучасні реалії і тенденції розвитку інформаційно-комунікаційних технологій в освіті. *Інформаційні технології і засоби навчання*, 4, 47-57.
- Про освіту*: Закон України від 16 липня 2019 р. № 10-р. Взято з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення: 19.04.2024).
- Про вищу освіту*: Закон України від 28 грудня 2014 р. № 37-38. Взято з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> (дата звернення: 19.04.2024).
- Про затвердження Положення про дистанційне навчання*: Закон України від 30 квітня 2013 р. № 703/23235. Взято з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0703-13#Text> (дата звернення: 18.04.2024).
- Про захист персональних даних*: Закон України від 06 червня 2010 р. №2297-VI. Взято з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17#Text> (дата звернення: 20.04.2024).
- Рашкевич, Ю. М. (Ред.). (2008). *Управління університетом в контексті Європейського простору Вищої освіти: метод. матеріали*. Львів: Національний Університет "Львівська політехніка".

- Снісаренко, О., Ануфрієва, О. *Інноваційний підхід у підготовці здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії*. Взято з http://umo.edu.ua/images/content/nashi_vydanya/pislya_dyplom_osvina/2_2018/%D0%9F%D0%9E_2_2018_%D0%A1%D0%9D%D0%98%D0%A1%D0%90%D0%A0%D0%95%D0%9D%D0%9A%D0%9E_%D0%90%D0%9D%D0%A3%D0%A4%D0%A0%D0%98_%D0%95%D0%92%D0%90.pdf (дата звернення 20.04.2024).
- Шейко, В. (2006). Інформаційна цивілізація: проблеми становлення і розвитку. *Вісник Книжкової палати*, 6, 11-14.
- About USOS*. Retrieved from <https://www.usos.edu.pl/about-usos> (date of application: 06.05.2024).
- Canvas LMS solutions for school and beyond*. Retrieved from <https://www.instructure.com/canvas> (date of application: 06.05.2024).
- Digital University – Інноваційний хаб Житомирської Політехніки*. Взято з <https://inhub.ztu.edu.ua/diu/> (дата звернення: 17.04.2024)
- Did you know Blackboard is now Anthology?* Retrieved from <https://www.blackboard.com/> (date of application: 06.05.2024).
- Die zuverlässige Basis: HISinOne*. Retrieved from <https://www.his.de/hisinone> (date of application: 06.05.2024).
- JetIQ*. Retrieved from <https://jetiq.vntu.edu.ua/> (дата звернення: 17.04.2024)
- Learning Management System Statistics [Fresh Research]*. Retrieved from <https://gitnux.org/learning-management-system-statistics/> (дата звернення: 17.04.2024)
- The Moodle Story*. Retrieved from <https://moodle.com/about/the-moodle-story/> (дата звернення: 17.04.2024).

References

- About USOS*. Retrieved from <https://www.usos.edu.pl/about-usos>
- Babaiev, V. M., Stadnyk, H. V., & Momot, T. V. (2019). Tsyfrova transformatsiia v sferi vyshchoi osvity v umovakh hlobalizatsii [Digital transformation in the field of higher education in the conditions of globalization]. *Komunalne hospodarstvo mist. Ekonomichni nauky [Communal management of cities. Economic Sciences]*, 2, 2-9. Retrieved from https://scholar.google.com.ua/citations?view_op=view_citation&hl=uk&user=WO4IRO4AAAAJ&citation_for_view=WO4IRO4AAAAJ:RGFaLdJalmkC [in Ukrainian].
- Boychuk, Y., & Boyarska-Khomenko, A. (2022). Innovatsii u zahalnopedahohichnii pidhotovtsi maibutnikh vchyteliv [Innovations in General Pedagogical Training of Future Teachers]. *Pedahohichna osvita: Teoriia i praktyka. Psykholohiia. Pedahohika [Pedagogical Education: Theory and Practice. Psychology. Pedagogy]*, 2 (38), 14-19. DOI: <https://doi.org/10.28925/2311-2409.2022.382> [in Ukrainian].
- Canvas LMS solutions for school and beyond*. Retrieved from <https://www.instructure.com/canvas>
- Did you know Blackboard is now Anthology?* Retrieved from <https://www.blackboard.com/>
- Digital University – Innovatsiinyi khab Zhytomyrskoi Politehniky [Digital University – Innovation hub of Zhytomyr Polytechnic]*. Retrieved from <https://inhub.ztu.edu.ua/diu/> [in Ukrainian].
- Die zuverlässige Basis: HISinOne*. Retrieved from <https://www.his.de/hisinone>
- Dubasenyuk, O. A. (2009). Innovatsiini osvitni tekhnolohii ta metodyky v systemi profesiino-pedahohichnoi pidhotovky [Innovative Educational Technologies and Methodologies in the System of Professional and Pedagogical Training]. In O. A. Dubasenyuk (Ed.), *Profesiina pedahohichna osvita: innovatsiini tekhnolohii ta metodyky [Professional pedagogical education: innovative technologies and methods]*: monohrafiia (pp. 14-47). Zhytomyr: Zhytomyr Ivan Franko State University [in Ukrainian].
- JetIQ*. Retrieved from <https://jetiq.vntu.edu.ua/>.
- Kovalia, M., & Nychkalo, N. (Eds.). (2023). *Informatsiino-komunikatsiini tekhnolohii v suchasni osviti: dosvid, problemy, perspektyvy [Information and communication technologies in modern education: experience, problems, prospects]*: monohrafiia. Lviv [in Ukrainian].
- Learning Management System Statistics [Fresh Research]*. Retrieved from <https://gitnux.org/learning-management-system-statistics/> [in English]
- Oloshyna, O. V. (2014). *Pedahohika innovatsii u vyshchii shkoli [Pedagogy of Innovations in Higher Education]*: navchalno-metodychnyi posibnyk. Vinnytsia [in Ukrainian].
- Osadcha, K. P., & Belan, V. Iu. (2015). Suchasni realii i tendentsii rozvytku informatsiinokomunikatsiinykh tekhnolohii v osviti [Modern realities and trends in the development of information and communication technologies in education]. *Informatsiini tekhnolohii i zasoby navchannia [Information technologies and teaching aids]*, 4, 47-57 [in Ukrainian].

- Pro osvitu [On Education]*: (2019). Zakon Ukrainy № 10-r. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> o [in Ukrainian].
- Pro vyshchu osvitu [On Higher Education]*: (2014). Zakon Ukrainy № 37-38. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> [in Ukrainian].
- Pro zatverdzhennia Polozhennia pro dystantsiine navchannia [On Approving the Regulation on Distance Learning]*: (2013). Zakon Ukrainy № 703/23235. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0703-13#Text> [in Ukrainian].
- Pro zakhyst personalnykh danykh [On Protection of Personal Data]*: (2010). Zakon Ukrainy № 2297-VI. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17#Text> [in Ukrainian].
- Rashkevych, Y. (2008). *Upravlinnia universytetom v konteksti Yevropeiskoho prostoru Vyshchoi svity [University management in the context of the European Higher Education Area]*: metod. materialy. Lviv [in Ukrainian].
- Sheiko, V. (2014). Informatsiina tsyvilizatsiia problemy stanovlennia i rozvytku [Information civilization problems of formation and development]. *Visnyk Knyzhkovoї palaty [Bulletin of the Book Chamber]*, 6, 11-14 [in Ukrainian].
- Snisarenko, O., & Anufrieva, O. (2018). *Innovatsiinyi pidkhid u pidhotovtsi zdobuvachiv vyshchoi osvity stupenia doktora filosofii [Innovative Approach in Training PhD Students]*. Retrieved from http://umo.edu.ua/images/content/nashi_vydanya/pislya_dyplom_osvina/2_2018/%D0%9F%D0%9E_2_2018_%D0%A1%D0%9D%D0%98%D0%A1%D0%90%D0%A0%D0%95%D0%9D%D0%9A%D0%9E_%D0%90%D0%9D%D0%A3%D0%A4%D0%A0%D0%98_%D0%95%D0%92%D0%90.pdf [in Ukrainian].
- The Moodle Story – Moodle – Online Education For Everyone*. Retrieved from <https://moodle.com/about/the-moodle-story/> [in English]
- Vakaliuk, T., Kot, N., & Novitska, I. (2019). *Informatyzatsiia zakladiv osvity Polshchi stan, problemy ta perspektyvy [Informatization of educational institutions in Poland: state, problems and prospects]*. Retrieved from <https://lib.iitta.gov.ua/718530/2/%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA%20%D0%9D%D0%B0%D1%83%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%B0%20%D0%BC%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B4%D1%8C%202019.pdf#page=12> [in Ukrainian].
- Vitvytska, S. S. (2013). Innovatsii u pedahohichnii pidhotovtsi mahistriv osvity u vyvchenni pedahohichnykh nauk yak zasib pidvyshchennia yikh konkurentospromozhnosti [Innovations in Pedagogical Training of Masters of Education in the Study of Pedagogical Sciences as a Means of Enhancing Their Competitiveness]. *Zbirnyk naukovykh prats Viiskovoho instytutu Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka [Collection of Scientific Works of the Military Institute of Taras Shevchenko Kyiv National University]*, 42, 108-114 [in Ukrainian].
- Zhytomyrskiy derzhavnyi universytet imeni Ivana Franka. Eportfolio. [Zhytomyr Ivan Franko State University. Eportfolio]*. Retrieved from <https://eportfolio.zu.edu.ua/> [in Ukrainian].

KUCHER V.

Zhytomyr Ivan Franko State University, Ukraine

DOMESTIC AND FOREIGN EXPERIENCE OF INFORMATIZATION OF THE MANAGEMENT OF THE TRAINING OF HIGHER EDUCATION APPLICANTS IN THE CONDITIONS OF THE MASTER'S DEGREE

The article analyzes the domestic and foreign experience of informatization of master's training management in higher education institutions in the context of global digitalization. Examples of the use of information systems in education, which becomes a key factor for improving the quality of higher education and optimizing administrative processes, are considered.

In the course of the study, special attention is paid to the impact of informatization on the adaptation of educational programs to the needs of the modern educational market, ensuring accessibility and flexibility of educational processes. The legal regulation of distance education in Ukraine is also considered, which includes an analysis of the main legislative acts, such as the Law of Ukraine "On Education" and "On Higher Education", relevant resolutions that regulate the use of information technologies in education.

Key words: informatization, management, students of higher education, training of students of higher education, digitalization, digital technologies, online learning, electronic portfolio

Стаття надійшла до редакції 05.05.2024 р.

УДК 2(477)(092)«1697/1711»МАКСИМОВИЧ

DOI [HTTPS://DOI.ORG/10.33989/2075-146X.2024.33.310061](https://doi.org/10.33989/2075-146X.2024.33.310061)

ВСЕВОЛОД ЛАНІН

ORCID: 0009-0004-5896-3237

Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка

ПРОСВІТНИЦЬКО-БЛАГОДІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ІОАННА МАКСИМОВИЧА 1697-1711 РР.: ЧЕРНІГІВСЬКИЙ ПЕРІОД

У статті розглянуто період життєвого шляху Іоанна Максимовича з 1697-1711 рр., який припадає на часи його активної діяльності на Чернігівській кафедрі. Наголошено на значущості його власних зусиль у сприянні розвитку освіти та просвітництва: заснування Чернігівського колегіуму; літературна та перекладацька діяльність □ фінансування та утримання бібліотеки та єпархіальної типографії й ін. У статті проаналізовано багатий досвід просвітницько-благодійної діяльності Іоанна Максимовича у підтримці освіти Чернігівської єпархії, її духовному та культурному розвитку на початку XVIII століття.

***Ключові слова:** Іоанн Максимович, історико-педагогічний досвід, просвітницько-благодійна діяльність, духовно-моральне виховання, освіта, Чернігівський колегіум, 1697-1711 рр.*

Постановка проблеми. У статті висвітлено досвід просвітницько-благодійної діяльності Іоанна Максимовича на Чернігівській кафедрі, його роль у духовному та культурному розвитку Чернігівської єпархії початку XVIII століття.

Аналіз досліджень. Іоанн Максимович – талановитий педагог, місіонер, просвітник, активний громадський та церковний діяч, літератор. Персоналія Іоанна Максимовича, його біографія, творча спадщина привертають увагу багатьох дослідників. Висвітлення його життєвого і творчого шляху присвятили свої праці А. Карпінський, М. Скосирев, А. Сулоцький, А. Юр'євський та ін., творчій літературній спадщині присвячені праці К. Борисенка, С. Журавльової, О. Заська, В. Половця та ін. Громадсько-просвітницька діяльність Іоанна Максимовича стала об'єктом наукових пошуків О. Кивлюка, С. Мащенко, С. Павленка, О. Травкіної та ін., церковна і культурна діяльність просвітника привертала увагу М. Абрамова, М. Денисова, Є. Поселяніна, С. Фомина та ін.

Мета дослідження – розкрити досвід просвітницько-благодійної діяльності Іоанна Максимовича в період 1697-1711 рр. на Чернігівській кафедрі.

Виклад основного матеріалу дослідження. На основі визначених нами критеріїв: 1) тогочасна соціально-економічна та політична обстановка; 2) трансформація педагогічних поглядів та ідей Іоанна Максимовича; 3) превалювання в його роботі різних видів діяльності – обґрунтовано другий етап розвитку провідних теоретичних ідей Іоанна Максимовича щодо духовно-морального виховання особистості, який припадає на Чернігівський період життя просвітника. Тож, дана стаття присвячена розкриттю просвітницько-благодійницької діяльності, яка з-поміж інших превалювала в роботі Іоанна Максимовича у цей період. Нижня межа етапу – 1697 р. – обґрунтована висвяченням Іоанна Максимовича у сан архієпископа Чернігівського; верхня межа – 1711 р. – визначена його еміграцією до Московщини.

Як переконають результати наукових пошуків, просвітницько-благодійна діяльність Іоанна Максимовича реалізовувалася через фінансову і матеріальну підтримку розбудови і становлення духовного навчального закладу у Чернігові та подальшу його трансформацію в духовну колегію; типографічну роботу; літературну та перекладацьку діяльність.

Іоанн Васильківський (Максимович) – церковний діяч, педагог, богослов, місіонер, духовний письменник. Народився у 1651 р. в місті Ніжин на Чернігівщині в шляхетній родині Максима та Єфросинії Васильківських. Його батько, Максим Васильківський походив з міста Василькова під Києвом та був людиною заможною, займався торгівлею в Ніжині у 1650-х рр., а також мав у відкупі (в оренді) різноманітні прибуткові справи. Максима Васильківського в той час прозивали «орендарем Печерським» та «Києво-Печерським обивателем», оскільки в той час він мешкав у Києві та орендував млини та шинки, що належали Києво-Печерській Лаврі. Припускаємо, що через це родина Васильківських потрапила до Ніжина тому, що в межах Ніжинського полку були маєтності Лаври, які наглядав батько. Про матір майбутнього архієрея майже нічого не відомо. Є свідчення, що Єфросинія

Васильківська разом зі своїм чоловіком жертвувала кошти на будівництво та оздоблення Божих храмів. Іоанн був старшою дитиною в родині, мав десятьох братів (Морозов, 2011). Початок 1697 р. став поворотним моментом у його житті – 10 січня Іоанн Максимович був висвячений у сан архієпископа Чернігівського, де й прослужив більше 14 років та став гідним наступником Феодосія Углицького (він був прихильником незалежності Української Церкви).

У період з 1697 до 1710-х рр. на українських землях відбулися ключові історичні події, які визначили їх подальший розвиток на декілька століть. Під владою Петра I частина українських земель була втягнута у Північну війну та втратила свою автономію. Поза військовими та політичними подіями, важливо відзначити культурні аспекти часу: на теренах Київщини та Лівобережної України розвивалися культурні центри та освітні установи. Під впливом реформ була започаткована модернізація освіти, що сприяло заснуванню перших шкіл та друкарень; відбувалися важливі зміни у суспільстві, освіті, культурі, які сформували основи для їх подальшого розвитку.

Ця тенденція була характерна і для Чернігівщини. Іоанн Максимович, очоливши єпархію, намагався слугувати прикладом архіпастиря для своїх підлеглих. Його життя, за словами Філарета Чернігівського, було сповнене чеснот та повчальним для багатьох із чернігівської пастви: «Многие предражайшие добродетелей своих таланты, – такими словами зверталися чернігівці до Іоанна після його від'їзду до Тобольська, – нам в подражание, яко отец чадом, яко пастырь овцам, яко владыка рабам своим остави ваша архипастырская святыня, глаголя к нам словесы Христовы: образ дах вам, да якоже Аз сотворих, и вы творите». Іоанн Максимович, будучи зразком для своєї пастви, ставив за мету зробити якомога більше для неї. Після свого висвячення збудував кам'яний архієрейський будинок у Чернігові, за його ініціативи у 1700 р. при кафедральному Борисоглібському монастирі на базі слов'яно-латинських шкіл було засновано колегіум, який став підготовчою базою для Києво-Могилянської академії. За досить короткий час (10 років) семінарія вийшла на високий рівень. В цей час, при Болдинському монастирі Максимович відроджує друкарню, в якій згодом вийшли в світ майже всі його твори.

Чернігівський колегіум поряд з Києво-Могилянською академією та Харківським колегіумом був одним із визначних осередків просвіти і культури XVIII століття в Україні. Це був перший навчальний заклад вищого рівня на Лівобережній Україні. Процес становлення Чернігівського колегіуму, як навчальної установи, тривав декілька років. Це відображається не лише в недостатці коштів та навчальних приміщень, а й тим, що в колегіумах переважала не предметна, а класна система викладання предметів. Починаючи з 1700 р. по 1705 р. протягом чотирьох років у Чернігівському колегіумі було відкрито 4 класи: три граматичні та клас поетики. В 1705 р. три класи мали наступні назви: *schola infima*, *schola grammatica* та *schola syntaxis*. Історики педагогіки Я. Звігальський та М. Іванов вважали його одним із перших навчальних закладів, що випускав педагогів на українських землях (Звігальський, с. 262). Новостворений навчальний заклад на тривалий час отримав назву «Архієпископо-Максимовичівським Чернігівським» (лат. *Archiepiscopo Maximowitano Czernihowiac*). Викладання предметів велось латинською мовою (в той час вона вважалася мовою науки). Через те, що її вивчення вимагало певного рівня підготовки, на навчання до колегіуму приймали учнів, які вміли писати і читати рідною мовою. Діяльність Чернігівського колегіуму та його функціонування протягом всього століття, слугували взірцем та прикладом для наслідування у сфері просвітництва в тодішній Гетьманщині, а згодом і на українських землях у складі Російської імперії. Колегіум відіграв важливу роль у становленні вищої педагогічної освіти. Педагогічні ідеї його засновників Л. Барановича, І. Максимовича, А. Стаховського, І. Галятовського та ін. увійшли до скарбниці педагогічної думки і заклали підвалини вищої освіти. Завдяки наявності діючих навчальних програм та принципам своєї організації, колегіум відповідав рівням усіх західноєвропейських колегіумів та університетів. Чернігівський колегіум належить до перших навчальних закладів, які готували педагогів. Він став однією із провідних духовних шкіл на українських землях. Колегіум здобув неабияку популярність не лише на місцевому рівні, але й за межами своєї території.

Чернігівська друкарня при Чернігівському колегіумі, котру відкрив архієпископ Лазар Баранович у 1679 р., поновила свою діяльність при Троїцько-Іллінському монастирі в період архієрейства Іоанна Максимовича. В цей час тут друкуються численні книги, зокрема навчальні посібники, церковні книги та твори української літератури, які відрізнялися якісним оформленням. При дієвій підтримці гетьмана Івана Мазепи, єпископ Іоанн Максимович розгорнув активну книговидавничу діяльність, проявивши себе не лише талановитим богословом, але й духовним поетом. Діяльність друкарні Чернігівського колегіуму в кінці XVII – початку XVIII століття, дозволила Чернігову складати конкуренцію з іншими містами. Функціонування власної друкарні дало можливість не лише забезпечити доступ до знань та літературних творів, але й сприяло збереженню та поширенню освіти, підвищенню освітнього та духовного рівня серед населення тощо. На початку XVIII століття Чернігівська друкарня за величиною продукції поступалася лише Києву.

Саме в цей період Максимович розпочав свою творчість, в цей час він писав та перекладав повчальні твори. Потреба публікувати свої праці була забезпечена не лише фінансовими можливостями, але й усвідомленням значимості власної праці. У «Подорожньому із Чернігова в Сибір» (1712 р.) Максимович потім напише: «Токмо не подобает во празности жити, долженствует всяк к трудом руку приложить» (Попович). Роздуми про користь, необхідність праці та діяльність добрих справ входили в ідейний контекст епохи (XVII–XVIII століття). Про свої твори Максимович пише, що вони «всякому чину на пользу без меры пристойны» (Бусыгин, 2010, с. 224). Під терміном «чин» у цьому контексті слід розуміти не стільки ієрархічну, скільки соціальну роль, яка поширюється на всі трактування: автор припускає, що його твори принесуть користь кожній людині, яка буде їх читати. Вважається, що вчителем Іоанна, у якого він запозичив характерну для українського бароко XVII століття «установку на самоцінність вірша», був Лазар Баранович. Тому праці Іоанна Максимовича виділяються декларативною відмовою від оригінальної творчості. Це пояснюється тим, що ним зроблено немало перекладів з творів як класичних православних богословів, так і сучасних йому авторів.

У Чернігові з-під його пера вийшло до восьми творів, серед яких: «Феатрон повчальний» або «Зерцало від Писання Божественного» (1705 р.). Цей твір є зразком доробку польського каноніка Амвросія Марліана «Театр політичний». Твір, вплив якого відчутний у кожному рядку, присвячений генеральному судді Василю Кочубею, відтворює всі труднощі його життя, як в родині, так і в суспільстві. За формою це відзначається як проповідь, яку автор написав, перебуваючи на посаді проповідника Києво-Печерського монастиря. Художньо цей твір ґрунтується на ідеях Іоанна Златоуста про божественне походження світу (Половець, 2016).

У наступній роботі автора «Алфавіт, складений від писань» (1705 р.), подаються короткі життєписи святих і пустельників, а також їх вислови, викладені силабічними віршами (з однаковою кількістю складів у віршованих рядках). «Алфавіт розпочинається Літургією – головною богослужбою, під час якої здійснюється таїнство церкви – причастя або евхаристія. У віршованій формі автор висловлює подяку Богу за спасіння роду людського від гріха, прокляття і смерті, за жертву, принесену його сином, Ісусом Христом. Автор підкреслює, що це велике таїнство любові Бога до людини було оголошене самим Ісусом Христом на Тайній вечері (Половець, 2016).

У наступному творі «Роздуми про молитву «Отче Наш»» (1709 р.) Іоанн Максимович подає віршований виклад різних тлумачень молитви. Зазначається, що цю молитву називають Господньою, оскільки сам Господь передав її своїм учням, коли вони просили навчити їх, як правильно молитися. Таким чином, ця молитва вважається основною для всіх християн. Іоанн Максимович роз'яснює свій пастві значення кожного рядка цієї молитви та пов'язує їх з історичними подіями в житті українського народу. Наприклад, однією з таких подій є гетьманування Івана Скоропадського, обраного гетьманом Лівобережної України у місті Глухові 6 листопада 1708 року, який вірою та правдою служив царському уряду (Половець, 2016).

Здебільшого літературно-богословські праці Іоанна Максимовича – це перекладені у прозово-віршовану форму біблійні та повчальні тексти, богословсько-філософські приповіді та компіляції, розраховані на широке коло читачів, зокрема – на студентів Чернігівського Колегіуму, як про це писав сам автор у передмові до «Алфавіту»: «Се ти Черніговські Афины духовну предлагают трапезу, книгу рифмо словну» (Морозов, 2011). Варто зазначити, що російські автори критично ставилися до літературно-богословських вправ Іоанна Максимовича. Наявність у його працях прямих запозичень з творів західних авторів нерідко трактувалися як ересь і пряме відхилення від православ'я. На цій підставі ряд книг, зокрема «Богомисліє» та «Осьмь євангельских блаженств» були заборонені царським указом від 1720 р. як такі, що неузгоджуються з московським віровченням. Лише після доповнення тексту присвяченням царю «Богомисліє» знову надрукували. Про наявність західних впливів у творчості Іоанна Максимовича писав свого часу і відомий історик церкви архієпископ Філарет Гумілевський: «У мові творів Максимовича, як у мові й інших південних (себто – українських) сучасників, багато слів і зворотів латинських, польських, простонародних; вірші – силабічні, але за змістом вони заслуговують уваги, дихають щирим благочестям, з думками повчальними й розумними» (Морозов, 2011).

Аналіз творчості Іоанна Максимовича свідчить про те, що він був освіченою особистістю з великим досвідом у взаємодії з людьми. Автор володів глибоким розумінням Священного Писання та створення Бога, а також проявляв широке пізнання в історії, грецькій та римській старожитності та язичницькій міфології. Його невтомна працездатність на літературному полі збагатила духівництво та паству через його наставницькі твори, які внесли вагомий внесок у богословську теорію церковних проповідей та мали вплив на соціальні відносини в тогочасному суспільстві.

Не меншого розквіту набуває розвиток і бібліотеки. Як зазначає дослідник В. Половець: просвітитель не втрачав нагоди приурочити до тієї чи іншої події випуск книги. Це були збірники, які містили як прозові, так і віршовані твори, як оригінальні, так і авторизовані переклади. Твори, видані колегіумом,

переклади праць європейських письменників, богословів, над якими працював Іоанн Максимович, залишили помітне відображення у літературі XVIII століття, й нині займають вагоме місце серед творів богословської літератури (Половець, 2016). Як стверджує дослідниця О. Травкіна, бібліотечне зібрання до нашого часу не збереглося, і єдиним джерелом інформації про його кількісний та якісний склад залишається рукописний каталог бібліотеки спадкоємиці колегіуму – Чернігівської духовної семінарії, впорядкований у першій чверті XIX століття. Згідно з каталогом у бібліотеці нараховувалося понад вісім тисяч назв книг та журналів латинською, церковнослов'янською, французькою, німецькою, польською, англійською та італійською мовами. Насправді, книг було більше, адже чимало видань складалося з кількох, а то й багатьох томів (Травкіна, 2007, с. 88). Іоанн Максимович активно працював над розширенням бібліотеки при Чернігівському колегіумі. Бібліотека нараховувала понад тисячу томів книг і рукописів. Вона стала важливим хабом, де зберігалися праці (рукописи, друковані видання, переклади та ін.) вихованців та викладачів колегіуму. Серед них – релігійні тексти, філософські твори, зокрема й самого Іоанна Максимовича. Інтерес Максимовича до західної теології викликав підозри серед духівництва. Деякі сучасники Іоанна Максимовича висловлювали своє невдоволення через його захопленість творами католицьких авторів. Через це, деякі твори Іоанна Максимовича протягом тривалого часу залишалися неопублікованими або оголошувалися забороненими. Це пояснювалося наявністю в них поглядів, які не відповідають православному віровченню. Однак, Іоанн Максимович, будучи високо освіченою людиною, розумівся на питаннях віровчення та міг відрізнити православну думку від того, що вважалося ересю. Оскільки погляди автора, які були відмінні від православного віровчення не брались до уваги під час перекладення. Православ'я не заважало йому для своїх перекладів брати протестантські та католицькі твори західноєвропейських богословів Бенедикта Хефтена, Єремії Дрекслея, Іоанна Герхарда та ін.

Висновок. У ході дослідження проаналізовано досвід просвітницько-благодійної діяльності Іоанна Максимовича протягом 1697-1711 рр. на Чернігівській кафедрі. За час свого архієпископства Іоанн Максимович зробив значний внесок у розвиток національної освіти. А саме через:

– фінансову та матеріальну підтримку розбудови та становлення Чернігівського колегіуму; розвитку книговидавничої діяльності, залучаючи меценатів, просвітників громадських діячів та ін. (Відкриття Чернігівського колегіуму сприяло розквіту просвітницької діяльності Іоанна Максимовича на українських землях: він стає одним із перших викладачів у новоствореній колегії; дбає про викладацький склад свого навчального закладу, запрошує найкращих викладачів із Києва, направляє вихованців колегіуму на навчання у Києво-Могилянську академію із зобов'язанням повертатися назад після її закінчення; керує типографією при Болдинському монастирі, де друкуються богословські книги, навчальні посібники, переклади з латини та ін.);

– поповнення та збагачення єпархіальної Чернігівської бібліотеки, як своїми працями, так і трудами/роботами/творами тогочасних просвітників, а також власну перекладацьку діяльність. Літературна спадщина Іоанна Максимовича є досить багатою та різноманітною (поетичні твори, переклади з латинської, німецької мов та ін.) й нараховує понад 10 книг. Варто зауважити, що поетичні твори мислителя мають морально-дидактичний характер, містять багато висловів повчального характеру, закликів виховувати в молоді чистоту думок, бажання робити добрі справи, повагу до батьків, слухняність, милосердя, стриманість. Релігійні та моральні мотиви пов'язуються із загальнолюдськими поглядами та нормами поведінки особи в суспільстві. Іоанн Максимович як мету виховання розглядав формування високоінтелектуальної, моральної і працьовитої особистості. Він наголошував на прямій залежності долі людини від характеру її виховання, а не лише від волі Божої; взаємозв'язку моральних та релігійних мотивів із загальнолюдськими поглядами на норми поведінки особистості в суспільстві; єдності навчання і виховання тощо.

Список використаних джерел

- Бусьгин, В. (2010). Іоанн (Максимович). В кн. *Православная энциклопедия* (Т. 23. с. 219-230). Москва.
- Житіє святителя Іоанна (Максимовича), Митрополита Тобольського и Сибирського*. Взято з <https://afanasiy.net/zhytie-svyatytelya-ioanna-tobolskago?ysclid=lrjyp5cmf2239701520>
- Звігальський, Я., Іванов, М. (1927). *Професійна освіта на Україні*. Харків: Народний комісаріат освіти УСРР.
- Морозов, С. (2011). *Акафіст святителю Іоанну Тобольському, чудотворцю. Святитель народився у Ніжині*. До 360-річчя від дня народження. Взято з http://lib.ndu.edu.ua/dspace/bitstream/123456789/1802/1/tobolski_bl.pdf
- Морозов, С. *Святитель народився в Ніжині (Життя та діяльність митрополита Іоанна Максимовича, Святителя Тобольського)*. Взято з <https://nigin-museum.do.am/publ/1-1-0-23>
- Половець, В. (2016). Іоанн Максимович: Соціальні аспекти творчості (1651-1715). *Сіверянський літопис*, 2, 41-47. Взято з

https://shron1.chtyvo.org.ua/Polovets_Volodymyr/Ioann_Maksymovych_sotsialni_aspekty_tvorchosti_1651_1715.pdf

- Попович, А. (2021). «Путник» Иоанна Тобольского (Максимовича): Частный человек на фоне сотворения империи. В кн. *Летняя школа по русской литературе* (Т. 17, № 2. с. 129-153). Взято з https://www.academia.edu/61497974/Попович_А_И_Путник_Иоанна_Тобольского_Максимовича_частный_человек_на_фоне_сотворения_империи_Летняя_школа_по_русской_литературе_Т_17_2021_2_С_129_153_Doi_10_26172_2587_8190_2021_17_2_129_153
- Травкіна, О. (2007). Бібліотека Чернігівських Атен за архівними джерелами. *Сіверянський архів*, 1, 104.

References

- Busygin, V. (2010). Ioann (Maksimovich) [John (Maksimovich)]. In *Pravoslavnaya entsiklopediya [Orthodox Encyclopedia]* (Vol. 23. pp. 219-230). Moskva [in Russian].
- Morozov, S. (2011). *Akafist svyatitelyu Ioannu Tobolskomu, chudotvortsyu. Svyatitel narodivsyu u nizhini [Akathist to Saint John Tobolsky, the miracle worker. The saint was born in Nizhyn]*. Do 360-richchya vid dnya narodzhennya. Retrieved from http://lib.ndu.edu.ua/dspace/bitstream/123456789/1802/1/tobolski_bl.pdf [in Ukrainian].
- Morozov, S. *Svyatitel narodivsyu v Nizhini (Zhittya ta diyalnist mitropolita Ioanna Maksimovicha, Svyatitelya Tobolskogo) [The Saint was born in Nizhyn (Life and activities of Metropolitan John Maksymovych, Saint of Tobolsk)]*. Retrieved from <https://nigin-museum.do.am/publ/1-1-0-23> [in Ukrainian].
- Polovets, V. (2016). Ioann Maksimovich: Sotsialni aspekti tvorchosti (1651-1715) [Ioann Maksymovych: Social aspects of creativity (1651-1715)]. *Siveryanskiy litopis [Severyan Chronicle]*, 2, 41-47. Retrieved from https://shron1.chtyvo.org.ua/Polovets_Volodymyr/Ioann_Maksymovych_sotsialni_aspekty_tvorchosti_1651_1715.pdf [in Ukrainian].
- Popovich, A. (2021). «Putnik» Ioanna Tobolskogo (Maksimovicha): Chastnyiy chelovek na fone sotvoreniya imperii [“The Traveler” by John of Tobolsk (Maksimovich): A private person against the backdrop of the creation of an empire]. In *Letniaia shkola po russkoi literature [Summer school on Russian literature]* (Vol. 17, № 2, pp. 129-153). Retrieved from https://www.academia.edu/61497974/Попович_А_И_Путник_Иоанна_Тобольского_Максимовича_частный_человек_на_фоне_сотворения_империи_Летняя_школа_по_русской_литературе_Т_17_2021_2_С_129_153_Doi_10_26172_2587_8190_2021_17_2_129_153 [in Russian].
- Travkina, O. (2007). Biblioteka Chernigivskih Aten za arhivnimi dzhherelami [Library of Chernihiv Athens according to archival sources]. *Siveryanskiy arhiv [Severyan Chronicle]*, 1, 104 [in Ukrainian].
- Zvigalskiy, Y., & Ivanov, M. (1927). *Profesiyna osvita na Ukrayini [Professional education in Ukraine]*. Kharkiv: Narodnyi komisariat osvity USRR [in Ukrainian].
- Zhitie svyatitelya Ioanna (Maksimovicha), Mitropolita Tobolskago i Sibirskago [Life of St. John (Maximovich), Metropolitan of Tobolsk and Siberia]*. Retrieved from <https://afanasiy.net/zhytie-svyatyatelya-ioanna-tobolskago?ysclid=lrjyp5cmf2239701520> [in Ukrainian].

LANIN V.

Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University, Ukraine

EDUCATIONAL AND CHARITABLE ACTIVITIES OF IOANN MAXIMOVICH 1697-1711: CHERNIHIV PERIOD

The life and activities of Ioann Maxymovych (1651-1715), a prominent church figure and writer, have repeatedly attracted the attention of researchers. A significant number of investigations are dedicated to his biography and creative works. Almost his entire life was associated with Ukraine. Ioann Maxymovych – educator, church figure, missionary, spiritual writer, Archbishop of Chernihiv and Novgorod-Siversky, Metropolitan of Tobolsk, belongs to the ranks of saints, enlightener of the peoples of Siberia, founder of the first higher education institution on the Left-Bank of Ukraine – Chernihiv Collegium.

The article considers the period of life of Ioann Maximovich from 1697-1711, which falls on the time of his active work at the Chernihiv department. The importance of his own efforts in promoting the development of education and enlightenment was emphasized: the establishment of the Chernigov Collegium; literary and translation activities; funding and maintenance of the library and diocesan typography, etc. The article analyzes the rich experience of educational and charitable activities of Ioann Maksimovich in supporting the formation of the Chernihiv diocese, its spiritual and cultural development at the beginning of the 18th century.

Key words: *Ioann Maksimovich, historical and pedagogical experience, educational and charitable activities, spiritual and moral education, education, Chernihiv Collegium, 1697-1711.*

Стаття надійшла до редакції 09.05.2024 р.

УДК 37.013.2:374.015.31

DOI [HTTPS://DOI.ORG/10.33989/2075-146X.2024.33.310063](https://doi.org/10.33989/2075-146X.2024.33.310063)

ЛЕСЯ ЛЕБЕДИК

ORCID: 0000-0001-6538-6256

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка,

ПРОЄКТУВАННЯ ТЕХНОЛОГІЙ І ФОРМ ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАННЯ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ЗАКЛАДІВ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ПЕДАГОГІЧНОЇ СПАДЩИНИ А. МАКАРЕНКА

Проблематика проєктування технологій і форм організації навчання майбутніх педагогів закладів позашкільної освіти аналізується через призму педагогічної спадщини А. Макаренка. Розглядаються умови проєктування інтерактивних лекцій (лекція із запланованими помилками, лекція-диспут, проблемна лекція), самостійної роботи, конференцій, ділових ігор.

Зроблено висновок, що пошук ефективних технологій і форм підготовки майбутніх педагогів закладів позашкільної освіти в умовах магістратури неможливий без звернення до педагогічної спадщини А. Макаренка та сучасних вимог Нової української школи. Серед перспектив подальших досліджень вказана необхідність уточнення сутності проєктування технологій, форм, змісту, методів підготовки майбутніх педагогів закладів позашкільної освіти, вирішення яких дасть змогу розглянути у контексті педагогічної спадщини А. Макаренка компоненти підготовки педагогів закладів позашкільної освіти в умовах магістратури, виявити закономірності і механізми цього процесу.

***Ключові слова:** педагогічна спадщина, Антон Макаренко, майбутній педагог закладу позашкільної освіти, технології і форми організації навчання, лекція, практичні заняття, самостійна робота, ділова гра, конференція*

Постановка проблеми. Завдання удосконалення фахової підготовки майбутніх педагогів закладів позашкільної освіти найчастіше вирішуються вищими педагогічними закладами освіти України шляхом запровадження інноваційних технологій і форм організації навчання. Зокрема, впроваджуються ті з них, які готують педагогів до реалізації ідей Нової української школи. Вищі педагогічні заклади мають забезпечити більш якісну професійну підготовку педагогів закладів позашкільної освіти, використовуючи науково-педагогічні й методично-практичні засади спадщини великого вітчизняного педагога Антона Макаренка.

Підготовка майбутніх педагогів закладів позашкільної освіти у контексті педагогічної спадщини А. Макаренка набуває особливої важливості, адже згідно статті 55 п. 9 Закону України «Про вищу освіту» (Карпенчук, 2003), вони мають реальну можливість працювати як керівниками гуртків закладів позашкільної освіти, так і бути науковцями й викладачами закладів вищої освіти.

Підготовка майбутніх педагогів закладів позашкільної освіти у контексті педагогічної спадщини А. Макаренка до діяльності як керівників гуртків закладів позашкільної освіти, науковців і викладачів закладів вищої освіти актуалізує низку педагогічних завдань, що потребують наукового обґрунтування. Виокремлена проблема дослідження впливає із суперечностей між наявною потребою закладів позашкільної освіти, педагогічних університетів у висококваліфікованих педагогічних кадрах і недостатньою увагою теорії і практики до їхньої підготовки.

Відчувається необхідність посилення ролі таких компонентів освітньо-професійної програми «Позашкільна освіта», які забезпечують повноцінну підготовку у магістратурі до роботи у закладах вищої освіти – «Педагогіка і психологія вищої школи», «Методика викладання у вищій школі», «Методологія та організація наукових досліджень» і виробничо-педагогічна практика у закладах вищої і позашкільної освіти. Значним резервом удосконалення підготовки здобувачів освітньо-професійної програми «Позашкільна освіта» в умовах магістратури як майбутніх викладачів вищої школи, а також як керівників гуртків закладів позашкільної освіти (під час вивчення таких освітніх компонентів, як «Теорія і методика позашкільної освіти», «Інноваційні та проєктні технології в позашкільній освіті», «Організація навчально-виховної роботи в закладах позашкільної освіти», «Виробничо-педагогічна практика у закладах позашкільної освіти» та ін.) є застосування інноваційних технологій і форм організації навчання у вищій школі у контексті педагогічної спадщини А. Макаренка.

Аналіз публікацій, у яких започатковано вирішення проблеми, показав, що дослідження підготовки магістрів освітньо-професійної програми «Позашкільна освіта» можуть ґрунтуватися на теоретико-

методологічних працях В. Андрущенко, І. Беха, С. Гончаренка, І. Зязюна, В. Кременя та ін.; дослідженнях дидактики професійної освіти О. Антонової, В. Бондаря, В. Бутенка, Р. Гуревича, О. Дубасенюк, А. Кузьмінського, Л. Лук'янової, О. Мороза, Н. Ничкало, П. Олійника, В. Стрельнікова, Л. Хомич та ін.

Аналіз наукових праць вітчизняних авторів, проведений у наших попередніх розвідках, присвячених використанню педагогічної спадщини Антона Макаренка у змістові підготовки майбутніх педагогів закладів позашкільної освіти (Лебедик, 2023, с. 124-131), теорії і практиці проектування змісту підготовки фахівців (Лебедик, Стрельніков В., Стрельніков М., 2020, с. 14-91); втіленню ідей Антона Макаренка у підготовку магістрів соціальної роботи (Лебедик, 2022, с. 35-45); використанню педагогічної спадщини Антона Макаренка у проектуванні форм фахової підготовки майбутніх викладачів вищої школи в умовах магістратури (Лебедик, 2015, с. 74-75; 2016, с. 73-79; 2017, с. 25-28; 2023, с. 46-50), що свідчить про значущість означеної проблеми. Однак, як показує проведений у цих працях аналіз літературних джерел, поза увагою дослідників залишилися питання теоретичних та методичних засад проектування технологій і форм підготовки майбутніх педагогів в умовах магістратури в контексті принципів педагогічної спадщини А. Макаренка і Нової української школи.

Зважаючи на це, **метою статті** є теоретична розробка й експериментальна перевірка ефективності технологій і форм фахової підготовки майбутніх педагогів закладів позашкільної освіти в умовах магістратури у контексті педагогічної спадщини А. Макаренка.

Завданням дослідження стало проектування технологій і форм фахової підготовки майбутніх педагогів закладів позашкільної освіти в умовах магістратури, які б належно забезпечили їхню готовність до майбутньої гурткової і викладацької діяльності.

Розпочинаючи **виклад суті й результатів дослідження**, зазначимо, що застосування педагогічної спадщини А. Макаренка передбачало проектування відповідних навчальній меті технологій і форм організації навчання майбутніх педагогів закладів позашкільної освіти, а також використаємо висновки сучасних дослідників про те, що Антон Макаренко був: а) зачинателем теорії проектування, визначаючи навчально-виховний процес у закладі освіти як організоване «педагогічне виробництво», де все «добре в людині завжди доводиться проектувати і педагог зобов'язаний це робити»; б) вбачав у педагогічному проектуванні досягнення не тільки загальної для колективу мети виховання, а й проектування здібностей і схильностей кожного вихованця; в) підходив до проблеми проектування як цілеспрямованої мети виховання особистості, об'єктом проектування вважав людину (Макаренко, 1950, 1954, 1972, 1973, 1980, 1990, 2003); г) вимагав уваги і поваги до вихованця та відповідальності проєктанта – «проектування особистості як продукту виховання має вироблятися на підґрунті замовлення суспільства», що не суперечить сучасній гуманістичній педагогіці, яка не дозволяє зовнішнього втручання у плани саморозвитку особистості, а в Макаренка є застереження; «у проектуванні ми завжди маємо бути високою мірою уважними та мати добру чутливість»; г) впливаючи на своїх вихованців техніками заохочення і покарання, керувався принципом: «якомога більше вимогливості до людини та якомога більше поваги до неї»; д) мав переконання: «якщо ми від людини багато вимагаємо, то у цьому й полягає наша повага; саме тому, що ми вимагаємо і ця вимога виконується, ми й поважаємо людину»; е) вважав, що колектив повинен знати – у покаранні теж проявляється повага, і основним для розвитку колективу є алгоритмізований «шлях від диктаторської вимоги організатора – до вільної вимоги кожної особистості до себе на фоні вимог колективу» (Стрельніков, 2013, с. 301).

Нами з'ясовано, що сучасні проєктувальники широко застосовують відкриті великим педагогом педагогічні техніки проектування особистості вихованця – метод «вибуху», заохочення й покарання в колективі, проектування стилю, тону колективу, принцип паралельної педагогічної дії тощо (Лебедик, 2022, с. 35-45; 2023, с. 124-131).

Принагідно наголосимо на досліджену нами суть загальноприйнятого поняття «технологія навчання» (англ. education technology) як: а) жорсткого алгоритму прийомів, методів і технік навчання, що гарантує досягнення мети; б) жорстко алгоритмізованої сукупності процесуально-методичних дій педагога та використовуваного ним спеціального дидактичного інструментарію, що забезпечує ефективну навчальну діяльність вихованця і досягнення запрограмованого результату дидактичного циклу; в) включає як форми організації навчальної діяльності, так і способи, засоби навчання, контроль, оцінювання засвоєння, способи корекції; г) інші переклади (з англ.) – «педагогічна» чи «освітня технологія» є невдалими, не відповідними суті явища, адже «педагогічна» означає віднесення до цієї науки (і, навіть, галузі знань), а «освіта» є «сукупністю навчань», звідси, первинним є поняття «технологія навчання», а узагальнюючим – «освітні технології» (Лебедик, Стрельніков В., Стрельніков М., 2020, с. 251).

Під поняттям «форми навчання» варто розуміти конструкції відрізків процесу навчання, які, у контексті педагогічної спадщини А. Макаренка, характеризуються особливими способами управління, організації і співробітництва суб'єктів навчальної діяльності. Вважаємо ефективними такі форми організації навчання

майбутніх педагогів закладів позашкільної освіти на основі педагогічної спадщини А.Макаренка: 1) фронтальні; 2) групові, коли організується навчальна діяльність у відносно постійних групах; 3) бригадні, коли організується навчальна діяльність у спеціально створених тимчасових групах (для виконання конкретних завдань); 4) кооперативно-групові, коли кожна мікрогрупа виконує частину спільного завдання; 5) диференційовано-групові, коли організується робота груп магістрів позашкільної освіти з однаковим досвідом і рівними навчальними можливостями; 6) парні, коли організується робота в парах постійного та змінного складу; 7) індивідуальні, що передбачають індивідуалізовану й індивідуально-групову форми навчання.

Під час вивчення навчальних дисциплін «Теорія і методика позашкільної освіти», «Методологія та організація наукових досліджень», «Методика викладання у вищій школі», «Педагогіка і психологія вищої школи», «Організація навчально-виховної роботи в закладах позашкільної освіти», «Інноваційні та проєктні технології в позашкільній освіті» означені форми мали реалізувати як індивідуальне пізнання, так і спільний науково-методичний пошук, сприяти засвоєнню змісту проєктування технологій і форм навчання на основі педагогічної спадщини А. Макаренка. Доцільно використовувати оптимальне поєднання індивідуальних (кожен магістр позашкільної освіти самостійно виконує спільне завдання), індивідуалізованих (магістр позашкільної освіти виконує окреме власне завдання), групових (у різних варіантах), фронтальних форм навчання проєктуванню технологій навчання на основі педагогічної спадщини А. Макаренка.

Так, вивчення курсу «Теорія і методика позашкільної освіти» розпочиналося зі змістового модулю «Теоретичні основи організації позашкільної освіти», який має методологічне значення для засвоєння як цього навчального курсу, так і наступних дисциплін психолого-педагогічного циклу фахової підготовки магістра позашкільної освіти, адже без знання загального йому важко розібратися у конкретному.

На лекції магістри позашкільної освіти мають знайомитися з метою, завданнями, планом всього навчального блоку, проходити тестовий контроль знань у блоці «вхід» і вибирати індивідуальну траєкторію вивчення дисципліни. Важливим елементом вступної лекції може стати професійно орієнтований епізод, який створює емоційне тло для сприймання курсу (епіграф, уривок із книги, картина тощо). Викладач має інформувати магістрів позашкільної освіти про роль і значення позашкільної освіти для розвитку особистості, суспільства, держави; предмет, зміст і завдання дисципліни «Теорія і методика позашкільної освіти»; хронологічні етапи становлення та розвитку системи позашкільної освіти (історичні корені позашкільної освіти, зародження позашкільного виховання у період Русі у IX–X ст., сучасний етап модернізації системи позашкільної освіти в Україні); прогресивні педагогічні ідеї позашкільної освіти у працях українських учених тощо.

Важливо довести до свідомості магістра позашкільної освіти значимість розуміння суті реформи Нової української школи стосовно позашкільної освіти у контексті педагогічної спадщини А. Макаренка. Для детального вивчення проблеми магістрам позашкільної освіти може бути рекомендована фахова довідкова, методична література, інші документи.

Система лекційних занять має розглядати зміст предмета не оглядово, а за розробленою програмою та, на основі педагогічної спадщини А. Макаренка, вивчатися методом «заглиблення в предмет». Цим передбачається своєрідна підготовка магістрів позашкільної освіти до лекцій: вони мають завчасно вивчити схему теоретичного блоку змістового модулю із запропонованими запитаннями і проблемними завданнями до лекції, а потім уже на самій лекції аналізувати їх і обговорювати разом з викладачем.

Найбільше активізують подання навчального матеріалу різновиди лекцій: 1) лекція із запланованими помилками; 2) лекція удвох; 3) лекція-диспут; 4) проблемна лекція. На цих лекціях здійснюється активне засвоєння змісту, зростає роль діалогічної взаємодії, особистісного спілкування.

Магістри позашкільної освіти бачать доцільність такої роботи, оскільки вони зайняті не механічним конспектуванням під час лекції, а перебувають у постійній напрузі думки, мислять з викладачем, логічно пов'язують вивчений матеріал з новим.

На проблемних лекціях з курсів «Теорія і методика позашкільної освіти», «Методика викладання у вищій школі» та інших доцільним є створення проблемних ситуацій, тобто психічного стану протиріччя, певної неузгодженості у свідомості магістра позашкільної освіти, що викликає почуття здивування, нерозуміння, бажання вирішити протиріччя. Проблемні ситуації породжують і зміцнюють пізнавальну мотивацію магістрів позашкільної освіти.

Наприклад, на початку вивчення теми «Адаптація позашкільної освіти України до вимог Нової української школи» вирішується таке питання: «Якої якості зміни з'являться у позашкільній освіті України у зв'язку з реформою Нової української школи?». Відповідь – «розвиток» – магістри позашкільної освіти не приймають, вважаючи це намаганням уникнути відповіді (розвиток є власне «зміна», що може мати різне спрямування – від прогресу до регресу, не містить інформації про силу й

інтенсивність цієї «зміни»). Магістри пропонують ці зміни позначити трьома основними термінами: «модернізація», «реформа» або «революція». Важливо чітко розуміти відмінність значень цих понять: 1) модернізація – удосконалення окремих елементів системи; 2) реформа – суттєве удосконалення системи за збереження попередньої якісної основи; 3) революція – прискорення темпів, на відміну від еволюції; об'єктивно необхідний перехід суспільства або його підсистеми (зокрема, позашкільної освіти) на більш новий, якісно вищий рівень розвитку.

Проблемна ситуація є зіткненням різних точок зору, тому важливо спрямувати увагу магістрів позашкільної освіти на логіку аналізу суті реформи Нової української школи стосовно позашкільної освіти у контексті педагогічної спадщини А. Макаренка. Вихід із проблемної ситуації буває двох видів: 1) викладач, показуючи причини протиріч, підводить магістрів позашкільної освіти до готових висновків; 2) залучає їх до персональної участі у пошуку шляхів вирішення проблемних ситуацій.

Оскільки схема теоретичного блоку теми лекції, як правило, виконує орієнтувальну функцію, перед магістрами позашкільної освіти ставиться завдання складання тез означеної теми чи конспектування запропонованого викладачем навчального матеріалу.

Здебільшого на лекції реалізується фронтальна форма навчання, де можливо, включається групова (завдання даються магістрам позашкільної освіти завчасно, результати обов'язково обговорюються на лекції) й індивідуалізована (самостійна підготовка завдань окремим магістром позашкільної освіти для монологічного виступу на загальній лекції) форми навчання.

Наприклад, під час вивчення теми «Позашкільні навчальні заклади – складова частина системи безперервної освіти. Класифікація закладів» реалізується групова форма навчання, лекційне заняття проводиться з елементами диспуту, заздалегідь розподіляються питання декільком групам: перша група: «Основні поняття і категорії системи позашкільної освіти: «творчість», «дозвілля», «пізнання» тощо»; друга група: «Мета, основні завдання та принципи позашкільної освіти у сучасних умовах»; третя група: «Соціальні функції системи позашкільної освіти: дозвіллева, пізнавальна, оздоровча тощо». Для всіх груп: «Класифікація закладів позашкільної освіти України. Характеристика закладів позашкільної освіти різного спрямування. Основні напрями позашкільної освіти: художньо-естетичний, науково-технічний, еколого-натуралістичний, туристсько-краєзнавчий, фізкультурно-спортивний або спортивний, дослідницько-експериментальний, військово-патріотичний, бібліотечно-бібліографічний, соціально-реабілітаційний, оздоровчий, гуманітарний, мистецький, пластовий, скаутський».

Під час вивчення у курсі «Методика викладання у вищій школі» питання «Кредит – основа проектування освітніх програм» проводиться лекція із запланованими помилками, що викликає у магістрів позашкільної освіти замішання. Користуючись схемою теоретичного блоку змістового модулю, здобувачі освіти знаходять помилки і перевіряють їх у кінці лекції спільно з викладачем.

Робота магістрів позашкільної освіти у групах полягає в тому, що малим групам (по 2-5 осіб) пропонуються певні запитання (навчальні проблеми), які є складниками провідної професійно орієнтованої проблеми цього заняття. Пошук відповідей на поставлену навчальну проблему здійснюється через їх подрібнення на менші проблеми в малих групах, їх розподіл між учасниками цих груп для індивідуального виконання чи у парах; рівень складності з метою мотивації вибирають самі магістри позашкільної освіти; індивідуально чи в парах знайдені рішення потім обговорюються у малих групах; колективним рішенням, по-перше, виставляється оцінка за виконання завдання; по-друге, обґрунтовується відповідь на загальну проблему цієї малої групи для подальшого обговорення професійно орієнтованої проблеми в усій академічній групі.

Важливо, що, згідно ідей А. Макаренка, обов'язково має виділятися час для самостійної роботи магістрів позашкільної освіти. Основними видами самостійної роботи є підготовка проекту викладання дисципліни у вищій школі чи у закладі позашкільної освіти або підготовка і проведення окремого заняття гуртка.

Так, виконання самостійної роботи з курсів «Теорія і методика позашкільної освіти» і «Методика викладання у вищій школі» з тем «Підготовка і проведення лекційного заняття у вищій школі (або гуртка у закладі позашкільної освіти)» здійснювалася за орієнтовним планом: 1) тема заняття; 2) мета роботи – навчальна, виховна, розвивальна; 3) тривалість заняття; контингент студентів чи вихованців; 4) зміст навчального матеріалу; 5) використані технології, методи, засоби навчання; 6) форми організації навчання; 7) завершальний етап заняття – методи контролю, оцінювання знань, домашнє завдання.

Тестовий контроль у комп'ютерній програмі може доповнюватися термінологічним і смисловим диктантом за темами, кожний варіант яких може перевірятися іншими магістрами позашкільної освіти. Ці завдання даються малоактивним, не дуже «сильним» магістрам позашкільної освіти, що сприяє їхньому «підтягуванню» під час перевірки робіт й об'єктивності виставлення оцінок. Мотивує магістрів позашкільної освіти проведення залікового заняття шляхом складання тематичного кросворду.

Завдання виконуються індивідуально, у парах, у кінці залікового заняття презентуються з метою обговорення і виявлення кращих кросвордів.

У кінці кожного змістового модулю підводяться підсумки роботи і орієнтування магістрів позашкільної освіти у змістові наступного модуля. Ця структура модулів є чіткою і послідовною. Після визначення теми, мети, «вхідного» тестового контролю знань проводиться актуалізація, яка полягає у повторенні певного обсягу відомих магістрам позашкільної освіти даних, необхідних для наступного поглиблення і узагальнення їхніх знань з цих питань. Для пошуку відповідей на поставлені запитання магістри позашкільної освіти мали оволодіти теоретичним матеріалом. Під час виконання групових видів робіт досягається мета створення сприятливих умов для співробітництва магістрів позашкільної освіти, що сприяє більш ефективному мимовільному запам'ятання навчального матеріалу. У кінці самостійної роботи через програмований контроль або в ігрових технологіях і формах виявляються ті результати, а також елементи навчального матеріалу, які викликали у магістрів позашкільної освіти труднощі, на них зверталася увага на наступних заняттях.

На заліковому занятті з метою перевірки рівня набутих знань і вмінь магістрам позашкільної освіти пропонується виконати тестові завдання різних рівнів складності. Окрім оцінювання знань магістрів позашкільної освіти, формуються їхні вміння аналізу і самоаналізу діяльності і її результатів, тому застосовується взаємоконтроль і самоконтроль. Проводиться аналіз роботи магістрів позашкільної освіти на заняттях, орієнтування у змістові наступного змістового модулю.

Під час вивчення оглядових тем доцільними є конференції магістрантів, наприклад, «Навчально-виховна робота у закладах позашкільної освіти». Конференцію відкриває виступ викладача, де характеризується сучасна епоха, роль і місце позашкільної освіти в ній, сучасні принципи побудови та завдання позашкільної освіти в Україні. Потім магістри позашкільної освіти формулюють проблеми, які висвітлюються на конференції. Основна частина заняття – виступи доповідачів за матеріалами рефератів, виконаних індивідуально чи в групах (за бажанням магістрів позашкільної освіти), їх обговорення. Розкриваються: мета, завдання та зміст навчально-виховної роботи у закладах позашкільної освіти; принципи навчально-виховної роботи; форми і методи організації навчально-виховної роботи в закладах позашкільної освіти: заняття, гурткова робота, проект, клубна робота, урок, лекція, індивідуальні заняття, конференція, семінар, вікторина, концерт, змагання, тренування, репетиція, похід, екскурсія, експедиція тощо; менеджмент у роботі гуртків закладів позашкільної освіти; методика проведення занять в гуртках закладів позашкільної освіти; особливості вивчення окремих тем навчальних програм; оцінювання і результативність навчальних досягнень учнів та навчально-виховної роботи у закладах позашкільної освіти

Цікавим є проведення заняття у технологіях і формах ділової гри. Ділова гра є методом імітації (наслідування, зображення, відображення) прийняття управлінських рішень в різних ситуаціях шляхом гри (програвання, розігрування) за завданнями чи виробленими самими учасниками гри правилами (Стрельников, 2004, с. 168-176). Серед них – «Проведення семінару (конференції, форуму, «круглого столу», консультації, гуртка тощо)», «Складання індивідуального навчального плану магістра позашкільної освіти». Це заняття вимагає великої підготовчої роботи і планується завчасно: складається сценарій, розподіляються ролі, вибираються ситуації. Завершальний етап заняття – традиційне підведення підсумків, визначення кращих, виставлення оцінок, установка на підготовку до наступного заняття. Ділова гра, ставлячи магістра позашкільної освіти у ситуацію реальних дій в ролі педагога позашкільної освіти, змушує його мислити конкретно, предметно, з усвідомленою метою досягти реального результату.

Виділення варіативного складника системи технологій і форм організації вивчення фахових предметів передбачає консультування магістрів позашкільної освіти, які виконують індивідуальні завдання, що відрізняються від інших видів діяльності викладачів вищої школи і педагогів позашкільної освіти.

Висновок: пошук ефективних технологій і форм підготовки майбутніх педагогів закладів позашкільної освіти в умовах магістратури є цікавим явищем, розуміння якого неможливе без звернення до педагогічної спадщини А. Макаренка, сучасних вимог Нової української школи. З'ясування того, що найефективнішими з них є інтерактивні технології і форми навчання і практичної підготовки до діяльності викладача вищої школи і педагога позашкільної освіти, у свою чергу, визначає **перспективи подальших досліджень**. Серед них – необхідно уточнити сутність не лише технологій і форм підготовки майбутніх педагогів закладів позашкільної освіти, а й проектування змісту, методів, технологій підготовки, вирішення яких дасть змогу розглянути компоненти підготовки педагогів закладів позашкільної освіти в умовах магістратури у контексті педагогічної спадщини А. Макаренка, виявити закономірності і механізми означеного процесу.

Список використаних джерел

- Карпенчук, С. Г. (2003). *Педагогічна технологія А. С. Макаренка в контексті сучасної педагогіки*. (Автореф. дис. д-ра пед. наук). Київ.
- Лебедик, Л. В. (2022). Втілення ідей Антона Макаренка у підготовку магістрів соціальної роботи. *Scientific Journal of Khortytsia National Academy. Педагогіка*, 1 (6), 35-45.
- Лебедик, Л. В. (2023). Місце педагогічної спадщини Антона Макаренка у змістові підготовки майбутніх педагогів закладів позашкільної освіти. *Витоки педагогічної майстерності*, 31, 124-131.
- Лебедик, Л. В. (2015). Перспективи удосконалення форм підготовки викладачів вищої школи в умовах магістратури. В кн. М. П. Васильєва (Ред.), *Підготовка соціального педагога на засадах партнерства*: матеріали наук.-практ. конф. (с. 74-75). Харків: ХНПУ імені Г. С. Сковороди.
- Лебедик, Л. В. (2017). Проектування форм педагогічної підготовки майбутніх викладачів вищої школи в умовах магістратури. *Імідж сучасного педагога*, 8 (177), 25-28.
- Лебедик, Л. В. (2023). Проектування форм організації навчання майбутніх педагогів закладів позашкільної освіти в умовах війни. В кн. *Наука і освіта в глобальному та національному вимірах: виклики, загрози, перспективи розвитку*: тези доповідей II Міжнар. наук.-практ. конф. (с. 46-50). Полтава; Лубни; Миргород.
- Лебедик, Л. В., Стрельніков, В. Ю., Стрельніков, М. В. (2020). *Сучасні технології навчання і методики викладання дисциплін*: навчально-методичний посібник для слухачів курсів підвищення кваліфікації педагогічних працівників закладів середньої, професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти. Полтава: АСМІ.
- Лебедик, Л. В. (2016). Удосконалення форм підготовки викладачів вищої школи в умовах магістратури. *Вісник Черкаського університету. Педагогічні науки*, 5, 73-79.
- Макаренко, А. (1950). *Вибрані твори*: у 2 т. (Т. 1). Київ: Держ. вид-во художньої літератури.
- Макаренко, А. С. (1980). *Книга для батьків*. Київ: Рад. школа.
- Макаренко, А. С. (1972). *Марш 30 року. ФД-1*: повісті. Київ: Рад. школа.
- Макаренко, А. С. (1990). *Методика виховної роботи*. Київ: Рад. школа.
- Макаренко, А. С. (1954). *Твори*: в 7 т. (Т. 5: Методика організації виховного процесу). Київ: Рад. школа.
- Макаренко, А. С. (1973). *Педагогічна поема*. Київ: Рад. школа.
- Макаренко Антон Семенович (1888-1939). В кн. Л. Д. Березівська (Упоряд.), *Маловідомі періоджерела української педагогіки (друга половина XIX-XX ст.)*: хрестоматія (с. 364-375). Київ: Науковий світ.
- Стрельніков, В. Ю. (2006). *Проектування професійно-орієнтованої дидактичної системи підготовки бакалаврів економіки*: монографія. Полтава: РВЦ ПУСКУ.
- Стрельніков, В. Ю. (2013). Розвиток започаткованої А. С. Макаренком теорії проектування дидактичних систем. *Витоки педагогічної майстерності*, 12, 300-305.
- Стрельніков, В. Ю. (2004). Соціально-психологічний тренінг у формі ділової гри – ефективна технологія навчання у вищій школі. В кн. *Нові технології навчання*: наук.-метод. зб. (Вип. 38, с. 168-176). Київ: Наук.-метод. центр вищої освіти.
- Стрельніков, В. Ю. (2023). Філософські засади застосування теорії і практики педагогічного проектування Антона Макаренка у неперервній освіті. *Витоки педагогічної майстерності*, 31, 213-218.

References

- Karpenchuk, S. H. (2003). *Pedahohichna tekhnolohiya A. S. Makarenka v konteksti suchasnoyi pedahohiky* [Pedagogical technology of A. S. Makarenko in the context of modern pedagogy]. (Extended abstract of D diss.). Kyiv [in Ukrainian].
- Lebedyk, L. V. (2022). Vtilennya idey Antona Makarenka u pidhotovku mahistriv sotsialnoyi roboty [Implementation of the ideas of Anton Makarenko in the training of masters of social work]. *Scientific Journal of Khortytsia National Academy. Pedahohika*, 1 (6), 35-45 [in Ukrainian].
- Lebedyk, L. V. (2023). Mistse pedahohichnoyi spadshchyny Antona Makarenka u zmistovi pidhotovky maybutnikh pedahohiv zakladiv pozashkilnoyi osvity [The place of the pedagogical heritage of Anton Makarenko in the content of training of future teachers of out-of-school education institutions]. *Vytoky pedahohichnoyi maysternosti* [Origins of pedagogical mastery: journal], 31, 124-131 [in Ukrainian].
- Lebedyk, L. V. (2015). Perspektyvy udoskonalennya form pidhotovky vykladachiv vyshchoyi shkoly v umovakh mahistratury [Prospects for improvement of the forms of training of teachers of the higher school in the

- conditions of the master's degree]. In M. P. Vasylyeva (Ed.), *Pidhotovka sotsialnoho pedahoha na zasadakh partnerstva [Training of a social pedagogue on the basis of partnership]: materialy nauk.-prakt. konf.* (pp. 74-75). Kharkiv: KHNPU imeni H. S. Skovorody [in Ukrainian].
- Lebedyk, L. V. (2017). Proektuvannya form pedahohichnoyi pidhotovky maybutnikh vykladachiv vyshchoyi shkoly v umovakh mahistratury [Designing forms of pedagogical training of future teachers of a higher school in the conditions of a master's degree]. *Imidzh suchasnoho pedahoha [The image of a modern teacher]*, 8 (177), 25-28 [in Ukrainian].
- Lebedyk, L. V. (2023). Proyektuvannya form orhanizatsiyi navchannya maybutnikh pedahohiv zakladiv pozashkilnoyi osvity v umovakh viyny [Projecting forms of organization of training of future teachers of out-of-school education institutions in the conditions of war]. In *Nauka i osvita v hlobalnomu ta natsionalnomu vymirakh: vyklyky, zahrozy, perspektyvy rozvytku [Science and education in global and national dimensions: challenges, threats, prospects for development]: tezy dopovidey II Mizhnar. nauk.-prakt. konf.* (pp. 46-50). Poltava; Lubny; Myrhorod [in Ukrainian].
- Lebedyk, L. V., Strelnikov, V. Yu., & Strelnikov, M. V. (2020). *Suchasni tekhnolohiyi navchannya i metodyky vykladannya dystsyplin [Modern technologies of teaching and methods of teaching disciplines]: navchalno-metodychnyy posibnyk dlya slukhachiv kursiv pidvyshchennya kvalifikatsiyi pedahohichnykh pratsivnykiv zakladiv serednoyi, profesiynoyi (profesiyno-tekhnichnoyi), fakhovoyi peredvyshchoyi ta vyshchoyi osvity.* Poltava: ASMI [in Ukrainian].
- Lebedyk, L. V. (2016). Udoskonalennya form pidhotovky vykladachiv vyshchoyi shkoly v umovakh mahistratury [Improvement of the forms of training of teachers of the higher school in the conditions of the master's degree]. *Visnyk Cherkaskoho universytetu. Pedahohichni nauky [Herald of Cherkasy University. Pedagogical Sciences]*, 5, 73-79 [in Ukrainian].
- Makarenko, A. (1950). *Vybrani tvory [Selected works]: u 2 t. (Vol. 1).* Kyiv: Derzh. vyd-vo khudozhnoyi literatury [in Ukrainian].
- Makarenko, A. S. (1980). *Knyha dlya batkiv [Book for parents].* Kyiv: Rad. shkola [in Ukrainian].
- Makarenko, A. S. (1972). *Marsh 30 roku. FD-1 [March of the 30th year. FD-1]: povisti.* Kyiv: Rad. shkola [in Ukrainian].
- Makarenko, A. S. (1990). *Metodyka vykhovnoyi roboty [Methodology of educational work].* Kyiv: Rad. shkola [in Ukrainian].
- Makarenko, A. S. (1954). *Tvory [Works]: v 7 t. (Vol. 5: Metodyka orhanizatsiyi vykhovnoho protsesu).* Kyiv: Rad. shkola [in Ukrainian].
- Makarenko, A. S. (1973). *Pedahohichna poema [Pedagogical poem].* Kyiv: Rad. shkola [in Ukrainian].
- Makarenko Anton Semenovych (1888-1939) [Anton Semenovych Makarenko (1888-1939)]. (2003). In L. D. Berezivska (Comp.), *Malovidomi pershodzherela ukrayinskoyi pedahohiky (druha polovyna XIX-XX st.) [Little-known primary sources of Ukrainian pedagogy (second half of the 19th-20th centuries)]: khrestomatiya* (pp. 364-375). Kyiv: Naukovyi svit [in Ukrainian].
- Strelnikov, V. Yu. (2006). *Proektuvannya profesiyno-oriyentovanoi dydaktychnoyi systemy pidhotovky bakalavriv ekonomiky [Designing a professionally-oriented didactic system for training bachelors of economics]: monohrafiya.* Poltava: RVTS PUSKU [in Ukrainian].
- Strelnikov, V. Yu. (2013). Rozvytok zapochatkovanoyi A. S. Makarenkom teoriiy proektuvannya dydaktychnykh system [Development of the theory of design of didactic systems initiated by A. S. Makarenko]. *Vytoky pedahohichnoyi maysternosti [Origins of pedagogical skills]*, 12, 300-305 [in Ukrainian].
- Strelnikov, V. Yu. (2004). Sotsialno-psykholohichnyy treninh u formi dilovoyi hry – efektyvna tekhnolohiya navchannya u vyshchii shkoli [Social-psychological training in the form of a business game – an effective learning technology in higher education]. In *Novi tekhnolohiyi navchannya [New learning technologies]: nauk.-metod. zb. (Is. 38, pp. 168-176).* Kyiv: Nauk.-metod. tsentr vyshchoyi osvity [in Ukrainian].
- Strelnikov, V. Yu. (2023). Filosofski zasady zastosuvannya teoriiy i praktyky pedahohichnoho proyektuvannya Antona Makarenka u neperervniy osviti [Philosophical principles of application of Anton Makarenko's theory and practice of pedagogical design in continuing education]. *Vytoky pedahohichnoyi maysternosti [Origins of pedagogical mastery]*, 31, 213-218 [in Ukrainian].

LEBEDYK L.

Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University, Ukraine

DESIGNING TECHNOLOGIES AND FORMS OF ORGANIZATION OF TRAINING OF FUTURE TEACHERS OF EXTRACURRICULAR EDUCATION INSTITUTIONS IN THE CONTEXT OF THE PEDAGOGICAL HERITAGE OF A. MAKARENKO

The problems of designing technologies and forms of organization of training for future teachers of extracurricular education institutions are analyzed through the prism of A. Makarenko's pedagogical heritage. The conditions for designing interactive lectures (lecture with planned errors, lecture-dispute, problem lecture), independent work, conferences, and business games are considered.

It was concluded that the search for effective technologies and forms of training of future teachers of out-of-school education institutions in the conditions of the master's degree is impossible without referring to the pedagogical heritage of A. Makarenko and the modern requirements of the New Ukrainian School. Among the prospects for further research, the need to clarify the essence of designing technologies, forms, content, methods of training future teachers of extracurricular education institutions is indicated, the solution of which will make it possible to consider in the context of the pedagogical heritage of A. Makarenko the components of the training of teachers of extracurricular education institutions in the conditions of the master's degree, to identify patterns and mechanisms of this process.

Key words: *pedagogical heritage, Anton Makarenko, future teacher of an after-school education institution, technology and forms of educational organization, lecture, practical classes, independent work, business game, conference*

Стаття надійшла до редакції 02.05.2024 р.

УДК 613.97:378.4

DOI [HTTPS://DOI.ORG/10.33989/2075-146X.2024.33.310066](https://doi.org/10.33989/2075-146X.2024.33.310066)

ОЛЕКСАНДР МІХЄЄНКО

ORCID: 0000-0001-5209-0755

Сумський державний педагогічний університет імені А.С. Макаренка

ВАЛЕРІЙ ЖАМАРДІЙ

ORCID: 0000-0002-3579-6112

Полтавський державний медичний університет

НАТАЛІЯ БАШАВЕЦЬ

ORCID: 0000-0002-8387-3602

Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського

ФОРМУВАННЯ МОТИВАЦІЙНО-ЦІННІСНОГО СТАВЛЕННЯ СТУДЕНТІВ ДО ЗДОРОВ'Я ТА ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ

Стаття присвячена проблемі формування мотивації до здоров'я студентської молоді як підґрунтя для дотримання здоров'яорієнтованої поведінки і діяльності. Обґрунтовано головні чинники формування мотиваційно-ціннісного ставлення студентів до здоров'я. Розкрито роль психолого-педагогічних механізмів і факторів, які сприяють або, навпаки, перешкоджають формуванню мотиваційно-ціннісного ставлення учнів (студентів) до здоров'я та здорового способу життя. Доведено необхідність професійного викладання знань про здоров'я з метою формування відповідної мотивації.

Ключові слова: *здоров'я, мотивація до здоров'я, здоровий спосіб життя, оздоровча поведінка і діяльність*

Постановка проблеми. Серед глобальних викликів, які постали на сучасному етапі розвитку людства важливо визначитися з пріоритетами і зосередити уваги на вирішенні проблем, які здатні впливати на існування суспільства в цілому як у теперішньому часі, так і у перспективі. Одним із таких викликів є проблема здоров'я молоді, яка нині викликає особливу стурбованість. Ситуація ускладнилася внаслідок політичних, економічних, демографічних проблем, які також негативно позначаються на стані здоров'я дітей та студентської молоді. Наявність значної кількості розладів у

стані здоров'я молодих людей пов'язана не тільки з низьким рівнем їх фізичної підготовленості, який визначає резерви функціонального потенціалу. Серед факторів негативного впливу на здоров'я молоді є перманентні емоційно-розумові перевантаження, інформаційний стрес на тлі низького рівня рухової активності, недостатня фінансово-матеріальна забезпеченість, шкідливі звички тощо. Як медична, так і соціально-педагогічна практика довели, що здоров'я значною мірою залежить від поведінки людини, способу її життя, рівня загальної культури, уміння так будувати свою життєдіяльність, щоб процеси і чинники формування, відновлення і зміцнення здоров'я були більш потужними, ніж чинники і процеси його експлуатації (споживання). Оскільки оздоровча практика є, насамперед, індивідуальною діяльністю, пов'язаною з дотриманням правил і норм здорового способу життя, актуальності набуває проблема формування відповідної мотивації, емоційно-ціннісного ставлення до свого здоров'я і здоров'я інших. На думку дослідників, цей аспект є настільки важливим, що за значимістю не поступається самому процесу фізичного тренування (Зеніна, Гаврилова, Іванюта, Кузьменко, 2023). Педагогічна сфера має значний потенціал впливу на вирішення означеної проблеми. Водночас ефективність процесу формування здоров'яорієнтованої поведінки студентської молоді залежить від вдосконалення форм, методів, засобів навчання з урахуванням сучасних умов навчального процесу відповідно до реалій життя, соціально-економічних вимог суспільства, які також зазнають змін (Міхеєнко, Мешко, Литвиненко, Дяченко-Богун, 2019).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретико-методологічні аспекти проблеми здоров'я, здорового способу життя, формування ціннісного ставлення до здоров'я та здоров'язбереження є сферою наукових інтересів таких вчених, як Н.А. Башавець, Н.О. Белікова, Ю.Д. Бойчук, В.О. Жамардій, В.П. Горашук, М.В. Гриньова, П.Б. Джуринський, Б. Долинський, О.О. Єжова, Ю.О. Лянной, Г.М. Мешко, О.І. Міхеєнко, І.В. Мурашов, В.М. Оржеховська, Л.П. Сущенко та інших. Водночас актуальність означеної проблематики визначається динамікою суспільних процесів, необхідністю самореалізації молоді у професійній діяльності, задоволення сучасних потреб суспільства, досягнення успіхів не за рахунок втрати здоров'я, а його збереження і зміцнення.

Мета дослідження полягає у визначенні й обґрунтуванні чинників, педагогічних умов, засобів, форм, методів формування мотиваційно-ціннісного ставлення студентів до здоров'я та здорового способу життя.

Виклад основного матеріалу. Пріоритетним завданням, яке постає перед освітянською спільнотою є забезпечення інтелектуального і фізичного розвитку молоді з урахуванням її потреб, здібностей, ціннісних орієнтацій, які відкривають можливості для успішної реалізації їх професійного, творчого потенціалу, при цьому не лише зберігаючи, а й навіть примножуючи резерви здоров'я, функціональної дієздатності, фізичної підготовленості (Башавець, 2018, 2019).

У загальному розумінні мотивація розглядається як чинник, який детермінує поведінку, стимулює активність особистості у певному напрямі, спонукає до дії для досягнення поставленої мети. У контексті нашого дослідження мотивація визначається індивідуальними (особистісними) рисами, зумовлені сукупністю психологічних процесів, які лежать в основі поведінки людини, спрямованої на збереження і зміцнення здоров'я.

Серед базових факторів, які сприяють дотриманню здоров'язбережувальної поведінки, формуванню мотиваційно-ціннісного ставлення до здоров'я і здорового способу життя дослідники виокремлюють: фактор самозбереження (людина не вчиняє певних дій, якщо знає і розуміє, що вони несуть загрозу для її життя і здоров'я); етнокультурні традиції (історично напрацьовані загальноновизнані у суспільстві традиції, звички, форми поведінки, від яких залежить стан здоров'я і благополуччя людини); отримання задоволення від процесу оздоровлення (фактор з дещо гедоністичним забарвленням, коли відчуття здоров'я і благополуччя дає відчуття насолоди, заради яких людина виконує певні корисні для здоров'я процедури); можливості для саморозвитку, самовдосконалення, самореалізації (здоров'я визначає загальне самопочуття, межі свободи, повноту та якість життя, зумовлює активність особистості, яка дає змогу піднятися на більш високу сходинку суспільної ієрархії); можливості для мобільності (здорова людина має більше можливостей для того, щоб згідно із власними бажаннями змінити професію, свою роль в суспільстві, місце проживання незалежно від кліматичних умов тощо); сексуальна реалізація (здоров'я відкриває можливості для досягнення сексуальної гармонії).

Зазначені фактори для кожної конкретної людини мають різну ступінь впливовості. Окрім того, конфігурація їх впливу змінюється протягом життя. Наприклад, для дітей більшу впливовість має отримання задоволення, натомість підлітків може зацікавити можливість самовдосконалення, здатність до мобільності. Фактор самозбереження іноді втрачає своє значення в ієрархії цінностей молодих людей, оскільки наявні в молоді роки значні резерви здоров'я притупляють почуття обережності і часто штовхають на невиправдано ризиковані дії.

Існує також низка чинників, які перешкоджають дотриманню здорового способу життя. Одним з них є відомий в психології так званий феномен "нереалістичного оптимізму", основою якого є відсутність

власного досвіду хвороби, безпідставна впевненість у тому, що хвороби й негаразди – це доля інших, а в мене відмінне здоров'я, яке буде супроводжувати все моє життя, і навіть в разі появи захворювання з ним легко можна буде впоратися, застосовуючи сучасні лікарські засоби. Інший несприятливий чинник – інертність і неочевидність зворотних зв'язків. Оскільки процеси в організмі мають певну інертність, тож зворотні зв'язки як на позитивний, так і на негативний вплив реалізуються повільно, і результат впровадження оздоровчої програми, або навпаки, дії шкідливих звичок, з'являється не зразу, а через певний час. Минають роки, навіть десятиріччя, перш ніж стають відчутними згубні наслідки шкідливих звичок або позитивні результати здорового способу життя. Через відсутність миттєвого ефекту створюється ілюзія безкарності, недооцінюється небезпека, яка видається далекою і малоймовірною.

Вагомим чинником, який часто заважає здоров'яорієнтованій поведінці є звичайні лінощі, які можуть маскуватися, набуваючи різних форм. Однією з причин лінощів, відсутності бажання піклуватися про своє здоров'я є втрата смислу життя, душевний дискомфорт.

Утім, саме молодь є найбільш чутливою до навчання. Студентський вік характеризується специфічними закономірностями, які відіграють провідну роль у процесі розвитку і становлення особистості. Саме в цей віковий період формуються ідеали, переконання, вибудовується світоглядна філософія життя. Отже, правильно побудований навчально-виховний процес здатен чинити потужний вплив на формування мотиваційно-ціннісних орієнтирів і визначати поведінку молодих людей. Ідея формування здоров'яорієнтованої поведінки і діяльності може бути успішно реалізована у випадку, якщо не суперечить іншим, більш потужним мотиваційним чинникам, протидія яким вимагає надмірних зусиль від конкретної особи. Так, наприклад, підлітки, які добре знають про шкоду куріння чи наркотичних речовин, часто виявляють неспроможність протистояти тиску компанії приятелів і всупереч своїй волі залучаються до їх вживання, якщо мотивація до здоров'я не є достатньо потужною, щоб протидіяти такому тиску. Соціальний тиск і роль референтних груп часто стає провідним фактором залучення підлітків до куріння, вживання наркотиків чи алкоголю. Окрім того, реклама, дешеві та легкодоступні цигарки часто підштовхують молодь до тютюнопаління.

Профілактична модель навчання здоровому способу життя, яка ґрунтується на теоретичному інформуванні, значною мірою, є когнітивною. В основі такої моделі лежить переконання, що достатньо лише подати необхідну інформацію про наслідки для здоров'я певного стилю поведінки, щоб сформувати відповідне ставлення учнів до здорового способу життя, факторів ризику, і це змінить їхню поведінку та спосіб життя. Однак такий підхід виявився надто спрощеним, оскільки не брав до уваги багатьох соціальних, психологічних, ціннісних та інших факторів, які визначають поведінку людини і стиль її життя. Навчання, побудоване на основі залякування хворобами виявилось неефективним, оскільки, викликаючи страх перед хворобами, не сприяє бажанню бути здоровим. Зрештою, стратегія, яка ґрунтується на позиціях заборони, примушування до виконання певних дій і покарання за їх невиконання не може бути продуктивною. Зрозуміло, що для здоров'я важливо докладати певних зусиль, але підґрунтям для цього має бути позитивна мотивація, а не страх. Саме тому більш ефективний шлях розв'язання даної проблеми – формування цінностей та мотивів здоров'я (Савченко, Тимчик, Неведомська, 2021).

Звісно, не можна применшувати значення когнітивного компоненту, який також є дуже важливим, оскільки дає можливість отримати об'єктивну і найбільш повну інформацію про існуючі загрози, пов'язані з факторами ризику, чинники здоров'я, складові здорового способу життя. Окрім того, інформація постає як важливе підґрунтям для прийняття рішень. Однак роль теоретичного інформування є лише однією з головних умов процесу формування мотивів до здоров'я і практичної реалізації оздоровчої програми. Особливо це стосується молодіжної аудиторії. Сучасні опитування свідчать, що інформування молоді про віддалені наслідки впливу на здоров'я шкідливих звичок, як правило, не дає бажаного результату, оскільки в ієрархії життєвих цінностей молоді здоров'я посідає далеко не перше місце. Навчальні антитютюнові програми, в основі яких винятково когнітивна складова, сприймаються аудиторією як надокучливі й повчальні, тому вони майже не впливають на поширеність серед підлітків цієї шкідливої звички, а іноді, навіть стимулюють її. В уяві молодих людей хвороба видається надто віддаленою перспективою, тому не є приводом для хвилювання. Більшість дітей не знає, що являє собою те чи інше хронічне захворювання. Саме відсутність досвіду, пов'язаного із хворобами, є головною причиною неефективності багатьох традиційних програм боротьби з курінням, вживанням алкоголю чи наркотиків. Утім вказаний фактор з негативного перетворюється на позитивним, якщо йдеться про осіб, які вже відчули на собі обмежувальну дію захворювання.

Поставивши за мету формування мотиваційно-ціннісного ставлення студентів до здоров'я, важливо акцентувати їх увагу на позитивних цінностях та ідеалах, які на даний момент мають для них найбільше значення. Такими цінностями можуть бути прагнення до найбільш повної реалізації своїх здібностей у професійній діяльності, здорова сім'я, здоров'я дітей, високий статус громадянина у суспільстві,

досягнення результатів у спорті тощо. Для молодих людей важливо, щоб інформативний компонент апелював до здорових сторін людської природи.

Окрім того, як показує практика, поінформованість з питань здоров'я не гарантує застосування цих знань на практиці, оскільки далеко не кожен, хто володіє навіть достатньо великим обсягом інформації про здоров'я здатен скористатися нею, і скористатися правильно. Утім наука про здоров'я, так само як і фізична культура, є, насамперед, практичною діяльністю (Малахова, Белкова, 2020). Отже, для педагогічної спільноти важливо не тільки розробити якісні підручники, програмні матеріали, методичні рекомендації, але й визначити спектр педагогічних умов, засобів, форм, які сприяють формуванню мотиваційно-ціннісного ставлення студентів до здоров'я, навчають будівництву здоров'я, стимулюють здоров'ятворчу діяльність, налаштовують на свідоме, активне, цілеспрямоване використання знань, розвиток умінь їх застосування (Zhamardiy, Donchenko, Yemets, Skrinnik, 2019).

Водночас саме змістовий блок є однією з найважливіших характеристик і основою процесу формування мотиваційно-ціннісного ставлення студентів до здоров'я. Зрештою, зміст є ключовим фактором освітнього процесу. Проблема змістового наповнення постає перед розробкою кожної навчальної програми як основне питання дидактики. Відомо, що наука про здоров'я є інтегративною сферою знань, яка поєднує в собі знання багатьох наук. Це зумовлено складністю і багатогранністю її предмета дослідження – індивідуальне здоров'я людини. Отже, змістовий компонент будується за міждисциплінарним принципом шляхом інтеграції таких дисциплін, як анатомія, біологія, гігієна, фізіологія, фізичне виховання, нутриціологія, психологія, педагогіка, екологія, культурологія, філософія та ін.

Ураховуючи те, що оздоровча діяльність в аспекті освітньої парадигми передбачає розробку і реалізацію особистісно орієнтованих індивідуальних програм (хоча й, можливо, методологічно уніфікованих), які спрямовані на самоактуалізацію, самореалізацію, саморозвиток особистості за посередництво здорового способу життя, характер викладання знань про здоров'я має суттєво відрізнятися від гігієнічної освіти, контент якої у сучасній системі охорони здоров'я перебуває в межах проблематики захисту людини від шкідливих зовнішніх впливів, але не торкається питань збереження, відновлення, зміцнення здоров'я, пов'язаних з прийняттям активної стратегії будівництва здоров'я.

Відомо, що процес навчання стає ефективним і успішним, якщо він стимулюється інтересом і пошуком. Теоретичні знання перетворюються на мотив і мету діяльності, якщо учень вважає їх для себе цікавими і важливими. Натомість відсутність особистісної цінності знань призводить, в кращому разі, до формального їх засвоєння. Не виняток з цього правила і процес опанування знань про здоров'я, формування мотивів здоров'я, що також потребує залучення засобів активізації пізнавального інтересу студентів. Підґрунтям пізнавального інтересу є складне переплетіння інтелектуальної та емоційно-вольової сфери особистості, тому й не дивно, що пізнавальний інтерес тісно пов'язаний з мимовільною увагою. Наявність пізнавального інтересу позитивно впливає на процеси запам'ятовування, розумової працездатності, функціонального стану студентів.

Активізації пізнавального інтересу учнів сприяють: розв'язання проблемних завдань, самостійний пошук і знаходження нових знань; усвідомлення доцільності опанування тих чи інших знань (предметів); наявність взаємозв'язку нової інформації з матеріалом, який був засвоєний раніше; достатньо складний для опанування зміст навчального матеріалу, але посильний (надто легкий навчальний матеріал або, навпаки, надто складний негативно впливає на пізнавальний інтерес); чим частіше перевіряється і оцінюється рівень засвоєння знань, тим більша зацікавленість учнів.

Традиційною формою безпосереднього, емоційно-живого спілкування викладача зі студентами є лекція. Як найбільш поширена форма передачі та сприймання інформації, лекція дає можливість послідовно і системно викладати матеріал, привертає увагу аудиторії до важливих аспектів проблеми. Лекційний курс можна розглядати як методологічне підґрунтя організації всіх інших навчальних занять (практичних, семінарських, самостійних), визначає їх концептуальність. Перевагами лекційного курсу є те, що він значно полегшує самостійну роботу студентів, даючи змогу отримати значний обсяг інформації у відносно стислий термін, викладач висвітлює проблемні питання, пропонує шляхи їх розв'язання, інформує про новітні наукові досягнення, акцентує увагу на складних для самостійного опрацювання питаннях. Серед недоліків лекції є пасивне сприйняття навчального матеріалу, коли деякі студенти механічно занотують інформацію без критичного її аналізу, що не сприяє формуванню мотивації до здоров'я та самостійної праці. Окрім того, засвоєння матеріалу під час лекції вимагає певної напруженості уваги протягом тривалого часу, що супроводжується прогресуючою втомою слухачів, а отже, знижує обсяг засвоєної інформації (Міхеєнко, Литвиненко, Лянної, Лянна, 2019).

Водночас сьогодні більшість студентів має бажання не тільки опанувати зміст навчального матеріалу, зрозуміти певні механізми та закономірності процесів і явищ, але й почути особисту думку викладача щодо проблемних, дискусійних питань. Слід зважати на те, що дорослі, здатні до критичного мислення слухачі, які вже мають певний життєвий і професійний досвід, більше зацікавлені у вирішенні

конкретних практичних завдань, аніж отримання загальної теоретичної інформації. Якщо такі студенти вважають, що зміст дисципліни відповідає їхнім потребам, вони значно відповідальніше ставляться до навчання.

Суттєво знизити або підвищити інформаційно-оздоровчий потенціал змісту навчальних програм з дисциплін оздоровчої спрямованості здатна кадрова і професійна політика в залежності від рівня підготовки викладача і його особистого стилю життя, адже викладання знань про здоров'я є педагогічною діяльністю, яка має свої особливості. Це педагогіка здоров'я, яка не обмежується лише теоретичною підготовкою викладача, але пов'язана з його особистим баченням проблеми здоров'я, індивідуальною філософією здоров'я, дотриманням правил і норм здорового способу життя, практичним застосуванням певних засобів оздоровлення. Освітнякам добре відомо, що особистість вчителя – один з найголовніших чинників навчального процесу. Знання більш активно сприймаються учнями і стають керівництвом до дії у випадку, якщо існує довіра до того, хто їх транслює. Поведінка вчителя основ здоров'я має важливе значення не тільки в аспекті збереження і зміцнення власного здоров'я. Однією з важливих умов викладання знань про здоров'я є особиста практика застосування засобів оздоровлення, форм управління станом індивідуального здоров'я як приклад здорового способу життя. У протилежному випадку і найкращий підручник значно втрачає свій навчально-виховний потенціал, якщо дії вчителя суперечать знанням, які він викладає. Таким чином реалізується дидактичний принцип наочності, який сприяє свідомому й активному сприйманню матеріалу, його осмисленню, якісному засвоєнню, виховує спостережливість, розвиває критичне мислення, формує новий життєвий досвід.

Свідоме застосування оздоровчих засобів також є однією з важливих умов формування мотивації до здоров'я. Відсутність свідомого, емоційно-ціннісного ставлення до здоров'я, а відтак, і оздоровчих засобів (процедур), відсутність розуміння механізмів їх оздоровчої дії спричинює формальне їх застосування і, як наслідок, отримання або мінімального оздоровчого ефекту, або повної його відсутності чи, навіть, шкідливого, антиоздоровчого впливу. Іншими словами, відсутність розуміння глибоких механізмів оздоровчого впливу того чи іншого засобу не дає змоги отримати прогнозований результат, внаслідок чого людина взагалі припиняє їх застосовувати. Свідомо практикувати й отримувати користь дають можливість як теоретичні, так і практичні знання з проблем харчування, рухової активності, ендоекології, дихання, загартування, біоритмології, корисних і шкідливих звичок, регуляції психічного стану й інших важливих чинників здоров'я (Mikheienko, Liannoi, Tkachenko, Zhamardiy, Denysovets, Donchenko, 2022).

Таким чином, процес формування мотиваційно-ціннісного ставлення до здоров'я передбачає опанування знань про здоров'я та набуття практичного досвіду. Накопичення теоретичної інформації формує свідоме, відповідальне, ціннісне ставлення до свого здоров'я, з'являється мотивація, бажання докладати вольових зусиль у напрямку оздоровлення, відбувається пошук оздоровчих засобів, активізується оздоровча діяльність. Практичне використання засобів оздоровлення і набуття власного досвіду дають змогу творчо підійти побудови та реалізації індивідуальної оздоровчої програми. Цей процес відбувається в умовах постійного зворотного зв'язку і взаємодії між накопиченими знаннями (теоретичною поінформованістю) з питань здоров'я, які визначають світоглядні характеристики людини, зумовлюючи зміни в її особистісно-мотиваційній сфері, ціннісних орієнтаціях, поведінці, а відтак, здобувається досвід застосування оздоровчих засобів. Взаємодія перелічених компонентів є динамічною, і змінюється на різних етапах її становлення.

Одним з ефективних засобів формування мотиваційно-ціннісного ставлення студентів до здоров'я є наведення прикладів з життя видатних людей, ознайомлення з авторськими системами оздоровлення таких особистостей. Знайомство з авторськими методиками, демонстрація переваг здорового способу життя, сприяють формуванню переконання у реальній можливості керувати своїм життям, своєю поведінкою з метою відновити чи зміцнити здоров'я, покращити якість життя. Окрім того, вивчення авторських оздоровчих систем є важливим з метою знаходження раціональних елементів, необхідних для розробки власної індивідуальної оздоровчої програми.

Застосовуючи різноманітний спектр засобів формування мотиваційно-ціннісного ставлення студентів до здоров'я з метою дотримання ними здоров'яорієнтованої поведінки, варто згадати про відомий закон Єркаса-Додсона, який визначає залежність результатів від сили мотивації. Для успішного здійснення будь-якої діяльності, безсумнівно, необхідна мотивація. Однак існує певна межа, за якою подальше її збільшення знижує результативність. Надмірна вмотивованість створює зайве емоційне напруження, яке збільшує ризик помилок, стимулює непродуктивну активність, погіршує ефективність праці так само, як і надто низька вмотивованість. Для конкретної людини в конкретній ситуації існує певний середній (оптимальний) рівень мотивації, який забезпечує найкращі результати діяльності (Закон Єркаса-Додсона).

Висновки та перспективи подальших досліджень. Одним з важливих завдань, яке постає перед сучасною освітою, є не лише розвиток інтелектуального і фізичного потенціалу студентської молоді, а й створення мотивації до здоров'я, ціннісних орієнтацій, спрямованих на збереження і зміцнення здоров'я як головного ресурсу їх успішної реалізації професійно-творчого потенціалу. Існує ряд факторів психолого-педагогічного характеру, які сприяють оздоровчій діяльності або, навпаки, перешкоджають їй. Професійне викладання знань з метою формування мотиваційно-ціннісного ставлення студентів до здоров'я та дотримання правил і норм здорового способу життя висуває певні вимоги до змісту, форм, методів, умов навчання, а також особистості вчителя.

Перспективними напрямками подальших досліджень є вивчення ролі мотивації та її взаємозв'язок з поведінкою, оздоровчою діяльністю та стилем життя особистості.

Список використаних джерел

- Башавець, Н. А. (2018). Проблема рівня фізичної підготовленості студентської молоді. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*, 3К(97)18, 52-56. Взято з <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/21231>
- Башавець, Н. А. (2019). Проблема формування здоров'язбережувальної компетентності майбутніх фахівців фізичної культури, спорту та реабілітації. *Вісник Національного університету "Чернігівський колегіум" імені Т. Г. Шевченка*, 1 (157), 7-11.
- Закон Єркаса-Додсона. Взято з https://uk.wikipedia.org/wiki/Закон_Єркаса_—_Додсона
- Зеніна, І., Гаврилова, Н., Іванюта, Н., Кузьменко, Н. (2023). Ставлення до мотивації і формування здорових основ життя в сучасній молоді. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*, 10 (170), 83-86. DOI: [https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series15.2023.10\(170\).18](https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series15.2023.10(170).18)
- Малахова, Ж. В., Белкова, Т. О. (2020). Мотивація студентів з різним рівнем здоров'я до занять з фізичного виховання. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*, 8 (128), 111-116. DOI: [https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series15.2020.8\(128\).24](https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series15.2020.8(128).24)
- Міхеєнко, О. І., Литвиненко, В. А., Лянной, М. О. Лянна, О. В. (2019). Активізація пізнавальної діяльності студентів під час навчання основ здоров'я. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*, (2), 63-71. DOI: 10.24139/2312-5993/2019.02/063-071
- Міхеєнко, О. І., Мешко, Г. М., Литвиненко, В. А., Дяченко-Богун, М. М. (2019). Формування культури здоров'я студентської молоді як педагогічна проблема. *Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського*, 4 (129), 47-54. DOI: <https://doi.org/10.24195/2617-6688-2019-4-6>
- Савченко, В., Тимчик, О., Неведомська, Є. та ін. (2021). Мотивація до здоров'я та її зв'язок із біодемографічними й антропометричними характеристиками та функціональним станом кардіо-респіраторної системи хворих і здорових людей. *Спортивна наука та здоров'я людини*, 1 (5), 117-136. DOI: 10.28925/2664-2069.2021.19
- Mikheienko, O., Liannoi, Y., Tkachenko, A., Zhamardiy, V., Denysovets, T., & Donchenko, V. (2022). Preventive Model of Formation of Health-save Competence of Student Youth with the Use of Natural Physiotherapy. *Acta Balneologica*, LXIV, 5(171), 433-438.
- Zhamardiy, V. O., Donchenko, V. I., Yemets, A. V., & Skrinnik, Y. O. (2019). Physical Development by Means of Fitness Technologies as One of General Aspects of Student's Health. *Wiadomości Lekarskie*, LXXII, (5), 1074-1078.

References

- Bashavets, N. A. (2018). Problema rinvnia fizychnoi pidhotovlenosti studentskoi molodi [The problem of the level of physical fitness of student youth]. *Naukovyi chasopys NPU imeni M.P. Drahomanova [Scientific journal of the NPU named after M.P. Drahomanova]*, 3K(97)18, 52-56. Retrieved from <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/21231> [in Ukrainian].
- Bashavets, N. A. (2019). Problema formuvannia zdoroviazberezhuvальної kompetentnosti maibutnikh fakhivtsiv fizychnoi kultury, sportu ta rehabilitatsii [The problem of formation of health-preserving competence of future specialists in physical culture, sports and rehabilitation]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu "Chernihivskiy kolehium" imeni T.H. Shevchenka [Bulletin of the Chernihiv Collegium National University named after T.G. Shevchenko]*, 1(157), 7-11 [in Ukrainian].
- Malakhova, Zh. V., & Bielkova, T. O. (2020). Motyvatsiia studentiv z riznym rinvnem zdorovia do zaniat z fizychnoho vykhovannia [Motivation of students with different levels of health to physical education classes]. *Naukovyi chasopys NPU imeni M.P. Drahomanova [Scientific journal of the NPU named after M.P. Drahomanova]*, 8(128), 111-116. DOI: [https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series15.2020.8\(128\).24](https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series15.2020.8(128).24) [in Ukrainian].

- Mikheienko, O. I., Lytvynenko, V. A., Liannoi, M. O., & Lianna, O. V. (2019). Aktyvizatsiia piznavalnoi diialnosti studentiv pid chas navchannia osnov zdorovia [Activation of cognitive activity of students during the study of the basics of health]. *Pedahohichni nauky: teoriia, istoriia, innovatsiini tekhnolohii* [Pedagogical sciences: theory, history, innovative technologies], 2, 63-71. DOI: <https://doi.org/10.24195/2617-6688-2019-4-6> [in Ukrainian].
- Mikheienko, O. I. Meshko, H. M., Lytvynenko, V. A., & Diachenko-Bohun, M. M. (2019). Formuvannia kultury zdorovia studentskoi molodi yak pedahohichna problema [Formation of health culture of student youth as a pedagogical problem]. *Naukovyi visnyk Pivdenoukrajinskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni K.D. Ushynskoho* [Scientific Bulletin of the South Ukrainian National Pedagogical University named after K.D. Ushynsky], 4(129), 47-54 [in Ukrainian].
- Mikheienko, O., Liannoi, Y., Tkachenko, A., Zhamardiy, V., Denysovets, T., & Donchenko, V. (2022). Preventive Model of Formation of Health-save Competence of Student Youth with the Use of Natural Physiotherapy. *Acta Balneologica*, LXIV, 5(171), 433-438.
- Savchenko, V. Tymchyk, O. & Nevedomska, Ye. et al. (2021). Motyvatsiia do zdorovia ta yii zviazok iz biodemohrafichnymy y antropometrychnymy kharakterystykamy ta funktsionalnym stanom kardio-respiratornoi systemy khvorykh i zdorovykh liudei [Motivation for health and its relationship with biodemographic and anthropometric characteristics and the functional state of the cardio-respiratory system of sick and healthy people]. *Sportyvna nauka ta zdorovia liudyny* [Sports science and human health], 1(5), 117-136 [in Ukrainian].
- Zakon Yerksa-Dodsona [Yerkes-Dodson Act]. Retrieved from https://uk.wikipedia.org/wiki/Закон_Єркаса_—_Додсона [in Ukrainian].
- Zenina, I., Havrylova, N., Ivaniuta, N., & Kuzmenko, N. (2023). Stavlennia do motyvatsii i formuvannia zdorovykh osnov zhyttia v suchasnoi molodi [Attitude to motivation and formation of healthy foundations of life in modern youth]. *Naukovyi chasopys NPU imeni M.P. Drahomanova* [Scientific journal of the NPU named after M.P. Drahomanova], 10(170), 83-86. DOI: [https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series15.2023.10\(170\).18](https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series15.2023.10(170).18) [in Ukrainian].
- Zhamardiy V. O., Donchenko V. I., Yemets A. V., & Skrinnik Y. O. (2019). Physical Development by Means of Fitness Technologies as One of General Aspects of Student's Health. *Wiadomości Lekarskie*, LXXII, (5)1074-1078.

MIKHEIENKO O.

Sumy State Pedagogical University named after A.S. Makarenko, Sumy, Ukraine

ZHAMARDIY V.

Poltava State Medical University, Poltava, Ukraine

BASHAVETS N.

South Ukrainian national pedagogical university named after K.D. Ushynsky, Odessa, Ukraine

FORMATION OF STUDENTS' MOTIVATION AND VALUE ATTITUDES TOWARDS HEALTH AND A HEALTHY LIFESTYLE

The article is devoted to the problem of forming motivation for the health of student youth as a basis for observing health-oriented behavior and activities. The main factors in the formation of students' motivational and value attitudes towards health are substantiated. The role of psychological-pedagogical mechanisms and factors that contribute to or, on the contrary, hinder the formation of the motivational and value attitude of pupils (students) to health and a healthy lifestyle is revealed. The necessity of professional teaching of knowledge about health in order to form the appropriate motivation has been proven. One of the important tasks facing modern education is not only the development of the intellectual and physical potential of student youth, but also the creation of motivation for health, value orientations aimed at preserving and strengthening health as the main resource for their successful implementation professionally creative potential. There are a number of factors of a psychological and pedagogical nature that contribute to health activities or, on the contrary, hinder them. Professional teaching of knowledge with the aim of forming students' motivational and valuable attitude to health and compliance with the rules and norms of a healthy lifestyle makes certain demands on the content, forms, methods, conditions of learning as well as the personality of the teacher.

Keywords: health, motivation for health, healthy lifestyle, healthy behavior and activity

Стаття надійшла до редакції 15.04.2024 р.

УДК 796.011.1:378.011.3-057.87:159.952.13:796.12

DOI [HTTPS://DOI.ORG/10.33989/2075-146X.2024.33.310068](https://doi.org/10.33989/2075-146X.2024.33.310068)

ФЕДІР МОРОЗ

СЕРГІЙ ГАВРИШКО

Мукачівський державний університет

РОЛЬ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ У ФОРМУВАННІ ЗВИЧОК ЗДОБУВАЧІВ ТА СТІЙКОГО ІНТЕРЕСУ ДО СИСТЕМАТИЧНИХ ЗАНЯТЬ ФІЗИЧНИМИ ВПРАВАМИ

Компонентом усебічного гармонійного розвитку особистості є фізичне виховання – система соціально-педагогічних заходів, спрямованих на зміцнення здоров'я та загартування організму, гармонійний розвиток форм, функцій і фізичних можливостей людини, формування життєво важливих рухових навичок та вмінь. Теорія і практика фізичного виховання спираються на дані фізіології. Фізіологічна наука озброює теорію і методику фізичного виховання закономірностями розвитку організму людини, правильного врахування впливу різноманітних чинників на його функціональну діяльність. На основі її даних розробляють науково обґрунтовану систему фізичних вправ, спрямованих на розвиток рухових дій і формування фізичних якостей організму.

Рівень культури людини виявляється в умінні раціонально, повною мірою, використовувати вільні години, від чого залежить не тільки успіх у трудовій діяльності, навчанні і загальному розвитку, але і саме здоров'я людини, повнота її життєдіяльності. Фізичне виховання прилучає молодих людей до культури через рухову активність у всіх формах, відіграє вирішальну роль у формуванні індивідуальності, що іноді більш важливо, ніж оздоровчий вплив фізичної культури.

***Ключові слова:** фізичне виховання, фізичні вправи, гармонійний розвиток, рухова активність, самостійні заняття, фізичне самовдосконалення, фізичні якості.*

Постановка проблеми. Виховання підростаючого покоління фізично здоровим — важливе завдання сім'ї та вищих навчальних закладів. Викладач власним прикладом повинен демонструвати важливість фізичного виховання, здорового способу життя, тощо. Таким чином, система фізичного виховання, яка об'єднує заняття та самостійне вивчення фізичних вправ і занять спортом, повинна створювати максимально сприятливі умови для розкриття й розвитку не тільки фізичних, а й духовних здібностей здобувачів, їх самовизначення. Виховання потреби й уміння самостійно займатися фізичними вправами, свідомо застосовувати їх у цілях відпочинку, тренування, підвищення працездатності і зміцнення здоров'я, сприяння вихованню моральних і вольових якостей, розвитку психічних процесів і властивостей особистості.

Фізичним вихованням у ЗВО охоплені практично всі здобувачі, оскільки цей вік людини найбільш сприятливий для розвитку й удосконалювання фізичних можливостей організму. На сучасному етапі розвитку країни в умовах якісного перетворення всіх сторін життя суспільства зростають вимоги до фізичної підготовленості наших співгромадян, необхідної для успішної їхньої трудової діяльності. У нових умовах підвищується соціальна значимість фізичного виховання у формуванні всебічно і гармонійно розвитої особистості випускника вузові з високим ступенем готовності до соціально-професійної діяльності.

Аналіз останніх досліджень. На жаль, нині практично здоровими є лише 27% дітей дошкільного віку, лише 65% дітей і 60% підлітків фізично гармонійно розвинені. На думку професора О. Вишневського, потрібна докорінна перебудова організації фізичного виховання здобувачів. Слід кардинально змінити власні погляди на фізичне виховання, на фізичний стан, красу людського тіла і не сприймати їх як щось другорядне. Однак, як думає І.І. Брехман (і багато дослідників в області фізичної культури і здоров'я), є всі підстави припускати, що здебільшого люди не знають щирого значення руху. Багато хто думають, що це важливо головним чином для гарної постави і красивої мускулатури, про здоров'я думають найменше і зовсім мало знають про роль визначеного обсягу рухової активності. Сутність використання спорту полягає в підвищенні енергетики організму, що є передумовою до підвищення адаптації організму до навколишнього середовища. Це найбільше повно відбито в енергетичному правилі кісткової мускулатури сформульованим І.А. Аршавським.

Сутність цього правила в тім, що кожна чергова рухова активність кісткової мускулатури, регульована самим організмом і, що здійснюється в границях фізіологічного стресу, стимулює надмірність анаболічних процесів, збагачуючи його додатковими пластичними структурами і енергетичними резервами. За допомогою кістякової мускулатури живі організми взаємодіють із

середовищем, витягаючи з неї речовини, що необхідні їм, енергію й інформацію або впливають на неї. З мускулатури в ЦНС надходить величезна кількість імпульсів, що є передумовою розвитку і підвищення рівня адаптації. Обмеження рухів приводить до зменшення імпульсації, що йде від периферії. При малопрацюючій м'язовій системі в головний мозок надходить обмежений потік інформації, а це приводить до ослаблення збуджувального процесу і гальмуванню у визначених зонах кори великих півкуль. Виникають умови для підвищеної стомлюваності, зниження працездатності не тільки фізичної, але і розумової, погіршується загальне самопочуття.

Фізичне виховання - органічна частина загального виховання і тому характеризується всіма загальними ознаками, що притаманні педагогічному процесу, який спрямований на вирішення певних конкретних завдань. Головним напрямком фізичного виховання є формування здорової, розумово підготовленої, соціально-активної, морально стійкої, фізично вдосконаленої і підготовленої до майбутньої професії людини (Шиян, 2008, с. 126).

Фізичне виховання – це не тільки робота над фізичним удосконаленням особистості, а й над її інтелектуальним розвитком. Це діяльна область формування особистості, тобто дається простір для повної самостійної роботи, створюються умови для самовиховання, яке має велике значення в формуванні позитивних якостей здобувачів освіти. Адже самовиховання – це свідомо, систематична праця особистості над собою, яка спрямована на формування та удосконалення позитивних та усунення негативних якостей відповідно до вимог суспільства. Розв'язання завдань фізичного виховання на сучасному етапі потребує постійного звернення уваги здобувачів освіти на те, які завдання вирішуються за допомогою того чи іншого прийому. Тут треба активізувати і думки, і дії здобувачів. Доцільно підводити їх до усвідомлення мети будь-якої вправи, визначати шляхи її опанування, спонукувати до порівняння, узагальнення. І робити це не від випадку до випадку, а систематично (Головіна, 2008, с. 234-235).

Рухова активність – одна з найважливіших і необхідних умов розвитку людини, яка постійно перебуває в тісній і складній взаємодії із зовнішнім середовищем. Завдяки здатності організму до саморегуляції відбувається, з одного боку, його адаптація до змінених умов зовнішнього середовища, а з другого – унаслідок постійної дії різноманітних факторів довкілля змінюються функції всіх органів та систем і їх координація, організм стає стійкішим та життєздатнішим (Шиян, 2001, с. 59).

Мета статті: обґрунтувати необхідність занять фізичним вихованням і спортом як життєво необхідної потреби людини. Виявити та обґрунтувати особливості системи фізичного виховання в сучасних освітніх умовах. З'ясувати вплив фізичного виховання на формування гармонійного розвитку особистості засобами фізичних вправ.

Виклад основного матеріалу досліджень. Фізичне виховання – це частина загального виховання, яка направлена на зміцнення здоров'я, гармонійного розвитку організму людини, є одним з показників стану фізичної культури в суспільстві. Основні засоби фізичного виховання – заняття фізичними вправами, загартовування організму, гігієна праці та побуту (Жданова, 1996, с. 81).

Дані медичної науки і багаторічний досвід людства показує, що фізичні вправи є могутнім засобом зміцнення здоров'я і підвищення стійкості й опірності організму людини стосовно багатьом інфекційним й особливо не інфекційним захворюванням. На різних етапах фізичного розвитку людини рухові якості виявляються в різному ступені, одні домінують, інші знаходяться в пригнобленому або недорозвиненому стані (залежно від віку). На всіх етапах фізичного розвитку людини необхідно підтримувати оптимальне співвідношення рівня розвитку всіх рухових якостей (для цього слід акцентувати фізичне виховання на стимулювання розвитку відстаючих від вікових стандартів рухових якостей) (Стельмакович, 1997, с. 151-152).

Заняття фізичними вправами в місцях проживання носять, як правило, комплексний характер, тобто сприяють розвитку всього комплексу фізичних якостей, а також зміцнюють і підвищують загальну працездатність. Однак, самостійні заняття із загальної підготовки не можна проводити за шаблоном. Вирішенню цього завдання сприяють самостійні заняття здобувачів фізичними вправами протягом тижня. Самостійні заняття фізичною культурою та спортом допомагають ліквідувати недоліки їх рухової діяльності, сприяють більш активному засвоєнню навчальної програми та здачі контрольних нормативів. Ці заняття надають можливість оволодіти цілим рядом нових рухових умінь та навичок, які непередбачені програмою з фізичного виховання, розширити діапазон рухових дій, підвищити спортивну майстерність. Фізичні вправи в режимі дня направлені на зміцнення здоров'я, підвищення розумової і фізичної працездатності, оздоровлення умов навчальної роботи, побуту і відпочинку здобувачів, збільшення часу на фізичне виховання (Бальсевич, 1996, с. 15).

Ведення активного способу життя, в якому вагоме місце посідає оздоровче самостійне тренування – позитивне явище, яке, однак, вимагає наукового підходу до його організації. Тут необхідно дотримуватись певної послідовності дій: від визначення засобів оздоровчого тренування залежно від індивідуальних особливостей людини та виявлення мотивів занять фізичними вправами до

постановки завдань залежно від етапу та тривалості занять та до організації самоконтролю. Реалізація завдань та очікуваних результатів, що обумовлені мотивами занять самостійними фізичними вправами, можлива лише за умови знань особливостей їх засобів. Виконання фізичних вправ в процесі оздоровчого самостійного тренування супроводжується втомою. Знання ознак і причин втоми, а також принципів організації відпочинку є необхідною умовою отримання максимального оздоровчого ефекту від самостійних тренувань (Ведмеденко, 1993, с. 106-107).

Тенденції розвитку подій у цьому плані показують, що роль домашніх завдань, самостійних занять фізичними вправами постійно зростає. Трансформується і роль заняття фізичного виховання. На ньому вчимо, як займатися фізичними вправами, формуємо стійку потребу в щоденних самостійних заняттях. Першим кроком до самостійних занять фізичними вправами здобувачів, практичним привчанням до них є самостійна робота. Через них поступово формується звичка до систематичних занять, виконання яких стає потребою фізичного самовдосконалення. Вправи, підібрані для виконання в домашніх умовах, повинні викликати в здобувачів особистий інтерес і позитивні емоції, комплексно впливати на рухові функції: наприклад, багатоскоки сприяють розвитку сили, швидкості, силової витривалості і, водночас, формують уміння, необхідні під час вивчення бігу та стрибків. Добираючи вправи, чітко визначати їхню спрямованість, тривалість виконання і доступність. Розраховувати на успіх впровадження самостійних занять у побут здобувачів можна, лише озброївши їх спеціальними вміннями. При цьому вміння поряд зі знаннями повинні формуватися на кожному занятті (Аршавський, 1982, с. 82).

Самостійні заняття фізичними вправами, з одного боку допомагають заповнити дефіцит рухової активності, сприяють успішному оволодінню життєво-необхідними руховими навичками (ходьба біг, стрибки, метання, то що.) і сприяють розвитку основних фізичних якостей (швидкість, сила, витривалість, спритність, гнучкість, координація). З іншого боку, такі заняття сприяють вихованню свідомого відношення до свого здоров'я, своєї фізичної культури. Під час проведення самостійних занять підвищується не тільки рівень фізичної підготовленості, але й розвиваються такі моральні якості, як працьовитість та самодисциплінованість. Контроль за станом організму під час розумової, фізичної праці головна умова повноцінної життєдіяльності людини. А для цього необхідно самостійно контролювати стан свого організму, як з функціональної сторони, так і фізичної, з цією метою потрібно вести самоконтроль за станом організму під час самостійних занять фізичними вправами (Карпенчук, 1998, с. 73).

Учені вважають самостійною такою діяльністю, у процесі якої здобувач, знаючи її кінцеву мету, сам ставить перед собою завдання, розв'язання яких веде до досягнення цієї мети, сам добирає необхідні засоби і способи дій, сам контролює їхню правильність. Спрямованість завдань може бути двох видів: виховання фізичних якостей і засвоєння техніки. Завдання для виховання фізичних якостей спрямовані на зміцнення основних м'язових груп, формування правильної постави, підвищення рухової активності. Технічні завдання сприяють підготовці до вивчення певних рухових дій шляхом засвоєння підготовчих і підвідних вправ, закріпленню і вдосконаленню вивчених на занятті та передбачених програмою вправ, практичному застосуванню набутих знань і навичок (Ващенко, 2001, с. 27).

Висновки і перспективи подальших досліджень. Таким чином у світі спостерігається стійка тенденція підвищення соціальної ролі фізичного виховання і спорту. Величезний соціальний потенціал фізичної культури і спорту необхідно повною мірою використовувати на благо процвітання України. Навчальні заняття (обов'язкові і факультативні) - основна форма фізичного виховання у вищих навчальних закладах. Самостійні заняття дозволяють збільшити загальний час занять фізичними вправами й у сукупності з навчальними забезпечують оптимальну безперервність і ефективність фізичного виховання. Фізична культура і спорт у вузі виступає як невід'ємна частина здорового способу життя здобувачів.

Особливість самостійних занять полягає в тому, що для цього не виділяється спеціального часу. Навчання здійснюється у процесі виконання запланованих на занятті вправ. У зв'язку з цим у процесі підготовки до заняття викладачеві необхідно передбачити, в які моменти і в яких ситуаціях він зможе акцентувати увагу здобувачів на відповідних вправах, обраних для самостійного виконання. Важливо, щоб викладач ставив перед собою мету на всіх заняттях, творчо знаходив будь-яку можливість збагатити здобувачів уміннями самостійно обирати і правильно виконувати фізичні вправи для вдосконалення свого фізичного стану.

Все вищезазначене є головним резервом розвитку фізичних сил, реабілітації та корекції здоров'я здобувачів, їх прагнення до фізичного самовдосконалення. Самостійні заняття фізичним вихованням формують в здобувачеві навички самовдосконалення, самонавчання і самореалізації. Здобувачі, які самостійно займаються фізичними вправами, більш активні, краще фізично підготовлені, якісно засвоюють навчальний матеріал. У таких здобувачів вихована потреба у самостійних систематичних заняттях фізичними вправами, вони досягли доброго рівня здоров'я та фізичного розвитку.

Вирішення вищезазначеної проблеми допоможе забезпечити визначення і контроль рівня особистого фізичного розвитку здобувачів, виявлення їх відстаючих показників для подальшої розробки індивідуальних програм, створення умов для об'єктивної самооцінки і самовдосконалення.

На сьогодні перед викладачами фізичного виховання стоїть завдання сформувати здорову, фізично-розвинену людину, дати всебічну фізкультурну освіту, організувати самостійні заняття фізичною культурою, навчити самостійно займатися фізичними вправами, вміти аналізувати свої відчуття і рухи, контролювати свій фізичний стан, займатися самонавчанням і вміти самореалізувати себе, допомогти здобувачам розкрити свої духовні сили, створити сприятливі умови для розвитку особистості без будь-якого тиску.

Таким чином, навчальний процес із фізичного виховання здобувачів включає два взаємопов'язані змістовні компоненти, що забезпечують його ефективність: 1) базові заняття фізичною культурою, які забезпечують формування основ фізичної культури особи; 2) спортивний компонент, доповнюючи базовий, та який включає заняття у обраному виді спорту, враховуючи індивідуальність кожного здобувача, його мотиви, інтереси, потреби.

Список використаних джерел

- Аршавський, І. А. (1982). *Физиологические механизмы и закономерности индивидуального развития*. Москва: Наука.
- Бальсевич, В. К., Большенков, В. Г., Рябінцев, Ф. П. (1996). Концепція фізичного виховання з оздоровчою спрямованістю. *Фізична культура: виховання, утворення, тренування*, 2, 13-18.
- Вашченко, Г. (2001). *Тіловиховання як засіб виховання волі і характеру*. Львів: Українські технології.
- Ведмеденко, Б. Ф. *Теоретичні основи і практика виховання молоді засобами фізичної культури*. Київ.
- Головіна, В. А., Коробкова, А. В. (2008). *Фізичне виховання*. Київ: Вища школа.
- Жданова, О. М. (1996). *Управління фізичною культурою: навч. посібник для фізкультурних вузів*. Львів.
- Карпенчук, С. Г. *Самовиховання особистості*. Київ.
- Стельмакович, М. Г. *Українська народна педагогіка*. Київ.
- Шиян, Б. М. (2008). *Теорія і методика фізичного виховання школярів* (Ч. 1). Тернопіль: Навчальна книга – Богдан.
- Шиян, Б. М. (2001). *Теорія і методика фізичного виховання школярів*. Тернопіль: Навчальна книга.

References

- Arshavskiy, I. A. (1982). *Fiziologicheskie mekhanizmy i zakonomernosti individual'nogo razvitiya [Physiological mechanisms and patterns of individual development]*. Moscow: Nauka [in Russian].
- Balsevych, V. K., Bolshenkov, V. H., & Riabintsev, F. P. (1996). Kontsepsiia fizychnoho vykhovannia z ozdorovchoiu spriamovanisti [The concept of physical education with a health focus]. *Fizychna kultura: vykhovannia, utvorennia, trenuvannia [Physical culture: upbringing, education, training]*, 2, 13-18 [in Ukrainian].
- Holovina, V. A., & Korobkova, A. V. (2008). *Fizychno vykhovannia [Physical Education]*. Kyiv: Higher School [in Ukrainian].
- Karpenchuk, S. H. (1998). *Samovykhovannia osobystosti [Self-education of personality]*. Kyiv [in Ukrainian].
- Shyian, B. M. (2008). *Teoriia i metodyka fizychnoho vykhovannia shkolariv [Theory and methods of physical education of schoolchildren]* (Part 1). Ternopil: Educational book - Bohdan [in Ukrainian].
- Shyian, B. M. (2001). *Teoriia i metodyka fizychnoho vykhovannia shkolariv [Theory and methods of physical education of schoolchildren]*. Ternopil: Educational book [in Ukrainian].
- Stelmakovich, M. H. (1997). *Ukrainska narodna pedahohika [Ukrainian folk pedagogy]*. Kyiv [in Ukrainian].
- Vashchenko, H. (2001). *Tilovykhovannia yak zasib vykhovannia voli i kharakteru [Physical education as a means of education of will and character]*. Lviv: Ukrainian technologies [in Ukrainian].
- Vedmedenko, B. F. (1993). *Teoretychni osnovy i praktyka vykhovannia molodi zasobamy fizychnoi kultury [Theoretical foundations and practice of educating young people by means of physical culture]*. Kyiv [in Ukrainian].
- Zhdanova, O. M. (1996). *Upravlinnia fizychnoiu kulturoiu [Physical culture management]*. Lviv [in Ukrainian].

MOROZ F., HAVRYSHKO S.

Mukachevo State University, Mukachevo, Ukraine

THE ROLE OF PHYSICAL EDUCATION IN THE FORMATION OF STUDENTS' HABITS AND SUSTAINED INTEREST IN SYSTEMATIC EXERCISES

Physical education is a component of the comprehensive harmonious development of the personality. Physical education is a system of socio-pedagogical activities aimed at strengthening health and hardening the body, harmonious development of forms, functions and physical capabilities of a person, formation of vital motor skills and abilities. The theory and practice of physical education are based on the data of physiology. Physiological science equips the theory and methodology of physical education with the laws of development of the human body, the correct consideration of the influence of various factors on its functional activity. On the basis of its data, a scientifically based system of physical exercises aimed at the development of motor actions and the formation of physical qualities of the body is being developed.

The level of a person's culture is revealed in his ability to rationally and fully use free hours. How it is used depends not only on success in work, education and general development, but also on a person's health and the fullness of his life. Physical education and sports occupy an important place here. Because exercise is health. Physical education is an integral part of the general education system of youth education and attracts young people to culture through motor activity in all forms, plays a decisive role in the formation of the individuality of young people, which is sometimes more important than the health-improving effect of physical culture.

Key words: *physical education, physical exercises, harmonious development, motor activity, independent studies, physical self-improvement, physical qualities.*

Стаття надійшла до редакції 13.03.2024 р.

УДК 378.011.3-051:373.2]:615.85:801.6

DOI [HTTPS://DOI.ORG/10.33989/2075-146X.2024.33.310070](https://doi.org/10.33989/2075-146X.2024.33.310070)

НАТАЛІЯ НОЧОВНА

ORCID.ORG/ 0000-0002-1478-8981

Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка

ОКСАНА КУХАРЧУК

Полтавський фаховий коледж Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ОЛЕНА ШКУРУПІЙ

ORCID.ORG/ 0000-0001-8503-5509

Полтавський державний медичний університет

ВІРШОТЕРАПІЯ У КОНТЕКСТІ ЕСТЕТОТЕРАПЕВТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ЗДО

Стаття присвячена вивченню віршотерапії у контексті естетотерапевтичної підготовки майбутніх педагогів закладів дошкільної освіти. На основі аналізу сутності естетотерапії та арт-терапії, ознаки яких поєднує в собі віршотерапія, а також вивчення зарубіжних досліджень із застосування поетичної терапії, презентовано авторське визначення феномену «віршотерапія» як методу гармонізації психоемоційного стану, психосоціального відновлення особистості засобами поетичних творів під час залучення особистості до активного слухання та співтворення. Проаналізовано різні підходи до трактування змісту підготовки вихователів ЗДО і розкрито форми ефективного використання віршотерапії в контексті естетотерапевтичної підготовки майбутніх педагогів закладів дошкільної освіти.

Ключові слова: віршотерапія, естетотерапія, арт-терапія, нейроестетика, майбутні педагоги закладів дошкільної освіти, естетотерапевтична підготовка, активне слухання, співтворення, творче самовираження.

Постановка проблеми. Складні реалії, які змушений проживати український народ нині, залишають відбиток на ментальному здоров'ї дорослих і підростаючого покоління – перебування у постійному стресі, тривожність, відчуття страху за себе та найближчих, невпевненість у завтрашньому дні, присутність численних психотравмуючих факторів та негативної інформації позначається, у свою чергу, на психосоматиці та загальному стані людини. Особливо цей негатив зачіпає дітей, психоемоційна сфера яких тільки формується і не здатна протистояти тривалим травмуючим факторам. За таких умов українці важливо знаходити шляхи підтримання психофізіологічного гомеостазу та мінімізації стресуючих факторів.

Доцільно шукати джерела для почерпання прекрасного, яке буде балансувати і нейтралізувати весь негатив, з яким стикаються українці у сьогоднішні. Одним із таких шляхів, що здійснює вагомий вплив на психоемоційний стан людини, є естетотерапія і, зокрема, віршотерапія.

Естетотерапія дієва для дорослих різного віку і, особливо, для малечі. Тому вважаємо за доцільне використовувати різні напрями естетотерапії, серед яких і віршотерапія, в освітньому процесі закладів дошкільної освіти, а також у підготовці майбутніх педагогів ЗДО.

Аналіз досліджень і публікацій. Різні аспекти підготовки майбутніх педагогів закладів дошкільної освіти висвітлювали у контексті своїх досліджень О. Біда, С. Гаврилюк, А. Кучай, Т. Філімонова; наукові аспекти арт-терапії розкривали в своєму доробку О. Біда, О. Вознесенська, І. Головатюк; стимулювання творчої активності засобами поетичного слова досліджувала І. Осадченко; вивченню естетотерапії у підготовці вчителів присвячені дослідження Ю. Кулімової, Т. Мірошниченко, В. Муромець, О. Федій; до вивчення терапевтичного потенціалу поетичного слова звертались І. Гуляс, З. Карпенко; у своїй практичній діяльності вивчали поетичну терапію зарубіжні дослідники Дж. Ліді, Н. Мазза та інші.

Водночас, відсутність цілісного дослідження віршотерапії у процесі підготовки майбутніх вихователів ЗДО зумовлює актуальність нашої статті, **мета** якої – розкрити зміст і значення віршотерапії у контексті естетотерапевтичної підготовки майбутніх вихователів ЗДО, презентувати власне трактування феномену «віршотерапія», виділити форми використання віршотерапії за характером активності особистості, на яку діє поезія.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розглядаючи віршотерапію у контексті естетотерапевтичної підготовки майбутніх вихователів ЗДО, маємо проаналізувати два сутнісних конструкта досліджуваної проблеми, а саме – власне віршотерапію та підготовку майбутніх педагогів ЗДО.

Ураховуючи те, що майбутні вихователі будуть, так чи інакше, використовувати віршотерапію у своїй професійній діяльності, їх підготовка має бути практико орієнтованою та включати ті елементи, які засовуватимуться вихователем у роботі з дошкільнятами. Із такої позиції нам важливі думки Т. Танько (2004),

та Т. Лісовської (2016). Так, у доробку першої науковиці професійна підготовка протрактовується як «система організаційних та педагогічних заходів, які забезпечують формування в особистості професійної спрямованості, системи знань, навичок, умінь і професійної готовності, що є суб'єктивним станом особистості, яка вважає себе здатною й підготовленою до певної професійної діяльності та прагне її виконати» (Танько, 2004, с. 16).

Солідаризуємося у позиції також із Т. Лісовською (2016), яка у діяльності педагогів дошкільних навчальних закладів як особливому виді професійної діяльності, наголошує на наявності у змісті цієї діяльності глибоких педагогічних знань, а також хороших організаторських здібностей і вмінь творчо реалізовувати виховний процес із врахуванням психології дитячого колективу, соціальних, сімейних умов, у яких зростає і виховується підрастаюче покоління» (Лісовська, 2016, с. 101).

Гуманістичне наповнення містять трактування професійної підготовки майбутніх педагогів ЗДО, презентовані науковцями Т. Філімоною (2019) та С. Гаврилюк (2016). Дослідники включають до підготовки майбутніх вихователів відповідно «...формування професійної майстерності майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти» (Філімонова, 2019, с. 8). Тоді, як С. Гаврилюк (2016) професійну підготовку майбутніх вихователів пов'язує з цілеспрямованим професійним творчим розвитком педагога, здатного до самореалізації, фахового самовдосконалення, подальшого професійного зростання, акмеологічних інваріантів професіоналізму, рефлексивної організації, культури, творчого та інноваційного потенціалу, наявності сильної й адекватної мотивації самоздійснення, досягнення життєвих творчих вершин (акме) в майбутній педагогічній діяльності після здобуття освіти» (Гаврилюк, 2016, с. 39).

Вирозуміти поняття віршотерапії будемо у контексті аналізу двох по потужних напрямків – естетотерапії та арт-терапії, – ознаки яких поєднує в собі віршотерапія.

Влучним є визначення Л. Калініної, яка окреслює арт-терапію, як «терапію, змістом якої є художня творчість людини» (Калініна, 2009, с. 25). Головні та допоміжні засоби арт-терапії називає О. Сорока, яка зазначає, що «арт-терапія – це інноваційна освітня технологія «лікування» засобами образотворчого мистецтва, серед таких: малюнок, графіка, живопис, скульптура, для гармонійного розвитку особистості. Як допоміжні засоби в арт-терапії застосовується музика, казка, танці, гра, драма тощо» (Карпенко, Гуляс, 2021, с. 34).

На переконання О. Федій, використання засобів естетотерапії у освітньому процесі дозволив виокремити головні пріоритети напрямку, а саме: естетотерапія як засіб вільного самовираження та самопізнання; передбачає атмосферу довіри, високої толерантності, уваги до внутрішнього світу людини; естетотерапія дає високий позитивний емоційний заряд, у більшості випадків викликає у людини позитивні емоції, допомагає подолати апатію і безініціативність, сформувати активну життєву позицію, впевненість в своїх силах; естетотерапія заснована на активізації творчого потенціалу людини, розкриття нових можливостей і ствердження свого індивідуально-неповторного способу буття в світі (Федій, 2007.).

Використання поезії, поетичних творів, віршів із терапевтичною метою переважно можна зустріти в практиці та теоретико-експериментальних доробках зарубіжних науковців і практиків. Натомість в українських науково-практичних теренах, попри актуальність і терапевтичний потенціал при застосуванні на практиці, дослідження презентованого у статті феномену не є достатнім.

У цілому оформленню в напрямку та розвитку сучасної поетичної терапії ми маємо завдячувати американському практику, психіатру Джекові Ліді, який результати практичного впровадження поезіотерапевтичних методів у власній «Клініці поетичної терапії» в Брукліні, презентував у 1986 році у класичній праці «Поезія як цілитель – виправлення неспокійного розуму» (Allen, Carter, Pearson, 2019).

Так, у подальших наукових пошуках дослідник дав визначення віршотерапії як терапевтичному процесу, за якого поезію використовують із метою особистісного зростання й емоційного зцілення (Leedy, Reiter, 2016).

Із психофізіологічної площини розглядали дію поезії вчені Д. Кісарц, Г. Лакнер, засвідчуючи зцілюючий ефект поезії. Такий висновок зроблений дослідниками за позитивними змінами психофізіологічних показників досліджуваних після впливу на останніх поетичного слова. Так учені відмічали виражену кардіореспіраторну синхронізацію під час декламування віршів. За цими результатами дослідники зробили висновки про сприятливий вплив поетичного слова на серцево-судинну систему, зокрема, частоту серцевих скорочень, а в послідовних дослідженнях виявили взаємозв'язок між характером дихання після дії поезії та коливаннями артеріального тиску. Учені скорелювали результати власних досліджень із даними наукових пошуків Бернаді, в яких виявлене насичення артеріальним киснем після прослуховування (декламування) віршів (Cysarz, Bonin, Lackner, Heusser, Moser, Bettermann, 2004).

Таке співставлення дало змогу вченим дійти висновку про вагомий терапевтичний ефект вправ, що містять поезію, та про доцільність використовувати вірші для лікування симптомів, викликаних стресом, зокрема, тих, що стосуються серцево-судинної системи.

Чільної уваги у контексті як нашого дослідження, так і розвитку поезіотерапевтичного напрямку в цілому, заслуговує доробок Н. Маззи (2016). Учений фундаментально описав у своїй праці «Поетична терапія: теорія та практика» різні сторони застосування поетичної терапії – від історії появи та розвитку напрямку до теоретико-прикладних аспектів віршотерапії; її використання у різних проявах, із різними суб'єктами поезіотерапевтичного впливу. Зокрема, учений досліджував поезіотерапевтичний вплив на окремих людей,

сім'ї, різновікові групи та спільноти, з урахуванням особливостей поетичної терапії для представників різного віку і, відповідно, методів поезіотерапевтичної освіти. (Mazza, 2016)

Адам Крум (2014) у своїй статті «Практика віршування та психологічне благополуччя», апелюючи на експериментальні дослідження Міллера, Інграма, Крутера, Таффорда, які вивчали позитивний вплив поезії, проводячи експерименти з різними категоріями досліджуваних – від підлітків та студентів до пацієнтів із психоневрологічними діагнозами та засуджених, – узагальнює їх результати, підтверджуючи свою гіпотезу. Учений підсумовує, що сила поетичного слова сприяє позитивним емоціям, мінімізує прояви гніву, сприяє підвищенню самооцінки реципієнта поезії тощо (Groom, 2014).

За результатами ряду досліджень психіатрів-практиків ученим зрозумовано, що терапія поезією полегшує симптоми посттравматичного стресового розладу (ПТСР) (Groom, 2014). Зазначене так само підтверджує нашу думку про доцільність застосування віршотерапії нині, у час коли українці різного віку, соціального статусу і професійного спрямування перебувають в постійному стресі та потерпають від щоденних психотравмуючих обставин.

Цікавою також у контексті нашого дослідження є інтерпретація А.М. Крумом досліджень Фурмана, проведених зі студентами соціальної роботи під час залучення їх до практики віршування з метою формування емпатії, позитивного мислення та прогнозування (Groom, 2014).

Українські психологині З. Карпенко та І. Гуляс у ході свого описово-експериментального дослідження звертаються до «поезіотерапії» як до лікувального (розвивально-корекційного та реконструктивно-трансформаційного) впливу на людину з метою оптимізації її психоментального функціонування, а також зміцнення фізичного здоров'я та підвищення якості життя загалом (Карпенко, Гуляс, 2021).

У контексті розгляду поезії як засобу, що має терапевтичний ефект звертаємо увагу на дослідження поетичного слова як засобу стимулювання творчого потенціалу, здійснені І. Осадченко (2005), цікаві вони нам тим, що науковиця розглядала поезію у розрізі її (поезії) дії на психічну сферу, а саме стимулювання процесів, пам'яті, створення образів, словесне відтворення – усі вони зазнають сприятливого впливу через поетичне слово, утім найважливішою для нашого дослідження є діяда «стимул-емоція» (Осадченко, 2005, с. 9). У такому розрізі терапевтична дія поетичного слова спрямована на покращення настрою, гармонізацію психоемоційного стану, а, як наслідок, дії на психосоматику –стабілізація психофізіологічних показників, серед яких частота дихання та ЧСС тощо. Такий вплив свідчить про доцільність застосування віршотерапії у контексті естетотерапевтичної підготовки майбутніх педагогів ЗДО. Віршотерапія в освітньому процесі важлива тим, що є своєрідною квазідіяльністю, яку мають застосовувати майбутні вихователі закладів дошкільної освіти у своїй професійній діяльності з дошкільнятами.

У цій діяльності майбутній педагог повинен володіти відповідними психолого-педагогічними компетентностями і бути своєрідним фасилітатором у групі взаємопідтримки маленьких учасників, які сприймають дію віршотерапії, під час активного слухання, так і в співтворенні (творчому самовираженні). При цьому освітній процес, повинен мати характер практико орієнтованості, квазіпідготовки з можливістю екстраполяції фахівцями дошкільної освіти досвіду терапевтичної взаємодії за використання поетичних творів у майбутню професійну діяльність.

Уважаємо слушним згадати при цьому досвід І. Сергієнко, яка говорячи про практику арттерапевтичної підготовки майбутніх магістрів-психологів, наголошує на дієвості таких форм організації освітнього процесу, як групи підтримки онлайн. (Сергієнко, 2022).

Аналіз напрацювань учених із питань арт-терапії, естетотерапії, вивчення досвіду зарубіжних фахівців психотерапії з використання поетичного слова, дає нам підстави виокремити терапію поетичним словом як повноцінний, дієвий напрямок – який, утім, поєднує ознаки ширших, зокрема, арт-терапії та естетотерапії, – та презентувати авторське визначення віршотерапії.

У нашому баченні, віршотерапія – це метод гармонізації психоемоційного стану, психосоціального відновлення особистості засобами поетичних творів під час залучення особистості до активного слухання та (або) співтворення (творчого самовираження).

Виходячи з вище презентованого нами визначення віршотерапії, розрізняємо дві форми віршотерапії. Тож, за характером активності особистості, на яку спрямована поезіотерапевтична дія, ми виділяємо: *віршотерапію з активним слуханням* і *віршотерапію з активним співтворенням, або (творчим самовираженням)*. При цьому в обох випадках мимовільно відбувається внутрішній діалог спікера та слухача, позаяк поезія діє на ментальну сферу особистості, релаксує, спонукає до рефлексії тощо.

Висновки. Тож, віршотерапія визначена нами як метод гармонізації психоемоційного стану та психосоціального відновлення особистості засобами поетичних творів під час залучення особистості до активного слухання та (або) співтворення (творчого самовираження). І з цього витікає доцільність виокремлення двох форм віршотерапії, а саме: віршотерапію з активним слуханням і віршотерапію з активним співтворенням, або (творчим самовираженням).

Віршотерапія у контексті естетотерапевтичної підготовки важлива тим, що є своєрідною квазідіяльністю, яку мають застосовувати майбутні вихователі закладів дошкільної освіти у своїй професійній діяльності з дошкільнятами. У такій діяльності майбутній педагог повинен володіти відповідними психолого-педагогічними

компетентостями та бути своєрідним фасилітатором у групі взаємопідтримки маленьких учасників, які сприймають дію віршотерапії, як у активному слуханні, так і в співтворенні (творчому самовираженні). Через вище окреслене важливо в підготовці майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти використовувати елементи віршотерапії, забезпечуючи практикорієнтованість підготовки.

Перспективи подальших досліджень убачаємо в детальному описі форм віршотерапії, розкритті прийомів віршотерапії, які застосовуються при цьому, зокрема під час співтворення, а також дослідженні впливу віршотерапії на різні вікові, соціальні та професійні категорії людей.

Список використаних джерел

- Гаврилюк, С. М. (2016). *Теоретико-методичні засади професійної підготовки майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів до педагогічної творчості*. (Автореф. дис. д-ра пед. наук). Умань.
- Калініна, Л. А. (2009). Використання лялькотерапії як напряму арт-терапії у корекційній роботі з дітьми, які мають проблеми у розвитку. *Наукові праці. Педагогіка*, 95, 105, 25-30.
- Карпенко, З., Гуляс, І. (2021). Поетична психотерапія як засіб фасилітації духовної трансформації особистості. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 12: Психологічні науки*, 13 (58), 35-47.
- Лісовська, Т. (2016). Проблема професійної підготовки майбутніх фахівців з дошкільної освіти у вищих навчальних закладах. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Педагогічні науки*, 2, 101-108.
- Осадченко, І. (2005). *Теорія та практика музично-педагогічної підготовки майбутніх вихователів дошкільних закладів у педагогічних університетах*. (Автореф. дис. канд. пед. наук). Луцьк.
- Сергієнко, І. (2022). З досвіду проведення групи підтримки із застосуванням арттерапевтичних методів. *Простір арт-терапії*, 1 (31), 16-25.
- Сорока, О. В. (2016). *Теоретичні і методичні засади підготовки майбутніх учителів початкової школи до використання арт-терапевтичних технологій*. (Дис. д-ра пед. наук). Тернопіль.
- Танько, Т. (2004). *Теорія та практика музично-педагогічної підготовки майбутніх вихователів дошкільних закладів у педагогічних університетах*. (Автореф. дис. д-ра пед. наук). Харків.
- Федій, О. (2007). *Естетотерапія: навч. посіб.* Київ: Центр учбової літератури.
- Філімонова, Т. (2009). *Підготовка майбутніх вихователів ДНЗ до патріотичного виховання дітей старшого дошкільного віку*. (Автореф. дис. канд. пед. наук). Кропивницький.
- Allen, John D., Carter, Karen, & Pearson, Mark. (2019). Frangible Emotion Becomes Tangible Expression: Poetry as Therapy with Adolescents. *Australian Counselling Research Journal*, 13(1), 14-19. Retrieved from <https://www.acrjournal.com.au>
- Croom, A. M. (2014). The practice of poetry and the psychology of well-being. *Journal of Poetry Therapy*, 28 (1), 21-41. DOI: <https://doi.org/10.1080/08893675.2015.980133>
- Cysarz, D., Bonin, D. von, Lackner, H., Heusser, P., Moser, M., & Bettermann, H. (2004). *Oscillations of heart rate and respiration synchronize during poetry recitation*. Published Online: 01 AUG 2004. DOI: <https://doi.org/10.1152/ajpheart.01131.2003> Routledge. Retrieved from <https://www.taylorfrancis.com/books/9781317606994>
- Hynes, A., & Hynes-Berry, M. (2011). *Biblio/poetry therapy: The interactive process: A handbook*. Saint Cloud, M : North Star Press.
- Leedy, J.J., & Reiter, S. (2016). *Poetry therapy*. *International Psychotherapy Institute*. Retrieved from https://freepsychotherapybooks.org/product/907-Poetry_Therapy.
- Mazza, N. (2016). *Poetry therapy: Theory and practice*. (2nd ed.). London.

References

- Allen, John D., Carter, Karen, & Pearson, Mark. (2019). Frangible Emotion Becomes Tangible Expression: Poetry as Therapy with Adolescents. *Australian Counselling Research Journal*, 13(1), 14-19. Retrieved from <https://www.acrjournal.com.au>
- Croom, A. M. (2014). The practice of poetry and the psychology of well-being. *Journal of Poetry Therapy*, 28 (1), 21-41. DOI: <https://doi.org/10.1080/08893675.2015.980133>
- Cysarz, D., Bonin, D. von, Lackner, H., Heusser, P., Moser, M., & Bettermann, H. (2004). *Oscillations of heart rate and respiration synchronize during poetry recitation*. Published Online: 01 AUG 2004. DOI: <https://doi.org/10.1152/ajpheart.01131.2003> Routledge. Retrieved from <https://www.taylorfrancis.com/books/9781317606994>
- Fedii, O. (2007). *Estetoterapiia [Aesthetic therapy]: navch. posib.* Kyiv: Tsentri uchbovoi literatury [in Ukrainian].

- Filimonova, T. (2009). *Pidhotovka maibutnikh vykhovateliv DNZ do patriotychnoho vykhovannia ditei starshoho doshkilnoho viku* [Preparation of future preschool teachers for patriotic upbringing of older preschool children]. (Extended abstract of PhD diss.). Kropyvnytskyi [in Ukrainian].
- Havryliuk, S. M. (2016). *Teoretyko-metodychni zasady profesiinoi pidhotovky maibutnikh vykhovateliv doshkilnykh navchalnykh zakladiv do pedahohichnoi tvorchosti* [Theoretical and methodological principles of professional training of future teachers of preschool educational institutions for pedagogical creativity]. (Extended abstract of D diss.). Uman [in Ukrainian].
- Hynes, A., & Hynes-Berry, M. (2011). *Biblio/poetry therapy: The interactive process: A handbook*. Saint Cloud, M : North Star Press.
- Kalinina, L. A. (2009). *Vykorystannia lialkoterapii yak napriamu art-terapii u korektsiinii roboti z ditmy, yaki maiut problemy u rozvytku* [The use of puppet therapy as a direction of art therapy in corrective work with children who have developmental problems]. *Naukovi pratsi. Pedahohika* [Scientific works. Pedagogy], 95, 105, 25-30 [in Ukrainian].
- Karpenko, Z., & Hulias, I. (2021). *Poetychna psykhoterapiia yak zasib fasylytatsii dukhovnoi transformatsii osobystosti* [Poetic psychotherapy as a means of facilitating the spiritual transformation of the individual]. *Naukovyi chasopys NPU imeni M. P. Drahomanova. Serii 12: Psykholohichni nauky* [Scientific journal of the M.P. Drahomanov NPU. Series 12: Psychological Sciences], 13 (58), 35-47 [in Ukrainian].
- Leedy, J. J., & Reiter, S. (2016). *Poetry therapy*. *International Psychotherapy Institute*. Retrieved from https://freepsychotherapybooks.org/product/907-Poetry_Therapy.
- Lisovska, T. (2016). *Problema profesiinoi pidhotovky maibutnikh fakhivtsiv z doshkilnoi osvity u vyshchyykh navchalnykh zakladakh* [The problem of professional training of future specialists in preschool education in higher educational institutions]. *Naukovyi visnyk Mykolaivskoho natsionalnoho universytetu imeni V. O. Sukhomlynskoho. Pedahohichni nauky* [Scientific Bulletin of Mykolaiv National University named after V. O. Sukhomlynskyi. Pedagogical sciences], 2, 101-108 [in Ukrainian].
- Mazza, N. (2016). *Poetry therapy: Theory and practice*. (2nd ed.). London.
- Osadchenko, I. (2005). *Teoriia ta praktyka muzychno-pedahohichnoi pidhotovky maibutnikh vykhovateliv doshkilnykh zakladiv u pedahohichnykh universytetakh* [Theory and practice of music-pedagogical training of future teachers of preschool institutions in pedagogical universities]. (Extended abstract of PhD diss.). Lutsk [in Ukrainian].
- Serhiienko, I. (2022). *Z dosvidu provedennia hrupy pidtrymky iz zastosuvanniam artherapevtychnykh metodiv* [From the experience of holding a support group using art therapy methods]. *Prostir art-terapii* [Space of art therapy], 1 (31), 16-25 [in Ukrainian].
- Soroka, O. V. (2016). *Teoretychni i metodychni zasady pidhotovky maibutnikh uchyteliv pochatkovoii shkoly do vykorystannia artherapevtychnykh tekhnolohii* [Theoretical and methodical principles of training future primary school teachers for the use of art therapy technologies]. (D diss.). Ternopil [in Ukrainian].
- Tanko, T. (2004). *Teoriia ta praktyka muzychno-pedahohichnoi pidhotovky maibutnikh vykhovateliv doshkilnykh zakladiv u pedahohichnykh universytetakh* [Theory and practice of music-pedagogical training of future teachers of preschool institutions in pedagogical universities]. (Extended abstract of D diss.). Kharkiv [in Ukrainian].

NOCHOVNA N.

Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University, Ukraine

KUHARCHUK O.

Poltava Vocational College of Yaroslav Mudryy National Law University, Ukraine

SHKURUPII O.

Poltava State Medical University, Poltava, Ukraine

POETRY THERAPY IN THE CONTEXT OF AESTHETIC THERAPEUTIC TRAINING OF FUTURE TEACHERS OF PRE-SCHOOL EDUCATION INSTITUTIONS

The article is devoted to the study of poetry therapy in the context of aesthetic therapy training of future preschool teachers. Basing on the article's analysis of the essence of aesthetic therapy and art therapy, the elements of which are combined by poetry therapy, as well as the study of foreign research on the use of poetry therapy, the author's definition of the phenomenon of "poetry therapy" is presented.

This definition presents poetry as a method of harmonizing the psycho-emotional state and psychosocial recovery of the individual by means of poetry, involving the individual in active listening and co-creation.

Different approaches to the interpretation of the content of the training of pre-school and the forms of effective use of poetry therapy in the context of esthetic therapy training of future preschool teachers were revealed.

Key words: *poetry therapy, aesthetic therapy, neuroaesthetics, art therapy, future preschool teachers, aesthetic therapy training, active listening, co-creation, creative expression*

Стаття надійшла до редакції 18.04.2024 р.

УДК 378.015.31:502/504

DOI [HTTPS://DOI.ORG/10.33989/2075-146X.2024.33.310076](https://doi.org/10.33989/2075-146X.2024.33.310076)

ВІКТОРІЯ РОКОТЯНСЬКА

ORCID: 0000-0002-7608-0989

МАРИНА ДЯЧЕНКО-БОГУН

ORCID: 0000-0002-1209-2120

ЛЮДМИЛА ГОМЛЯ

ORCID: 0000-0002-0462-9338

ТЕТЯНА ШКУРА

ORCID: 0000-0002-5087-369X

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ У СТУДЕНТІВ НАПРЯМУ ПІДГОТОВКИ СЕРЕДНЯ ОСВІТА (ПРИРОДНИЧІ НАУКИ)

У статті автори розкривають методи розширення формування екологічних компетентностей у студентів напряму підготовки середня освіта (природничі науки). Сьогодні екологічні проблеми стають все більш актуальними. Забруднення навколишнього середовища, зміна клімату, виснаження природних ресурсів – це тільки деякі з проблем, які потребують компетентного рішення. Тож розробка методик формування екологічних компетентностей студентів напряму підготовки природничі науки стає актуальною, оскільки дозволяє підготувати молоде покоління до вирішення екологічних проблем та формувати в них екологічну свідомість, що сприятиме збереженню природних ресурсів та збереженню навколишнього середовища. Зазначена методика може бути корисною для вчителів природничих дисциплін, які можуть використовувати цю її для підвищення екологічної грамотності учнів.

***Ключові слова:** напрям підготовки, природничі науки, екологія, компетентність, освітній процес, мислення, природничі дисципліни*

Постановка проблеми. Актуальність обговорюваних питань зумовлена нагальною необхідністю підвищення екологічної свідомості студентів. Вона сприятиме вихованню екологічно відповідального покоління, покращенню методики викладання природничої освіти, яке необхідне для підвищення якості навчання. Обґрунтовується створення та впровадження нових освітніх матеріалів, які допоможуть студентам реалізувати вдосконалену методику на своїй практичній діяльності, формування бази для подальших досліджень у галузі екологічних компетентностей студентів та розвитку нових методичних підходів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різноманітним аспектам формування екологічної компетентності та дослідженню її складників присвячено багато праць вітчизняних і закордонних науковців. Основні підходи до формування екологічної компетентності, з'ясування її сутності визначено в працях Н. Пустовіт, О. Гуренкової, О. Колонькової, Л. Титаренко, С. Шмалей та інших. Дослідження змісту та визначення принципів, за якими відбувається їхнє формування, зазначено у працях В. Маршицької, О. Пруцакової, Н. Пустовіт, Л. Руденко та інших (Лукашенко, 2013, с. 252).

Структуру поняття екологічна компетентність визначено у працях В. Даниленкової, Д. Єрмакова, А. Захлебного, Н. Олійник, А. Рябова, В. Шарко.

Теоретичні основи компетентнісного підходу в освіті, його використання, сферу застосування, особливості реалізації на різних рівнях і профілях освіти розглянуто в працях таких учених, як В. Болотов, А. Вербицький, Н. Король, О. Овчарук, О. Онопрієнко, О. Савченко, С. Трофименко. Дослідники доводять, що формування загальної компетентності людини є сукупністю ключових компетентностей, інтегрованою характеристикою особистості. Така характеристика має сформуватися в процесі навчання і містити знання, вміння, ставлення, досвід діяльності й поведінкові моделі особистості (Овчарук, 2003, с. 296).

Мета статті полягає у з'ясуванні методик, які дозволять ефективно формувати екологічні компетентності студентів напряму підготовки природничі науки при вивченні дисциплін природничого напрямку. Компетентність в цьому контексті визначається як сукупність знань, умінь і навичок, які дають змогу студентам розуміти екологічні проблеми і займатися їх розв'язанням, а також діяти відповідально та екологічно обґрунтовано у своєму житті та в майбутньому в професійній

діяльності. Дослідження спрямоване на вивчення педагогічних підходів та методів, що дозволяють ефективно реалізувати ціль формування екологічних компетентностей, а також на апробацію розробленої методики в реальних умовах навчального процесу.

Виклад основного матеріалу. Провідною метою сучасної освітньої реформи, є підвищення якості освіти. Відповідно до Проекту Закону України «Про освіту», «Метою вищої освіти є різнобічний розвиток, виховання і соціалізація особистості, яка усвідомлює себе громадянином України, здатна до життя в суспільстві та цивілізованій взаємодії з природою, має прагнення до самовдосконалення і навчання впродовж життя, готова до свідомого життєвого вибору та самореалізації, трудової діяльності та громадянської активності». Відповідно до мети освіти, концепція нової української школи висуває перед освітянами низку завдань серед яких чільне місце займають впровадження. Принципи компетентнісного підходу в освітньому процесі, зв'язку освіти з життям, створення умов для успішної соціалізації в суспільстві і особистому розвитку. Самостійності планування результатів і їх удосконалення внаслідок самооцінки. Свідомості й активності у освітньому процесі, організація самостійної навчальної діяльності на підставі власної мотивації і відповідальності за кінцевий результат. Дидактично адаптованого соціального досвіду вирішення пізнавальних, світоглядних, моральних та ін. проблем. Створення умов для формування досвіду самостійного вирішення пізнавальних, комунікативних, організаційних, моральних та інших проблемних навчальних завдань. Оцінювання освітніх результатів на підставі аналізу досягнутих рівнів на певному етапі освітнього процесу суб'єктності, створення умов для оволодіння способами навчальної діяльності, набуття досвіду взаємодії з іншими людьми. Окреслені завдання зумовлюють осучаснення освітнього середовища, створення оптимальних умов для організації навчання, виховання і розвитку особистості, розроблення методик особистісно і компетентнісно зорієнтованого навчання, виховання і розвитку (Коваленко, 2011, с. 16).

Методика компетентнісно орієнтованого навчання базується на дослідженні факторів, які впливають на формування та розвиток компетентностей, як позитивно, так і негативно. Оточуюче середовище виявляє значний вплив на цей процес, і дослідження зосереджуються на ідентифікації факторів, які сприяють або заважають розвитку компетентностей.

Дослідження включає в себе аналіз різних середовищ, включаючи середовище у середній загальноосвітній школі та в родині. Вивчаються умови, в яких формується компетентність, та робиться спроба визначити, як саме середовище впливає на розвиток компетентностей.

Ідея створення розвиваючого середовища в педагогіці не є новою і має корені в концепціях таких видатних педагогів, як Джон Дьюї та Марія Монтессорі. Однак у контексті компетентнісного підходу створення розвиваючого середовища передбачає зміну підходів та методів викладача у взаємодії з студентами. Під "середовищем" розуміється сукупність соціальних відносин, які існують у університеті та родині, і впливають на студентів. Середовище може впливати на студентів як прямо, так і опосередковано через їхню мотивацію та думки про можливості розвивати компетентності. Мотивація виступає ключовим елементом у формуванні компетентностей, і середовище може впливати на неї.

Дослідження також вказують на важливу роль батьків у формуванні компетентностей своїх дітей. Батьки, які відзначають важливість таких якостей, як ініціатива, незалежність, впевненість в собі, сприяють їхньому розвитку у своїх дітей. Таким чином, створення розвиваючого середовища передбачає зусилля батьків і викладачів для сприяння формуванню компетентностей студентів. Ці дослідження можуть бути корисні як для дошкільнят, так і для учнів основної школи, і вони підкреслюють важливість створення розвиваючого середовища для успішного формування та розвитку компетентностей у студентів (Сяська, 2018, с. 187).

В контексті компетентнісного навчання, викладач виступає як фасилітатор створення сприятливого навчального середовища для студентів. Він забезпечує такі умови: допомагає студентам визначити свої інтереси та сильні сторони, сприяючи їм у знаходженні того, в чому вони виявляються найкраще:

- викладач спільно з студентами обговорює їх власні відчуття від своєї діяльності і результативність їх зусиль;
- надає підтримку тим студентам, які зіткнулися з труднощами, які вони не можуть подолати самостійно;
- радіє успіхам своїх студентів і створює умови для поставлення перед ними більш цікавих і складних завдань;
- спрямовує та заохочує студентів ставити перед собою конкретні цілі і розробляти плани для досягнення цих цілей;
- активно контролює виконання студентами запланованих дій та завдань;
- вчить студентів, думати критично і висловлювати свої думки про власну діяльність;
- проводить обговорення планів та набутого досвіду разом з студентами;
- заохочує студентів поступово переходити від менш складних завдань до більш складних, сприяючи їхньому поступовому розвитку;

– допомагає зрозуміти і оцінити свої нові досягнення і напрямки своїх інтересів.

Ці дії викладача спрямовані на створення стимулюючого навчального середовища, де студенти мають можливість активно розвивати свої компетентності та досягати успіхів у навчанні.

Враховуючи результати досліджень Д. Равена, у процесі компетентнісного навчання викладач створює умови, які допомагають визначити свої інтереси в тому, в чому вони є успішними. Він сприяє обговоренню з студентами їх власних почуттів відносно власних досягнень і результатів своєї діяльності. У випадках, коли студенти зіткнулися з труднощами, які вони не можуть подолати самостійно, викладач надає їм підтримку.

Викладач радіє успіхам студентів і сприяє створенню умов для того, щоб вони могли вирішувати більш цікаві і складні завдання. Він спрямовує та заохочує студентів встановлювати собі цілі і розробляти плани дій для досягнення цих цілей. Крім того, викладач веде контроль за виконанням студентами цих планів і навчає їх критично мислити і висловлювати свої думки щодо власної діяльності. Важливо також, що викладач обговорює з студентами їхні плани та досвід, який вони набули, і заохочує їх до поступового переходу від менш складних завдань до більш складних. Він допомагає зрозуміти їхні нові досягнення і визначати напрямки своїх інтересів.

Ключовим аспектом в організації компетентнісно орієнтованого навчання є створення умов, де акцент зміщується на самостійній навчальній діяльності студентів. У світовій практиці для досягнення цієї мети використовують різні форми, такі як відкрите, проектне і проблемно-орієнтоване навчання. Однак загальним для всіх цих форм є перехід від односторонньої активності викладача до більшої самостійності, відповідальності і активності самостійних студентів. Процес формування предметної компетентності в навчанні повинен враховувати наступні умови: акцент на діяльнісному характері навчання, де студенти беруть активну участь у власному навчанні і виконанні завдань; орієнтація освітнього процесу на розвиток самостійності і відповідальності студентів за процес навчання і результати своєї діяльності; створення умов для того, щоб студенти мали можливість зрозуміти власні цінності і набувати досвід досягнення своєї мети; встановлення чітких і зрозумілих правил оцінювання освітньої діяльності для всіх сторін освітнього процесу.

Додатково, застосування компетентнісно орієнтованих методів навчання може сприяти розвантаженню викладачів під час викладання природничої освітньої галузі. Однак для успішного впровадження цього підходу важливо уникати факторів, які можуть перешкоджати розвитку компетентностей:

1. Суб'єктивні фактори, пов'язані з психологічним станом такі як стреси і депресії, а також цінності і спрямування, які можуть заважати створенню розвиваючого середовища.

1. Об'єктивні фактори, такі як недостатній рівень матеріального забезпечення і застосування бюрократичних форм, які можуть обмежувати можливості створення середовища, яке сприяє розвитку компетентностей.

Загальна ідея полягає в тому, що впровадження компетентнісного підходу передбачає удосконалення методики навчання, яка спрямована на зміщення акцентів з активності викладача до самонавчання, самовідповідальності і активності студентів. Компетентнісний підхід дозволяє розвантажити студентів, не за рахунок скорочення навчального матеріалу, а завдяки індивідуалізації, груповому розподілу навантаження та зміні мотивації. Враховуючи одну з ключових вимог компетентнісного підходу, що полягає в наданні більшої свободи та відповідальності самому студенту, необхідно зазначити, що це призводить до значних змін у роботі як викладача, так і у спрямуванні та розвитку мотивації студентів, яка переходить з теоретичного плану в практичну діяльність.

З метою досягнення свободи та відповідальності, є декілька важливих підходів:

– максимально обмежити використання нагород за правильні відповіді, зосереджуючись на оцінюванні та похвалі;

– уникати ситуацій змагання під час заняття і, натомість, сприяти аналізу та порівнянню результатів і досягнень самими студентами;

– спільно з студентами визначити мету та завдання навчання;

– збільшувати терміни завдань, коли це можливо, для сприяння розвитку внутрішньої мотивації;

– вибирати навчальні завдання оптимальної складності, що відповідає можливостям та розвитку студентів;

– надавати можливість обирати завдання та самостійно приймати рішення;

– використовувати навчальні завдання, які мають елементи новизни та непередбачуваності;

– розглядати можливість включення суб'єктивного навчального матеріалу, навіть у предметній галузі.

Компетентнісно орієнтоване навчання призводить до змін у взаємовідносинах між викладачем та студентами. Для досягнення мети – ключові позиції викладача: зацікавленість студентів у проблемі та стимулювання творчого мислення через відповідні запитання; терпимість до помилок студентів та

пропонування допомоги або вказівок тільки тоді, коли студент відчуває безнадійність у власних можливостях; організація заходів для проведення корисних досліджень та зустрічей з іншими експертами; заохочення до регулярних звітів робочих груп та обміну думками в групі; проведення обговорень, досліджень та робіт з впровадженням рішень в практику.

Для створення позитивного контексту розвитку компетентностей студентів, викладачу також слід: заохочувати самостійну діяльність студентів; проявляти інтерес до успіхів та стимулювати їхнє творче зростання; поширювати постановку складних, але досяжних цілей; залучати до різних видів діяльності, що розвивають їх різнобічні здібності; використовувати різні форми мотивації та підтримувати активність; вчити ставити питання та висловлювати свої думки; розвивати навички слухання та розуміння думок інших; вчити розуміти різні точки зору та взаємодіяти з людьми, які мають різні цінності та інтереси; залучати до групової роботи та вчинків, які сприяють розвитку ініціативи та відповідальності; підтримувати студентів у випадках помилок та допомагати їм подолати труднощі; направляти усвідомлення студентів, що незнання є першим кроком до знань.

Однією з тенденцій модернізації природничої освіти, є застосуванням інтеграційного підходу до формування в студентів ключових міжпредметних компетентностей, запровадження міжпредметних тем з метою адекватнішого розкриття комплексності сучасного світу, інтеграції знань з ІКТ, включення до змісту навчання тем з історії розвитку науки та про зв'язок науки і суспільства, спрямування змісту фізичної та астрономічної освіти на формування у молоді особистості характеристик, які нададуть їй можливість успішно застосовувати набуті знання у житті. Важливим аспектом модернізації фізичної та астрономічної освіти є розвиток екологічної освіти, освіти з охорони довкілля як інструменту морального розвитку студента, формування його грамотності. Разом з тим, потребує подальшого дослідження проблема розроблення відповідних оцінних технологій компетентності студентів, як підготовка майбутніх вчителів у контексті володіння цими інноваційними методиками у новому навчальному середовищі.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, нами було встановлено, що усі названі форми та методи педагогічної взаємодії активно впливають на формування та розширення наукового світогляду студентів.

Моральне осмислення людиною своїх нерозривних зв'язків із природою ставить питання про моральне відповідальність його за збереження. Нести відповідальність може людина, яка має моральні цінності, здатна до співпереживання, співчуття до живих істот. Сприйняття світу стає не лише етичним, а й біоетичним. Таким чином, ми бачимо, що освітній процес, спрямований на формування професійної еколого-моральної особистості, можливий за умови впровадження у процес навчання розширення наукового світогляду студентів.

У подальшій перспективі ми вважаємо, що майбутні дії необхідно направити на: Збільшення кількості та якості викладання дисциплін за напрямом підготовки «Екологія». Активне застосування інформаційних технологій. Посилення екологічного виховного процесу в системі освіти. Створення у вузах екологічних загонів з досвіду існуючих.

Список використаних джерел

- Коваленко, Є. І. (2011). Проектна технологія як засіб формування творчої особистості: історико-теоретичний аспект. *Наукові записки Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя. Психолого-педагогічні науки*, 3, 14-17.
- Лукашенко, Т. Ф. (2013). Екологічна компетентність як важливий чинник професіоналізму студентів. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Педагогіка. Психологія. Філософія*, 192 (2), 351-352.
- Овчарук, О. В. (2003). *Компетентність як ключ до оновлення змісту освіти. Стратегія реформування освіти в Україні: рекомендації до освітньої політики*. Київ: К.І.С.
- Сяська, І. (2018). До проблеми впровадження компетентнісного підходу у процес фахової підготовки майбутніх учителів природничих дисциплін. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*, 10 (84), 179-189.

References

- Kovalenko, Ye. I. (2011). Proektna tekhnolohiia yak zasib formuvannia tvorchoi osobystosti: istoryko-teoretychnyi aspekt [Project technology as a means of forming a creative personality: historical and theoretical aspect]. *Naukovi zapysky Nizhynskoho derzhavnoho universytetu imeni Mykoly Hoholia. Psykholoho-pedahohichni nauky [Scientific notes of Mykola Gogol Nizhyn State University. Psychological and pedagogical sciences: scientific journal]*, 3, 14-17 [in Ukrainian].
- Lukashenko, T. F. (2013). Ekolohichna kompetentnist yak vazhlyvyi chynnyk profesionalizmu studentiv [Environmental competence as an important factor in students' professionalism]. *Naukovyi visnyk Natsionalnoho universytetu bioresursiv i pryrodokorystuvannia Ukrainy. Pedahohika. Psykholohiia*.

Filosofiiia [Scientific Bulletin of the National University of Bioresources and Nature Management of Ukraine. Pedagogy. Psychology. Philosophy], 192 (2), 351-352 [in Ukrainian].

Ovcharuk, O. V. (2003). *Kompetentnist yak kliuch do onovlennia zmistu osvity. Stratehiia reformuvannia osvity v Ukraini [Competence as a key to updating the content of education. Education reform strategy in Ukraine]: rekomendatsii do osvitnoi polityky.* Kyiv: K.I.S. [in Ukrainian].

Siaska, I. (2018). Do problemy vprovadzhennia kompetentnisnoho pidkhodu u protses fakhovoi pidhotovky maibutnix uchyteliv pryrodnychkh dystsyplin [To the problem of introducing the competence approach in the process of professional training of future teachers of natural sciences]. *Pedahohichni nauky: teoriia, istoriia, innovatsiini tekhnologii [Pedagogical sciences: theory, history, innovative technologies], 10 (84), 179-189 [in Ukrainian].*

ROKOTYANSKA V., DYACHENKO-BOGUN M., GOMLYA L., SHKURA T.

Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University, Ukraine

FORMATION OF ENVIRONMENTAL COMPETENCES AMONG STUDENTS OF THE NATURAL EDUCATION FIELD

In the article, the authors reveal the methods of expanding the formation of ecological competences among students of the natural education field, today "ecological problems" are becoming more and more relevant. Environmental pollution, climate change, depletion of natural resources are just some of the problems that require a competent solution. However, many people do not have enough environmental education to understand what steps need to be taken to preserve nature. Thus, the development of the methodology for the formation of environmental competences of students of the science education field becomes relevant, as it allows preparing the younger generation to solve environmental problems and to form environmental consciousness in them, which will contribute to the preservation of natural resources and the preservation of the environment. In addition, the development of the methodology can be useful for science teachers, who can use this methodology in their lessons to improve the environmental literacy of students.

Key words: *science education branch, ecology, competence, educational process, thinking, science disciplines.*

Стаття надійшла до редакції 27.02.2024 р.

УДК 378(492):316.46

DOI [HTTPS://DOI.ORG/10.33989/2075-146X.2024.33.310078](https://doi.org/10.33989/2075-146X.2024.33.310078)

МАРІЯ САЮК

ORCID: 0000-0002-7648-5708

Інститут вищої освіти НАПН України, м. Київ

ОСВІТНЄ ЛІДЕРСТВО В НІДЕРЛАНДАХ: СУБ'ЄКТНО-ФУНКЦІОНАЛЬНИЙ АНАЛІЗ

У статті схарактеризовано освітнє лідерство як одне з базових складових системи управління вищою освітою, що формується людським управлінським капіталом Нідерландів. Проаналізовано законодавчі освітні політики, управлінські документи, звіти, а також наукові дослідження та результати проектної діяльності щодо зміцнення лідерського потенціалу в Нідерландах. Визначено національний та інституційний рівні управління у сфері вищої освіти. З'ясовано розподіл функцій між національними інституціями, їх особливості і місце в національній системі вищої освіти Нідерландів. Охарактеризовано системні управлінські ролі в межах закладу вищої освіти.

Ключові слова: *управління освітою, вища освіта, Нідерланди, освітнє лідерство, врядування, суб'єкти управління в освіті.*

Постановка проблеми. З-поміж потужних європейських країн у сфері освіти вирізняється Королівство Нідерландів, система управління вищою освітою якого характеризується децентралізованим підходом, що відображає прихильність країни до академічної свободи, інновацій та інклюзивності. Вона покликана розширювати можливості університетів та сприяти створенню динамічного середовища для усіх учасників освітнього процесу, враховуючи студентів і викладачів.

Однак досить розвинена та розгалужена система суб'єктів управління освіти з одного боку, з іншого - об'єднана єдиною місією служіння, так само як і українська система управління освітою сьогодні, мала складний тернистий шлях становлення та оптимізації управлінських процесів.

В Україні система управління вищою освітою зазнає істотних змін в умовах повномасштабної війни, євроінтеграційних процесів, а також на тлі світових пандемій та економічної кризи. Партнерські відносини, що виникли в результаті підтримки європейськими країнами, надали додаткові можливості для поглибленого аналізу кращих практик країн Європи у сфері освітнього менеджменту, а також їх імплементації в Україні. Нині простежується нагальна необхідність пошуку шляхів зміцнення вітчизняної системи освітнього врядування та посилення людського потенціалу на лідерських ролях.

У 2011 році Освітня рада Нідерландів (Onderwijsraad) опублікувала дослідження про складність управлінських процесів у сфері освіти, що спровоковано невизначеністю обов'язків серед суб'єктів управління. Вже тоді в Нідерландах на тлі якісних змін «західних країн-партнерів» відбувався перехід від процесів управління до врядування не лише у сфері освіти, а й в охороні здоров'я, правоохоронній, соціальній сферах тощо. Натомість нідерландське суспільство було невдоволене тими традиційними способами вирішення проблем і прийняття рішень, які пропонувалися на початку II-го тисячоліття. Було обрано курс на горизонтальний, інтерактивний та кооперативний спосіб управління – врядування (Hajer та ін., 2004). Саме тому в 2011 році за дорученням Освітньої ради Нідерландів здійснено дослідження щодо оцінювання блоків врядування в освіті – «Професійне врядування», за результатами якого було доведено, що перед освітніми лідерами стоїть завдання зробити працездатною систему врядування, незважаючи на суспільні відносини, конфлікти та виклики (Noordegraaf, Wit MSc, 2011, с.19).

Так само як і в Україні, на національному рівні в Нідерландах визнано, що якість вищої освіти, привабливість університетів на світовому рівні, результативність, суспільна корисність вищої освіти та наукових досліджень в університетах неабияким чином залежить від системи управління вищою освітою та висококваліфікованого людського ресурсу – освітніх лідерів. Окрему увагу варто приділити питанню щодо суб'єктів освітнього лідерства в Нідерландах, а також з'ясувати напрями діяльності, що віднесені до їхніх повноважень.

Метою дослідження є визначення та систематизація управлінських ролей, завдань функцій та особливостей освітніх лідерів в Нідерландах на національному та інституційному рівнях шляхом аналізу та порівняння законодавчих освітніх політик, наукових поглядів та результатів проєктної діяльності щодо зміцнення лідерського потенціалу в Нідерландах.

Аналіз останніх досліджень. Нідерландський Уряд спільно з провідними закладами вищої освіти та спеціалізованими закладами з розвитку лідерського потенціалу систематично здійснює дослідження на основі проєктної діяльності щодо освітнього лідерства: роль лідерства-служіння у розвитку вищої освіти Нідерландів (Meijer & Wijnen, 2016); розвиток лідерського потенціалу в освітніх командах середньої та вищої професійної освіти (Hoeven, Heijst, Berg, 2013); розроблення навчально-методичних матеріалів для вищої освіти Нідерландів з освітнього лідерства (Goossens, 2018); компетентності освітніх лідерів (Karels, 2017); проблеми мотивації і лідерства у вищій освіті (Ballesteros, Esquivel, Moreno, García, Cerrillo, 2023); інструментарій освітнього лідерства задля трансформації освіти (Estermann, Bunescu, 2021); порівняльний аналіз ефективності вищої освіти Нідерландів (Golden, Marconi, Kato, 2019). У вітчизняному освітньому та науковому просторах питання освітнього лідерства Нідерландів залишилося поза увагою фахівців.

Результати. Трансформація системи управління вищою освітою в Нідерландах була зумовлена становленням такого явища як «університетська автономія», в рамках якого автоматично змінилося усвідомлення відповідальності за освіту. На заміну ієрархічного управління прийшло поняття «системне управління», сутність якого полягало у покладанні обов'язків управління на місцеві органи влади (децентралізація управління освітою); встановленні урядом відповідних рамок якості вищої освіти та здійсненні незалежного нагляду за витрачанням коштів платників податків; наданні учням та студентам свободи вибору в освіті на основі запровадження студентоцентрованого підходу та формування індивідуальної освітньої траєкторії здобувачів; розширенні можливостей науково-педагогічних працівників для їхнього розвитку, творчості і професійної діяльності, а також систематичному звітуванні університетів про результати діяльності і фінансові витрати перед органами врядування. Ураховуючи це, появились конкуренція (вільний вибір закладів освіти) і свобода, академічна мобільність, доступність та ефективність, що сприяли підвищенню якості вищої освіти (Brief van de Onderwijsraad aan de Nederlandse regering, 2013, с. 2). За таких умов системне управління і лідерство-служіння працюють у гармонії, адже всі згадані вище суб'єкти працюють на засадах особистої відповідальності та командності задля єдиного результату – служіння нідерландському суспільству, зокрема завдяки підготовці висококваліфікованих фахівців для роботи в громадах.

Проведений аналіз звітних документів Королівства Нідерландів, зокрема Стратегічного плану вищої освіти та наукових досліджень Нідерландів на 2015-2025 рік, дав змогу з'ясувати, що загалом на лідерство в освіті покладено не лише завдання збільшення ефективності управління в буквальному розумінні. У лідерстві вбачається постійний зв'язок з мінливою реальністю, здатність реагувати на неї, передбачати зміни, які очікують суспільство. Студенти, що сьогодні здобувають освіту, завтра мають стати лідерами, які професійно підготовлені до протистоянь із викликами і кризами сьогодення. У такий спосіб «концепція лідерства еволюціонувала, переходячи від ієрархічної моделі до такої, що ґрунтується на підходах командного лідерства та управління», про що справедливо зазначалося у висновках та рекомендаціях проекту Newlead «Інноваційне лідерство та управління змінами у вищій освіті» (Innovative Leadership and Change Management in Higher Education, 2023).

Безперечно, управлінців у сфері вищої освіти варто розділити на дві групи: освітні лідери інституційного та національного рівнів. Передусім слід констатувати про рівноцінну роль цих лідерів у здійсненні процесами управління освітою, ураховуючи, що досягнення відповідного результату, який полягає у максимальному розкритті талантів студентів та збільшення їх внеску у суспільство, можливий лише за умови дотримання лідерами їхніх функціональних обов'язків.

Саме завдяки злагодженій роботі усіх учасників освітнього процесу: учнів, студентів, вчителів, викладачів, групи освітніх лідерів та менеджерів, здійснюється досягнення всіх цілей для кожної з ланок освіти (дошкільна, середня, професійно-технічна, вища професійна, вища), що підтверджується освітньою інспекцією освіти Нідерландів у щорічному звіті про освіту за 2023 рік (Inspectie van het Onderwijs Nederland). Отже, складається бачення, що до професійного простору освітніх лідерів в Нідерландах віднесено:

- 1) працівників уряду національного рівня (профільні міністерства, освітні інспекції);
- 2) регіональне управління на ролях управлінців у справах освіти муніципалітетів у містах та громадах;
- 3) членів органів врядування (наглядові ради);
- 4) інституційних управлінців (реktorів університетів, директорів мережі освітніх закладів);
- 5) міжінституційних партнерів та організацій.

Заслуговує на увагу, що управлінці національного рівня у сфері вищої освіти можуть здійснювати професійну діяльність, обіймаючи посади у відповідних органах та організаціях. Центральне місце в управлінні вищою освітою Нідерландів займає Міністерство освіти, культури і науки (Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap), основними функціями якого є визначення загальних напрямів політики у сфері вищої освіти, науки і досліджень та стратегічне планування.

Освітня інспекція (Onderwijsinspectie) у Нідерландах відіграє важливу роль у забезпеченні якості освіти та здійсненні нагляду за виконанням стандартів у всіх рівнях освіти в країні. Інспекція відповідає за перевірку якості навчальних програм та педагогічних методик. Чільне місце в системі органів управління належить Нідерландсько-Фландрійській акредитаційній організації (De Nederlands-Vlaamse Accreditatieorganisatie (NVAO)), яка відповідає за акредитацію та оцінку якості закладів вищої освіти та програм в Нідерландах і Фландрії (частина Бельгії біля Нідерландів). Організація гарантує, що програми та установи відповідають визначеним стандартам якості.

Незалежним від Уряду Нідерландів органом із більш ніж 100-річною історією (заснована у 1919 р.) є Освітня рада (Onderwijsraad). Функція Освітньої ради – дорадчо-консультативна. Однак важливою умовою функціонування є здійснення наукових досліджень у сфері освіти, надання рекомендацій іншим суб'єктам освітнього врядування, а також проведення методичних заходів для кадрового освітнього потенціалу. Особливо важливим для питання професійної підготовки освітніх лідерів є те, що до складу Освітньої ради входять 11 осіб із сфери освіти (педагогіки), науки і державного управління. Це підтверджує домінування міждисциплінарного підходу у питаннях управління освітою. Члени Освітньої ради водночас обіймають посади за основним місцем роботи. До прикладу одним з 11 радників є Сюзен те Пас (Susan te Pas) – професор когнітивної психології в Утрехтському університеті, декан Університетського коледжу Утрехта, член правління Центру академічного навчання в Утрехтському університеті. Центральне місце в її роботі займає розвиток і заохочення високоякісної університетської освіти. Члени Освітньої ради на національному рівні є перш за все інституційними освітніми лідерами, дослідниками і відповідальними членами нідерландського суспільства. (Onderwijsraad, 2024)

Відмінною від України ознакою є той факт, що між національним та інституційним рівнем управління в Нідерландах можна виділити міжінституційний рівень. Окремим пластом в управлінні питаннями вищої освіти, визначенні стратегії і політики університетської спільноти Нідерландів

виступають міжуніверситетські організації та об'єднання, думка і рішення яких визнається на національному рівні, а члени, що входять до цієї організації вважаються лідерами освітньої думки.

Так, потужною рушійною силою є Асоціація Університетів Нідерландів (Association of Universities in the Netherlands (VSNU)), що об'єднує університети для спільного представництва на національній арені та обговорення питань, які стосуються системи вищої освіти і прийняття відповідних рішень.

Серед спільноти університетів прикладних наук Нідерландів головною організацією є Асоціація університетів прикладних наук (De Vereniging Hogescholen). Об'єднання функціонує задля забезпечення найкращої освіти та досліджень в 36 університетах прикладних наук та є партнером для обговорення з громадськими організаціями й урядами впливу на прийняття політичних рішень.

Ураховуючи те, що студенти сьогодні є рівноправними учасниками освітнього процесу, функціонує і Нідерландська студентська спілка (Dutch Student Union (LSVb)), яка є голосом студентів та взаємодіє з урядом та іншими згаданими вище структурами з питань освіти, студентського життя та захисту прав студентів. Підтримка і визнання у таких масштабах студентської думки підтверджує той факт, що освітнє лідерство бере свій початок зі студентських лав. Лідерство дає змогу створити професійний надихаючий простір, а професійний простір в лідерстві – це завжди командний простір. Перелік міжінституційних організацій не є вичерпним, представники інноваційних поглядів та ідей з'являються в Нідерландах щороку, однак завжди шукають однодумців, створюючи лідерство як командний феномен, а не єдино особну боротьбу.

Ключовою ідеєю інституційного лідерства та управління в Нідерландах є також командний простір, надихаюче освітнє середовище та лідерські якості всіх суб'єктів університетської освіти. З огляду на широку університетську автономію в Європі, важливо підкреслити, що «керівники освітніх команд мають різні уявлення про те, як має поводитися освітній лідер». Мова йде про дискусійний набір базових і додаткових компетентностей, які мають бути притаманні лідеру. Однак проведені під час дослідження інтерв'ю довели, що спільними у погляді на лідерство є «розуміння змін», думка, що «лідерство – це те, що дає довіру!», а також, що «лідерство керівника – це натхнення та енергія команди» (Hoeben, Heijst, Berg, 2013).

В Нідерландах, характеризуючи освітніх лідерів національного рівня, суб'єктів такого лідерства можна ототожнити з управлінцями у сфері вищої освіти як, до прикладу і в Україні. Коли мова йде про інституційне лідерство, варто бути обачними у використанні поняття «лідер». Пояснення цьому досить просте і лаконічне: побудова освітнього середовища в Нідерландах загалом будується на засадах лідерства; команда провідних університетів складається із лідерів управління та із лідерів у викладанні і навчанні. «Зміцнення культури якості на рівні викладання і навчання вимагає організації лідерства на цьому рівні. Лідерство має важливе значення для створення спільного освітнього бачення, заохочення співпраці між викладачем і студентом, сприяння залученню представників професійної сфери, розбудови навчальної спроможності в межах програми, а також у розбудові навчального потенціалу». Водночас лідерство викладачів можливе лише за тих умов, якщо управління закладом освіти здійснює «надихаючий лідер, який залучений до освітнього процесу і працює (викладає) зі студентами» (Kwaliteit in het hoger onderwijs Evenwicht in ruimte, regelen en rekenschap, 2015).

Особливо активними є дискусії щодо розмежування на інституційному рівні адміністрування, менеджменту і безпосередньо лідерства. «Академічний освітній менеджер балансує на перетині управління та лідерства. Він виступає в ролі лідера для викладачів та команди адміністраторів, він надихає і веде за собою колектив. У той же час, він впроваджує політику, яку йому доручили, а також інформує, координує і контролює всі процеси як менеджер. Те, як він це реалізує, робить його більш схожим на лідера або менеджера». (Kallenberg, 2013). Однак, уніфікуючи знання у розумінні повноважень інституційних лідерів в університетах, слід взяти до уваги результати проекту «Лідерство – коло навчання лідерів» освітньої організації Zestor (Нідерланди, м. Гаага). На підставі проведених польових досліджень виявлено, що важко визначити, хто саме є лідерами в університетах, адже виходячи з посадових інструкцій складається досить обмежене уявлення про середню ланку керівництва і прийняття рішень в університетах щодо таких посад як «заступник ректора/директор», «освітній менеджер», «керівник освітньої програми», «координатор проекту» тощо. Краще говорити про п'ять ролей або завдань, які виконує ця група працівників (Zestor, 2018):

1) Менеджер: значна частина роботи складається з класичних управлінських завдань. Менеджери відповідають за освітню програму або підрозділ університету і делегують завдання з цієї ролі, впроваджують політику, звітують перед правлінням і гарантують, що всі практичні питання організовані належним чином.

2) Координатор: координаційні завдання здебільшого стосуються таких питань, як складання розкладу та розподіл завдань. Багато робочого часу управлінців-координаторів йде на консультації та командні зустрічі для вирішення практичних питань.

3) Коуч (Тренер): роль, яка є суттєво енергійнішою і на яку учасники освітнього процесу дедалі частіше звертають увагу у своїй повсякденній роботі. Завданням коуча в освітньому середовищі є створення умов, в яких фахівці відчують, що їх бачать і чують; поцінуються їхній особистісний та професійний розвиток; винагороджується їхнє професійне зростання. Найважливішим інструментом у такому процесі є спілкування.

4) Конектор: сполучна ланка. Їх робота полягає в тому, щоб отримувати сигнали від студентів, викладачів та дослідників до ядра управління університетом. Вони є «сенсорами» організації. В образі менеджера, який здійснює «конект» між правлінням і організацією, за типом комунікації «зверху-вниз» і «знизу-вгору». Окрему увагу конекторам приділив у своєму дослідженні провідний освітній менеджер Тілбурзького університету, Нідерланди (Tilburg University) Т. Калленберг, визначаючи «їх ключову позицію в організації». Керівник середньої ланки веде прямий діалог із управлінською верхівкою організації, викладачами та управлінським персоналом, а отже, перебуває в центрі взаємодії. Крім того, він поєднує стратегічну та операційну інформацію і трансформує її. Інтерпретація інформації та її поширення в організації називається «операцією призми академічного менеджера середньої ланки» (Kallenberg, 2013).

5) Лідер: роль не вільна від ієрархії, що забезпечує нагляд за процесами, коригує рішення і дії, і врешті-решт іноді робить важкий вибір. Якщо хтось не працює в команді, лідер повинен обговорити це або навіть шукати для нього іншу посаду. Лідер також відіграє провідну роль у формуванні змін. При зміні навчальної програми, запровадженні інших форм навчання або включенні конкретних сфер інтересів (наприклад, різноманітність, сталий розвиток чи діджиталізація), саме лідер доносить своє бачення, а також захищає його.

Рефлексуєючи на тему ефективності управління варто відзначити, що ідея служіння суспільству є звичайно ключовою, однак не єдиною. Під час дослідження освітнього менеджменту вкрай важливою і наскрізною категорією є якість освіти. В Нідерландах, як і на території всього Європейського простору вищої освіти визнано, що зовнішні і внутрішні процеси забезпечення якості освіти є тією основою, що забезпечує виконання головного завдання освіти. У дослідженні Освітньої ради Нідерландів «Якість вищої освіти: баланс у просторі, правилах і підзвітності» визначено, що для побудови високої культури якості освіти в країні слід брати до уваги щонайменше сім аспектів (Kwaliteit in het hoger onderwijs ..., 2015):

- чітке, уніфіковане бачення якісної освіти на національному та інституційному рівні;
- орієнтація на вдосконалення колективної та індивідуальної здатності до навчання;
- лідерство на рівні навчання;
- сприятливе професійне середовище, яке заохочує співпрацю та командну роботу;
- кадрова (управлінська) політика, що підтримує політику якості вищої освіти;
- високий рівень залучення студентів до процесів якості;
- зв'язок з громадою та суспільством у питаннях якості освіти.

Висновки та перспективи подальших досліджень. З огляду на зазначене вище, освітнє лідерство в Нідерландах слугує одним з базових складових системи управління вищою освітою. Безпосередньо система управління здійснюється на національному та інституційному рівнях. Урядом Нідерландів визначено, що управлінські структури та органи функціонують у тісній співпраці, а працівники та члени цих організацій представляють плеяду освітніх лідерів та управлінців у сфері вищої освіти. Фахівці профільних міністерств, освітніх інспекцій та неурядових освітніх організацій, регіональні представники муніципалітету у справах освіти і науки, ректори університету та представники наглядових рад, а також міжінституційні партнери та організації є основними суб'єктами освітнього лідерства в Нідерландах та представляють управлінську освітню спільноту.

Ключовим питанням у здійсненні подальших досліджень залишається професійна магістерська підготовка визначеного кола освітніх лідерів в Нідерландах. Серед перспективних досліджень є аналіз кращих практик нідерландських університетів щодо специфічних методів та підходів у підготовці освітніх лідерів, а також розроблення відповідних пропозицій для запровадження їх в Україні.

References

- Ballesteros, L. A. A., Esquivel, F. A., Moreno, S. E. R., García, S. J. A., & Cerrillo, M. A. R. (2023). Motivation and leadership in higher education. *Revista Caribeña De Ciencias Sociales*, 12 (5), 2021-2034. Retrieved from <https://doi.org/10.55905/rcssv12n5-002>
- Brief van de Onderwijsraad aan de Nederlandse regering (Rijnstraat 50 Den Haag Postbus 16375 2500 BJ Den Haag www.rijksoverheid.nl). (2013). Retrieved from [https://www.onderwijsraad.nl/binaries/onderwijsraad/documenten/kamerstukken/2013/04/19/beleidsreactie-publieke-belangen-dienen/kamerbrief-versterking-bestuurskracht+\(1\).pdf](https://www.onderwijsraad.nl/binaries/onderwijsraad/documenten/kamerstukken/2013/04/19/beleidsreactie-publieke-belangen-dienen/kamerbrief-versterking-bestuurskracht+(1).pdf)

- Estermann, T., & Bunesco, L. (2021). *Expert Voices*. Retrieved from <https://eua.eu/resources/expert-voices/255:leadership-development-a-compass-for-steering-transformation-in-higher-education.html>
- Golden, G., Marconi, G., & Kato, S. (2019). *Benchmarking Higher Education System Performance: The Netherlands*. OECD. Retrieved from https://gpseducation.oecd.org/Content/ProjectsMaterial/BenchmarkingHESystemPerformance_NLD.pdf
- Hajer, M. A., van Tatenhove, J.P.M., & Laurent, C. (2004). *Nieuwe vormen van governance. Een esay over nieuwe vormen van bestuur met een empirische uitwerking naar de domeinen van voedselveiligheid en gebiedsgericht beleid*. Bilthoven: RIVM.
- Hoeben, A., Berg, N. V. D., & Heijst, H. V. (2013). *De behoefte aan ondersteuning in het ontwikkelen van onderwijskundig leiderschap bij teamleiders AOC Oost*. Retrieved from <https://hbo-kennisbank.nl/resolve/aereshogeschool/eyJ1joglmh0dHBzOi8vd3d3LmdyZWVuaS5ubC9pZ3VhbmE vQ01TLk1ldGFYXRhRWRpdERvd25sb2FkLmNscz9maWxlPTI6MTQ3ODgyOjEiLCAiaSI6IG51bGwslICJ oljogljY5YjQ4ZjRlMjdiNTI3YjYwYWU3M2JmMTI2YzQ5NjFkNWY3YjQ1OWZjN2UwZmRlMTM0ODc0Nj UzNWVlNWU1ZjQifQ==>
- Innovative Leadership and Change Management in Higher Education*. (2023). Retrieved from https://eua.eu/downloads/publications/newlead%20report_project%20key%20findings%20and%20recommendation_final.pdf
- Inspectie van het Onderwijs | Inspectie van het onderwijs*. Retrieved from <https://www.onderwijsinspectie.nl/>.
- Inspectie van het Onderwijs Nederland. (2023). *State of Education 2023 System section*. Retrieved from https://english.onderwijsinspectie.nl/binaries/onderwijsinspectie_eng/documenten/annual-reports/2023/5/31/state-of-education-2023/The+State+of+Education+2023.pdf
- Kallenberg, A. J. (2013). *Prisma van de verandering? De rollen van academische middenmanagers bij strategische innovaties in het hoger onderwijs*. Boom Lemma uitgevers. Retrieved from https://pure.uvt.nl/ws/files/1545361/Kallenberg_frontlinie_23-10-2013_emb_tot_24-04-2014.pdf
- Kwaliteit in het hoger onderwijs Evenwicht in ruimte, regels en rekenschap*. (2015). Onderwijsraad. Retrieved from <https://www.onderwijsraad.nl/binaries/onderwijsraad/documenten/adviezen/2015/08/28/kwaliteit-in-het-hoger-onderwijs/Kwaliteit-in-het-hoger-onderwijs-1.7.pdf>
- Meijer, N., & Wijnen, H. V. (2016). *Hoger onderwijs en leiderschap*. Retrieved from <https://www.verenighogescholen.nl/>.
https://www.verenighogescholen.nl/system/knowledge_base/attachments/files/000/000/650/original/VH_ESSAY_NR_5_WEB.pdf?1480933265
- Ministerie van Onderwijs Cultuur en Wetenschap. (2015). *De waarde(n) van weten* (Strategische Agenda Hoger Onderwijs en Onderzoek 2015-2025). Retrieved from <https://open.overheid.nl/documenten/ronl-0794c03b-8ac3-4d63-b927-d9f6036de16e/pdf>
- Onderwijsraad. (2024). Home Onderwijsraad. Retrieved from <https://www.onderwijsraad.nl/over-ons>
- Prof.dr. Mirko Noordegraaf en drs. Bas de Wit MSc. (2011). *'Professional governance' Bouwstenen voor de beschrijving en beoordeling van governance en professionaliteit in het onderwijs*. Universiteit Utrecht Departement Bestuurs- en Organizationalwetenschap (USBO). Retrieved from <https://www.onderwijsraad.nl/binaries/onderwijsraad/documenten/rapporten/2013/04/16/studie-professional-governance/professional-governance.pdf>
- Thecla, Goossens, T. (2018). *Leiderschap in ontwikkeling*. Retrieved from <https://www.theclagoossens.nl/wp-content/uploads/2018/04/Leiderschap-in-ontwikkeling-Hoofdstuk-1.pdf>
- Zestor. (2018). *Leiderschap* (Bevindingen uit de Leerkring Leiderschap, in opdracht van Zestor uitgevoerd door Kennisland). Retrieved from https://zestor.nl/media/publicaties/leiderschap_in_het_midden_van_het_hbo.pdf

SAYUK M.

Institute of Higher Education of the National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine

EDUCATIONAL LEADERSHIP IN THE NETHERLANDS: SUBJECT-FUNCTIONAL ANALYSIS

The article characterizes educational leadership as one of the basic components of the higher education management system, which is formed by the human management capital of the Netherlands. Legislative educational policies, management documents, reports, as well as scientific research and results of project activities related to strengthening leadership potential in the Netherlands were analyzed. The national and institutional levels of management in the field of higher education are defined. The distribution of functions between national institutions, their features and their place in the national system of higher education of the Netherlands is clarified. The systemic management roles within the higher education institution are characterized.

Key words: educational management, higher education, the Netherlands, educational leadership, governance, subjects of management in education.

Стаття надійшла до редакції 05.03.2024 р.

УДК 37.013.83

DOI [HTTPS://DOI.ORG/10.33989/2075-146X.2024.33.310079](https://doi.org/10.33989/2075-146X.2024.33.310079)

ВІКТОР СТРЕЛЬНИКОВ

ORCID: 0000-0002-8822-9517

Полтавська академія неперервної освіти ім. М. В. Остроградського

ПРОЄКТУВАННЯ І РЕАЛІЗАЦІЯ ІНДИВІДУАЛЬНОЇ ТРАЄКТОРІЇ ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ ПЕДАГОГА У КОНТЕКСТІ ПЕДАГОГІЧНОЇ СПАДЩИНИ А. МАКАРЕНКА

У статті розглянуто засади проектування і реалізації індивідуальної траєкторії професійного розвитку педагога у закладі неперервної освіти, зокрема, показано досвід Полтавської академії неперервної освіти імені М. В. Остроградського із вироблення технологій ефективного управління процесами підвищення кваліфікації педагогів у контексті педагогічної спадщини А. Макаренка.

Теоретично обґрунтовані, на основі ідей А. Макаренка, дев'ять принципів проектування і реалізації індивідуальної траєкторії педагога в умовах війни: наступності, усвідомлення, науковості, наочності, предметності, розвивального навчання, демократизації підвищення кваліфікації, саморозвитку особистості педагога на курсах підвищення кваліфікації, психологічної підтримки професійного розвитку особистості педагогів на курсах підвищення кваліфікації за індивідуальною освітньою траєкторією.

Ключові слова: педагогічна спадщина А. Макаренка, принципи, неперервна освіта, проектування, реалізація, індивідуальна освітня траєкторія, професійний розвиток педагога

Постановка проблеми. Сучасна ситуація воєнної агресії північного сусіда в Україні, кардинальне реформування системи освіти на основі урахування педагогічної спадщини великого українського педагога зі світовим ім'ям – Антона Макаренка, гуманізація освіти, нові завдання підвищення кваліфікації педагогічних працівників визначають необхідність розроблення педагогічних засад проектування і реалізації індивідуальної траєкторії професійного розвитку педагога у контексті педагогічної спадщини А. Макаренка. Вважаємо визначення змісту процесу проектування і реалізації індивідуальної освітньої траєкторії педагога у контексті педагогічної спадщини А. Макаренка актуальною практичною і науковою проблемою.

Системну діяльність щодо розроблення системи ефективного управління процесами підвищення кваліфікації педагогів у контексті педагогічної спадщини А. Макаренка здійснює Полтавська академія неперервної освіти ім. М. В. Остроградського. Тут панує переконання, що тільки зовнішня заданість для педагога мети, змісту, технологій підвищення його кваліфікації (одержання свідоцтва або сертифіката про підвищення кваліфікації, яке необхідне для проходження атестації) може привести до послаблення його внутрішньої мотивації, гіперболізації формальних цінностей підвищення кваліфікації. Збільшується його відчуження від підвищення кваліфікації, обумовлене невідповідністю мети, змісту, технологій підвищення кваліфікації професійним і життєвим потребам педагога, які змінюються у сучасних умовах війни.

Тому важливо розробити систему ефективного проектування і реалізації індивідуальної освітньої траєкторії педагога у контексті педагогічної спадщини А. Макаренка, яка б інтегрувала особистісно-креативну й суспільну мету підвищення кваліфікації педагога. Проблема полягає у виробленні філософських засад підвищення кваліфікації педагогів, умов, технологій, за яких ставав можливим синтез їхньої креативної професійної самореалізації і засвоєння ними завдань реформи нової української школи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких розглядається досліджувана проблема, показав, що проблема забезпечення проектування і реалізації індивідуальної освітньої траєкторії педагога постійно розглядається представниками філософських, психологічних, педагогічних наук, хоча термін «проектування і реалізація індивідуальної освітньої траєкторії педагога» майже не зустрічається в літературі, розглядаються лише суміжні поняття – «розвиток особистості», «життєвий шлях», «особистісний розвиток», «самовдосконалення», «фаховий розвиток педагога», «самореалізація» тощо. Існує прагнення сучасних дослідників знайти універсальні засоби діагностики досліджуваних якостей особистості педагога, практичні засоби управління реалізацією його індивідуальної освітньої траєкторії у контексті педагогічної спадщини А. Макаренка, подолання труднощів, які виникають у процесі підвищення кваліфікації педагога. У вітчизняній філософії, педагогіці, психології як раніше, так і останнім часом з'явилися дослідження з проблеми інтелектуально-творчого, професійного, психічного, соціального, багатовимірного, ціложиттєвого розвитку особистості в умовах неперервної освіти (Зязюн, 2000, с. 11-57; Калініченко, Білик, 2021; Костюк, 1989; Лебедик, 2020; Лосєва, Стрельніков, 2020, с. 49-53; Моргун, 1992, с. 27-40; Радул, 2011, с. 15-20; Сігаєва, 2010, с. 165-176; Shara, Vorona, Kalinichenko, Lebedyk, Olifira, 2020, pp. 472-484; Strelnikov, Lebedyk, Hura, Sysoieva, Stankevych, Shapovalova, Avilova, 2021, pp. 349-351; Strelnikov, Losyeva, 2020, pp. 211-231 та ін.), використання педагогічної спадщини А. Макаренка у підготовці магістрів у вищій школі (Лебедик, 2021, с. 112-113; 2022, с. 35-45; 2023, с. 81-83; 2023, с. 124-131 та ін.), принципів післядипломної освіти у підготовці вчителів до управління професійним самовизначенням учнів (Лебедик, Стрельніков, 2020, с. 6-12), сучасних технологій навчання і методики викладання дисциплін з використанням педагогічної спадщини А. Макаренка (Лебедик, Стрельніков В., Стрельніков М., 2020, с. 14-91) та ін.

Хоча деякі аспекти проектування і реалізації індивідуальної освітньої траєкторії педагогів у контексті педагогічної спадщини А. Макаренка вже розглядалися нами у журналі «Витоки педагогічної майстерності», зокрема, щодо започаткованої А. Макаренком теорії проектування дидактичних систем (Стрельніков, 2013, с. 300-305), пошуку філософських засад застосування теорії і практики педагогічного проектування Антона Макаренка у неперервній освіті (Стрельніков, 2023, с. 213-218) та у монографічному дослідженні з висвітлення концепції проектування післядипломної педагогічної освіти, розвитку та саморозвитку педагогічної майстерності вчителя в Новій українській школі (Strelnikov, 2020, pp. 35-43), однак означені аспекти ще не стали самостійним предметом досліджень, ще немає теоретичних узагальнень, хоча особистість педагога є активним суб'єктом процесу власного розвитку, зокрема професійного (Моргун, 1992, с. 27-40).

Поширення людиноцентризму в освіті дорослих стало причиною звернення організаторів підвищення кваліфікації педагогів до проблеми проектування і реалізації індивідуальної освітньої траєкторії педагога у контексті педагогічної спадщини А. Макаренка, яка є особливо актуальною в умовах війни. Професійна самореалізація педагога, його індивідуальна освітня траєкторія полягають в розвитку педагогічних здібностей і педагогічної майстерності. Проектування індивідуальної освітньої траєкторії педагога в його щоденній професійній діяльності, своєрідне її бачення як продукту професійної діяльності є закономірним процесом професійної самореалізації.

Як бачимо, проблема проектування і реалізації індивідуальної освітньої траєкторії педагога у контексті педагогічної спадщини А. Макаренка є однією із найактуальніших і найскладніших у психолого-педагогічних дослідженнях. Дотепер залишаються недостатньо теоретично й експериментально розробленими загальні принципи проектування і реалізації індивідуальної освітньої траєкторії педагога у контексті педагогічної спадщини А. Макаренка. Також відсутній узагальнений досвід навчання педагогів на курсах підвищення кваліфікації, де б проектувалася й реалізувалася їхня індивідуальна освітня траєкторія.

Головними чинниками проектування і реалізації індивідуальної освітньої траєкторії педагогів у контексті педагогічної спадщини А. Макаренка є належне їхнє фахове підвищення кваліфікації, наявність методично обґрунтованих й індивідуально орієнтованих програм курсів, які б допомагали педагогам у проектуванні і реалізації індивідуальної освітньої траєкторії в закладах освіти.

Мета дослідження полягає в теоретико-практичному обґрунтуванні принципів підвищення кваліфікації педагогів як філософських основ навчання на курсах, що реалізують індивідуальну освітню траєкторію педагога.

Виклад основного матеріалу дослідження. Запропонована Полтавською академією неперервної освіти ім. М. В. Остроградського система курсів ґрунтується на принципах підвищення кваліфікації, яке реалізує розвиток за індивідуальною освітньою траєкторією педагогів на курсах підвищення кваліфікації. Важливими є традиційні дидактичні принципи, які не суперечать сучасній парадигмі особистісно-центрованої освіти: а) наступності; б) усвідомлення; в) науковості; г) наочності; д) предметності; е) принцип розвивального навчання.

А) Принцип наступності означає зв'язок змісту і технологій підвищення кваліфікації із тим типом професійних знань, які педагог здобув раніше на попередніх курсах підвищення кваліфікації. Для прикладу, курси підвищення кваліфікації педагогічних працівників Чугуєво-Бабчанського лісового фахового коледжу, Відокремленого структурного підрозділу «Ужгородський торговельно-економічний фаховий коледж Державного торговельно-економічного університету», Полтавського фахового коледжу підприємництва і ресторанного бізнесу відбуваються щорічно, починаючи з 2020 року, хоча назва їх змінювалася: «Сучасні технології навчання і методики викладання дисциплін у закладах фахової передвищої освіти» (2020 р.), «Компетентнісно-орієнтоване навчання у закладах фахової передвищої освіти» (2021 р.), «Технології інтенсивного електронного навчання під час вивчення дисциплін у закладі фахової передвищої освіти» (2022 р.), «Сучасні технології навчання і методики викладання дисциплін у закладах фахової передвищої освіти в умовах інклюзивного освітнього простору» (2023 р.), «Технології ефективного педагогічного спілкування, психодіагностики і надання психологічної підтримки учасникам освітнього процесу у закладах фахової передвищої освіти» (2024 р.). Під час проведення курсів дотримувалася логічний зв'язок, наступність, зв'язок якісно відмінних послідовних етапів підвищення кваліфікації, різних за змістом інформації і за технологіями її подання педагогам на курсах підвищення кваліфікації (Лебедик, Стрельников, 2020, с. 7).

Б) Принцип усвідомлення передбачає спрямованість системи проектування і реалізації індивідуальної освітньої траєкторії педагога у контексті педагогічної спадщини А. Макаренка проти схоластики і талмудизму. Кожен напрям підвищення кваліфікації співвідноситься педагогом на курсах підвищення кваліфікації із чітким чуттєвим образом – уявленням.

В) Принцип науковості у проектуванні й реалізації індивідуальної освітньої траєкторії педагога часто лише декларується, не розуміється діалектично. Педагог має глибоко усвідомити завдання індивідуальної освітньої траєкторії у контексті педагогічної спадщини А. Макаренка, орієнтуватися на уявлення про освіту дорослих як відкриту систему, а про реалізацію індивідуальної освітньої траєкторії на курсах підвищення кваліфікації як самоорганізований процес. Цей принцип науковості у проектуванні й реалізації індивідуальної освітньої траєкторії педагога у контексті педагогічної спадщини А. Макаренка внутрішньо пов'язаний зі зміною типу фахового педагогічного мислення, нав'язаного системою підвищення кваліфікації, тобто, важливо перейти до розвитку у педагогів на курсах підвищення кваліфікації теоретичного мислення як основи креативного ставлення до педагогічної дійсності. Педагог на курсах підвищення кваліфікації має відчутти новизну уявлення про реалізацію індивідуальної освітньої траєкторії, у педагога на курсах має бути сформований дослідницький підхід до цього процесу. Принцип науковості означає задоволення вимог: а) зміст підвищення кваліфікації має відповідати рівню сучасних наук; б) знайомити педагогів на курсах підвищення кваліфікації із методами проектування і реалізації індивідуальної освітньої траєкторії у контексті педагогічної спадщини А. Макаренка; в) розкривати найважливіші закономірності процесу проектування і реалізації.

Г) Принцип наочності передбачає в проектуванні й реалізації індивідуальної освітньої траєкторії у контексті педагогічної спадщини А. Макаренка перехід від конкретного до загального.

Д) Принцип предметності – точного подання змісту проекту індивідуальної освітньої траєкторії у вигляді знакових моделей, які можуть бути матеріальними, графічними чи словесними (Лебедик, 2020; Лебедик, Стрельников, 2020, с. 8). Принцип предметності фіксує можливість і доцільність відкриття педагогами на курсах підвищення кваліфікації загального змісту проектування і реалізації індивідуальної освітньої траєкторії у контексті педагогічної спадщини А. Макаренка (підхід – «від загального до конкретного»).

Е) Принцип розвивального навчання у підвищенні кваліфікації передбачає можливість управління темпом і змістом проектування і реалізації педагогом індивідуальної освітньої траєкторії у контексті педагогічної спадщини А. Макаренка через організацію навчальних впливів.

Крім означених дидактичних принципів, аналіз досвіду курсів підвищення кваліфікації на базі інших закладів освіти (Полтавського комерційного технікуму, Полтавського базового медичного коледжу, Відокремленого структурного підрозділу «Хорольський агропромисловий фаховий коледж Полтавської державної аграрної академії», Відокремленого структурного підрозділу «Ужгородський торговельно-економічний фаховий коледж Державного торговельно-економічного університету», КЗ «Херсонський базовий медичний фаховий коледж» Херсонської обласної ради, Київського авіаційного фахового коледжу, Ужгородського торговельно-економічного інституту Київського національного торговельно-економічного університету та ін.) виділимо ще три принципи, які реалізують індивідуальну освітню траєкторію педагогів на курсах підвищення кваліфікації: є) демократизації курсів підвищення кваліфікації; ж) саморозвитку особистості педагога на курсах

підвищення кваліфікації; з) психологічної підтримки розвитку особистості педагогів на курсах підвищення кваліфікації за індивідуальною освітньою траєкторією.

Є) Принцип демократизації пов'язаний зі створенням у підвищенні кваліфікації сприятливих демократичних умов для педагогів з метою проектування і реалізації їхньої індивідуальної освітньої траєкторії у контексті педагогічної спадщини А. Макаренка. Для цього важливі рівноправність, взаємна зацікавленість у розвитку всіх суб'єктів підвищення кваліфікації (педагогів на курсах підвищення кваліфікації, методистів, викладачів, навчального й управлінського персоналу). Учасники навчання вказали на такі переваги курсів: програма курсів урахує замовлення споживачів освітніх послуг щодо змісту і тривалості курсів; на основі запровадження сучасних технологій навчання, відразу відбулися зміни у фаховому світосприйманні і результатах роботи; курси «запустили програму» удосконалення педагогів у наданні психологічної підтримки учасникам освітнього процесу; удосконалилася кваліфікація педагогічних працівників, не зупиняючи навчальний процес (навчання на курсах відбувалося, переважно, у другій половині дня) тощо.

Ж) Принцип саморозвитку особистості полягає у забезпеченні розвитку самостійності педагога на курсах підвищення кваліфікації у стратегії проектування і реалізації індивідуальної освітньої траєкторії у контексті педагогічної спадщини А. Макаренка (зокрема, у формуванні мети і змісту), виявляється у активності особистості педагогів на курсах підвищення кваліфікації, їх самовдосконаленні (Зязюн, 2000, с. 11-57; Костюк, 1989; Лебедик, 2021, с. 112-113; Лосева, Стрельніков, 2020, с. 49-53; Моргун, 1992, с. 27-40; Радул, 2011, с. 15-20; Сігаєва, 2010, с. 165-176 та ін.). Серед цілей педагогів на курсах підвищення кваліфікації у стратегії проектування і реалізації індивідуальної освітньої траєкторії головне значення мають сфера їхніх потреб, мотивів, здібностей до креативної професійної діяльності. Ураховуючи вікові, статеві та соціальні особливості педагогів на курсах підвищення кваліфікації, є підстави передбачити, що системотворчою особистісною властивістю проектування і реалізації індивідуальної освітньої траєкторії педагога у контексті педагогічної спадщини А. Макаренка є рефлексія. Замість дидактично раціоналізованої моделі особистості педагога на курсах підвищення кваліфікації, де реалізується індивідуальна освітня траєкторія, стверджується гуманістична модель педагога, який активно культивує в собі через рефлексію індивідуальну освітню траєкторію, власну неповторну індивідуальність і креативний потенціал (Лебедик, 2020; Лебедик, Стрельніков, 2020, с. 9).

З) Принцип психологічної підтримки розвитку педагогів на курсах підвищення кваліфікації передбачає створення у закладах освіти дорослих психологічної служби, яка надає індивідуальну консультативну допомогу педагогам на курсах підвищення кваліфікації, що важливо в умовах війни. Так, із 15 по 27 січня 2024 року на базі Відокремленого структурного підрозділу «Ужгородський торговельно-економічний фаховий коледж Державного торговельно-економічного університету», а з 1 квітня по 4 травня 2024 року на базі Ужгородського торговельно-економічного інституту Державного торговельно-економічного університету (м. Ужгород, Закарпатська область) відбулися авторські курси підвищення кваліфікації викладачів «Технології ефективного педагогічного спілкування, психодіагностики і надання психологічної підтримки учасникам освітнього процесу у закладах вищої освіти». На курсах розглянуто можливості розвитку в умовах війни резиліентності викладачів на основі їхніх дискурсивно-проективних компетентностей, зокрема особистої, соціальної та навчальної компетентності, використано досвід Полтавської академії неперервної освіти ім. М. В. Остроградського з виконання вимоги МОН України щодо забезпечення проходження викладачами курсів підвищення кваліфікації з удосконалення їхніх знань, умінь, практичних навичок з надання психологічної підтримки учасникам освітнього процесу в умовах війни.

Таким чином, панівні в освіті дорослих групі форми занять поступають місцем проектуванню і реалізації індивідуальної освітньої траєкторії особистості. Особистий контакт педагога на курсах підвищення кваліфікації із кваліфікованим фахівцем-психологом є незамінним засобом індивідуальної підтримки педагога, якщо він усвідомлює в цій підтримці власну потребу (Зязюн, 2000, с. 11-57; Костюк, 1989; Лебедик, 2021, с. 112-113; Лебедик, Стрельніков, 2020, с. 9; Лосева, Стрельніков, 2020, с. 49-53; Моргун, 1992, с. 27-40; Радул, 2011, с. 15-20; Сігаєва, 2010, с. 165-176 та ін.).

Застосування означених психолого-педагогічних принципів дає змогу конкретно вказати умови, за яких проектування і реалізація індивідуальної освітньої траєкторії педагога у контексті педагогічної спадщини А. Макаренка на курсах підвищення кваліфікації стануть метою цих курсів в умовах війни, їм буде підпорядкована вся нова система підвищення кваліфікації, що не є стихійним процесом, суперечливим до підходів традиційної системи.

Аналіз сучасної філософської, психологічної, педагогічної, соціологічної літератури допоміг визначити основні умови, які позитивно впливають на якість проектування і реалізації індивідуальної освітньої траєкторії педагога на курсах підвищення кваліфікації у контексті

педагогічної спадщини А. Макаренка: а) сучасне інформаційне суспільство, яке створює додаткові можливості для ефективного підвищення кваліфікації; б) гуманізація підвищення кваліфікації, яка впливає на вибір педагогами на курсах життєво важливих цінностей, їхнє самовизначення, реалізацію розвитку за індивідуальною освітньою траєкторією.

Висновок. Розгляд філософських основ, принципів підвищення кваліфікації, які створюють умови для проектування і реалізації індивідуальної освітньої траєкторії педагога на курсах підвищення кваліфікації у контексті педагогічної спадщини А. Макаренка, показав, що акцент зроблено на суб'єктивному досвіді педагогів на курсах підвищення кваліфікації і їхній активності у проектуванні й реалізації індивідуальної освітньої траєкторії. У них педагог на курсах підвищення кваліфікації демонструє здатність оцінити щоденну практику, побачити свою працю загалом, зробити її предметом реалізації індивідуальної освітньої траєкторії. Це дає змогу педагогу конструювати і реалізувати своє майбутнє в індивідуальній освітній траєкторії. Вирішальним елементом ситуації проектування і реалізації індивідуальної освітньої траєкторії педагога у контексті педагогічної спадщини А. Макаренка є необхідність робити вибір на пряму цієї траєкторії, що дає відчуття свободи (і відповідальності).

Зважаючи на нові парадигмальні підходи, філософія дослідження проблеми проектування і реалізації індивідуальної освітньої траєкторії педагогів на курсах підвищення кваліфікації у контексті педагогічної спадщини А. Макаренка передбачає: а) особистісну орієнтацію підвищення кваліфікації на відміну від орієнтації на освітню систему підвищення кваліфікації, тобто орієнтацію на актуальні потреби особистості педагога на курсах підвищення кваліфікації у процесі його конструктивного саморозвитку, самовизначення і самореалізації; б) наголос на розвитку особистості педагога на курсах підвищення кваліфікації – коли освіта дорослих розглядається з погляду можливостей для проектування і реалізації індивідуальної освітньої траєкторії педагога, розгортання його особистісного творчого потенціалу, самоактуалізації педагога на курсах підвищення кваліфікації, його руху в контексті проектування і реалізації професійного шляху; в) культурну спрямованість підвищення кваліфікації на відміну від соціальної заданості, ідеології втілення й реалізації соціально-політичних вказівок.

Перспективи подальших розвідок полягають у дослідженні технологій підвищення кваліфікації у контексті педагогічної спадщини А. Макаренка, які реалізують прагнення педагога здійснити проект індивідуальної освітньої траєкторії та створюють умови для проектування і реалізації індивідуальної освітньої траєкторії педагогів, передбачають їхню активність у цьому процесі. Педагог на курсах підвищення кваліфікації має активно конструювати й реалізувати своє майбутнє, самостійно вирішувати професійні потреби, розглядати професійні труднощі для побудови й удосконалення у контексті педагогічної спадщини А. Макаренка індивідуальної освітньої траєкторії.

Список використаних джерел

- Зязюн, І. А. (2000). Інтелектуально-творчий розвиток особистості в умовах неперервної освіти. В кн. І. А. Зязюн (Ред.), *Неперервна професійна освіта: проблеми, пошуки, перспективи*: монографія (с. 11-57). Київ: ВІПОЛ.
- Калініченко, І. О., Білик, Н. І. (Упоряд.). (2021). *Науково-методичний підхід до вдосконалення педагогічної майстерності педагогічних працівників у системі підвищення кваліфікації*: електрон. навч.-метод. посіб. Полтава: ПОІППО.
- Костюк, Г. С. (1989). *Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості*. Київ: Рад. школа.
- Лебедик, Л. В. (2023). Використання педагогічної спадщини А. Макаренка у змісті підготовки магістрів освітньої програми «Позашкільна освіта». В кн. М. В. Гриньова (Ред.), *Слово і справа Антона Макаренка: український та європейський контексти*: матеріали XXII Міжнар. наук.-практ. конф. «Управлінська майстерність керівника закладу освіти», «Управління проектами у сфері науки, освіти, інновацій та інформатизації», «Управління інноваційною діяльністю в освіті та у виробництві»: матеріали Всеукр. наук.-практ. семінарів (с. 81-83). Полтава: ПНПУ імені В. Г. Короленка.
- Лебедик, Л. В. (2022). Втілення ідей Антона Макаренка у підготовку магістрів соціальної роботи. *Scientific Journal of Khortytsia National Academy. Педагогіка*, 1 (6), 35-45.
- Лебедик, Л. В. (2023). Місце педагогічної спадщини Антона Макаренка у змістові підготовки майбутніх педагогів закладів позашкільної освіти. *Витоки педагогічної майстерності*, 31, 124-131.
- Лебедик, Л. В. (2020). *Підготовка майбутніх викладачів вищої школи до проектування дидактичних систем*: монографія. Полтава: ПУЕТ.
- Лебедик, Л. В. (2021). Розвиток лідерства в колективі за системою Антона Макаренка. В кн. *Публічне управління та адміністративний менеджмент: сучасні тренди та перспективи*: матеріали

- Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (с. 112-113). Харків: Видавничий центр «Global Scientific Trends».
- Лебедик, Л. В., Стрельніков, В. Ю. (2020). Принципи післядипломної освіти у підготовці вчителів до управління професійним самовизначенням учнів. *Фізико-математична освіта*, 4 (26), 2, 6-12.
- Лебедик, Л. В., Стрельніков, В. Ю., Стрельніков, М. В. (2020). *Сучасні технології навчання і методики викладання дисциплін: навчально-методичний посібник для слухачів курсів підвищення кваліфікації педагогічних працівників закладів середньої, професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти*. Полтава: ТОВ «АСМІ».
- Лосева Н., Стрельніков В. (2020). Розвиток готовності педагогічних працівників до самовдосконалення на основі короткотермінових курсів-тренінгів. *Імідж сучасного педагога*, 1 (190), 49-53.
- Макаренко Антон Семенович (1888-1939). В кн. Л. Д. Березівська (Ред.), *Маловідомі першоджерела української педагогіки (друга половина XIX-XX ст.): хрестоматія* (с. 364-375). Київ: Науковий світ.
- Моргун, В. Ф. (1992). Концепція багатовимірного розвитку особистості та її застосування. *Філософська і соціологічна думка*, 2, 27-40.
- Радул, В. В. (2011). Соціальна зрілість як вершина акмеологічного розвитку особистості. *Рідна школа*, 3, 15-20.
- Сігаєва, Л. Є. (2010). Андрагогіка – теорія ціложиттєвого розвитку особистості. В кн. *Педагогічний процес: теорія і практика* (Вип. 3, ч. II, с. 165-176). Київ: ЕКМО.
- Стрельніков, В. Ю. (2013). Розвиток започаткованої А. С. Макаренком теорії проектування дидактичних систем. *Витоки педагогічної майстерності*, 12, 300-305.
- Стрельніков, В. Ю. (2023). Філософські засади застосування теорії і практики педагогічного проектування Антона Макаренка у неперервній освіті. *Витоки педагогічної майстерності*, 31, 213-218.
- Shara, S. O., Vorona, L. I., Kalinichenko, I. O., Lebedyk, L. V., & Olifira, L. M. (2020). The formation of the humanistic position of the student in the educational process. *Journal of Intellectual Disability. Diagnosis and Treatment*, 8, 3, 472-484.
- Strelnikov, V. Yu., Lebedyk, L. V., Hura, T. V., Sysoieva, S. I., Stankevych, S. V., Shapovalova, E. V., & Avilova, O. Ye. (2021). Leadership and social work in the environmental management system. *Ukrainian Journal of Ecology*, 11 (2), 349-351.
- Strelnikov, V., & Losyeva, N. (2020). Zasady opracowania podstawowego modelu dyscypliny naukowej w systemie dydaktycznym szkolnictwa wyższego na Ukrainie. *Paideia*, 2, 211-231.
- Strelnikov, V. Yu. (2020). Concept of designing advanced postgraduate pedagogical education, development and selfdevelopment of teacher pedagogical skills in the new Ukrainian school. In I. F. Prokopenko, I. M. Trubavina (Eds.), *Theory and Practice of Future Teacher's Training for Work in New Ukrainian School: monograph* (pp. 35-43). Prague: OKTAN PRINT s.r.o.

References

- Kalinichenko, I. O., & Bilyk, N. I. (Comps.). (2021). *Naukovo-metodychnyy pidkhid do vdoskonalennya pedahohichnoyi maysternosti pedahohichnykh pratsivnykiv u systemi pidvyshchennya kvalifikatsiyi [A scientific and methodological approach to improving the pedagogical skill of pedagogical workers in the system of professional development: electronic]: elektron. navch.-metod. posib*. Poltava: POIPPO [in Ukrainian].
- Kostyuk, H. S. (1989). *Navchalno-vykhovnyy protses i psyhichnyy rozvytok osobystosti [Educational process and mental development of personality]*. Kyiv: Rad. shkola [in Ukrainian].
- Lebedyk, L. V. (2023). Vykorystannya pedahohichnoyi spadshchyny A. Makarenka u zmisti pidhotovky mahistriv osvithnoyi prohramy «Pozashkilna osvita» [The use of the pedagogical heritage of A. Makarenko in the content of master's training of the educational program «Out-of-school education»]. In M. V. Hrynova (Ed.), *Slovo i sprava Antona Makarenka: ukrayinskyy ta yevropeyskyy konteksty [The words and deeds of Anton Makarenko: Ukrainian and European contexts]: materialy XXII Mizhnar. nauk.-prakt. konf. «Upravlinska maysternist kerivnyka zakladu osvity», «Upravlinnya proyektamy u sferi nauky, osvity, innovatsiy ta informatyzatsiyi», «Upravlinnya innovatsiynoyu diyalnistyu v osviti ta u vyrobnytstvi»* [«Management skills of the head of an educational institution», «Management of projects in the field of science, education, innovation and informatization», «Management of innovative activities in education and in production»]: materialy Vseukr. nauk.-prakt. seminariv (pp. 81-83). Poltava: PNPUI imeni V. H. Korolenka [in Ukrainian].
- Lebedyk, L. V. (2022). Vtilennya idey Antona Makarenka u pidhotovku mahistriv sotsialnoyi roboty [Implementation of the ideas of Anton Makarenko in the training of masters of social work]. *Scientific Journal of Khortytsia National Academy. Pedahohika*, 1 (6), 35-45 [in Ukrainian].
- Lebedyk, L. V. (2023). Mistse pedahohichnoyi spadshchyny Antona Makarenka u zmistovi pidhotovky maybutnikh pedahohiv zakladiv pozashkilnoyi osvity [The place of the pedagogical heritage of Anton Makarenko in the

- content of training of future teachers of out-of-school education institutions]. *Vytoky pedahohichnoyi maysternosti [Origins of pedagogical mastery]*, 31, 124-131 [in Ukrainian].
- Lebedyk, L. V. (2020). *Pidhotovka maybutnikh vykladachiv vyshchoyi shkoly do proektuvannya dydaktychnykh system [Preparation of future teachers of the higher school for the design of didactic systems]: monohrafiya*. Poltava: PUET [in Ukrainian].
- Lebedyk, L. V. (2021). Rozvytok liderstva v kolektivni za systemoyu Antona Makarenka [Development of leadership in the team according to Anton Makarenko's system]. In *Publichne upravlinnya ta administratyvnyy menedzhment: suchasni trendy ta perspektyvy [Public administration and administrative management: modern trends and perspectives]: materialy mizhnar. nauk.-prakt. internet-konf.* (pp. 112-113). Kharkiv: Vydavnychyy tsentr «Global Scientific Trends» [in Ukrainian].
- Lebedyk, L. V., & Strelnikov, V. Yu. (2020). Pryntsypy pislyadyplomnoyi osvity u pidhotovtsi vchyteliv do upravlinnya profesiynym samovyznachenniam uchniv [Principles of postgraduate education in training teachers to manage students' professional self-determination]. *Fyzyko-matematychna osvita [Physical and mathematical education]*, 4 (26), 2, 6-12 [in Ukrainian].
- Lebedyk, L. V., Strelnikov, V. Yu., & Strelnikov, M. V. (2020). *Suchasni tekhnolohiyi navchannya i metodyky vykladannya dystyplin [Modern learning technologies and methods of teaching disciplines: navchalno-metodychnyy posibnyk dlya slukhachiv kursiv pidvyshchennya kvalifikatsiyi pedahohichnykh pratsivnykiv zakladiv serednoyi, profesiynoyi (profesiyno-tekhnichnoyi), fakhovoyi peredvyshchoyi ta vyshchoyi osvity*. Poltava: ASMI [in Ukrainian].
- Losyeva, N., & Strelnikov, V. (2020). Rozvytok hotovnosti pedahohichnykh pratsivnykiv do samovdoskonalennya na osnovi korotkotermynovykh kursiv-treninhiv [Development of the readiness of pedagogical workers for self-improvement based on short-term training courses]. *Imidzh suchasnoho pedahoha [The image of a modern teacher]*, 1 (190), 49-53 [in Ukrainian].
- Morhun, V. F. (1992). Kontseptsiya bahatovymirnoho rozvytku osobystosti ta yiyi zastosuvannya [The concept of multidimensional personality development and its application]. *Filosofska i sotsiologichna dumka [Philosophical and sociological thought]*, 2, 27-40 [in Ukrainian].
- Makarenko Anton Semenovich (1888-1939) [Anton Semenovich Makarenko (1888-1939)]. (2003). In L. D. Berezhivska (Ed.), *Malovidomi pershodzherela ukrayinskoyi pedahohiky (druha polovyna XIX-XX st.) [Little-known primary sources of Ukrainian pedagogy (second half of the 19th-20th centuries)]*: khrestomatiya (pp. 364-375). Kyiv: Naukovyy svit [in Ukrainian].
- Radul, V. V. (2011). Sotsialna zrilist yak vershyna akmeolohichnoho rozvytku osobystosti [Social maturity as the pinnacle of acmeological personality development]. *Ridna shkola [Native school]*, 3, 15-20 [in Ukrainian].
- Shara, S. O., Vorona, L. I., Kalinichenko, I. O., Lebedyk, L. V., & Olifira, L. M. (2020). The formation of the humanistic position of the student in the educational process. *Journal of Intellectual Disability. Diagnosis and Treatment*, 8, 3, 472-484.
- Sihayeva, L. Ye. (2010). Andrahohika – teoriya tsilozhyttyevoho rozvytku osobystosti [Andragogy – the theory of lifelong personality development]. In *Pedahohichnyy protses: teoriya i praktyka [Pedagogical process: theory and practice]* (Is. 3, p. II, pp. 165-176). Kyiv: EKMO [in Ukrainian].
- Strelnikov, V. Yu. (2013). Rozvytok zapochatkovanoi A. S. Makarenkom teoriiy proektuvannya dydaktychnykh system [Development of the theory of designing didactic systems initiated by A. S. Makarenko]. *Vytoky pedahohichnoyi maysternosti [Origins of pedagogical skill]*, 12, 300-305. [in Ukrainian].
- Strelnikov, V. Yu. (2023). Filosofski zasady zastosuvannya teoriiy i praktyky pedahohichnoho proyektuvannya Antona Makarenka u neperervniy osviti [Philosophical foundations of the application of Anton Makarenko's theory and practice of pedagogical design in continuing education]. *Vytoky pedahohichnoyi maysternosti [Origins of pedagogical mastery]*, 31, 213-218 [in Ukrainian].
- Strelnikov, V. Yu., Lebedyk, L. V., Hura, T. V., Sysoieva, S. I., Stankevych, S. V., Shapovalova, E. V., & Avilova, O. Ye. (2021). Leadership and social work in the environmental management system. *Ukrainian Journal of Ecology*, 11 (2), 349-351.
- Strelnikov, V., & Losyeva, N. (2020). Zasady opracowania podstawowego modelu dyscypliny naukowej w systemie dydaktycznym szkolnictwa wyższego na Ukrainie. *Paideia*, 2, 211-231.
- Strelnikov, V. Yu. (2020). Concept of designing advanced postgraduate pedagogical education, development and selfdevelopment of teacher pedagogical skills in the new Ukrainian school. In I. F. Prokopenko, I. M. Trubavina (Eds.), *Theory and Practice of Future Teacher's Training for Work in New Ukrainian School: monograph* (pp. 35-43). Prague: OKTAN PRINT s.r.o.
- Zyazyun, I. A. (2000). Intelktualno-tvorchyy rozvytok osobystosti v umovakh neperervnoyi osvity [Intellectual and creative personality development in the conditions of continuous education]. In I. A. Zyazyun (Ed.), *Neperervna profesiyna osvita: problemy, poshuky, perspektyvy [Continuing professional education: problems, searches, prospects]: monohrafiya* (pp. 11-57). Kyiv: VIPOL. [in Ukrainian].

STRELNIKOV V.

M. V. Ostrohradskyi Poltava Academy of Continuous Education, Poltava, Ukraine

DESIGN AND IMPLEMENTATION OF THE INDIVIDUAL TRAJECTORY OF THE TEACHER'S PROFESSIONAL DEVELOPMENT IN THE CONTEXT OF THE PEDAGOGICAL HERITAGE OF A. MAKARENKO

The article examines the principles of designing and implementing the individual trajectory of a teacher's professional development in an institution of continuing education, in particular, the experience of the M. V. Ostrohradskyi Poltava Academy of Continuous Education in the development of technologies for effective management of teacher professional development processes in the context of A. Makarenko's pedagogical legacy is shown.

Theoretically grounded, based on the ideas of A. Makarenko, nine principles of designing and implementing the individual trajectory of a teacher in the conditions of war: continuity, awareness, scientificity, clarity, objectivity, developmental training, democratization of advanced training, self-development of the teacher's personality on advanced training courses, psychological support for the professional development of the personality of teachers on advanced training courses according to an individual educational trajectory.

Key words: *pedagogical legacy of A. Makarenko, principles, continuous education, design, implementation, individual educational trajectory, professional development of a teacher*

Стаття надійшла до редакції 03.05.2024 р.

УДК 378.011.3 – 051:73/76]:[37.015.3:159.955

DOI [HTTPS://DOI.ORG/10.33989/2075-146X.2024.33.310080](https://doi.org/10.33989/2075-146X.2024.33.310080)

NATALIIA SULAIEVA

ORCID: 0000-0001-5066-8605

Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University

TRAINING OF FUTURE TEACHERS FOR THE DEVELOPMENT OF STUDENTS' CREATIVE THINKING IN ART CLASSES IN GENERAL SECONDARY EDUCATION INSTITUTIONS

The article highlights the actual issue of training students majoring in art and pedagogical specialties of institutions of higher pedagogical education to develop the creative thinking of students of general secondary education institutions. Attention is focused on the definition of the category «creative thinking» and the main approaches to the formation of future teachers of art disciplines are characterized by the competence to develop students' creative thinking in art classes.

It is emphasized that the preparation of students for work on the development of their creative thinking takes place based on formal and non-formal art education received by students of art specialties.

Key words: creative thinking, art teacher training, formal education, non-formal education

Statement of the problem in general. General art education is a crucial component of the formation of the young generation of our country, in particular, the system of its aesthetic and worldview landmarks. Art gives the child the opportunity to learn about the world based on his own experiences and impressions, creative thinking, creative abilities, artistic and figurative thinking, emotional and figurative perception of reality, etc. The success of such a student's development depends on the teacher's ability to awaken their best human qualities with the help of art, to teach them to think creatively and outside the norm, to be active and indifferent to the world in which they live.

Given this, an essential task of the institution of higher pedagogical education is the professional training of the future art teacher who can provide high-quality general art education using the entire spectrum of functions of various types of arts (musical, visual, choreographic, theatrical) and to form, on this basis, the ability to think creatively and get personally significant results.

Analysis of basic research and publications. Ukrainian scientists and practitioners (H. Didych, N. Myropolska, O. Rudnytska, N. Shatilo) in their research emphasize the importance of preparing the future art teacher to provide general art education and, in particular, the development of students' creative thinking in the process of perceiving and interpreting works of art. Researchers (I. Maniukha, L. Mishchykha, I. Rudenko) focus their attention on defining the categories «creative thinking» and «creative abilities» and distinguishing ways of their formation. Scientists M. Belevska, I. Siladiy, and M. Stas offer various methods of forming the

creative abilities of future teachers. At the same time, the issue of preparing future teachers for the development of student's creative thinking in art classes has not received due attention.

The purpose of the article is to highlight approaches to the training of future teachers in institutions of higher pedagogical education to develop students' creative thinking in art classes in institutions of general secondary education.

Conceptual-terminological, induction, and generalization methods, as well as methods of structural-functional and content analysis, have been used to achieve this goal.

Presentation of the main research. The modern system of training future teachers is aimed at the development of an individual who can carry out his professional activity in conditions that are constantly changing and require updating of approaches, methods, techniques, etc. We are talking about a graduate of a higher school with non-standard thinking, the ability to produce innovative ideas, creative approach to the solution of various tasks. Such a specialist can create conditions for the formation of a free, independent, self-sufficient, confident young generation with developed creative thinking.

The problem of developing creative thinking is not new. It was studied from the standpoint of the components of the concept itself, where each component (thinking and creativity) was characterized separately, as well as their combination. Scientists (V. Moskalets, M. Smulson, V. Shapar) emphasize that thinking is a process of solving problems, finding a way out of problematic situations, and finding, solving, or overcoming problems with the help of intelligence (Moskalets, 2014, p. 117) and distinguish different functions of thinking, such as understanding, solving problems and tasks, goal formation, reflection, value orientation, prognostic-transformative, etc. The characteristics of these functions give grounds to already consider thinking as «the relationship between intellectual and creative activity» (Smulson, 2009, p. 4). For example, the prognostic-transformative function contributes to the generation of certain components in the structure of creativity, in particular, new goals for the subject, and the construction of new objective worlds.

At the same time, the category «creativity» is also considered as an activity that is the ability to create «a new reality that satisfies various social and personal needs» (Rybalka, 1996, p. 5) or is considered «a process of creating, discovering something new, previously for this specific the subject is not known» (Strategii, 2008, p. 9). The outstanding American psychologist J. Guilford, in the course of analyzing the structural model of intelligence (where he distinguishes convergent and divergent thinking), emphasizes that the divergent thinking of a person has a different movement vector, which results in different options for solving a problem, which leads to unexpected conclusions and results (Mishchiha, 2007, p. 71).

Considering the above, it can be argued that the categories «thinking» and «creativity» already have points of contact.

Nevertheless, scientists have a significant number of definitions for the common category «creative thinking», among which there is the definition of the category «creative thinking» by the domestic scientist L. Mishchikha. She notes that «creative thinking is thinking, as a result of which a person departs from generally accepted and well-known templates (schemes, algorithms) when solving problems, instead, he puts his own original, atypical approaches, visions, showing intellectual and creative initiative, uses general mental abilities, generates new ideas, generates by-products of activity» (Mishchiha, 2018, p. 82).

The work of a teacher of artistic disciplines, whose training is carried out in the conditions of institutions of higher pedagogical education, is aimed at the student with developed creative thinking.

An essential factor in the formation of competencies to conduct pedagogical activities for the development of student's creative thinking is students' mastery of various components of educational programs at pedagogical universities. Universal for the formation of creative thinking can be called such disciplines as «Pedagogy», «Psychology», «Theory and Method of Education», «Aesthetic «Therapy», «Fundamentals of Pedagogical Creativity», «Psychology of Children's Creativity», «Art with Teaching Methods in the Art Education Field», etc.

At the same time, it is natural and logical to realize that the majority of educational components of educational programs of pedagogical educational institutions have the task of teaching teachers to develop students' creative thinking. It is about methods of teaching mathematics and physics, language and literature, biology and chemistry, history and geography, etc. All of them are aimed at training a specialist capable of influencing the formation of each individual and the development of all his talents and abilities.

The focus of the author's attention is the specification of approaches to the training of future teachers to the development of student's creative thinking in art classes, which leads to the consideration of specific educational programs aimed at training art teachers – musical, visual, and choreographic. In the list of educational components, for example, the Secondary Education (Musical Art) educational program, the vast majority of those can fully have the task of forming the teacher's ability to develop students' creative thinking in their content. These are, in particular, «History of Art», «History of Ukrainian Music», «History of Foreign Music», «Teaching Methods in the Art Education Field», «Innovative Musical and Pedagogical Technologies», Major Musical Instrument with a School Repertoire Workshop», «Conducting with a Choir Workshop», «Voice Production with a Vocal Workshop», Choir

Studies and Methods of working with the Choir», «Information and Communication Technologies in Education and Art», «Stage Culture and Fundamentals of Sound Engineering», etc.

The educational components of the secondary education program «Fine Arts» seem no less promising to us: «Drawing», «Painting», «Fundamentals of Color Science», «Fundamentals of Perspective», «Fundamentals of Composition», «History of Fine Arts», «Sculpture», «PlasticAnatomy», «Methods of TeachingFine Arts», «Decorative and Applied Arts», etc.

The disciplines of the Secondary Education (Choreography) educational program are also relevant for the formation of future art teachers, among which the following deserve attention: «History of Choreographic Art», «Classical Dance and Methods of its Teaching», «Folk Stage Dance and Methods of its Teaching», «BallroomDance and Methods of its Teaching», «Theory and Methods of Teaching Historical and National Dance», «Composition and Production of Dance», «Preparation of Concert Performances», etc.

Significantly, all these disciplines are designed not only to provide artistic and pedagogical education but also to form several organizational and communicative skills. They are the following: to reveal the level of the creative potential of an individual, organize a collective creative activity, define a system of individual and group creative tasks, develop an interest in creativity, stimulate creative activity and independence, develop observation, create a psychologically favorable atmosphere for creativity, encourage manifestations of creativity, etc.

All these components are formed in students in the process of fulfilling certain conditions. A teacher of a higher school should take into account that one of the most important of these conditions is the motivation of students to their creative activity and, on this basis, stimulation to master the basic approaches to the development of creative thinking of future students. This is because weak motivation does not allow the student to realize himself and in the future leads to the fact that the teacher rarely uses creative tasks, and does not encourage children to think creatively, which does not contribute to increasing the level of general development of students.

The basis for motivation to develop the creative thinking of future art teachers and to form, on this basis, the ability to influence the creative development of students in art classes in the future is the mastery of theoretical educational components. The importance of students mastering such disciplines as «Pedagogy» and «Psychology» is undeniable. Equally valuable is students' mastery of the content of educational components that form competencies in the history of Ukrainian and foreign art (musical, visual, and choreographic).

After all, it is during their assimilation that the development of memory, thinking, activity, observation, purposefulness, intuition, etc. takes place. At the same time, the future specialist can realize the value of developing his creative thinking and the creative thinking of future students, emphasizing the importance of taking into account the original ideas of students in the educational process, encouraging them to solve non-standard tasks or produce new ideas, etc. At lecture classes on the methods of teaching various types of art, the future teacher can gain knowledge about the methods and techniques of developing creative thinking, and in the course of practical group and individual classes, develop the skills and abilities to work on the development of their own and students' creative thinking.

A crucial motivational factor in the process of mastering the ways of developing creative thinking is the satisfaction of students of higher pedagogical education institutions from achievements as a result of their activities, in which creative thinking is displayed. Such creative activity of future art teachers can be carried out during the assimilation of the content of the components of art-pedagogical educational programs during formal education, as well as in the process of receiving non-formal art education.

In the process of mastering the content of the educational components of a certain educational program, the guidance of the development of the student's ability to think creatively and influence the development of students' creative thinking in future professional activity is mostly carried out by the teacher. For example, the teacher can set the student the task of improvising during the performance of folk or author's vocal works during the course «Voice Production with Vocal Workshop»: use glissando, introduce melismas, or change the tempo and rhythm, dynamics, etc. Similar tasks can be set in the process of studying the discipline «MajorMusical Instrument with School RepertoirePractice». The task of writing a melody for a children's poem or creating an instrumental accompaniment to movements to music for primary school students, etc., is also appropriate. The need to involve future art teachers in musical improvisation is justified by the fact that it allows creating their musical constructions, to express their thoughts and feelings. At the same time, in addition to the development of creative thinking, musical improvisation contributes to the improvement of intonation and harmonic hearing. It is valuable to support the student by the teacher, distinguish him from others, and encourage creative activity in the future.

Improvisational approaches are also important in the process of acquiring choreographic competencies by future teachers. For example, in the process of studying the educational component «Folk StageDance and Methods of its Teaching», a student can supplement the choreographic composition necessary for performance with his plots or add different (simpler or more complex) movements. At the same time, the teacher should emphasize that improvisation is the basis of all folk rites accompanied by song or dance. Therefore, in the course

of improvisation, the student becomes a continuation of the traditions of the Ukrainian people, and this is his Ukrainianness.

Encouraging students to realize the unpredictable development of a creative idea is expedient even in the process of teaching them fine arts. Thus, during the study of the educational components of «Painting», «Drawing», it is advisable to allow and even encourage future teachers to introduce their colors, lines, and artistic images into the work of art they create. It will also be an important contribution to the development of their creative thinking and the motivation to use these approaches in working with children in the future.

It is valuable for the development of students' creative thinking to involve them in the creation of collective works (musical, visual, choreographic). For example, in classes on choral studies and methods of working with a choir, students can write and perform small children's operas using well-known authors, folk, or self-composed songs. It is also possible to create original collective samples in the process of studying the discipline «Decorative and Applied Arts», Plastic Anatomy» or «Sculpture». The content of the educational components «Composition and Staging of Dance» and «Preparation of Concert Performances» are specifically aimed at developing the creative thinking of students who will have to create their choreographic works in the future.

The development of student's creative thinking and encouraging them to use knowledge in their future professional activities is also facilitated by the performance of creative tasks in laboratory classes on art teaching methods. In particular, future teachers are invited to learn to use in their future professional activities the melodization of their name, the continuation of a started melody or choreographic composition, to give a musical (choreographic) answer to a musical (choreographic) question, to complete a melody (choreographic performance) with interrogative or exclamatory intonations or movements, finish a piece of art you have started, add your elements to a piece of art, adjust a sketch, create colors by blending, and more.

An important stimulating factor for the development of creative thinking is the receipt by future art teachers of non-formal art education in permanent and temporary artistic and creative collectives of pedagogical universities. It is primarily about vocal and instrumental, visual and choreographic ensembles, choirs, groups, sections, etc. At the same time, one-time associations of students to hold various events (concerts, forums, contests, holidays, fairy tales, etc.) cannot be rejected. Non-formal art education is defined as «voluntary artistic activity of an individual, which is carried out outside of formal education in an institution of higher pedagogical education, is implemented mostly in artistic and creative collectives and is not accompanied by the issuance of an official diploma»(Sulaeva, 2014, p. 75).

For example, in Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University there are more than 20 permanent artistic and creative collectives of various directions and a significant number of temporary creative associations for various events. Among the permanently active collectives, the famous Ukrainian and European folk choir «Kalyna» named after Hryhoriy Levchenko, «Vesna» folk dance ensemble, the creative laboratory of the Department of FineArts «Decorative and Applied Arts of Ukraine», etc. stand out.

It is the receipt of non-formal art education in permanent artistic and creative collectives of pedagogical universities that allows cooperating with highly professional managers who allow students to realize themselves as artists (singers, instrumentalists, choreographers, artists), interpret works for their performance, demonstrate their skills to the audience, receive emotional satisfaction from creative realization and feedback from viewers and listeners.

At the same time, in temporary creative associations, students have an even greater opportunity to express themselves, present themselves, translate the results of their creative thinking into creative works, and present their creative achievements to the public.

We emphasize that the most effective way to develop students' creative thinking is the combination of formal education in a higher pedagogical education institution with non-formal education in the artistic and creative collectives of this institution. Future art teachers who can combine these two types of educational activities have more potential for productive interaction in future pedagogical work with children in the field of developing their creative thinking.

Conclusions. In the national science and practice of the past and the present, the issue of the development of creative thinking among the young generation of our country is singled out. One of the most crucial factors in the development of creative thinking in children is the professional activity of teachers of general secondary education institutions, in particular, teachers of art disciplines. Therefore, an urgent issue of higher pedagogical education is the preparation of a future teacher with non-standard thinking, the ability to produce innovative ideas, creative approach to the solution of various tasks. Only such a teacher can influence the development of students' creative thinking – thinking, as a result of which the individual deviates from the generally accepted and well-known templates when solving or solving problems, instead, puts his own original, atypical approaches, visions, showing intellectual and creative initiative, uses general mental abilities, generates new ideas, generates by-products of activity.

The preparation of future teachers for the development of creative thinking of students of general secondary education institutions in art classes takes place based on students receiving artistic and pedagogical specialties

in formal and non-formal art education. Within the framework of receiving formal education, students learn the content of educational components, among which are theoretical (those that lay the foundation for the development of creative thinking in students and form competencies for the development of creative thinking of students) and practical (on which the acquisition of skills and abilities to think creatively actually takes place and approaches for working with students are learned). An important factor in future art teachers of general art education institutions acquiring the competence to develop creative thinking in children is their acquisition of informal art education in artistic and creative collectives of institutions of higher pedagogical education.

References

- Belevska, M. (2014). Formuvannia tvorchykh zdbnostei maibutnykh uchyteliv, yak skladovoi pedahohichnoi maisternosti [Formation of creative abilities of future teachers as a component of pedagogical skills]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu [Scientific Bulletin of the Uzhhorod National University]*, 29, 21-23 [in Ukrainian].
- Mishchykha, L. (2018). Tvorche myslennia osobystosti: psykholohichni dyskurs [Creative thinking of the individual: a psychological discourse]. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu [Scientific Bulletin of Kherson State University]*, 3, 79-83 [in Ukrainian].
- Mishchykha, L. (2007). *Psykholohiia tvorchosti [Psychology of creativity]: navchalnyi posibnyk*. Ivano-Frankivsk: Hostynets [in Ukrainian].
- Moskalets, V. (2014). Sutnist intelektu, myslennia, movlennia, svidomosti yak psykhoфункціональних dannosti [The essence of intelligence, thinking, speech, consciousness as psycho-functional data]. *Psykholohiia i suspilstvo [Psychology and society]*, 114-131 [in Ukrainian].
- Rybalka, V. V. (1996). *Psykholohiia rozvytku tvorchoi osobystosti [Psychology of creative personality development]*. Kyiv: IZMN [in Ukrainian].
- Shapar, V. B. (2007). *Suchasnyi tlumachnyi psykholohichni slovnyk [Modern explanatory psychological dictionary]*. Kharkiv: Prapor [in Ukrainian].
- Smulson, M. L. (2009). Intelektualnyi samorozvytok u virtualnomu osvithnomu seredovyshchi: zmina paradyhmy [Intellectual self-development in a virtual educational environment: a paradigm shift]. *Aktualni problemy psykholohii: psykholohichna teoriia ta tekhnolohiia navchannia [Actual problems of psychology: psychological theory and learning technology]*, 6, 1-8 [in Ukrainian].
- Spinul, I. (2012). Teoretychni aspekty rozvytku tvorchykh zdbnostei maibutnykh uchyteliv khoreohrafii [Theoretical aspects of the development of creative abilities of future teachers of choreography]. *Naukovi zapysky [Proceedings]*, 107 (2), 167-176 [in Ukrainian].
- Stratehii tvorchoi diialnosti: shkola V. O. Moliako [Strategies of creative activity: school of V. O. Moliako]*. (2008). Kyiv: Osvita Ukrainy [in Ukrainian].
- Stas, M. (2007). *Metodyka formuvannia tvorchykh zdbnostei maibutnykh uchyteliv obrazotvorchoho mystetstva [Methods of formation of creative abilities of future teachers of fine arts]*. (PhD diss.). Kyiv [in Ukrainian].
- Sulaieva, N. V. (2014). *Neformalna mystetska osvita maibutnykh uchyteliv u khudozhno-tvorchykh kolektyvakh [Non-formal art education of future teachers in artistic and creative collectives]*. (D diss.). Instytut pedahohichnoi osvity i osvity doroslykh NAPN Ukrainy. Kyiv [in Ukrainian].
- Syladii, I. (2018). Formuvannia tvorchykh zdbnostei maibutnykh pedahohichnykh kadriv [Formation of creative abilities of future teaching staff]. *Pedahohika formuvannia tvorchoi osobystosti u vyshchii i zahalnoosvitnii shkolakh [Pedagogy of creative personality formation in higher and secondary schools]*, 61, 114-118 [in Ukrainian].

СУЛАСВА Н.

Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка, Україна

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ДО РОЗВИТКУ ТВОРЧОГО МИСЛЕННЯ УЧНІВ НА УРОКАХ МИСТЕЦТВА В ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

У статті висвітлена актуальна проблема підготовки студентів мистецько-педагогічних спеціальностей закладів вищої педагогічної освіти здійснювати розвиток творчого мислення учнів закладів загальної середньої освіти. Акцентовано увагу на визначенні поняття «творче мислення» та схарактеризовано основні підходи до формування в майбутніх учителів мистецьких дисциплін компетентностей здійснювати розвиток творчого мислення учнів на уроках мистецтва (музичного, образотворчого та хореографічного).

Підкреслено, що підготовка студентів до майбутньої професійної діяльності з розвитку творчого мислення учнів має ґрунтуватися на отриманні ними формальної освіти, зокрема, на засвоєному змісті освітніх компонентів, пропорованих здобувачам освіти в межах освітніх програм 014.13 Середня освіта (Музичне мистецтво), 014.12 Середня освіта (Образотворче мистецтво) та 014 Середня освіта (Хореографічне мистецтво). Водночас, у

статті наголошено на вартісності залучення майбутніх учителів мистецьких дисциплін до отримання неформальної мистецької освіти в художньо-творчих колективах закладів вищої педагогічної освіти. Мистецько-освітня діяльність учасників таких колективів є важливим доважком до формування у майбутніх учителів мистецтва закладів загальної мистецької освіти компетентності розвивати творче мислення в учнів закладів загальної середньої освіти.

Ключові слова: *творче мислення, підготовка учителів мистецтва, формальна освіта, неформальна освіта*

Стаття надійшла до редакції 07.05.2024 р.

УДК 378.018.43:004]:377

DOI [HTTPS://DOI.ORG/10.33989/2075-146X.2024.33.310081](https://doi.org/10.33989/2075-146X.2024.33.310081)

ЮЛІЯ СРІБНА

ORCID: 0000-0003-3849-3871

ПЕТРО МОЛЧАНОВ

ORCID: 0000-0001-5335-4281

ВОЛОДИМИР КОНДЕЛЬ

ORCID: 0000-0002-4851-0523

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

ЕЛЕМЕНТИ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ПРИ ПІДГОТОВЦІ ФАХІВЦІВ ЗІ СПЕЦІАЛЬНОСТІ «ПРОФЕСІЙНА ОСВІТА»

Розвиток інформаційно-комунікаційних технологій, створення відкритих електронних освітніх ресурсів, збільшення потреби суспільства у персоналізованому й адаптивному навчанні сприяють необхідності впровадження інноваційних технологій в освіту. Однією з тенденцій сьогодення є використання дистанційної і змішаної форм навчання у вищому навчальному закладі.

Ця стаття спрямована на детальний аналіз та вивчення різних аспектів використання Google Клас у дистанційному навчанні з метою виявлення його переваг та обмежень в освітньому процесі підготовки фахівців зі спеціальності «Професійна освіта». Дослідження буде акцентувати увагу на проблемах, з якими стикаються викладач та студент, а також на тому, як можливо покращити ефективність використання цього інструменту для оптимальної освітньої практики.

Ключові слова: *професійна освіта, здобувачі вищої освіти, фахівці, Google Клас, цифровий інструмент, віртуальне середовище, дистанційна форма навчання.*

Постановка проблеми. Проводити заняття віддалено, не бачити студентів, не мати можливостей пояснити особисто й допомогти в момент виникнення проблеми – ще не так давно викладачі не могли й уявити таких ситуацій у своїй роботі. Але спочатку пандемія, потім воєнний стан внесли несподівані корективи і змусила всіх терміново опанувувати цифрові інструменти й нові педагогічні підходи та методики.

Більшість навчальних закладів, зокрема, Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка, запроваджує елементи дистанційного навчання, наприклад, для надання консультацій, проведення занять під час карантину та воєнного стану (Антонова, 2019, с. 10-22). Вибір дистанційних платформ або відкритих ресурсів залежить від підготовленості колективу закладу до такої діяльності. Використання інституційних ресурсів, відкритих ресурсів (на основі використання технологій Web 2.0, Web 3.0, хмарних сервісів, е-бібліотек та ін.) (Богачков, 2020, с. 290-303) для організації дистанційного навчання залежить від багатьох чинників: підготовленості всіх учасників освітнього процесу (керівників, викладачів, студентів), нормативно-правового, навчально-методичного, матеріально-технічного забезпечення. У даній роботі розглянемо досвід запровадження елементів дистанційного навчання в освітньому процесі (з використанням Google Клас), (Москаленко, 2023, с. 19) в освітньому процесі при підготовці фахівців зі спеціальності «Професійна освіта».

На кафедрі професійної освіти, дизайну та безпеки життєдіяльності факультету технологій та дизайну навчаються студенти, які в недалекому майбутньому стануть фахівцями професійної освіти у галузях дизайну, сфери обслуговування (готельно-ресторанного сервісу), легкої промисловості, транспорту та логістики, які здійснюватимуть кваліфіковану педагогічну діяльність у закладах професійної (професійно-технічної) освіти та у виробничих умовах з підготовки конкурентоспроможних працівників, володіють системою професійних якостей та ціннісних орієнтацій із широким доступом до працевлаштування у закладах освіти та здатні застосовувати теоретичні знання та практичні навички за відповідною спеціалізацією. Очевидно, що підготовка таких фахівців професійної освіти неможлива без використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, зокрема, елементів дистанційного навчання, а саме, платформи Google Клас.

Задача забезпечення комфортного процесу виконання та надсилання завдань, а також створення унікальних матеріалів та ефективного взаємодії між учасниками освітнього процесу є однією з ключових у дистанційному навчанні (Варяниця, 2023). Одним із ефективних рішень у цьому контексті є використання платформи Google Клас, (Войтович, 2018, с. 39-43).

Google Клас – це інноваційний інструмент, що дозволяє створювати віртуальні класи та легко взаємодіяти зі студентами. Завдяки можливості додавати студентів за допомогою електронної пошти, ви можете швидко формувати спільне середовище для навчання. Організація завдань у спільному, структурованому просторі стає легкою та зручною (Гайтан, 2022, с. 33-67). Ви можете надсилати завдання всій групі або обирати конкретних студентів. Окрім цього, Google Клас надає можливість оперативного обміну інформацією між викладачем і студентом (Гулай, 2023, с. 14-23). Ви можете легко спілкуватися, вирішувати питання та вносити корективи до навчального процесу. Платформа дозволяє створювати власні завдання або імпортувати їх з інших освітніх ресурсів, що робить навчальний процес різноманітним та зацікавлюючим.

У зв'язку з швидким розвитком технологій та переходом до дистанційного навчання, актуальність використання цифрових інструментів у освіті стає все важливішою. Однією з ключових платформ для ведення дистанційних занять є Google Клас, яка пропонує викладачам та студентам широкий спектр інструментів для ефективної комунікації, завдань та взаємодії, що є надзвичайно важливим в процесі опанування дисциплін спеціальності «Професійна освіта».

Однак, не дивлячись на широке використання, існують певні аспекти використання Google Клас, які можуть потребувати подальшого вивчення та оптимізації. Наприклад, можливі проблеми можуть включати аспекти ефективності комунікації, взаємодії з різними типами завдань, адаптації до різних стилів навчання, а також вивчення впливу використання цієї платформи на академічні результати студентів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В останні роки спостерігається підвищений інтерес до використання платформи Google Клас у вищій освіті та навчанні студентів. Дослідження та публікації в даному напрямку акцентують увагу на ключових аспектах (Кривонос, 2023, с. 161-176). Вивчається, наскільки ефективно Google Клас забезпечує можливості взаємодії між викладачами та студентами, а також на якість зворотного зв'язку у віртуальному середовищі. Досліджується, наскільки легко вчителям організувати матеріали для занять, розміщувати завдання та створювати структурований навчальний процес. Аналізується, як Google Клас впливає на процес дистанційного оцінювання, включаючи проведення тестів, оцінювання робіт та надання звітності (Конопляник, 2021, с. 121-127). Розглядається баланс між викликами та перевагами використання цієї платформи, такими як адаптація до потреб студентів та недоліки, які можуть виникати у використанні. Вивчається, як Google Клас взаємодіє з іншими цифровими інструментами та ресурсами для забезпечення повноцінного навчального процесу (Остапчук, 2020).

Додаткові дослідження та обговорення цих аспектів можуть допомогти розширити наше розуміння впливу Google Класа на вищу освіту та ефективність навчання студентів у віртуальному середовищі (Гриценко, 2015).

Метою статті є аналіз системи дистанційного навчання Google Клас в процесі підготовки фахівців зі спеціальності «Професійна освіта», введення елементів дистанційного навчання для організації якісного навчання з використанням цифрових технологій, надихання й мотивування студентів, вирішення технічних проблем.

Виклад основного матеріалу дослідження. Дистанційне навчання – це індивідуалізований процес набуття знань, умінь, навичок і способів пізнавальної діяльності людини, який відбувається в основному за опосередкованої взаємодії віддалених один від одного учасників навчального процесу у спеціалізованому середовищі, яке функціонує на базі сучасних психолого-педагогічних та інформаційно-комунікаційних технологій.

Дистанційна форма навчання передбачає доступ до інтернету, технічне забезпечення (комп'ютер, планшет, смартфон тощо) в усіх учасників освітнього процесу, а також те, що викладачі володіють технологіями дистанційного навчання.

Інтернет-технології в сучасному світі впливають на багато аспектів нашого життя, зокрема, на систему освіти. Заочна форма навчання існує вже довгий час, проте із зростанням доступності Інтернету вона отримала нові можливості, стаючи більш повноцінною завдяки сучасним технологіям.

Інформатизація освіти в Україні визначається як один з ключових механізмів модернізації освітньої системи. Сучасні інформаційні технології відкривають нові перспективи для підвищення ефективності освітнього процесу. Значна увага приділяється методам активного пізнання, самоосвіті та дистанційним освітнім програмам (Биков, 2015, с. 77-140).

Дистанційне навчання представляє собою добре організовану і контрольовану самоосвіту, використовуючи комп'ютерну техніку та комунікаційні мережі. Google Клас є однією з систем дистанційного навчання є модульним об'єктно-орієнтованим динамічним навчальним середовищем, яке також відоме як система управління навчанням, система управління курсами, віртуальне навчальне середовище або просто платформа для навчання. Вона надає розвинуті інструменти для комп'ютеризованого навчання, включаючи дистанційне (Спірін, 2020, с. 29-58).

Google Клас призначений для організації навчання онлайн у мережевому середовищі з використанням технологій Інтернету. Ця система надає різноманіття процедур навчання онлайн, комбінуючи їх для організації ефективного навчання в навчальних закладах. Google Клас дозволяє встановлювати освітні ресурси, забезпечує доступ і управління ними, а також сприяє комунікації учасників освітнього процесу через інтернет-конференції, форуми та обмін повідомленнями.

Використання мережевих технологій в навчанні дає студентам можливість будувати свою стратегію вивчення навчальної дисципліни та сприяє не лише засвоєнню знань, умінь та навичок, а й формуванню певної структури особистісних якостей (Андрос, 2018. с. 238-256). Дослідження умов формування професійної компетентності майбутніх фахівців за допомогою мережевих технологій показало, що впровадження навчально-методичного комплексу, який містить дистанційні курси, розроблені засобами Google Клас за модульним підходом, представлення знань як динамічної, мультимодальної структури, в якій беруть участь студенти, сприяє набуттю ними досвіду самостійного поповнення та оновлення професійних знань, особистісної причетності до цього процесу та відповідальності за нього.

Модульне навчання, засноване на позиціях діяльнісного та гнучкого підходу (Кухаренко, 2020) до визначення послідовності засвоєння навчального матеріалу, передбачає, що сам модуль є цілісною конструкцією, яка об'єднує навчальний зміст та технологію оволодіння ним. Ключовим критерієм при побудові модулю є структурування діяльності студента за логікою етапів засвоєння знань: сприйняття, розуміння, осмислення, запам'ятовування, застосування, узагальнення, систематизація (Ляхощька, 2020).

Під час визначення етапів модульного навчання використовувався підхід, який реалізований у мережевій технології. Цей підхід базується на модульному підході, широкому використанні телекомунікаційно-супутникових мереж і сучасних інформаційних технологій. Він характеризується використанням:

- глосарного навчання: система заучування фактів і понять, що входять у професійні словники;
- оглядового навчання: побудоване на використанні оглядових лекцій, допомагає студенту створити цілісну картину галузі знань та діяльності, що вивчається;
- алгоритмічного засвоєння знань: навчання, побудоване на засвоєнні алгоритмів професійних умінь;
- розвиваючого тренінгу: спонукає студента до самостійного пошуку інформації, творчого осмислення та самостійних дій у постійно змінних умовах;
- контролю знань: поточного, модульного і підсумкового.

У цілому, дотримуючись загальнодидактичних принципів та спираючись на наявні дослідження структури процесу професійного навчання, для вивчення кожного окремого навчального модулю визначено таку послідовність етапів модульного навчання:

- оглядове навчання: передбачає ознайомлення студентів з основними поняттями і принципами предмета через оглядові лекції чи матеріали (Олійник, 2013);
- вивчення теоретичного матеріалу: студенти систематично вивчають теоретичний матеріал, що становить основу модулю;
- засвоєння, формування та закріплення професійних умінь і навичок: студенти активно взаємодіють із завданнями, спрямованими на розвиток практичних навичок та вмінь;
- розвиваючий тренінг: сприяє студентам у самостійному пошуку інформації, творчому осмисленню та використанню отриманих знань в різних умовах;

- модульний контроль: забезпечує вимірювання рівня засвоєння матеріалу, перевірку професійних знань студентів на кожному етапі.

Для кожного з описаних етапів професійного навчання пропонуються найбільш оптимальні засоби, форми та методи навчання, які відповідають специфіці інформаційного середовища Google Клас з урахуванням особливостей підготовки майбутніх фахівців у галузях легкої промисловості, дизайну, сфери обслуговування, транспорту та логістики.

Система дистанційного навчання Google Клас надає широкий функціонал для студентів та викладачів:

Для студентів:

- доступ до навчальних матеріалів, завдань та самостійних робіт;
- засоби для групової роботи, такі як форум, чат, семінар, вебінар;
- перегляд результатів проходження дистанційного курсу та тестів;
- можливість спілкування з викладачем через особисті повідомлення, форум, чат;
- завантаження файлів з виконаними завданнями;
- використання нагадувань про події у курсі.

Для викладачів:

- розробка авторських дистанційних курсів;
- розміщення навчальних матеріалів у різних форматах, включаючи відео, аудіо та презентації;
- додавання різноманітних елементів курсу та проведення швидкої модифікації навчальних матеріалів;
- використання різних типів тестів та автоматична перевірка знань студентів;
- додавання різноманітних плагінів для розширення можливостей дистанційного навчання.

Такий підхід дозволяє оптимально організувати навчання в інтерактивному середовищі, сприяючи ефективному засвоєнню та розвитку професійних компетенцій студентів.

Детальний аналіз використання Google Клас у дистанційному навчанні може розглядати різні аспекти, включаючи технічні можливості, зручність використання, сприйняття користувачами, адаптивність до потреб освітнього процесу і багато іншого. Нижче наведено кілька ключових аспектів, які можна включити до аналізу:

1. Зручність інтерфейсу та навігації:

Оцінка того, наскільки інтерфейс Google Клас є зручним для викладачів та студентів.
Вивчення легкості навігації між різними розділами та функціями платформи.

2. Функціональність:

Аналіз можливостей створення завдань, відправлення матеріалів для читання та завдань, спільної роботи над документами тощо.
Визначення, наскільки добре Google Клас впорається із завданнями, що стосуються оцінювання та відстеження прогресу.

3. Адаптивність:

Дослідження, наскільки платформа може бути адаптована до різних типів курсів та методів викладання.
Розгляд можливостей інтеграції з іншими інструментами та платформами.

4. Технічна підтримка:

Аналіз наявності та якості технічної підтримки для викладачів та студентів.
Вивчення можливостей усунення проблем, таких, як втрати з'єднання чи інші технічні неполадки.

5. Залучення студентів:

Оцінка ефективності інструментів для залучення та мотивації студентів.
Дослідження можливостей для взаємодії та обговорення між учасниками.

6. Проблеми безпеки та конфіденційності:

Розгляд можливих загроз безпеці та проблем конфіденційності даних.
Визначення заходів, які приймаються для забезпечення безпеки особистих інформаційних даних.

7. Доступність:

Аналіз того, наскільки платформа є доступною для різних користувачів, включаючи тих, хто може мати обмеження у доступі.

8. Підтримка мобільних пристроїв:

Дослідження того, наскільки зручно користуватися Google Клас на мобільних пристроях.

Після аналізу цих аспектів можна зробити висновки про переваги та обмеження використання Google Клас у дистанційному навчанні. Далі вкажемо можливі шляхи покращення платформи для оптимальної освітньої практики подання матеріалів з навчальних дисциплін спеціальності «Професійна освіта» з урахуванням виявлених проблем викладачів та студентів.

Розглянемо детально кожен з аспектів, зазначених у попередньому аналізі використання Google Клас у дистанційному навчанні:

1. Зручність інтерфейсу та навігації:

- Переваги:

Інтерфейс Google Клас є досить інтуїтивно зрозумілим, що полегшує користування для викладачів та студентів.

Проста навігація між розділами, яка дозволяє швидко переміщатися між матеріалами та завданнями.

- Обмеження:

Деякі користувачі можуть відзначити, що інтерфейс може бути перенавантаженим великою кількістю опцій, особливо для новачків.

2. Функціональність:

- Переваги:

Google Клас має широкі можливості для створення завдань, публікації матеріалів, відправлення коментарів та індивідуального оцінювання.

Інтеграція з Google Документами та Google Презентаціями полегшує спільну роботу над проєктами.

- Обмеження:

В окремих випадках може виникати складність при створенні складних завдань або інтеграції із деякими сторонніми сервісами.

3. Адаптивність:

- Переваги:

Google Клас досить гнучкий та може бути адаптований до різних методів викладання та предметів.

Інтеграція з іншими Google-інструментами (наприклад, Google Календар) полегшує організацію курсів.

- Обмеження:

Деякі викладачі можуть відзначити обмеження у роботі платформи для специфічних видів курсів, таких як лабораторні роботи, практичні заняття або мистецтво.

4. Технічна підтримка:

- Переваги:

Зазвичай надається ефективна технічна підтримка в разі виникнення проблем.

- Обмеження:

Технічні неполадки, такі як втрати з'єднання чи проблеми з доступом, можуть виникати, що може вплинути на процес навчання.

5. Залучення студентів:

- Переваги:

Можливість взаємодії та обговорення сприяє залученню студентів.

Зручний інтерфейс для відстеження та аналізу прогресу студентів.

- Обмеження:

Не всі студенти можуть активно взаємодіяти, а деякі можуть відчувати відсутність спільності в порівнянні із традиційним класовим оточенням.

6. Проблеми безпеки та конфіденційності:

- Переваги:

Зазвичай використовуються стандарти безпеки для захисту особистих даних.

- Обмеження:

Існують потенційні загрози безпеки, особливо при недостатній увазі до налаштувань приватності та контролю доступу.

7. Доступність:

- Переваги:

Google Клас доступний для користувачів з різних країн та регіонів.

- Обмеження:

Деякі користувачі можуть стикатися з обмеженнями доступу через технічні або політичні обставини.

8. Підтримка мобільних пристроїв:

- *Переваги:*

Доступ до Google Клас через мобільні пристрої полегшує гнучкість навчання.

- *Обмеження:*

Деякі функції можуть бути обмеженими на мобільних пристроях, порівняно з використанням на комп'ютері.

З детального аналізу використання Google Клас у дистанційному навчанні включає як переваги, так і обмеження платформи, які слід враховувати при плануванні навчального процесу з опанування дисциплін спеціальності «Професійна освіта».

Переваги використання Google Клас:

- Інтуїтивно зрозумілий інтерфейс та зручна навігація полегшують користування для викладачів та студентів.

- Розширені можливості створення завдань, обміну матеріалами та спільної роботи над документами сприяють ефективному використанню для освітнього процесу.

- Гнучкість та адаптивність до різних типів курсів і методів викладання, а також інтеграція з іншими Google-інструментами, дозволяють використовувати платформу в різних освітніх контекстах.

Обмеження використання Google Клас:

- Можливе перенавантаження інтерфейсу для деяких користувачів, що може викликати невпевненість у новачків.

- Обмеження у створенні складних завдань або інтеграції із деякими сторонніми сервісами можуть впливати на реалізацію певних видів курсів.

- Технічні проблеми, такі як втрати з'єднання чи труднощі з доступом, можуть виникати і впливати на продуктивність учасників навчального процесу.

- Деякі студенти можуть відчувати відсутність соціального взаємодії та спільності порівняно з традиційним навчанням у класі.

Google Клас дозволяє викладачам ставити оцінки, додавати коментарі та забезпечувати конструктивний зворотний зв'язок безпосередньо в електронній формі, що суттєво підвищує ефективність навчального процесу.

Завдання автоматично систематизуються та зберігаються в структурований спосіб на Google Диску, що робить їх легко доступними та організованими.

Всі опубліковані завдання відображаються на головному екрані, надаючи викладачам централізований доступ до всіх активностей.

Google Клас автоматично організовує завдання в структуру папок та документів на Google Диску, спрощуючи навігацію та забезпечуючи легкий доступ до необхідних матеріалів.

Платформа надає викладачам можливість ефективно організовувати як традиційні, так і дистанційні заняття, роблячи навчання більш гнучким та адаптованим до різних умов.

Google Клас демонструє свою пристосованість для студентів, надаючи інтуїтивний та простий інтерфейс для різних вікових груп.

Використання Google Клас не лише спрощує роботу викладачів, але й покращує здатність студентів до активного навчання та співпраці в цифровому середовищі. Цей інструмент стає важливим компонентом для сучасного освітнього процесу, що базується на технологічних засобах та інтерактивності.

Висновки. Аналіз наукових джерел і підготовлених матеріалів дозволяє стверджувати, що дистанційне навчання відкриває перед викладачами широкі можливості для зручного та ефективного проведення занять та організації навчального процесу, зокрема, при підготовці майбутніх фахівців легкої промисловості, дизайну, сфери обслуговування, транспорту та логістики. Викладачі можуть легко створювати завдання в електронній формі, що дозволяє оптимізувати процес оцінювання та зберігання робіт студентів.

Google Клас є потужним інструментом для дистанційного навчання, забезпечуючи багатий функціонал та зручний інтерфейс. Його переваги включають гнучкість, адаптивність та ефективність взаємодії. Однак, для максимальної ефективності, важливо вирішувати технічні та соціальні виклики, такі як проблеми з безпекою, навігацією та соціальною взаємодією, щоб забезпечити задоволеність та успішність всіх учасників навчально-виховного процесу.

Список використаних джерел

Андрос, М. Є., Касьян, С. П., Олійник, В. В., Ляхоцька, Л. Л. та ін. (2018). Тестування як елемент ефективності проведення дистанційного навчання. В кн. Л. Л. Ляхоцька (Ред.), *Науково-методичні основи впровадження технологій змішаного навчання в системі відкритої післядипломної освіти: методичний посібник* (с. 238-256). Київ: ДВНЗ "Університет менеджменту освіти.

- Антонова, О., Фамілярська, Л. (2019). Використання цифрових технологій в освітньому середовищі закладу вищої освіти. *Відкрите освітнє e-середовище сучасного університету*, спецвип., 10-22. Взято з http://nbuv.gov.ua/UJRN/oeemu_2019_spetsvip_4.
- Биков, В. Ю., Гриценчук, О. О., Жук, Ю. О. та ін. (2015). Дистанційне навчання в країнах Європи та США і перспективи для України. В кн. *Інформаційне забезпечення навчально-виховного процесу: інноваційні засоби і технології*: кол. монографія (с. 77-140). Київ: Атіка.
- Богачков, Ю. М., Букач, А. В., Ухань, П. С. (2020). Комплексне застосування Google Classroom для створення варіативних дистанційних курсів. *Інформаційні технології і засоби навчання*, 76, 2, 290-303. Взято з <https://doi.org/10.33407/itlt.v76i2.3338>.
- Варяница, Л. О., Шевченко, О. М., Петросова, В. І. (2023). Цифрові інструменти Google для української освіти: використані можливості в умовах війни. *Академічні візії*, 17. Взято з <https://www.academy-vision.org/index.php/av/article/view/229>.
- Войтович, І. С., Трофименко, Ю. С. (2018). Особливості використання Google Classroom для організації дистанційного навчання студентів. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 2: Комп'ютерно-орієнтовані системи навчання*, 20, 39-43. Взято з http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_2_2018_20_8.
- Гайтан, О. М. (2022). Порівняльний аналіз можливостей використання інструментарію вебінарорієнтованих платформ Zoom, Google Meet та Microsoft teams в онлайн навчанні. *Інформаційні технології і засоби навчання*, 87, 1, 33-67. Взято з <https://doi.org/10.33407/itlt.v87i1.4441>.
- Гриценко, В., Юстик, І. (2015). Використання сервісу Google Classroom для управління освітніми процесами. *Portal of scientific conferences Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State Pedagogical University*. Взято з <https://cusu.edu.ua/en/konferentsii-2014-2015-nr/suchasni-tendentsii-navchannia-fyzyku-uzahalnoosvitni-ta-vyshchii-shkoli/sektsiia-4/3930-vykorystannya-servisu-google-classroom-dlya-upravlinnya-osvitnimy-protsesamy>.
- Гулай, О., Кабак, В. (2023). Цифрові інструменти GOOGLE як засіб удосконалення освітнього процесу в закладах вищої освіти. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Педагогіка*, 1, 2, 14-23. Взято з <https://doi.org/10.25128/2415-3605.22.2.2>.
- Денисенко, О. (2020). Дослідження та розробка системи розпізнавання тексту. *ЛОГОС. ОНЛАЙН*. Взято з <https://doi.org/10.36074/2663-4139.11.04>.
- Конопляник, Л. М. (2021). Роль цифрових інструментів при організації дистанційного навчання фахової іноземної мови в умовах пандемії. *Інноваційна педагогіка*, 41, 2, 121-127. Взято з <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2021/41/2.24>.
- Кривонос, О. М., Котенко, О. Д. (2023). Використання цифрових технологій в освітньому процесі. *Наука і техніка сьогодні*, 1 (15), 161-176. Взято з [https://doi.org/10.52058/2786-6025-2023-1\(15\)-161-175](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2023-1(15)-161-175).
- Кухаренко, В. М., Бондаренко, В. В. (2020). *Екстрене дистанційне навчання в Україні*: монографія. Харків: Вид-во КП «Міська друкарня».
- Ляхощька, Л. Л. (2020). *Дистанційне навчання та інформаційно-комунікаційні технології в системі відкритої післядипломної освіти*: збірник навчальних матеріалів (робочі навчальні програми, конспекти занять та спецкурсів). Київ.
- Москаленко, О. М., Федяй, І. О., Бакуменко, Т. К., Косенюк, Г. В. (2023). Використання Google інструментів для освітнього процесу: Google Classroom як інноваційне рішення для дистанційного навчання. *Академічні візії*, 19. Взято з <https://doi.org/10.5281/zenodo.7895993>.
- Олійник, В. В. (2013). *Відкрита післядипломна педагогічна освіта і дистанційне навчання в запитаннях і відповідях*: наук.-метод. посібник. Київ: А.С.К.
- Осадча, К. П., Осадчий, В. В. (2013). *Організаційні проблеми впровадження системи управління курсами у процесі професійної підготовки майбутніх фахівців з інформаційних технологій*. Взято з <http://2013.moodle moot.in.ua/course/view.php?id=24&lang=ru>.
- Остапчук, Н., Полухович, Н. (2020). Використання Google Classroom для організації уроків інформатики: структура віртуального класу. *Нова педагогічна думка*, 1 (101). Взято з <http://npd.roippo.org.ua/index.php/NPD/article/view/108/102>.
- Спірін, О. М., Колос, К. Р. (2020). Технологія організації масового дистанційного навчання учнів в умовах карантину на базі платформи Moodle. *Інформаційні технології і засоби навчання*, 79, 5, 29-58. Взято з http://nbuv.gov.ua/UJRN/ITZN_2020_79_5_5.

References

- Andros, M. E., Kasyan, S. P., Oliynyk V.V., & Lyakhotska L.L. et al. (2018). Testuvannia yak element efektyvnosti provedennia dystantsiinoho navchannia [Testing as an element of the effectiveness of distance learning]. In L. L. Liakhotska (Ed.), *Naukovo-metodychni osnovy vprovadzhennia tekhnologii zmishanoho navchannia v systemi vidkrytoi pislidyplomnoi osvity [Scientific and methodological foundations of the implementation of mixed learning technologies in the system of open postgraduate education]* (pp. 238-256). Kyiv: University of Educational Management [in Ukrainian].
- Antonova, O., & Familyarska, L. (2019). Vykorystannia tsyfrovyykh tekhnologii v osvitnomu seredovyschchi zakladu vyshchoi osvity [Use of digital technologies in the educational environment of a higher education institution]. *Vidkryte osvitnie e-seredovyschche suchasnoho universytetu [Open educational e-environment of a modern university]*, special issue, 238-256. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/oeemu_2019_spetsvip_4 [in Ukrainian].
- Bogachkov, Yu. M., Bukach, A. V., & Uhan, P. S. (2020). Kompleksne zastosuvannia Google Classroom dlia stvorennia variatyvnykh dystantsiinykh kursiv [Complex application of Google Classroom for creating variable distance courses]. *Informatsiini tekhnologii i zasoby navchannia [Information Technologies and Learning Tools]*, 76, 2, 290-303. DOI <https://doi.org/10.33407/itlt.v76i2.3338> [in Ukrainian].
- Bykov, V. Yu., Hrytsenchuk, O. O., & Zhuk, Yu. O. Et al. (2015). Dystantsiine navchannia v krainakh Yevropy ta SShA i perspektyvy dlia Ukrainy [Distance learning in Europe and the USA and prospects for Ukraine]. In *Informatsiine zabezpechennia navchalno-vykhovnoho protsesu: innovatsiini zasoby i tekhnologii [Information support of the educational process: innovative tools and technologies]*. (pp. 77-140) Kyiv: Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, Institute of Teaching Aids [in Ukrainian].
- Denysenko, O. (2020). Doslidzhennia ta rozrobka systemy rozpoznavannia tekstu [Research and development of a text recognition system]. *ΛΟΓΟΣ. ONLINE*. DOI <https://doi.org/10.36074/2663-4139.11.04> [in Ukrainian].
- Gaitan, O. M. (2022). Porivnialnyi analiz mozhlyvostei vykorystannia instrumentarii vebinarorientovanykh platform Zoom, Google Meet ta Microsoft teams v onlain navchanni [Comparative analysis of the possibilities of using the toolkit of web-oriented platforms Zoom, Google Meet and Microsoft teams in online education]. *Informatsiini tekhnologii i zasoby navchannia [Information Technologies and Learning Tools]*, 87, 1, 33-67. DOI <https://doi.org/10.33407/itlt.v87i1.4441> [in Ukrainian].
- Gulay, O., & Kabak, V. (2023). Tsyfrovi instrumenty GOOGLE yak zasib udoskonalennia osvitnoho protsesu v zakladakh vyshchoi osvity [GOOGLE digital tools as a means of improving the educational process in higher education institutions]. *Naukovi zapysky Ternopilskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Hnatiuka. Serii: Pedahohika [Scientific notes of Ternopil National Pedagogical University named after Volodymyr Hnatyuk. Series: pedagogy]*, 1, 2, 14-23. DOI <https://doi.org/10.25128/2415-3605.22.2.2>. [in Ukrainian].
- Hrytsenko, V., & Yustyk, I. (2015). Vykorystannia servisu Google Classroom dlia upravlinnia osvitnimy protsesamy [Using the Google Classroom service to manage educational processes]. *Portal of scientific conferences Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State Pedagogical University*. Retrieved from <https://cusu.edu.ua/en/konferentsii-2014-2015-nr/suchasni-tendentsii-navchannia-fizyky-u-zahalnoosvitnii-ta-vyshchii-shkoli/sektsiia-4/3930-vykorystannya-servisu-google-classroom-dlya-upravlinnya-osvitnimy-protsesamy> [in Ukrainian].
- Konoplyanyk, L. M. (2021). Rol tsyfrovyykh instrumentiv pry orhanizatsii dystantsiinoho navchannia fakhovoi inozemnoi movy v umovakh pandemii [The role of digital tools in the organization of distance learning of a professional foreign language in the conditions of a pandemic]. *Innovatsiina pedahohika [Innovative pedagogy]*, 41, 2, 121-127. DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2021/41/2.24> [in Ukrainian].
- Kryvonos, O. M., & Kotenko, O. D. (2023). Vykorystannia tsyfrovyykh tekhnologii v osvitnomu protsesi [Use of digital technologies in the educational process]. *Nauka i tekhnika sohodni [Science and technology today]*, 1 (15), 161-176. DOI [https://doi.org/10.52058/2786-6025-2023-1\(15\)-161-175](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2023-1(15)-161-175) [in Ukrainian].
- Kukharenko, V. M., & Bondarenko, V. V. (2020). *Ekstrene dystantsiine navchannia v Ukraini [Emergency distance learning in Ukraine]*. Kharkiv [in Ukrainian].
- Lyakhotska, L. L. (2020). *Dystantsiine navchannia ta informatsiino-komunikatsiini tekhnologii v systemi vidkrytoi pislidyplomnoi osvity [Distance learning and information and communication technologies in the system of open postgraduate education]*. Kyiv: DZVO "University of Management. education" [in Ukrainian].
- Moskalenko, O. M., Fedyai, I. O., Bakumenko, T. K., & Koseniuk, H. V. (2023). Vykorystannia Google instrumentiv dlia osvitnoho protsesu: Google Classroom yak innovatsiine rishennia dlia dystantsiinoho navchannia [Using Google tools for the educational process: Google Classroom as an innovative solution for distance learning]. *Akademichni vizii [Academic visions]*, 19. DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.7895993> [in Ukrainian].

- Oliyuk, V. V. (2013). *Vidkryta pislidyplomna pedahohichna osvita i dystantsiine navchannia v zapytanniakh i vidpovidiakh [Open postgraduate pedagogical education and distance learning in questions and answers]*. Kyiv: National Academy of Sciences of Ukraine, University of Management. Education [in Ukrainian].
- Osadcha, K. P., & Osadchii, V. V. (2013). *Orhanizatsiini problemy vprovadzhennia systemy upravlinnia kursamy u protsesi profesiinoi pidhotovky maibutnikh fakhivtsiv z informatsiinykh tekhnolohii [Organizational problems of implementing a course management system in the process of professional training of future IT specialists]*. Retrieved from <http://2013.moodlemoot.in.ua/course/view.php?id=24&lang=ru> [in Ukrainian].
- Ostapchuk, N., & Polyukhovych, N. (2020). Vykorystannia Google Classroom dlia orhanizatsii urokiv informatyky: struktura virtualnoho klasu [Using Google Classroom to organize computer science lessons: the structure of the virtual class]. *Nova pedahohichna dumka [New pedagogical thought]*, 1 (101). Retrieved from <http://npd.roippo.org.ua/index.php/NPD/article/view/108/102> [in Ukrainian].
- Spirin, O. M., & Kolos, K. R. (2020). Tekhnolohiia orhanizatsii masovoho dystantsiinoho navchannia uchniv v umovakh karantynu na bazi platformy Moodle [The technology of organizing mass distance learning of students in quarantine conditions based on the Moodle platform]. *Informatsiini tekhnolohii i zasoby navchannia [Information Technologies and Learning Tools]*, 79, 5, 29-58. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/ITZN_2020_79_5_5 [in Ukrainian].
- Varyanitsa L. O., Shevchenko, O. M., & Petrosova, V. I. (2023). Tsyfrovi instrumenty Google dlia ukrainskoi osvity: vykorystani mozhlyvosti v umovakh viiny [Google digital tools for Ukrainian education: opportunities used in war conditions]. *Akademichni vizii [Academic visions]*, 17. Retrieved from <https://www.academy-vision.org/index.php/av/article/view/229> [in Ukrainian].
- Voytovych, I. S., & Trofymenko, Yu. S. (2018). Osoblyvosti vykorystannia Google Classroom dlia orhanizatsii dystantsiinoho navchannia studentiv [Peculiarities of using Google Classroom for organizing distance learning of students]. *Naukovyi chasopys NPU imeni M. P. Drahomanova. Seriya 2: Kompiuterno-orientovani systemy navchannia [Scientific journal of the M.P. Drahomanov NPU. Series 2: Computer-oriented learning systems]*, 20, 39-43. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_2_2018_20_8 [in Ukrainian].

SRIBNA YU., MOLCHANOV P., KONDEL V.

Poltava V. G. Korolenko national pedagogical University, Ukraine

ELEMENTS OF DISTANCE LEARNING IN THE EDUCATIONAL PROCESS IN THE TRAINING OF PROFESSIONAL EDUCATION SPECIALISTS

In the context of the rapid development of information and communication technologies and the growing needs of society for personalized and adaptive learning, there is a need to introduce innovative approaches in the field of education. One of the modern trends is the use of distance and mixed forms of education in higher educational institutions.

This scientific article is devoted to a thorough analysis and study of various aspects of the use of the Google Class platform in the context of distance learning. The main goal of the study is to identify the advantages and limitations of this tool in the educational process of training specialists in the "Professional Education" specialty.

The special emphasis of the study is on the problems faced by both teachers and students, emphasizing the possibilities of optimizing the use of Google Class to achieve maximum efficiency in the educational process, in particular, in the field of professional education.

The authors consider a specific case of using the platform at the department of professional education, design and life safety, where students are preparing for qualified teaching activities in various fields. The research is aimed at solving problems with sending tasks, creating unique materials and improving interaction between participants in the educational process.

The article examines the impact of Internet technologies on learning, highlighting the new opportunities arising from the increasing accessibility of the Internet. It is noted that the informatization of education in Ukraine is a key mechanism for the modernization of the education system, in which information technologies help to increase the efficiency of the educational process.

Particular attention is paid to methods of active learning, self-education and distance education programs in the context of modern information technologies. It is noted that distance learning is defined as organized and controlled self-education using computer technology and a communication network.

A separate aspect of the article is devoted to the Google Class system, which is an object-oriented dynamic learning environment. It is noted that this platform provides advanced tools for computerized learning, including distance learning. The authors of the article highlight the key features and capabilities of Google Class, as well as its importance for the modern educational process.

This article aims not only to analyze the experience of using Google Class, but also to indicate ways to further improve the tool for optimal educational practice and training of competitive specialists in the conditions of the modern educational environment.

Key words: *professional education, students of higher education, specialists, Google Class, digital tool, virtual environment, distance education*

Стаття надійшла до редакції 17.03.2024 р.

УДК 378.011.3-051:793.3

DOI [HTTPS://DOI.ORG/10.33989/2075-146X.2024.33.310082](https://doi.org/10.33989/2075-146X.2024.33.310082)

ОЛЕНА ТАРАНЦЕВА

ORCID: 0000-0003-0657-2432

Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка

ДИДАКТИЧНА МОДЕЛЬ ОСВІТНЬОГО КОМПОНЕНТА «ПРАКТИКУМ РОБОТИ З ХОРЕОГРАФІЧНИМ КОЛЕКТИВОМ» У СИСТЕМІ ПІДГОТОВКИ МАГІСТРІВ СПЕЦІАЛЬНОСТІ 024 ХОРЕОГРАФІЯ

Презентується дидактична модель освітнього компонента «Практикум роботи з хореографічним колективом» у системі підготовки магістрів спеціальності 024 Хореографія, яка складається з 6 взаємопов'язаних блоків. Цільовий блок моделі визначає мету освітнього компонента, яка полягає в організації поглибшого засвоєння магістрантами теоретичних основ хореографічних дисциплін, планування, підготовки та проведення уроків з хореографічного мистецтва, практичної роботи з хореографічним колективом; формування загальних та фахових компетентностей, визначених освітньою програмою та програмою цього освітнього компонента. Методологічний блок передбачає реалізацію під час викладання зазначеного освітнього компонента сукупності методологічних підходів (компетентнісний, аксіологічний, системно-діяльнісний, культурологічний, інформаційний, технологічний, ресурсно-орієнтований, індивідуальний, творчий та здоров'язберезувальний). Ресурсний блок уміщує інформацію про викладача, який реалізує освітній компонент, матеріально-технічне забезпечення, політику курсу та інформаційне забезпечення, що уможливорює побудувати систему ресурсно-орієнтованого навчання майбутніх хореографів. Змістовий блок відображає насамперед зміст освітнього компонента та його дидактичну карту. Методичний блок уміщує різні методи навчання (пояснювально-ілюстративний, проблемний, частково-пошуковий (евристичний), репродуктивний), форми навчання (лекція, лабораторні заняття, практичні заняття, самостійна робота, консультації), а також визначає формат консультацій (очні та онлайн, за формою – індивідуальні та групові, за часом – відповідно до графіку чи усною домовленістю з ініціативи магістрантів у разі виникнення потреби). Діагностичний блок моделі включає методи контролю, механізм відпрацювання пропусків практичних занять, критерії оцінювання аудиторної роботи, критерії оцінювання самостійної роботи (ІНДЗ – за наявності), критерії оцінювання модульних контрольних робіт, критерії оцінювання екзамену, шкалу оцінювання успішності студентів, а також програмні результати навчання.

Ключові слова: *хореографія, дидактична модель, хореографічна освіта, магістр, освітній компонент, практикум, робота з хореографічним колективом, ресурсно-орієнтоване навчання*

Постановка проблеми. Поліаспектність професійної підготовки фахівців галузі знань 02 Культура і мистецтво спеціальності 024 Хореографія становить значущий об'єкт досліджень у педагогічних науках, оскільки хореографічна освіта дітей та молоді є основою формування національної та громадянської культури особистості в Україні, запорукою становлення здорового покоління. Таким чином, пошуки шляхів удосконалення професійної підготовки магістрів за освітньою програмою «Хореографія» у вітчизняних університетах зосереджені на розробці ефективної системи дидактичних, організаційно-методичних умов і відповідних моделей навчання й викладання освітніх компонентів. Їх впровадження в освітній процес має призвести до формування у магістрантів відповідних компетентностей і досягнення програмних результатів, підвищивши при цьому якість навчання.

Одним із важливих освітніх компонентів магістерської програми є «Практикум роботи з хореографічним колективом». Цей освітній компонент надає магістрантам знання, навички та уміння для ефективної роботи з дитячими та студентськими хореографічними колективами різних жанрів. Практикум сприяє компетентному конструюванню комбінацій, етюдів, танців та танцювальних сюжетів, а також допомагає розуміти психофізіологічні особливості дітей різних вікових категорій. Крім того, вчить використовувати методологічні принципи при хореографічній роботі з кожною з цих груп. Отже, потребує розроблення ефективної дидактичної моделі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз основних аспектів методики та практики роботи з хореографічним колективом, котрі висвітлювалися у працях таких науковців, як Н. Бугаєць, В. Волчукова, О. Ліманська, О. Мартиненко, О. Тищенко, І. Тригуб, С. Тригуб та ін., свідчить про те, що в удосконаленні цієї методики дослідники розглядають впровадження інноваційних форм організації навчання практичних засад роботи з хореографічним колективом, розробку нових прийомів, методів та принципів на основі синтезу традиційних підходів і сучасних інновацій. Це сприяє внесенню елементів актуальності в освітній процес підготовки магістрів хореографії та активізує творчий підхід до вивчення мистецтва танцю. Також учені пропонують зосередитися на сприянні викладачам педагогічних закладів вищої освіти (ЗВО) в організації комплексного навчального процесу при вивченні методики викладання хореографії шляхом створення моделі квазіпрофесійної навчально-пізнавальної діяльності студентів вищих навчальних закладів. Цей підхід сприяє реалізації практично-орієнтованого навчання майбутніх керівників хореографічних колективів і, таким чином, підвищує якість їхньої професійної підготовки. Глибокий аналіз наукових робіт уможливив окреслити стратегію розробки авторської дидактичної моделі освітнього компонента «Практикум роботи з хореографічним колективом» у системі підготовки магістрів спеціальності 024 Хореографія.

Мета статті – розробити дидактичну модель освітнього компонента «Практикум роботи з хореографічним колективом» у системі підготовки магістрів спеціальності 024 Хореографія.

Виклад основного матеріалу. Ґрунтовний аналіз праць науковців (Л. Гаращенко (2012), Д. Гнатюк (2013), М. Гриньова (2019, 2020), М. Дяченко-Богун (2019), Н. Кононець (2019, 2020), Ж. Сміт-Отар (2000) та ін.) дав можливість при розробці дидактичної моделі освітнього компонента «Практикум роботи з хореографічним колективом» у системі підготовки магістрів спеціальності 024 Хореографія врахувати різні методологічні підходи, зокрема:

- *компетентнісний підхід*, спрямований на формування загальних та фахових компетентностей, якими має оволодіти магістрант після завершення вивчення освітнього компонента;
- *аксіологічний підхід*, спрямований на усвідомлення магістрантами цінностей практичної роботи з хореографічним колективом та професійних цінностей хореографа;
- *системно-діяльнісний підхід*, спрямований на максимальну самостійність та творчість магістрантів у процесі практичної роботи з хореографічним колективом (Гнатюк, 2013);
- *культурологічний підхід*, спрямований на формування здатності магістрантів до здійснення культурно-мистецької й культурно-просвітницької роботи, проведення мистецьких акцій, поширення ціннісних орієнтацій у суспільстві;
- *інформаційний підхід*, орієнтований на дослідження актуальної професійно-значущої інформації у процесі практичної роботи з хореографічним колективом, на формування здатності магістрантів володіти практичними способами пошуку наукової і професійної інформації з використанням сучасних інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) та адаптацію цієї інформації до практичної роботи;
- *технологічний підхід*, з використанням інноваційних технологій у процесі практичної роботи з хореографічним колективом;
- *ресурсно-орієнтований підхід*, орієнтований на консолідацію й використання різних ресурсів у процесі практичної роботи з хореографічним колективом, а також на побудову системи ресурсно-орієнтованого навчання майбутніх хореографів (Кононець, 2012; Kononets, Grynova, Zhamardiy, Mamon, Liulka, 2020);
- *індивідуальний підхід*, котрий визначає формат комунікації магістрантів з викладачами під час консультацій;
- *творчий підхід*, спрямований на розвиток творчих здібностей магістрантів, на виконання творчих завдань з орієнтацією на кращі зразки уроків з класичного танцю відомих педагогів-хореографів (Мартиненко, 2020);
- *здоров'язберезувальний підхід*, котрий зорієнтовує на дослідження й застосування у процесі практичної роботи з хореографічним колективом здоров'язберезувальних технологій (Гаращенко, 2012, Гриньова, Кононець, Дяченко-Богун, Рибалко, 2019).

Дидактичну модель освітнього компонента «Практикум роботи з хореографічним колективом» у системі підготовки магістрів спеціальності 024 Хореографія зображено на рис. 1.

Рис. 1. Блоки дидактичної моделі освітнього компонента «Практикум роботи з хореографічним колективом» у системі підготовки магістрів спеціальності 024 Хореографія

Цільовий блок цієї моделі визначає мету освітнього компонента «Практикум роботи з хореографічним колективом», яка полягає в організації поглибшеного засвоєння магістрантами теоретичних основ хореографічних дисциплін, планування, підготовки та проведення уроків з хореографічного мистецтва, практичної роботи з хореографічним колективом; формування загальних та фахових компетентностей, визначених освітньою програмою та програмою цього освітнього компонента (рис. 2).

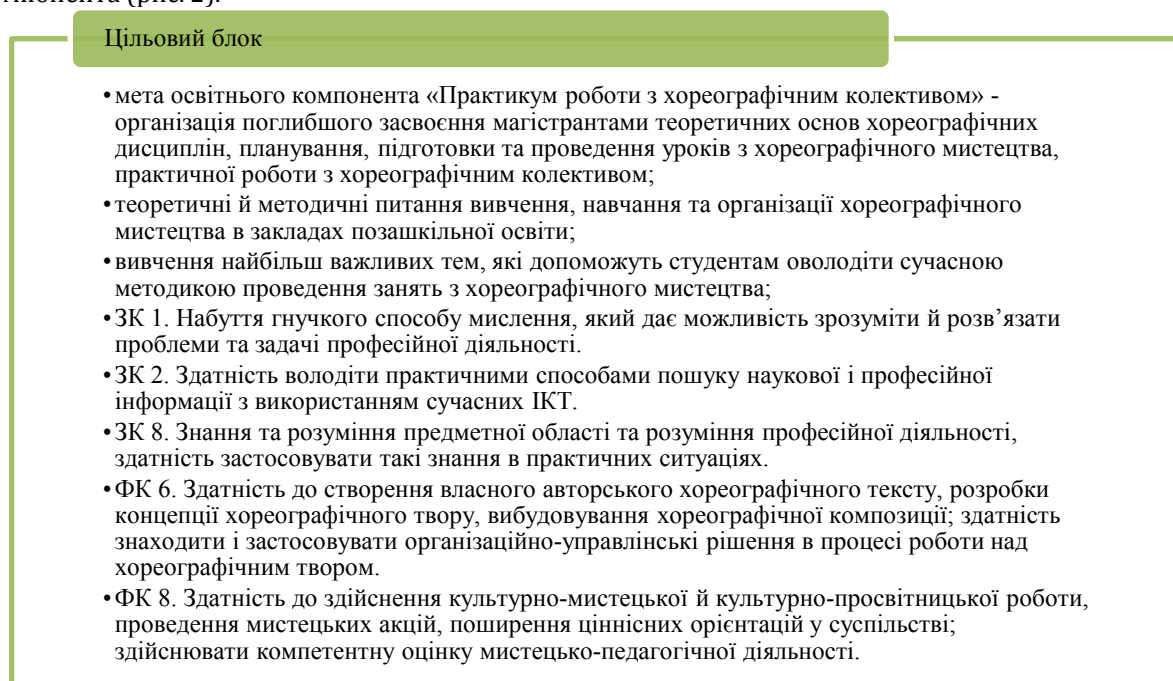

Рис. 2. Цільовий блок дидактичної моделі

Методологічний блок (рис. 3) передбачає реалізацію під час викладання освітнього компонента «Практикум роботи з хореографічним колективом» сукупності методологічних підходів (компетентнісний, аксіологічний, системно-діяльнісний, культурологічний, інформаційний, технологічний, ресурсно-орієнтований, індивідуальний, творчий та здоров'язберезувальний).

Рис. 3. Методологічний блок дидактичної моделі

Ресурсний блок (рис. 4) уміщує інформацію про викладача, який реалізує освітній компонент «Практикум роботи з хореографічним колективом», матеріально-технічне забезпечення, політику курсу та інформаційне забезпечення, що уможливорює побудувати систему ресурсно-орієнтованого навчання майбутніх хореографів (Таранцева, 2024; Kononets, Ilchenko, Mokliak, 2020).

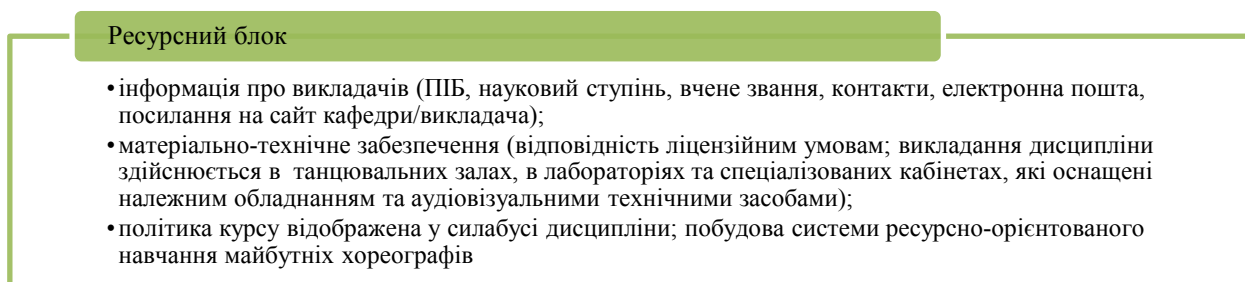

Рис. 4. Ресурсний блок дидактичної моделі

Змістовий блок відображає насамперед зміст освітнього компонента «Практикум роботи з хореографічним колективом» та дидактичну карту, котра відбиває тематику змістових модулів, розподіл годин за формами організації навчальної діяльності та розподіл балів, які може отримати магістрант:

- **Змістовий модуль 1.**
- Тема 1.1. Методика викладання хореографії та її місце у підготовці фахівця хореографії. Методи навчання хореографії в закладах позашкільної освіти.
- Тема 1.2. Методика роботи з дітьми у підготовчій хореографічній групі.
- Тема 1.3. Особливості методики викладання класичного танцю у молодшій хореографічній групі.
- Тема 1.4. Особливості методики викладання класичного танцю у середній хореографічній групі.
- Тема 1.5. Особливості методики викладання класичного танцю у старшій хореографічній групі.
- **Змістовий модуль 2.**
- Тема 2.1. Особливості методики викладання народно-сценічного танцю у молодшій хореографічній групі.
- Тема 2.2. Особливості методики викладання народно-сценічного танцю у середній хореографічній групі.
- Тема 2.3. Особливості методики викладання народно-сценічного танцю у старшій хореографічній групі.
- Тема 2.4. Особливості методики викладання сучасного та бального танцю у молодшій хореографічній групі.
- Тема 2.5. Особливості методики викладання сучасного та бального танцю у середній хореографічній групі.
- Тема 2.6. Особливості методики викладання сучасного та бального танцю у старшій хореографічній групі.
- **Змістовий модуль 3.**
- Тема 3.1. Вчитель хореографії. Підготовка вчителя до уроку.
- Тема 3.2. Урок хореографії, його структура.
- Тема 3.3. Аналіз уроку з хореографії. Параметри та критерії оцінювання знань і вмінь учнів на уроках хореографії.
- Тема 3.4. Позаурочні форми роботи з хореографії.
- **Змістовий модуль 4.**
- Тема 4.1. Навчальна програма. Структура навчальних програм з хореографічних дисциплін в студіях естетичного виховання.
- Тема 4.2. Календарно-тематичний план, його зміст.
- Тема 4.2. Поурочний план, його зміст.
- Тема 4.3. Будова скелета людини. Професійні травми суглобів у танцівників. Вплив типу вищої нервової діяльності на процес навчання танцю.
- Тема 4.4. Робота м'язів під час танцю. Стани м'язів. Дихання і рух.
- Тема 4.5. Вплив типу вищої нервової діяльності на процес навчання танцю.

Методичний блок (рис. 5) уміщує різні методи навчання (пояснювально-ілюстративний, проблемний, частково-пошуковий (евристичний), репродуктивний), форми навчання (лекція,

лабораторні заняття, практичні заняття, самостійна робота, консультації), а також визначає формат консультацій (очні та онлайн, за формою – індивідуальні та групові, за часом – відповідно до графіку чи усною домовленістю з ініціативи магістрантів у разі виникнення потреби).

Методичний блок

- Методи навчання: пояснювально-ілюстративний, проблемний, частково-пошуковий (евристичний), репродуктивний.
- Форми навчання: лекція, лабораторні заняття, практичні заняття, самостійна робота, консультації.
- Консультації (очні та онлайн, за формою – індивідуальні та групові, за часом – відповідно до графіку чи усною домовленістю з ініціативи магістрантів у разі виникнення потреби)

Рис. 5. Методичний блок дидактичної моделі

Ключове завдання цього блоку моделі полягає у піднятті рівня теоретичних знань щодо методики управління хореографічним колективом, у закріпленні практичних навичок в цьому напрямі та у готовності магістранта до подальшої роботи як керівника аматорського хореографічного колективу. Основні аспекти цієї діяльності включають:

- Організацію, становлення та розвиток хореографічного колективу.
- Здійснення навчально-виховної роботи в його межах.
- Організацію та проведення концертних виступів (Тригуб І., Тригуб С., 2013).

Успіх викладання хореографії, наголошують науковці, залежить від застосування методів навчання. З правильною та науково обґрунтованою методикою, побудованою з урахуванням єдності форми та змісту, при акцентуванні ролі змісту, природні таланти особистості розкриваються різносторонньо. Методика постійно розвивається та змінюється, поповнюється новими прийомами для відповідності сучасним вимогам. Викладач повинен уважно вивчати зміни в методиці та її розвиток, оскільки застосування застарілих методів може спричинити втрату творчої основи інтелектуального росту магістранта, майбутнього хореографа. Педагогічний успіх досягається лише тоді, коли викладач використовує різноманітні передові методичні прийоми, що базуються на наукових і теоретичних засадах дидактики, та спрямовані на розвиток різних аспектів освіти через стимулювання думок і почуттів студентів (Волчукова, Бугаєць, Ліманська, Тіщенко, 2013).

Вочевидь, дидактично доцільно у межах практикуму роботи з хореографічним колективом застосовувати такі методи навчання:

- передача теоретичних знань про стильові аспекти різних видів танцю через міні-лекції, інтерактивні лекції, відеоматеріали за запитом та майстер-класи від викладачів та визначених хореографів;
- створення уроків практикуму, спрямованих на підвищення інтересу до різних видів танцю за допомогою педагогічних технологій, зокрема, ресурсно-орієнтованого навчання;
- застосування методів візуалізації для наочного представлення практичних вправ, включаючи виконання рухів, танцювальних кроків, хореографічних пасажів та комбінацій різних видів танцю, а також використання схем танців тощо;
- використання вербально-образних методів для навчання різних видів танцю та оволодіння власним тілом і м'язами;
- застосування практичних методів навчання різних видів танцю з учасниками хореографічного колективу, які включають багаторазове повторення вправ, їх комбінацій і поєднань, а також використання методу імпровізації в різних форматах, таких як сольна і ансамблева, вільна і обмежена, колективна гра тощо;
- застосування методів самоосвіти для глибшого опанування магістрантами практичної роботи з хореографічним колективом (Таранцева, 2024).

Під час проектування методики викладання освітнього компонента «Практикум роботи з хореографічним колективом» слід урахувати характеристику хореографічного колективу, розглядаючи його як об'єднання індивідуальностей, що враховує їх танцювальні таланти і вікові особливості. Ці індивідуальності об'єднуються за загальною художньо-творчою задачею, вирішення якої залежить від педагогічних умов, створених керівником колективу.

Діагностичний блок моделі включає методи контролю, механізм відпрацювання пропусків практичних занять, критерії оцінювання аудиторної роботи, критерії оцінювання самостійної роботи (ІНДЗ – за наявності), критерії оцінювання модульних контрольних робіт, критерії оцінювання екзамену, шкалу оцінювання успішності студентів, а також програмні результати навчання (рис. 6).

Діагностичний блок

- Методи контролю: усне опитування, експрес-опитування, перевірка методики виконання вивчених ras, перевірка виконання практичних завдань, запис комбінацій біля станка та на середині зали, модульна контрольна та практичний показ класичного уроку.
- Критерії оцінювання аудиторної роботи.
- Критерії оцінювання самостійної роботи (ІНДЗ – за наявності).
- Критерії оцінювання модульних контрольних робіт.
- Критерії оцінювання екзамену.
- ПРН 1. Знання специфіки організаційної роботи педагога-хореографа в танцювальному колективі, методики навчання хореографії в закладах позашкільної освіти.
- ПРН 3. Розуміння провідних концепцій професійної підготовки майбутнього викладача хореографічних дисциплін.
- ПРН 3. Розуміння провідних концепцій професійної підготовки майбутнього викладача хореографічних дисциплін.

Рис. 6. Діагностичний блок дидактичної моделі

Наприкінці зазначимо, що проектуючи блоки дидактичної моделі, слід акцентувати увагу на підвищення рівня виконавської діяльності магістранта-хореографа, що безперечно передбачає його здатність глибоко розуміти сутність танцю, проявляти особисте ставлення до вираження художніх образів, а також технічно та артистично втілювати хореографічні твори. Професійна підготовка хореографа у магістратурі сприяє вдосконаленню хореографічної майстерності шляхом розкриття творчого потенціалу кожного здобувача вищої освіти. Становлення виконавської майстерності є складним і багатограним процесом, в якому важливо акцентувати увагу на концепції "майстерність", яка утворює ядро та систематичну базу виконавської діяльності та виступає ключовою передумовою для формування виконавця. Майстерність порівнюється із вправністю та мистецтвом, характеризується винятковим творчим розумінням особистістю предмета діяльності та виявленням унікальності, індивідуальності та оригінальності майстра у вирішенні творчих завдань (Волчукова, Бугаєць, Ліманська, Тіщенко, 2013).

Висновки. Таким чином, нами розроблено дидактичну модель освітнього компонента «Практикум роботи з хореографічним колективом» у системі підготовки магістрів спеціальності 024 Хореографія, яка складається з 6 взаємопов'язаних блоків: *цільового, методологічного, ресурсного, змістового, методичного та діагностичного*. Ключова ідея моделі полягає у тому, що процес формування загальних і фахових компетентностей буде результативним (досягнення визначених програмою освітнього компонента «Практикум роботи з хореографічним колективом»), якщо реалізувати дидактичний інструментарій кожного з визначених блоків. *Цільовий блок* моделі визначає мету освітнього компонента «Практикум роботи з хореографічним колективом», яка полягає в організації поглибшеного засвоєння магістрантами теоретичних основ хореографічних дисциплін, планування, підготовки та проведення уроків з хореографічного мистецтва, практичної роботи з хореографічним колективом; формування загальних та фахових компетентностей, визначених освітньою програмою та програмою цього освітнього компонента. *Методологічний блок* передбачає реалізацію під час викладання освітнього компонента «Практикум роботи з хореографічним колективом» сукупності методологічних підходів (компетентнісний, аксіологічний, системно-діяльнісний, культурологічний, інформаційний, технологічний, ресурсно-орієнтований, індивідуальний, творчий та здоров'язберезувальний). *Ресурсний блок* уміщує інформацію про викладача, який реалізує освітній компонент «Практикум роботи з хореографічним колективом», матеріально-технічне забезпечення, політику курсу та інформаційне забезпечення, що уможливорює побудувати систему ресурсно-орієнтованого навчання майбутніх хореографів. *Змістовий блок* відображає насамперед зміст освітнього компонента «Практикум роботи з хореографічним колективом» та дидактичну карту, котра відбиває тематику змістових модулів, розподіл годин за формами організації навчальної діяльності та розподіл балів, які може отримати магістрант. *Методичний блок* уміщує різні методи навчання (пояснювально-ілюстративний, проблемний, частково-пошуковий (евристичний), репродуктивний), форми навчання (лекція, лабораторні заняття, практичні заняття, самостійна робота, консультації), а також визначає формат консультацій (очні та онлайн, за формою – індивідуальні та групові, за часом – відповідно до графіку чи усною домовленістю з ініціативи магістрантів у разі виникнення потреби). *Діагностичний блок* моделі включає методи контролю, механізм відпрацювання пропусків практичних занять, критерії оцінювання аудиторної роботи, критерії оцінювання самостійної роботи (ІНДЗ – за наявності), критерії оцінювання модульних контрольних робіт, критерії оцінювання екзамену, шкалу оцінювання успішності студентів, а також програмні результати навчання.

Перспективи подальших досліджень убачаємо в інтеграційних процесах різних форм ресурсно-орієнтованого навчання для вдосконалення дидактичних інструментів освітнього компонента «Практикум роботи з хореографічним колективом», застосуванні інноваційних методик навчання цього освітнього компонента та у пошуку інноваційного й успішного формату реалізації кожного блоку дидактичної моделі.

Список використаних джерел

- Волчукова, В. М., Бугаєць, Н. А., Ліманська, О. В., Тищенко, О. М. (2013). *Методика роботи з хореографічним колективом: основи курсу: навчально-методичний посібник*. Харків: ХНПУ імені Г. С. Сковороди.
- Гарашенко, Д. В. (2012). Фізкультура на повітрі: здоров'язбережувальний підхід. *Дошкільне виховання*, 5 (849), 28-31.
- Гнатюк, Д. О. (2013). Системно-діяльнісний підхід як основа організації ефективного навчання. *Педагогічний пошук*, 4, 33-37.
- Гриньова, М. В., Кононець, Н. В., Дяченко-Богун, М. М., Рибалко, Л. М. (2019). Ресурсно-орієнтоване навчання студентів в умовах здоров'язбережувального освітнього середовища. *Інформаційні технології і засоби навчання*, 72, 4, 182-193.
- Кононець, Н. В. (2012). Педагогічні інновації вищої школи: ресурсно-орієнтоване навчання. *Педагогічні науки*, 54, 76-80.
- Мартиненко, О. (2020). *Методика роботи з хореографічним колективом: теорія і практика: підручник для здобувачів першого рівня вищої освіти спеціальностей 024 Хореографія, 014 Середня освіта (Хореографія)*. Мелітополь: Видавничий будинок Мелітопольської міської друкарні.
- Таранцева, О. О. (2024). Ресурсно-орієнтоване навчання майбутніх хореографів під час практикуму з театрального танцю. В кн. *Ресурсно-орієнтоване навчання в «ЗД»: доступність, діалог, динаміка: збірник тез доповідей IV Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф.* (с. 679-682). Полтава: ФКУЕП ПДАУ.
- Тригуб, І., Тригуб, С. (2013). *Методика роботи з хореографічним колективом (початковий, основний, вищий рівень): навчально-методичний посібник для студ. пед. ун-тів (напряму «Хореографія»)*. Суми: Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка.
- Kononets, N., Ilchenko, O., & Mokliak, V. (2020). Future teachers resource-based learning system: experience of higher education institutions in Poltava city, Ukraine. *Turkish Online Journal of Distance Education-TOJDE*, 21, 3, 14, 199-220.
- Kononets, N., Grynova, M., Zhamardiy, V., Mamon, O., & Liulka, H. (2020). Problems of Implementation of The System of Resource-Based Learning of Future Teachers of Physical Culture. *International Journal of Applied Exercise Physiology (IJAEP)*, 9 (12), 50-60.
- Smith-Autard, J. (2000). *Dance Composition*. New York: Routledge.

References

- Harashchenko, D. V. (2012). Fizkultura na povitri: zdoroviazberezhuvalnyy pidkhiid [Physical education in the air: a health-preserving approach]. *Doshkilne vykhovannia [Preschool education]*, 5 (849), 28-31 [in Ukrainian].
- Hnatiuk, D. O. (2013). Systemno-diiialnisnyi pidkhiid yak osnova orhanizatsii efektyvnoho navchannia [The system-activity approach as the basis of the organization of effective training]. *Pedahohichnyi poshuk [Pedagogical search]*, 4, 33-37 [in Ukrainian].
- Hrynova, M. V., Kononets, N. V., Diachenko-Bohun, M. M., & Rybalko, L. M. (2019). Resursno-orientovane navchannia studentiv v umovakh zdoroviazberezhuvального osvitnoho seredovyschcha [Resource-oriented education of students in the conditions of a health-preserving educational environment]. *Informatsiini tekhnolohii i zasoby navchannia [Information technologies and teaching aids]*, 72, 4, 182-193 [in Ukrainian].
- Kononets, N. V. (2012). Pedahohichni innovatsii vyshchoi shkoly: resursno-orientovane navchannia [Pedagogical innovations of higher education: resource-oriented learning]. *Pedahohichni nauky [Pedagogical sciences]*, 54, 76-80 [in Ukrainian].
- Kononets, N., Ilchenko, O., & Mokliak, V. (2020). Future teachers resource-based learning system: experience of higher education institutions in Poltava city, Ukraine. *Turkish Online Journal of Distance Education-TOJDE*, 21, 3, 14, 199-220.
- Kononets, N., Grynova, M., Zhamardiy, V., Mamon, O., & Liulka, H. (2020). Problems of Implementation of The System of Resource-Based Learning of Future Teachers of Physical Culture. *International Journal of Applied Exercise Physiology (IJAEP)*, 9 (12), 50-60.
- Martynenko, O. (2020). *Metodyka roboty z khoreohrafichnym kolektyvom: teoriia i praktyka [Methodology of working with a choreographic team: theory and practice]: pidruchnyk dlia zdobuvachiv pershoho rivnia*

vyshchoi osvity spetsialnosti 024 Khoreohrafiia, 014 Serednia osvita (Khoreohrafiia). Melitopol: Vydavnychiy budynok Melitopolskoi miskoi drukarni [in Ukrainian].

Smith-Autard, J.(2000). *Dance Composition*. New York: Routledge.

Tarantseva, O. O. (2024). Resursno-oriientovane navchannia maibutnikh khoreohrafov pid chas praktykumu z teatralnoho tantsiu [Resource-oriented training of future choreographers during a theatrical dance workshop]. In *Resursno-oriientovane navchannia v «3D»: dostupnist, dialoh, dynamika [Resource-oriented learning in "3D": accessibility, dialogue, dynamics]*: zbirnyk tez dopovidei IV Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi internet-konferentsii (pp. 679-682). Poltava: FKUEP PDAU [in Ukrainian].

Tryhub, I., & Tryhub, S. (2013). *Metodyka roboty z khoreorafichnym kolektyvom (pochatkovyi, osnovnyi, vyshchyi riven) [Method of working with a choreographic team (initial, basic, higher level)]*: navchalno-metodychnyi posibnyk dlia stud. ped. universytetiv (napriam «Khoreohrafiia»). Sumy: Vyd-vo SumDPU imeni A. S. Makarenka [in Ukrainian]

Volchukova, V. M., Buhaiets, N. A., Limanska, O. V., & Tishchenko, O. M. (2013). *Metodyka roboty z khoreorafichnym kolektyvom: osnovy kursu [Methods of working with a choreographic team: the basics of the course]*: navchalno-metodychnyi posibnyk. Kharkiv: KhNPU imeni H. S. Skovorody [in Ukrainian].

TARANTSEVA O.

Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University, Poltava, Ukraine

DIDACTIC MODEL OF THE EDUCATIONAL COMPONENT "PRACTICUM OF WORKING WITH A CHOREOGRAPHIC TEAM" IN THE TRAINING SYSTEM FOR MASTERS OF SPECIALTY 024 CHOREOGRAPHY

In the article, the author presents the developed didactic model of the educational component "Practicum of working with a choreographic team" in the master's training system of the specialty 024 Choreography, which consists of 6 interrelated blocks: target, methodological, resource, content, methodical and diagnostic. The key idea of the model is that the process of forming general and professional competencies will be effective (achievement of the educational component "Practicum of work with a choreographic team" defined by the program) if the didactic toolkit of each of the defined blocks is implemented. The target block of the model defines the purpose of the educational component "Practical work with a choreographic team", which consists in the organization of master's students' in-depth assimilation of the theoretical foundations of choreographic disciplines, planning, preparation and conduct of lessons in choreographic art, practical work with a choreographic team; formation of general and professional competences determined by the educational program and the program of this educational component. The methodological block provides for the implementation during the teaching of the educational component "Practical work with a choreographic team" of a set of methodological approaches (competent, axiological, system-activity, cultural, informational, technological, resource-oriented, individual, creative and health-preserving). The resource block contains information about the teacher who implements the educational component "Practical work with a choreographic team", material and technical support, course policy and information support, which makes it possible to build a system of resource-oriented training of future choreographers. The content block primarily reflects the content of the educational component "Practical work with a choreographic team" and a didactic map that reflects the topics of the content modules, the distribution of hours according to the forms of organization of educational activities, and the distribution of points that a master's student can receive. The methodical block includes various teaching methods (explanatory-illustrative, problem-based, partially exploratory (heuristic), reproductive), forms of education (lecture, laboratory classes, practical classes, independent work, consultations), and also determines the format of consultations (face-to-face and online, according to the form - individual and group, according to the time - according to the schedule or by verbal agreement on the initiative of the master's students in case of need). The diagnostic block of the model includes control methods, a mechanism for making up for missed practical classes, assessment criteria for classroom work, assessment criteria for independent work (INDZ - if available), assessment criteria for modular test papers, exam assessment criteria, a scale for assessing student success, as well as program learning outcomes.

Key words: *choreography, didactic model, choreographic education, master's degree, educational component, practicum, work with a choreographic team, resource-based learning.*

Стаття надійшла до редакції 21.03.2024 р.

УДК 378.16: 547

DOI [HTTPS://DOI.ORG/10.33989/2075-146X.2024.33.310083](https://doi.org/10.33989/2075-146X.2024.33.310083)

ГАННА ТКАЧУК

ORCID: 0000-0003-3502-0557

Хмельницький національний університет

МЕТОДИКА НАВЧАННЯ ОРГАНІЧНОЇ ХІМІЇ ХІМІКІВ-ТЕХНОЛОГІВ У КЛАСИЧНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ

Представлена концепція методики навчання органічної хімії (ОХ) у класичних університетах, яка спирається на технологію учіння, засновану на психолого-педагогічних засадах сьогодення. При системному підході у ній були розроблені теоретичні і методичні особливості навчання ОХ хіміків-технологів: показано, що ОХ є наукою, у якій найвагомніше місце посеред інших галузей хімії посідає специфічна мова хімічних символів; в ОХ, завдяки найбільшій кількості органічних речовин – предмету цієї науки, хімічна мова, тобто номенклатура цих сполук, є чи не найскладнішою; успішне засвоєння ОХ неможливе без сучасних теорій будови та реакційної здатності органічних сполук, а також без пояснення механізмів хімічних реакцій; трансформація теоретичної інформації в розвинені вміння і навички проходить в результаті виконання лабораторного практикуму (ЛП) з ОХ; процес навчання ОХ у класичному університеті при системному підході корелює із елементами технології учіння (Ткачук, 2020а, Ткачук, 2020б). Представлені у цій статті дослідження стосуються створення методичних і теоретичних засад навчання ОХ в класичному університеті для підготовки здобувачів ОПП 161 Хімічні технології та інженерія. Результати таких досліджень можуть бути корисними для розробки навчально-методичного комплексу (НМК) з дисципліни для бакалаврів як хімічних, так і нехімічних спеціальностей.

Ключові слова: вища освіта, органічна хімія, класичний університет, учіння, технології учіння, підготовка хіміків-технологів

Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2022-2032 роки передбачає «забезпечення якісної освітньо-наукової діяльності, конкурентоспроможної вищої освіти, яка є доступною для різних груп населення. Для досягнення ... цілі ... передбачено виконання таких завдань: ... сприяння використанню інноваційних технологій і новітніх засобів навчання в освітньому процесі, розвиток дослідницьких інфраструктур». Завдання розвитку теоретичних та методичних засад викладання хімічних дисциплін у класичних університетах є одним з напрямків цієї стратегії. Природничі дисципліни, які забезпечують підготовку інженерів-хіміків-технологів, являють собою невід'ємну та одну з головних ланок процесу навчання і формування фахівців цієї галузі.

У цій праці представлена концепція методики навчання органічної хімії (ОХ) у класичних університетах, яка спирається на технологію учіння, засновану на психолого-педагогічних засадах сьогодення (Ткачук, 2020а). У попередніх працях були розглянуті організаційно-методичні та психологічні засади виникнення спонтанного інтересу здобувачів у процесі навчання, особливості організації навчального процесу і самостійної роботи студентів, технології учіння, співвідношення між викладанням та навчанням, впровадження цих технологій у навчально-методичні комплекси з навчальних дисциплін. Автором було розглянуто сучасний навчальний посібник і збірник задач як невід'ємні елементи НМК, а також роль лабораторного практикуму з дисципліни; також були розглянуті методичні засади навчання загальної та аналітичної хімії у вишах. Ця стаття є логічним продовженням попередніх і присвячена важливому обов'язковому компоненту освітньої програми (ОП) – ОХ. Матеріал статті спирається в т.ч на навчально-методичні розробки автора. ОХ вивчається після загальної й неорганічної, а також аналітичної хімії. Більшість хіміко-технологічних процесів, пов'язаних з майбутньою професійною діяльністю хіміків-технологів в той чи інший спосіб пов'язані з органічними речовинами чи з матеріалами, що містять органічні речовини, тому успішність опанування здобувачами цієї навчальної дисципліни не викликає жодного сумніву.

Метою статті є теоретичне і методичне обґрунтування особливостей навчання ОХ хіміків-технологів у класичному університеті. Для досягнення зазначеної мети потрібно виконати наступні завдання: створення навчально-методичних основ організації процесу навчання ОХ з урахуванням реалізації Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022-2032 роки.

Сучасна хіміко-технологічна освіта передбачає в освітньо-професійній програмі бакалаврів 161 «Хімічні технології та інженерія» серед обов'язкових компонентів професійної підготовки цілу низку хімічних дисциплін, таких, як «Загальна та неорганічна хімія», «Органічна хімія», «Аналітична хімія»,

«Фізична та колоїдна хімія» та «Фізико-хімія високомолекулярних сполук», вивчення яких дає змогу отримати потужну природничу підготовку при проектуванні хіміко-технологічних процесів (*Proiektna hrupa, 2023*).

Оскільки зараз відомо понад десять мільйонів органічних сполук на відміну від неорганічних, яких налічують лише понад сімсот тисяч, важливість вивчення органічної хімії у класичному університеті важко переоцінити. Органічна хімія посідає серед природничих наук провідне місце не лише тому, що її сполуки лежать в основі життя, але й тому, що завдяки органічним речовинам людина одержує для задоволення власних потреб і розвитку пальне, гуму, мийні засоби, лаки, фарби, ліки, одяг, взуття та багато інших речей.

Органічна хімія є хімією вуглеводнів та їхніх похідних, а також елементів -органогенів – кисню, азоту, сірки, галогенів, фосфору. Предмет органічної хімії – це встановлення порядку сполучення атомів у молекулі, їхнього просторового розташування, взаємного впливу та реакційної здатності.

Із органічної хімії розвинулися самостійні науки, такі як хімія гетероциклів, хімія високомолекулярних сполук, біоорганічна хімія, фізична органічна хімія, квантова органічна хімія тощо. Органічна хімія створила науково-теоретичний фундамент для розвитку цілої низки галузей промисловості: нафтової, газової, коксохімічної, текстильної, фармацевтичної.

Навчальна дисципліна – органічна хімія є обов'язковим компонентом професійної і практичної підготовки за ОПП 161 «Хімічні технології та інженерія» і вивчається протягом 3 семестру, має обсяг 5 кредитів ECTS.

Мета дисципліни ОХ у підготовці сучасного інженера-хіміка-технолога полягає у формуванні теоретичного та практичного рівня знань, необхідних для опанування спеціальних предметів, де використовуються органічні речовини, їхній аналіз, синтез, переробка; у розумінні будови та властивостей органічних речовин як основи для ґрунтовного творчого мислення, яке спонукає до розв'язання новітніх проблем хімічної та біоінженерії (2023).

Завданням дисципліни є формування на основі сучасних наукових досягнень розуміння закономірностей хімічної поведінки органічних сполук у відповідності до їхньої будови; формування вмінь оперувати хімічними формулами органічних сполук, виділяти в молекулах реакційні центри і визначати їхню потенційну реакційну здатність, що проявляється у різних умовах та середовищах, а також пропонувати шляхи встановлення будови органічних речовин з використанням хімічних інструментальних методів.

Вивченню ОХ передують загальна та неорганічна хімія.

У результаті навчання здобувач, який успішно завершив вивчення дисципліни, повинен засвоїти основи будови та реакційної здатності органічних сполук, типи структурної і просторової ізомерії; взаємний вплив атомів і способи його передачі в молекулі з допомогою електронних ефектів; принципи стабілізації молекул, радикальних та йонних часток на електронному рівні; механізми найбільш важливих хімічних реакцій; будову, правила номенклатури, фізичні властивості, засоби добування, специфічні хімічні властивості і електронні механізми відповідних реакцій. Здобувач має визначати приналежність сполук до відповідних класів і груп на основі класифікаційних ознак і надавати їм назви відповідно до тривіальної, раціональної та систематичної номенклатур IUPAC; визначати характер розподілу електронної густини з урахуванням індуктивних і мезомерних ефектів та визначати в молекулі електрофільні й нуклеофільні центри; описувати механізми основних типів хімічних реакцій; виконувати простий навчально-дослідницький експеримент на основі основних прийомів і технік лабораторних робіт, здійснювати розрахунки, готувати звіти з роботи; користуватися довідниковими матеріалами.

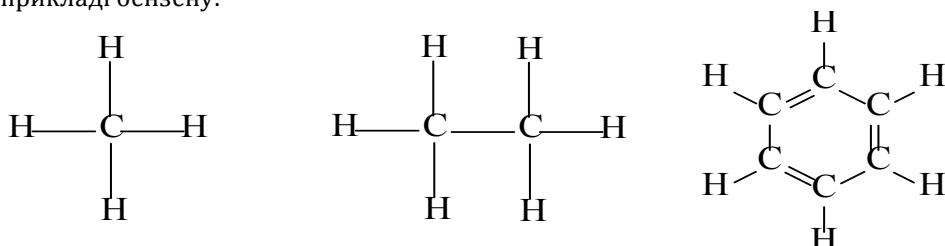
ОХ передують вивченню таких дисциплін: фізична та колоїдна хімія, фізико-хімія високомолекулярних сполук, загальна хімічна технологія, основи проектування хімічних виробництв, основи технічної творчості та наукових досліджень, екологічний аудит та менеджмент хімічних технологій.

Навчально-методичний комплекс з ОХ традиційно складається з таких засобів навчання, як конспект лекцій, лабораторний практикум та курс в інформаційній системі «Модульне середовище для навчання» (ІС МСН).

Специфікою навчання ОХ є значна частка наочних посібників та засобів зображення. Але ці наочні посібники зовсім іншого характеру, ніж в аналітичній хімії, згадаємо, що це здебільшого схеми та графіки. Серед хімічних наук ОХ має особливу мову хімічних символів. На відміну від неорганічної хімії, яка найчастіше використовує молекулярні формули речовин, наприклад, H_2SO_4 , а не $(HO)_2SO_2$, вживання молекулярних формул ОХ дуже обмежений, через специфіку будови майже усіх органічних сполук. Так, навіть зовсім нескладній молекулярній формулі, як от C_2H_6O відповідають дві різні речовини C_2H_5OH та $(CH_3)_2O$. І чим більш складна формула речовини, тим більше різних речовин відповідає тій самій молекулярній формулі.

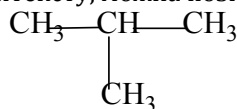
Таким чином, одним з важливих завдань ОХ є навчання здобувачів сприймати, розуміти і самим використовувати різні види структурних формул органічних речовин. Повні структурні формули застосовують у середніх закладах освіти на стадії перших кроків навчання органічної хімії для демонстрації основного структурного компоненту органічних речовин – вуглецевого ланцюга та валентних можливостей атома карбону, як в метану та етану, а також при вивченні ароматичних сполук на прикладі бензену:

Слід зазначити, що інколи здобувачі освіти мають рівень залишкових знань з хімії, що відповідає початковому, і тоді потрібно звертатися з методичних міркувань до повних структурних формул органічних речовин.

У вишах здебільшого використовують скорочені структурні формули різного ступеня скорочення, які виділяють ті чи інші функціональні групи, особливості будови чи реакційні центри органічної речовини, а молекулярні або т.з. бруто-формули застосовують у тих випадках, коли це зрозуміло, не викликає двозначного трактування і доречно, наприклад, метан CH_4 , етан C_2H_6 , бензен C_6H_6 .

Скорочені структурні формули використовують валентні штрихи лише частини хімічних зв'язків, які потрібні для однозначного опису будови молекули, наприклад, ізобутан C_4H_{10} , в залежності від контексту, можна позначити як $(\text{CH}_3)_2\text{CHCH}_3$ або

Скорочені структурні формули речовин мають певні традиції написання на площині аркуша, а саме зліва направо, однак часто для більшої ілюстративності у хімічних реакціях структурні формули пишуть справа наліво, перпендикулярно до рядка і навіть під кутом до рядка. Наприклад, структурна формула оцтової кислоти, записана традиційно і справа наліво:

Крім скорочених структурних формул, існує спосіб, котрий полягає в зображенні вуглецевого скелету молекул лише з допомогою валентних зв'язків без позначень атомів вуглецю і водню, т.з. Short-Line Structure Formula. Таким чином метильна група позначається прямою лінією. Цей спосіб зображення використовують для карбоциклічних та гетероциклічних сполук. Так виглядають 2-метилбутан, циклопропан, гексан-1-ол, анілін та пірол:

Майже усі вітчизняні навчальні посібники з ОХ для вишів використовують звичайні скорочені структурні формули для зображення аліфатичних сполук, а ось західні підручники застосовують Short-Line Structure Formula (Xin Liu, 2015) для усіх класів сполук. Здобувачі, які вивчають органічну хімію лише протягом одного семестру, стикаються з труднощами інтерпретації таких формул. Здебільшого ці формули зустрічаються студентами лише в науковому просторі.

Таким чином перед викладачем ОХ стоїть задача навчити студента сприймати, бачити, читати, інтерпретувати та відтворювати молекулярні та різні типи структурних формул органічних речовин

від більш простих до складних. Ось чому мова хімічних символів при вивченні органічної хімії така важлива.

Ще одним викликом для викладача органічної хімії є навчити здобувача специфічній хімічній мові – номенклатурі органічних речовин, яка безпосередньо базується на успішному засвоєнні попереднього етапу – хімічних формул. З огляду на численність світу органічних речовин задача не з легких. Щоб не заблукати у цьому світі, потрібно його класифікувати шляхом виділення або аналізу певних класів органічних сполук, котрі відрізняються одне від одного своїми функціональними групами. Отже, опановуючи номенклатуру органічних речовин, здобувач засвоює значну частину мови ОХ.

Основні типи номенклатури органічних сполук – це тривіальна, раціональна та міжнародна, яка поділяється на замісникову та радикально-функціональну. Майбутній хімік-технолог має засвоїти принципи основних номенклатур для володіння хімічною мовою хоча б для того, щоб не мати розриву у сприйнятті між етановою та оцтовою кислотами, між етином та ацетиленом тощо (Chernykh, 2018).

При вивченні ОХ важливим є не лише порядок побудови вуглецевих ланцюгів, але й просторове зображення молекул. Для цього використовують молекулярні моделі: кулестрижневі та Стюарта – Бріглеба, а на площині просторову будову молекул зображують з допомогою стереоформул, перспективних формул Хеурса, проєкційних формул Фішера та Ньюмена.

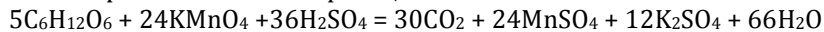
Курс ОХ при системному підході спирається на такі теорії: теорію будови органічних сполук, стереохімічну теорію, електронну теорію хімічного зв'язку та теорію резонансу. Сучасна теорія хімічного зв'язку ґрунтується на квантово-механічних уявленнях.

Теоретичний курс ОХ складається з чотирьох змістових модулів: теорії хімічної будови та реакційної здатності органічних сполук, вуглеводнів, оксигено- і нітрогеновмісних сполук, сполук зі змішаними функціями. Засобами навчання є електронний конспект лекцій та презентаційні матеріали.

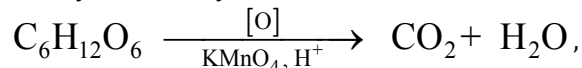
Перший змістовий модуль фактично є теоретичними основами сучасної ОХ. Крім понять гібридизації розглядаються поняття про поляризацію ковалентних зв'язків, індукційний та мезомерний ефекти, типи хімічних реакцій в органічній хімії, електрофільні та нуклеофільні реагенти, карбокатиони та карбоаніони, вільні радикали, органічні кислоти та основи, методи ідентифікації органічних сполук.

На відміну від неорганічної хімії, де здебільшого використовують рівняння хімічних реакцій, в ОХ хімії, з огляду на складність процесів, застосовують часто схеми хімічних реакцій, де вказують реагент, умови реакції, основний продукт реакції та за потреби побічні продукти реакції.

Замість рівняння хімічної реакції

записуємо її схему

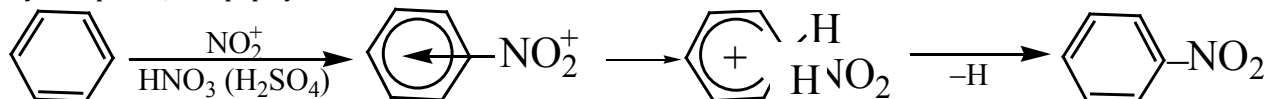

оскільки зрівнювання складних рівнянь органічної хімії не є її предметом і відволікає від вивчення суті реакції до другорядних працездатних деталей.

Інша річ – механізм реакції. Більшість реакцій органічної хімії проходять з утворенням кількох продуктів, тому для розуміння можливих шляхів перебігу, потрібно розуміти механізми.

Розгляду механізмів реакції приділяється велика увага. До прикладу, за більш високих температур з первинних спиртів за умов дегідратації утворюються алкени (механізм E2), а за більш низьких температур – етери (механізм S_N2). Або ж приєднання полярних молекул до подвійного зв'язку алкенів проходить за гетеролітичним йонним механізмом або за гомолітичним радикальним механізмом – це спричиняє утворення різних продуктів реакції.

Для написання механізмів реакцій ОХ хімії використовують графічні засоби зображення – структурні формули, проєкційні формули, схеми:

Другий змістовий модуль включає в себе вивчення добування, будови, ідентифікації, фізичних та хімічних властивостей та застосування алканів, циклоалканів, алкенів, алкінів, алкадієнів, аренів. З теоретичних основ органічної хімії при вивченні гідратації алкінів додається поняття динамічної ізомерії, а саме кето-енольної, дієновий синтез Дільса – Альдера, правило ароматичності Гюккеля та правила орієнтації в бензольному ядрі.

Крім хімічних методів ідентифікації органічних речовин, наголошується на інструментальних методах, а саме особливостях ІЧ, УФ та ПМР-спектрів.

Третій змістовий модуль містить найбільш різноманітні класи органічних сполук і починається з галогенопохідних, які є активними алкілюючими агентами. Далі представлені, спирти, феноли,

карбонільні сполуки, карбонові кислоти та їхні похідні як ацилюючі агенти, а також нітрогеновмісні сполуки – аміни, нітро-, нітросо- та діазосполуки і разом з цими класами речовин розглядаються типи органічних кислот та основ.

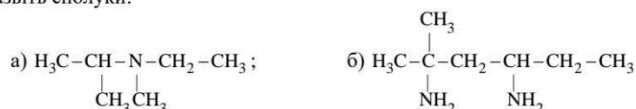
Четвертий змістовий модуль містить сполуки зі змішаними функціями – гідрокси- та амінокислоти, вуглеводи, гетероциклічні сполуки. З теоретичних основ тут є явище оптичної ізомерії, хіральні атоми карбону, проєкційні та перспективні формули, цикло-ланцюгова таутомерія, ароматичність гетероциклів, пірольний і піридиновий атоми азоту.

Форма викладання теоретичного матеріалу з ОХ – це лекційні заняття, які здебільшого проводяться аудиторно. Наочними посібниками лекційного курсу є презентаційні матеріали, де формули речовин, схеми реакцій зображені з допомогою редакторів хімічних формул Chem Draw, а також мультимедійних симуляцій. Для посилення науково-теоретичної бази викладання ОХ нами запрошуються фахівці-науковці з інших вишів. Так, лекційне заняття з теми «Органічні кислоти та їх похідні» провів фаховий доктор хімічних наук з кафедри хімії Львівського національного університету імені Івана Франка.

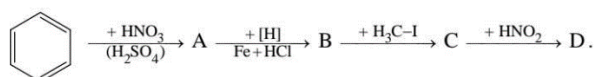
Формою контролю практичної частини курсу органічної хімії є письмовий поточний контроль з тем, де потрібно вміти скласти хімічні формули, дати назви речовин за раціональною та замісновою, запропонувати спосіб добування речовини, написати ланцюг перетворень тощо. Приклад завдання поточного контролю показаний на рис. 1

ПК НІТРОГЕНОВМІСНІ СПОЛУКИ
ВАРІАНТ 1

1. Назвіть сполуки:

2. Складіть схему реакцій:

3. Із *m*-нітроаніліну добудьте *m*-бромфенол.

4. Складіть схему реакцій, назвіть усі сполуки:

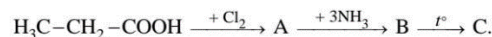

Рис. 1 – Приклад завдання поточного контролю

З метою методичної допомоги в засвоєнні теоретичної частини курсу в ІС МСН є навчальні тести з кожної теми. Наприкінці семестру формою семестрового контролю є тестовий іспит, який містить 30 питань. До складу екзаменаційного тесту рандомно входять питання усіх навчальних тестів.

Невід'ємною і найважливішою складовою у вивченні ОХ є ЛП, який слугує засвоєнню основних теоретичних знань шляхом формування практичних навичок роботи з органічними речовинами: синтезу, виділенню та очищенню, якісній ідентифікації функціональних груп. Результати робіт в лабораторії ОХ – одержані практичні уміння та навички можуть бути використані в подальшому навчанні при виконання курсових та кваліфікаційних робіт, а також в НДР. Так, результати студентської НДР з органічної хімії представлені у цій праці (Ткачук, 2022).

ЛП з ОХ має методичний супровід – журнал з методичними рекомендаціями виконання лабораторних робіт, шаблоном протоколів ЛР та тестів для захисту ЛР. У журналі міститься інформація з методичними рекомендаціями для реалізації кожного із вищезначених видів практичної діяльності майбутніх хіміків-технологів. У журналі передбачені ЛР, котрі включають ряд дослідів, виконання яких передбачено навчальним планом, та допоможуть студентам навчитися поводитися із найважливішими органічними речовинами та лабораторним обладнанням, ознайомитися на практиці із властивостями різних класів органічних сполук, самостійно виявити взаємозв'язок хімічної будови і властивостей речовин, спостерігати якісні реакції функціональних груп (Ткачук, 2019). Він побудований за принципом зошита з друкованою основою, фрагмент якого показаний на рис. 2.

Всього ЛР шість. За формою організації це навчальний груповий експеримент. ЛП починається з інструктажу з техніки безпеки в лабораторії органічної хімії: правилами поведінки з різними за природою речовинами, органічними розчинниками та займистими речовинами.

ЛР 1 «Аліфатичні вуглеводні» складається з трьох дослідів: добування метану та дослідження його властивостей, добування та дослідження властивостей етилену, добування ацетилену, вивчення його

властивостей. Фрагмент протоколу журналу ЛП показано на рисунку 1 зліва, а фрагмент захисту ЛР справа.

Студенти добувають в лабораторії метан, етилен та ацетилен, досліджують їхнє відношення до слабких окисників – розчину калій перманганату та бромної води, проводять горіння цих газів. Записують спостереження в журнал, аналізують спільні властивості та їхні відмінності. На основі теорії будови цих сполук – енергії, довжини, кратності зв'язків, роблять відповідні висновки.

ЛР 2 «Ароматичні вуглеводні» складається з шести дослідів: добування бензену, бромовання бензену, бромовання гомологів бензену, відношення бензену до дії окисників, відношення гомологів бензену до дії окисників, нітрування бензену. В процесі виконання експерименту здобувачі записують спостереження, рівняння реакцій, визначають типи і механізми реакцій, замальовують формули речовин з зазначенням індукційних та мезомерних ефектів, порівнюють стабільність та хімічну активність бензену та його гомологів, роблять висновки про правила орієнтації в бензольному ядрі.

ЛР 3 «Спирти, феноли, альдегіди, кетони» складається з одинадцяти дослідів: розчинність спиртів у воді, горіння спиртів, кислотні властивості спиртів, дія на спирти купрум (II) оксиду, реакція естерифікації, характерна реакція на багатоатомні спирти, бромовання фенолу, якісна реакція на фенол, реакція срібного дзеркала, окиснення альдегідів купрум (II) гідроксидом, окиснення альдегідів реактивом Фелінга. Студенти знайомляться з цілою низкою яскравих видовищних реакцій, знайомляться з приготуванням реактивів Толленса, Шиффа, Фелінга. Визначають тип реакцій срібного та мідного дзеркала, замальовують формули координаційних органічних сполук, позначають водневі зв'язки між атомами спиртів, навчаються зсувати рівновагу реакції естерифікації у бік утворення запашних естерів.

ЛР 4 «Карбонові кислоти та їх похідні» складається із шести дослідів: утворення солей карбонових кислот, властивості солей вищих жирних кислот, добування карбонових кислот із їх похідних, властивості ненасичених карбонових кислот, реакція естерифікації, властивості рослинних жирів. Студенти зазначають фізичні та хімічні властивості насичених та ненасичених вищих жирних та нижчих кислот, розрівнюють реакції із розщепленням С–О та О–Н зв'язків, пояснюють це на основі теорії хімічної будови та електронної теорії хімічного зв'язку.

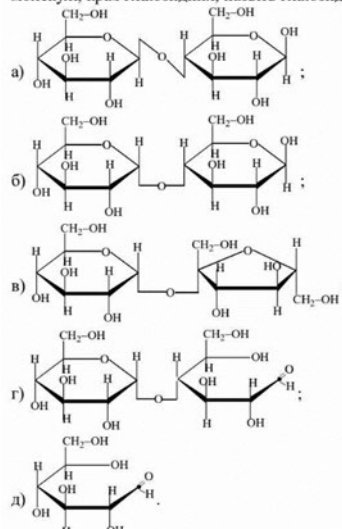
ЛР 5 «Нітрогеновмісні сполуки» складається з шести дослідів: реакція дезамінування, реакція амінооцтової кислоти, властивості аніліну, реакції діазотування, реакція діазосполук із виділенням азоту, реакція азосполучення. Студенти пояснюють основні властивості аміногрупи алкіл-, ариламінів та амінокислот, реакції алкіл- та ариламінів з нітритною кислотою, розглядають механізми реакцій, в т.ч. реакції азосполучення, в результаті якої утворюються азобарвники чи кислотно-основні індикатори.

ЛР 6 «Вуглеводи» складається з восьми дослідів: реакції альдегідної групи глюкози: реакція срібного дзеркала, окиснення глюкози реактивом Фелінга, утворення озазону глюкози; реакція спиртових груп та альдегідної групи глюкози: глюкоза у реакції Троммера; відновлюючі і невідновлюючі дисахариди, гідроліз сахарози, гідроліз крохмалю, розчинення целюлози. Студенти записують хімічні реакції гідроксильної та карбонільної груп вуглеводів, проводять якісні реакції на альдо- і кетогексози, досліджують різницю між монозами і ді- та поліозами, між відновною здатністю мальтози, лактози та сахарози.

Рівняння реакції добування метану		
Тип цієї реакції		
Спостереження при пропусканні метану крізь бромну воду		
Висновок	Метан як представник насичених вуглеводнів – алканів – має стійкість / не має стійкості до дії бромної води	
Спостереження при пропусканні метану крізь розведений розчин калій перманганату		
Висновок	Метан як представник насичених вуглеводнів – алканів – має стійкість / не має стійкості до дії слабких окисників	
Властивості метану		
Агрегатний стан	Колір	Запах
Вкажіть та позначте на малюнку: • валентний кут: ..... • довжина зв'язку: ..... • тип зв'язку: ..... • кратність зв'язку: ..... • енергія зв'язку: ..... • геометрична форма молекули: ..... • тип гібридизації:		
		
Рівняння реакції горіння метану		
Тип реакції		
Спостереження		

в) амілопектин;
г) декстрини.
д) мальтоза.

15. Вкажіть формулу β-мальтози та кількість усіх гідроксогруп у її молекулі, крім глікозидних, назвіть глікозидний зв'язок:

16. Приналежність до (+) чи (-) ряду вуглеводів визначається:
а) напрямом обертання площини поляризації;
б) положенням гідроксогрупи біля нижнього хірального атома Карбону;
в) положенням глікозидного гідроксилу;
г) циклічною чи ланцюговою формою існування;
д) кристалічною чи розчиненою формою.

17. Вкажіть формулу β-целюбіози та кількість усіх гідроксогруп у її молекулі, крім глікозидних, назвіть глікозидний зв'язок:

Рис. 2 – Фрагмент журналу ЛП: зліва – протоколу, справа – тесту захисту ЛР

Оскільки ЛП з ОХ передбачає лише хімічні реакції певних класів органічних речовин, їхню ідентифікацію з допомогою інструментальних методів аналізу проводять в рамках навчальної практики на базі обладнання кафедри або ж в установах-партнерах (Rokytska, 2013).

НМК з органічної хімії в ІС МСН також містить відеоматеріали майже усіх дослідів практикуму, тому здобувач при підготовці протоколу ЛР може звернутися до цих матеріалів. Формою контролю ЛП з ОХ є захист кожної ЛР. Це тестовий контроль, який міститься в журналі ЛП укінці кожної роботи.

Самостійна робота (СР) полягає в опрацюванні здобувачем лекційних матеріалів з відповідної теми та закріплення одержаних знань, шляхом складання навчальних тестів в ІС МСН, підготовка звіту з ЛР. Протокол ЛР із захистом подається викладачу на перевірку не пізніше, ніж перед початком наступного заняття. Якщо планом занять передбачено виконання поточного або підсумкового контролю, студент готується до його виконання.

Таким чином, вивчивши курс ОХ, майбутні хіміки-технологи здобувають не лише корисну теоретичну інформацію з цієї навчальної дисципліни, але й практично проробляють значний об'єм роботи в лабораторії ОХ, починаючи від знайомства з лабораторним посудом до навичок поводження з органічними речовинами і проведенням дослідів. Ці компетенції дають міцний фундамент для вивчення на наступних курсах дисциплін професійної підготовки, для виконання студентської НДР, курсових робіт, кваліфікаційних магістерських робіт.

Отже, у цій праці при системному підході були розроблені теоретичні і методичні особливості навчання ОХ хіміків-технологів у класичному університеті:

- було показано, що ОХ є наукою, у якій найвагоміше місце посеред інших галузей хімії посідає специфічна мова хімічних символів;
- в ОХ, завдяки найбільшій кількості органічних речовин – предмету цієї науки, хімічна мова, тобто номенклатура цих сполук, також є чи не найскладнішою;
- успішне засвоєння ОХ неможливе без сучасних теорій будови та реакційної здатності органічних сполук, а також без пояснення механізмів хімічних реакцій;
- трансформація теоретичної інформації в розвинені вміння і навички проходить в результаті виконання ЛП з ОХ;
- процес навчання ОХ у класичному університеті при системному підході корелює із елементами технології учіння (Tkachuk, 2020a, Tkachuk, 2020b).

Представлені у цій статті дослідження стосуються створення методичних і теоретичних основ навчання ОХ в класичному університеті для підготовки здобувачів ОПП 161 Хімічні технології та

інженерія. Результати таких досліджень можуть бути корисними для розробки НМК з дисципліни для бакалаврів як хімічних, так і нехімічних спеціальностей.

Список використаних джерел

- Проектна група зі спеціальності 161 Хімічні технології та інженерія (бакалавр) Хмельницького національного університету. (2023). Проект освітньої програми: перший (бакалаврський) рівень вищої освіти, галузь знань 16 Хімічна інженерія та біоінженерія, спеціальність 161 Хімічні технології та інженерія. Хмельницький.
- Рокицька, В. Й., Ткачук, Г. С. (2013). *Органічна хімія: лабораторний практикум для студентів напрямів підготовки «Хімічна технологія», «Екологія»* (Ч. I). Хмельницький: ХНУ.
- Ткачук, Г. С. (2020а). Кваліметричне дослідження елементів процесу учіння на прикладі вивчення хімічних дисциплін. *Теорія та методика навчання та виховання*, 48, 132-145.
- Ткачук, Г. С. (2020b). Кваліметрична оцінка технології учіння у процесі підготовки здобувачів вищої освіти з хімії. *Вісник післядипломної освіти*, 13 (42), 259-275.
- Ткачук, Г. (2022). Методичні та дидактичні основи лабораторного практикуму з хімічних дисциплін. *Витоки педагогічної майстерності*, 25, 230-235.
- Ткачук, Г. С. (2019). *Органічна хімія: журнал лабораторного практикуму та методичні вказівки з курсу для студентів Хімічна технологія та інженерія, Екологія, Технологія легкої промисловості*. Хмельницький: ХНУ.
- Черних, В. (2018). *Органічна хімія: підруч. для студ. вищ. навч. закл. 2-ге вид., випр. і доп.* Харків: Вид-во НФаУ: Оригінал.
- Xin, Liu. (2015). *Organic Chemistry* (Vol. I). Kwantlen Polytechnic University Surrey, BC.

References

- Chernykh, V. (2018). *Orhanichna khimiia [Organic Chemistry]: pidruch. dlia stud. vyshch. navch. zakl.* Kharkiv: Vyd-vo NFaU: Oryhinal [in Ukrainian].
- Proiektna hrupa zi spetsialnosti 161 Khimichni tekhnologii ta inzheneriia (bakalavr) Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu [Project group on specialty 161 Chemical technologies and engineering (bachelor) of Khmelnytskyi National University]. (2023). Proiekt osvnoi prohramy: pershyi (bakalavrskyi) riven vyshchoi osvity, haluz znan 16 Khimichna inzheneriia ta bioinzheneriia, spetsialnist 161 Khimichni tekhnologii ta inzheneriia. Khmelnytskyi [in Ukrainian].
- Rokytska, V. Y., & Tkachuk, H. S. (2013). *Orhanichna khimiia [Organic Chemistry]: laboratornyi praktykum dlia studentiv napriamiv pidhotovky «Khimichna tekhnolohiia», «Ekolohiia».* (P. I). Khmelnytskyi: KhNU [in Ukrainian].
- Tkachuk, H. S. (2020). Kvalimetrychne doslidzhennia elementiv protsesu uchinnia na prykladi vyvchennia khimichnykh dystsyplin [Qualimetric study of the elements of the learning process on the example of the study of chemical disciplines]. *Teoriia ta metodyka navchannia ta vykhovannia [Theory and methods of teaching and education]*, 48, 132-145 [in Ukrainian].
- Tkachuk, H. S. (2020). Kvalimetrychna otsinka tekhnologii uchinnia u protsesi pidhotovky zdobuvachiv vyshchoi osvity z khimii [Qualitative assessment of learning technology in the process of training students of higher education in chemistry]. *Visnyk pislidyplomnoi osvity [Bulletin of postgraduate education]*, 13 (42), 259-275 [in Ukrainian].
- Tkachuk, H. (2022) Metodychni ta dydaktychni osnovy laboratornoho praktykumu z khimichnykh dystsyplin [Methodical and didactic foundations of a laboratory workshop in chemical disciplines]. *Vytyky pedahohichnoi maisternosti [Origins of pedagogical mastery]*, 25, 230-235 [in Ukrainian].
- Tkachuk, H. S. (2019). *Orhanichna khimiia [Organic Chemistry]: zhurnal laboratornoho praktykumu ta metodychni vkazivky z kursu dlia studentiv Khimichna tekhnolohiia ta inzheneriia, Ekolohiia, Tekhnolohiia lehkoj promyslovosti.* Khmelnytskyi: KhNU [in Ukrainian].
- Xin, Liu. (2015). *Organic Chemistry* (Vol. I). Kwantlen Polytechnic University Surrey, BC.

TKACHUK H.

Khmelnytskyi National University, Ukraine

METHODOLOGY OF TEACHING ORGANIC CHEMISTRY TO CHEMISTS-TECHNOLOGISTS AT A CLASSICAL UNIVERSITY

This work presents a methodology concept of teaching organic chemistry at classical universities, which is based on learning technology using the psychological and pedagogical principles of the present days. The purpose of the article is the theoretical and methodical substantiation of the peculiarities of teaching organic chemistry to chemists-technologists at a

classical university. In order to achieve the specified goal, the following tasks were fulfilled: educational and methodological bases were developed for organization of the organic chemistry learning process, taking into account the implementation of the Strategy for the Development of Higher Education in Ukraine for 2022–2032.

The work developed theoretical and methodical features of organic chemistry teaching to chemists-technologists with a systematic approach. Namely, it was shown that organic chemistry is a science in which the specific language of chemical symbols occupies the most important place among other branches of chemistry. In organic chemistry, due to the largest number of organic substances – the subject of this science, the chemical language, that is, the nomenclature of these compounds, from a methodological point of view, is almost the most complicated. Successful mastering of organic chemistry is impossible without mastering modern theories of the structure and reactivity of organic compounds, as well as without explaining the mechanisms of chemical reactions. The transformation of theoretical information into developed skills and abilities takes place as a result of conducting a laboratory workshop in organic chemistry, which takes place in organic chemistry laboratories using the methods of educational laboratory workshop and methods of organic synthesis. The process of teaching organic chemistry at a classical university with a systemic approach correlates with elements of learning technology. The material of this article is also based on the educational and methodological developments of the author. The research presented in this article relates to the development of methodological and theoretical foundations of teaching organic chemistry at a classical university for preparing applicants for the Educational and Professional Program 161 Chemical Technologies and Engineering. The results of such studies can be useful for development of an educational and methodological complex in the subject for bachelors of both chemical and non-chemical specialties.

Key words: *higher education, organic chemistry, classical university, learning, learning technologies, training of technologist chemists*

Стаття надійшла до редакції 27.03.2024 р.

УДК 378.016:811.581

DOI [HTTPS://DOI.ORG/10.33989/2075-146X.2024.33.310084](https://doi.org/10.33989/2075-146X.2024.33.310084)

ЧЖУ ЦІНТАО

Тяньцзиньський університет іноземних мов, м. Тяньцзинь, Китайська Народна Республіка

ВИКЛАДАННЯ КИТАЙСЬКОЇ МОВИ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ

У статті здійснений моніторинг ключових тенденцій викладання та вивчення китайської мови в різних університетах України, що дозволить глибше зрозуміти існуючі проблеми та вжити заходів для їх вирішення. З'ясовано як законодавством України створюються необхідні нормативно-правові умови для вивчення у закладах освіти (у тому числі в закладах вищої освіти) іноземних мов, в тому числі китайської мови. Основний акцент нашого аналізу спрямований на продовження вивчення проблем і труднощів організації викладання і вивчення китайської мови в Україні, а також причин відсутності викладання китайської мови.

Ключові слова: вища освіта, заклади вищої освіти, моніторинг, китайська мова, анкетування, опитування, викладання

Дедалі більше громадян України, в першу чергу здобувачі освіти, прагнуть опанувати китайську мову. Нині фактично в кожному обласному центрі України створено осередок, в якому є можливість вивчати китайську мову і літературу. Цьому сприяє кілька причин.

По-перше, успіхи Китаю в економічній, соціальній, гуманітарній, культурній сферах. Протягом останніх років, незважаючи на глобальну нестабільність, китайська економіка демонструє рекордне зростання, причому на інноваційній основі. За паритетом купівельної спроможності економіка Китаю вже зараз є першою в світі. Без перебільшення, Китай став провідною світовою державою, яка відіграє ключову роль у глобальній політиці (Поворозник, Перебийніс, 2015).

По-друге, проведення керівництвом Китаю політики відкритості, в результаті якої для громадян України з'явилися додаткові інструменти співпраці з китайськими організаціями, здійснення академічних обмінів, проведення сінологічних досліджень, налагодження зовнішньоекономічних зв'язків тощо (Мателешко).

По-третє, розширення мережі (у тому числі в Україні) Інститутів Конфуція, які надають здобувачам (слухачам) реальну можливість вивчення китайської мови на високому рівні (Кірносова; Чен).

По-четверте, закономірний інтерес українських слухачів до вивчення східних мов, в тому числі китайської мови, що об'єктивно підвищує вартість робочої сили таких слухачів на ринку праці (Кірносова; Чен).

По-п'яте, поступове збільшення кількості викладачів китайської мови (у тому числі викладачів з КНР), які застосовують сучасні методики і активні форми навчання (Кірносова; Чен).

Однак, через низку об'єктивних причин нині далеко не всі бажаючі мають можливість вивчення китайської мови на високому рівні. Так, послуги з вивчення китайської мови надають не всі заклади вищої освіти України, в тому числі філологічного профілю. Інститути Конфуція функціонують тільки в 4 обласних центрах України.

Нещодавно було проведено інформаційно-моніторингове дослідження стану та проблем організації вивчення китайської мови в Україні. Мета дослідження – здійснити моніторинг ключових тенденцій викладання та вивчення китайської мови, що дозволить глибше зрозуміти існуючі проблеми та вжити заходів для їх вирішення.

Згідно отриманих даних, в Україні створено в цілому сприятливе правове середовище для організації викладання та вивчення іноземних мов (в тому числі китайської мови) у закладах вищої освіти. Відповідно до частини 4 статті 10 Конституції України, держава сприяє вивченню мов міжнародного спілкування (*Конституція України*). Крім того, частина 3 статті 10 Конституції України встановлює, що в Україні гарантується вільний розвиток, використання і захист російської, інших мов національних меншин України.

Основи державної мовної політики України викладені в Законі України «Про засади державної мовної політики» (*Про засади державної мовної політики*).

Відповідно до пункту 2 статті 5 зазначеного Закону, при здійсненні державної мовної політики Україна дотримується таких цілей і принципів, зокрема: підтримання і розвиток культурних взаємин між різними мовними групами (підпункт 4); забезпечення умов для вивчення української мови як

державної, регіональних мов або мов меншин, інших мов і викладання цими мовами з урахуванням стану кожної мови на відповідних рівнях освіти у державних і комунальних навчальних закладах (пункт 5); розвиток міжнародного обміну з питань, що охоплюються цим Законом, стосовно мов, які використовуються у двох або декількох державах (пункт 7); застосування принципу плюрилінгвізму, за якого кожна особа в суспільстві вільно володіє кількома мовами, на відміну від ситуації, коли окремі мовні групи володіють тільки своїми мовами (пункт 9).

Вільний вибір мови навчання, як зазначено в частині 1 статті 20 цього Закону, є невід'ємним правом громадян України, яке реалізується в рамках цього Закону, за умови обов'язкового вивчення державної мови в обсязі, достатньому для інтеграції в українське суспільство (*Про засади державної мовної політики*).

Частина 4 цієї статті встановлює, що державні і комунальні навчальні заклади у встановленому порядку створюють окремі класи, групи, в яких навчання ведеться іншою мовою, ніж у навчальному закладі в цілому, при наявності достатньої кількості відповідних заяв про мову навчання від учнів (для неповнолітніх – від батьків або осіб, які їх замінюють), студентів відповідно до законодавства України про освіту (*Про засади державної мовної політики*).

Пунктом 5 вказаної статті передбачено, що з метою підтримання нечисленних мовних груп у встановленому законом порядку встановлюються нормативи формування малокомплектних навчальних закладів, класів, груп і забезпечуються умови для їх функціонування (*Про засади державної мовної політики*).

Таким чином, державна мовна політика України ґрунтується на загально визначених цивілізованих стандартах, які передбачають можливість вільного опанування громадянами України будь-яких іноземних мов, у тому числі у закладах освіти.

Основним законом, що регулює освітню діяльність, є Закон України «Про освіту» (*Про освіту*). Згідно пункту 3 статті 7 зазначеного Закону, держава забезпечує вивчення англійської мови та сприяє вивченню інших мов міжнародного спілкування у закладах освіти незалежно від форми власності.

Основним законом, що регулює діяльність закладів вищої освіти, є Закон України «Про вищу освіту» (*Про вищу освіту*). Частина 2 статті 48 Закону України «Про вищу освіту» встановлює, що з метою створення умов для міжнародної академічної мобільності заклад вищої освіти має право прийняти рішення про викладання однієї або декількох дисциплін англійською та / або іншими іноземними мовами, забезпечивши при цьому знання здобувачами вищої освіти відповідної дисципліни державною мовою. Частина 3 зазначеної статті гарантує, що заклади вищої освіти або їх структурні підрозділи, утворені на території України іноземними державами, а також вищі навчальні заклади України приватної форми власності мають право вільного вибору мови навчання із забезпеченням при цьому вивчення особами, які навчаються в таких закладах, вивчення державної мови як окремої навчальної дисципліни (*Про вищу освіту*).

Таким чином, законодавством України створені необхідні нормативно-правові умови для вивчення у закладах освіти (у тому числі в закладах вищої освіти) іноземних мов, в тому числі китайської мови (*Про засади державної мовної політики; Про освіту; Про вищу освіту*).

Необхідно підкреслити, що між Україною і КНР задекларовані відносини стратегічного партнерства (Kaszmariski, 2015, с. 77). Китай незмінно підтримує суверенітет і територіальну цілісність України. Україна неухильно залишається відданою політиці «одного Китаю» (Kaszmariski, 2015; Moldavchuk, Odotiuk, 2016). Співробітництво між Україною та Китайською Народною Республікою у сфері вищої освіти розвивається у багатьох напрямках (Moldavchuk, Odotiuk, 2016; Zuokui, 2014).

Нещодавно було проведено експертне опитування на тему «Основні проблеми організації вивчення китайської мови у закладах вищої освіти України». Мета опитування – за результатами анкетування виявити (ідентифікувати) характерні і специфічні проблеми організації вивчення китайської мови у закладах вищої освіти України, що дасть можливість прийняти рішення про усунення цих проблем. Анкети було спрямовано до 25 закладів вищої освіти, в яких здійснюється викладання китайської мови або в яких є намір організувати викладання китайської мови. Відповіді надійшли від 17 респондентів – 16 закладів вищої освіти, включених до вибірки і 1 професійного ліцею, не внесеного до вибірки.

З 16 вищих навчальних закладів, які надіслали анкети, китайську мову вивчають у 7 навчальних закладах. Попередній аналіз показав, що вивчення китайської мови найбільш поширений в групі так званих «класичних університетів», які націлені на високу якість вищої гуманітарної освіти і надання широкого асортименту освітніх послуг.

З 7 закладів, в яких вивчається китайська мова, тільки в 4 навчальних закладах китайську мову вивчають як основну студентами філологічних спеціальностей. В інших 3 навчальних закладах китайську мову вивчають студенти філологічних спеціальностей як неосновну (другу) іноземну мову.

У 2 закладах вищої освіти, які надіслали відповіді на питання анкети, китайську мову вивчають студенти нефілологічних спеціальностей.

У 6 закладах вищої освіти китайську мову вивчають 534 студента (в середньому 89 студентів на один заклад), в тому числі 184 студента, які навчаються на філологічних спеціальностях і вивчають китайську мову в якості основної.

Китайську мову у закладах вищої освіти України вивчають в основному громадяни України.

Викладання китайської мови забезпечують українські штатні викладачі (5 закладів з 7, в яких вивчається китайська мова). В 3 закладах навчальний процес забезпечують українські і китайські викладачі.

У більшості закладів, в яких вивчається китайська мова, викладання здійснюється за участю науково-педагогічних працівників вищої кваліфікації (1 доктор наук, 7 кандидатів наук). Тільки в одному закладі викладання китайської мови здійснюється без залучення науково-педагогічних працівників вищої кваліфікації.

У 5 закладах існує спеціалізований підрозділ, що відповідає за навчально-методичне забезпечення вивчення китайської мови (кафедра, центр, навчально-методичний кабінет тощо).

У 6 закладах вищої освіти, в яких вивчається китайська мова, студенти заявляли про бажання вивчати китайську мову в більшому обсязі навчального навантаження. Керівництво цих же закладів також бажає розширити викладання китайської мови (в тому числі для студентів, які раніше не вивчали китайську мову).

Респонденти відзначають такі основні проблеми організації викладання китайської мови:

- відсутність (дефіцит) кваліфікованих викладачів (3 відповіді),
- відсутність спеціалізованого навчального обладнання та програмного забезпечення (3 відповіді),
- відсутність можливості спілкування з носіями мови (3 відповіді),
- відсутність реальної можливості брати участь в програмах академічної мобільності (3 відповіді),
- низька рентабельність освітньої діяльності (3 відповіді).

Також респонденти вказують на відсутність або дефіцит підручників та інших навчально-методичних матеріалів (2 відповіді), відсутність реальної можливості відвідувати наукові конференції та науково-методичні семінари з питань викладання і вивчення китайської мови (2 відповіді).

Окрім того, проаналізовано відповіді закладів вищої освіти, в яких не вивчається китайська мова (9 закладів).

Серед причин відсутності викладання китайської мови респонденти найчастіше називали такі: відсутність кваліфікованих викладачів (9 відповідей), відсутність підручників та інших навчально-методичних матеріалів (8 відповідей), відсутність можливості спілкуватися з носіями мови (5 відповідей), відсутність навчального обладнання (2 відповіді).

Серед закладів, в яких зараз не вивчається китайська мова, 6 респондентів вказують, що студенти виявляли бажання вивчати китайську мову під час освітнього процесу.

11 закладів вищої освіти, які взяли участь в опитуванні, відзначили, що студенти виявляли бажання вивчати китайську мову у позанавчальний (у вільний) час – наприклад, на курсах китайської мови, з репетитором, в Інституті Конфуція тощо.

12 респондентів зазначили, що вони готові організувати або розширити вивчення китайської мови в разі отримання необхідної допомоги від китайської сторони. Серед найбільш бажаних форм підтримки респонденти найчастіше виділяли такі: надання китайських викладачів (11 відповідей), навчально-методичне забезпечення (10 відповідей), надання підручників, навчально-методичних посібників (9 відповідей), участь в академічних обмінах (9 відповідей), спілкування з носіями мови (7 відповідей), фінансування участі в наукових конференціях і семінарах (7 відповідей).

12 закладів вищої освіти, що взяли участь в опитуванні, мають партнерські відносини з китайськими установами, 4 заклади не мають таких відносин. Співпраця в основному здійснюється за такими напрямками: китайські вчені приїжджають в Україну з метою проведення спільних наукових досліджень (9 відповідей), українські студенти наносять візити в КНР з навчальною метою (5 відповідей), китайські викладачі приїжджають в Україну з метою викладання китайської мови (4 відповіді).

8 українських закладів вищої освіти, які взяли участь в опитуванні, мають досвід академічних обмінів з китайською стороною, 6 закладів такого досвіду не мають. Співпраця в основному здійснюється за такими напрямками: китайські студенти приїжджають в Україну з навчальною метою (6 відповідей), українські студенти наносять візити в КНР з навчальною метою (4 відповіді), українські вчені наносять візити в КНР з метою проведення спільних наукових досліджень (4 відповіді).

Абсолютно всі респонденти відповіли, що вони бажають встановити або розширити партнерські відносини з китайськими організаціями та установами.

На нашу думку, необхідно продовжити вивчення проблем і труднощів організації викладання і вивчення китайської мови в Україні, а також причин відсутності викладання китайської мови.

Зокрема, поглиблене дослідження може бути проведено за такими напрямками:

- збір емпіричного матеріалу – ознайомлення з досвідом організації викладання китайської мови в деяких закладах освіти, які відчувають специфічні труднощі в питаннях організації викладання китайської мови;

- збір емпіричного матеріалу - ознайомлення з причинами відсутності викладання китайської мови в деяких закладах освіти, які тим не менше висловлюють бажання організувати викладання китайської мови;

- проведення поглибленого опитування (на основі підтримки Міністерства освіти і науки) серед всієї сукупності закладів вищої освіти України;

- проведення науково-практичної конференції з питань організації вивчення китайської мови в Україні, із запрошенням всіх представників закладів вищої освіти, в яких вивчається китайська мова або здійснюється підготовка фахівців з філологічних спеціальностей;

- підготовка видання збірника наукових праць та тез наукових доповідей за підсумками роботи конференції;

- підготовка рекомендацій і пропозицій за підсумками роботи конференції;

- визначення перспективних (можливих) форм підтримки організації вивчення китайської мови;

- підготовка науково-практичних пропозицій (наукової доповіді) на основі проведеного дослідження.

Результати опитувань, а також досвід викладацької роботи та роботи у фокус-групах засвідчують, що багато українських здобувачів освіти виявляють бажання вивчати китайську мову (або в аудиторний час, або одночасно в аудиторний та позааудиторний час), причому переважна більшість здобувачів хотіли б вивчати китайську мову з носіями мови. З економічної точки зору це є чинником попиту певної освітньої послуги (викладання китайської мови). З іншого боку, переважна більшість закладів вищої освіти України в нинішніх умовах не може запропонувати таку освітню послугу, як викладання китайської мови.

На жаль, нині українські заклади вищої освіти не мають достатніх організаційно-економічних ресурсів для започаткування новітніх освітніх програм, а також розширення наявних освітніх програм, у тому числі в частині широкого викладання китайської мови, навіть незважаючи на наявність попиту з боку студентів (споживачів освітніх послуг). Адже організація вивчення будь-якої іноземної мови, зокрема китайської – це складний процес, який має бути забезпечений спеціалізованим обладнанням, кваліфікованими кадрами, навчальною та методичною літературою тощо (Мателешко).

Відтак, слід приділяти увагу поліпшенню організаційно-економічних умов для забезпечення вивчення китайської мови у закладах вищої освіти України (Захарін, Інін, Смірнов, 2018). Зокрема, доцільно стимулювати розвиток освітніх технологій на інноваційній основі, у тому числі із використанням цифрових технологій (Захарін, Інін, Смірнов, 2018). Адже переважна більшість закладів вищої освіти під час опитувань зауважують, що вони готові організувати або розширити вивчення китайської мови у разі отримання необхідної організаційно-економічної підтримки від китайської сторони.

Якщо виходити з публічних заяв представників китайського керівництва (Мателешко; Поворозник, Перебийніс, 2015), китайська сторона готова і надалі докладати зусилля для стимулювання вивчення китайської мови громадянами інших країн в усьому світі.

Потужним джерелом можливостей для якісного опанування китайської мови є Інститути Конфуція. При закладах вищої освіти України створено 5 Інститутів Конфуція, в яких викладається китайська мова: в Луганському національному педагогічному університеті ім. Т. Шевченка (з 2007 року), в Київському національному університеті ім. Т. Шевченка та Харківському національному університеті ім. Каразіна (з 2008 року), у Південноукраїнському національному педагогічному університеті ім. К. Ушинського (з 2012 року), а також в Київському національному лінгвістичному університеті (з 2013 року).

Інститути Конфуція, створені в Україні, проводять різні культурно-освітні заходи: організація лекцій провідних професорів з Китаю, проведення фотовиставок, експозицій каліграфії та образотворчого мистецтва, показ фільмів китайського виробництва, проведення майстер-класів по тайцзицюань, концерти китайських артистів тощо.

Інститут Конфуція в Луганському національному педагогічному університеті імені Т. Шевченка на VIII Міжнародній Конференції Інститутів Конфуція, яка проходила 7 – 8 грудня 2013 року у Пекіні, був визнаний кращим в світі за підсумками 2012 року. З огляду на це досягнення, Штаб-квартира Інститутів Конфуція запропонувала надати підтримку Луганському національному педагогічному університеті імені Т. Шевченка у відкритті спеціальності «Китайська мова» (забезпечення навчальною та методичною літературою, фінансування відряджень науково-педагогічних працівників тощо).

За повідомленням Міністерства освіти і науки України, в даний час ведуться переговори про відкриття Інститутів Конфуція при технічних університетах України.

14 грудня 2012 року при Одеському національному університеті імені І.І. Мечникова був відкритий Культурний центр КНР. У зазначеному центрі українські громадяни, в тому числі студенти, можуть отримувати актуальну інформацію про сучасне політичне та економічне життя в КНР, історію та культуру Китаю, вивчати китайську мову і літературу, а також отримувати консультації про можливості отримання освіти або продовження навчання в провідних вищих навчальних закладах КНР (за програмами обміну або за свій рахунок) (Moldavchuk, Odotiuk, 2016).

Китайські спеціалізовані організації, у тому числі Інститути Конфуція, і надалі докладатимуть зусиль для надання практичної допомоги закладам вищої освіти України в частині стимулювання викладання китайської мови, а також підвищення якості такого викладання (Поворозник, Перебийніс, 2015; Kaszmariski, 2015; Moldavchuk, Odotiuk, 2016). Причому ця робота буде здійснюватися в різних секторах, у тому числі серед закладів вищої освіти, які:

- викладають китайську мову як основну іноземну;
- викладають китайську мову як додаткову;
- не викладають китайську мову, але мають намір започаткувати викладати китайську мову.

Наприклад, наразі Інститут Конфуція Київського національного лінгвістичного університету розробляє додаткові інструменти збирання актуальної інформації, а також проводить консультації з керівниками закладів вищої освіти, які виявили бажання організувати викладання китайської мови.

На нашу думку, необхідно продовжити вивчення проблем та труднощів організації викладання та вивчення китайської мови в Україні, а також причин відсутності викладання китайської мови.

Список використаних джерел

- Захарін, С. В., Інін, Л., Смірнов, Є. В. (2018). Напрями розширення китайсько-українського інвестиційного та інноваційного співробітництва. *Економічний вісник університету*, 37 (1), 281-289.
- Кірносорова, Н. *Викладання китайської мови в Україні: на витоках*. Взято з <https://sinologist.com.ua/vikladannya-kitajskoyi-movi-v-ukrayini/>
- Конституція України*. Взято з <https://www.president.gov.ua/documents/constitution>
- Мателешко, Ю. П. *Культурно-освітній напрям «м'якої сили» Китаю в Україні: інституційний аспект (2007 – 2021)*. Взято з https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/56847/1/Kulturno_osvitnii_napriam_miakoi_syly_Kytaiu_v_Ukraini.pdf
- Поворозник, В., Перебийніс, В. (2015). *Проект «Один пояс – один шлях»: можливості для України*. Київ: МЦПД.
- Про засади державної мовної політики*: Закон України. Взято з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5029-17#Text>
- Про освіту*: Закон України. Взято з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
- Про вищу освіту*: Закон України. Взято з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>
- Чен, В. *Китайська мова в Україні – п'ятдесят років*. Взято з <https://sinologist.com.ua/kitajska-mova-v-ukrayini-pyatdesyat/>
- Kaszmariski, M. (2015). The New Silk Road: a versatile instrument in China`s policy. OSW Centre for Eastern Studies.
- Moldavchuk, R., Odotiuk, I. (2016). The strategic partnership of China and Ukraine. *Modern science*, 2, 77-82.
- Zuokui, L. (2014). Central and Eastern Europe in Building the Silk Road Economic Belt. *Working Paper Series on European Studies Institute of European Studies Chinese Academy of Social Sciences*, 8, 3, 130.

References

- Chen, V. *Kytaiska mova v Ukraini – p'iatdesiat rokov [Chinese language in Ukraine - fifty years]*. Retrieved from <https://sinologist.com.ua/kitajska-mova-v-ukrayini-pyatdesyat/> [in Ukrainian].
- Kaszmariski, M. (2015). The New Silk Road: a versatile instrument in China`s policy. OSW Centre for Eastern Studies.
- Kirnosova, N. *Vykladannia kytaiskoi movy v Ukraini: na vytokakh [Teaching the Chinese language in Ukraine: at the origins]*. Retrieved from <https://sinologist.com.ua/vikladannya-kitajskoyi-movi-v-ukrayini/> [in Ukrainian].
- Konstytsiia Ukrainy [Constitution of Ukraine]*. Retrieved from <https://www.president.gov.ua/documents/constitution> [in Ukrainian].
- Mateleshko, Yu. P. *Kulturno-osvitnii napriam «miakoi syly» Kytaiu v Ukraini: instytutsiinyi aspekt (2007 – 2021) [Cultural and educational direction of China's "soft power" in Ukraine: institutional aspect (2007 - 2021)]*. Retrieved from https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/56847/1/Kulturno_osvitnii_napriam_miakoi_syly_Kytaiu_v_Ukraini.pdf [in Ukrainian].
- Moldavchuk, R., Odotiuk, I. (2016). The strategic partnership of China and Ukraine. *Modern science*, 2, 77-82.
- Povoroznyk, V., & Perebyinis, V. (2015). *Proekt «Odyn poias – odyh shliakh»: mozhlyvosti dlia Ukrainy [One Belt One Road project: opportunities for Ukraine]*. Kyiv: MTsPD [in Ukrainian].

Pro zasady derzhavnoi movnoi polityky [About the basics of state language policy]: Zakon Ukrainy. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5029-17#Text> [in Ukrainian].

Pro osvitu [About education]: Zakon Ukrainy. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> [in Ukrainian].

Pro vyshchu osvitu [About higher education]: Zakon Ukrainy. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> [in Ukrainian].

Zakharin, S. V., Inin, L., & Smirnov, Ye. V. (2018). Napriamy rozshyrennia kytaisko-ukrainskoho investytsiinoho ta innovatsiinoho spivrobitnytstva [Directions for the expansion of Chinese-Ukrainian investment and innovation cooperation]. *Ekonomichnyi visnyk universytetu [Economic Bulletin of the University]*, 37 (1), 281-289 [in Ukrainian].

Zuokui, L. (2014). Central and Eastern Europe in Building the Silk Road Economic Belt. *Working Paper Series on European Studies Institute of European Studies Chinese Academy of Social Sciences*, 8, 3, 130.

ZHU JINGTAO

Tianjin Foreign Studies University, Tianjin, China

TEACHING CHINESE IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS OF UKRAINE: PROBLEMS AND PROSPECTS

The article monitors key trends in Chinese language teaching and learning in various universities of Ukraine, which will allow a deeper understanding of existing problems and take measures to solve them. It is clarified how the legislation of Ukraine creates the necessary regulatory and legal conditions for studying foreign languages, including Chinese, in educational institutions (including higher education institutions).

The results of the surveys, as well as the experience of teaching work and work in focus groups, show that many Ukrainian students of education show a desire to learn Chinese (either during classroom time, or simultaneously during classroom and extracurricular time), and the vast majority of students would like to learn Chinese with native speakers. From an economic point of view, this is a factor in the demand for a certain educational service (Chinese language teaching). On the other hand, the vast majority of higher education institutions in Ukraine cannot offer such an educational service as Chinese language teaching in the current conditions.

Currently Ukrainian institutions of higher education do not have sufficient organizational and economic resources to start the latest educational programs, as well as to expand existing educational programs, including in the part of extensive teaching of the Chinese language, even despite the presence of demand from students (consumers of educational services). After all, the organization of learning any foreign language, in particular Chinese, is a complex process that must be provided with specialized equipment, qualified personnel, educational and methodical literature.

Chinese specialized organizations, including the Confucius Institutes, will continue to make efforts to provide practical assistance to Ukrainian higher education institutions in terms of stimulating the teaching of the Chinese language, as well as improving the quality of such teaching. Moreover, this work will be carried out in various sectors, including among institutions of higher education, which:

- Chinese is taught as the main foreign language;
- Chinese is taught as an additional language;
- do not teach Chinese, but intend to start teaching Chinese.

For example, the Confucius Institute of the Kyiv National Linguistic University is currently developing additional tools for collecting relevant information, as well as conducting consultations with the heads of higher education institutions that have expressed a desire to organize Chinese language teaching.

The main emphasis of our analysis is aimed at continuing the study of the problems and difficulties of organizing the teaching and learning of the Chinese language in Ukraine, as well as the reasons for the lack of Chinese language teaching.

Key words: *higher education, institutions of higher education, monitoring, Chinese language, questionnaire, survey, teaching.*

Стаття надійшла до редакції 20.05.2024 р.

УДК 378.016:159.922

DOI [HTTPS://DOI.ORG/10.33989/2075-146X.2024.33.310086](https://doi.org/10.33989/2075-146X.2024.33.310086)

ТЕТЯНА ЮСИПІВА

ORCID 0000-0001-5865-9500

Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, м. Дніпро

ЗНАЧЕННЯ НАВЧАЛЬНО-ДОСЛІДНИХ ЗАВДАНЬ З «ОСНОВ ПСИХОГЕНЕТИКИ» ДЛЯ ФОРМУВАННЯ У МАЙБУТНІХ МАГІСТРІВ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ ПРЕДМЕТНОЇ БІОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У ГАЛУЗІ ГЕНЕТИКИ ЛЮДИНИ

Схарактеризовано досвід планування та виконання навчально-дослідних завдань з вибіркового освітнього компоненту «Основи психогенетики» ОПП Середня освіта (Біологія та здоров'я людини) другого (магістерського) рівня вищої освіти. Показано, що виконання навчально-дослідного завдання на тему «Генетичні основи кількісної та якісної мінливості» є засобом формування предметної біологічної компетентності майбутніх магістрів середньої освіти в галузі генетики людини.

***Ключові слова:** фахові компетентності вчителя біології та здоров'я людини, здобувачі вищої освіти, навчально-дослідні завдання, психогенетика, генетика людини*

Постановка проблеми. Формування предметної компетентності з біології є необхідною умовою підготовки для закладів загальної середньої освіти висококваліфікованих кадрів, передусім вчителів природничих наук (Мельниченко, 2017, с. 193) і біології та здоров'я людини. Зміст теми «Спадковість і мінливість» інтегрованого курсу «Біологія і екологія» 10-го класу включає, зокрема, програмовий матеріал з особливостей людини як об'єкта генетичних досліджень, закономірностей моно- та полігенного успадкування ознак людини і методів вивчення типів їх успадкування, специфіки генетико-популяційних досліджень людських популяцій. Враховуючи особливості навчання у профільній школі, а саме – виконання учнями великої кількості робіт дослідницького характеру (Авксентьева, Юхно, с. 177), вчитель біології має бути компетентним у галузі генетики людини і вміти організувати здійснення школярами навчально-дослідних завдань за цією тематикою. Відтак студенти – майбутні магістри середньої освіти – мають самі володіти методами генетичних досліджень, у тому числі популяційних. Вчитель біології водночас є психологом, отже він може зацікавити учнів дослідницькою роботою в галузі психогенетики.

Саме тому у Дніпровському національному університеті імені Олеся Гончара, крім дисциплін «Генетика» та «Основи антропології, біології та генетики людини», засвоєння яких є обов'язковим для виконання освітньої програми підготовки бакалавра «Середня освіта (Біологія та здоров'я людини)», здобувачам освіти цієї ж ОПП на другому (магістерському) рівні вищої освіти пропонується до вивчення курс за вибором «Основи психогенетики».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблему професійної підготовки майбутніх вчителів біології та здоров'я людини досліджували Н. Граматик, А. Степанюк, М. Гриньова, В. Оніпко, А. Грабовий, Н. Грицай, Л. Литвинюк, С. Новіцька, Н. Москалюк, Р. Мельниченко та ін., які зазначають, що компетентнісний підхід є інтегральний у навчанні здобувачів вищої освіти. Н. Граматик підкреслює, що саме від рівня фахової підготовки здобувача освіти, від видів і завдань його професійної активності залежить зміст компонентів професійної діяльності майбутнього вчителя (Граматик, 2020, с.201). Н. Гончарова зі співавторами наголошують на значенні самостійної роботи студентів, особливо у разі поєднання різних її форм, зокрема індивідуальної та групової, для належної підготовки конкурентоспроможного фахівця (Гончарова, 2013, с. 127-128).

Отже, досвід науковців і педагогів-методистів доводить: для якісної підготовки фахівців спеціальності 014. Середня освіта компетентнісний підхід має бути запроваджений у вивченні як обов'язкових освітніх компонентів циклу професійної підготовки (базових і за спрямуванням ОП), так і вибіркового біологічного дисциплін. Водночас розробка методичних аспектів організації самостійної та індивідуальної роботи здобувачів вищої освіти для формування у майбутніх вчителів предметної компетентності з біології саме в галузі генетики людини залишається поза увагою дослідників.

Мета статті – висвітлити роль навчально-дослідних завдань в опануванні здобувачами вищої освіти курсу «Основи психогенетики» та формуванні предметної біологічної компетентності магістрів середньої освіти у галузі генетики людини.

Виклад основного матеріалу. Експериментальна частина дослідження проведена на базі Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара у 2022–2023, 2023–2024 навчальних

роках. Експериментом було охоплено 27 здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти за предметною спеціальністю 014.05 Середня освіта (Біологія та здоров'я людини).

Хоча дисципліна «Основи психогенетики» належить до вибіркового освітнього компоненту, її вивчення поглиблює знання з генетики: метою викладання є сформувати у студентів наукове уявлення щодо невід'ємної участі спадкових факторів і чинників середовища у становленні людської індивідуальності та необхідності вивчення людської психіки з урахуванням генетичних механізмів.

Один із результатів навчання за дисципліною – визначити роль спадкових факторів і чинників середовища у формуванні міжіндивідуальної варіативності людей за психологічними й психофізіологічними ознаками. Саме для цього Робочою програмою курсу «Основи психогенетики» після завчасного вивчення тем «Основи генетики людини. Генетичні основи кількісної та якісної мінливості» й «Генетичні й середовищні причини подібності та відмінностей між родичами» в межах теми «Психогенетичні методи» передбачено виконання навчально-дослідного завдання «Генетичні основи кількісної та якісної мінливості» (Робоча програма, 2022, с. 6). Студенти виконують їх у парах, що не лише формує фахові компетентності вчителя біології та здоров'я людини у галузі генетики людини, а й шліфує навички групової роботи і застосування сучасних інформаційних і комунікаційних технологій (Юсипіва, М'ясоїд, 2021).

Викладач пропонує тематику навчально-дослідних завдань, формулює чіткі інструкції для роботи над завданнями (Юсипіва, 2023), розробляє систему оцінювання, надає методичну допомогу, виступає фасилітатором протягом проведення здобувачами освіти психогенетичного дослідження. Виконання навчально-дослідного завдання передбачає здійснення статистичної обробки даних, удосконалює навички роботи з інформаційними технологіями і цифровими ресурсами. Проведення психогенетичного аналізу отриманих даних формує у студентів наукове уявлення щодо невід'ємної участі спадкових факторів і чинників середовища у становленні людської індивідуальності (Сергієнко, 2011). Відтак, під час роботи над навчально-дослідним завданням у здобувачів вищої освіти будуть досягнуті певні програмні результати навчання за вибірковою дисципліною «Основи психогенетики», водночас будуть сформовані фахові компетентності вчителя біології у галузі генетики людини.

Навчально-дослідне завдання з психогенетики виступає як цілісна структурна дидактична одиниця – це проблемне завдання, структуроване на низку окремих задач. Метою виконання навчально-дослідного завдання є: сформулювати вміння застосовувати навчальний матеріал з курсу «Основи психогенетики» для проведення психогенетичного дослідження й статистичного аналізу отриманих даних; сформулювати фахові компетентності вчителя біології та здоров'я людини у галузі генетики людини; удосконалити навички використання ІКТ у груповій роботі; закріпити вміння презентувати результати власних досліджень.

Робота здобувачів вищої освіти (в малих групах) над навчально-дослідним завданням включає наступні етапи:

1. Пошук наукових літературних джерел щодо методичних аспектів проведення психогенетичного аналізу;
2. Визначення ознак двох будь-яких кількісних ознак (ваги та окружності талії, висоти лоба та окружності голови, росту та окружності грудної клітки тощо), а також будь-якої психологічної характеристики (типу темпераменту, рівня тривожності тощо) за допомогою тестів або опитувальників у великій групі людей, за якими буде проведено дослідження;
3. Формування дослідної групи (не менше ніж 30 чоловіків та 30 жінок), складання характеристики цих вибірок;
4. Проведення вимірювань біометричних і психологічних показників;
5. Побудова на основі отриманих даних частотних розподілів за кожним із показників окремо для чоловіків та жінок, розрахунок середньої величини та дисперсії;
6. Проведення психогенетичного аналізу і формування висновків про наявність/відсутність кореляційних зв'язків між біометричними показниками, а також між якісною (психологічною) та кількісними характеристиками людини;
7. Пояснення ролі генетичних факторів і чинників середовища у формуванні міжіндивідуальної варіативності людей за морфологічними та психологічними ознаками, а також з'ясування того, які фактори більшою мірою впливають на формування ознак.
8. Оформлення результатів роботи, підготовка презентації і доповіді.

Нижче наводимо результати навчально-дослідного завдання, виконаного Валерією Гончаренко та Анжелою Прокопенко, студентками 1-го курсу магістратури ОПП Середня освіта (Біологія та здоров'я людини) групи БП-22м, як приклад оформлення роботи.

Вступ

На лекціях ми вивчали генетичні основи кількісної та якісної мінливості. Кількісні показники є дуже мінливими та залежними від середовища, а ще вони, як правило, полігенні, адже за їх формування відповідає не один ген. Є думка про те, що між психологічними та морфологічними особливостями людини може існувати взаємозв'язок.

Таблиця 1

Показники вимірювань кількісних і якісних ознак студентів

№ п/п	Чоловіки			Жінки		
	Зріст	Окружність грудної клітки	Врівноваженість	Зріст	Окружність грудної клітки	Врівноваженість
1	175	87	21	165	90	15
2	185	94	24	158	83	20
3	181	96	8	156	94	11
4	186	106	13	160	96	7
5	190	120	24	178	86	10
6	184	104	17	162	86	22
7	184	110	23	173	80	17
8	179	97	12	165	82	5
9	177	99	18	158	90	4
10	200	98	14	170	87	13
11	179	89	13	162	102	21
12	173	97	12	167	102	12
13	177	112	21	164	88	12
14	178	102	13	166	92	6
15	173	94	12	165	84	12
16	170	95	5	150	80	15
17	165	89	15	164	87	23
18	168	92	11	161	85	5
19	174	100	22	164	102	11
20	178	89	18	166	94	5
21	164	98	8	182	85	10
22	175	95	21	173	98	13
23	184	92	14	168	87	12
24	162	88	11	160	88	2
25	181	97	23	176	91	18
26	190	105	10	159	94	19
27	179	115	21	180	89	24
28	169	98	15	173	90	9
29	190	112	14	169	94	13
30	163	90	11	166	84	16
Середнє значення	177,8	98,7	15,5	166,0	89,7	12,7
Дисперсія	80,46	73,2	28	53,45	37,95	35,58

Якщо, для прикладу, розглянути зв'язок між зростом людини та показником впевненості або самооцінки, то на думку одразу спадає: чим вища людина, тим більшим буде показник впевненості. Але варто згадати і винятки, варто звернути увагу на вік, адже великий зріст підлітка, навпаки, виділяє його і є приводом для комплексів, хоча потім це і може стати вишуканістю. Тож тут, на нашу думку, саме нормальний показник зросту буде основою для нормальної самооцінки.

За мету ми взяли продемонструвати приклад того, як морфологічні показники можуть, навпаки, бути незалежними від психологічних характеристик. Група досліджуваних більш-менш однорідна (табл. 1). Вік юнаків і дівчат, яких ми досліджували, складав 18–25 років, це була студентська молодь гуртожитку. За професійною діяльністю близько 70 % становили майбутні логісти залізничного та автомобільного транспорту, 25 % – медики, 5 % – вчителі. Молодь є досить вразливою, оскільки це та ланка суспільства, яка ще не реалізувалася повноцінно (як правило) і ще в пошуках свого місця.

Ми обрали такі морфологічні характеристики, як окружність грудної клітки та зріст. Про зріст вже було нами згадано, а щодо окружності грудної клітки, то цей показник є важливим як для хлопців, так і для дівчат, оскільки ілюструє статеві особливості та сформованості. Психологічною характеристикою в нас виступила врівноваженість нервової системи за типом темпераменту. Цей показник визначає стиль життя людини, вказує на вміння контролювати свої емоції та адекватно реагувати на мінливість навколишнього середовища. Ми вважаємо, що на стан нервової системи не мають впливати морфологічні характеристики, а також, що людина може самостійно визначати стиль своєї поведінки та нести за це відповідальність.

Процедури проведення дослідження

Для досягнення поставленої мети було виділено дослідну групу 60 чол. (30 дівчат і 30 хлопців). Після вимірювань морфологічних характеристик (за допомогою сантиметра) досліджуваним було запропоновано пройти тест визначення типу темпераменту для діагностики рівня врівноваженості (тест Г. Айзенка). За результатами опитування у студентів діагностували такі рівні врівноваженості: високий (сангвініки) 1–10 балів, помірний (флегматики) 11–14 б., середній (меланхоліки) 15–18 б., низький (холерики) 19–24 б. Участь студентів була добровільна і вони з захопленням чекали на результати. Як і ми. Отже, представляємо результати.

Аналіз частотного розподілу ознак

Побудовані нами графіки частотного розподілу підтвердили нормальний розподіл зросту жінок і чоловіків (рис. 1А, 2А), причому у третини опитуваних виявилось середнє значення показника, та показали відсутність нормального розподілу ознаки для окружності грудної клітки (рис. 1Б, 2Б).

Аналіз коефіцієнтів кореляції для чоловіків

Розрахований нами коефіцієнт кореляції для пари «зріст – окружність грудної клітки» у чоловіків складає 0,52 (рис. 3А). Згідно таблиці оцінки кореляції між цими показниками існує середній позитивний прямий зв'язок, який знаходиться у зоні значущості. Тобто, що вищий зріст, то більша окружність грудної клітки у чоловіків. Коефіцієнти кореляції для пар «рівень врівноваженості – зріст» та «рівень врівноваженості – окружність грудної клітки» у чоловіків складають 0,31 та 0,35 відповідно (рис. 4А, 4В), отже наявні позитивні кореляційні зв'язки є слабкими, відтак і зріст, і окружність грудей чоловіків мало впливають на рівень їх врівноваженості.

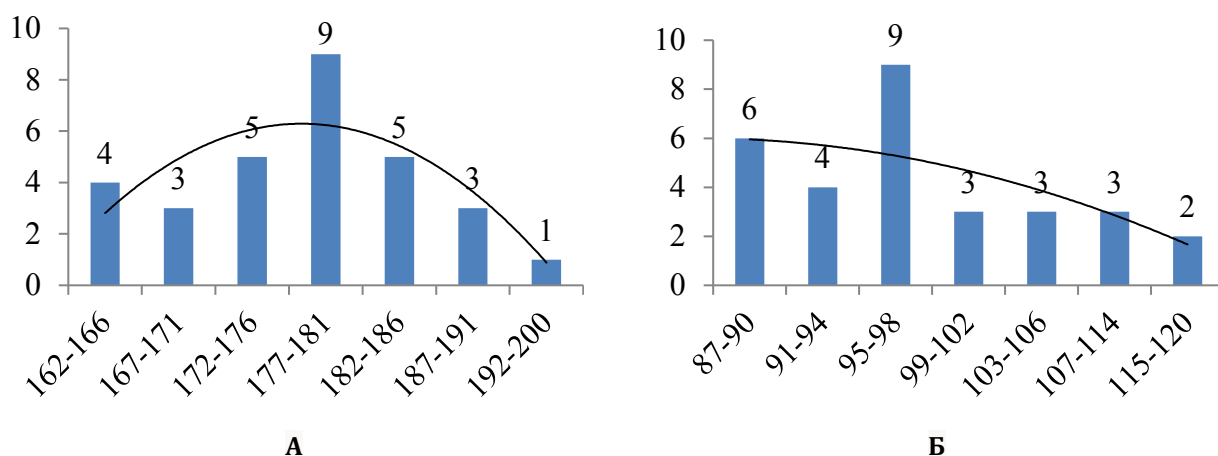

Рис. 1 Частотний розподіл зросту (А) та окружності грудей (Б) серед чоловіків, см

Аналіз коефіцієнтів кореляції для жінок

Розрахований нами коефіцієнт кореляції для пари показників «зріст – окружність грудної клітки» у жінок складає 0,02 – зв'язок між цими показниками негативний, знаходиться у зоні незначущості (рис. 3Б), а це означає, що у разі збільшення зросту окружність грудної клітки не збільшується. Коефіцієнт кореляції для пари «рівень врівноваженості – зріст» дорівнює 0,12 (рис. 4Б).

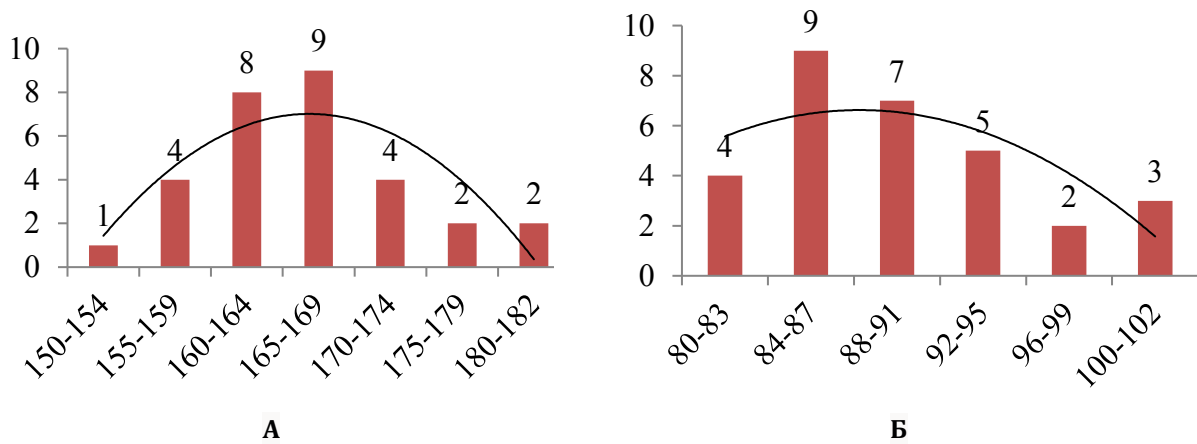

Рис. 2. Частотний розподіл зросту (А) та окружності грудей (Б) серед жінок, см

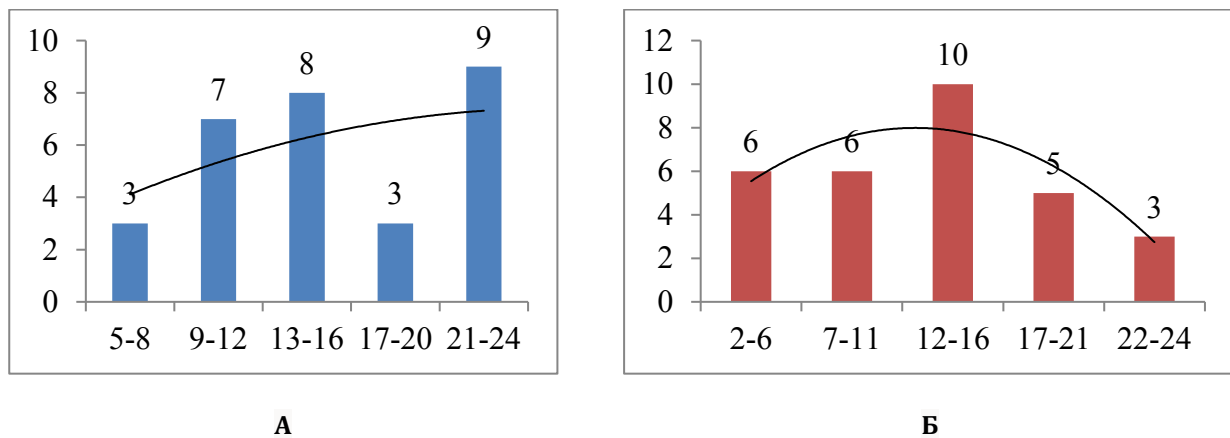

Рис. 3. Частотний розподіл чоловіків (А) та жінок (Б) за типом темпераменту, бали

Отже, між цими показниками існує позитивний дуже слабкий, не значущий кореляційний зв'язок. Коефіцієнт кореляції для пари «рівень врівноваженості – окружність грудної клітки» у жінок складає – 0,041 (рис. 4Г). Між цими показниками існує негативний, дуже слабкий кореляційний зв'язок, який знаходиться у зоні незначущості, відповідно рівень врівноваженості ніяким чином не пов'язаний зі збільшенням чи зменшенням окружності грудної клітки жінок, як і їхній зріст.

Висновки

По-перше, нас приємно здивував процес отримання та аналізу даних, адже графіки дозволили краще спостерігати кореляцію між ознаками. Не приховуємо, що розібратися було важко, але отримані результати виправдали старання. По-друге, можемо сказати, що вдалося досягти поставленої мети. Для більшості показників не спостерігається взаємовпливів. Тобто окружність грудної клітки не буде впливати на показник врівноваженості, так само як і зріст. Для підтвердження точності отриманих даних звели морфологічні характеристики в кореляційному полі. І побачили, що зріст має зв'язок з окружністю грудної клітки в більшості випадків у чоловіків, що свідчить про пропорційність тіла.

Підсумовуємо, що психологічна характеристика врівноваженості є складним комплексом, на який впливають генетичні фактори, але більшою мірою саме чинники середовища і особистості людини. Так можна охарактеризувати будь-яку психологічну ознаку, тож невірноваженість людини не можна виправдати тим, що вона «не вдалася зростом». Виконання навчально-дослідного завдання дало змогу глибше вивчити можливості статистичного аналізу кількісних показників. І, звичайно, впевнитися в їх значенні для характеристики популяції і, особливо, і – у трудомісткості подібних досліджень.

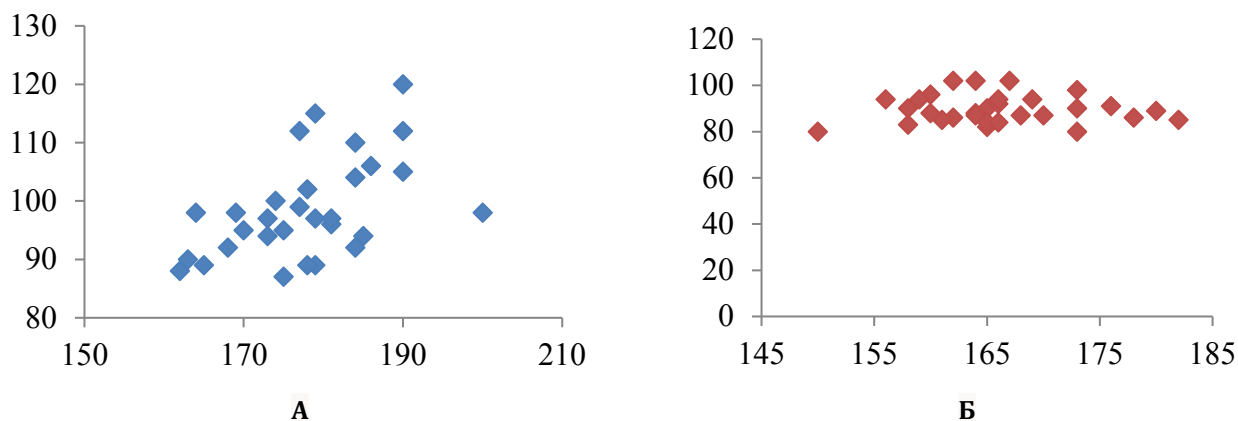

Рис. 3. Кореляційне поле між показниками зросту і окружності грудей у чоловіків (А) та жінок (Б)

Результати виконання навчально-дослідних завдань студенти презентують на практичному занятті в режимі online на платформі MS Teams (університет має ліцензію у складі пакету Microsoft Office 365 A1 Plus for Faculty).

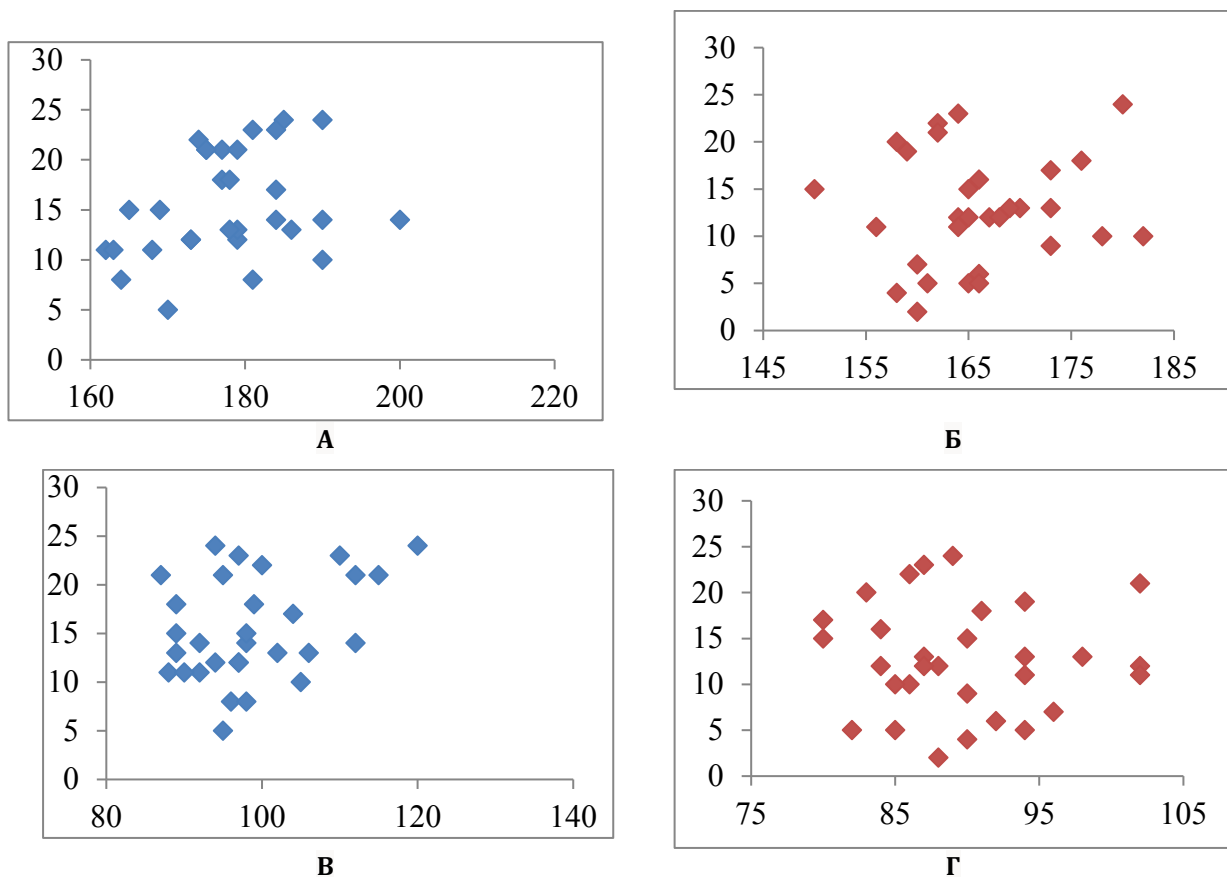

Рис. 4. Кореляційні поля між показниками зросту і врівноваженості та окружності грудей і врівноваженості у чоловіків (А, В) та жінок (Б, Г)

Після представлення результатів із застосуванням сучасних інформаційних технологій студенти-доповідачі відповідають на запитання членів групи, відбувається колективне обговорення презентованої роботи та її оцінювання. Наприкінці заняття з метою закріплення отриманих знань, умінь і навичок та формування предметних компетентностей вчителя біології та здоров'я людини здобувачі освіти у спільній дискусії з викладачем обговорюють основні закономірності успадкування кількісних, якісних, психологічних ознак людини та генетичні основи поведінки, з'ясовують значення правильної інтерпретації отриманих в результаті психогенетичного дослідження даних.

Аналіз результатів виконання навчально-дослідних завдань в малих групах (рис. 5) свідчить, що 66,7 % магістрантів спеціальності 014.05 Середня освіта (Біологія та здоров'я людини)

продемонстрували високий рівень сформованості фахових компетентностей у галузі генетики людини, 22,2 % – середній рівень, 11,1 % – достатній.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Результати дослідження свідчать про ефективність застосування навчально-дослідних завдань в опануванні курсу «Основи психогенетики» для формування фахових компетентностей майбутніх магістрів середньої освіти у галузі генетики людини. Відзначаємо не лише суттєве зростання рівня вмотивованості магістрантів до засвоєння знань у сфері генетики людини, але й підвищення зацікавленості у виконанні завдання, оскільки воно розширює комунікацію з молоддю, дозволяє з'ясувати тенденції у зміні її психологічних характеристик та відношенні дівчат і юнаків до себе – як до свого тіла, так і до своєї особистості, а також сприяє розвитку критичного мислення, творчої уяви. Не менш важливим моментом є задоволеність студентів методами навчання та формами організації занять з «Основ психогенетики».

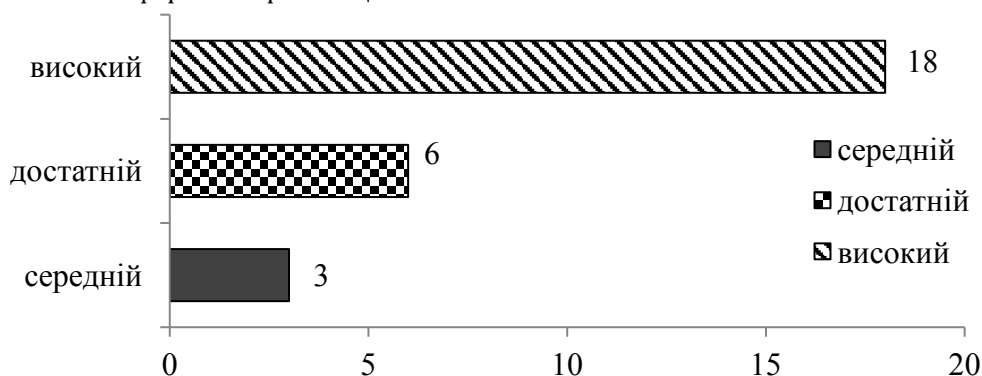

Рис. 5. Рівні сформованості фахових компетентностей студентів спеціальності 014.05 Середня освіта (Біологія та здоров'я людини) за результатами виконання навчально-дослідних завдань в малих групах, %

Перспективи подальших досліджень вбачаємо в розробці самостійних завдань для індивідуальної роботи студентів, спрямованих на формування у них здатності застосовувати експериментальні методи психогенетики для проведення сімейних досліджень (метод аналізу родоводів і генограми), що необхідно для професійної участі вчителів біології та здоров'я людини в організації процесів навчання та виховання.

Список використаних джерел

- Авксентєва, О. О., Южно, Ю. Ю. (2020). Формування професійних компетентностей майбутніх вчителів біології у процесі викладання курсу «Структурна ботаніка». *Проблеми сучасної освіти*, 11, 171-179.
- Гончарова, Н. Г., Бесараб, Г. І., Жернова, Н. П., Путілін, Д. А., Гуленко, В. Є. (2013). Ефективність та форми самостійної роботи студентів при вивченні фізіології людини у вищій школі. *Теорія і методика вивчення фундаментальних дисциплін у вищій школі*, 8 (1), 123-129.
- Грамастик, Н. (2020). Професійна підготовка майбутніх бакалаврів природничих наук: структурно-компонентний склад предметної компетентності з біології. *Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського*, 3 (132), 198-209. DOI: <https://doi.org/10.24195/2617-6688-2020-3-23>
- Мельниченко, Р. К. (2017). Теоретичні засади формування професійної компетентності вчителя біології профільної школи. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Педагогічні науки*, 3, 193-200.
- Робоча програма навчальної дисципліни «Основи психогенетики» для здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня*, (2022). Дніпро: Дніпровський нац. ун-т імені Олеся Гончара. Взято з <http://repository.dnu.dp.ua>
- Сергієнко, Л. П., (2011). *Практикум з психогенетики*: навч. посіб. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан.
- Тест Г. Айзенка для визначення типу темпераменту. Взято з <https://gur.gov.ua/files/test-aizenka.pdf>
- Юсипіва, Т. І. (2023). *Основи психогенетики*: навч. посіб. Вид. 2-ге, доповнене. Дніпро: ДНУ.
- Юсипіва, Т. І., М'ясоїд Г. І. (2021). Метод проєктів як засіб формування компетентностей майбутніх фахівців готельно-ресторанної справи у процесі навчання екології. *Вісник університету імені Альфреда Нобеля. Педагогіка і психологія*, 2 (21), 308-314. DOI: <https://doi.org/10.32342/2522-4115-2021-2-22-34>

References

- Avksentieva, O. O., & Yuchno, Yu. Yu. (2020). [Formation of Professional Competencies of Future Biology Teachers in Teaching Course "Structural botany"]. *Problemy suchasnoi osvity [Problems of modern education]*, 11, 171-179 [in Ukrainian].
- Honcharova, N. H., Besarab, H. I., Zhernova, N. P., Putilin, D. A., & Hulencko, V. Ie. (2013). Efektyvnist ta formy samostiinoi roboty studentiv pry vyvchenni fiziologhii liudyny u vyshchii shkoli [Efficiency and forms of independent work of students in studying human physiology in higher education]. *Teoriia i metodyka vyvchennia fundamentalnykh dystsyplin u vyshchii shkoli [Theory and methods of learning fundamental disciplines in high school]*, 8 (1), 123-129 [in Ukrainian].
- Hramatyk, N. (2020). Profesiina pidhotovka maibutnykh bakalavriv pryrodnychykh nauk: strukturno-komponentnyi sklad predmetnoi kompetentnosti z biolohii [Professional training of future bachelors of natural sciences: structural and component composition of subject competence in biology]. *Naukovyi visnyk Pivdenoukrajinskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni K. D. Ushynskoho [Scientific Bulletin of the South Ukrainian National Pedagogical University named after KD Ushynsky]*, 3 (132), 198-209. DOI: <https://doi.org/10.24195/2617-6688-2020-3-23> [in Ukrainian].
- Melnychenko, R. K. (2017). Teoretychni zasady formuvannia profesiinoi kompetentnosti vchytelia biolohii profilnoi shkoly [Theoretical principles of formation of professional competence of a teacher of biology of a profile school]. *Naukovi zapysky Berdianskoho derzhavnogo pedahohichnoho universytetu. Pedahohichni nauky [Scientific notes of Berdiansk State Pedagogical University. Pedagogical sciences]*, 3, 193-200 [in Ukrainian].
- Robocha prohrama navchalnoi dystsypliny «Osnovy psykohenetyky» [The work program of the discipline "Fundamentals of Psychogenetics"]*. (2022). Dnipro: Oles Honchar Dnipro National University. Retrieved from <http://repository.dnu.dp.ua> [in Ukrainian].
- Serhiienko, L. P. (2011). *Praktykum z psykohenetyky [Workshop z psychogenetics]: navch. posib*. Ternopil: Navchalna knyha – Bohdan [in Ukrainian].
- Test H. Aizenka dlia vyznachennia typu temperamentu [H. Eysenck's test for determining the type of temperament]*. Retrieved from <https://gur.gov.ua/files/test-aizenka.pdf> [in Ukrainian].
- Yusyypiva, T. I. (2023). *Osnovy psykohenetyky [Basics of Psychogenetics]*. Dnipro: DNU [in Ukrainian].
- Yusyypiva, T. I., & Miasoid, H. I. (2021). Metod proektiv yak zasib formuvannia kompetentnosti maibutnykh fakhivtsiv hotelno-restorannoi spravy u protsesi navchannia ekolohii [Project method as a means of formation of competencies of future professionals of hotel and restaurant affairs in the process of ecology study]. *Visnyk universytetu imeni Alfreda Nobelja. Pedahohika i psykholohiia [Bulletin of the Alfred Nobel University. Pedagogy and psychology]*, 2 (21), 308-314. DOI: <https://doi.org/10.32342/2522-4115-2021-2-22-34> [in Ukrainian].

YUSYPIVA T.

Oles Honchar Dnipro National University, Ukraine

THE IMPORTANCE OF EDUCATIONAL AND RESEARCH TASKS IN THE "BASICS OF PSYCHOGENETICS" FOR THE FORMATION OF SUBJECT BIOLOGICAL COMPETENCE IN THE FIELD OF HUMAN GENETICS IN FUTURE MASTERS OF SECONDARY EDUCATION

The formation of subject competence in biology is a prerequisite for the training of highly qualified personnel, especially teachers of natural sciences and biology and human health, for general secondary education institutions. Taking into account the peculiarities of studying in a specialized school, namely, the performance of a large number of research works by students, the biology teacher must be competent in the field of human genetics and be able to organize the implementation of educational and research tasks by students on this topic. Therefore, students – future masters of secondary education – should be proficient in the methods of genetic research, including population research. A biology teacher is also a psychologist, so he or she can interest students in research work in the field of psychogenetics.

The article characterizes the experience of organizing students' independent work and the role of educational and research tasks in mastering the elective educational component "Basics of Psychogenetics" by higher education students and the formation of subject biological competence of secondary education masters in the field of human genetics.

It has been found that according to the results of performing educational and research tasks in small groups, 66.7 % of master students majoring in 014.05 Secondary Education (Human Biology and Health) had a high level of professional competencies in the field of human genetics, 22.2 % – an average level, 11.1 % – a sufficient level. A significant increase in the level of motivation of higher education students to acquire knowledge in the field of human genetics and increase their interest in the task is shown, as it expands communication with young people, allows to find out trends in changes in their psychological characteristics and the attitude of girls and boys to themselves – both to their body and personality, and also promotes the development of critical thinking and creative imagination. The students' satisfaction with the methods of teaching and forms of organizing classes in "Basics of Psychogenetics" was noted. Thus, the implementation in small groups

of the educational and research task on the topic "Genetic basis of quantitative and qualitative variability" is a means of forming the subject biological competence of future masters of secondary education in the field of human genetics.

Key words: *professional competencies of a teacher of biology and human health, students of tertiary education, educational and research tasks, psychogenetics, human genetics*

Стаття надійшла до редакції 22.04.2024 р.

УДК 37.091.4(477):340.12(477)

DOI [HTTPS://DOI.ORG/10.33989/2075-146X.2024.33.310087](https://doi.org/10.33989/2075-146X.2024.33.310087)

АНДРІЙ ЯВОРСЬКИЙ

ORCID: 0009-0002-5014-6828

Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди

ПЕДАГОГІЧНИЙ ДОСВІД А. С. МАКАРЕНКА ЩОДО ПРОФІЛАКТИКИ ПРАВОВОГО НІГІЛІЗМУ СЕРЕД ПІДЛІТКІВ

Ця стаття присвячена розкриттю й аналізу педагогічних ідей А. С. Макаренка, спрямованих на профілактику правового нігілізму серед підлітків. Серед цих ідей є такі: виховання підлітків у довірі, підтримці, повазі до особистості, позитивному ставленні до її потенційних можливостей, з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей розвитку і виховання підлітків; взаємозв'язок школи, сім'ї, правоохоронних органів і громадськості у здійсненні морально-правового виховання підлітків з урахуванням оптимальних педагогічних умов, що забезпечують єдність дій учасників освітнього процесу, єдність навчальної та позаурочної діяльності, цілісності морально-правового простору; педагогічна доцільність засобів, форм і методів виховного впливу на підлітків; спрямованість педагога на повернення неповнолітніх правопорушників до якісного життя, а не їх пригнічення, організація співпраці педагога і вихованців, а не їх протистояння; дотримання прав і законних інтересів підлітків; залучення підлітків до цікавої трудової активності; спрямованість виховних впливів на розвиток відповідальності, емпатії, толерантності серед підлітків, їх самоактуалізацію, самокритику, рефлексію тощо. Зроблено висновок про результативність діяльності А. С. Макаренка у сфері перевиховання малолітніх злочинців та визнання його педагогічних ідей та досвіду в усьому світі.

Ключові слова: *правовий нігілізм, профілактика, підлітки, неповнолітні злочинці, А.С. Макаренко, виховання.*

Постановка проблеми; її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями.

Питання профілактики правового нігілізму серед підлітків є надзвичайно важливими на сучасному етапі розвитку освіти у країні. Це зумовлене, з одного боку, спрямованістю сучасної освіти на формування правової культури молодого покоління, їх високої громадянської свідомості і патріотизму. З іншого боку, складні політичні, економічні й соціальні проблеми, що існують у соціумі, спричиняють погіршення умов життя людей, зниження їх культурного рівня і духовності, що, у свою чергу, зумовлює зміну ціннісних орієнтирів підлітків, руйнацію культурних засад сучасності, зростання правового нігілізму, загострює проблему формування освіченої, високодуховної особистості, яка має стійку громадянську позицію, високий рівень моральної і правової культури.

Більш того, у сучасному суспільстві, як ніколи гостро постають проблеми молодіжного насильства, екстремізму, різноманітної поведінки негативної спрямованості маргінальних груп підлітків. Для України ці, а також багато інших проблем, що безпосередньо виникають із злочинності неповнолітніх і молоді, також є актуальними і потребують нагального розв'язання, що включає, зокрема, профілактику правового нігілізму.

З огляду на це існує гостра потреба наукового вивчення і розробки дієвих засобів профілактики правового нігілізму серед підлітків. З цієї точки зору важливим є вивчення й актуалізація позитивного досвіду минулого та визначення можливостей його застосування в сучасних умовах.

Так, педагогічна спадщина Антона Семеновича Макаренка, яка є невід'ємною частиною історії вітчизняної педагогічної думки, містить численні поради й напрацювання щодо формування законслухняних громадян, не схильних до злочинів і різних правопорушень. Відповідно, існує нагальна потреба у вивченні творчої спадщини А. С. Макаренка, зокрема, тих ідей, упровадження яких сприятиме профілактиці правового нігілізму серед підлітків. Це передбачає навчання підлітків відчувати і сприймати думку іншої людини, невідкладно приходити на допомогу іншим та поважати кожную особистість, створення в дитячому колективі атмосфери довіри і відчуття захищеності думки кожного. А. С. Макаренко не раз підкреслював складність такого поєднання в реальній практичній діяльності. І сьогодні інтерес до педагогічної спадщини А. С. Макаренка обумовлений можливістю використання його педагогічно цінних ідей, практичного досвіду в освітньому процесі сучасних закладів освіти, нового погляду на них з метою розв'язання актуальних проблем сьогодення, зокрема проблем профілактики правового нігілізму підростаючого покоління.

Аналіз останніх досліджень і публікацій із проблеми; виділення невирішених її частин. Слід відзначити, що творча спадщина А. С. Макаренка досліджується сучасними науковцями в таких напрямках: загальні принципи та досвід педагогічної діяльності А. С. Макаренка (Аймедов, 2014; Дічек, 2005; Любар, Стельмахович, Федоренко, 2003; Сисоєва, Соколова, 2003; Ярмаченко, 2008); аналіз педагогічного досвіду А. С. Макаренка (Карпенчук, 2008); застосування освітніх ідей А. С. Макаренка для професійної підготовки та вдосконалення професійної компетентності сучасного педагога (Гриценко, 2013; Новаченко, 2018); сучасна інтерпретація творчої спадщини А. С. Макаренка (Моргун, 2018).

Ці та інші наукові дослідження вітчизняних учених стали основою джерельної бази цієї роботи. Окрім того, важливою джерельною базою цього дослідження стали твори самого А. С. Макаренка.

Водночас, питання аналізу творчого досвіду А. С. Макаренка з метою виокремлення ідей, що сприяють профілактиці правового нігілізму серед підлітків не набули цілісного розгляду, що і зумовило цей науковий пошук.

Метою статті є розкриття й аналіз педагогічних ідей А. С. Макаренка, спрямованих на профілактику правового нігілізму серед підлітків.

Вклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих результатів. Нігілізм означає заперечення існування самостійного «сенсу» у будь-якому вигляді. Нігілізм породжує виникнення злочинності, заперечення особливої свідомості людського існування, значущості загальних прийнятих моральних, духовних та культурних цінностей, невизнання будь-яких авторитетів.

Злочинність серед неповнолітніх краще попередити, аніж після вчинення злочину проводити заходи з покарання та перевиховання правопорушника. Злочини неповнолітніх відрізняються динамічністю, високою активністю малолітніх злочинців. Підлітки, які встали на шлях вчинення злочинів в юному віці, важко піддаються виправленню і перевихованню у старшому віці і, як правило, стають «резервом для дорослої злочинності».

Профілактика правового нігілізму серед підлітків здійснюється за допомогою правового та морального виховання.

Правове виховання підлітка включає виховну діяльність школи, сім'ї, правоохоронних органів, спрямовану на формування правової свідомості та навичок і звичок правомірної поведінки підлітка (Любар, 2003, с. 88).

Моральне виховання підлітків – це цілеспрямована педагогічна діяльність, що втілює гуманне ставлення до людей, відчуття захищеності та підтримки індивіда. Це передбачає виховний вплив школи, сім'ї, громадськості на підлітка, що має на меті формування стійких моральних якостей, потреб, почуттів, навичок поведінки на основі засвоєння ідеалів, норм і принципів моралі та практичної діяльності.

У свою чергу, морально-правове виховання спрямоване на гуманне ставлення до людей, підтримку, захищеність індивіда, який уміє поставити бар'єри деструктивному впливу оточуючих (Гриценко, 2013, с. 27).

Історико-педагогічний дискурс становлення системи А. С. Макаренка показує, що талановитий учений, педагог здатний побачити майбутнє педагогіки і спрямувати основні виховні зусилля на формування особистості, яка має високий рівень сформованості громадянськості, систему моральних цінностей, повагу до законів своєї країни та трудової діяльності людей.

Суть педагогічної системи А. С. Макаренка полягає у великій повазі до особистості вихованця, позитивному ставленні до його потенційних можливостей, урахуванні особливостей розвитку і виховання неповнолітніх, особливо старшокласників, які проходять складний період свого вікового і психічного розвитку (Ярмаченко, 2008, с. 471).

Відповідно, у профілактиці правового нігілізму важливо враховувати вікові й індивідуальні психологічні особливості розвитку підлітків, які долають перехідний період між дитинством і

дорослістю, бентежно реагують на дію внутрішніх і зовнішніх чинників, у тому числі, соціуму. Тому вплив педагогічної системи А. С. Макаренка на процес морально-правового виховання підлітків нині може бути здійснений тільки в оптимальних педагогічних умовах, що забезпечують духовний взаємозв'язок школи і сім'ї, єдність навчальної та позаурочної діяльності, цілісності морально-правового простору. Усе це може сприяти розвитку відповідальності, самоактуалізації, самокритики, рефлексії, соціального імунітету, соціального гартування, емпатії, толерантності серед неповнолітніх (Макаренко, 1953а).

А. С. Макаренко вважав, що до педагогічної справи виховання неповнолітніх необхідно підходити як до виробництва, тому що кожний вихователь є працівником, бо йому «ставиться важке, але посилене завдання». Це не позбавляє вихователя «можливості залишатися звичайною людиною, маючи власне життя, а відтак спокійну старість» (Макаренко, 1953б).

Розвиток пенітенціарної педагогіки як наукового знання, що сполучає теоретичні і практичні аспекти виправлення ув'язнених, зумовлений потребою суспільства у зміні особистості засудженого і його поверненні до чесного і гідного життя в суспільстві. Реалізація ідей пенітенціарної педагогіки необхідно, у першу чергу, передбачає вивчення педагогічної системи А. С. Макаренка і застосування його ідей і принципів у практичній освітній діяльності. Але не варто забувати, що основи педагогіки А. С. Макаренка, що передбачають виховання і розвиток особистості в колективі важко реалізуються в теорії і практиці перевиховання ув'язнених. Відповідно, певні положення недопустимі в пенітенціарній системі, і реалізувати досвід А. С. Макаренка на практиці не вийде (Аймедов, 2014, с. 178).

Прибічники цієї позиції підтверджують свою думку тим, що об'єкт виховання змінився. Так, у А. С. Макаренка об'єктом були голодні діти, яким для виховання потрібна була тільки їжа і якісні умови існування; а зараз об'єктом виховання є засуджені, яких подекуди виправити можливо через залякування і примус. Ми вважаємо, що обидва твердження не можуть вважатися правильними. По-перше, ув'язнені ніколи не виступали у вигляді безликої однорідної маси злочинців, а по-друге, і за часів А. С. Макаренка об'єктом виховання були особи, засуджені за умисне здійснення тяжких суспільно небезпечних дій, що вирости в нормальних сім'ях. Тобто проблема пенітенціарної педагогіки полягає не стільки в об'єкті виховання, скільки в суб'єкті виховання (Дічек, 2005, с. 180).

За часів роботи у трудових колоніях з 1920 р. по 1935 р. А. С. Макаренко зміг реалізувати певну систему виправлення неповнолітніх злочинців, яка допомогла виправитися і реалізуватися в житті багатьом підліткам. Але запропонована ним концепція не змогла реалізуватися унаслідок посилення каральної політики держави. Саме через цю та інші причини А. С. Макаренко не зміг упровадити свою практику з реалізації пенітенціарної системи в діяльність виправно-трудова установ. Зараз увесь освітній процес в пенітенціарних установах реалізується за допомогою виконання кримінального покарання. Це призводить до жорсткої регламентації його засобів, форм і методів впливу нормами права, які не завжди підходять до педагогічного перевиховання засуджених. У А. С. Макаренка таких меж не було, вірніше, він визнавав тільки одну доцільність – педагогічну (Карпенчук, 2008, с. 188).

Період виправлення ув'язнених реалізується в період кримінального покарання. Тобто, в концепції А. С. Макаренка немає місця зіставленню періоду виправлення і періоду виконання покарання, оскільки засуджені в системі виконання кримінального покарання А. С. Макаренко повинні проходити навчання в робітфаках, а в літній період – повертатися до колонії та інших засуджених. Окрім того, на думку А. С. Макаренка свою актуальність в цій системі втрачають усі охоронні споруди, оскільки втеча з пенітенціарної установи не могла вважатися порушенням режиму за умови його повернення до колонії; також втрачають свою значущість і всі заходи безпеки, позбавлення побачень з рідними тощо. Усе це виражається в тому, що педагогічна система А. С. Макаренка будується на педагогіці довіри, повернення особистості до якісного життя, а не її руйнування і пригнічення, тобто це педагогіка співпраці педагога і неповнолітнього правопорушника, а не їх протистояння (Любар, 2003, с. 88).

Ідеї педагога-новатора А. С. Макаренка до цих пір привертають увагу прогресивної педагогічної громадськості всього світу, адже вони доступні для впровадження у виховних установах будь-якого типу. Ці ідеї не можна розглядати з точки зору вузько прийнятої специфіки або у вузькому сенсі – педагогічному і практичному, їх значення незрівнянно ширше: вони стають чинниками, що сприяють виникненню нового ставлення до людини, життя і суспільства. Завдяки їх використанню відкриваються нові можливості гуманізації умов утримання осіб, що відбувають покарання у вигляді позбавлення волі, підвищення гарантій дотримання їхніх прав і законних інтересів, що є однією з цілей виховання підростаючого покоління (Сисоева, 2003, с. 223).

Усе це реально може бути здійснено за умови опанування теоретичної висоти педагогічної системи А. С. Макаренка, адже вона містить не лише загальні рішення найважливіших педагогічних проблем, але і конкретні, дієві шляхи реалізації результатів цих рішень на практиці. У педагогічній концепції А. С. Макаренка органічно пов'язані розроблені ним, кажучи сучасною мовою, соціальні технології

виховання (звідний загін, перспективні лінії, первинний колектив, паралельна дія, загальна програма й індивідуальні корективи до неї, метод вибуху тощо) і їх теоретичне обґрунтування виправлення (Моргун, 2018, с. 55). Окрім того, А. С. Макаренко вважав, що праця має бути цікавою, до душі. Не можна перевиховати людину, примушуючи його до фізичної праці.

Загалом, за всі роки педагогічної праці через руки А. С. Макаренка пройшло понад 3000 правопорушників, і жоден з них не повернувся на злочинний шлях, усі знайшли себе в нормальному житті, стали звичайними людьми. Жодна виправна установа світу не зможе похвалитися такими успіхами. Відповідно, висунуті А. С. Макаренко ідеї та реальний педагогічний досвід свідчать про результативність його діяльності у сфері перевиховання малолітніх злочинців.

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок із напрямку. Отже, серед ідей А. С. Макаренка є багато таких, що можна використовувати з метою профілактики правового нігілізму серед підлітків, як-от: виховання в довірі, повазі до особистості, позитивному ставленні до її потенційних можливостей, з урахуванням особливостей розвитку і виховання неповнолітніх; взаємозв'язок школи, сім'ї, правоохоронних органів і громадськості у здійсненні морально-правового виховання підлітків з урахуванням оптимальних педагогічних умов; педагогічна доцільність засобів, форм і методів виховного впливу на підлітків; спрямованість педагога на повернення неповнолітніх правопорушників до якісного життя, а не їх пригнічення, організація співпраці педагога і вихованців, а не їх протистояння; дотримання прав і законних інтересів підлітків; цікава для підлітків трудова активність тощо.

Список використаних джерел

- Аймедов, К. (2014). Педагогічна система А. С. Макаренка. В кн. *Загальна педагогіка та історія педагогіки: підручник для студ. вищих навч. закл.* (с. 177-185.). Київ: Слово.
- Гриценко, І. (2013). Наукова спадщина А. С. Макаренка для професійної педагогіки. *Післядипломна освіта в Україні*, 1, 27-28.
- Дічек, Н. (2005). Макаренко Антон Семенович. В кн. О. В. Сухомлинська (Ред.), *Українська педагогіка в персоналіях: навч. посіб. для студ. вузів* (Кн. 2: XX століття, с. 177-187). Київ: Либідь.
- Карпенчук, С. (2008). *Синтез у педагогічному досвіді А. С. Макаренка: контекстуальний аналіз*. Рівне: Друк Волині.
- Любар, О., Стельмахович, М., Федоренко, Д. (2003). Педагогічна діяльність А. С. Макаренка. В кн. О. Любар (Ред.), *Історія української школи і педагогіки: навч. посіб.* (с. 358-367). Київ: Знання.
- Макаренко, А. (1953а). *Твори* (Т. 2). Київ: Радянська школа.
- Макаренко, А. (1953б). *Твори* (Т. 4). Київ: Радянська школа.
- Моргун, В. (2018). *Антон Макаренко – герой та ізгой української педагогіки*. Полтава.
- Новаченко, Т. (2018). Застосування педагогічних ідей А. Макаренка – шлях удосконалення професійної компетентності сучасного. *Післядипломна освіта в Україні*, 1, 35-37.
- Сисоєва, С., Соколова, І. (2003). Антон Макаренко (1888–1939). В кн. *Нариси з історії розвитку педагогічної думки: навч. посіб.* (с. 229-233.). Київ: Центр навчальної літератури.
- Ярмаченко, М. (2008). Макаренко Антон Семенович. В кн. В. Кремень (Ред.), *Енциклопедія освіти* (с. 471-472). Київ: Юрінком Інтер.

References

- Aimedov, K. (2014). Pedagogical system A. S. Makarenko [A. S. Makarenko's pedagogical system]. In *Zahalna pedahohika ta istoriia pedahohiky [General pedagogy and history of pedagogy]: pidruchnyk dlia stud. vyshchykh navch. zakl.* (pp. 177-185). Kyiv: Slovo [in Ukrainian].
- Dichek, N. (2005). Makarenko Anton Semenovich [Makarenko Anton Semenovich]. In O. V. Sukhomlynska (Ed.), *Ukrainska pedahohika v personaliiakh [Ukrainian pedagogy in personalities]: navch. posib. dlia stud. vuziv* (Book 2: XX stolittia, pp. 177-187). Kyiv: Lubid [in Ukrainian].
- Grytseniuk, I. (2013). Naukova spadshchyna A. S. Makarenka dlia profesiinoi pedahohiky [A. S. Makarenko's pedagogical heritage for professional pedagogy]. *Pisliadyplomna osvita v Ukraini [Postgraduate education in Ukraine]*, 1, 27-28 [in Ukrainian].
- Karpenchuk, S. (2008). *Syntezy u pedahohichnomu dosvidi A. S. Makarenka: kontekstualnyi analiz [Synthesis in A. S. Makarenko's pedagogical experience: contextual analysis]*. Rivne: Druk Volyni [in Ukrainian].
- Liubar, O., Stelmakhovich, M., & Fedorenko, T. (2003). Pedagogical activity of A. S. Makarenko [A. S. Makarenko's pedagogical activity]. In O. Liubar (Ed.), *Istoriia ukrainskoi shkoly i pedahohiky [History of Ukrainian school and pedagogy]: navch. posib.* (pp. 358-367). Kyiv: Znannia [in Ukrainian].
- Makarenko, A. (1953a). *Tvory [Works]* (Vol. 2). Kyiv: Radianska shkola [in Ukrainian].
- Makarenko, A. (1953b). *Tvory [Works]* (Vol. 4). Kyiv: Radianska shkola [in Ukrainian].

- Morgun, V. (2018). *Anton Makarenko – heroi ta izghoi ukrainskoi pedahohiky [Anton Makarenko is a hero and outcast of Ukrainian pedagogy]*. Poltava [in Ukrainian].
- Novachenko, T. (2018). Zastosuvannia pedahohichnykh idei A. Makarenka – shliakh udoskonalennia profesiinoi kompetentnosti suchasnoho [The use of A. Makarenko's pedagogical ideas is a way to improve modern professional competence]. *Pisliadyplomna osvita v Ukraini [Postgraduate education in Ukraine]*, 1, 35-37 [in Ukrainian].
- Sysoieva, S., & Sokolova, I. (2003). Anton Makarenko (1888–1939) [Anton Makarenko (1888–1939)]. In *Narysy z istorii rozvytku pedahohichnoi dumky [Essays on the history of development of pedagogical thought]: navch. posib.* (pp. 229-233). Kyiv: Tsentri navchalnoi literatury [in Ukrainian].
- Yarmachenko, D. (2008). Makarenko Anton Semenovych [Makarenko Anton Semenovych]. In V. Kremen (Ed.), *Entsyklopediia osvity [Encyclopedia of education]* (pp. 471-472). Kyiv: Yurinkom Inter [in Ukrainian].

YAVORSKYI A.

H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University, Kharkiv, Ukraine

A. S. MAKARENKO'S PEDAGOGICAL EXPERIENCE IN PREVENTION OF LEGAL NIHILISM AMONG ADOLESCENTS

This article presents the revelation and analysis of A. S. Makarenko's pedagogical ideas aimed at preventing legal nihilism among adolescents. These ideas are the following: adolescents' education in trust, support, respect for the individual, positive attitude towards their potential opportunities, taking into account the age and individual characteristics of adolescents' development and education; the school, family, police and public joint activities aimed at implementing adolescents' moral and legal education, taking into account the optimal pedagogical conditions that ensure the unity of the actions of educational process participants, the unity of educational and extracurricular activities, the integrity of the moral and legal space; pedagogical expediency of means, forms and methods of educational influence on adolescents; teacher's focus on the return of juvenile delinquents to a normal life, not their oppression, as well as the organization of cooperation between a teacher and students, not their confrontation; respect for adolescents' rights and legitimate interests; adolescents' involvement in interesting labour activity; educational influence focus on development of responsibility, empathy, tolerance among adolescents, their self-actualization, self-criticism, reflection, etc. The author makes a conclusion about the efficiency of A. S. Makarenko's activities in juvenile criminals' re-education and the recognition of his pedagogical ideas and experience throughout the world.

Key words: *legal nihilism, prevention, adolescents, juvenile criminals, A. S. Makarenko, education.*

Стаття надійшла до редакції 15.03.2024 р.

НАШІ АВТОРИ

Бабак Ганна Сергіївна, здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти Харківського національного педагогічного університету ім.Г.С.Сковороди

Башавець Наталія Андріївна, доктор педагогічних наук, професор Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К.Д. Ушинського

Боярський Дмитро Едуардович, директор Рокитненської гімназії з дошкільним структурним підрозділом виконавчого комітету Омельницької сільської ради Кременчуцького району Полтавської області

Ватсон Катеріне, викладач університету УСС, Копенгаген, Данія

Гавришко Сергій Гаврилович, кандидат наук з фізичного виховання і спорту, доцент Мукачівського державного університету

Герасименко Лариса Олександрівна, доктор медичних наук, професор закладу вищої освіти, професор Полтавського державного медичного університету

Гнізділова Олена Анатоліївна, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка

Гобозашвілі Артур Олександрович, здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка

Гомля Людмила Миколаївна, кандидат біологічних наук, доцент Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка

Горбуньова Соф'я Олегівна, викладач Вищого навчального закладу Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі»

Гринь Володимир Григорович, доктор медичних наук, професор закладу вищої освіти, професор Полтавського державного медичного університету

Гринь Катерина Вікторівна, кандидат медичних наук, доцент закладу вищої освіти, доцент кафедри нервових хвороб Полтавського державного медичного університету

Гриньов Роман Станіславович, кандидат фізико-математичних наук, доцент Аріельського університету, Ізраїль

Гриньова Марина Вікторівна, доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент НПН України, ректорка Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка

Гриценко Лариса Олександрівна, кандидат педагогічних наук, доцент Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка

Дельва Михайло Юрійович, доктор медичних наук, професор закладу вищої освіти, завідувач кафедри Полтавського державного медичного університету

Дем'янко Наталія Юріївна, кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка

Дяченко-Богун Марина Миколаївна, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка

Жамардій Валерій Олександрович, доктор педагогічних наук, доцент Полтавського державного медичного університету

Жданова-Неділько Олена Григорівна, доктор педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка

Зуенко Марина Олексіївна, доктор філологічних наук, доцент, завідувач кафедри Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка

Льченко Олена Юріївна, доктор педагогічних наук, професор Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка

Іонова Олена Миколаївна, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди

Ищенко Валентина Леонідівна, кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри Вищого навчального закладу Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі»

Кобобел Алла Євгенівна, доктор філософії, вчитель Комунального закладу «Полтавська загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів № 26 Полтавської міської ради Полтавської області» Полтавської територіальної громади

Коваль Віта Миколаївна, старший лаборант Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка

Ковальчук Роман Олександрович, кандидат психологічних наук, доцент Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького

Козут Ірина Вікторівна, начальник відділу інноваційної діяльності та міжнародних відносин, кандидат педагогічних наук, доцент Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка

Козирод Ольга Геннадіївна, доктор філософії, старший викладач Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка

Кондель Володимир Миколайович, кандидат технічних наук, доцент Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка

Кононець Наталія Василівна, доктор педагогічних наук, доцент, завідувачка аграрно-економічного відділення ВСП «Фаховий коледж управління, економіки і права Полтавського державного аграрного університету», доцент Вищого навчального закладу Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі»

Кононенко Жанна Андріївна, кандидат економічних наук, доцент Полтавського університету економіки і торгівлі

Кононенко Олена Анатоліївна, викладач Полтавського університету економіки і торгівлі

Костиленко Юрій Петрович, доктор медичних наук, професор закладу вищої освіти, професор Полтавського державного медичного університету

Кузьменко Павло Іванович, кандидат педагогічних наук, доцент Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка

Кулімова Юлія Григорівна, кандидат педагогічних наук, асистент Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка

Кухарчук Оксана Петрівна, викладач Полтавського фахового коледжу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Кучер Віталій Васильович, здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти Житомирського державного університету імені Івана Франка

Ланін Всеволод Вячеславович, здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка

Лебедик Леся Вікторівна, доктор педагогічних наук, доцент Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка

Лупаренко Світлана Євгенівна, доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри освітології та інноваційної педагогіки, Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди

Мельник Анна Олександрівна, здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка

Міхеєнко Олександр Іванович, доктор педагогічних наук, професор Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка

Мокляк Володимир Миколайович, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка

Молчанов Петро Олександрович, кандидат технічних наук, доцент Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка

Мороз Федір Васильович, старший викладач Мукачівського державного університету

Ніколенко Ольга Миколаївна, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка

Ночовна Наталія Вячеславівна, кандидат педагогічних наук, магістр з управління навчальним закладом

Павліш Ігор Вікторович, кандидат медичних наук, доцент Полтавського державного медичного університету

Педерсен Рікке, радник з питань інтернаціоналізації, Університет міста Копенгаген, Данія

Прохоренко Вікторія Іванівна, здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка

Ремезова Наталія Миколаївна, старший викладач Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка

Рожнова Тетяна Євгенівна, кандидат педагогічних наук, доцент, докторант Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка

Рокотянська Вікторія Олексіївна, кандидат сільськогосподарських наук, асистент Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка

Саюк Марія Вікторівна, здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти Інституту вищої освіти НАПН України

Стрельников Віктор Юрійович, доктор педагогічних наук, професор Полтавської академії неперервної освіти ім. М. В. Остроградського

Срібна Юлія Анатоліївна, кандидат педагогічних наук, доцент, декан Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка

Сулаєва Наталія Вікторівна, доктор педагогічних наук, професор, декан Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка

Таранцева Олена Олександрівна, кандидат педагогічних наук, доцент Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка

Ткачук Ганна Сергіївна, кандидат технічних наук, доцент Хмельницького національного університету

Устяновська Аліна, курсант факультету безпеки державного кордону Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького

Чжу Цзінтао, доктор юридичних наук, кандидат філологічних наук, доцент Тяньцзиньського університету іноземних мов (м. Тяньцзинь, Китайська Народна Республіка)

Чистякова Людмила Олександрівна, доктор педагогічних наук, професор Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка

Шинкарук Віктор Олександрович, старший викладач Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького

Шкура Тетяна Володимирівна, кандидат біологічних наук, доцент Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка

Шкурупій Олена Іванівна, кандидат медичних наук, асистент Полтавського державного медичного університету

Юсипіва Тетяна Іванівна, кандидат біологічних наук, доцент Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара, м. Дніпро

Яворський Андрій Романович, здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди

Яковенко Тетяна Іванівна, кандидат економічних наук, викладач Полтавського університету економіки і торгівлі

ЗМІСТ

Бабак Г. Боярський Д.	Команда як предмет дослідження Методологія підготовки майбутніх учителів до організації позашкільної роботи	5 9
Гнізділова О. Коваль В.	Професійна підготовка майбутніх вихователів у процесі вивчення освітнього компоненту «Сімейне і суспільне виховання дошкільників у зарубіжних державах»	18
Гобозашвілі А.	Педагогічні аспекти утворення та діяльності Союзу німецьких дівчаток складової частини Гітлерюгенду	25
Гринь В. Гринь К. Дельва М. Герасименко Л. Костиленко Ю.	Компетентнісний підхід для формування креативної та мотивованої особистості здобувача вищої медичної освіти	31
Гриньов Р.	Ключові принципи фундаменталізації оцінювання якості знань майбутніх учителів фізики	41
Гриньова М. Кононец Н. Жданова-Неділько О. Павліш І.	Сучасні напрями реалізації інноваційного управління закладами освіти	50
Гриньова М. Ніколенко О. Ватсон К. Зуєнко М. Педерсен Р. Когут І.	Віртуальна академічна мобільність із застосуванням технологій COIL: розробка курсу та його оцінювання студентами ПНПУ імені В.Г. Короленка та Копенгагенського університету (Данія)	59
Гриньова М. Рожнова Т.	Управління процесом збагачення досвіду професійно-творчої самореалізації майбутніх магістрів освітніх, педагогічних наук	66
Гриценко Л. Кузьменко П. Чистякова Л.	Технологічний підхід до формування проєктувальних умінь майбутніх педагогів професійно-практичного навчання закладів професійно-технічної освіти	72
Дем'янюк Н. Ремезова Н. Дяченко-Богун М. Мельник А.	Вокальна та диригентсько-хорова підготовка вчителя музичного мистецтва на другому (магістерському) рівні вищої освіти Історичний нарис розвитку навчальної дисципліни «Університетська освіта та академічне письмо»	78 84
Дяченко-Богун М. Мельник А.	Історико-практичні аспекти становлення навчальної дисципліни «Методи екологічних досліджень»	90
Дяченко-Богун М. Гомля Л. Шкура Т. Рокотянська В. Прохоренко В.	Методичні аспекти використання інноваційних методів викладання для студентів спеціальності 014.15 Середня освіта (Природничі науки)	94
Ільченко О.	Академічна доброчесність як фактор забезпечення якісної підготовки майбутніх педагогів у закладах вищої освіти	100
Іонова О. Лупаренко С.	Питання дитинства, виховання та розвитку дитини в педагогічній спадщині А. Макаренка	104
Іщенко В. Горбуньова С. Кононенко О.	Особливості навчання латинської мови студентів філологічних спеціальностей: досвід Полтавського університету економіки і торгівлі	112

Козирод О.	Теоретико-методичні аспекти навчання магістрів педагогіки і психології вищої школи	117
Кобобел А. Ільченко О. Мокляк В.	Організація дозвілєвої діяльності дітей з особливими освітніми потребами в закладах позашкільної освіти в умовах воєнного стану	123
Ковальчук Р. Шинкарук В. Устяновська А.	Спортивна педагогіка як інструмент збереження здоров'я та підтримки активного життя у пізньому віці	130
Кононец Н. Кононенко Ж. Яковенко Т.	Дидактичний практикум використання методів прогнозування під час вивчення дисципліни «Прогнозування соціально-економічних процесів» як форма ресурсно-орієнтованого навчання	135
Кулімова Ю.	Сучасний стан інтеграції ІКТ в самостійну навчальну діяльність майбутніх учителів початкової школи	143
Кучер В.	Вітчизняний та зарубіжний досвід інформатизації управління підготовкою здобувачів вищої освіти в умовах магістратури	148
Ланін В.	Просвітницько-благодійна діяльність Іоанна Максимовича 1697-1711 рр.: Чернігівський період	155
Лебедик Л.	Проектування технологій і форм організації навчання майбутніх педагогів закладів позашкільної освіти у контексті педагогічної спадщини А. Макаренка	160
Міхеєнко О. Жамардій В. Башавець Н.	Формування мотиваційно-ціннісного ставлення студентів до здоров'я та здорового способу життя	167
Мороз Ф. Гавришко С.	Роль фізичного виховання у формуванні звичок здобувачів та стійкого інтересу до систематичних занять фізичними вправами	174
Ночовна Н. Кухарчук О. Шкурупій О.	Віршотерапія у контексті естетотерапевтичної підготовки майбутніх вихователів ЗДО	179
Рокотянська В. Дяченко-Богун М. Гомля Л. Шкура Т.	Формування екологічних компетентностей у студентів напряму підготовки середня освіта (Природничі науки)	184
Саюк М.	Освітнє лідерство в Нідерландах: суб'єктно-функціональний аналіз	188
Стрельников В.	Проектування і реалізація індивідуальної траєкторії професійного розвитку педагога у контексті педагогічної спадщини А. Макаренка	194
Сулаєва Н.	Підготовка майбутніх учителів до розвитку творчого мислення учнів на уроках мистецтва в закладах загальної середньої освіти	201
Срібна Ю. Молчанов П. Кондель В.	Елементи дистанційного навчання в освітньому процесі при підготовці фахівців зі спеціальності «Професійна освіта»	206
Таранцева О.	Дидактична модель освітнього компонента «Практикум роботи з хореографічним колективом» у системі підготовки магістрів спеціальності 024 Хореографія	215
Ткачук Г.	Методика навчання органічної хімії хіміків-технологів у класичному університеті	223
Чжу Цзінтао	Викладання китайської мови у закладах вищої освіти України: проблеми і перспективи	232
Юсипіва Т.	Значення навчально-дослідних завдань з «Основ психогенетики» для формування у майбутніх магістрів середньої освіти предметної біологічної компетентності у галузі генетики людини	238

Яворський А.	Педагогічний досвід А. С. Макаренка щодо профілактики правового нігілізму серед підлітків	246
--------------	---	-----

CONTENTS

Babak G.	Team as a subject of research	5
Boyarsky D.	Methodology of preparing future teachers for the organization of extra-school work	9
Hnizdilova O. Koval V.	Professional training of future educators in the process of studying the educational component “Family and social education of preschoolers in foreign countries”	18
Hobozashvili A.	Pedagogical aspects of the formation and activities of the Union of german girls as a component part of the Hitler youth	25
Hryn V. Hryn K. Delva M. Gerasymenko L. Kostilenko Y.	Competence-based approach for the formation of creative and motivated personality of higher medical education students	31
Grynyov R.	Key principles of fundamentalization assessment of the quality of knowledge of future physics teachers	41
Grynova M. Kononets N. Zhdanova-Nedilko O. Pavlych I.	Modern directions of implementation of innovative management in educational institutions	50
Grynova M. Nikolenko O. Watson K. Zuyenko M. Pedersen R. Kohut I.	Cooperative online international learning (COIL): course development and evaluation by the students of Poltava V.G. Korolenko national pedagogical university, Ukraine, and University college copenhagen, Denmark	59
Grynova M. Rozhnova T.	Management of the process of experience enrichment professional-creative self-fulfillment of future masters of education and pedagogical sciences	66
Hrytsenko L. Kuzmenko P. Chystiakova L. Dem’yanko N. Remezova N. Diachenko-Bohun M. Melnik A. Diachenko-Bohun M. Melnik A. Diachenko-Bohun M. Homlia L. Shkura T. Rokotianska V. Prokhorenko V.	Technological approach to the formation of design skills of future pedagogues of professional and practical training in vocational and technical education institutions Vocal and conducting and choral training of teachers of music at the second (master’s) level of higher education Historical and practical aspects of science research «University education and academic writing» Historical and practical aspects of the research of the educational discipline «Methods of environmental research» Methodological aspects of using innovative teaching methods for students of the specialty 014.15 Secondary education (Natural sciences)	72 78 84 90 94
Ilchenko O.	Academic integrity as a factor of ensuring quality training of specialists in institutions of higher education	100

Ionova O. Luparenko S. Ischenko V. Horbunova S. Kononenko O.	Issues of childhood, child's upbringing and development in A. Makarenko's pedagogical heritage	104
	Peculiarities of teaching latin to students majoring in philology: the experience of Poltava university of economics and trade	112
Kozyrod O.	Theoretical and methodological aspects of teaching master's students in pedagogy and psychology of higher education	117
Kobobel A. Ilchenko O. Moklyak V.	Organization of leisure activities of children with special educational needs in out-of-school education institutions under the conditions of martial law	123
Kovalchuk R. Shynkaruk V. Ustianovska A.	Sports pedagogy as a tool for preserving health and supporting an active life in late age	130
Kononets N. Kononenko Zh. Yakovenko T.	Didactic practicum on the use of forecasting methods during the study of the discipline "Forecasting socio-economic processes" as a form of resource-based learning	135
Kulimova Yu.	The current state of ICT integration in the self-dependent educational activities of future primary school teachers	143
Kucher V.	Domestic and foreign experience of informatization of the management of the training of higher education applicants in the conditions of the master's degree	148
Lanin V.	Educational and charitable activities of Ioann Maximovich 1697-1711: Chernihiv period	155
Lebedyk L.	Designing technologies and forms of organization of training of future teachers of extracurricular education institutions in the context of the pedagogical heritage of A. Makarenko	160
Mikheienko O. Zhamardiy V. Bashavets N.	Formation of students' motivation and value attitudes towards health and a healthy lifestyle	167
Moroz F. Havryshko S. Nochovna N. Kuharchuk O. Shkurupii O.	The role of physical education in the formation of students' habits and sustained interest in systematic exercises	174
	Poetry therapy in the context of aesthetic therapeutic training of future teachers of pre-school education institutions	179
Rokotyanska V. Dyachenko-Bogun M. Gomlya L. Shkura T.	Formation of environmental competences among students of the natural education field	184
Sayuk M.	Educational leadership in the netherlands: subject-functional analysis	188
Strelnikov V.	Design and implementation of the individual trajectory of the teacher's professional development in the context of the pedagogical heritage of A. Makarenko	194
Sulaieva N.	Training of future teachers for the development of students' creative thinking in art classes in general secondary education institutions	201

Sribna Yu. Molchanov P. Kondel V.	Elements of distance learning in the educational process in the training of Professional education specialists	206
Tarantseva O.	Didactic model of the educational component "Practicum of working with a choreographic team" in the training system for masters of specialty 024 Choreography	215
Tkachuk H.	Methodology of teaching organic chemistry to chemists-technologists at a classical university	223
Zhu Jingtao	Teaching chinese in higher education institutions of Ukraine: problems and prospects	232
Yusypiva T.	The importance of educational and research tasks in the "Basics of psychogenetics" for the formation of subject biological competence in the field of human genetics in future masters of secondary education	238
Yavorskyi A.	A. S. Makarenko's pedagogical experience in prevention of legal nihilism among adolescents	246